Barbara Foster, Michael Foster
Letha Hadady

TARİH BOYUNCA
ÜÇLÜ AŞK

Otuz yıldan uzun bir süredir evli olan Barbara ve Michael Foster, birlikte kaleme aldıkları, eleştirmenlerin beğenisini kazanmış olan *Forbidden Journey: The Life of Alexandra David-Neel* adlı kitabın yazarları.

Yaklaşık yirmi yıldır Foster'ların hayatını paylaşan Letha Hadady ise bir sanatçı, tanınmış bir alternatif tedavi uzmanı ve *Asian Health Secrets* adlı kitabın yazarı.

Varlık Yayınları, Sayı: 1113
Sertifika No: 10644
1. basım: 2011

© Michael Foster, Barbara Foster *THREE IN LOVE* (New York, 1997)

ISBN 978-975-434-401-1

Kapak tasarımı ve Ofset hazırlık: Varlık Yayınları
Baskı: Yazın Basın Yayın Matbaacılık Turizm Tic. Ltd Şti.
Maltepe Mah. Çiftehavuzlar Cad. Prestij İş Merkezi No.27/806
Zeytinburnu-İstanbul
Matbaa sertifika no: 12028

VARLIK YAYINLARI A.Ş.
Perpa Ticaret Merkezi B-Blok Kat: 5 No: 484
Tel: 212-221 31 71 - Fax: 212-320 06 46
E-posta: varlik@isbank.net.tr
www.varlik.com.tr

Barbara Foster, Michael Foster
Letha Hadady

TARİH BOYUNCA
ÜÇLÜ AŞK

Türkçesi:
Sinem Sultan Gül

VARLIK

İÇİNDEKİLER

Önsöz: Üçe Üç 7

I. Bölüm: PARAMETRELER

1. Ménage à Trois'nın Anlamı: *Platon'dan Rezilliğe* 13
2. Triografi'ye Giriş: *Üçlülere Tarihsel Bir Genel Bakış* 27
3. Üçlü Miti (*Oidipus; Sigmund Freud; Tekvin*) 43

II. Bölüm: ÜÇLÜLER ARİSTOKRASİSİ

4. Aşk Mahkemeleri (*Diane Poitirs, II. Henry ve Catherine de Medici; Molière, Armande Béjart ve Michel Baron; Voltaire ile Marki ve Markiz de Châtelet*) 59
5. Akıldaki Üç Kişi (*Jean-Jacques Rousseau, Barones de Warens ve Claude Anet; Rousseau, Sophie d'Houdetot ve Marki de Saint-Lambert*) 80
6. Duyular Diyarında (*Casanova; Marki de Sade*) 95
7. Şu Hamilton Denen Kadın (*Amiral Horatio Nelson, Emma Hamilton ve Sir William Hamilton*) 117

III. Bölüm: ANNE VE OROSPU

8. Romantik Asiler (*Percy ve Mary Shelley ile Frankenstein; Lord Byron ile Kont ve Kontes Guiccioli*) 135
9. Büyük Adam, Karısı ve Metresi (*Friedrich Engels ile Burns Kardeşler; Alexandre ve İda Dumas ile Roger de Beauvoir; Victor ve Adèle Hugo ile Juliette Drouet; İvan Turgenyev ile Pauline ve Louis Viardot*) 155
10. Kraliçe ve Boynuzluları (*Büyük Katerina; Kraliçe Viktorya; Harriet ve John Taylor ile John Stuart Mill; George Eliot ile Lewes çifti; John ve Effie Ruskin ile John Millais; Jane ve William Morris ile Dante Gabriel Rossetti* 177
11. Femme Fatale (*Lou Andreas-Salomé, Friedrich Nietzsche, Paul Rée, Rainer Maria Rilke ve Sigmund Freud*) 197

IV. Bölüm: AMERİKALILAR

12. Vahşi Batı (*Sir Richard Burton ve Mormonlar; Butch Cassady, Sundance Kid ve Etta Place; Tom Mix; Bonnie ve Clyde'ın Üç Yönlü Muziplikleri*) 213
13. Büyük Amerikan Seks Skandalı (*Victoria Woodhull, Theodore Tilton ve Henry Ward Beecher*) 231
14. Amherst'in Baloları: *New England'da bir Peyton Place* 247
15. Lunapark Treni (*Anaïs Nin ile Henry ve June Miller*) 266

V. Bölüm: BOHEMLER
16. Eşcinsellik Metaforu Olarak Üçlü Aşk (*Noël Coward ve Yaşam Tasarımı; Christopher Isherwood (ve Bob Fosse) ve Kabare; W. H. Auden*) 287
17. Üçlülerin Romeo ve Juliet'i (*Henri-Pierre Roché ile Franz ve Hellen Hessel*) 304
18. Bloomsbury'nin Çanları (*Vanessa ve Clive Bell, Duncan Grant, David Garnett*) 317
19. Carrington'ın Âşıkları (*Dora Carrington, Mark Gertler, Lytton Strachey, Ralph Portridge ve Gerald Brenan*) 332
20. Gerçek ve Gerçeküstü Portreler (*Augustus ve Ida John ile Dorelia McNeill; Paul ve Gala Eluard ile Salvador Dali; Pablo Picasso; Alberto Giacometti; Stanley Spencer; Leonore Fini*) 347

VI. Bölüm: POLİTİKADA CİNSELLİK
21. Devlet Sırları (*François ve Danielle Mitterand ile Anne Pingeot; Emilie ve Alexandrine Zola ile Jeanne Rozerot; Charles Parnell ile Kitty ve Willy O'Shea; Franklin ve Eleonor Roosevelt ile Miss LeHand ve Earl Miller; Kennedy'ler*) 367
22. Sol Kanatta (*George Bernard Shaw, May Morris ve Henry Sparling; Jack Reed, Loise Bryand ve Eugene O'Neill; Yoldaş Lenin, Nadezhda Krupskaya ve İnessa Armand*) 390
23. Tory'lerde Üçlü Aşk (*Radyclyffe Hall, Mabel Batten ve Una Troubridge; Amiral ve Edwina Mountbatten ile Pandit Nehru; Harold ve Dorothy Macmillan ile Bob Bouthby*) 409
24. Üçlü Aşk ve Yahudi Soykırımı: *Günahkârlar ve Kurtulanlar (Dorothy ve Ezra Pound ile Olga Rudge; Joseph ve Magda Goebbels ile Lida Baarova; Oskar ve Emilie Schindler ile Metresler; Marguerite Duras, Robert Antelme ve Dionys Mascolo; Isaac Bahevis Singer*) 429

VII. BÖLÜM: ÜÇLÜLERİN ONURUNA
25. Fransız Tarzı (*Jean-Paul Sartre, Simone de Beauvoir ve Bianca Bienenfeld*) 447
26. Altın Fallus (*D. H. Lawrence; Ernest Hemingway; Georges Simenon*) 470
27. Carolyn'in Erkekleri : *Asi Gençlik (Jack Kerouac, Neal ve Carolyn Cassady, Allen Ginsberg*) 496
28. Pop Üçlü (*Süpermen, Lois Lanie ve Clark Kent; Woody Allen, Mia Farrow ve Soon-Yi Previn; Kont Drakula ile Arkadaşları*) 511
29. Gelmiş Geçmiş En Muhteşem Parti: *Ünlü Üçlüler için Hayali Cümbüşümüz* 526

Resimler 545
Koda 561
Seçme Kaynaklar 564
Resim Kaynakları 575

ÜÇE ÜÇ

Biz telaşla filme yetişmeye çalışırken havada sonbahar kokusu vardı. Kendimizi görmek istiyorduk. Biz üçümüz, bir erkek ve iki kadın, 80'li yıllarda, yani yaşam tarzımıza resmi olarak ilgisiz kalan bir onyıl boyunca New Yorklu bir *ménage à trois* olarak yaşamıştık. Şimdi 1990 yılındaydık ve sinema salonunda başka üçlülerin de buluşup buluşmadığını merak ederek, Philip ve Rose Kaufman'ın *Henry ve June* adlı filmlerinin galası için şehir merkezine doğru ilerliyorduk. İronik olarak, filmin adında öteki kadın, yani filme temel alman günlüklerin yazarı Anaïs Nin göz ardı edilmişti. Nin, bu kutsallıktan uzak teslisin birinci kişisiydi aslında.

Bilet kuyruğunda alçak sesle, Henry Miller'ın bohem Paris'i konu alan romanlarından söz ettik. Yaşam boyu süren bir üçlünün merkezi olan Ezra Pound, bunları "okunmaya değer edepsiz kitaplar" diye nitelemişti. Filmin ilk başta müstehcen kategorisine alınmış olmasının yarattığı reklam fırtınası, gangster yazar Miller'ın çok hoşuna giderdi. Dostoyevski'ye hayran, Brooklynli bir aşüfte olan gölgede kalmış karısı June hakkında tahminler yürüttük biraz. Jules, Jim ve Catherine'in West Side'da hoplayıp zıpladıkları günlerden bu yana hakkında en çok konuşulmuş bir üçlünün yazarı olacağı Nin'in aklından geçmiş miydi acaba?

Patlamış mısırımızla, sinemaya gitmek denen bu alabildiğine gayrişahsi ritüel için yerlerimize oturduk. Yabancılarla dolu bu kalabalığın ortasında, nemli ellerimiz karanlıkta birleşti. Şair Hart Crane'in "titreşen panoramik kandırmacalar" dediği şeye yönelmiş dikizcilerdik hepimiz. Henry, June ve Anaïs'in haleflerini kutsadıklarını hissettik mi? Işıklar yandığında, bizim gibi başkalarını bulmak için etrafımıza bakındık. İzleyiciler salondan çifter çifter

çıkıyorlardı. Aralarından bazıları bu filmi evlerinde izledikleri videolardan daha ılımlı bulmuşlardı kuşkusuz.

Ama dışarıda, önümüzde, rüzgârla dövülen sokakta bir üçlü yürüyordu; genç bir kadın ve iki erkek. Kadın başını erkeklerden birinin omzuna yasladı, öpüştüler, sonra ötekine de aynı zamanı ayırdı. Café des Artistes'te, mekânın gür bıyıklı sahibi biraz soğuk baktı bize. İki kişilik masaları sevişen çiftler işgal etmişti; bize dört kişilik masa vermeyi reddetti, üç kişilik masa da yoktu. Çoğunlukla yoktur zaten. Sonunda rahatsız bir köşeye sıkıştığımızda, kendimizi Stonewall'dan* önceki eşcinseller kadar bir kumpas içinde hissederek, birbirimize baktık.

Öğretim görevlisi olan Barbara, gözüpek kadınların biyografilerini kaleme alan bir yazar. *Dirc Clark's American Bandstand*'le yetiştiğinden, tangonun iki kişi, ama aşk dansının üç kişi gerektirdiğini biliyor – Yılan'ın Adem'le Havva'ya meyve pazarlamasından beri yapılan bir dans bu. Romancı ve tarihçi olan Michael Brooklyn'li, ama Henry Miller'ın aksine, Brooklyn vatandaşı olduğunu iddia etmiyor. Barbara ve Michael Letha'yı, ünlü göstergebilimci Roland Barthes'ın, "Şarkı Söyleyen Ses" adlı bir konferansını ona ithaf etmiş olduğu Paris'te bulmuşlardı. Film, bu güzel ve kötü zamanlara götürdü bizi.

Yetmişlerin sonlarında Letha'yla kocası –şimdilerde şık, o zamanlarsa yoksul bir semt olan– Marais'de kıt kanaat yaşayan Amerikalı öğrencilerdi. Barbara'yla Michael ise, Hindistan'da başladıkları avı sürdürerek, kâşif Alexandra David-Neel'ın yaşamını araştırmak üzere bir haftalığına gelmişlerdi Paris'e. Michael bir gün Musée Guimet'den çıktığında, bir açık hava kafesinde oturmuş David-Neel'in *My Journey to Lhasa* adlı kitabını okuyan çekici bir sarışını fark etti. Onun ısrarlı bakışları karşısında kadın telaşla kitabını alıp hesabı ödemeye yeltendi ve David onunla kırık dökük bir Fransızcayla konuştuğunda kahkahalara boğuldu.

(*) 1969'da New York'taki Stonewall Inn adlı eşcinsel barının polisçe basılmasına ve buna gösterilen direnişe gönderme. Stonewall, militan eşcinsel eylemciliğinin başlangıcı sayılır ve her yıl pek çok ülkede Eşcinsel Gurur Haftası'nda anılır. (ç.n.)

Birlikte birkaç saat geçirdikten sonra kadın, bir öpücük ve bir Fransız aşk şarkısının nakaratıyla, bir daha hiç görüşmeyeceklerini düşünerek Michael'dan ayrıldı. Bu arada Letha'nın kocası müze kütüphanesinde oturmuş, hayranlıkla Barbara'nın mini etekli bacaklarını seyrediyordu. Telefon numarasını istediğinde, Barbara kendisini New York'ta aramasını söyledi ona. İki çift nihayet yemeğe çıkıp Manhattan'daki bir restorana gittiklerinde, daha önceki karşılaşmalarının bir rastlantı olamayacağını hissettiler. Zamanla oluşan bu yeni birleşimin sonucu bir boşanma, bir *ménage à trois* ve David-Neel hakkında çok övgü alan bir biyografi olacaktı.

1981'den bu yana bir anlamda birbirimizle evliydik. Şimdiyse bizimkinden daha büyük ve yeni bir ad talep eden bir öyküyü kucaklamak üzereydik: triografi, yani üçlü aşklar hakkında bir inceleme. Kongre Kütüphanesi'nin kataloğundaki konu başlıkları arasında bulacağınız bir madde değil bu. "Cinselliğin her yönü"nü kapsama iddiasındaki bir *Seks Ansiklopedisi* dahil, tüm referans kitaplarında bu konu göz ardı ediliyor. Yatak odalarının silahşörü Baba Alexandre Dumas'nın, "Evliliğin zincirleri öyle ağırdır ki, taşımak için iki, kimi zaman üç kişi gerekir" nüktesinin üzerinden çok uzun zaman geçmiş olmasına rağmen, *ménage à trois* müstehcen bir sır ve son tabu olmayı sürdürüyor.

Musa on birinci bir emir bildirmiş sanki: Tek kişiyi seveceksin. Ama Kutsal Kitap, Lut'un iki kızı tarafından baştan çıkarılmasından, ömrünü uzatmak için iki bakireyle birlikte çıplak uyuyan yaşlı Kral Davud'a, sayısız üçlüyle doludur. Greenwich Village'da köşe başımızda yaşayan psikanalist Arno Karlen, çağdaş *ménage à trois*'lar hakkında bir inceleme olan *Threesomes*'ı yazmaya karar verdiğinde, seksologların bu olguyla ne yapacakları konusunda hiçbir fikirlerinin olmadığını görmüştü. Sohbet programı izleyicileriyse kararlarını çok daha çabuk verdiler: Karlen'ın konuk olarak getirdiği uzun süreli üçlüleri sövgüye boğdular.

Benzer şeyler bizim de başımıza geldi. Rastgele tanıdıklar bile kimin kimle yattığı ya da faturaları kimin ödediği gibi mahrem ve utanç verici sorular sorabiliyorlar. Bir partide bariz bir biçimde Michael'ın peşinde koşan bir kadın Letha'ya aşkı başka yerde aramasını, üçüncü kişi olarak oynadığı rolün ahlaka ve doğa kanunlarına

aykırı olduğunu ima etti. Bu arada bir adam, çantada keklik olması gerektiğini düşünerek Barbara'nın etrafında dolanıyordu. Üçlü bir ilişkiden herkes kıskançlık ve şiddet bekliyor ve bizimkinin bu kadar uzun sürmüş olmasına çok şaşırıyor.

Aslında Kant'tan bu yana Avrupa düşüncesi, mihrabın gölgesinde bir üçüncünün pusuya yattığını kabul ediyor. Simone de Beauvoir gelişigüzel bir biçimde, "Evlilik doğal doyumunu zinada bulur," demişti. Yaşam boyu partneri olan Jean-Paul Sartre ise, üçün ayartıcı cazibesinin farkındaydı ve kurgusal üçlemesi *Akıl Çağı*'nı gerçek hayatta yaşadıkları gayri meşru ilişkileri üzerine kurmuştu. *Ménage à trois*'nın yanlış anlaşılmasının nedeni belki de, her şeyi içeren bir duygusal yapı inşa etmesidir. Doğal olduğunu düşündüğümüz kıskançlık, en önemli engeldir. Oysa kıskançlıktan doğan hiddet insan doğasına öylesine yabancıdır ki, bunu bir zorlama olarak görürüz; kıskanç bir insan için, "yeşil gözlü canavar"ın pençesine düşmüş deriz. Bir üçlü ise aksine, seçim ve karşılıklı rıza gerektirir.

Kafede Kaufman'ların filminden bahsettik; klasik "aşk üçgeni" nin klişelerine başvurması düş kırıklığına uğratmıştı bizi. Anaïs'in Henry ve June'la kurduğu, yıldızlara doğru yükselip ardından bir lunapark treni hızıyla inişe geçen fırtınalı ilişki yine de bir üçlüde neler yaşanabileceğine iyi bir örnek oluşturuyor; kıskançlığın mı yoksa şefkatin mi baskın geleceği, bu erotik alanda yaşanan maceranın can alıcı noktası çünkü. *Ménage*'ın bir tanığı –üçüncü, hatta dördüncü bir kişi– olduğunda, her ilişkiyi altüst eden güven meselesinin önemi daha da artar. Üçlü ilişki tutkudan kavgalara dek, romantik aşk repertuvarını abartılı bir biçimde göz önüne serer.

O akşam, bu tür bir aşk öyküsünün çoğu insan için hâlâ bir bilinmez olduğunu anladık. *Ménage à trois* yolunu şaşırmış bir çiftten çok daha fazlasını ifade eder. Miller'ın La Coupole'ü ya da Beauvoir'ın Deux Magot'su kadar dumanlı olan mekâna bir göz attığımızda, dışarıdaki soğuktan kaçıp içeri girmiş o genç üçlüyü fark ettik. Son derece samimiydiler, ama onları daha önce görmüş olmasaydık, bir ménage olduklarını anlayabilir miydik? Gözler bir masada oturan üçlüye takıldığında, akıl hemen bir bahane uyduruverir: çocuk, kız ve kızın erkek kardeşinden oluşan bir üçlü olsa

gerek, diye düşünülür. İhtiyatlı işaretler gönderilebilir elbette. Ama cinsel devrim barikatları üzerinde yetişmiş olan bizler, saklandığımız dolaptan çıkabilir miydik?

Yalnız, evli ve üçlü olmaya dayanabilmiştik. Sahneyi kurmuş, varoluşçuluktan "boşluk"un varolmayışına geçmiştik. Doğu'ya seyahat etmiş, yazmış, konferanslar vermiştik ve sırada yazılacak başka kitaplar da vardı. Yine de aşk tarzımız bizi birer yabancı kılıyordu. Mahremiyetimizi, en derin duygularımızı iletmeden önce, üçlü aşklar şeceresinin izini sürmeliydik. Bir gelenek arıyorduk.

Acemi üçlüye göz kırparak Café des Artistes'ten çıktığımızda, arayışımız başlamıştı bile.

I. BÖLÜM

PARAMETRELER

Tao biri yarattı.
Bir, ikiyi yarattı.
İki, üçü yarattı.
Ve üç, bin şeyi yarattı.

Tao te Ching

1

MÉNAGE À TROIS'NIN ANLAMI

Platon'dan Rezilliğe

Üç kişi romantik bir ilişkiye girdiğinde ve aralarından en azından biri bu ilişkinin ve sonucunun bir kaydını bıraktığında ne olur? Özellikle de bu düzenlemenin sürmesi durumunda buna *ménage à trois* adı verilir. Evrensel bir terimdir bu. Hepimiz onu bilir, hatta anlamını da bildiğimizi sanırız. Bilmeyiz oysa. Görmüş geçirmiş bir film yapımcısı, Brooklyn'de büyümüş olanların bu olgunun her zaman bir köpeği de içerdiğini sandıklarını söyledi bana.

Menşei olan ülkede, tam olarak "üç kişilik aile" anlamına gelir bu terim. Fransızcadaki *ménage* sözcüğü, yemek ya da masa anlamındaki Latince *mensa* sözcüğünden türemiştir ve *ménage à trois* ailevi bir tınıya sahiptir. Ekmeğini paylaşan ya da ocağın başına oturmuş bir üçlü görüntüsü, "şipşak" denen türde hızlı ilişkiden daha iyi uyar planımıza. Dört dörtlük bir üçlü, yalnızca birkaç kişiyi değil, zaman ve mekân içerisinde etkileşim kurmalarını da gerektiren kendine özgü bir aşk tarzıdır. *Ménage à trois* en eski alternatif aile biçimi olarak köklü ve uzun bir tarihe sahiptir. Ama hem kadınlar hem de erkekler için gözde bir cinsel fantezi olma rolü de göz ardı edilmemelidir.

Genellikle buyurucu bir yaklaşım benimseyen *Oxford English Dictionary*'de bu terim, "üç kişinin birlikte yaşadıkları ve genellikle bir kocayı, karısını ve bunlardan birinin âşığını içeren bir düzenleme ya da ilişki" olarak tanımlanır. Eskimiş ve kısıtlı bir tanımdır bu. *Ménage à trois*'nın çoğu zaman aynı cinsiyetten iki kişi ve öteki cinsiyetten bir kişiden oluştuğu doğrudur ve genellikle de huzursuz bir çiftle başlar. Bu düzenleme tekeşli bir evliliği kimi örneklerde sarsarken, kimi örneklerde desteklemiştir.

Oxford İngilizce Sözlük'te terimin şu kullanımlarına yer verilir:

1891 G. B. Shaw *İbsenciliğin Özü* 116. Kadının [Hedda Gabler] kocasını ne kadar az sevdiğini anlayan yaşlıca bir çapkın ona *ménage à trois* teklifinde bulunur.

1933 *Times Lit. Suppl.* 19 Ekim. Tanışıp evlendiği seksi garson, kaçınılmaz olarak annenin *ménage à trois* üzerindeki hâkimiyetinden sıkılır.

1959 Norman Mailer *Advertisements for Myself* 285. Bir *ménage-à-trois* tamamlanmıştı –bohemle çocuk suçlu, Zenci'yle yüz yüze geldiler, "hipster" de Amerikan yaşamının bir gerçeğiydi.

1959 *Times* 29 Aralık. Bu mutlu *ménage-à-trois* – yoldan çıkmış kadın, âşığı ve saf koca.

Bu ilişkilerin yegâne tanımlayıcı özelliği cinsellik değildir. *Oxford English Dictionary* tipik bir biçimde, mutlaka olumlu olmayan düzenlemeleri seçmiş. Ibsen'in oyununda Hedda Gabler, kocasının göz yummasına rağmen, hoşlanmadığı bir adamla gizli bir ilişki yaşamaktansa ölümü seçer. Aşksız bir cinsellik, artık katlanamadığı ikiyüzlülüğü pekiştirecektir. Son örnekte, sözde *ménage à trois*'nın "mutlu" olmasının nedeni kocanın bu gizli ilişkiden habersiz olmasıdır, yani aslında bir aldatma örneğidir. *Ménage à trois*' nın zinayla karıştırılması talihsiz olmakla birlikte sık rastlanan bir durumdur.

Norman Mailer ise *ménage à trois*'yı, asıl sonucu *hipster* olan "üç yönlü birlik" için bir metafor olarak kullanmaktadır. Bu tür ideallerle gerçekten de *ménage à trois*'lar kurulmuş ve bunlar sanat eserlerine, kahramanlıklara ve edebiyat akımlarına kaynak oluşturmuşlardır. Üçlü, ya kişilerin her birinin yeteneklerini çoğaltır ya da kendine özgü bir dinamik yaratır.

Oxford English Dictionary'de ilginç bir eski sözcük göz ardı edilir: tinsel ya da sembolik bir birleşmeye işaret eden "metafiziksel *ménage à trois*." Sigmund Freud kendini, akıl hocası saydığı müteveffa Nietzsche'yi ve güzel Lou Salomé'yi bu şekilde görmüştür. *New York Times*'da Sylvia Plath, Ted Hughes ve –Plath'la Hughes hakkında biyografi niteliğinde bir meditasyon yazmış olan– Janet Malcolm'dan metafiziksel bir üçlü olarak söz edilmiştir. Besteci

Robert ve Clara Schumann, genç Johannes Brahms'ı uzun süre evlerinde konuk etmiş ve birbirlerinin müziğini etkilemişlerdir. Clara'yla Johannes arasındaki erotik akım, Robert'ın psikolojik çöküşünü hızlandırmış olabilir. Aynı program içerisinde çalındığında müziklerinden *ménage à trois* olarak söz edilir. Metafiziksel *ménage*, tıpkı cinsel *ménage* gibi, birkaç enerjinin birleşerek olağanüstü bir sonuç üretmesi anlamına gelir.

Âşıkları ikili ya da üçlü olarak bir araya getirdiği varsayılan yoğun manyetik çekimin betimlenmesinin yerini günümüzde, genetik olarak belirlenmiş cinsel tercihler konulu kitaplar ve makaleler aldı. Bu tip bir evrim psikolojisi, biyolojinin tekeşli evliliği mi yoksa herhangi bir tür çokeşliliği mi kayırdığı tartışmasını kızıştırıyor. Helen Fisher sık sık alıntı yapılan *Aşkın Anatomisi* adlı kitabında, "tüm dünyada egemen olan doğal modeller" olduğunu savunur. Fisher çiftlerin oluşmasını, eşleşmeyi ve döngüyü yinelemek üzere ayrılmayı, insanlar da dahil bazı türlerin doğal üreme stratejisi olarak görür.

Robert Wright *Time*'da yayınlanan "Infidelity: It May Be in Our Genes" (Sadakatsizlik: Genlerimizde Olabilir) başlıklı bir kapak makalesinde, ne yazık ki der, araştırmalar insanların "çiftler halinde bağ kuran bir tür" olmadığını ortaya çıkarmıştır: "Kadınlar doğaları gereği çokeşlidir, birden fazla eş isterler, erkeklerse daha da kötüdür." Yeni-Darwinci Matt Ridley, "Erkeklerin umabilecekleri en iyi şey genç ve güzel bir metresle, yaklaşık olarak her on yılda bir değiştirilecek sadık bir eştir," diye yazar. Bu da yalnızca ilk değil, ikinci ve üçüncü eşler kulüplerinin çoğalmasına, büyük başarı kazanmış bir kitapla filmin devamının yazılmasına ve çekilmesine neden olacaktır.

Biz insanlar öteki canlılardan bir şeyler öğrenebilir miyiz? Percy Shelley, soylu atın çokeşliliğinin insanlar için bir model oluşturduğunu öne sürmüştür. Hayvanlar *ménage à trois*'lar kurabilir ve kurarlar da. Önde gelen Kuzey Amerikalı bir hayvan yetiştiricisine göre, ideal devekuşu ailesi iki dişiyle bir erkekten oluşur. Son derece hassas olan ve çocuksu, duygusal bir zekâları bulunan gorillerin üçlüler halinde eşleşebildikleri bilinmektedir ve kesinlikle irade sahibi

hayvanlar olan kediler de kimi zaman üçlüleri tercih ederler. Washington'daki Ulusal Hayvanat Bahçesi'nde dişi panda Ling-Ling'le onun için seçilen eşi Hsing-Hsing bir araya gelmekte zorlanıyorlardı. Hsing-Hsing çiftleşmek yerine bambu filizlerini yemeyi tercih ediyordu. Londra'dan Chia-Chia adlı üçüncü bir erkek ithal edildi, ama onun da eşini döven cinsten olduğu ortaya çıktı. Ancak onun varlığı Hsing-Hsing'i derin uykusundan uyandırdı ve Ling-Ling'i daha çekici bulmaya başladı. Bu üçünün yavrusu, yerinde duramayan bir bebek panda olacaktı.

Üçlü Aşk genlerle değil, seçimle ilgili bir kitap. Bizim yaklaşımımız, "İnsan bir hayvan türü değil, tarihsel bir gerçekliktir," sözlerinin yazarı Simone de Beauvoir'ınkini yansıtıyor. İnsanlar sayısız düzenleme içerisinde sevip ürerler ve bu düzenlemelerin hepsinin kendi taraftarları vardır. On dokuzuncu yüzyılda yasak ve egzotik şeyler peşinde koşan Sir Richard Burton, "Mormon *ménage à trois*'sını araştırmak üzere Nil'den Utah'a gitti. Erkek çokeşliliğini Tanrı'nın isteği olarak görüp öven kıdemli kilise adamlarıyla karşılaştı. Ama harem ve peçe gizeminden yoksun Mormon çeşitlemesinin, tekeşliliğin tüm monotonluğunu barındırdığına karar verdi; ancak katmerli olarak.

Ménage à trois, Tekvin kitabı kadar saygıya değerdir. ABD Senatosu'ndaki, aynı cinsiyetten kişilerin evliliklerinde partnerlerin federal haklardan yoksun bırakılmasına yol açan tartışmada Jesse Helms, "Tanrı Adem'le Havva'yı yarattı, Adem'le Steve'i değil," diye gürlemişti. Aynı Tanrı bir üçüncüyü, yani hem erkek hem kadın için androjen bir sembol olan yılanı da yaratmıştır. Tekvin'e göre insan ırkı, cennetten sıkılan Adem'le Havva'nın bu Öteki ile yakınlaşmaları sonucunda başlar.

Ménage à trois'yı anlamak ve sınırlarını saptamak için, Yunanistan'ın Altın Çağı'nda doğmuş ve bir aşk türüne adını vermiş olan bir felsefecinin mantığını ödünç almalıyız. Platon, öğrencilerinin bir konuyu şu dört adımda anlayabildiklerinden bahsetmiştir: *ad*, *tanım*, *imge* ve *bilgi* (yani olgular). Bizse konumuzun *adının* evrimini ve *tanımı* ile ilgili kafa karışıklığını ele alacağız. Akıllarımızı *ménage à trois*'ya dolamak, ne anlama geldiğini anlamak için, üçlü aşk örneklerine bakacağız, ama aynı zamanda, kavramlar sınırları-

na göre tanımlandığından, üçlü ilişkinin hangi noktada başka bir şeyin alanına girdiğini göreceğiz.

İlk önce "üç" kısmını ele alalım. Üç sayısı hem büyüde hem dinde önem taşır. Üç Müneccim, Üç Güzel (parlaklık, neşe ve çiçeklenme) ve masaldaki üç ayı vardır. Üç kez tezahürat yapar, üç dilek tutar ve üçüncü tehditten korkarız. *I Ching*'e göre üçün işlevi, karanlığı ışığa dönüştürmektir. Romalılar kutsal alevi sürdürmek için bir üçayak kullanarak tapınır ve üç tekerlekli arabalarla yarışırlardı, çünkü bu yapı bir iç istikrar sağlardı. İskandinav mitolojisinde evreni taşıyan yaşam ağacının üç kökü vardır.

Platon'un akıl hocası olan matematikçi Pythagoras sayıların dizilişini şöyle betimler: "Bir [erkek], ilk hareketi, yani çifti üretmiş olan yaratıcıdır, iki [kadın] ise ilk sayıyı, kozmosun sembolü olan üçü üretmiştir." Pythagoras birle ikinin birbirinin karşıtı, sonluya karşı sonsuz olduğunu ve "üç harekete geçtiği zaman bir üçgende" birleştiklerini ileri süer. Platon üçün ilk sayı olduğunu, ateş, hava ve su olarak evrene hayat verdiğini düşünmüştür. Üçlüye karşı çiftin doğasının temelini bu yarı mistik fikirler oluşturur ve üçün, ikinin daha üstün bir gelişimi olduğuna işaret eder.

Geleneksel olarak, kimi yerli halklar üçü gebelik için gerekli grup olarak görürler. Antropolojinin öncüsü Robert Briffault, Yeni Zelanda Maorilerinin "ay tüm kadınların daimi kocası ya da gerçek kocasıdır" düşüncesine inandıklarını gözlemişti. Ayın eril olduğu düşünülüyordu. Maori kadınları bir erkekle evlenseler de, ay ruhun müdahalesi olmadan erkek kadını dölleyemez ve çocuğun babalığı paylaşılırdı. Rahmi döllemek, erkek spermine güç vermek için üçüncü bir tarafa ihtiyaç olduğu inancının, Yahudi-Hıristiyan bağlantı noktasında da çok önemli bir rolü vardır.

Yüzyıl ortasında Katolik Kilisesi'nin nüfuzlu sözcülerinden Piskopos Fulton J. Sheen, *Three to Get Married* (Evlenmek için Üç Kişi) adlı hitabeyi yazdı. "Love is Triune" (Aşk Üçlü Birliktir) başlıklı bölümde, çift olmanın ikiliğini –temel yalnızlığını– eleştiriyordu. "Yalnızca *benim* ve *senin* varsa," diyordu, "ulaşılamazlık ve ayrılık vardır." Din adamı olan Sheen, günah çıkarmalar sırasında pek çok evliliğin karakteristik özelliği olan iktidar oyunlarına, ego hatalarına ve "zihinsel işkence"ye kulak vermiş ve şu sonuca var-

mıştı: "Sevginin üçlü birlik özelliği vardır ve sevene, sevilene ve sevgiye işaret eder." Belki de çoğu kur yapma ritüelinin –masada karşı karşıya oturmuş bir erkekle bir kadın– içinde karşıtlık tohumları barındırdığını görmüştü.

"Sevişmek için üç kişi gerekir," diyordu piskopos. Referans noktası Teslis, ya da Teslis'in üçüncü kişisi olan Kutsal Ruh'tu. Ama ego bir kenara bırakıldığında bir üçüncünün yaratacağı yararlı, arabulucu etkiyi oldukça iyi betimliyordu. Kıskançlık en başarılı üçlünün bile kıyısında köşesinde pusuya yatabilse de, bu dinamik dışarıdakileri kendine çeker. *Ménage à trois*, uyduları, yani dördüncü kişileri çekmeye eğilimlidir. Freud, "Her cinsel eylem, dört bireyin katıldığı bir süreçtir," diye yazar. Burada kastettiği, kişilerin her birinin ikili ya da biseksüel kimliğidir. Bizim gözlemimize göreyse gerçek dördüncü bir tür dikizci, belki de olanları kaydedecek yazman işlevini üstlenen bir tanıktır. Dördüncü kişi gruba katıldığında, asıl üçlünün birbirlerine karşı duygularını saptırmayı genellikle başaramaz.

Birliktelik yalnızca iki kişiden oluşabilir. Çizer Jules Feiffer özgün Süpermen çizgi romanlarını tartışırken, merkezindeki aşk durumunu "şizofren ve iffetli bir *ménage à trois*" olarak tanımlamıştır. *Daily Planet*'te gazeteci olarak çalışan Louis Lane, Süpermen'e âşıktır. Ama Süpermen Kripton'dan geldiği için, molekülleri alışıldık türde sevişmeye göre fazlasıyla yoğundur. Ayrıca Metropolis'i çeşitli zebanilerden kurtarmakla meşguldür. Bu arada Süpermen'in alter egosu olan Clark Kent, onu sıkıcı bulan Lois'e tutkundur. Milyonlarca Süpermen çizgi romanı, dört film ve televizyon dizileri boyunca, iki karakterde barınan üç kişilik, etle tırnak gibi sonsuza dek birleşmiş olarak, aşkta farklı amaçların peşinden koşar.

Süpermen, Roma'nın Aeneas'ından ya da İngiltere'nin Kral Arthur'undan ne daha çok, ne daha az mitsel olan epik Amerikan kahramanıdır. "Çelik adam" rolünü Christopher Reeve'in üstlendiği ilk film, Yunan trajedisinden Broadway muzipliğine kadar çeşitli kavramsal yaklaşımlardan geçmiş, ama sonunda öykü "kişilerden ikisinin aynı insan olduğu bir aşk üçgeni" gerilimini yakalamıştır. Devam filmlerinde iffet unsurundan vazgeçilir ve Lois'le Süpermen yatakta görünmeseler de, birlikte gökyüzünde süzülürler; Lois

Süpermen'in üzerindedir, Clark ise bunu yalnızca dinleyebilir ve hatırlayabilir.

Ménage à trois yalnız sayıyla tanımlanamaz. Kaba seks bolluğundan çok, erotik bolluk iması taşır. Kilisenin, devletin ya da yeni/eski türden ağzı laf yapan bir yorumcunun katlanabileceğinden daha ortak bir zevki ima eder. Ama üçlü aşk önüne gelenle yatmakla eşdeğer değildir ve Liz Taylor'ın ya da Zsa Zsa Gabor'un seri halindeki meşhur tekeşliliğinden ya da Magic Johnson'ın vesikalı sadakatsizliğinden daha istikrarlıdır. Üçlünün ille de biseksüel olması gerekmese de, kendimizi tek bir cinsiyetle, eşle ya da aileyle kısıtlamamız gerektiği beklentisi, arzularımızın seli altında batması muhtemel olan sarsak bir platform yaratır.

En görmüş geçirmişler arasında bile, bire-bir paradigması egonun kuytularında pusuda bekler. Bob Fosse'un *All That Jazz*'inde (Bütün O Caz) komik bir olay yaşanır. Yönetmen-koreografın otobiyografisi, kalbinin tökezlemesinden kısa bir süre önce filme çekilmiştir. Fosse (Roy Scheider) güzel (dişi) Ölüm Meleği'yle sohbet ederken, tek bir kadına bağlı kalamadığı için özür diler. Bir zamanlar iki kadınla uyum içinde sürdüğü yaşamı sevgiyle anar. Bir sabah uyandığında içlerinden birinin gittiğini fark eder ve masanın üzerinde şu notu görür: "Artık seni paylaşamam. Seni yalnız kendime istiyorum. Lütfen beni anlamaya çalış."

Melek onu kaybettiği için üzülüp üzülmediğini sorar. Günümüz Kazanova'sı Fosse, hayır der, kadının onu bu denli ciddiye alması gururunu okşamıştır. Melek bu kez, "Notu sana yazdığına emin misin?" diye sorar.

Ménage à trois yalnızca fiziksel bir gruplaşma değil, bir bakış açısı da olabilir. Daha çok Beat sahnesinin vakanüvisi olarak tanınan Lawrence Lipton, "Burada geleneksel evlilikle evlilik dışı çeşitlilik arasındaki sınırda duruyoruz," diye yazarken, üçlü ilişkinin muğlak bir alan kapladığının farkındaydı. 1960'larda Venice Beach'te adı kötüye çıkmış bir izbeliğin sahibi olan Lipton'a, üçlüler muhafazakâr görünürdü. En bilgiç gözlemi, bir üçlünün önce *akılda* gerçekleştiğiydi. Üçlü ilişki, herkes için geçerli olabilecek bir erotik imgelemin işlevidir.

"Hayal edilen üst üste binmiş görüntü," diye yazar, "en az dile getirilen, en iğrenç ve Yahudi-Hıristiyan ahlakının müritleri arasında en yaygın olarak işlenen suçtur. [...] Sözü edilemez olandır." Lipton, yataktaki partnerinizin başka birisi olduğunu hayal etmekten bahsetmektedir – belki de tanıdığınız ve istediğiniz, ya da medyada gözünüze çarpan gerçek bir kişi, ama genellikle daha genç ve güzel birisi. Bir başka şeklindeyse, partnerinizin yine çekici olan bir başka kişiyle sevişiğini hayal edersiniz. Homoerotik bir fantezi olarak görülebilir bu, oysa aslında yatakta üç kişi fantezisidir. Tekeşli bir ilişki ne kadar uzun sürerse, kişilerden birinin ya da ikisinin birden bu yola başvurması –ya da seks sırasında akıllarını bir üçüncünün hayalinin ele geçirdiğini keşfetmeleri– olasılığı da o kadar artar.

Hepimiz yatak odamıza arzu ettiğimiz kişinin imgesini taşırız ve çoğu kez bu imge gerçek sevgilimizle uyuşmaz. T. S. Eliot, "Her zaman senin yanında yürüyen o üçüncü kim?" diye sorar. Aslında yatağına nasıl girdiğini sorması gerekirdi. Filmler ve televizyon iri yarı adamla seks sembolünün erotik imgelerini dönemin zevkine göre uyarlanmış olarak bize aşılarken, daha incelikli reklamlarda üçlüler vurgulanıyor.

İtalyan giysilerinin ilanlarını görmüşsünüzdür: genç ve güzel bir modelin kucakladığı aygır gibi iki erkek, kadının emrine amade ve kendilerinden geçmiş halde ona bakarlar. Şu işe bakın ki, tasarımcı kadındır. Kot pantolon için hazırlanmış bir başka ilandaysa erkek başını kadınlardan birinin göğsüne yaslar, bir yandan da öteki kadının ... yakınlığını hisseder. İç çamaşırları içinde androjen bir Calvin Klein üçlüsü, bir New York otobüsünün kenarından bize bakar. İmalı bir şekilde hüzünlüdürler. Göz görür, akıl ise yansıtır.

Lipton'a göre, seks sırasında bu tür bir fantezinin tadının çıkarılması "sağlıklı ve yararlı bir uygulama"dır. Kimileri için cinsel arzularının motoru halini alan bir dikizcilik biçimidir bu. Örneğin Simone de Beauvoir'la Jean-Paul Sartre Sorbonne'da ilk kez bir araya geldiklerinde, ikincil olarak niteledikleri ilişkileri hakkında birbirlerine her şeyi anlatmaya yemin etmişlerdir. Ortak cinsel partnerleri Bianca Bienenfeld'in gözlemlediği gibi, "Böyle bir vaat mantıksal olarak belli bir dikizciliğe uygundur: kişilerden birinin

kendi sevişmeleri hakkında anlattığı her şey, öteki için kışkırtıcı ve heyecan vericidir. [...] Her şeyi anlatma vaadi, bulaşıcı [hale gelen] hisleri ve duyguları yoğunlaştırır."

Kısacası, *ménage à trois*'nın en iyi tanımı bir sözlükte bulunamaz, çünkü sevgiye bakmanın, paylaşma ve hayal gücü gerektiren heyecan dolu bir yoludur.

İkna olmuş zihinlerde önceden varolan *imgeler*, bir *ménage à trois* hakkında ciddi biçimde konuşmanın önünde tam bir engel oluşturuyor. Televizyonda öğleden sonraları yayınlanan pembe dizilerin genç ve huzursuz karakterleri, çoğu kez ensest kokusu da taşıyan "kavurucu üçlüler" kuruyorlar. *Soap Opera Digest*'e göre "Üç, kitleleri memnun eder." Popüler bir sohbet programında ortalama bir erkek, çıkara dayalı bir üçlü ilişki yaşadığını itiraf ediyor: karısı çok fazla para harcadığı ve yatakta fazla talepkâr olduğu için, yükü bir başka erkekle paylaşıyor. Gecenin ileri saatlerinde yayınlanan bir programda Ortabatı'dan bir ev kadını, kocasının süpermarketten seçtiği erkekleri eve getirip seks yapmalarını videoya nasıl çektiğini anlatıyor. Buna benzer şeyler, üçlü ilişkilerin başlıca öğelerden biri olduğu, yılda 325 milyon dolarlık erotik video sektörünün tipik özelliğidir.

Bunlar asıl olayın abur cuburları. Bulvar gazetelerinin hammaddesi olan üç sansasyonel seks tarzı, halkın gözünde üçlü aşk kavramından ayrılmaz hale geldi: zina, fuhuş ve daha iyi bir sözcük bulamadığımızdan, sapıklık. Zina genellikle, erotik heyecanı yakalanma korkusuyla birleştiren klasik aşk üçgenine yol açar. Bu tür maceralar aldatmayı ve yalanı da içerdiğinden, ne derece yaygın olduklarını belirlemek mümkün değildir. Zinacılar evlerine gelen anketçilere itirafta bulunmazlar elbette! Medyanın 1990'larda, *New York Times*'ta kullanılan başlıkla "Evlilikte Sadakat Artıyor" iddiasını kanıtlamak için propagandasını yaptığı "Amerika'da Seks" anketinde kullanılan metodoloji buydu. Tehlikeyle tatlandırılmış seks, yani şu "öldüren cazibe" hâlâ güçlü bir çekim kaynağı. *Chicago Tribune*'da yayımlanan bir köşe yazısı şöyle başlıyor:

Manhattan'da bir yerlerde, evli oldukları sekiz yılın beşi boyunca sürdürdüğü gizli ilişkiyi öğrenmesi durumunda kocasının kendisini öldüreceğine inanan bir kadın yaşıyor.

Neredeyse her gün işten sonra bir arkadaşının dairesinde âşığıyla buluşan bu 33 yaşındaki sekreter, "Öleceğimi düşünüyorum, cidden düşünüyorum, ama kendime engel olamıyorum," diyor.

İster gerçek olsun ister bir tipleme, adı verilmeyen bu kadın kocasından korktuğu için ikinci bir aile yaratmış. Gizli ilişkisi, sıkıntı unsuru hariç, evlilik yaşamıyla aynı rutini sergiliyor. Denis de Rougement'ın zinanın özünün harici bir zorlanma, tutkunun mutluluk karşısındaki zaferi olduğu yönündeki (Camille Paglia tarafından ödünç alınmış) ilginç tezini biraz değiştiriyor. Her halükârda, aldatma ve suçluluk zinanın ana temasıdır. Paçayı kurtarmanın, Rougement'ın ironik tabiriyle "her gerçek kadının ya da erkeğin günün birinde karşılaşacağı nihai sınav"ı geçmenin zorlayıcılığı söz konusudur.

Başlangıç dönemlerinde zinayla *ménage à trois*'nın ortak yönü, dolu dolu yaşama arzusudur. Ama çok geçmeden ayrı yollara saparlar. Zina kuşku, kıskançlık ve öfkeden beslenir. *Ménage* ise dürüstlük ve en azından üç kişinin rızasını gerektirir. Tam bir işbirliği içinde olmaları en iyisidir. Yazılmaya değer *ménage*'lar, ilişkideki tüm kişiler arasındaki, sonunda sevgiye dönüşen bir şefkate dayanır. 1970'lerin, alelade gizli ilişkiyi bir öğrenme deneyimi statüsüne yükseltmiş olan açık evliliklerinin aksine, gerçek *ménage* bir amaca yöneliktir. Hem manevi hem de maddi dünyalarda bir sonucu olacaktır.

Fuhuş ve sapıklık birlikte, "rezillik unsuru" diyeceğimiz şeyi oluşturur. Bunlar *ménage à trois* ile birtakım atletik becerileri paylaşabilirler. Ama ruhları birbirine zıt istikametlere yönelir. Fuhuşta güç önemli bir unsurdur; *Playboy*'un ünlü madam Heidi Fleiss'la yaptığı 1996 tarihli röportaj şöyle başlar: "Kentin en güçlü kadınlarından biriydi. [...] A listesinde yer alan yıldızlarla ve stüdyo yöneticileriyle doğrudan konuşabilir ve Los Angeles'taki en özel telekız servisini yönetirdi." İddialara göre, bu müşterilerden biri 40.000

dolarlık bir fanteziye meraklıydı. "Orospu tanrıça" arkadaşı müşterinin istediklerini yaparken, Heidi de adamla konuşuyordu. Tanrıçasına sahip olmuş öteki erkeklerden bahsediyor ve ne kadar çok şey anlatırsa zevk de o kadar artıyordu. Nick Broomfield'ın *Hollywood Madam* adlı usta işi belgeselinde Heidi, tanrıçasına, "şu dört Japon adamla Hawaii'ye gidişini anlatsana," dediğini aktarıyor. Ünlü madam, bir erkeğin en erotik noktasının neresi olduğunu yeri biliyor: iki kulak arası.

Çeşitlilik güçlü bir cinsel uyarıcı olabilir. Michael Keaton'ın *Dördümüze Bir Eş* (*Multiplicity*) adlı yakın tarihli filmi, her biri yeni bir erkek sayılabilecek kadar farklı olan klonlarının dördü de geceyi Keaton'ın karısıyla yatakta geçirmeseydi daha da sıkıcı olurdu. Fantezinin de sınırları var elbet. Heidi'nin *Playboy*'da hatırlattığı gibi, "yine de yatakta o sıcak bedene kesinlikle ihtiyaç duyarsınız." Uyuşturucu alıp dostu Victoria Sellers'la adını vermediği bazı erkekleri paylaştığını neşeyle itiraf ediyor, kendini "tam bir sapık" olarak niteliyor. Böylece Hollywood'daki imajına katkıda bulunmuş oluyor; sapıklığın kaynağı suçluluk ve sessizliktir.

Alan Bloom *Love and Friendship* (Aşk ve Dostluk) adlı kitabında Amerika'ya erostan ve flörtten yoksun, duygusal açıdan çorak ülke teşhisini koyar. Tümüyle başarılı olsun ya da olmasın, üçlüleri oluşturan kişilerse aksine, pek çok duygu yaşarlar. Psikanalist Arno Karlen üçlüler hakkındaki incelemesine başladıktan kısa bir süre sonra şunun farkına varmıştı: "*Threesomes* (Üçlüler), cinsel jimnastikler kadar iletişim tarzları hakkında da bir inceleme olacak." Karlen deneklerinin kıskançlık ya da arzu gibi duygularını ifade etmekte ilk başta zorlandıklarını gözlemlemişti. Ne var ki "bir üçgen yatakta hayata geçirildiğinde ... [katılımcılar] ya bu duygulardan bahsederler ya da ilişki suratlarında patlar." Bir kadın durumu şöyle özetliyordu: "Üçlümüz, duygusal açıdan hayatımın konserve açacağı oldu."

Karlen'ın muhafazakâr üniversite ortamında üçlülerin gerçekliği, Amerika'nın en ünlü seksoloğu Doktor Ruth Westheimer'ı hayrete düşürürdü. Doktor Ruth 1995'te, pek çok yayın organında yayımlanan sütununda, karısı ve (yakın zamanlarda ölmüş olan) en iyi erkek arkadaşlarının dul karısıyla bir üçlü oluşturmuş olan

ileri yaşta bir adamdan gelen mektubu yayımladı. Bu ilişkiden üçü de memnundur, ama oral seks konusunda bir sorun vardır: dul kadın bundan hoşlanmakta, karısı ise hiç hoşlanmayıp yapılmasından tiksinmektedir. Doktorumuz, "Bu tür durumlar her zaman hassastır," diye uyarıda bulunuyor; dolayısıyla, üçlüden vazgeçin. Bizse tam tersine bu durumu hem normal hem de dokunaklı buluyoruz. Dul kadın, kaybını telafi etmek için bir aile arıyor. Cinsel yaşamını sürdürmek istiyor ve bu çiftin cinsel yaşamına taze bir soluk getirmiş. Şimdi üçünün oturup, son kırk yıldır her birinin ne istediğini ve nelerden korktuklarını konuşmaları gerekiyor. Bu kötü bir şey mi, Doktor Ruth?

Üçlü Aşk ne sosyolojik bir tez, ne de bir "nasıl yapılır" kılavuzu. Aksine, okulda size asla anlatmadıkları bütün o keyifli şeylerin erotik bir tarihçesi. Bu bir triografi – zenginlerin ve ünlülerin, aç ressamın ve işkence çeken şairin, başarılı romancının, gururlu fatihin ve yaşını başını almış film yıldızının üçlü yaşamını anlatıyor. Kolektif bilinçaltımızdan geçen cinsel bolluk fantezisinden bir halı dokuyor. Geçmiş, şimdi ve gelecekteki tavırlar ve ahlak hakkında bir kitap bu.

Şurası bir gerçek ki çekirdek aile çöktü ve enkazından yeni yapılar doğuyor. Patricia Ireland Ulusal Kadın Örgütü'nün başkanlığını üstlenirken, kendini lezbiyen ya da biseksüel olarak değil, bir üçlünün üyesi olarak tanıttı. Uzun bir süre boyunca hayatını, Florida'da yaşayan ressam kocası ve Washington'da, yani çalıştığı şehirde yaşayan kadın âşığıyla paylaşmıştı. Ireland'la kocası öğrencilik günlerinde tanışıp 1960'larda evlendiler ve birbirlerine bağlılar. Bu "uzun mesafe" ilişkisinin, diğer esnek zamanlı ailevi düzenlemelerle birlikte, giderek yaygınlaşması kaçınılmaz.

Ireland *New York Times*'a şöyle diyordu: "Anlattığım şey cinselliğim değil, ailemin kim olduğu. Ya yardan ya da serden niye vazgeçmem gereksin, anlamıyorum."

Yalnızca bir *ménage à trois*'da mümkündür bu. Ahlakçıların, psikologların ve siyasetçilerin itirazları bir yana, bu kitapta o yolu denemiş olanların ve yaptıkları olağanüstü şeylerin kaydını bulacaksınız.

2

TRİOGRAFİYE GİRİŞ

Üçlülere Tarihsel Bir Genel Bakış

Nerede hareket orada bereket.
ANONİM

Clint Eastwood gözardı edilmiş 1980 tarihli filmi *Bronco Billy*'de, günümüz Batısında bocalayan bir sirk/rodeo yöneticisi, keskin nişancı Billy'yi oynar. Sorunlu ekibine kaçak bir vâris, Sondra Locke'un oynadığı Antoinette Lily de katılır. Billy'nin de New Jersey'de ayakkabı satıcısı olarak geçirdiği gizli bir geçmişi vardır. Beklenmedik bir olayın hayatını değiştirmiş olduğunu anlatır: karısını en iyi arkadaşıyla yatakta yakalamıştır. Lily bu konuda ne yaptığını sorar ona:

BILLY: Karımı vurdum.
LILY. *Adamı* neden vurmadın?
BILLY: O benim en iyi arkadaşımdı.

Uzun süre hapis yatmak Billy'yi olgunlaştırır, ona hayalini yaşama cesaretini verir. Ama aşk üçgenine gösterdiği kanlı tepki aşırı olsa da, ortaçağ şövalyeliğinin yıkılışından bu yana Batı toplumunda en azından kuramsal olarak destek bulmuştur. Erosta trajedinin kaçınılmazlığına dair en ikna edici yorumu Fransız diplomat Denis de Rougement kaleme almıştır; yazarın kötümserliğinin nedeni biraz da, *Love in the Western World* (Batı Dünyasında Aşk) adlı bu kitabın II. Dünya Savaşı arifesinde yazılmış olmasıdır. "Mutlu aşkın tarihi olmaz," diye yakınır Rougement. "Romantik aşk ancak sevgi ölümcül olduğunda ortaya çıkar. [...] Tutku, acı çekmek demektir. Temel gerçek budur işte."

Bronco Billy tam olarak anlayamasa da, bu sözlere katılırdı. Rougement da aşkın gerçekleri karşısında korkudan sinmişti. Savaştan önce Paris'te onunla tanışmış olan Jean-Paul Sartre, "sadakatin delice erdemini yücelttiği" için "yüksek sosyetenin egemen kraliçelerinin tüm ayartmalarına ve baştan çıkarmalarına karşı duyarlıydı," der. Baştan çıkarılma olasılığı karşısında korkudan tir tir titreyen Rougement, karısının oğlunu ziyaret etmek için bile yanından ayrılmasına izin vermezdi. Sadakatini, eskimiş pranga yöntemine başvurarak korumuştu.

Mutlu aşkın bir tarihi yoksa, bunun nedeni tüm süresi boyunca taşıdığı tek ana temayı kimsenin algılamamış olmasıdır. *Ménage à trois*'nın incelenmesi yeni bir coğrafya, üçlülerle dolu ama paradoksal olarak haritası çıkarılmamış bir manzara açar. Kâşifleri memnun, mesut ya da mahzun olmuş, ama hepsi de tek bir hedefe ulaşmak için yola koyulmuştur: açıkça söylemek gerekirse, erotik yaşamlarını özgürleştirmek istemişlerdir. Platon'un bir konuyu bilmeye yönelik dördüncü kriteri *–bilgi* olarak adlandırdığı kriter– ahlaki at gözlüğünden sıyrılmış üç yönlü aşkın gerçeklerini incelememizi gerektirir. Bugünkü âdetlerin yargı gücümüzü etkilemesine izin veremeyiz ve kişisel deneyimimiz belli bir üçlüyü değerlendirmemize yardımcı olsa da, gerçeği bulacağımızı garanti etmez.

Cinsel açıdan bakıldığında, tarihsel dönemler açık ve özgür, hatta kısıtlamasız dönemlerle son derece kuralcı ya da bağnaz olanlar arasında belli bir düzene uyarak salınıyormuş gibi görünür. *Ménage à trois* konusundaki ahlaki görüş de bu modeli izlemiştir. Ama bu konuşulmaktan çok hayata geçirilen bir uygulama olduğu için, bir toplumda en çok taklit edilen sınıfa bakacağız, çünkü arzunun kurallarını bu sınıf belirler. Sürprizlerle karşılaşacağız elbette.

İlkçağlarda ahlak kurallarını İbrani resuller ya da Yunan devlet adamları, sonraları ise Sezarlar koydular. Davranış standartları, uyulsa da uyulmasa da, tepeden aşağıya doğru inerdi. Kutsal Kitap döneminde İsrail'in yasa koyucuları tabletlerine tekeşliliği işlememişlerdi. Bilgeliğiyle ünlü Süleyman'ın bin karısı vardı. Bu zengin kralın mütevazı bir kulu bile hem karısını hem de karısının hizmetçisini gebe bırakarak soyunu çoğaltabilirdi. Eskilerin çağında erkek

çokeşliliği kuraldı ve Kutsal Kitap şeceresinde *ménage à trois* temel bir role sahiptir. Nobel ödüllü Isaac Bashevis Singer, çocukluğunda ilk olarak Pentateukhos'ta fark ettiği "bir cinsel topluluk arzusu" olduğunu öne sürer: "Modern insanın bütün özelliklerinin kökeni, uygarlığın başlangıcına dayanır."

Çokeşlilik sonuçta, cinsiyet açısından tarafsız bir terimdir ve günümüz kadınları onu resmi ya da gayri resmi bir seçenek olarak görüyor. Mart 1994'te *Washington Post*'ta yayınlanan bir yazıya göre, "tıpkı kuşlar gibi, kadınlar da kocalarını terk etmeden genetik açıdan daha değerli erkeklerle gizli ilişkiler yaşayarak her iki olanağı da kullanıyor olabilirler." Büyük kentlerdeki Afrika kökenli Amerikalı topluluklarda bu durum tersine dönüyor. Genç erkeklerin birçoğu ölmüş ya da hapse atılmış olduğu için, "eş paylaşma" siyah kadınların forumlarda ve radyo sohbet programlarında tartıştıkları bir konu haline geldi. Oysa çoklu ilişkilerin hem kadınlara hem erkeklere açık olması gerekir. Psikolog Julie Mallory-Church, "Fazladan bir karım olmasına ben de itiraz etmezdim," diye espri yapıyor. Hatta bir ailedeki birkaç eşten biri olan Mormon bir avukat, *New York Times*'a çokeşliliğin "kariyer sahibi modern kadın için çekici" olduğunu yazdı.

Batı uygarlığının beşiği olan Platon dönemi Atina'sında üçlü, tipik ama yalnızca erkeklerin yararlanabildikleri bir ilişki türüydü. Hatip Demosthenes kendini yurttaş olarak göstermiş bir fahişeye karşı açılan davayı tartışırken, cinsellikle ilgili klasik örf ve âdetleri şöyle özetliyordu: "Metreslerimiz zevk için, cariyelerimiz [köleler] şahsımızla her gün ilgilenmeleri için, eşlerimizse bize meşru çocuklar doğurup ev işlerini yapmaları içindir." Kent, kalkık penisleri gözler önüne seren heykellerle bezenmişti ve erkekler herkesin ortasında rahatça cinsel organlarını gösterebiliyorlardı. Yine de, yasal olarak dayatılabilecek egemen edep anlayışı, her erkeğin (veya daha büyük olasılıkla her kadının) yalnızca ve yalnızca kendine ayrılmış cinsel rolü oynamasını gerektiriyordu.

Atina'da *hetaera* olarak bilinen, bir tür dost ya da metreslerin oluşturduğu saygın bir fahişe sınıfı vardı. (On dokuzuncu yüzyılın zarif Parisli kibar fahişesi onların soyundan gelir. Dumas'nın ve elbette Greta Garbo'nun Camille'i tanınmış bir kurmaca örnektir.)

Yabancı Aspasia, en ünlü *hetaera* ve belagat öğretmeniydi. Karısını boşayıp Aspasia'yı evine alarak Atina toplumuna hakaret etmiş olan, Altın Çağ'ın taçsız kralı Perikles'in söylevlerini perde arkasından onun yazdığı söylenir. Perikles'in bu büyük sevgisi, bir fahişeye romantik bir aşk duyması, siyasi muhaliflerinin eline ona karşı kullanabilecekleri en güçlü silahı vermişti.

Roma İmparatorluğu döneminde özgür doğmuş kadının konumunda, özellikle de bir aristokrat aileden gelmesi durumunda fiilen bir tersine dönüş olduğunu görüyoruz. Ailenin merkezine yerleşen eş, Yunanlıların bir zamanlar *hetaera*'yla bağdaştırdıkları cazibeye kavuştu. Zenginler arasında zina moda oldu; İS birinci yüzyılda Seneca yüksek boşanma oranından yakınırken, şakayla karışık, yalnızca iki âşığı olan bir evli kadının erdemli sayıldığını belirtti.

Karanlık Çağların savaşları, çapulculukları ve Hıristiyanlığın cinselliği lanetlemesi, aşka ve kadınlara kötü gözle bakılmasını teşvik etti. Buna karşılık altıncı yüzyılda Galya kralı Lothar, Ingund'la evlendi ve Tours'lu Greogorius'a göre "onu tüm kalbiyle sevdi." Ingund özlediği kız kardeşi Aregund'u krala övüyordu. Lothar görünüşte Aregund'a koca bulmak için onun ülkesine gitti, ilk görüşte âşık oldu ve onunla da evlendi. Ingund bir tek "hizmetçisinin onun lütuflarından yararlanarak yaşamasına izin vermesini" şart koştu ve üçü birlikte mutluluk içinde hüküm sürdüler.

Geçmiş zamanların tüm aşk kavramları arasında en incesi, Ortaçağ'ın ileri dönemlerinde başlamış olan saray aşkıdır. Evli kadına Romalılardaki gibi yatak arkadaşını seçme hakkını yeniden kazandırmış olmasına karşın, kökleri daha çok şövalyelik geleneğine dayanır. Diplomat yazar Harold Nicolson, şövalyeliği "on birinci yüzyıldan on altıncı yüzyıla kadar Avrupa'nın büyük bir bölümünde egemen sınıflar arasında yaygın olan bir duyarlılık ve pratik, hukuk ve adap birimi" olarak tanımlar. Bütün bu dönem boyunca tekeşlilik sözde kaldı. Nicolson bu durumu, "Zina evlilikten daha fazla övgüye değer bulunuyor ve itiraz eden koca hödük olarak görülüyordu," diye özetler.

Fransa'da kıskançlık gösterisi, kadınların baskın konumda olduğu aşk mahkemeleri tarafından ağır biçimde cezalandırılabiliyordu. Lord Raymond'un, karısı Soremunda'nın âşığı genç Guillem'i

öldürüp, kızartılmış yüreğini akşam yemeğinde ikram edişiyle ilgili ünlü bir öykü vardır. Altüst olan leydi kendini şatonun penceresinden atarak can verir. Aragon kralı bu rezaleti öğrendiğinde Raymond'ı hapseder, mallarına el koyar ve iki âşığı törenle tek bir mezara gömdürür.

Saray aşkı kurallarının genç bir erkeğin ödüllendirilmeyi düşünmeden kendini ileri yaşta evli bir kadının hizmetine adamasını gerektirmesine karşın, bu gizli ilişkilerin sonucu daha doğaldı. Nicolson, "[hanımlar] genellikle ve oldukça erken dönemlerde, koruyucularının gözlerindeki tutkuya teslim olurlardı," der. Ayrıca şövalyelik –örneğin Tristan, Isolde ve Kral Mark öyküsünde– çelişkili görünen bir talep de getirir: şövalye, leydinin kocası olan lorda sonsuz sadakat sözü vermelidir. Şövalyece ilişki üç yönlüydü. Nicolson kadının rolünü edilgen olarak göstermekle, saray entrikaları dünyasındaki giderek güçlenen nüfuzunu hafife alır. Virginia Woolf'un *Orlando*'suna model alınan heybetli Vita Sackville-West'le evli olduğu düşünülürse, Nicolson için şaşırtıcı bir hatadır bu.

İtalyan Rönesansı'ndan Fransız Devrimi'ne kadar geçen dört yüz yıl boyunca davranış kuralları konusunda son söz, kraliyet saraylarının (aynı zamanda pisuar işlevi de gören) koridorlarında Majestelerinin kendilerine bir selam vermesi umuduyla toplaşan soylulara –ve daha da çok, yıkanmak nedir bilmeyen bu aristokratlara hizmet eden yazarlara, ressamlara ve müzisyenlere–aitti. Sıradan halk kilisenin etkisi altındaydı, ama saraylılar, nedimeler ve sanatçılar ahlaka pek aldırmazlardı. Parfüm sıkılmış mendillerinin ardında ilişkilerini bir Machiavelli kinizmiyle sürdürürlerdi.

Choderlos de Laclos'un Christopher Hampton tarafından sahneye ve beyazperdeye uyarlanmış olan *Tehlikeli İlişkiler* adlı romanı, entrikacılığının en yoğun döneminde "ancien régime"in bir özetidir. Can sıkıntısı içindeki bir subay tarafından yazılmış olan bu mektup-roman, âşığı vikont de Valmont'u bir vekil gibi kullanan Madame de Merteuil'ün planladığı bir dizi aşk entrikasıyla başlar. Valmont'un baştan çıkarmasına yardım ettiği genç kadınlara karşı duyduğu şehvet zar zor örtbas edilir. Merteuil aynı zamanda, bir karadul örümceğinin kurnazlığıyla Valmont'u da yavaş yavaş tuzağına düşürüp etkisiz hale getirir.

Laclos, bir araya getirildiğinde dörtgene dönüşen baştan çıkarma üçgenleri tasarlamıştır: her birinin ortak noktası Merteuil'dür. Baştan çıkarıcıların hepsi kendi cinsel enerjilerinin bir bölümünü, ayna işlevi görerek her birinin zevkini fetihlerin ayrıntılarını yazma ve okuma yoluyla çoğaltan mektuplara yöneltir. Sinemada bir aşk sahnesi izlerken hepimizin sergilediği dikizciliğin –sanatın yaratılması ve sanattan zevk alınması için şart olan bir dikizciliğin– daha inceltilmiş bir çeşitlemesidir bu. Merteuil'le Valmont arasındaki ilişki, ancak Valmont'un gözlemeyi bırakıp hissetmeye başlamasına yol açacak kadar güçlü bir aşk ilişkisine girmesi sonucunda kopar.

İktidar amaçlı bir üçlü, ölümcül bir aşk üçgeninin özelliklerini taşır. Üçgenciler, yani lütuflarından yararlanmak için rekabeti kızıştıran ayartıcılar, genellikle kendi değerlerinden emin değildirler. MIT'den felsefeci Irving Singer'ın gözlemine göre, hepimiz başkaları tarafından sevilmek isteriz, "çünkü o zaman kendimizi sevmemiz için daha fazla *neden* olacağını biliriz." Üçgenci aynı anda birçok kişiden aşk uyaranı alır, ama pek az karşılık verir. Narsist olabilir ve tüm narsistler gibi güvene ihtiyaç duyabilir. *Tehlikeli İlişkiler*'in sonunda, aynada kendini hayranlıkla seyretmeye düşkün olan Merteuil çiçek hastalığına yakalanır ve yüzü bakılamayacak derecede çirkinleşir. Dış görünüşü içsel gerçeği yansıtır.

Köklerinin aynı şekilde, modern üçlünün en ince türlerinin ilk kez ortaya çıktığı on sekizinci yüzyıl Fransız topraklarına dayanmasına karşın, Jean-Jacques Rousseau'nun anne-metresi Madame de Warens, Merteuil'ün tam zıddıydı. Kendinden bir şeyler verme saplantısı olan, seksten hiçbir zevk almadığını iddia eden bir kadındı. Yine de lütuflarını özgürce dağıtırdı. Yoksul bir gezgin olan genç Rousseau için, zamanla kendisinin de seveceği daha yaşlı ve bilge bir erkekle üçlü ilişki içinde bu kadını sevmek, asla tanımadığı koruyucu aileyi bulmak anlamına geliyordu. Bu deneyim, paylaşma felsefesini şekillendirdi ve tüm Avrupa'yı sarsacak olan *Julie* adlı romanını yazmasını sağladı. Rousseau yaşlanırken ve hayal kırıklıklarına rağmen *İtiraflar*'ı üzerinde çalışmayı sürdürürken egomaniye kapıldı: "Emsali olmayan, başarısı taklit edilemeyecek bir esere başladım," diye övünüyordu.

Her şeyin dile getirildiği günümüzde, Rousseau'nun bu son iddiasında yanılmış olduğunu biliyoruz. Her halükârda, kültür yaratıcıları uzun zamandır *ménage à trois*'yı çekici buluyorlar. Marki du Châtelet, genç karısı Emilie ve felsefeci Voltaire'le başarılı ve kendine dönük bir üçlü oluşturmuştu. Bu iki erkek yalnızca bir kadını değil, paralarını ve saraydaki nüfuzlarını da paylaşıyorlardı. Emilie bilim kadını olmasına karşın kumara düşkündü. Ama kırk bir yaşındayken genç bir subay olan Marquis de Saint-Lambert'den hamile kalarak her şeyi riske attı. Madame de Warens ve Madame du Châtelet, Romantizm çağı öncesi romantik kadınlardı.

Lady Emma Hamilton'la Amiral Nelson'ın öyküsünden daha romantiğini bulmak zor olurdu. Napoli elçisi ve olağanüstü bir sanat koleksiyoncusu olan kocası Sir William ise genellikle unutuluyor. Fransız filosunun batırılıp Napolyon'un yenilgiye uğratılmasına yardımcı olmuş bir *ménage*'dır bu. Hem gerçek hayatta hem de kurmacada, *ménage*'lar iradeli olarak savaşa katılmışlardır ve bu üçlüyle ilgili *That Hamilton Woman* (Şu Hamilton Denen Kadın) adlı filmin 1940'ta, Britanya Çarpışması sırasında gösterime girmesi bir rastlantı değildir. Öte yandan, on dokuzuncu yüzyılın en ünlü âşığı Lord Byron, Kont ve Kontes Guiccioli'ye onaylı *cavaliere servente* rolünü oynadığı üçlüsünden kaçıp, Yunanistan'da Türk saltanatına karşı başlatılan devrime katıldı. Burada özgürlük uğruna şehit oldu, ama ölümünde sefahatin de etkisi vardı. Yirminci yüzyılda Lord Luis ve Lady Edwina Mountbatten'la Pandit Nehru, sömürgelikten bağımsız bir ulusa uzanan o çalkantılı geçiş sürecinde Hindistan'a yol gösteren bir üçlü oluşturdular. Merkezinde bir kadın bulunan üçlüler genellikle büyük başarılara imza atmışlardır.

Romantik asiler, Percy ve Mary Shelley'nin etrafında oluşan Pisa çevresi başta olmak üzere, aşkın dönüştürücü gücünü yücelttiler. Görücü usulü evliliğin ölüm çanlarını çaldılar ve aile kavramını biyolojinin ötesine taşıdılar. Özellikle bugün, "Ailenin kökleri evliliğe değil, evliliğin kökleri aileye dayanır," diyen Bertrand Russel'ın bu bilgece gözlemini akıldan çıkarmamalıyız. Ailenin de, evliliğin de Tanrı vergisi tek bir tanımı olmasa bile, Kutsal Kitap Tanrı'nın

bolluğu ve üremeyi onayladığını açıkça belirtir; biz buna cinsel bolluk diyoruz.

Victoria'nın 1837'deki tantanalı tahta çıkma töreninden, dünya savaşının fırtına bulutları Avrupa düzenini tehdit edinceye kadar geçen süre içinde ikiyüzlülük hüküm sürdü. Yirminci yüzyıla dek uzanan Victoria devri, alışıldık davranışlarla çelişen tavırlara sahne oldu. Kadınlı erkekli bir ortamda piyano "bacağı" yerine "uzvu" diyen başarılı bir burjuva beyefendinin yakınlardaki bir *résidence secondaire*'de [ikinci ev] bir metresi olabilir, çocuk doğurma yükünden kurtulan karısı da buna rıza gösterebilirdi. Victoria çağının ilkesi, sefa sırasında yakalanmaktan kaçınmak, ya da yakalandığında olayı inkâr etmekti. Büyük Britanya, şüphelenilen devlet sırrı konusunda sessizlik mutabakatını sürdürdü: Victoria'nın da bir âşığı vardı; John Brown adlı bu kişi, onun hayatını kurtarmış üst düzey bir hizmetkârdı.

Fransa'da "büyük adam"ın cisimleşmiş hali olan Victor Hugo, kadınların kendisini karşı konulmaz bulduklarından asla kuşku duymadı. Victor bir üçgenin ortasında büyümüştü: annesi, Bonapartçı bir subay olan sözde babasına karşı soğuktu, bir başka generale âşıktı ve o öldüğünde derin bir yasa girmişti. Bernard Shaw ve Orson Welles gibi, Victor'un da iki baba figürü vardı. Böyle bir ebeveyn karışımından genellikle bir Don Juan çıkar. Victor çocukluk aşkı Adèle'le evlendi, ama eleştirmen Sainte-Beuve'ün karısına âşık olmasından sonra Juliette Drouet adlı genç bir aktris buldu; Juliette kariyerinden vazgeçip yaşamı boyunca onun metresi olacaktı. Köşeye iliştirilmiş bir dördüncünün de bulunduğu bu aşk üçgeni, yaşam boyu sürecek bir *ménage à trois*'ya dönüştü ve iki kadın, özellikle Victor'un III. Napoleon'a karşı savaştığı dönemde, ona olduğu kadar birbirlerine de bağlandılar.

Adaletsizliğin bir başka düşmanı olan Émile Zola'nın, biri karısı Alexandrine'le, ötekiyse iki çocuğunu doğurmuş olan eski bir terziyle kurduğu iki ailesi vardı. Gayet iyi geçinip gidiyorlardı, ama Zola Yüzbaşı Dreyfus'u savunmasında büyük önem taşıyan tekeşlilik aldatmacasını sürdürdü. Öte yandan Charles Parnell, sevgilisi Katie O'Shea'nin itibarını korumak için kocasının açtığı boşanma davasına itiraz etmek istemedi, entrikacı bir siyasetçi olan koca ise,

İrlanda'nın bağımsızlığını savunan Parnell'a karşı tavır aldı. Parnell önceliği duygularına vererek, İrlanda'nın özgürlüğünü elli yıl geciktirmiş oldu. Siyasi *ménage* genellikle koruma sağlamıştır, ama ancak ketumluk karşılığında.

Amerikan *ménage*'ının belirleyici özelliğiyse aksine, bireysel uyumsuzluktu. Başkanlığa adaylığını koyan ilk kadın olan Victoria Woodhull, 1870'de kampanyasını Özgür Aşk platformu üzerine kurdu. Basının "Bayan Şeytan" adını taktığı Woodhull, ülkenin önde gelen vaizi Henry Ward Beecher, Beecher'ın himayesindeki Tilton ve Tilton'ın karısı arasındaki samimi üçlü ilişkinin perdesini açıverdi. Gerçek bir özgür âşık olan Woodhull da kocası ve Tilton'la bir üçlü ilişkiye girdi, hatta Beecher'la bile yattı! Bu olayların ardından açılan dava, bir Amerikan klasiği olan medya seks sirkinin ilk örneğini yarattı.

Vahşi Batı, tutucu Victoria çağı karakterinin gevşemesine yol açtı. Kanun kaçağı Butch Cassidy ve Sundance Kid, öğretmen sevgilileri Etta Place'i paylaştılar. Hudut bölgesinin özgürleşmiş ahlak kuralları, hem üçüncülere meyli olan banka soyguncuları Bonnie ve Clyde gibi gerçek kişiliklerle, hem de Robert Redford, Paul Newman, Warren Beatty, Clint Eastwood, Faye Dunaway, Jean Seberg ve (mükemmel televizyon filmi *The Substitute Wife*'ta) Farah Fawcett gibi oyuncuların filmlerde üstlendikleri muhteşem rollerle, yirminci yüzyıla da taşındı.

1990'ların başlarında, Massachusetts'taki ağırbaşlı Amherst'te şehir halkı Austin Dickinson'a hâlâ "bey" diye hitap ediyordu. Şair Emily'nin ağabeyinin âşık olduğu hayat dolu Mabel Todd'ın gökbilimci kocası David, Marslılarla iletişim kurmaya çalışmadığı zamanlarda karısının hanım arkadaşlarını baştan çıkarırdı. Karısının, en iyi arkadaşı olan Austin'le sevişmesini izlemekten hoşlanırdı. Dikizcilik ve onun ikizi olan teşhircilik –iki temel insani dürtü– Amherst üçlüsüne, Emily'nin o anlaşılmaz dikizci şiirini dünyaya tanıtmaktan daha kolay gelmiştir.

Yale'den akademisyen Peter Gay, Victoria çağının sonunu, yirminci yüzyıl başlarında Freudcu doktrinin yükselişine dayandırır. Bizim Sigmund Freud'a duyduğumuz ilgiyse onun klinik çalışmalarına değil, gözden kaçmış son Alman Romantiği kimliğine

dayanıyor. Oidipus kendi fantezisini yaşamaya cesaret ettiği için, Freud onu ilk kahraman olarak görür. Ama bastırılanların yüzeye çıkmasını teşvik eden belli çevreler ve tarihsel anlar da olmuştur. On dokuzuncu yüzyıldan itibaren bohem Paris, sanatsal olanla kösnül olanı temsil eder. Heykeltıraş Rodin atölyesini çarpıcı modellerle doldurmuş ve bunlardan ikisi şehvetini körüklemiştir: "Onları hâlâ görebiliyorum; biri esmer, öteki sarışın iki İtalyan kızı. Kardeştiler ve ikisi de birbirlerine tamamen zıt doğaların mükemmel haliydi. Biri vahşi gücüyle muhteşemdi. Ötekiyse tüm şairlerin yazdığı muhteşem bir güzelliğe sahipti."

Rodin hayallerini sanat alanına saklıyordu. Ama aynı çatı altında iki kadınla birlikte yaşamak, dönüşümlü olarak eşle ve bir modelle sevişmek Augustus John, Jacob Epstein, Alberto Giacometti ve Pablo Picasso gibi ressamları şövalelerine götüren esin kaynağı oldu. Salvador Dali, karısı Gala'nın genç bir erkeğe sahip oluşunu izlemeyi tercih ediyordu. Sürrealist Leonore Fini'nin yaşamı boyunca iki erkek dostu olmuştu. Saygın Britanyalı ressam Sir Stanley Spencer, kendi iddiasına göre, iki karısı olmadıkça hiç çalışamıyordu!

Henri-Pierre Roché'nin *Jules ve Jim* adlı yapıtı Bohemliğin klasik anlatımıdır. Roché'nin I. Dünya Savaşı öncesinde ve sonrasında yaşadığı kendi erotik deneyimlerine dayanan bu roman François Truffaut tarafından filme çekilmiş, başrolünde Jeanne Moreau oynamış ve film yapımcılarıyla başka pek çok kişiyi sandığımızdan daha fazla etkilemiştir. Tam da modern sanatın icat edildiği sıralarda Paris'te yaşayan bir sanat tüccarı olan Roché, Marcel Duchamp ve sonradan ünlü bir çömlekçi olacak Beatrice Wood'la kendini bir üçlü içinde bulmuş bir *menage* meraklısıydı. Hem kadınları hem erkekleri sevebilen gerçek bir Kazanova ve üç bölümlü bir *Romeo ve Juliette* yazıp yaşamış uygar bir insandı.

Penny Wark'un *Times*'ın Pazar ekindeki bir gözlemine göre, "Bloomsbury topluluğu için *ménage à trois* gayet normal bir şeydi." Bu duygularına hâkim Bohemler diyarında sahne bazen zarif bir kır evindeki müzik koltuklarını andırırdı. Ünlü biyografi yazarı Lytton Strachey, Ham Spray'de bir üçlüyü yönetti; üçlünün öteki iki üyesi ressam Dora Carrington'la kocası Ralph Partridge'di. Bu "Üçgen Mutluluk Teslisi"nin bir dördüncüsü de vardı: İspan-

ya hakkında en güzel İngilizce yapıtları üretmiş olan genç Gerald Brenan. Carrington eşcinsel Lytton'a deli oluyor, Lytton ise entelektüel konularda dünyayı aydınlatmakla meşgul olmadığı zamanlarda savaş kahramanı Ralph'ın peşinde koşuyordu. Ralph'ın en iyi arkadaşı Gerald, Carrington için deli oluyor, Carrington'ın kocası Ralph ise kentte yarı zamanlı olarak Frances'le yaşıyordu. Lytton'ın ölmesinden ve teselli edilemeyen Carrington'ın kendini av tüfeğiyle öldürmesinden sonra Ralph, Frances'le evlendi.

Brenan'ın Carrington'a olan aşkı bitmemişti. Yıllar sonra, Amerikalı karısı Gamel'la birlikte İspanya'da yaşarken, Carrington'ın kendisine benzeyen yeğeni Joanna'yı Endülüslü *menage*'ına katmaya çalıştı. Brenan'ın istediği aslında Joanna değil, Carrington'dı. Hayalet *ménage* adını verdiğimiz bir üçlü türüdür bu. Richard Wagner (*Uçan Hollandalı*'da) ve Noël Coward (*Ben Çağırmadım*'da) gibi birbirinden çok farklı yazarlar, cismani olmayan bir üçüncünün gücünü anlamış, ama bu tip bir *ménage à trois*'nın, cinsel ilişkilerde hayal edilen üçüncüyle doğrudan ilişkili olduğunu fark edememişlerdir. Hayalet örneğinde, üçüncü kişi bir saplantıya dönüşür.

Ménage à trois hakkında yazanlar, hatta bu tür oyun ya da filmleri yöneten veya bunlarda rol alanlar, büyük ihtimalle kendileri de üçlü bir ilişki yaşamışlardır; bu ise çıkardıkları işe özel bir elektrik katar. Warren Beatty, yirminci yüzyıl başlarının Greenwich Village'ında geçirdiği Bolşevik günlerinde toplumsal ve cinsel devrimi birleştirmiş olan gazeteci John Reed'de kendini görüyordu. Beatty 1981'de büyük bir cesaret göstererek, radikal Reed, son derece şık Louise Bryant ve genç Eugene O'Neill arasındaki üç yönlü aşkın kendi çeşitlemesi olan *Kızıllar*'ı çekti. Yaşamının bu dönemi O'Neill'ın, Broadway'de kendisine ilk başarıyı kazandıran *Araya Giren Garip Oyun*'u yazacak kadar suçluluk duymasına neden oldu. Beş saatlik bu yorucu deneyim, çoklu aşkın tiyatrodaki klasik keşfidir; tıpkı Noël Coward'ın *Bir Yaşam Tasarımı*'nın komedi alanında olduğu gibi. İki savaş arasındaki dönem erotik keşif için tam da uygun zamandı. Ezra Pound 1920'lerden itibaren karısı Dorothy ve metresi Olga'yla birlikte onlarca yıl İtalya'da yaşadı, II. Dünya Savaşı'nı burada atlattı. Bu birlikteliğin, yerli yerince faşist

yaftası vurulmuş erkek şovenist bir ruhu vardı. Bir diğer ünlü maço olan Ernest Hemingway, ilk karısı naif Hadley Richardson ve ikinci karısı olacak moda düşkünü Pauline Pfeiffer'la Riviera'da aynı kır evini paylaştı. Bu ilişki hakkında yazmayı 1950'lere dek erteledi; *Cennet Bahçesi* adlı romanı ölümünden sonra yayımlanmıştır.

1930'ların başlarında Henry Miller, karısı June ve Anaïs Nin, Paris'in arka sokaklarında üç yönlü boğuşmalarıyla meşguldüler. Bundan on yıl sonra, bulvarlar boyunca uzanan günümüzün ünlü kafelerinde, Jean-Paul Sartre'la Simone de Beauvoir çömezlerinin kalplerini çalıp, hem erkek hem kadın ganimetlerini paylaştılar. Beauvoir'ın lezbiyen maceraları ve Sartre'la ilişkisinin dikizcilik yönü, ölümünden sonra bir dolabın içinde kabarık bir kişisel mektup yığınının bulunmasıyla ortaya çıktı. Aslında *Üçlü Aşk*'ın odak noktasının sanat alanındaki kadın ve erkekler olmasının nedeni, tutkularının kayıtlarını bırakmaktan kendilerini alamamış olmalarıdır. Bugün bile, 21. yüzyılın ileri dönemlerine dek öğrenemeyeceğimiz üçlü ilişkiler yaşanmakta.

1996'da Whitney Amerikan Sanatı Müzesi'nde Beat elyapımlarının sergilenmesi, bu Amerikalı Varoluşçuların yaşam tarzının halkı bir kez daha büyülediğini gösterdi. New York'taki müze unutmak için elinden geleni yapmış olsa da, Beat hareketinin merkezi aslında San Francisco'ydu ve bu ağın bağlantı noktası da, Carolyn Cassady'nin Russian Hill mahallesinde kocası Neal ve âşığı Jack Kerouac için kurduğu mütevazı evdi. Neal'le Jack yakın arkadaş olmalarına ve görünüşte birbirlerine benzemelerine karşın aslında çok farklı tiplerdi – eylem ve gözlem bir araya gelmişti. Kerouac bu üçlü konusunda yapıtlarında da yatakta olduğu kadar utangaç davranmış olsa da, Carolyn *Off the Road* (Yol Dışında) adlı kitabında her şeyi anlattı. "Bir kız daha ne kadar şanslı olabilir ki?" diye iç geçiriyor hâlâ.

Artık kendimizi ünlüler dünyasında buluyoruz. Üçlü ilişki zenginlerin ve ünlülerin libidosunda merkezi bir yere sahip. Bir dizi parlak Amerikan adı yüzeye çıkıyor: Harriman, Whitney, Pulitzer, Kennedy. Palm Beach'teki boşanma davasında ortaya dökülenlere göre, Roxanne Pulitzer en iyi arkadaşı Jacqui Kimberley'ye bir iyilik yapmak için ona kocası Herbert'la bir üçlüye girmesini söylediğin-

de, Jacqui şu yanıtı vermişti: "Roxanne, bunu hayal etmemiş tek bir erkek olduğunu sanmıyorum." Evet, ama bu hayali zenginler hayata geçirebiliyorlar. Bir sınıf olarak her zaman, ahlakı burjuvaziye bırakma kurnazlığını gösteriyorlar. William Paley, Pamela Harriman'ı "yüzyılın en büyük kibar fahişesi" olarak niteler. Pamela öne çıkmak ve saygınlık kazanmak için –doğru seçilmiş âşıklarla birlikte– bir dizi zengin kocayla uğraştı. 1993'te Başkan Clinton onu Fransa'ya elçi olarak atadı. Fransızların da söyleyeceği gibi, bundan daha doğru bir seçim olamazdı.

Birden fazla sevgiliye sahip olmak her zaman iktidarın ayrıcalıklarından biri olmuştur. Ne var ki ünlüler ilişkilerini saklamaya da çalışabilirler, davul zurna çalarak duyurmaya da. Lenin'den Eleanor ve Franklin Roosevelt'e ve François Mitterand'a dek pek çok siyasi isim *menage*'ı başarıyla kullanarak evlilik dışı ilişkilerini sakladılar. Başbakan Harold Macmillan, karısı ve karısının âşığı olan yakın sırdaşıyla çıkara dayalı huzursuz bir birlikteliğe katlandı. 1960'larda Macmillan hükümetini deviren casusluk skandalının merkezinde, Christine Keler ve Mandy Rice-Davies adlı iki telekızın, az çok pezevenkliklerini de yapan bir yüksek sosyete doktoruyla oluşturdukları edepsiz üçlünün yer alması ironiktir.

Kimi yıldızlar alışılmadık aşk yaşamları sayesinde daha da çok parlarlar. Josephine Baker, kocası-menajeri Pepito ve romancı Georges Simeon, kısa bir süreliğine bir üçlü ilişki yaşadılar. Savaşın doruk döneminde Riviera'da vakit geçiren Marlene Dietrich, kocası Rudi ve romancı Erich Maria Remarque, Nazi tanklarının Doğu Avrupa'yı dağıttığı sıralarda üçlü bir yaşam sürdüler. Marlene, kızının yanı sıra Rudi ve metresi Tamara'yla birlikte tatil yapmayı seviyor, ama Tamara'ya genellikle Marlene'in kızına bakıcılık yapmak düşüyordu. Marlene, Müttefik askerlerinin moralini yükseltmek için kendi payına düşeni yapacaktı elbet.

Kenneth Tynan, Dietrich için "Cinselliği var ama belli bir cinsiyeti yok," diye yazar. Gizem ve cazibenin nihai örneği Greta Garbo için de aynı şey söylenebilir. Biri giysilerini tasarlayan, ötekisiyse mali işlerini yöneten Valentina ve George Schlee'yle dikkatle gizlenen bir üçlü ilişkiyi yıllarca sürdürdü. Bir taraftan da, zorunluluktan ötürü bir araya gelen eski sevgilileri fotoğrafçı Cecil Beton ile

Hollywood'un en çok arzulanan lezbiyeni Mercedes de Acosta'dan oluşan bir gölge *ménage*, gizli planlar yapıyordu. Evlenmiş ama kocasının soyadını almayı reddetmiş olan Acosta erken dönem feministlerdendir; Beaton'a ise genellikle eşcinsel yaftası vurulur.

Marjorie Garber'ın *Vice Versa* adlı geniş kapsamlı ve kabul gören biseksüellik çalışmasında, yalnızca eşcinsel olmaları durumunda sürdüreceklerinden çok daha büyük bir gizlilik içinde biseksüel bir yaşam sürmüş olan sayısız ünlünün listesi yer alır. Garber'ın öne sürdüğü gibi, androjenliğin *ménage à trois*'da doğal bir ifade yolu bulduğu belki de doğrudur. Ama Arlo Karlen'in incelemiş olduğu çağdaş üçlülerin pek azı eşcinsellik unsuru içerir, ya da Karlen onlarda pek az eşcinsellik unsuru bulabilmiştir. Bu üçlüler daha çok, cinsellikle dostluğu eşsiz bir karışım içerisinde birleştirmişlerdir. Başarılı bir üçlü, triseksüelliğe dönüşür. Üçlü aşk özel, ayrı bir şeydir, ama böyle bir ilişkide suların ille de durgun olması gerekmez.

Garbo'nun tam zıddı olan Roseanne 1993'te, o sıradaki kocası Tom Arnold'u ve himayesi altındaki, kendisinden çok daha genç Kim Silva'yı içeren "üç yönlü evlilik" haberini bilinçli olarak duyurdu. *Vanity Fair*'e göre Roseanne, televizyondaki durum komedisi programında izleyicilere Kim'in sekiz kıratlık pırlanta yüzüğünü göstererek, "Onunla nişanlandık ve üçümüz evleneceğiz. Bizim küçük kadınımız olmayı hak ediyor," demişti. Bir süreliğine üçü birbirlerinden neredeyse hiç ayrılmadılar; Tom, karısı ve Kim için, "Bunlar o kadar çok birlikte takılıyorlar ki, âdet öncesi sendromlarını bile tam olarak aynı anda yaşıyorlar," diye yakınıyordu. Kimin kimle yattığı hiçbir zaman tam olarak ortaya çıkmadı. Ama Kutsal Kitap zamanında yaşamış olsalardı, Roseanne'le Kim, aile reisi kadın ve onun hizmetçisi olurlardı. Kim'in kendisiyle aynı kıyafetleri giymesinden hoşlanan Roseanne, artık yapamayacağını düşündüğü şeyi yapmak için bir alter ego yaratmıştı: çocuk doğurmak.

Birkaç hafta sonra bu üçlü, aslında bir reklam numarası olduğu iddialarına dayanamadı. Karşılıklı suçlamalar birbirini izledi ve Roseanne Tom'dan boşandı. Ardından yeniden evlendi ve hamile kaldı – yine bir Sara ve Hacer öyküsüdür bu. Genç kadından cinsel olarak esinlenen yaşlı kadın doğurganlık kazanır ve rakibesini sürgüne yollar.

Freudcular bu olayı "tersine çevrilmiş bir Oidipus kompleksi" yle makul kılabilirler; yine üçlü ilişkileri tercih eden Drakula'nın öyküsüne uygulandığını gördüğümüz bir terimdir bu. Ancak Oidipus, üçlüleri, özellikle de ünlülerde gördüğümüz üçlü türünü açıklamak için yanlış Yunan mitidir. Her yıldız başarılı bir narsisttir, hayran olduğu ve inandığı bir ayna görüntüsünü yaratır. Sonradan Cary Grant adını alan Archie Leach, uzun süreli dostu Randolph Scott ve sonradan giysi tasarımcısı olan Mr Blackwell adlı genç erkek fahişeyle üçlü ilişkisinde hiç kuşkusuz, ondan çok geçmeden ayrılacak kadınlarla yaptığı sayısız evlilikte olduğundan çok daha rahat hissetmiştir kendini.

Narsistler bir ilişkiye hem ego hem alter ego olarak girer ve bu iki benliğin de tatmin olması için, çoğunlukla birbirinin taban tabana zıddı olan iki kişiye ihtiyaç duyarlar. Laurence Olivier ya da Warren Beatty gibiler için tek kişi yeterli değildir. Rock müzisyenleri en belirgin narsistlerdir ve cinsellikleri genellikle muğlaktır; bu nedenle, Rolling Stones grubundan Mick Jagger'la Keith Richards'ın Marianne Faithful ile bir üçlü oluşturduğunu duymak insanı şaşırtmaz. Jagger'ın androjen imajı, milyonlarca kadın ve erkek hayranına bir seks simgesi sunmuştur.

Seks kahramanlıkları bir yana, gerçek kahramanlar da sık sık bir üçlü içerisinde yer almışlardır. Deneysel yazar ve film yapımcısı Marguerite Duras, Almanlar Fransa'yı istila ettikleri sırada Direniş hareketinde savaştı ve kişisel öyküsüne "Sevgililer" adı verilebilir. Nazi kamplarının kurtarıcısı Oskar Schindler ise bir hovarda olmaktan çok, istikrarlı bir eş-metres adamıydı.

İster ünlü olsunlar ister adı bilinmedik, bir üçlüde yer alanların tümü aynı narsisizm, dikizcilik ve azaltılması olanaksız üçlü ihtiyacının çeşmesinden içerler. Kıskançlık ateşinden hepsi geçmiştir. İçsel tutku/şefkat diyalektiği her zaman sabittir. "Benimki kim" ve "ben kime aidim" soruları her seferinde yeniden sorulup yanıtlanır. Bencillik tek bir kalbi bile ele geçirdiğinde ilişki bozulur, tüm gözetlemeleri, kavgaları, suçlamaları, boşanmaları ve şiddetiyle klasik bir aşk üçgenine dönüşür. Ama bir üçlünün tek vücut olması durumunda, özel bir enerji harikulade şeylerin gerçekleşmesini sağla-

yabilir ve sağlamıştır da – sanatta, sinemada ya da yaşamda. *Bizim* yaşamımızda.

Anlattığımız öyküler, aşk öyküleridir. Her aile gibi *ménage* da güvene dayanır. Uçan Turnalar adı verilen Rus trapez gösterisiyle ilgili öyküde bu gerçeğin nefes kesici bir örneğini görüyoruz. "Hava balerini" Lena her gece havada uçup, eski kocası Vilen'in kendisini yakalamasını bekler. Ardından geri döner, yeniden havada süzülür ve şimdiki âşığı Mihail tarafından yakalanır. Genç ve güzel kadın inançla bırakır kendini. En ufak bir duraksamanın yol açacağı bir saniyelik gecikme, otuz yaşındaki bu kadının aşağıda kendisini bekleyen ölümün kollarına düşmesine neden olabilir. Bu üç akrobat olumsuz duygulara kapılacaklarsa, bunu yerde yapmaları daha iyi olacaktır.

İzleyicilerin gözdesi olan Lena, uçuşunu ve iki erkeği birbirine bağlamasını seksle kıyaslıyor. "Performans sırasında," diyor, "sevişiyoruz biz. İçimizdeki bu ışığın söndüğü gün... performansımı bırakmalıyım."

Her *ménage à trois* bir performanstır. Katılımcıların her biri, yere güvenle inme umuduyla uçmak için sahiplenme iplerinden sıyrılan bir akrobattır.

3

ÜÇLÜ MİTİ

Oidipus; Sigmund Freud; Tekvin

Üç katlı sicim kolay kopmaz.
Vaiz Kitabı

KANLI ÜÇGEN

Ménage à trois ve üçgen, aynı madeni paranın iki yüzü olarak başlar. Kıskançlıkla aşk, duygu tahterevallisinin birbirine zıt ve eşit oturaklarıdır. Ardında romantik (ve trajik) bir edebiyat ve psikoloji geleneğinin ağırlığını taşıyan aşk üçgeninin ya da klasik üçgenin büyüsünü bozacak bir karşı-mitolojiye ihtiyacımız var. Kanlı üçgenin şeffaf işleyişi ve öngörülebilir sonucu dedektiflere, vaizlere ve yazar bozuntularına aynı derecede çekici gelir. Kıskanç bir üçüncü kişinin güdüleri, fazlasıyla uzun bir süre boyunca çok sayıda ucuz roman ve film cinayetinin çözülmesinde fazlasıyla yararlı olmuştur.

1990'ların ortalarına gelindiğinde, basın üç yönlü aşkın cazibesine kapılmıştı. Sahte üçlüler dört bir yanı sardı; şirket birleşmelerinden kokteyllere dek her türlü şey *ménage à trois* diye adlandırılıyor. Miami'deki son moda yeni otel Delano'nun emprezaryosu Ian Schrager, "New York, Los Angeles ve bu mekân arasında bir *ménage-à-trois* yaşanıyor adeta," diyor. Pastane ve kahve sahibi Patrick Esquerre'nin bir radyo istasyonuyla yoksulları doyurma amaçlı bir programda yaptığı işbirliği hakkında söylediklerinden, *Houston Post*'taki bir yeme-içme köşesi yazısında yapılan bir alıntıda bu terimin daha da olumlu bir kullanımına rastlıyoruz: "Bu bir *ménage à trois*. Üçümüz birlikteyiz. Herkes mutlu. Aşk ilişkisi gibi bir şey

bu." Mutlu bir üçlünün insanı kendinden geçirebileceğini biliyoruz.

Ama *Post*'un kardeş yayını olan *Chronicle*, sevgi dolu bir üçlüyü canlandıran Daryl Hannah, Peter Gallagher ve Valerie Quennessen'ın başrolleri paylaştıkları, Yunan adalarında geçen, 1980'lerde çekilmiş *Yaz Âşıkları* adlı hoş bir filmin 1995'te televizyonda yeniden gösterilmesine sert bir tepki verdi. Anahtar cümle olan "sonu olmayan bir ilişki bu," eleştirmenin önyargısını gözler önüne seriyor. Ardından yazar, "kimse zarar görmediği" için bu üçlünün inandırıcı olmadığından yakındı. Popüler kültür satıcıları arasındaki, üç yönlü aşkın kaçınılmaz olarak parçalanmaya ve ölüme yol açacağına dair bu inancın kaynağı nedir?

Dengeyi düzeltmeye yönelik iyi niyetli girişimler bile muğlaklık içinde bocalıyor. 1994 ortalarında *New York Times*'da yayımlanan "Üç En Yalnız Sayıdır" başlıklı bir yazıda, "ebedi üçgen" üzerine kurulu yerli ve yabancı film sayısının giderek arttığı öne sürülüyordu. Aşk öyküleri her zaman, (*Oxford English Dictionary*'de verilen) basit on altıncı yüzyıl tanımıyla bir üçgeni içermiştir: "söylenecek başka şey yok, ama üçlü bir rakam köşeye sıkıştırır." Oğlanla kız birbirine âşık olurken bir üçüncünün karışıklık yarattığı önermesi artık eskimiştir. Henry James'in *Washington Meydanı*'nı temel alan başarılı Broadway oyunu *The Heiress*'ta (Kadın Vâris) gördüğümüz gibi, bir zamanlar kızın babası aşkın önünde engel olabilirdi. Günümüzdeyse oyundaki müdahaleci baba küçük bir sıkıntı kaynağı olmaktan öteye gidemeyecektir. Bugün işleri karıştıran, kızın ya da oğlanın –ya da ikisinin birden– sevgilisi olacaktır.

Yazar bu yazısında düşmanca, kanlı bir üçgenle bir *ménage à trois* arasında ne yazık ki açık bir ayrım yapamamış. Yazıya göre, "Amerikan filmlerinin romantik üçgenler konusunda katı kuralları vardır, ama Fransızlar işe karıştığında oyun değişir." Bir çiftin oluşması ve bir kadının ya da erkeğin tek başına kalmasıyla sonuçlanmak yerine, Fransız filmleri "nüanslıdır." Eskisi kadar geçerli bir ayrım değil bu. 1990'ların *Düğün Yemeği*, *Ahlaksız Oyun* ve *Erkek Yok, Problem Yok* gibi Amerikan filmleri gerçekten üç yönlü aşkla ilgilidir; bu filmlerde kimin kimle yatağı boylayacağından emin olamazsınız.

Suç ortaklığı yapan üçlünün, en klasik Amerikan filmlerinin de merkezinde yer alması ironiktir. *Rüzgâr Gibi Geçti*, *Kazablanka* ve *Vadiler Aslanı*, bir kadının aynı anda yalnızca bir erkeği sevebileceği yönündeki savunulması olanaksız düşüncenin yanlışlığını gösterir. Bu örneklerin üçünde de odak noktası, sırasıyla Vivien Leigh, Ingrid Bergman ve Jean Arthur'un oynadıkları kadın kahramanlardır. Kadının sevdiği iki erkek birbirlerine saygı gösterir, hayranlık duyar ve birbirlerini öylesine tamamlarlar ki, birlikte mükemmel bir erkek teşkil ederler. Muhteşem İç Savaş destanında, Leslie Howard'ın oynadığı Ashley Eski Güney'i, Clark Gable'ın Rhett Butler'ı ise Yeni Güney'i temsil eder ve toprakla özdeşleşen Scarlett, gelişip serpilmek için ikisine de ihtiyaç duyar. Margaret Mitchell 1930'larda bu yorumu bilinçli olarak romanında dile getirirken, yoksulluk içindeki Güney'in kaderi vardı aklında.

Aslında Kuzey Afrika arafına yerleştirilmiş bir alegori olan 1941 tarihli aşırı dokunaklı entrika öyküsü *Kazablanka*'da, Nazilerin yenilgiye uğratılıp Ilsa'nın (Avrupa) kurtarılması için, maceracı Rick'le idealist Victor Lazlo'nun enerjilerinin birleşmesi gereklidir. Hâlâ tarafsız olan Amerika'ya yönelik bir silahlara çağrıdır bu film; Humphrey Bogart hayatını Bergman için olduğu kadar Paul Henreid için de tehlikeye atar ve haklı mücadelesini sürdüren Henreid, alkolik Bogart'ın kurtuluşuna yardımcı olur. *Kazablanka*'da iyi çizilmiş bir dördüncü karakter de vardır: alaycı Fransız Başkomiser Louis Renault rolünde Claude Rains. Louis, Rick'i ve yaptıklarını takdir etmekle yetinir, ama Ilsa'ya şu önemli sözleri söyler: Rick, "kadın olsaydım –ve *ben* ortalarda olmasaydım– âşık olacağım türde bir adam." Homoerotik bir havası vardır bu sözlerin, ama daha önemlisi, I. B. Singer'ın "bağlaşım" dediği şeyin –bir kadın ya da erkeğin sevdiği kişiyi en iyi arkadaşlarıyla paylaşma yönündeki doğal arzusunun– bir örneğidir.

En mitsel ve stilize Western filmlerinden biri olan *Vadiler Aslanı*'nda, Marian Starrett hem çiftlik sahibi vefalı kocası Joe'yu, hem de gizemli silahşör Shane'i sever. Erkekler kadının ve Brandon de Wilde tarafından canlandırılan, çiftin oğlu Joey'nin sevgisini paylaştıkları halde, aralarında derin bir anlayış ve takdir de vardır. Alan Ladd sığır baronunun kiralık katillerine karşı hayatını tehlikeye

atma hakkı için, aynı derecede kahraman olan Van Heflin'le dövüşmek zorundadır. Bunu "senin için" yapıyorum der Jean Arthur'a, "ve Joe için – ve küçük Joey için." Kritik anlarda, *ménage* bir aile gibi hareket eder.

Evet, bu filmlerin hepsinin sonunda kadın, erkeklerden yalnızca birine sahip olabilir. Sansürcüleri suçlayın. Ama seçim kadınındır. Öngörülebilir mutsuz sonucu, George Bernard Shaw'un zinayı "konuların en sıkıcısı" ilan etmesine yol açmış olan aşk üçgeninden tümüyle farklıdır bu. Ancak Eylül 1996'da zina, şehvetten çok bir intikam biçimi olarak ele alındığı bir yazıyla *Newsweek*'in kapak konusu oldu. Yazıyı kaleme alanlar şakayla karışık, sadakatsizliğin "kimle yattığınla" değil, "kime yalan söylediğinle" ilgili olduğunu söylüyorlar.

Üçgenin ayırıcı özelliği, aldatmanın yanı sıra çaresizlik ve kötü son sezgisidir. Televizyondaki pembe dizilerde hem anneyle hem de kızıyla yatan genç züppe örneğindeki gibi, karışıma sık sık bir ensest iması da katılır.

Ama büyük bir operanın merkezinde de aşk üçgenine rastlanabilir. Sarah Bernhardt'ın ün kazandırdığı oyuna dayalı olarak Puccini'nin yüzyıl başında bestelediği başyapıtı *Tosca*'da, ünlü bir soprano olan Tosca, sevdiği sanatçı Mario ve polis şefi Baron Scarpia arasındaki aşk üçgeni, üçünün de sonunu getirir. Operanın öyküsü Napolyon Savaşları sırasında, Mario'nun monarşiyi devirip cumhuriyet kurmayı tasarlayan devrimcileri saklamakta olduğu Roma'da geçer. Güzel ve sahiplenici Tosca, yakışıklı âşığına tutkundur. Bu arada, her zaman üç tehditkâr akortla giriş yapan Scarpia, Tosca'yı metresi olmaya zorlayacak planlarını anlatır şarkılarında.

Scarpa, Tosca'nın duyabileceği bir şekilde Mario'ya işkence edilmesini emreder. Romantik idealist işkenceye dayanırken, âşığının acı çekmesine katlanamayan Tosca devrimcileri ele verir. Baron, Tosca'nın kendisine teslim olması şartıyla Mario'nun hayatını bağışlayacağına söz verir, Tosca da kabul eder. Ne var ki Scarpia onu kandırmıştır; Mario'nun vurulmasını emreder. "Tosca nihayet benim!" diye övünmesinin hemen ardından, Tosca kötü adamın kalbine bir bıçak saplar.

Hücresinde Tosca'ya son bir nostaljik mektup yazan Mario, "Ve yıldızlar parlıyordu," aryasını söyler. Âşıkların asilliği, kör talihlerini bir kadere dönüştürmüştür. Sevdiğinin idamına tanık olan Tosca, bir setten atlayarak kendini öldürür. Bir eleştirmenin belirttiği gibi, "*Tosca*'da eros yalnızca olumsuz bir [...] hiddet, sorumsuzluk, acımasızlık ve nihayet ölüm imgesi taşır." Burjuva izleyicinin inanmak istediği ve Adrianne Lyne'in başarılı filmi *Öldüren Cazibe* gibi Hollywood'un gayri meşru aşk betimlemelerini izlerken hâlâ inandığı şey budur.

On dokuzuncu yüzyıl operası ve tiyatrosu üçgenin acımasızlığını ve talihsizliğini öne çıkarmışsa, bu talihsiz dünya görüşünü bilim adına modern çağa taşımak da seçkin Victoria çağı adamı Sigmund Freud'a düşmüştür. Aşk üçgeninin Oidipus versiyonunun insan gelişiminde temel bir aşama olduğunu ilan eden Freudculuktur. Viyanalı genç öğrenci, bu saplantısını Schiller'den Nietzsche'ye dek uzanan Yunan miti Oidipus'la paylaşır. Freud bilim adamı olabilir de olmayabilir de, ama Alman Romantiklerinin sonuncusu olduğu kesindir.

Sigmund 1870'lerde üniversitedeyken, kemerlerle çevrili avluda seçkin profesörlerin büstleri arasında kendisininkinin de yükseleceğini hayal etmişti. Sophokles'in *Kral Oidipus*'undan şu mısra yazılacaktı üstüne: "Ünlü bilmeceleri bilirdi ve çok kudretli bir adamdı." Ellinci yaş gününde müritleri kendisine bu sözlerin yazılı olduğu bir madalyon hediye ettiklerinde şaşkına dönmüştü. Ne var ki Freud'u Oidipus'la birleştiren kader değil, daha geniş anlamda eğitimiydi.

"Annesine olan sevgisini ve babasına karşı kıskançlığını" Freud'un "evrensel uygulama" ilan edeceği Oidipus'un öyküsü, on dokuzuncu yüzyıl Alman yazarlarını büyülemişti. *Oidipus Tyrannus*'un yazarı Friedrich Schiller gençliğinde, kendisini ordusuna alan otorite figürü Württemberg Dükü'nün zorbalığına katlanmak zorunda kalmıştı. Firar edip başka bir askerin malikânesine sığınmış, burada yoldaşının annesine ve kız kardeşine âşık olmuştu. 1788'de başka bir genç kadınla evlendi, ama aynı zamanda karısının kız kardeşine de âşıktı; onun kocasını terk edeceğini, böylece bir üçlü oluşturup iki kadınla birlikte yaşayabileceğini umut edi-

yordu. Schiller'in oyunlarından bölümler oynayan Freud, karısı Martha'nın kız kardeşi Minna konusunda da benzer bir fanteziyle harekete geçmiş olabilir.

Lisa Appignanesi *Freud's Women* (Freud'un Kadınları) adlı kitabında, Sigmund'un Minna'yı hamile bıraktığına ve gizlice kürtaj yaptırmasını sağladığına dair Jung'un iddiasını yineler. Sigmund'la iki kız kardeş evlilikten önce gizli ama iffetli bir üçlü oluşturmuşlardı ve Sigmund küçük kardeşle "vahşi, tutkulu bir doğa"yı paylaştığını hissediyordu. Minna hiç evlenmedi ve Freud'un yakın sırdaşı oldu. Birlikte (Martha'yla altı çocuğu yanlarına almadan) İtalya'yı dolaştılar. Freud ensest bir zina yapmış olsun ya da olmasın, bu konuda hayaller kurmuştu. Bununla birlikte Jung'a, aşk ilişkilerinin kurama gölge düşürdüğünü itiraf etti; "İnsanın Aşk Yaşamı"nı ancak libidosundan kurtulduktan sonra yazmaya cesaret edebilecekti.

Freud'un romantik üçgenin trajik bir doğası olduğu yönündeki ısrarı büyük oranda, kendini içinde bulduğu entelektüel geleneğe dayalıdır. Örneğin Heinrich von Kleist'ın yaşamı ve çalışmaları Freud'u dolaylı olarak etkilemiştir. Kleist otuz dört yaşındayken can yoldaşı Henriette'i kalbinden vurduktan sonra kendi ağzına kurşun sıktı. Bu dramatik çifte intihar, katlanılmaz bir aşk üçgeninin sonu oldu. Kleist, kendisini seven kuzeni Marie'ye veda notunda şunları yazmıştır:

> Benimle birlikte yaşamaktan başka bir şey istemeseydi seni bu kadına asla değişmeyecek olmam seni teselli edebilir mi? [...] Ruhunda vardığı, benimle birlikte ölme kararına kapıldım. [...] Daha önce hiç yaşanmamış bir neşe kargaşası beni pençesine aldı; onun mezarının benim için bu dünyanın bütün imparatoriçelerinin yataklarından daha değerli olduğunu senden saklayamam.

Freud, Friedrich Nietzsche'nin Kleist'a duyduğu tutkulu hayranlığı, Romantizmle psikanaliz arasındaki yaşayan bağ, on dokuzuncu yüzyılın "femme fatale"ıyla modern feminist arasındaki geçiş noktası olan Lou Andreas-Salomé'den öğrenecekti – ama bu kendi

başına bir bölüm olacak. Hem Freud hem de Nietzsche Oidipus'u bir kahraman, fantezisini gerçeğe dönüştürerek geçmişin etkisini kıran adam olarak görüyorlardı. Freud *Rüya Yorumları*'nda Oidipus için şunları yazar: "İçindeki ilkel çocukluk dilekleri gerçekleşmiş olan bir adamla karşı karşıyayız ve o zamandan beri bu dileklerin içimizde zaptedilmesine yol açan baskılamanın tüm gücüyle ondan kaçıyoruz."

Böylesi trajediler yaratan üçgen, Freud'un zamanından beri romanların, oyunların, filmlerin ve şarkıların klişesi oldu. Oidipus'un deneyimi evrensel olsun ya da olmasın, kanlı üçgenden nasıl söz edeceğimizi hepimiz biliyoruz. Ama öte yandan, yolları kesişen üç kişi bir *ménage à trois*'ya ve onun yaratıcılığına kendilerini kaptırdığında, sıratmaktan başka bir şey yapamıyoruz.

Amerika'da zinanın, beraberinde getirdiği yalanlar ve aldatmalarla giderek daha çekici ve maliyetli bir hal aldığını görüyoruz. Yakın zamanlarda *New York Times*'ta yayımlanan bir yazıda belirtildiği gibi, "dizisel tekeşlilik milyarderlere özgü bir lüks haline geldi." Amerikalılar ya ileri yaşlarda evleniyor, ya da hiç evlenmiyor ve evlilik dışı çocuk sahibi oluyorlar. Yunan trajedisine ya da yapay ahlaki seçime karşı bir mitolojiye dayalı üçüncü bir yola ihtiyacımız var. Neyse ki bize kabul edilebilir *ménage*'ların hoş örneklerini sunan Yahudi-Hıristiyan Kutsal Kitap'ında ilk devayı bulabiliyoruz.

CENNET

İlk başta üçü vardı: Adem, Havva ve Yılan. Yüce Tanrımız ise bakan ama katılmayan –bu durumda kulak misafiri olan– dördüncüydü. Tekvin yorumları, bunu bir alegori olarak gören Aziz Paulus'a dek uzanır. Her halükârda, feminist Savina Teubal'ın öne sürdüğü gibi, "kutsal kitap âlimliği [...] o zamanın toplumsal değerlerine dayanır." Kilise babalarına göre, Havva'nın ilk günah olan düşüncesizce davranışı insanlığın ahlaki özgürlüğünü ortadan kaldırmıştır. Tenin ayartmalarının Adem'in tohumlarında doğuştan bulunduğunu ve karşı konulmaz olduğunu savunurlar; Meryem'in müdahalesi olmadığında hepimiz mahvolmaya mahkûmuzdur,

çünkü Meryem, Joseph Campbell'ın da belirttiği gibi, oğlu İsa'yla birlikte "Havva"nın günahını düzelten "Ave"dir.

Bill Moyers'ın televizyon programı sayesinde Tekvin gündemi işgal etti. Neredeyse herkes yaratılış mitiyle ilgili kişisel duygularını ifade ediyor. Ama öyküdeki *anlatıya* bağlı kalıp ahlakçılıktan kaçınırsak, erkek, kadın ve yılan ilk üçlüyü oluştururlar. Pek fazla şeyin yaşanmadığı cennette, onların bir araya gelmeleri hareket habercisidir.

Cennet Muzipliği adlı düşük bütçeli bir filmin senaryosunu yazacağımızı düşünelim. Öykü basit, ama biraz zoraki: yeni evli Adem ve Havva çifti yaradılış travmasını yaşamış ve hafıza kaybına uğramışlardır. Kendilerini "Cennet'in doğusunda" gizemli bir bahçede bulurlar. Bir ırmak bahçeyi sulayıp dışarı akmakta, ama onlar ırmağın ötesindeki kırlar hakkında hiçbir şey hatırlamamaktadır. Burası hoş bir yerdir; tüm bitkiler ve "canlı kümeleri" emirlerine amadedir. İkisi de, "hem adam hem karısı çıplaktır", ama utanç duymazlar. Bunda şaşılacak bir şey yok, çünkü çıplaklığın farkına varmak ya da Kutsal Kitap'taki tabirle "örtüyü açmak," cinsel ilişkiye girmek anlamına gelir. Bu çift o işin nasıl yapılacağını unutmuştur! Özellikle de Havva sabırsızlanmaktadır.

Sahneye üçüncü, Joseph Campbell'ın tabiriyle "bahçenin eski usta efendisi" olan Yılan girer. Bir rakip, bir tür yeni tanrı, ilk harfleriyle YHVE denen büyük bir yönetmen, Yılan'ın topraklarına zorla sızmıştır. Bu Tanrı, bütün bu yaşamın tek sahibi olduğunu iddia eder. Adem'le Havva'yı da getirmiştir, çünkü ev sahibi olmak için kiracılara, Tanrı olmak için de tapınanlara ihtiyaç vardır. YHVE, insanların geçmişteki tanrıları hatırlamamaları ya da kendisinin nasıl çalıştığını anlamamaları için, bahçenin ortasındaki iki ağaçtan meyve yemelerini yasaklar: bilgi ağacı ve ölümsüzlük ağacı. Bu da, insan doğasını YHVE'den daha iyi anlayan Yılan'a intikam alması için fırsat sunar.

YHVE komutlar vererek, kendisine itaat etmezlerse ölecekleri konusunda Adem'le Havva'yı uyarmıştır. Ama bu ilk insanlar ölüm nedir bilmezler. Yılan önce bir soru sorar onlara: "Evet, Tanrı size bahçenin her ağacından yemeyeceksiniz dedi mi?" Kuşku yaratma amaçlı bu muğlak soru aksiyonu başlatır: kameralar çalışmaktadır.

Yılan, Freudcuların kullandığı anlamda yalnızca bir fallus simgesi değildir; androjendir o, kadın ya da erkek cinselliğini, bilgi ve şifayı simgeler. Evet, fallus gibi yılan da kendi başına dikleşip kabarabilir. Ama yılan kıvrılmasıyla dişidir, sarmal şekliyle vajinayı hatırlatır. Sami dinlerinde hem rahmin hem de toprağın doğurganlığıyla özdeşleştirilmiştir. Michelangelo ve Raffaello Yılan'ı güzel bir kadın, Adem'le Havva'nın sevecen bakışlarının nesnesi olarak resmetmişlerdir. En etkileyici görseller ve en iyi repliklerle, filmimizin yıldızı Yılan'dır.

Milton'ın "en kurnaz canavar"ı ne yalan söyler, ne de gerçeği dile getirir. Havva'yı, ağacın meyvesini yerse ölmeyeceğine ikna eder – en azından, hemen ölmeyecektir. Havva meyveyi Adem'e verir, o da hiç vakit kaybetmeden YHVE'ye karşı kurulan komploya katılır. Ardından "ikisinin de gözleri açıldı ve çıplak olduklarını anladılar." O işin nasıl yapıldığını artık hatırlıyorlardı. Ağacın bilgisi kösnüldü; üreme yeteneğiyle ilgiliydi. Sonrasında, Adem'le Havva incir yapraklarını birleştirerek kendilerine önlük yaptılar. Yedikleri meyve elma değil (çöldeki cennette elma yoktu!), erbezi torbasını ve oral seksi simgeleyen incirdi. Cinsel ilişki, sodomi ve dikizcilik, Tekvin'i seksi bir kitaba dönüştürür.

Olup bitenleri sanki bahçeye dinleme cihazı döşemiş gibi rahatça izlemekte olan YHVE, Adem'le Havva'ya bir suçluluk tuzağı kurar. Adem'in kendisini baştan çıkarmakla suçladığı Havva, "Yılan beni kandırdı, ben de yedim," diye itiraf eder. İlkel insanlar, sarmal halde çiftleşen ve yüzlerce yumurta döken yılanın şehvetli olduğunu düşünürler. Ancak bu ilk üçlüde yalnızca Yılan bir kişilik sergiler. Başkalarının arkasına saklanmak yerine, Yılan cezasını erkek gibi kabullenir.

Sonuçta Adem'le Havva cennetten kovulur ve kendilerini zorlu bir yeni dünyada bulurlar. Adem'in geçinmek için çalışması gerekir, Havva hamile kalıp acı çekerek doğurur, Yılan ise yerde, karnının üzerinde sürünmek zorundadır. Mutlu bir son değildir bu ve filmimize uymayacaktır. Adem'le Havva affedilip Kaliforniya'ya taşınsalar, her şeye yeniden başlasalar ve Santa Monica'daki plajda güzel bir ev yapsalar daha iyi olmaz mı? Yılan da satıcılığını kullanarak şirketleri ele geçirir. Gülmeyin; *Ahlaksız Teklif* adlı film aynen böyle

gelişiyor. Cennet efsanesinin doksanların başında çekilmiş bu uyarlaması tüm dünyada 200 milyon doların üzerinde brüt gelir elde etti ve hararetli bir tartışmaya konu oldu.

Ahlaksız Teklif, Jack Engelhand'ın aynı adı taşıyan ve hiç de göz alıcı olmayan bir Atlantic City'de geçen sert bir uyarı öyküsü niteliğindeki romanının Kaliforniyalılaştırılmış versiyonudur. Engelhard filmi beğenmiş görünür; romandaki üç temel etmeni koruduğunu belirtir: ayartma, karşılıklı suçlamalar ve bağışlama. Yılan'ı Robert Redford'ın oynadığını düşünmek eğlenceli olsa da, günümüzün ayartıcı meyvesi bilgi, hatta şehevi bilgi değil, servettir. Feministler, koca rolündeki Woody Harrelson'ın Demi Moore'u bir milyon dolara satmasını kınayabilirler, ama bir programını bütünüyle bu filme ayıran Oprah'nın yaptığı bir ankette, izleyicileri arasında yer alan yarım milyondan fazla kadının yeterince yüksek bir fiyat karşılığında *kendilerini* satacakları ortaya çıkmıştır.

Hemingway'in sadeliği ama I. B. Singer'ın ahlaki yoğunluğuyla kaleme alınmış olan Engelhard'ın romanı, filmi çekilene dek göz ardı edilmiştir. Sokak kurnazlığı tarzındaki felsefiliğiyle bu roman, Tekvin'in tamamından temalar içerir. Erkek kahraman Joshua Kene, iddiasız ama yarım gün çalışan bir İsrail komandosudur. Zengin akrabalarını terk edip Joshua'nın mütevazı yaşamını paylaşan güzel sarışın karısı Jaon'la birlikte Philadelphia'da yaşamaktadır. Ailesinin yoksulluğuna kafayı takmış olan Joshua (Naziler tarafından Fransa'dan sürülmüşlerdir) zengin olma umuduyla Joan'i Atlantic City kumarhanelerine götürür. Ancak burada, petrol zengini bir krallığın milyarder hükümdarı İbrahim'le karşılaşırlar. Siyahlar içinde bir çöl prensi olan İbrahim, Redford'ın canlandırdığı işadamından daha acımasız bir yılandır ve Josh'la Yahudi olmayan karısını ayıran (ve birleştiren) sınıf ayrımlarına, Arap-Yahudi kutuplaşmasını (ve çekimini) ekler.

İnsanları satın alabileceğini söyleyerek övünen İbrahim, Josh'la Joan'e ahlaksız teklifini yapar. Beyaz perdedeki kopyası gibi, Joan de bu teklifi kabul eder. Senaryo yazarı Amy Holden Jones görüşünü savunurken, *menage*'ın bir temelini kavramıştır. "Demi Moore'un karşısına son derece çekici bir erkekle zina yapma fırsatı çıkar, üstelik kendi kendine bunu kocası için yaptığını söyleyebilecektir.

Her kadının fantezisidir bu." Jones'a göre kadınlar, erkeklerin aksine, istediklerini elde etmek için suçluluk engelini aşmak zorundadılar.

Romanın aksiyonu, Jones'un senaryosunun izin verdiğinden daha üç yönlüdür. Josh şunu fark eder: İbrahim "Joan'i istediği kadar, beni, benim teslim olmamı da istiyordu." Josh anlaşmaya karşı koyar, ama İbrahim, Joan'in "yasak arzuları ve fantezileri" üzerine oynar. Aynı zamanda, onu "bir erkekten daha fazlası [...] yaşamları kontrol eden bir güç" ilan eden Josh'ın arzu ve fantezileri üzerine de. Hem o hem de Joan bu işin ahlaksızlığına kapılırlar. Anlaşma gecesi Josh, hap almış olmasına rağmen, Joan'la İbrahim'in "ben uyuşmuş haldeyken benim yatağımda" sevişmiş olduklarının idrakiyle otel odasında uyanır. Hâlâ onların *kokusunu* alabilmektedir. Joan sokak kıyafetlerini çıkarıp onu yatırdıktan sonra da, ikisi oyunlarına İbrahim'in odasında devam etmek üzere oradan ayrılırlar.

Bu gece karışık ilişkilerinin sonu olmaz. Biri Yahudi diğeri Arap olan bu iki erkek, öldüresiye kıskançlığa kapıldıkları zamanlarda bile (Habil ve Kabil gibi) kardeştirler. Yahudi olmayan kadın aralarına girmiştir, ama ikisi de ona tümüyle sahip olamaz. Sonuç, üçünü birleştiren kırılgan hoşgörünün parçalanması –kanlı üçgene geçiş– olacaktır.

Joshua Kane yapmış olduğu anlaşmanın bir emsalini arasa da, bulamaz. Oysa Kutsal Kitap'ta ahlaksız teklifler vardır. Mısır yolculuğu sırasında İbrahim, genç ve güzel karısı Sara'dan evli olduklarını saklamasını ve kız kardeşi olduğunu söylemesini ister (gerçekten de üvey kız kardeşidir). Firavun onu cariye olarak alır ve –bir milyon dolara denk– "koyun, öküz, merkep, kadın ve erkek köleler, dişi merkep ve develer" vererek, İbrahim'in beklediğinden de fazlasını bağışlar.

Saray belanın etkisinde kalınca Firavun öfkeye kapılarak Sara'yla İbrahim'i kovar, ama kötü yoldan elde edilmiş kazançları onlarda kalır. İbrahim karısını kiralaması sayesinde "sığır, gümüş ve altın" zengini olur. Günümüzde Tekvin üzerine devam eden tartışmalarda bu efsanevi anlatıya yapılan saldırılar ve getirilen bahaneler arasında, Haham Burton Visotzky en azından, İbrahim'in "bir pezevenk" olduğunu açıkça belirtmiştir. Görünüşe bakılırsa,

peygamberin servetinin başlıca kaynağı budur. Mısır'dan ayrıldıktan sonra İbrahim bir kez daha Sara'nın kız kardeşi olduğunu iddia edip onu Gerar Kralı Abimelek'e satar, ama rüyasında Sara'nın İbrahim'in karısı olduğunu gören kral, İbrahim'le yüzleşir. İbrahim krala hayatından endişe ettiğini açıklar, ardından Sara'ya şunu söylediğini itiraf eder: "Nereye gidersek gidelim, benim için, o benim kardeşimdir de." Karısını satmayı alışkanlık haline getiren bir erkek gerçekten de pezevenktir. Peki ama bu durumda Sara nedir?

Necef çölündeki seyahatleri sırasında çiftin yanında genç hizmetkâr Hacer de vardır. Savina Teubal, Firavun'un Sara'ya kişisel yoldaş olarak kendi hizmetkârlardan birini seçmesi için ısrar ettiğini anlatan Arap geleneğinden bahseder. Sara "içinde bir sevgi beslediği" Hacer'i seçmiştir ve Teubal'e göre aralarında öyle yakın bir bağ vardır ki, Hacer neredeyse onun dengi olmuştur. Bu çifti iki kız kardeş olarak görmek, başkaları kadar tehlikeli insanların oluşturduğu bu *ménage à trois*'dan doğmuş olan Yahudi ve Arap halklarının ortak başlangıcına dair göz ardı edilmiş bir anlayış sunar.

Sara'nın Firavun'dan gebe kalıp kalmadığı konusunda hiçbir bilgimiz olmasa da, İbrahim'e çocuk vermemiştir. Âdetten kesildiğinden, "arkadaşlık etmesi" için Hacer'i kocasına sunar. Çocuk taşıyıcısı olarak bir hizmetkâra başvurulması âdettendir ve bir kadının hizmetçisi çoğu zaman kocasının ikinci karısı olur. Hizmetkârın çocukları, özellikle de oğulları ilk eşe ait sayılır; hatta çocuklara ad verme geleneğinin içerdiği büyü sayesinde onların kendi çocukları olduğunu iddia edebilir. Sürüleriyle birlikte çöllerde dolaşan bu Sami kabileleri çocuk peydahlama işini çok ciddiye almışlardır.

İbrahim seksen altı yaşındayken Hacer ona İsmail adında bir oğul doğurur. Ama YHVE iki melekle birlikte İbrahim'i ziyaret ederek, Sara'dan bir oğlunun olacağını vaat eder. Bunu duyan Sara gülerek, "İhtiyarladıktan sonra bana sevinç olur mu? Efendim de kocamıştır," der. Anlaşılan çift bu konuda biraz paslanmıştır. Yine de Sara hamile kalıp İshak'ı doğurur. YHVE'nin müdahale ettiğini varsayarak, gebe kalmak için üç kişi gerektiğini söyleyebiliriz. Bir başka açıklama ise Sara'nın arada bir doğurgan olduğu ve İbrahim'in de yüz yaşında olmasına karşın, Hacer'le girdiği ilişkide sperm sayısını artıracak kadar uyarıldığıdır.

Her halükârda, İbrahim, Sara ve Hacer'in ilişkisi, insanlığın sonradan kuracağı pek çok *ménage*'ın habercisidir. I. B. Singer'ın *Enemies: A Love Story* (Düşmanlar: Bir Aşk Öyküsü) adlı kitabında bu ilk üçlüye gönderme yapılır. Herman Broder, Singer'ın alter egosudur ve ilk karısı Tamara Yahudi Soykırımı'ndan beklenmedik bir biçimde kurtulduktan sonra, Polonyalı ikinci karısı ve savaş sırasında Herman'ı barındırmış olan eski hizmetçileri Yadwiga'yı benimser. Bu iki kadın Herman'la Yadwiga'nın çocuğunu birlikte büyütürler ve çeşitli karışıklıklar nedeniyle kaçak yaşayan adam onlara para yollar. YHVE gibi Singer da çokeşli bir aile birimini onaylamaktadır.

Ancak Hacer Yadwiga kadar alçakgönüllü olmadığı gibi, Sara da Tamara kadar şefkatli değildir. Kutsal Kitap'a göre iki kadın birer oğul doğurduktan sonra, peygamberin mallarını ve yetkesini hangi oğlun miras alacağı konusunda birbirlerine düşerler. Sara İbrahim'e "Bu cariyeyle oğlunu uzaklaştır," der. Örf ve âdetler ondan yanadır ve Tanrı İbrahim'e, karısının dediği gibi yapmasını tavsiye eder. Bir babanın, eşiyle çocuğunu öleceklerini düşündüğü (gerçi Tanrı onları koruyacaktı) bir çöle göndermek konusunda ne hissettiğinden hiç bahsedilmez. Aile birimi bozularak bir aşk üçgenine dönüşmüştür. Ama İbrahim, Sara ve Hacer'in bir arada yaşamalarından, Arap ve İsrail halklarının ataları olacak çocuklar doğmuştur. İnsanlık için bu, Oidipus'un çaresiz akıbetinden daha olumlu bir model değil midir?

Ménage à trois tüm Kutsal Kitap boyunca rastlanan bir motiftir. Yakub, Lea ve Rahel adlı iki kız kardeşle evlenir ve Lea'nın gösterişsiz, Rahel'in ise güzel olmasına karşın, Lea Yakub'a üç oğul doğurur. "Rahel Yakub'a hiç çocuk doğuramadığını görünce, kız kardeşini kıskandı." Bu nedenle bir vekil çocuğu olsun diye Yakub'a kendi hizmetçisi Bilha'yı verir. Bilha hamile kalır ve "hanımının dizlerinde" doğum yapar; Rahel'in Naftali adını verdiği bu çocuk onun kendi oğlu olarak görülür. Kız kardeşler nihayet bazı afrodizyak bitkiler kullanma konusunda bir anlaşma yaptıklarında, ikisi de kısa aralıklarla Yakub'dan hamile kalır. Ardından babaları Laban, Yakub'un Kenan'a (vaat edilmiş topraklar) gitmesini engellemeye

çalışır ve kız kardeşler haklarını korumak için kocalarıyla üç kişilik yakın bir aile içinde birleşirler.

Eşcinsellik ve enseste, hatta zinaya verilen ağır cezaların aksine, Eski Ahit'in Tanrı'sı rızaya dayalı çokeşliliği onaylamıştır. Saul da, Davud da, Süleyman da bu yola başvurmuştur. ABD yönetiminin kendilerine savaş açmasından önce Mormonlar, İsa'nın çokeşliliğe onay verdiğini kanıtlamak için Kutsal Kitap'ı kaynak göstermişlerdir. Çoklu evliliğin modern dünyada yerinin olmadığı varsayılır, ama bu varsayım, üç yönlü olan her ilişkinin kaçınılmaz olarak kıskançlıkla sonuçlanacağını öne süren aynı deterministler tarafından savunulmaktadır. İlginçtir ki İsrail'de, örf ve âdetleri Kutsal Kitap dönemine dayanan çokeşli Yemenlilerden oluşan bir kırsal kesim kolonisi bulunmakta. 1950'de Sihirli Halı Operasyonu'yla vaat edilmiş topraklara getirilmiş olan bu erkeklere yasal olarak iki eş alma izni verilmişti, ama bir kez İsrail'e geldikten sonra ikinci kez evlenemeyeceklerdi. Tel Aviv'deki Yemenli topluluğun önde gelen hahamı, "Tevrat'a göre kesinlikle meşrudur bu, yüzde yüz izin verilmiştir," diyor.

Jerusalem Post'un muhabirlerinden Gloria Deutsch, 1992'de Ovadia Mezember'in iki karısı Cemile ve Rahel ile yirmi üç oğul ve kızından oluşan ailesiyle röportaj yaptı. "Uzmanların [...] çokeşliliğin yürümeyeceği yönündeki görüşlerine rağmen," diye yazar Deutsch, "görünüşe bakılırsa mükemmel bir uyum içinde yaşıyorlar." Yemenli bir hahamın ona anlattığına göre, eski ülkede bir erkeğin ikinci bir kadınla evlenmesinin nedeni kimi zaman ilk eşinin kısırlığı, kimi zaman da adamın zengin, kadınınsa statü sembolü olmasıydı. Hahamın en ikna edici açıklamasıysa şöyleydi: "[bir adam] öküz etiyle doyabilir, ama bazen koyun etinin de tadına bakmak ister." Deutsch, kadınların durumlarını merak etmişti.

Altmışlarındaki Ovadia koyun ve keçi zengini bir ailedenmiş ve on beşindeyken babası ona eş olarak, on iki yaşındaki Cemile'yi seçmiş. İsrail'e gitmelerinden kısa bir süre önce Rahel'e âşık olmuş ve onu ikinci karısı olarak almak için Cemile'den izin istemiş. Cemile bunu kabul etmiş ve şimdi, "Pişman değilim. Çok iyi anlaşıyoruz," diyor. Ovadia'nın gecelerini nerede geçireceği konusunda hiç kavga çıkmamış ve en büyük oğlu yatak odalarının birinden, "babamın

çalışma odası" diye bahsediyor. İlk yıllarda işler zor olduğundan, iki kadın çocuk doğururken birbirlerine yardım etmişler. Bütün klan dost canlısı, açık ve hoşnut. Ovadia iki karısı olması konusunda, bunun güç gerektirdiğini söyleyerek övünüyor. Ardından, "Zamanı geldiğinde hepimizi birlikte gömecekler," diyor.

Buradan, tarih yazmış üçlülerin aşk öykülerine ve çatışmalarına geçeceğiz: devlet adamları ve şairler, divalar ve cüretkâr kişiler, lordlar ve leydiler. Ancak bu mütevazı çoban Yemenliler de daha ünlü kız ve erkek kardeşleriyle birlikte anılmayı hak ediyorlar.

II. Bölüm

ÜÇLÜLER ARİSTOKRASİSİ

Ortaçağın herhangi bir karmaşık aşk biçimine elverişli olduğu pek söylenemez. On ikinci yüzyılın önde gelen teologlarından Peter Lombard, bir erkeğin kendi karısı ile tutkuyla sevişmesinin zina olduğunu ilan etmiştir. "Saray aşkı" deyimi, 1883'te ortaçağ uzmanı Gaston Paris adlı bir Fransız tarafından Kral Arthur, Kraliçe Guinevere ve kraliçenin âşığı Sir Lancelot'un öyküsüyle ilgili bir on ikinci yüzyıl romansını anlatmak için kullanılana kadar bilinmiyordu. C. S. Lewis'e göre, saray aşkı güney Fransa'da "tevazu, zina, kibarlık ve Aşk Dini"ni yücelten sapkın bir şiirde tam gelişmişliğiyle ortaya çıkmıştır. Felsefeci Irving Singer, saray aşkının, geline ebeveynlerinin yarar sağlayacağı bir evliliği dayatan sisteme karşı bir tepki ve "çoğu zaman kesinlikle cinsel" olduğunu savunur.

Simone de Beauvoir'ın açık ifadesiyle, "Feodal koca bir gardiyan ve tirandı, kadınsa evlilik dışı bir aşk arardı: şövalye aşkı resmi törelerin barbarlığına karşı bir telafi yoluydu." Peki ama beylik hakkı uyarınca vasallarından birinin kızının bekâretini bozmak ya da avlanmak üzere uzaklara giden malikâne beyi, karısının genç bir şövalye ya da trubadurla yaşadığı ilişki hakkında ne düşünürdü? Bu soruya iki ayrı yanıtımız var: bunlardan biri Romantik operaların, günümüzdeki bulvar gazetesi cinayetlerinin ve Hollywood gerilimlerinin kanlı üçgenine işaret ediyor, ötekiyse bizi Akıl Çağı'nın üçlü aşklarına ve on dokuzuncu yüzyıl bohemleriyle şimdiki ünlülerin tuhaflıklarına götürüyor.

Geleneksel "soylu genç" baladları, yani popüler ama yazıya dökülmemiş halk şarkıları, soyluların zinaya yol açan tutkularını tasvir eder, ama bu şarkıların sonu iyi gelmez. Bir tanesinde, şövalye âşığa çobanın

"incecik belinden" yakalayıp hemen "düzlüğe yatırması" tavsiye edilir. Boynuzlanan bir beyin, karısının genç âşığına kılıcını sapladıktan sonra karısının "memelerini kesmesi" ve onu kan kaybından ölmeye bırakması beklenebilir. En azından Lord Barnard adlı bir kişi, gazabından pişmanlık duyarak karısıyla âşığını birlikte gömmüştür.

Ama Ortaçağ'ın doruk döneminde, soylu kadınların egemenliğindeki aşk mahkemelerinden kocayı güçsüz kılan hükümler çıkmıştır. Başka bir şövalyeyle sözlü bir leydiye âşık olan şövalyeyle ilgili ünlü bir örnek vardır. Kadın koruyucusunu kaybederse lütuflarını ondan esirgemeyeceğine söz verir. Çok geçmeden leydiyle koruyucusu evlenirler. İkinci şövalye sözünü tutmasını istediğinde, leydi kocasının kendisini hâlâ sevdiğini söyleyerek onu reddeder. Akitanya Kraliçesi Eleanor, Champagne kontesinin verdiği bu karara itiraz ederek şu açıklamayı yapar: "Evli kişiler arasında gerçek bir aşk olamaz. Bu nedenle, leydinin vaat ettiği aşkı sunmasından yanayız." Leydi ya şövalyeyle yatacak ya da sürülecektir, kocasının ise bu konuda söyleyecek hiçbir sözü yoktur.

On beşinci yüzyıla gelindiğinde kadınların rolü azalmış ve saray aşkı şiirlerde kalan bir anı olmuştu. Ancak yeni Rönesans öğretisinin yayılmasıyla birlikte François'nın sarayında şövalyelik yeniden dirildi ve Manş Denizi üzerinden İngiltere'ye ulaştı. Leydilerin yeniden, gösterişli turnuvalarda onların adına mızrak dövüşü yapan koruyucuları oldu. Şövalyeliğin bu Disney versiyonunu, on altıncı yüzyıl başında taşralı aristokrat bir ailenin kızı olarak doğan Diane de Poitiers'den daha iyi kullanan bir kadın çıkmadı. Diane, baba-oğul iki kralın metresi ve Fransa'nın fiili hükümdarı olacaktı. Bir kraliçeden daha güçlü olan Diane, aşk mahkemelerine hükmedecekti.

4

AŞK MAHKEMELERİ

Diane de Poitiers, II. Henri ve Catherine de Medici;
Molière, Armande Béjart ve Michel Baron;
Voltaire ve du Châtelet Marki ve Markizi

Süvari, kavalye oldu.
Kılıç silah olmaktan çıkıp aksesuara dönüştü.
Kadınlar mutlak güce sahipti.
VOLTAIRE

AY TANRIÇASI

Diane de Poitiers çocukluğundan itibaren Fransa'nın kırsal kesimlerinde at binip ava çıkardı. Kibirli bir havası, uzun bacakları, soğuk, ayı hatırlatan bir güzelliği ve merkep sütünde banyo yaparak beslenmiş efsanevi bir teni vardı. On beş yaşındayken babası onu Kral I. François'nın memurlarından, ellilerinin ortalarındaki zengin ve güçlü bir soyluyla evlendirdi. Diane iki kız doğurdu ve kocasının Anet'teki Norman şatosunu çekip çevirdi. 1523'te kral, kendisine karşı kumpas kurma suçundan Diane'ın babasını ölüme mahkûm etti. Vefakâr kız babasının hayatını kurtarmakla kalmayıp, kralın metresi de oldu. Saray yaşamının tarihçisi Pierre Brantôme'a göre, Diane'ın babası darağacından kurtulduğunda, "Kızımın bana bu kadar yarar sağlayan güzel a.cığını Tanrı korusun," diye bağırmıştı.

Diane, 1532'de kocası öldükten sonra Paris'e geçip, Avrupa'nın en görkemli sarayına yerleşti. Burada, François'nın göz ardı ettiği hantal bir prens olan dokuz yaşındaki Henri'yi gözüne kestirdi. Rönesans zarafetinin simgesi olan kral, tüm saraylıların metresleri olmasında ısrarlıydı, ama küçük oğlunun penisinde şekil bozukluğu vardı. Diane, endişelenmesine gerek olmadığını söyledi Fran-

çois'ya. Kralın büyük oğlu ölüp Henri'ye taht yolu açıldığında, Diane ona hükümdarlık konusunda akıl hocalığı yaptı. Henri on dört yaşındayken, Papa VII. Clemens'ın yeğeni olan yine on dört yaşındaki Catherine de Medici'yle evlendi ve nikâhlarını bizzat papa kıydı. Clemens evliliğin tamama erdirildiğini görmek için etrafta oyalanıyordu. Aradan haftalar geçmesine rağmen yeniyetmelerin bu işi başaramamaları üzerine, tiksinti içinde ayrıldı ve çok geçmeden öldü. Diane'ın becerilerine şiddetle ihtiyaç vardı.

Düşmanları Diane'ın cazibesini büyücülüğe bağlıyorlardı ve görünüşe bakılırsa simya iksirlerini, özellikle de çok düşük dozlarda alınan altını kullanmakta ustaydı. Bir tarzı vardı; Dona Karan'ı hatırlatan siyah-beyaz giysileri badem gözlerini ve porselen tenini vurguluyordu. Diane'la Henri ilk kez, pencereleri erotik tasvirlerle süslenmiş, müstehcen olarak nitelenen bir şatoda seviştiler. 1547'de II. Henri adıyla tahta çıkan prensi her ne kadar afrodizyaklar baştan çıkarmış olsa da, ömür boyu sürecek bağlılığını başka etmenler garantiye alacaktı. Diane'ın eğitimiyle yakışıklı bir şövalye oldu ve her zaman Diane'ın koruyucusu olarak mızrak dövüşleri yaptı. Saray durumu fark etti ve onayladı.

Kralla kraliçenin taç giyme töreninde Diane, Catherine'in mücevherlerle kaplı elbisesinin aynısını giydi. Ağır tacın Catherine'in başından alınıp Diane'ın ayaklarının dibine yerleştirilmesi kimseyi şaşırtmadı. Turnuvalarda ya da üçü birlikte seyahat ettiklerinde Diane, Catherine'i gölgede bırakıyordu. Yine de iki kadın, birbirlerinin önemini takdir ediyorlardı. Joseph Barry'nin ifadesiyle, "İlerleme peşinde koşan saraylılar karılarını kraliyet yatağına iterken Catherine, Kralın en azından ikisine ait kalması için Diane'la birlikte entrikalar çeviriyordu." Henri bir İtalyan güzelinden çocuk sahibi olduğunda, karısıyla metresi bu davetsiz misafiri defetmek için işbirliği yaptılar.

Tahta bir erkek vâris kazandırılması için baskılar artıyordu. Diane, Catherine'in yerini o kadar hoşgörülü olmayan bir rakibin almasından korkmaktaydı. Hekimler Catherine'in kısır olduğunu iddia ederken, Diane ona boynuna takması için, içinde muskalar ve bir kurbağanın külleri olan bir kese verdi. Daha da önemlisi, Henri'yle sevişmelerini yanda kesip Catherine'le yatmaya gönder-

di onu. Sonuçta, yıllar içerisinde, tahtın dokuz meşru vârisi oldu. Henri sunduğu hizmetler karşılığında Diane'a yüksek tutarlarda para veriyordu. Çocukların dadılarını, öğretmenlerini ve mürebbiyelerini seçen Diane'dı ve onların üstünde ebeveynlerinden daha fazla etkisi vardı. Diane'ın Fransa'nın fiili hükümdarı olduğunu söylemek abartılı olmayacaktır.

Diane ve Henri, şövalyelik yasasına sadık kalarak halk içinde edepli davranıyor, ama özel yaşamlarında saray aşklarının tadını çıkarıyorlardı. Çağdaşları Diane'ın kralı büyülemiş olduğuna inanıyorlardı; yirmi beş yıl sonra, ellilerine geldiğinde, kral hâlâ ona âşıktı. Barry'nin başvurduğu Oidipus'la bağlantılı bir açıklama, üçünün ayrı ayrı oynadığı bilinçli ve iyi düşünülmüş rolü izah edemez. Catherine, kendisinde olmayıp da Diane'da olan şeyi merak ediyordu. Brantôme'a göre, bu nedenle Diane'ın yatak odasının tavanına bir delik açtırmış ve ikisinin oynaşmalarını gözetlemişti. Catherine, yarı çıplak ikilinin "sayısız tatlı çılgınlıkla" birbirini okşamasını, "yataktan yere yuvarlanıp [...] aşk oyunlarını kalın halının üzerinde sürdürene dek" izliyordu. Kibirli dış görünüşüne rağmen Diane sevişirken sıcak, özgür ve vericiydi; başarısının taklit edilmesi olanaksız sırrı da buydu.

1559'da Henri bir turnuvada Diane'ın siyah-beyaz giysileri içinde onun aşkı için mızrak dövüşü yaparken, gözüne mızrak saplandı. Daha kral ölmeden, saraydaki Diane karşıtı bir hizip, kadının burnunun kesilmesini talep etti. Catherine bunun yerine, tanrıçanın hayatının geri kalan kısmını geçireceği ilk Norman malikânesi hariç, tüm mallarını elinden aldı. Diane'ı altmış beş yaşındayken görmüş olan Brantôme, "Zarafeti, haşmeti, güzelliği her zamanki gibiydi," diye yazar. Diane yaşlanmış gibi görünmese de, birkaç ay sonra attan düşerek ölecekti.

Catherine'in hareketlerinin ardındaki neden, genel olarak anlaşıldığı şekliyle kıskançlıktan çok, Diane'la aralarındaki siyasi rekabetti. Tam bir Medici olan Catherine, alameti farikaları olan kurnazlık ve dalavereler yoluyla hüküm sürmekte kararlıydı. Ağustos 1572'de oğlu IX. Charles'ı, Protestan tebaasının katledilmesi emrini vermeye ikna etti; neredeyse tüm ülkeyi mahvedecek olan Aziz Bartolomeus Yortusu katliamı, Catherine'in adını kötüye çı-

karacaktı. Fransa'yı kültür ve şövalyeliğin doruklarına çıkarmış bir *menage a trois*'nın üyesi olduğu sıralarda Catherine belki de kendi hain doğasından geçici olarak kurtulmuştu.

GÜNEŞ KRALIN SARAYI

On altıncı ve on yedinci yüzyıllarda Avrupa'yı enkaza çeviren din savaşları ve hanedan çalkantıları, saray cilveleşmelerine hiç de uygun olmayan bir ortam yaratmıştı. Britanya'da Bakire Kraliçe I. Elizabeth işbaşındaydı. Halk üzerindeki etkisi giderek artan Püritenlik, cadı mahkemeleri salgınını başlattı. İngiltere ve New England görünüşe bakılırsa, erkek, canavar ya da görünmez bir iblis biçimine bürünmekte uzman olan şeytanla cinsel ilişkiye giren cadıların istilasına uğradı. Şeytanlar, sözde *ménage à trois*'ların popüler üçüncü kişileri oldular.

Örneğin 1618'de Lincoln Şatosu'ndan Margaret Flower, "kendisini emen biri beyaz öteki siyah benekli iki tanıdık ruhtan beyaz beneklinin sol göğsünün altını, siyah beneklininse gizli yerlerinin iç kısımlarını emdiğini" itiraf etti. Margaret, "İzleyenlerin hepsini dehşete düşürecek şekilde" idam edildi. 1704 gibi ileri bir tarihte Eleanor Shaw ve Mary Philips, ölümle tehdit edildikten sonra, "haklarında şehevi bilgileri olan" şeytanla üçlü oluşturduklarını kabul ettiler. İki kadın cadı olduklarını itiraf ettiler ve "küfredip sayıklar halde asıldılar."

Bu arada Fransa'da, 1643'le 1715 arasında hüküm sürmüş olan Hıristiyan Majesteleri XIV. Louis, içinde bir kibarlık cennetini barındıracak muhteşem Versailles sarayıyla bahçelerini inşa etmekle meşguldü. Fransız sarayı Paris'in telaşından uzakta, özenle biçimlendirilmiş bir dünyaydı ve sakinlerinin davranışları, kesin görgü kurallarına uymak zorundaydı. Sert sözlere, surat asmaya ve yas giysilerine izin yoktu; bulutlar Güneş Kral'ın parıltısını gölgeleyemezdi. Çömezlerin düşebileceği binlerce beceriksizlik tuzağı vardı. Ama biçime gösterilen tüm özene rağmen, koridorlar hâlâ kokuyordu. Tuvalet-banyo konusu ihmal edilmişti. Kontlarla kontesler her yere işiyorlardı, aşk ilişkileri merdiven altlarında yürütülüyordu ve aşkın kendisi pis bir şakaya dönüşmüştü.

Louis gençliğinde Kardinal Mazarin'in yeğenine âşık olmuştu. Dehşete kapılan Mazarin soylu gence evliliğin bir devlet işi olduğunu ve İspanya'nın gösterişsiz prensesiyle evlenmesi gerektiğini açıkladı. Gücenen Louis boyun eğdi, ama sonrasında hemen bir metres edindi ve çok sayıda oda hizmetçisiyle yattı. Louis itaatkâr İspanyol eşine, o andaki gözdesiyle arasını iyi tutmasını tavsiye etmişti. 1664 yılında söz konusu gözde, on dokuz yaşında bir sarışın olan Louise de la Vallière'di; Louis onun onuruna, "büyülü adaları" olarak tasarlanan Versailles bahçelerinin açılışının kutlandığı yedi günlük muazzam bir eğlence düzenledi.

Şenlik resmi olarak kraliçeye adanmıştı ve yüzüne yapışmış gibi duran gülümseme, durumu onayladığını ilan ediyordu. Gösterişli tiyatro oyunları gözde komedyen Molière tarafından düzenlenmişti. Sonraları ilgisini Vallière'den Madame de Montespan'a yönelten hükümdar, eski metresini sırdaşı yaptı ve kendisi yeni gözdesiyle eğlenirken ona yatak odasının kapısında nöbet tutturdu. Hükümdarın geçmişteki sevgililerine muhabbeti vardı.

"Bir metres," diyordu XIV. Louis, "gözdelerin en tehlikelisidir." Yine de saraylılar için hoş bir metres, serveti uğruna evlendikleri eşleri kadar gerekliydi. Önemli olan, aşkı akılla terbiye etmekti. Neoklasik *menage*'ın bu ilkesi yalnızca doğuştan aristokratlar için değil, yetenek aristokrasisi, yani onlara hizmet eden sanatçı ve yazarlar için de geçerliydi. Fransız sarayında tiyatro çok önemli bir yere sahipti ve dönemin oyun yazarlarından hiçbiri, 1622'de Jean-Baptiste Poquelin adıyla bir tacir ailesinin oğlu olarak doğan Molière kadar kalıcı olmayacaktı. Babası çocuğun geleceğini garantiye almak için, kralın döşemecisi görevini satın almıştı ona. Ama tiyatroya ve yirmi iki yaşındaki güzel aktris Madeleine Béjart'a duyduğu arzu genç adamın görevini ihmal edip adını değiştirmesine neden oldu. Tez canlı Molière, üyeleri (nedamet getirmedikçe) kilise tarafından lanetlenen bir meslek uğruna güvenli bir hayattan vazgeçmişti.

Madeleine yirmi yaşındayken, koruyucusu Modène kontundan bir kızı olmuştu. Soylu adam çocuğu kendi kızı olarak tanımış ve çocuk Madeleine'in annesi Marie Herve Béjart'a verilmişti. Kontun taşraya sürülmüş olması müsait bir durum yaratıyordu. Arada Molière'i âşığı yapmış olan Madeleine, Haziran 1642'de hâlâ koru-

yucusu olan kontun yanına gitti. Dokuz ay sonra Armande adlı bir kız çocuk doğdu. Madeleine onun annesinin çocuğu, yani kendi kız kardeşi olduğunu öne sürdü; belki de kontun bu kızı kendi çocuğu olarak tanımamasını saklamak istemişti. Kırklı yaşlarda bir dul olan Marie Herve'in çocuk doğurması pek mümkün görünmüyordu. Ayrıca (on yedinci yüzyıl standartlarına göre) ileri yaşlardaki bir aktris, büyümekte olan bir kız evlat yerine bir kız kardeşi tercih ederdi.

Molière saraydaki konumundan vazgeçti ve Madeleine'le küçük Armande dahil, öteki Béjart'larla birlikte Illustre Théâtre'ı kurdu. Dönemin dedikodularına göre Armande'ın annesi Madeleine, babasıysa Molière'di. Kızı baba sevgisi göstererek büyüten oyun yazarının kumpanyası iki kez iflas etti ve kendisi borçları yüzünden hapse atıldı. Sonunda taşraya çekildi ve yıllarca turnelere çıktı. Tiyatro topluluğu bir aile yakınlığı içinde yaşıyordu.

Çektiği dertlerin telafisi olarak Molière, gösterişsiz bir adam olmasına rağmen aktrisleri yatağa atıyor ve sadık Madeleine'in acı çekmesine aldırmıyordu. On üçünde hem sahnede hem sahne dışında koket rolünü üstlenen Armande'dan gözünü ayırmıyordu. "Ancien régime"in feodal yasalarına göre, himayesi altındaki çocuğa sahip çıkabilirdi. Armande daha deneyimli oyuncuları geride bırakıp topluluk yöneticisinin gözdesi olmaktan memnundu.

1658'de Paris'e dönen Molière hemen kralın gözüne girdi. Palais Royal'de sahne alan kumpanya trajedilerle XIV. Louis'nin canını sıkıyor, ama fars oynadıklarında yüzünü güldürüyordu. Kumpanya 1661'de Molière'in ilk unutulmaz komedisini sahneledi. *Kocalar Okulu*, himayeleri altındaki kızları mükemmel eşler olarak yetiştiren –biri katı, diğeriyse anlayışlı– iki olgun beyefendiyle ilgilidir. Barry'nin söylediğine göre bu oyun, dönemine ve yerine göre "herkese açık ideal gösteriydi, ama Molière'in yalanlamalarına rağmen, genellikle olduğu gibi, aynı zamanda bir günceydi."

Kocalar Okulu'nda Molière'in oynadığı orta yaşlı mantıklı adam, genç eşine karşı sert önlemler almayı reddeder. Bunun yerine, karısının erdemli olmasını sağlamak için onun kalbini kazanması gerektiğine inanır. Molière'in karakteri, karısının parasını süse püse ve genç erkeklerle onu boynuzlayacağı partilere harcayacağı yönünde

uyarıldığında dudak büker. Molière ertesi yıl, o sırada on dokuz yaşında olan Armande'la evlendi. Tanıkları, Marie Herve'le Madeleine Béjart'dı. Rakip bir tiyatro yöneticisi krala yolladığı mektupta, "anasıyla yattıktan sonra kızıyla evlendi" diyerek onu suçladı. Ama Molière Lois'yi eğlendirmeyi sürdürdüğü için majesteleri tiyatro yöneticisinin ensest imasını, Armande'ın "kocasının kızı, babasının karısı" olduğu iddiasını dikkate almadı.

Armande muhtemelen biyolojik anlamda Molière'in kızı değildi. Molière genç kadınla annesinin burnunun dibinde flört etmiş ve Madeleine de rakip bir başrol oyuncusunu defetmek için bu evliliğe göz yummuştu. Hatta drahoma bile vermişti. Madeleine, Molière'in yönetimi altında oyunlarda rol almaya ve yeni evli çiftin yakınında yaşamaya devam etti. Yine metresinin kızıyla evlenmiş olan Modène kontu, Molière'le Armande'ın çocuğunun vaftiz babalığını üstlendi; dedeler için geleneksel bir uygulamaydı bu. Ama Molière, Armande'ın onu bir âşıktan çok baba olarak gördüğünün farkına varamadı.

Evliliğin üzerinden bir yıl geçmeden, Molière'in kumpanyası düş kırıklığı üzerine bir inceleme olan *Kadınlar Mektebi*'ni sahneledi. Molière hakkındaki ilk biyografilerden birini yazmış olan H. C. Chatfield-Taylor'a göre, "Armande Mademoiselle de Molière olduğu anda kendini düşes sanmaya başladı." *Kadınlar Mektebi*'nde müstakbel gelin (Armande) cehalet içerisinde yetişmesi için velinimeti (Molière) tarafından taşradaki bir manastırda büyütülür. Ama doğaya karşı gelinemeyecektir. Yaşlı adama ilgi duymayan kız, genç ve yakışıklı bir talibiyle kaçar. Molière'in öngörüsü dokunaklıdır: Armande konumundan en iyi şekilde yararlanıp kocası hariç tüm erkeklere çekici görünmek için elinden geleni yaparken, Molière'in en kötü korkuları doğrulanacaktı. Hem sahnede hem gerçek yaşamda boynuzlu rolünü oynayan Molière, en sonunda kaderine boyun eğdi.

1664'te Louis'nin Versailles'daki büyük şenliğinde Armande, kibar saraylıların önünde göz kamaştırıcıydı. Mest edici bahar akşamları, şehvet dolu ortam ve kralla metresinin sundukları örnek, çok da isteksiz olmayan genç kadının baştan çıkmasını kolaylaştırdı. O günden itibaren Armande açıkça kumar oynadı, hediyeler

aldı ve modaya uyan talipleriyle çıktı. Molière'in kendini işine verip üç başyapıtını yazmaya koyulması bir şanstı: *Tartuffe*, *Don Juan* ve *İnsandan Kaçan*. Yolunu şaşırmış karısını suçlamaktansa, zekâsının keskinliğini kendine, gülünç kocaya yöneltmişti.

Molière yaşlanıyordu ve verem hastasıydı. Hüzünlüydü, ama Armande'dan hiçbir şey esirgemedi. Armande'ı bir manastıra kapatmasını öneren bir arkadaşına şunları yazacaktı: "Ona duyduğum tutkunun üstesinden gelmenin benim için ne kadar zor olduğunu düşündüğümde, kendi kendime belki onun da koket olma eğilimini alt etmekte aynı derecede zorlandığını söylüyorum ve suçlamaktan çok ona acıdığım bir konumda buluyorum kendimi." Armande, onun *kendi* annesine karşı sadakatsizliğinin ödünü mü alıyordu?

Bu gergin durum sürerken, on üç yaşında yetim bir çocuk ve daha o zamandan gezgin bir oyuncu olan Michel Baron ortaya çıktı. Gençliğinin gözlerinin önünde yeniden canlandığını hisseden Molière çocuğu evlat edindi. Ayrılmaz bir ikili oldular ve bu da Armande'ın rakibinden nefret etmesine yol açtı. Bir gün provada Michel'e tokat attı. Michel'in istifa etmesi üzerine Molière'in hastalığı daha da ağırlaştı. Bundan yıllar sonra, kibarlığı en büyük sınavdan geçecekti.

Yakışıklı Michel Baron on sekiz yaşına geldiğinde Molière'in kumpanyasına ve evine geri döndü; kumpanya popülerliğini yitiriyordu, evse buz kesmiş gibiydi. Armande'ın Psişe'sine karşı Aşk'ı oynayan Michel, izleyicilerin ve başrol oyuncusu hanımın ayaklarını yerden kesti. Aşk tanrısını oynayan aktörle Paris'in gözde aktrisi arasında tutkulu bir ilişki başladı. Molière hoşgörü, sabır, hatta sevgiyle izliyordu onları. Genç âşıklar iki aylığına tatile çıktılar. Alevler sönmeye yüz tutunca da kumpanyaya döndüler. Michel olağanüstü bir başrol oyuncusu oldu. Otuzuna yaklaşan Armande ise kocasına sevecen bir eş olmaya çalışıyordu.

Bu ilişki sürseydi, Molière memnun olurdu. Madeleine ölmüştü, Molière de çok geçmeden onu izleyecekti. Michel'i sahnede kendi yerini almaya hazırladı. Kralın gözünden düşmüş olmasına rağmen kumpanyasını ayakta tutmak için mücadele ediyordu. Hasta Molière Şubat 1673'te *Hastalık Hastası*'nın başrolünü üstlendi. Ar-

mande'la Michel gösteriyi iptal etmesi için yalvardılar, ama yaşlı sanatçı açılış gecesinde kendini sahneye sürükledi. Oyun boyunca şiddetli öksürüklerle sarsılan Molière, karakterinin hastalık hastası gibi görünmesini sağladı ve seyirciyi kırıp geçirdi. Perde kapandığında yere yığıldı ve evine taşınarak götürüldü. Sevdikleri yatağının başında nöbet tuttular. Rahip çok geç geldiği için Molière ölümünden önce günah çıkaramadı ve Paris başpiskoposu dini törenle gömülemeyeceğine karar verdi.

Armande büyük bir kararlılıkla Versailles'a giderek kendini kralın ayaklarına attı ve duruma müdahale etmesi için yalvardı. Louis bir an duraksadıysa da, küçümseyerek bakan saraylılardan oluşan maiyetiyle Aynalar Holü'nde yürümesine devam etti. Ertesi gün başpiskopos fikrini değiştirdi: güneş battıktan sonra Molière kilise arazisinde gizlice toprağa verilecekti. Gözyaşları içindeki Armande'la Michel'in de yer aldığı büyük bir kalabalık tiyatrodaymış gibi meşalelerin ışığında mezara kadar Molière'in tabutunun ardından yürüdü.

AKIL ÇAĞI

Fransız Aydınlanmasının kalender ahlakı, sahneyi üçlü ilişkilere hazırlamıştı. On sekizinci yüzyılda Fransa dünyanın egemen gücü oldu; ülkenin toplumsal yaşamının pınarı, her türlü modanın kaynağı ise Versailles'dı. İddialı bir Fransız kadını, evlenip bir vâris doğurduktan sonra kendisine âşıklar bulmak zorundaydı. Voltaire'in biyografisini yazmış olan Theodore Besterman'a göre, "Kocalar [...] kendileri için tam bir özgürlük talep ediyorlardı ve dış görünüşe saygı gösterildiği sürece aynı özgürlüğü eşlerine de tanıyacak kadar uygardılar."

Kendinden sonraki kuşakların Voltaire olarak tanıdığı François-Marie Arouet, du Châtelet markisi Florent Claude ve karısı Emilie de Breteuil'ün öyküsü ise, uygarca davranışları ya da inceliği aşarak, tam bir işbirliğine dayalı bir *ménage à trois* alanına giriyor. Üçü uzun bir süre boyunca aynı geniş çatının altında yaşadı ve aşk olarak nitelenmesi gereken karşılıklı bir bağlılık oluşturdu. Bu *ménage*'ın, Irving Singer'ın âşık bir çiftin hedefi olduğunu iddia ettiği "birleşme"ye benzer bir bağlılığın nihai aşamasına ulaşıp ulaşma-

dığı daha tartışmalı bir konudur. Biz ulaştığını düşünüyoruz – bir süreliğine.

Zeki, kuşkucu ve kibar bir adam olan Voltaire, Akıl Çağı denen dönemin canlı örneğidir. Aslında o, devrimle sona eren akıldışı bir risk çağında yaşamıştır. 1694'te burjuva bir ailenin oğlu olarak doğan Voltaire, biyolojik babasının kimliğinden asla emin olamadı. Yayıncısına ne zaman bir oyun ya da şiir yollasa, metnin tutuklanmasına yol açıp açmayacağını düşünüyordu; gerçekten de 1717'de aristokrasi hakkında yazdığı bir hiciv, yargılanmadan on bir ay Bastille'e kapatılmasına yol açtı. Bundan sonra hassas konular hakkında yazdığı mektuplarda bir tür şifre kullandı ve yetkilileri yatıştırmak için anlamsız yorumlarda bulundu. Emtia spekülasyonu yaparak, kendisini kilisenin ya da devletin elinden kurtaracağını umduğu büyük bir servet kazandı.

Nicolas Largillière, yirmi dört yaşındaki parlak gözlü yazarın portresini şöyle çizer:

> Burnu uzun ve hafifçe yumrulu; ağzı büyük, duyarlı, gülümsüyor. Yüzü çok yüksek bir alınla taçlanmış ve alışılmadık derecede uzun, gevşek, içe kıvrık bir perukayla çerçevelenmiş; güzel gömleğinin ve dantel göğüslüğünün görülmesi için kırmızı deri yeleğinin alt ve üst düğmeleri zarif biçimde açık bırakılmış, iri altın düğmeleri olan kadife ceketiyse koyu zümrüt yeşili.

Voltaire cemiyet adamıydı. Markiz de Berniers'in âşığı oldu; *Voltaire in Love*'ın (Âşık Voltaire) yazarı Nancy Mitford'ın yorumuna göre, "kadının kocasıyla iyi arkadaştı ve Paris'teki evlerinde bir odası vardı." Ancak metreslerinden biri de büyük tiyatro oyuncusu Adrienne Lecouvcreur'dü. Lecouvreur'ün hamisi olan güçlü Rohan-Chabot şövalyesi, Voltaire'i dövdürüp ikinci kez Bastille'e attırdı, ardından Voltaire İngiltere'ye sürüldü. Burada Locke'un ve ampirizmin müridi oldu. 1726'da zengin bir spekülatör olarak Fransa'ya döndüğünde, ulusunu keskin zekâsıyla ve Fransızlar açısından daha da kötüsü, İngilizlere düzdüğü övgülerle karşı karşıya bırakmaya hazırdı.

Voltaire 1733'te yirmi yedi yaşındaki Emilie, yani du Châtelet Markiziyle karşılaştığında otuz dokuz yaşındaydı, saç pudrası ve yasemin esansı kullanıyor, kapalı yerlerde beyaz eldiven takıyordu; üstelik "sevişemeyecek kadar hasta" olduğuna yemin ediyordu. Mağrur ev sahibesi Madame du Deffand, bu hastalık hastasını ayağa kaldıran büyüleyici kadını "aşırı kızarık tenli, keskin yüzlü, sivri burunlu, iri yarı ve kuru bir kadın," diye tanımlıyordu. Bunlar hırçın bir rakibeye ait sözler. Bir başka rakibe olan Voltaire'in yeğenine göreyse Emilie "çok güzel"di ve Mitford da onun "çekici bir kadın" olduğu sonucuna varıyor.

1706'da bir saray yetkilisinin kızı olarak doğan Emilie Paris'te büyüdü ve hemcinsleri arasında üstün özellikleriyle dikkat çekti. Babası erkek kardeşleriyle birlikte Latince öğrenmesini sağlamıştı, ayrıca İtalyanca ve İngilizce de biliyordu. Yıldızları incelemek için matematik ve fizikte uzmanlaştı. Yine de bilgiye tapması güzel giysilere, mücevherlere ve giyim-kuşama olan düşkünlüğünü hiçbir zaman etkilemedi. 1725'te, soylu bir aileden gelmekle birlikte maddi olanakları kısıtlı bir asker olan Marki du Châtelet'yle evlendi. Çok geçmeden iki çocuk yaptılar, ardından Paris'e yerleştiler ve Emilie aşk kariyerine başladı. Theodore Besterman, Florent Claude için şunları yazmıştır: "Marki önde gelen bir adam değildi, ama nazik, anlayışlı ve yumuşak başlıydı. Karısı ona saygıda ve sevgide asla kusur etmedi – mutlu ve uyumlu evli çiftlerin sayısının bir elin parmaklarını geçmediği bir toplumda ender görülen bir durumdu bu."

Emilie'yi Voltaire'le arkadaşı Richelieu Dükü tanıştırmış olabilir; Dük, Emilie'nin âşığı olmuş ve onunla yakınlığını sürdürmüştü. Richelieu ünlü kardinalin yeğeninin çocuğuydu ve sarayın Don Juan'ı olarak nam salmıştı. Voltaire'le markiz, 1734'te Richelieu'yle de Guise prensesinin düğününe birlikte katılarak ilişkilerini kabul etmiş oldular. Ardından iki erkek Almanya'daki bir askeri kampa gittiler; Voltaire tutuklanmaktan kaçmak, Richelieu ise ailesine damat olamayacak kadar düşük seviyeli olduğunu düşünen bir Guise prensiyle düello yapmak için. Voltaire kavgayı yatıştırmaya çalıştı, ama Richelieu silahını ateşleyip hasmını öldürdü.

Hükümetin her zaman kuşkuyla baktığı Voltaire 1734'te, Châtelet çiftinin Champagne sınırındaki ücra şatoları Cirey'de Emilie ile birlikte yaşamaya karar verdi. Bunun nedenlerini kendisi şöyle anlatır:

> Paris'in aylak ve çalkantılı yaşamından, züppe kalabalığından, resmi onay ve kraliyet imtiyazıyla basılan kötü kitaplardan, edebiyat hiziplerinden, edebiyata leke süren sefillerin kötülük ve alçaklıklarından bıkmıştım. Az çok benim gibi hisseden ve zihnini geliştirmek için birkaç yılını taşrada geçirmeye kararlı olan genç bir hanım buldum. Fransa'da tüm bilimlere en fazla eğilimi olan kadın oydu.

Voltaire taşrayı yavan buldu; hiçbir eğlence yoktu ve Paris'ten at arabasıyla dört günlük mesafedeydi. Ne var ki Cirey, yazılarını yazacak sakin bir yerden çok daha fazlasını sunuyordu ona. Marki de genellikle oradaydı ve üçü, ikiyüzlülüğe karşı bir nefretin ve Emilie' de vücut bulmuş tanrıça Athena'ya tapınmanın etrafında birleşen bir aile oluşturdular. "Onun bir zorba olduğunu itiraf ediyorum," der Voltaire. "Ona kur yapmak için, aslında aşktan bahsetmek isterken metafizikten söz etmeniz gerekir." Cirey dönemi on beş yıl sürecek ve Voltaire bu sırada akıl ve bilime inancını benimseyecekti.

Üçlü ilk başta yalnızca küçümseyici Parisli dedikoducularla değil, aynı zamanda çiftin her iki taraftan, Emilie'nin soylu olmayan –ve kendini hiciv yazarlığına adamış– bir erkekle ilişkisi yüzünden kendilerini küçük düşmüş hisseden ebeveynleriyle de uğraşmak zorunda kaldı. Marki karısı için araya girdi ve "Voltaire'i onurlu bir adam ve en iyi arkadaşı olarak" gördüğüne akrabalarını ikna etti. Emilie kendini şiddetli tutkulara kaptıran bir kadındı. Daha önce, bir âşığı onu hor gördüğünde intihara kalkışmıştı. Voltaire ise bu ilişkiye geçici olacağını düşünerek girmişti. Richelieu dükü, çifte şu tavsiyede bulundu: "birbirinizi çok fazla sevmeyin [ki] böylece, sevgi devam etsin. Birkaç günlüğüne sevgili olmaktansa ömür boyu arkadaş olmak daha iyidir."

Marki kendisine dayatılan *ménage* karşısında yumuşak bir tutum benimsedi. Joseph Barry'ye göre, "Monsieur du Châtelet,

karısının Voltaire gibi seçkin bir entelektüel dostu seçmiş ve onun tarafından seçilmiş olmasından gurur duyuyordu." Hoşgörüsünün ardında bir etmen daha vardı: Voltaire uzun vadeli bir borç vererek, bakımsız kalmış şatonun ve arazinin eski haline getirilmesini sağlamıştı. Emilie evi güzelleştirip geniş bahçeler ekledi, Voltaire ise bir galeri yaptırıp pahalı bir bilimsel araçlar koleksiyonunu satın aldı. Âşıklar altmış hektarlık bir parkta pitoresk kanallar boyunca gezinirken uzun sohbetlere dalıyorlardı.

André Maurel *Madame du Châtelet ile Voltaire'in Aşkı* adlı kitabında, Emilie'nin kocasının üçlü bir ilişki içinde yaşamakta hiç zorlanmadığını kabul eder. "Hatta böylesine savurganca para harcayan bu adama belli bir saygı duymaya karşı koyamıyor. Bu dostluk duygusu yıllar geçtikçe artacak ve sonraları Voltaire'i savunduğunu göreceğiz." Filozof âşık da herhangi bir kaygı duymuyor ve üçü sık sık akşam yemeğini birlikte yiyip hoşça vakit geçiriyorlardı. Emilie, Richelieu'ye, Paris'ten ve saraydan ayrılmak konusunda kuşkulara kapıldığını, ama Voltaire'in "[kendi] yaşamının keyfi ve eziyeti" olduğunu itiraf etmişti.

Filozof da aynı şekilde abayı yakmıştı, ama o daha sakindi. Şakayla karışık, "Taptığım kadını takdir edebildiğim için ne kadar talihliyim," diyordu. Cirey'de çiftin çalışmaları, aşklarıyla iç içe geçmişti. Sabahtan akşama kadar, ziyaretçileri şaşkına çeviren entelektüel bir enerji üretiyorlardı. Madame du Deffand Temmuz 1744'te şunları yazacaktı: "Ender rastlanan bir görüntü. İkisi birlikte orada [...] neşe içindeler. Biri köşesinde dizelerini yazıyor, öteki kendi köşesinde üçgenler çiziyor." Voltaire evin bir kanadını kendisi ve Emilie için hazırlamıştı ve marki onları rahatsız etmemeye özen gösteriyordu. Ama pek çok sefere katılmış olan bu nazik savaşçının etkisi açıkça görülüyordu. Şatoda kalacak bir rahip tutmuş ve üzerinde gösterişli bir haç bulunan bir sunak yaptırmıştı.

Voltaire lüksü seviyordu ve etrafını hoş resimler ve porselenlerle donatmıştı. Ama şatoya yanında iki yüz koliyle gelmiş olan Emilie onu geride bırakıyordu. Yatak odası, içindeki her şey, hatta köpek sepetleri bile birbirine uyacak şekilde tasarlanmıştı. Watteau'nun resimleri ve Rusya prensinden gelen kehribar bir masa takımı vardı odada. Ziyaretçilerden biri olan Madame de Graffigny, Emilie'nin

mallarındaki, özellikle de mücevher kutusunun içeriğindeki artış konusunda şu yorumda bulunacaktı: "Mme de Richelieu'nünkünden bile daha muhteşem [...] Craon'dayken Mme de Châtelet'nin kaplumbağa kabuğundan bir enfiye kutusu bile yoktu. Şimdiyse altın, değerli taşlarla kaplı, lake, mineli, on beş ya da yirmi kutusu var."

Graffigny, bütün bu gösterişin ortasında kâğıt parçalarına matematik formülleri çiziktiren paradoksal markize hayret eder. Hem Emilie hem de Voltaire ateş konulu denemeler yazmışlardır. Bunları okuyan ve Emilie'nin denemelerini daha çok beğenen Graffigny, "Bizim cinsimiz onun onuruna bir sunak dikmeli," diye yazar. Bu yazılar yalnızca bir hafta içinde, geceleri yazılmış, Emilie bu süre içerisinde neredeyse hiç uyumamış, uyanık kalmak için kollarını soğuk suya daldırmıştı. Denemeler Académie des Sciences'a sunulduğunda ikisi de ödül kazanamadı, ama tüm başvurular arasında yalnızca bu ikisinde gerçek deneylere yer verilmişti.

Avrupa'nın her yerinden bilim adamlarıyla yazışan Emilie, bir elbisenin kıvrımlarını düzenlemeye saatler ayırmakta hiçbir çelişki görmüyordu. Yine de Voltaire'in düşünceleri üzerinde derin bir etkisi oldu. Oyunlarını eleştirdi, kendi inançlarını sorgulamasına yol açtı, onun bilimle ve bir bilim olarak tarihle ilgilenmesini sağladı. Voltaire'in tarih ve biyografi kitapları, modern, nesnel akademisyenliğe giden yolun önemli kilometre taşları arasında yer alıyor. Dini fanatikliğe şiddetli bir saldırı olan *Muhammed* adlı oyununu 1740'ta Cirey'de yazdı. Yasaklanmadan önce Paris'te büyük başarı kazanan bu yapıt, Papa XIV. Benedictus'un beğenisini kazandı.

En önemlisi Emilie, ortaçağın resmi ortodoksisinin yıkılmasında en güçlü silah olan, Sir Isaac Newton'ın fiziğiyle ilgilenmesini teşvik etti. Voltaire, Newton'ın gelmiş geçmiş en büyük adam olduğuna inanıyordu. 1736'da Newton fiziğinin kolayca ulaşılabilir olmasını sağlayacak bir çalışmaya başladı ve Fransız yetkililerin izin vermemesi üzerine yapıt, *Newton Felsefesinin Öğeleri* adıyla 1738'de Amsterdam'da basıldı. Bu bilim adamı İngiltere dışında pek az tanındığından, Voltaire'in onu halk için ulaşılabilir hale getirmesi, Kıta üzerinde, ancak bir yüzyıl sonra Darwin'in *Türlerin Kökeni*'nin yaratacağı etkiyle kıyaslanabilecek kadar büyük bir etki

yarattı. Entelektüel açıdan Newton, Voltaire aracılığıyla, Fransız Devrimi'ni başlatmıştır.

Yetkililerin Voltaire'i hapisle tehdit etmeyi sürdürmeleri Emilie'yi rahatsız ediyordu. Ortak bir arkadaşlarına, "Her dönemeçte onu kendinden kurtarmak zorundayım," diye yazacaktı. "[Hayatımı] kendi iyiliği için ona karşı savaşarak [...] onun için titreyerek geçireceğim." Emilie, Voltaire'in kâğıtlarını kilit altında tutuyor ve Tanrı'nın doğasıyla ilgili radikal düşüncelerini yayımlamasına karşı çıkıyordu. Kocasının saraydaki bağlantıları sayesinde Voltaire için araya giriyor, ama polis onu izlemeyi sürdürüyordu.

Cirey, çalışmalar için gerekli huzur ve kolaylığı sağladı. Âşıklar kendi kültürlerini ve eğlencelerini kendileri yaratmak zorunda kaldılar. Bir saatlerini felsefi okumalara, bir saatlerini şiir okumaya, bir saatlerini de Voltaire'in inşa ettirdiği küçük tiyatroda yeni bir oyununun sahnelenmesine ayrılabiliyordu. Giyinip pudralanan yazar, çalışmalarını en sert eleştirmenine adıyordu. "Bunları senin için geliştiriyorum," diye yazıyordu Emilie'ye, "hayatımın geri kalanını senin yanında, sığınağın, huzurun ve belki de gerçeğin kalbinde geçirmeyi hak etmek için."

Ya sayın marki? Evde olduğu zamanlarda, Emilie'nin kocası da eğlencelere katılıyordu. Konuklara oyunlarda ya da operalarda rol verilmekteydi. Mösyö, Voltaire'in yanında gururlanıyordu. İki dost birbirine çok düşkündü. Voltaire nüfuzunu kullanarak Lorraine sarayında Châtelet'ye fahri bir görev buldu; marki burada konuğuna borçlu olduğu para için hazineye lobi yapacaktı. Bir tek, Voltaire'in başka arkadaşlarına gitmek ya da işleriyle ilgilenmek için şatodan ayrılmasından yakındığı zaman kavga ediyorlardı.

Cennete bir yılanın sızması şarttır. Yakında II. Frederick adıyla tahta çıkacak olan Prusya veliahtı, Voltaire'i sarayında bir süs haline getirmek için uzun bir mücadele başlattı. Ama kralın pahalı hediyeleri de içeren yaltaklanmaları, Emilie'nin Voltaire'i dizlerinin dibinde tutmaktaki ısrarlarına baskın gelemedi. Fransa'da kalması için bir neden daha vardı: bir ordu müteahhidiyle evli olan yeğeni Marie Louise Denis'le aralarında tomurcuklanmakta olan ilişki. Monsieur Denis 1744'te ardında yoksul ama savurgan bir dul bırakarak öldüğünde, Voltaire'le genç kadın çoktan sevgili olmuşlardı.

Emilie için daha da kötüsü, Voltaire'e duyduğu aşkın hiç zayıflamamış olmasına karşın, Voltaire artık onunla yatmıyordu.

Voltaire'in dehasının farkında olan Marie Louise, Emilie'nin onu Paris sosyetesinden uzak tutmasına kızıyordu. Rakibesinin "onu büyülemek için –kurnazca yumuşak muamelelerden, en iyi felsefecilerden pasajlar okumaya dek– akla gelebilecek her yola başvuran zeki ve yetenekli bir kadın" olduğunu iddia ediyordu. Ama on yıllık mutlu ve verimli bir üçlü ilişkinin ardından, Marie Louise akıllıca davranarak avını ele geçirdi.

Voltaire uzun süre boyunca Châtelet çiftinden uzakta, Prusya sarayında ya da Paris'te kaldı. Marki 1745'te hukuki tavsiyeleri için ona bir teşekkür mektubu yazarak, "Voltaire'in Madame du Châtelet'yi asla terk etmeyeceğine kesin olarak" güvendiğini ekledi. Ama felsefecinin yeğeniyle 1960'larda ortaya çıkarılan yazışmaları, kişiliğinin erotik, aldatan yönünü ortaya çıkarıyor. Emilie'yi artık hissetmediği bir tutkuyla kandırırken, Louise'e dostluk görevlerinin elini kolunu bağladığını yazarak yakınıyordu. Ona İtalyanca "binlerce öpücük" yolluyordu: "Ruhum ruhunu öpüyor, penisim ve kalbim sana âşık. Güzel poponu ve tüm tapınılacak şahsını öpüyorum."

Emilie'nin aşırıya eğilimli yaratılışı Voltaire'in hayranlığını olmasa bile tutkusunu soldurmuştu. Emilie kumarda inanılmaz paralar harcıyordu. Ne kadar çok kaybederse o kadar dibe batıyordu. Otobiyografik bir denemesinde bağımlılığına şöyle mazeret gösterir: "Ruhun umut ve korkuyla sarsılması gerekir. Kumar da ruhu bu iki tutkuya ulaştırır ve sağlıklı tutar." Voltaire, Emilie'nin saraydaki üçkâğıtçılarla kumar oynamasına karşı çıkıyor, ama puanları aklından büyük bir hız ve doğrulukla toplayabilmesine hayret ediyordu. Bir keresinde tek bir akşamda yüz bin dolara denk para kaybettiğini görmüştü.

1747'ye gelindiğinde Emilie en önemli yapıtı olan, Newton'ın *Principia Mathematica*'sının yorumlu bir çevirisine kaptırmıştı kendini. Ama Voltaire'in kalbinin artık yalnız kendisine ait olmadığını biliyordu. İkisi birlikte seyahate çıkarak II. Henri'nin Diane de Poitiers'ye hediye etmiş olduğu şatoda haftalarca kaldılar, ardından eski Polonya kralı Stanislaw'la eski saray maiyetinin kaldığı Luneville Şatosu'na geçtiler. Burada Emilie kendine yeni bir âşık buldu:

Saint-Lambert Markisi. Voltaire bu cana yakın ve yetenekli genç adamdan hoşlanıyordu, ama Emilie'yle rakibini yatak odasında çıplak olarak bulduğunda büyük bir şaşkınlığa uğrayacaktı. Sonradan, Emilie Voltaire'e onu hâlâ sevdiğine yemin etti. Âşık olarak arkadaşını seçmesinin Voltaire'i memnun edeceğini düşünmüştü. Voltaire doğal olarak bu düzenlemeyi kabul etti. Lorraine'de kalmayı sürdürürken Louise'e, "beni sık sık sertleştirmiş ve bir zevk seline daldırmış olan [...] büyüleyici poponu özlüyorum," diye yazdı.

Emilie kırk bir yaşındayken otuz ikisinde olan Jean-François de Saint-Lambert, bir züppeyle asla karıştırılmayacak bir saraylıydı. Kalemi olduğu kadar kılıcı da maharetle kullanan Saint-Lambert, ihmal edilmiş markizin ayaklarını yerden kesti. Voltaire bir daha asla kıskançlık yapmadı ve bir keresinde kendini âşıkların odasının tam üstündeki bir odada bulduğunda, bu olayı kutlamak için destan biçiminde bir taşlama yazdı. Saint-Lambert başka erkeklerin genellikle pek hoşlanmadıkları çapkın bir erkekti, ama hem Voltaire hem de Rousseau'yla bir *ménage*'ın üçüncüsü olma ayrıcalığına sahip olmuş, ilkinin saygısını, ikincisininse hayranlığını kazanmıştı.

Nisan 1748'de Emilie, Cirey'deki aileye Saint-Lambert'in de katılması için Voltaire'den izin almayı başardı. Ama genç adam kendini ağırdan sattı ve bu durum Emilie'nin onu daha da çok istemesine neden oldu. Emilie'yle Voltaire kendilerini yeni aşklarına adamayı hayal ederken yazılarına daldılar: Voltaire *Semiramis* adlı trajediye, Emilie ise Newton çevirisine. Ne yazık ki kocasının yanında olmadığı bir sırada hamile kaldı. Marki baba olarak Voltaire'i memnuniyetle kabul ederdi, ama yazarın yaşı ve kötü sağlığı nedeniyle bu hiç mümkün değildi. Saint-Lambert konusunda hiçbir şey bilmeyen marki, eski üçlünün bozulmasına itiraz edecekti.

Châtelet'ye şatoya gelmesi için haber yollandı ve Emilie'yle Voltaire onu yedirip içirdiler; Emilie dekolte bir elbise giyip ışıltılı elmaslar takmıştı. Voltaire açık saçık öyküler anlattı ve yatma zamanı geldiğinde yanlarından ayrıldı. Sonraki üç hafta boyunca markiyle markiz yeni evliler gibi davrandılar, ardından Emilie gurur dolu kocasına, yeniden baba olacağını söyledi. Yalnızca bilginin değil, yeni bir insan yaşamının yaratılmasına da üçü ayrılmaz bir biçim-

de birlikte katılmıştı. Kısa bir süre sonra üçlü dağıldı. Emilie'yle Voltaire Paris'e gittiler; Emilie orada Newton üzerinde çalışmaya devam edecek, Voltaire ise yeğenini görecekti.

Emilie'nin Luneville'de, kraliçenin kendi dairesinde doğurması için ayarlamalar yapıldı. Saint-Lambert doğumdan yeterince uzun zaman önce yola çıkmasını istedi. Emilie kendisini azarlamaması için yalvardı ona, Paris'te kalıp Newton'ı tamamlaması gerektiğini söyledi. "Korkunç bir iş bu, yapmak için demir gibi bir kafaya ve sağlığa ihtiyacım var," diye ekledi. Yedi aylık hamileyken Voltaire'in yanı başında çalışmayı sürdürdü; o yattıktan sonra bile sabah saat beşe kadar devam ediyordu. Nihayet, hamileliğinin dokuzuncu ayında Polonya sarayında yaşarken, *Newton'ın Matematik İlkeleri Hakkında Yorumlar*'ını Paris Kraliyet Kütüphanesi'ne yolladı. Bu yapıt günümüzde bile Fransız dilinde bir standarttır.

Emilie Eylül 1749'da doğum yaptı. Voltaire, küçük kızın annesinin yazı masası üzerinde dünyaya geldiğini ve beşik olmadığı için büyük bir kitap üzerine yerleştirildiğini anlatacaktı! Emilie iyi görünüyordu, ama sonradan kasılmalar başladı ve öldü. Haberi duyan Voltaire tökezleyerek koridora çıktı. Yıkılmış halde, ne yaptığının farkına varmadan şato kapısına ulaştı. Dışarıdaki bir merdivende düşüp başını yerdeki taşlara çarptı.

Herkes keder içindeydi. Voltaire, "Yalnızca bir metresi değil, kendimin yarısını yitirdim," diye yazdı. Büyük Friedrick'e ise Emilie için şunları yazacaktı: "Tek kusuru kadın doğmak olan büyük bir adamdı o."

Markiz ölmeden önce yakınları için özel kâğıtlarını ayrı paketler halinde bölüştürmüştü. Kocasına ayrılanların arasında Voltaire'in yazdığı mektuplar da vardı. Marki karısının talimatına uyarak, bunları okuduktan sonra yaktı. Böylece marki sevgili Emilie'sinin kaybına, son derece uygar bir *ménage à trois*'nın mahrem kayıtlarının yok edilmesini de eklemiş oldu. Voltaire ona destek olmak için yanında kaldı. "Yaşamımın tek umudu" dediği yeğenine, "ortak mutsuzluğumuzda M. Du Châtelet'i terk etmeyeceğim," diyerek açıklayacaktı bu durumu.

Voltaire bir ay boyunca eski aşkını ararcasına Cirey'de dolanıp durdu. Bir süre markinin Paris'teki evinde kaldı. Ama çok geçme-

den, Carlyle'ın "amaçsız, çalım satan, mantıksız" diye niteleyeceği Madame Denis'le birlikte bir ev kurdu. Elli beş yaşındaki felsefeci, Emilie'in ardından kendisinin de uzun yaşamayacağına inanıyordu. Ama otuz yıl daha yaşadı ve 1778'de ünlü ve saygın bir adam olarak ölmesinin ardından yeğeni onun evrakını Rusya çariçesi Katerina'ya sattı.

Tarihçi Ira Wade'e göre, "1749'a gelindiğinde Voltaire eğitimini tamamlamıştı. Bundan sonra asla yeni entelektüel alanlara girmedi ve sonraki yıllarda belli konulardaki görüşleri bir derece değiştiğinde bile, bunları Cirey döneminde Madame du Châtelet'yle birlikte derledikleri malzemeye dayandırmayı sürdürdü." Bu büyük felsefeci, Châtelet çiftiyle kurduğu üçlü ilişkide tüm olası dünyaların en iyisini bulmuştu.

5

AKILDAKİ ÜÇ KİŞİ

Jean-Jacques Rousseau, Barones de Warens ve Claude Anet;
Rousseau, Sophie d'Houdetot ve Marki de Saint-Lambert

Aynı sevgiyi benim de duyabilmem için
bana onu ne kadar çok sevdiğini gösterdi.
JEAN-JACQUES ROUSSEAU

Joseph Barry *French Lovers* (Fransız Âşıklar) adlı kitabının önsözünde, "*Ménage à trois* belki de haklı olarak, çeşitli aşk düzenlemelerinden biri olan bu yaşama tasarımına Fransızların bir başka katkısı olarak görülür," diyor. Daha önce de görmüş olduğumuz gibi, üçlü aşklar daha eskilere, Kutsal Kitap'a dek uzanır, üçlülerin en önde gelen uygulamacısıysa, en azından on sekizinci yüzyılda, bir İtalyan olan Casanova'dır. Yine de *ménage à trois*'ya adını ve ruhunu Fransızlar vermiştir. Barry, "Benim tercihim *ménage à quatre* yönünde: dörtlü ilişki daha hakkaniyetli ve adildir. Örneklerineyse ne yazık ki ender rastlanır," diye ekleyerek, bu ruha ihanet ediyor. Dörtlüler çok geçmeden dağıldıklarından, örnekleri yok denecek kadar azdır. Aşkın türlerine Fransızların, özellikle Jean-Jacques Rousseau'nun katkısı gibi görünen şeye de bir o kadar ender rastlanır: metafiziksel –fiziksel olmaktan çok hayali– bir ilişki. Kaderin –karma daha iyi bir terim olacak– birleştirdiği, ama tutkudan arınmış bir üçlüdür bu.

Rousseau'nun yaşamı bir çelişkiler yumağıdır. Voltaire gibi o da bir burjuva olarak, ama 1712'de Cenevre'de doğdu; babası Protestan Fransız kökenli bir saat yapımcısıydı. Babası kendi seviyesinin üzerinde bir evlilik yapıp en sonunda bir dans ustası olmuştu, Rousseau ise beyefendi statüsünde ısrar etmesine karşın, kibar deli-

kanlı rolünde hem salonlarda hem de yatak odasında başarısızlığa uğrayacaktı. Ölümünden sonra yayımlanan uzun *İtiraflar*'ında, biraz da kendi özel anatomisindeki sorunlardan ve kronik mesane hastalığından kaynaklanan bir dizi cinsel talihsizlikten bahseder. En uzun soluklu ilişkisini bir hizmetçiyle yaşadı, en sonunda evlendiği bu kadın ondan ya da başka erkeklerden beş çocuk doğurdu. Çocuk yetiştirme konusunda öncü teorisyen, bu çocukları yetimhaneye terk etti.

Rousseau'nun adı duygusallıkla ilişkilendirilse de, bu ilk Romantik'i asıl heyecanlandıranın, merkezinde taparcasına sevebileceği aristokrat bir kadın bulunan ve hayran olduğu bir erkekle tamamlanan bir *ménage à trois* olduğunu göreceğiz. Yaşamının ilerleyen evrelerinde, bu ikisinin sevgili olmasını tercih edip bizzat cinsel ilişkiye girmeyi reddedecekti. Rousseau mazoşist miydi? "Pek az kadına sahip oldum," der, "ama kendi yöntemimle, yani hayal gücümü kullanarak bol miktarda tatmin olmaktan geri kalmadım."

Rousseau doğduktan bir hafta sonra, özgüvenini geliştirebilecek olan annesini kaybetti. Annesinin ölümünden onu sorumlu tutan babası, suçluluk duygusuyla ona eziyet etti. Babası Cenevre'den kaçtığında Jean-Jacques yetim kaldı. Disiplinsiz bir çocuk olduğu için yeni bakıcısından sık sık dayak yiyordu. Kırk yaşındaki bir kız kurusu Kutsal Kitap'ı çok yavaş öğrendiği için poposunu kırbaçladığında, on iki yaşındaki çocuk bu acıyı tahrik edici buldu ve içinde yeni bir arzu doğdu.

Kız kurusu çocuğun sertleştiğini gördü –*İtiraflar*'ın eski bir çevirisinde "erken seks içgüdüsü" denir buna– ve onu dövmeyi bıraktı. Rousseau sonradan şunları yazacaktı: "Buyurucu bir metresin önünde diz çökmek, onun emirlerine uymak, ondan af dilemeye mecbur edilmek benim için en hoş zevk olmuştur."

Oymacılık çıraklığı sırasında ustasının tacizlerine karşı isyanı, Rousseau'nun Cenevre'den kaçmasıyla sonuçlandı. 1728'den itibaren gayesizce dolaştı. Proletaryanın, Marx'ın *lümpen* diye niteleyeceği kesimiyle birlikte seyahat eden, tarlalarda ya da mağaralarda uyuyan ve köylülerin kaderini paylaşan Jean-Jacques, kendi yüzyılından hiçbir edebiyatçının yanına bile yaklaşamayacağı tehlikeli

deneyimler ve yoksunluklar yaşadı. Sıradan halkı tanımakla kalmadı; "Doğa'nın özgür oğlu" olarak, onların hayatını yaşadı.

On altı yaşındayken çıktığı ilk yolculuklardan birinde, İsviçre'deki sevgisiz evliliğinden kaçmış, Katolikliği sonradan benimsemiş olan Barones de Warens'ın, Savoy (günümüzde Fransa) Annecy'deki evinde konakladı. Dini bir yana bırakılırsa, barones zamanının çok ilerisindeydi. Kaliforniya'daki Venice sahilinde kendini evinde hissederdi. Rousseau onu ilk gördüğü andaki kendi halini şöyle anlatır: "İyi görünümlüydüm, güzel ayaklarım, ince bacaklarım, yumuşak bir tavrım, canlı yüz hatlarım, güzel küçük bir ağzım, kara saçlarım ve kaşlarım, kanımı tutuşturan ateşi fışkırtan küçük, çukura kaçmış gözlerim vardı." Bu döneme ait bir portrede, duyarlı yüz ifadesiyle barones çapındaki bir kadına çekici gelebilecek, yapılı bir genç adam görülür.

Baronesin kızlık adı Françoise-Louise de la Tour'du ve düşüncesizce bir adım atarak evini, kocasını terk edip kendini Katolik kilisesinin kollarına atmıştı. Aynı zamanda Savoy hükümdarı olan Sardinya kralı, diğer kararsız Protestanları Katolikliğe döndürmesi ve İsviçrelileri gözetlemesi için ona maaş bağlamıştı. Eski püskü giysiler içerisindeki Rousseau onun "albenili parlak yüzünü, tatlı ifadeli güzel mavi gözlerini, çekici tenini ve büyüleyici göğüs hatları"nı ilk kez gördüğünde, Warens yirmi dokuz yaşındaydı. Ufak tefek, çabucak gülümseyen, kül sarısı saçları özensizce taranmış bir kadındı. Jean-Jacques konusunda en titiz biyografi yazarı olan Maurice Craston o anı şöyle anlatır: "İki sıra dışı ruh karşılaşmış ve yakınlıklarını fark etmişlerdi – annesiz çocuk ve çocuksuz anne, romantik genç ve duygusal kadın, maceracı erkek ve maceracı kadın."

Madam de Warens, Jean-Jacques'ın aşk eğitimini başlattı; ileride, ruhunu bu kadının biçimlendirdiğini söyleyecekti. Aynı zamanda, güzel evinde ve bahçesinde kitaplar ve düşünme serbestliği sundu ona. Rousseau, eğitim üzerine bilimsel incelemesi *Émile*'i yazarken ondan etkilenmiştir. Émile (Rousseau) iffetlidir çünkü sevdiğinin idealleştirilmiş bir imgesine sahiptir. Kadının aslında gelirini har vurup harman savuran, borçlanan ve paçayı son anda zar zor sıyıran müsrif bir bohem olmasının ne önemi var! Gezgin

dolandırıcıları, siyasi ajanları ve şarlatanları ağırlamış ve hiç durmadan, hiçbiri işe yaramayacak saçma sapan para kazanma planları yapmış olmasının da bir önemi yok. Madam'ın gözde uğraşı simyaydı, bitkisel iksirler ve ilaçlar hazırlamayı bu sayede öğrenmişti. Jean-Jacques onun henüz anlaşılmamış büyük yeteneklerini boşa harcadığına emindi.

Seyahatlerde genç çocuk Warens'ın oturduğu koltuğu öpüyor ve yatağının yanındaki, onun dokunmuş olduğu eşyaların üzerine titriyordu. Bir keresinde Warens'ın yemeğinde bir saç gördüğünde, lokmayı onun dudaklarından kapıp mideye indirdi. Warens da korsesini bağlarken, kendisine yaltaklanan erkekler sürüsünden bir rahibin seyretmesine izin vererek çocuğu kışkırtıyordu; ona aşk şarkıları söylüyor, reçelle kaplı parmaklarını emmesine izin veriyordu. Utangaçlık sık sık Rousseau'nun dilini bağlıyordu; bilgiçlerin onu aptal diye silip atmalarına yol açan bir kusurdu bu. Oysa Warens, elindeki mücevherin, yüzeysel bir zekâyla donanmış olanlardan daha fazla parlamak için yalnızca cilaya ihtiyacı olduğunu biliyordu.

Rousseau'nun kendisini "küçüğüm" diye çağıran "Anne"ye tapmasına karşın, kaderinde devrimci olmak vardı. Walt Whitman'ın, Beat'lerin ve başıboş dolaştıkları manzaralar karşısında sarhoş olan, (Emily Dickinson'ın deyimiyle) "havadan mest olan" diğer kişilerin öncüsüydü. Rousseau'nun görmüş geçirmiş kişilere yeğlediği doğal adamı vahşi, ama özgür ve güçlüydü. Ama şair Whitman'la Fransız filozof arasındaki bağın özü, cinsel eğilimleri nedeniyle ikisinin de akranlarından ayrılmaları, çağın normlarına –ya da en azından, normal olarak kabul edilene– uymamalarıdır.

Madame de Warens 1730'da Jean-Jacques'ı angarya bir iş için gönderip başından savdıktan sonra Annecy'den ayrılıp ortadan kayboldu. Delikanlı geri gelip onu bekledi. Hizmetkâr kızlar aklını çelmeye çalıştılar, ama Jean-Jacques onların kaba ellerinden ve tavırlarından hiç hoşlanmıyordu. Günün birinde uygun bir sınıftan iki Fransız kızla küçük bir macera yaşadı. Gün boyunca birlikte çene çalıp flört ettiler. İkisi de güzeldi ve delikanlı seçim yapmak istemiyordu. Bir şatoda,

çiftçinin mutfağında akşam yemeği yedik; iki arkadaş uzun masanın iki yanındaki sıralara, konuklarıysa aralarındaki üç bacaklı bir tabureye oturmuştu. [...] Ne büyüleyici bir hatıra! [...] Paris'in *petites maison*'larında yenen hiçbir akşam yemeği, yalnızca eğlence ve neşe açısından değil, iddia ediyorum ki kösnül zevk açısından da bu yemekle kıyaslanamazdı.

Ardından, yemeği kirazlarla tamamlamak üzere birlikte meyve bahçesine gittiler. Jean-Jacques bir ağaca tırmanıp, kızlardan birinin tam göğsünün ortasına bir dal fırlattı. "Dudaklarım birer kiraz olsaydı, aynı yere nasıl da hevesle fırlatırdım," diye düşünüyordu. Kiraz bahçesi idili, bir dizi salon ressamı tarafından resmedilmiştir. Rousseau'nun bu pastoral anının tadını çıkarışı, fiziksel seksten ne kadar az zevk aldığı konusunda çok şey söylüyor bize. Kızlardan biriyle yalnız kaldığında korkudan donakalacaktı. Tek bir kadının taleplerinden kaçabilmesini sağlayan bir üçlüye sığınmak, Rousseau'nun erotik "leitmotif"idir.

1731 sonbaharında Jean-Jacques, Madame de Warens'ın tasarılarını daha iyi gerçekleştirebileceği bir yer olan Savoie'daki Chambéry kentinde onunla yeniden bir araya geldi. Birlikte yaşadıkları kasvetli dairede Rousseau, Warens'ın, kendisi gibi İsviçreli kâhyası Claude Anet'yle karşılaştı. Jean-Jacques'tan yaşça biraz daha büyük olan bu aklı başında ve sadık adam yetenekli bir şifalı bitki uzmanıydı ve madamın işlerini yürütüyordu. Duygularını dışa vurmayan bir adam olan Anet, bir gün hanımının kendisini paylamasından sonra, küçük bir şişe lavdanomu (afyon) mideye indirdi. Dehşete kapılan Warens, Anet'in âşığı olduğunu Jean-Jacques'a itiraf etti. İkisi birlikte Anet'e yuttuğu şeyi kusturdular. Rousseau, "anne"sinin cinsel bir varlık, Anet'in de ona fena halde âşık olduğunu kabullenmek zorunda kaldı.

Genç Jean-Jacques, davranış konusunda kendisine öğretecek çok şeyi olan bu adama giderek artan bir saygı duyuyordu. Anet de ona aynı şekilde karşılık verdiğinden, iki erkek arasında içten bir dostluk kuruldu. Rousseau'nun söylediğine göre kıskançlık, mükemmel bir üçlüde eriyip gitmişti. "Bu harikulade kadının, Madam de Warens'ın mükemmel karakterinin kanıtlarından biri, onu seven

herkesin birbirini de sevmesidir." Küçük resmi görevini bırakacak cesareti bulan genç adam müzik öğretmenliğine başlayacak ve şans eseri, bu iş cinsel hayatının başlamasına vesile olacaktı.

Mutlu Jean-Jacques yeni ailesi için banliyöde bir bahçenin ortasında, dekorasyonu, halıları ve yatağıyla eksiksiz bir çayevi inşa etti. Çekici genç hanımlara müzik dersleri veriyor, bu hanımlar utangaç davransalar da, anneleri genç maestroyla utanmazca flört ediyorlardı. Bu durumdan rahatsız olan Warens, himayesindeki gence damgasını vurmaya karar verdi. Rousseau'ya göre "duygu ve aklıselim dolu bir dil"le ona teklifte bulundu ve karar vermesi için bir hafta süre tanıdı. Günler geçtikçe genç bakir çocuk neredeyse isterikleşti. Gençti, güçlüydü, erkeklik imtiyazını kullanmaya istekliydi. Üstelik annesini seviyordu, ama Madam de Warens artık onu tahrik etmiyordu; ateş yoktu. Kahramanımız ne yapacaktı?

Jean-Jacques, madamın bedenini onunla öteki kurnaz geçkin kadınların arasına siper ederek, onu dünyanın tuzaklarından kurtarmak istediğine karar verdi. Vicdanını yatıştırıp Anne'yi kucakladı, ama yüreği karışık duygularla doluydu: "Onu mest bir halde kollarıma bastırırken, göğsünü göz yaşlarımla ıslattım." Kendini ensest yapıyormuş gibi hissettiğini iddia etse de, annesini gözlemleyerek doğabilecek sonuçları bertaraf etmeyi başarmıştı, çünkü Madame de Warens "hiçbir şekilde şehvetli değildi, zevk peşinde de değildi, haz duymuyordu ve hiç vicdan azabı yaşamadı." Genç adam, Anne'nin yegâne mutluluğunun sevdiklerini memnun etmek olduğunu düşünüyordu.

Rousseau, anne ve orospu ikiliğine saplanmıştı; aynı adı taşıyan ve Yeni Dalga'nın doruk noktası olan, birbirine zıt dişi kutuplar arasında bocalayan genç avare rolünde Jean-Pierre Léaud'nun oynadığı 1973 tarihli Fransız filminde mükemmel biçimde anlatılmış bir ikiliktir bu. Ama gerçek yaşamda olduğu gibi filmde de karşıtlık kafa karışıklığına dönüşür ve Léaud sonunda, karnında çocuğunu taşımakta olan orospuyla evlenir. Genç Jean-Jacques, özellikle de buluşmaları büyüleyici çayevinde gerçekleştiği için, vicdan azabına aldırmadan Madame de Warens'a karşı evlatlık görevini yerine getirebiliyordu, ama bir kaideye oturtmak istediği kadını yatakta görmeye asla alışamadı. Kadın'a, özellikle de anaç kadına tapması

değildi sorunu; sınıfa tapmasıydı. Rousseau için seks, hizmetkârlarla yapılacak bir şeydi ve şehvete fazla değer vermemesine karşın, onun da bir yeri vardı. Warens için açıkça şunları söyler: "Şefkatli bir annem, taptığım bir arkadaşım vardı; bir metrese ihtiyaç duyuyordum." Her Romans kültüründe görülen geleneksel bir ayrımdır bu, ama Romantikler iyi (evlenilecek) kadınla kötü (seksi) kadın arasındaki uçurumu derinleştirmişlerdir. Neyse ki Rousseau'nun içinde bulunduğu zor duruma, Anne'yi mutlu eden ve kendisinin de değer verdiği öteki erkek, yani Claude Anet çözüm getirdi. İki erkek arasındaki duygu tam olarak sevgi olmasa bile büyük bir saygıydı. Modern yazarlar bu üçlüyle ne yapacaklarını bilememişlerdir. Cranston'a göre, Anet kederden ölecek kadar mutsuzdu; akademisyen Jean Hagstrum, bu durumdan "Oidipus yuvası" diye bahseder. Evet, vakur Anet hem Rousseau'ya hem de Warens'a bir baba gibi davranıyor, ama kendi konumunun sınırları içinde kalıyordu. Kıskanç bir üçgen değildi bu. *İtiraflar*'a göre, merkezinde Warens'ın yer aldığı üçlü, kendilerinin seçtikleri bir aile olmuştu:

> Kim bilir kaç kez yüreklerimizi sarsıp bizi gözyaşları içinde kucaklaştırmış, bir yandan da hayatta mutlu olması için ikimizin de gerekli olduğunu söylemiştir bize! [...] Böylece yeryüzünde belki başka örneği olmayan bir dostluk kuruldu aramızda. Tüm arzularımız, tasalarımız ve eğilimlerimiz müşterekti; hiçbiri kendi küçük çevremizin dışına taşmıyordu. Dünyanın geri kalan kısmını dışarıda bırakarak bir arada yaşama alışkanlığı öylesine güçlenmişti ki, yemeklerimizde üçümüzden biri eksik olduğunda ya da dördüncü bir kişi geldiğinde her şey altüst oluyor ve özel sevgi bağlarımıza rağmen, baş başa sohbetlerimiz üç kişilik grubumuzda olduğu kadar tatlı geçmiyordu.

Üçlü birbirini seven bir çift kadar kaynaşmış ve aralarında yabancılardan hoşlanmama noktasına varan bir yakınlık oluşmuştu. Rousseau'nun hatası bu durumun eşsiz olduğunu sanmasıydı, ama *İtiraflar*'ını taklit eden kimsenin olmayacağını düşünmüş bir adam için çok doğaldı bu.

Artık Jean-Jacques âşığı olduğu için, Warens onu toplum içinde takdim edilebilir hale getirmek amacıyla dans ve eskrim ustalarına boş yere para saçıyordu. Anet 1743 baharında ender rastlanan bir bitkiyi bulmak için çıktığı bir dağ gezisinde gribe yakalanarak öldü. Rousseau'nun bu sadık dostun ölümünden duyduğu keder, Warens'ınkine eşitti. Yine de, sonradan utançla hatırlayacağı bir şey yaptı: "Kullanılmış giysilerini, özellikle de hoş bir siyah ceketi miras olarak alabileceğim gibi aşağılık ve yakışıksız bir düşünce geldi aklıma." Bu konuyu açtığında Warens gözyaşlarına boğuldu. Ama Jean-Jacques'ın özellikle de cinsellik konusunda eski dostunun yerini alması gerekecekti. Jean-Jacques'ın kıdem nişanı olarak bir beyefendinin siyah ceketini arzulamış olmasına şaşmamalı.

Sonraki dört yıl boyunca Rousseau, Madame de Warens'ın her işiyle uğraşan idarecisi ve âşığı rolünü üstlendi ve her ikisinde de başarısızlığa uğradı. Madam üzerinde Anet gibi etkili olamadığından, borçlarının gitgide artmasını engelleyemedi. Warens son meteliğiyle ona küçük bir gümüş kılıç, süslü ayakkabı tokaları ve keten gömlekler aldı. Evinin ve mutluluğunun mahvolacağını gören Rousseau, ruhundaki çingeneyi açığa vurmaktan başka hiçbir işe yaramayan uzun yürüyüşlere çıkıyordu. 1738 baharında, annesinden kalan ve vekil annesine vermeyi planladığı küçük bir mirası almak için gittiği Cenevre'den geri geldi. Ama idolünün Jean Winzenried adında yeni bir kâhya ve âşık bulmuş olduğunu görünce yıldırım çarpmışa döndü.

Yirmili yaşlarının ortalarında, uzun boylu, lepiska saçlı, güçlü ve taşkın bir İsviçreli olan Winzenried, çift sürmeyi bilen eski bir peruk imalatçısıydı. Kısacası, Rousseau'nun hoşlanmadığı her şeydi. *İtiraflar*'da, "Kendime çizdiğim mutlu geleceğin bir anda yok olduğunu gördüm," diye yakınır. Warens ona her şeyin eskisi gibi devam edebileceğini, haklarından hiçbirini yitirmeyeceğini söyledi. Ama madamın yatağını başka bir erkekle paylaşması gerekecekti.

Warens'ın, yontulmamış Winzenried'i eğitme rolünü Rousseau'nun üstleneceği yeni bir *ménage à trois* kurma girişimi başarısızlıkla sonuçlandı. Borçları içinden çıkılmaz bir hal almıştı, kırkına yaklaşıyor ve giderek şişmanlıyordu; kendine âşık olarak kaba saba, iri kıyım bir yakışıklıyı seçmesi ise, onu idealleştiren Rousseau'ya bile

kaba seksten hoşlandığını göstermişti. Rousseau iki yıl boyunca Les Charmettres'te ücra bir kır evine çekilip başını kitaplara gömdü ve can alıcı sorunun hâlâ "İçinde yaşadığımız dünya bir küre mi?" olduğu akademilerde bulacağından daha üstün bir eğitimi kendi kendine aldı. Gelişmekte olan filozof bundan sonra, ün kazanacağı ve erdeminin tehlikeye düşeceği Paris'e gitti.

Rousseau Paris'te anne ve orospu ikiliğini yeniden kurdu. Başkentte kadınlar, salonları sayesinde kültürel yaşama egemen olmuşlardı. Seçkin bir hanımın himayesi şarttı. Genç, tutkulu bilim ve akıl taraftarlarının derlemekte olduğu evrensel ansiklopedinin kılavuz ruhu Denis Diderot'nun açıkça belirttiği gibi, ansiklopedinin hem fikirleri hem de tarzı, hamileri ve sevgilileri olan muhteşem hanımlarla yaptıkları sohbetlerden doğup gelişmişti.

Rousseau 1746 baharında Madam Dupin'in Hôtel Lambert'deki salonuna sık sık uğramaya başladığında, çoktan bir oyun ve bir opera yazmıştı. Madam her ne kadar (vergi tahsildarı) Mösyö Dupin'e sadık olsa da, muazzam servetleri ve entelektüel uğraşları bu falsoyu telafi ediyordu. Rousseau düşük bir ücret ve Dupin'lerin Paris Operası'nın direktörüne yazdığı nazik sözler karşılığında, ekonomi ve ahlak konulu iki amatör kitabın gölge yazarlığını üstlendi. Rousseau'nun yaptığı işten Dupin'ler kendilerine pay çıkardılar, ama ona toplum içinde çok önemli bir yer kazandırmış oldular.

Rousseau'nun anonim olması gereken yazılarına atmaya başladığı imzayla "Cenevre yurttaşı" bir taşralı, hatta ukala olarak kaldı. Kur yapmak zorunda olduğu hanımların sadakatsizlikleri karşısında dehşete düşüyordu. Kınayıcı bir dille, "kadınların çoğu için âşık, eve bağlı güvenilir bir yakın dosttu," diye yazacaktı. Yine de 1744'te basit bir çamaşırcı olan Thérèse Le Vasseur'ü metres edindi; aralarındaki ilişki Rousseau'nun hayatının sonuna kadar sürecekti. Devasa bir ailenin en iyi niyetli üyesi olan yirmi üç yaşındaki Thérèse, Madame de Warens'e hissetmiş olduğu körü körüne bağlılığın ayna görüntüsü gibiydi. Rousseau'nun deyişiyle, "Onun [Warens'ın] talebesiyle birlikte yaşayacak, onun bende bulduğu basitliği ve uysallığı bulabileceğim birini istiyordum." Rousseau en sonunda Thérèse'le evlendi, ama ancak yeni doğmuş beş çocuklarının her

birini yetimhaneye bıraktıktan sonra. Filozof yaşlandıkça mesane taşı sorunu öyle ağırlaşmıştı ki, artık cinsel açıdan iktidarsızdı. George Sand, Madam Dupin'in gelini olan büyükannesinden, Rousseau'nun çocuk sahibi olamadığını duymuştu. Hiç şüphesiz Rousseau, Thérèse'in doğurduğu çocukların başka erkeklerden olduğuna inanıyordu.

Rousseau'nun Thérèse'in doymak bilmez ailesiyle birlikte yaşayıp onları geçindirdiği ama entelektüellerle ve aristokratlarla görüştüğü bir düzen kurmuş olması çağdaşlarını rahatsız etmiyordu. Metresinin kusurlarını kabullenmişti. "İlk başlarda aklını geliştirmeye çalıştım," diye yazacaktı, "ama çabalarım boşunaydı. Aklı Doğa'nın yarattığı gibi kaldı; kültürün ve eğitimin onun üzerinde hiçbir bir etkisi olmuyor." Rousseau onun sayı saymayı ya da saate bakmayı bilmediğini fark etmiş ve yanlış kullandığı sözcükleri velinimetlerini eğlendirmek için bir kitapçıkta toplayarak ünlü etmişti. Rousseau'nun metresi evi çekip çeviriyor, yemeklerini pişiriyordu. Ona iyi huylu –kendi deyişiyle, "doğal"– bir yoldaş oluyordu.

Hepsinden öte, yoldaşı ona içinden çıktığı toprağı hatırlatıyordu. Seçkin hanımlardan biri bebekleri yetimhaneye verdiği için kendisini azarladığında, onlara bakmaya gücünün yetmeyeceği yanıtını verdi. Suçlayıcı bir tonla devam etti: "Madam, doğa çocuk sahibi olmamızı arzu eder, çünkü toprak herkesi doyuracak kadar ürün verir. Benim çocuklarımı ekmeksiz bırakansa zenginlerin yaşam tarzı, sizin yaşam tarzınızdır." 1755'te sınıf mücadelesinin ilk habercisi olan *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*'nı, 1762'de ise hükümdarların ilahi hakkını yeren ve halkın zorba bir yönetimi devirme hakkına sahip olduğunu ilan eden *Toplum Sözleşmesi*'ni yayımlayan yazar budur işte.

1750'lerin ortalarına gelindiğinde Rousseau risale savaşlarında mücadele etmiş, bitmez bilmez salon gevezeliklerini dinlemiş ve hem zaferi hem de çaresizliği tatmıştı. Operası büyük bir başarı kazanmış ve kraliyet geliri anlamına gelecek olan, sarayda huzura kabul edilmeyi reddetmişti. Aralarında masallarıyla ünlü Baron Grimm'in ve marki de Saint-Lambert'in de bulunduğu Beş Ayılar'ın bir üyesi olarak, en önemli salonlardan birini elinde tutan ve ileride önemli bir anı kitabı yazacak olan Madame Louise d'Epi-

nay'nin etrafında dört dönmüştü. D'Epinay bir zamparayla evlenmiş ve ardından resmi âşığı olarak Rousseau'nun hamisi Francueil'ü seçmişti. Ama kocasından kaptığı belsoğukluğu kendisine geçince, Francueil onu terk etti. Bir süreliğine Rousseau'nun en yakın arkadaşı olan Grimm, d'Epinay'nin onurunu korumak için düello etti ve genç kadın Grimm'in metresi oldu. Rousseau ise d'Epinay'nin sırdaşı rolünü üstlendi. Aralarında flörtçü, yüzeysel mektuplar gidip geliyordu. Büyük malikânesini ziyarete gelen Rousseau ormandaki harap bir kulübeye hayran kaldığında, d'Epinay kendi büyük adamını topraklarına yerleştirme fırsatını kaçırmadı.

D'Epinay bu münzevi kulübesini büyüleyici bir kır evine dönüştürdü ve 1756'da "sevgili ayı"sıyla birlikte Thérèse'i ve onun hamallar tarafından taşınması gereken dedikoducu annesini oraya yerleştirdi. Rousseau durumu şöyle özetleyecekti: "Dünyayı ve tüm debdebesini ardımda bırakmıştım." Artık yaralarını iyileştirmek isteyen orta yaşlı bir aslan gibiydi, ama devlet için sürülmesi düşünülecek kadar tehlikeliydi. Bahar başlarında, ağaçlardaki ilk tomurcuklarla birlikte Rousseau yeniden doğdu. Sadık köpeğiyle birlikte ormanda yaptığı uzun yürüyüşler ve bahçeyle uğraşması ruhunu o kadar canlandırmıştı ki, d'Epinay'nin âşığı Grimm'i şiddetle eleştiriyor ve toplumdan uzaklaşmanın doğruluğu konusunda Diderot'yla kavga ediyordu. Aşk için kendini çok yaşlı hissetmesine rağmen, yüreğini açabileceği bir yoldaş arıyordu.

D'Epinay'nin görümcesi Kontes Sophie d'Houdetot yakınlardaki mütevazı bir evde yaşıyordu. İtici bir Normandiyalı aristokratla mutsuz bir evlilik yapmıştı. Âşığı, bir zamanlar Madame du Châtelet'nin âşığı olan ve Rousseau'yla aralarında güçlü bir karşılıklı çekim bulunan asker-şair Saint-Lambert'di. Saint-Lambert Ansiklopedi'ye katkıda bulunmuş ve pastoral şiiri zamanında büyük ilgi görmüştü. Kişiliği derinlikten yoksun olsa da, dış yüzeyi çok iyi cilalanmıştı. Yedi Yıl Savaşı başlamıştı ve albay –bu unvanı ona Sophie kazandırmıştır– Alman sınırındaki alayına katıldı. Sophie'ye bir mektup yazarak, Rousseau'yu ziyaret edip neşelendirmesini ve haberi ona iletmesini istedi.

Thérèse'le annesi taşradan nefret ediyorlardı. Bu nedenle Rousseau, 1757 kışının ortasında ünlü duygusal romanı *Julie, ya da*

yeni Héloïs'e başlamak için kedisiyle birlikte tek başına eve kapandı. Sophie, arabası batağa saplandığından çamura bulanmış halde ama kahkahalar atarak münzevi yazarı ziyarete geldi ve onu büyüledi. Fragonard'ın portresinden bildiğimiz kadarıyla güzellikle en ufak bir ilgisi yoktu. Çocukluğunda geçirdiği suçiçeği yüzünden cildi hafifçe bozulmuştu. Gözleri fazla yuvarlaktı ve miyop olması hareketlerinde duraksamaya yol açıyordu. Ama uzun siyah buklelerle çerçevelenmiş yüzünden zekâ ve zarafet akıyordu. Nükteli ve iyi bir insandı. Rousseau'ya göre, Saint-Lambert'i memnun etmek için kendisini arayıp bulmuş olması övgüye değerdi. "Aramızda oluşmaya başlayan dostluk, bu ortaklığın üçümüz için de hoş olmasını sağlayacaktır," diye umuyordu.

Nisan ayında Sophie yine beklenmedik bir şekilde, erkek giysileriyle at üzerinde çıkageldi. Kuşaklar boyunca âşıklara ilham verecek bir yapıtın ortasında olan Rousseau ona tutulmuştu. Çok geçmeden iade-i ziyarette bulundu ve birlikte yürüyüp bitkileri incelediler. Sophie safça Saint-Lambert'e olan tutkusundan bahsediyordu, onu titreyerek dinleyen Rousseau ise sonradan şunları yazacaktı: "Âşığı için dile getirdiği bütün o duygularla, ona karşı duygularıma ilham verdi." Kırk beş yaşındayken, özellikle de kalbi başkasına ait bir kadına âşık olduğu için kendini gülünç buluyordu. Ama bir kez daha bir üçlünün yüceltici etkisine teslim oldu; bunun en önemli nedeniyse, zarif ve takdire değer olan öteki erkeğin, kendisinin olmaktan ümidi kestiği her şey olmasıydı.

Yaz aylarında Rousseau, ideal kadını Julie hakkında yazmayı bıraktı, çünkü onu insan biçiminde bulmuştu. Sophie'yi cesaret edebildiği kadar sık görüyordu, hem de Madame d'Epinay'nin şatosunda, ki bu büyük bir hataydı. Grimm savaşa gitmiş olduğu için d'Epinay bu boşluğu Rousseau'nun ilgisiyle doldurmayı bekliyordu; oysa o, içten içe kıskandığı görümcesine tutulmuştu. Saint-Lambert'e karasevdalı olan Sophie, çevrilmekte olan entrikanın farkında bile değildi. "Üçümüzün oluşturabileceği yakın ve hoş arkadaşlık kadar zevkle bahsettiği başka hiçbir şey yoktu," diye hatırlayacaktı Rousseau.

Ona duyduğu delice tutku karşısında Sophie'nin davranışlarında hiçbir kusur bulamıyordu. Rousseau'nun coşkusunu, ona

daha fazlasına dair umut vermeden teşvik ediyordu; zaten mesane sorunları yüzünden bundan fazlası pek zor olurdu. Okullu çocuk gibi davranmaktan büyük bir zevk alan Rousseau, romantik kuytu yerlere aşk notları bırakıyordu. İkisi çok yakın, hatta tutkulu davranışlar sergiliyor, el ele tutuşuyor, birlikte ağlıyor, Sophie'nin bahçesinde ay ışığı altında kucaklaşıyorlardı. Ama Rousseau sonuna dek, "Sadakatsizlik suçlamasıyla karşı karşıya kalmasına yol açabilecek hiçbir şey vermedi bana," diye ısrar edecekti.

Skandal ise başka bir konuydu. D'Epinay bu iki ruh eşini gözetliyor ve Thérèse'le annesinden bilgi sızdırıyordu. Rousseau'nun Sophie'yi ona sahip olamayacak kadar çok sevdiğini söylemesini Thérèse asla anlamayacaktı. Daha alt bir sosyal sınıftan gelen Thérèse, asıl gidişatı etkileyemezdi. Yalnızca kenarlardan çelme atabiliyordu. D'Epinay'nin yazdığı zehir gibi mektubu alan Saint-Lambert, çok geçmeden durumu değerlendirmeye geldi. Metresini emanet etmiş olduğu dostuna kızmadı. On sekizinci yüzyılın tipik muzaffer adamlarındandı o; serinkanlı ve müşkülpesentti. Ayrıca edebi açıdan Rousseau'nun himayesindeydi. Bir tür üçlü kurulmasına olumlu bakıyordu ve akıl hocasına şunları yazacaktı: "Kalbimde en çok sevdiğim ve değer verdiğim kişileri bir araya getirmeye yönelik sürekli bir arzu var, hayatımı [...] onunla [Sophie] ve sizinle nasıl geçireceğime dair kendi kafamda büyüleyici bir resim çizdim."

Askerde hastalanan Saint-Lambert ordudan ayrılarak metresiyle birlikte yaşamaya başladı. Üçü, kendilerine yetecek ve başkalarını dışlayacak yakın bir dostluk kurmayı planlıyorlardı. Ama bu ütopik düzenlemeyle ilgili hayalleri hiçbir zaman gerçekleşemedi. Biyografisini yazanlardan biri olan Matthew Josephson'a göre Rousseau, kendini "ruhlarının yöneticisi" olarak hayal ediyordu; "üçlü gelişip serpilecekti; bu karmaşık ilişki de insan kalbinin tüm nüansları ve gizemleriyle onu uyaracak ve bunu edebiyata dönüştürmesini sağlayacak şekilde, mükemmel bir biçimde hesaplanacaktı." Saint-Lambert'i kaybetmekten korkan Sophie, Rousseau'dan mektuplarını iade etmesini istedi ve (Rousseau'yu dehşete düşürerek) ondan gelen mektupları yakmış olduğunu itiraf etti. Her zaman bir beyefendi olan Saint-Lambert'in nazikçe terslediği felsefeci, idealleşti-

rilmiş kurmaca dünyasına geri döndü. Ama artık kadın kahramanına model olarak elinde Sophie vardı. Bir melek portresi çizdi.

Rousseau'nun tümüyle öngörülebilir bir hayal kırıklığıyla sonuçlanan aşırı duyguları, kuşkucu aklının dengesini bozmuştu. İnzivaya çekildiği kulübeden ayrıldı ve eski dostlarıyla bağlarını kopardı: d'Epinay, Diderot ve tüm Aydınlanma. Tanrı'ya yöneldi, Voltaire'in deizmini, hatta tiyatroyu hedef aldı. Herkes onun delirdiğini düşünüyordu. Paris dışında mütevazı bir kır evinde yaşayan Rousseau, 1758'le 1762 arasında en önemli yapıtlarını kaleme aldı. Ama bunlardan hiçbiri, 1759 kışında bitirdiği *Julie*'den daha önemli değildi. Kitap daha yayımlanmadan, salonları dolduran edebiyat çevresinde dedikodular başlamıştı bile. *Julie* ilk uluslararası edebiyat bombası oldu. Romantik romanın yaratıcısı olan *Julie*, iffetli bir *ménage à trois*'nın, baştan çıkmaya karşı koyan genç âşıkların ve kıskançlığı yenen bir kocanın öyküsüdür. Romanın palavradan ibaret olduğunu düşünen Voltaire, "üçü birlikte yaşıyorlar [...] iyi İsviçre vatandaşları gibi," diye espri yapacaktı.

Rousseau'nun saf üçlüsü yalnızca kurmacada meyve verebilmişti. En azından dışarıdan bakıldığında, Cenevre yurttaşı kendisiyle barışmıştı. Yaşamının sonlarına doğru filozof, Protestan inancına döndü. İsviçre'de sürgündeyken, içsel yaşama dair ilk gerçek inceleme olan *İtiraflar*'ı kaleme aldı. 1778'de yoksul ve görmezlikten gelinen bir adam olarak öldü.

Rousseau'nun gerek yaşamında gerekse yapıtlarında yeni topluma, insan doğasındaki devrime bakan birim üç kişiden oluşur. Rousseau'nun bir hayalperest olduğu inkâr edilemez. "Yalnızca on sekizinci yüzyılda değil, on dokuzuncu yüzyıl başlarında da neredeyse tüm erkekler Rousseau tarafından şekillendirilmiştir," diye yazar André Maurois. "Napoleon'a, belki Goethe'ye, hatta Stendhal'e sevmeyi o öğretti." Kadınlar üzerindeki etkisi de daha az değildi. Feminist akademisyen Gita May'in deyişiyle, "devrim siyasetinde ve Avrupa edebiyat sahnesinde önemli bir rolü olan en bağımsız fikirli kadınlardan bazıları –akla hemen Madam de Staël [...] ve George Sand geliyor– çalkantılı yaşamları boyunca Rousseau'nun sadık müritleri ve hayranları olmuşlardır."

"Soylu vahşi" kavramını popüleştirmiş bir yazar olan Chateaubriand'a değinmeden geçmeyelim. 1800'de, devrimi ve Terör Dönemi'ni atlatmış olan Monsieur ve Madame d'Houdetot'nun evini ziyaret etmişti. Yemek odasında yaşlı çiftin arasında oturan kişi, seksen üç yaşındaki eski Saint-Lambert Markisiydi. Birçok maceranın ardından, üçü son on yıl boyunca dostça birlikte yaşamışlardı.

Saint-Lambert, Altı Ulus'un iki yiğidinin, iki yakın arkadaşın âşık oldukları tek bir genç kadınla (Ermie) nasıl evlendiklerini anlatan *İki Dost: Bir Iroquois Öyküsü* adlı epik yapıtıyla belli bir ün kazanmıştı. Ermie elbette Sophie'yi temsil eder, ama yazar acaba Rousseau'yla kendini ve hiç gerçekleşmemiş olan üçlü ilişkiyi mi düşünmüştür? Öykü duygusal bir havayla sona erer: "Mutlu Ermie her zaman ihtiyatlı, tatlı, dikkatli ve evlilikte sadakatin modeliydi."

Saint-Lambert bağımsızlık davasını destekleyen yazıları nedeniyle 1775'te Connecticut eyaletindeki New Haven'ın fahri vatandaşı ilan edilmiş, ama Amerika'ya hiç gitmemiştir.

6

DUYULAR DİYARINDA

Casanova; Marki de Sade

Bir tür merak değilse nedir aşk?
CASANOVA

Casanova ve Marki de Sade – bu ikisi nasıl da zıt imgeler çağrıştırıyor! Oysa ikisi de Akıl Çağı'nın ürünleri ve yaşamları ilginç bir biçimde birbirini yansıtıyor. İlki işbirliğine dayalı ilişkilerde, ikincisi kurbanlarını zorlamakta uzmanlaştı. Casanova yoksul olarak doğdu, ama kendini tüm erkeklerin imreneceği bir konuma yükseltti, adını "büyük âşık"la eşanlamlı hale getirdi. Aristokrat bir ailenin oğlu olan ikincisiyse adını sapıklığın simgesi haline getirdi. Ancak ikisi de hayal gücünün yoğunlaştırdığı fiziksel duyular adına mistisizmi reddeden gerçekçi kişilerdi. *Doğa* tanımlarının birbirinden farklı olmasına karşın, ikisi de Doğa'nın ilkelerini izlediklerini öne sürüyordu. İkisi de izleyicilere ihtiyaç duyarak, cinselliğini bir üçlü ya da daha geniş bir grup içerisinde ifade etti. Teşhircinin dikizciye bağımlı olması ve tanım gereği acı olmadan zevkin de olamaması gibi, birden fazla tarihsel rastlantı bu şövalyeyle markiyi birbirlerine bağlamıştır.

ÖZGÜN CASANOVA

Daha çok Jacques Casanova diye tanınan, kendi nitelemesiyle Seingalt şövalyesi Giacomo Giovanni Casanova dünya sahnesine 1725'te Venedik'te girdi. Çocuğun (bir ayakkabı tamircisinin aktris kızı olan) annesi Zanetta Farussi, oğlunun çıkardığı hayali soyağacına göre ünlü bir İspanyol ailesinden gelen Gaetano Giacoma adlı bir aktörle evlenmişti. Gaetano muhtemelen biyolojik babası

değildi. Casanova'dan etkilenmiş sayısız romancıdan biri olan John Masters'a göre, "o dönemde 'sahne', 'genelev'le neredeyse aynı anlama geliyordu." Jacques'ın oğlunu sevmeyen annesi "bir fahişeden pek de farklı değildi." Gerçek babası muhtemelen, Casanova'ların sahneye çıktıkları tiyatronun sahibi soylu bir aileden gelen Michele Grimani'ydi.

Gaetano 1733'te öldükten sonra Zanetta'nın şansı düzeldi. Anılarında ondan güzel ve yetenekli bir dul olarak bahseden oyun yazarı Goldoni gibi tiyatro simalarının metresi oldu. Anneliğe ayıracak fazla zamanı yoktu ve kariyeri nedeniyle Almanya'ya giderken oğlunu büyükannesine bıraktı. Önceleri özel bir öğretmenle, sonradan da Padua Üniversitesi'nde öğrenim görmeye başladığında çocuğun zekâsı ortaya çıktı. Bu adam (*Hayatım* adıyla da bilinen) on iki ciltlik *Hatırat*'ının yanı sıra, kilise hukukundan simyaya dek her konuda yirmi dört yapıt üretecekti.

On dokuzuncu yüzyıl başlarında, Casanova'nın ölümünün üzerinden çok da fazla zaman geçmemişken, tarihçiler onun yaşamış olduğunu bile reddettiler. Bunun nedeni, ustaca *ancien régime* arka planına yerleştirilmiş olan otobiyografisinin önce yasaklanmış, ardından bir masal olarak görülüp kuşkuyla karşılanmış olmasıdır. Fransızca yazılan *Hatırat*, 1822'de sansürlenmiş olarak Almanca yayımlandı; sonradan Almancadan Fransızcaya yapılan bir çeviriye gerçek dışı bölümler eklendi ve yazarın görüşleri değiştirildi. Bir ahlakçı, Casanova'nın kötü şeyler yapmakla kalmayıp, bunları yazmaktan zevk duymuş olmasından duyduğu öfkeyi dile getirecek, otantik bir versiyonun çeşitli dillerde yayımlanması ise 1960'ı bulacaktı. Sansüre, edebiyat ya da aşk alanında onun kadar yetenekli olmayan kişilerin iki yüzyıl boyunca attıkları iftiraları da eklersek, Casanova'nın yaşam ürününün neden hafife alındığı açıkça görülür.

Delikanlının ilk aşkı, karnavalın yılın yarısı boyunca sürdüğü aristokrat, dekadan bir cumhuriyet olan Venedik'ti. Karnavala zenginler ve yoksullar, keşişler ve rahibeler katılırdı. Maske takmak, bir piskoposun bir balık satıcısının kızıyla sevişebilmesini sağlardı. Genç çocuk bu kanallar ve entrika labirenti içerisinde büyüyerek çarpıcı zeytuni teni, güçlü Romalı burnu ve çapkın bakışlarıyla güç-

lü kuvvetli, 1.80'lik bir erkek oldu. Uzun kirpikleri, düzgün kaşları, şehvetli dudakları ve canlı bir yüz ifadesi vardı. Sürekli olarak bir sonraki eteğin altındakini keşfetmek için av peşinde koşan Casanova, "Yaşamım boyunca başlıca meşgalem, duyularımın zevklerini geliştirmek oldu. Bundan daha önemli bir amacım hiç olmadı," diye övünür. Marki de Sade da aynı şeyi söyleyebilirdi, ama onun zevkleri daha tuhaftı ve bunları tatmin etme çabasında başarısızlığa uğradı.

Casanova'nın otobiyografisindeki uydurma olay miktarı konusunda uzmanlar birbirinden ayrılırlar. Gerçekten yüzlerce kadınla sevişmiş midir? *Hatırat* bir baştan çıkarma kılavuzu, bir zamparanın ilerleyişinin anlatısı mıdır? Annelerle kızlarını, hatta kendi kızını gerçekten yatağına almış mıdır? On dokuzuncu yüzyıl eleştirmenlerinden Arthur Symons, *Hatırat*'ı "on sekizinci yüzyıl toplumu hakkında sahip olduğumuz en değerli belge, *Gil Blas* ya da *Monte Cristo*'dan daha eğlendirici" diye niteler. Biyografi yazarı Guy Endore da şunları ekler: "Onun olağanüstü öyküsü, serserilikle ilgili gelmiş geçmiş tüm romanlardan daha iyidir." Casanova'nın bize anlattıklarını dinleyelim: "Hiçbir zaman belli bir amacı hedeflemediğimden, izlediğim tek sistem ... esen rüzgârın beni sürüklediği yere gitmek oldu." Gezileri ne planlıydı ne de uydurma.

Hatırat olay örgüsünden yoksun olsa da, Casanova'nın karşılaştığı ve hakkında yorumda bulunduğu karakterlerle doludur: Voltaire, Rousseau, Benjamin Franklin, Büyük Katerina, Büyük Friedrich, III. George, iki papayla çok sayıda kardinal ve iki şarlatan felsefeci Cagliostro ile Saint-Germain Kontu. Bir de, önemli-önemsiz sayısız erkek ve Avrupa'nın her ülkesinden en güzel ve seksi kadınlar elbette. Ama *Hatırat*, Havelock Ellis'in düşündüğü gibi psikolojik bir anlatı, belli bir insan tipinin doğal ortamında aslına sadık bir sunumu mudur acaba? Aslında, Casanova'nın kendini mazur gösterme ve aldatma arzusu tarafından engellenen içgörüsü, ancak bu kadardır. "Dürtüleriniz sizi nereye götürürse oraya gidin," der. "Kaderin sunduğu her şeyi alın, tabii bu hediyeye karşı içinizde güçlü bir tiksinti hissetmedikçe." Farklı tipte bir hedonist olan Sade da bu sözleri onaylardı.

Casanova'nın rahiplik eğitimi aldığı ve yaşça kendinden büyük kızların girişimlerini savuşturduğu ilk gençlik yılları sıradan geçti. 1742'de Venedik'e dönen on yedi yaşındaki genç, küçük bir dini görev almış olmasına rağmen, bekâretini –geleceğin bir işareti olarak, iki kız kardeşe– verdi. Amiri olan ve saçına pomat sürdüğü için onu azarlayan rahibin Angela adında bir yeğeni vardı. Bu kız genç adamın kalbiyle birlikte, anatomisinin çok daha hassas bir parçasını da zonklatıyordu. Bir an sıcak, ertesi an soğuk davranarak, kendini vermeden onu parmağında oynatıyordu. Jacques onun iki arkadaşının, evlenmemiş halalarıyla birlikte yaşayan Nanetta ve Marta Savorgan adında yetim kız kardeşlerin dostluğunu kazandı. Bir gece, Angela randevuya gelemeyince, mutsuz âşığı bu yeniyetme kız kardeşler rahatlattı. Jacques ilk başta onların okşamalarını Angela'yı cezalandırmak için kabul etti, ama kendi anlatısına göre sonradan, "o anda bu iki kıza körkütük âşık" oldu.

Casanova sonraları, kadınları baştan çıkarma sanatında usta olduğunu inkâr edip, önce kendisinin baştan çıkarılması gerektiğini öne sürecekti. Kolayca âşık olmak başarısı için çok önemliydi, çünkü arzu nesnesinin peşinden içtenlikle koşmasını sağlıyordu. Kız kardeşler bakire olsalar da, çok az ön hazırlık gerektirmişlerdi. Casanova Kıbrıs şarabı vererek başlarını döndürmüş, sonra da onları karanlıkta çıplak olarak yanına yatmaya ikna etmişti. Elli yıl sonra anlatacağı üzere:

> Nanetta mı yoksa Marta mı olduğunu bilmeden, yüzümün dönük olduğu taraftakiyle başladım. Kıvrılıp üzerini iç gömleğiyle örtmüştü. En iyi yolun uyuyormuş gibi yapıp devam etmeme izin vermesi olduğuna ikna ettim onu. Emeklerimi taçlandırmak için onun da açıkça ve su götürmez biçimde bana katılması şarttı ve sonunda doğa bunu yapmaya zorladı onu.

Casanova aynı hizmeti ikinci kardeşe de sunmak için döndü. "Onun da kız kardeşi kadar dokunulmamış olduğuna inanarak, ruhunu hoşnut etmekle başladım işe." Oral seks için kullandığı bu hüsnütabir, yazarın tipik tutumuna örnektir; kadının sevişmeye içtenlikle katılması yönündeki ısrarı da öyle. "Maskesini atıp bana

sarıldı ve dudaklarını dudaklarıma bastırdı." Sonrasında üçü ebedi dostluk yemini ettiler ve yıkandılar, bu iş içlerindeki ateşi yeniden canlandırdı ve "gecenin geri kalanını çeşit çeşit çarpışmalarla" geçirdiler. Casanova sergilemekten hoşlandığı cinsel atikliği ve dayanıklılığıyla övünüyordu.

Angela'nın unutulması üzerine, Savorgnan kardeşler Jacques'ı tavan arasındaki odalarının anahtarıyla ödüllendirdiler. Böylece rahatsız edilmeden haftada iki gece "meleklerini" ziyaret edebildi. Bu başarı Casanova'yı ömür boyu sürecek kadın anatomisini keşfetme yolculuğuna çıkardı. Bu arada, kendiliğinden gelişen bu masum üçlü aşkı yol gösterici bir ilkeye dönüştürdü. Bakirelerin yanı sıra orospular da ona tutuluyordu. Kimi zaman iki arkadaş üzerinde domino teorisini kullanıyor, içlerinden biri tutulursa diğerinin de onu izleyeceğine inanıyordu. *Hatırat*'ında, belki de bu tür haşarılıklara alışkın olan fethettiği olgun kadınların yaşını yanlış vermekten de çekinmiyordu. Jacques ilk başlarda, en büyük başarısını annelik içgüdülerine hitap ederek kazanıyordu. Ama yaşı ilerleyip güçten düştükçe, birbirinin peşi sıra daha genç kadınlara, daha doğrusu genç kızlara ihtiyaç duyar oldu. François Roustang *Quadrille of Gender* adlı kitabında şu karara varır: "Casanova'nın elinde iki kız kardeş, ya da içinde cinsiyet konusunda bir kuşku olmasa, kadınlara erişmeyi başaramazdı." Bu büyük âşık androjendi; erkek ve dişi özelliklerini aynı anda sergileyebiliyordu. Hepsinden önemlisi, sahnesi yatak olan ve izleyicileri bir dikizcinin gözlerinden oluşan bir aktördü.

Kız kardeşlerle yaşadığı ilk ilişkinin büyüleyici bir canlılığı vardı. Üçünün yaşları ve deneyimleri birbirine uyuyordu; Casanova aşklarını mutlu ve bencillikten uzak olarak hatırlıyor. Üçlü aşklarını koruduğu için "Yüce Tanrı"ya şükrediyorlardı. On dokuz yaşındaki Jacques hâlâ kiliseden terfi bekliyordu ve bir hami bulmak için 1744'te gözyaşları içinde Venedik'i ve melek "eşler"ini terk etmek zorunda kaldı. Bir Roma yolculuğu sırasında çabucak ikinci üçlü ilişkisini kurdu. Bu macera hem aklının hem de uzvunun ne kadar hızlı çalıştığını gösteriyor.

Jacques yolda Napolili kendini beğenmiş bir avukat, flörtçü karısı Lucrezia ve kadının ondan çok daha genç kız kardeşiyle aynı

arabayı paylaştı. (Adlar sahtedir – Casanova olaylardan uzun zaman sonra hâlâ hayatta olanları ya da akrabalarını mahcup etmeyecek kadar inceliğe sahipti.) O gece dördü bir handa aynı odayı da paylaştılar ve kadınlar bir tür dolabın içindeki bir yatakta, erkeklerse bir diğerinde yattılar; mahremiyete fazla önem verilmeyen bir çağ için tipik bir durumdu bu. Gece yakınlardaki İspanya ve Avusturya askerleri arasında çatışma başladı ve avukat çarpışmaları izlemeye gitti. Jacques ise farklı türde bir manevra yaparak kız kardeşlerin yatağına atladı ve aralarından büyük olanı onu hevesle karşıladı.

Jacques'ın Lucrezia'yı kollarına aldığı anda yatak üçünün ağırlığı altında çöktü. Dışarıda silah sesleri ve bağırışlar duyuluyor, karanlık dolabın içindeyse Casanova hamlesini yapıp, Angelica adlı öteki kız kardeşin geceliğinin altına dalıyordu. İhtiyatlı Lucrezia aşırı hevesli âşığının yanlarından ayrılmasını istedi. Jacques'tan on yaş büyük olan kadın, daha güvenli şartlar altında kız kardeşini onunla paylaşmaya hazırdı. İngiliz diplomat ve Casanova uzmanı J. Rives Childs, bu durumu kibarca şöyle açıklar: "On sekizinci yüzyılda ensestin görece sık olması ve erkeklerle kadınların kolayca yatağa girebilmeleri ... cinsel ilişkinin yeme içme ediminden daha önemli olmadığına işaret ediyor."

Tarih, özellikle de mahrem tarih hakkında ne kadar çok şey okursak, cinsel davranış konusunda önüne geçilemez bir genetik program kuramını o kadar az kabul edebiliriz. Çok uzun zaman boyunca bu ihtiyaçlara boyunduruk vurmaya çalışmış olan ahlaki mutlakçılık da aynı derecede kabul edilemezdir. Birey sevişmeyi seçerken, tutkunun gerçek uyaranı ve yöneticisi olarak sosyal ya da biyolojik bir paradigmaya değil, kendi aklına –yani, aklındaki imge ve beklentilere– karşılık verir. Casanova bunu çok iyi anlamıştı. Baştan çıkarmalarının en büyük sırrı, kendini en hoş şekilde göstermek için her türlü zahmete girebilmesiydi. İngiltere'de güzel ve ünlü bir kibar fahişenin girişimlerini geri çevirdi, çünkü ortak bir dil konuşmadıklarından, sevişirken tam bir iletişim kuramayacaklardı.

Bu maceranın ardından genç Casanova kendini Roma'da buldu ve emellerinin önünde hiçbir sınır olmadığını gördü. İspanya elçisi ve İspanyol Mahallesi'nin valisi olarak neredeyse papa kadar güçlü olan Kardinal Acquaviva'nın hizmetine girdi. Casanova'nın

görevleri hafif, geleceği umut vericiydi; bu sayede Lucrezia'ya kur yapacak serbestliği buldu. Ne yazık ki Lucrezia kocasının gözetiminden, aşklarını tamama erdirecek kadar uzun süre kaçamıyordu. Casanova, Lucrezia'nın artık kendisine ait olduğunu düşünüyor ve kocasının bunu iltifat sayması gerektiğine inanıyordu. "Avukata şaşıyordum, çünkü karısını bana borçlu olduğunu bilmemesi mümkün değildi." Âşıklar çardak altlarında ve arabalarda pek çok kez şipşak iş bitirmeyi becerdiler. Casanova her fırsatı kullanıyor, "aşkı yelesinden yakalayıp almaya hazır olmayan âşık kaybolup gider," diyordu. On sekizinci yüzyılda kadınlar iç çamaşırı giymediklerinden, hızla iş bitirmek mümkündü.

Casanova, Lucrezia'nın ailesiyle birlikte Tivoli'yi ziyaret etme davetinden sonuna dek faydalandı. Kocası iş gezisinde olan Lucrezia yatağını bakire Angelica'yla paylaşıyordu. Âşığı anahtar deliğinden, kız kardeşlerin soyunmalarını gözetledi. Lucrezia çıplak ama durumdan habersiz olan on yedi yaşındaki Angelica'nın âşığının görebileceği yerlerden geçmesini sağladı. Bunun genç adamı harikulade şeyler yapmaya tahrik edeceğini biliyordu. Casanova içeri alındığında giysilerini yırtarak çıkarıp kendini Lucrezia'nın kollarına attı. "Aynı anda tek bir varlığa" dönüştüler. "Bizi kışkırtan şiddetli ateş içimizi kavuruyordu; zaptetmeye kalksak bizi yakıp geçerdi." Casanova "inançla ve en dindarca sessizlik içinde" yapılmış "kutsal bir hizmet" olarak niteler bu eylemi.

Dikizcilik ve kutsal imgelerin kösnül imgelere dönüştürülmesi, Casanova'nın sevişmesinin ve yazılarının iki anahtarıdır; bir kez daha, en azından kuramsal olarak, bunları Marki de Sade'la paylaştığını söyleyebiliriz. Ama Venedikli aktörlerin tüm Avrupa'yı kendi sahnesine dönüştürmüş oğulları için en önemli şey, gösteriydi. Maharetinin bir tanığına, bir üçüncüye ihtiyacı vardı. Casanova'nınki, izleyicinin de önünde sonunda katıldığı bir gösteriydi. Ne var ki, Angelica izlemekle yetinmek zorunda kalacaktı; iki âşık kucaklaşmalarını şafak sökene dek sürdürdüler.

İlk ışıklarla birlikte Lucrezia, kıvrılıp kalmış kız kardeşini oyuna katılmaya davet etti: "Dön de, aşkın kölesi olduğunda seni nelerin beklediğine bak." Bütün gece gözünü bile kırpmamış olan kız mutluluk içinde önce kardeşini, sonra Casanova'yı kucakla-

dı. Lucrezia kız kardeşini kendi âşığının kolları arasında görmenin tadını çıkardı. Ama Casanova bir kez daha, Angelica izlerken Lucrezia'nın içine girdi – ve onun kendisini izlemesini izlemekten zevk aldı! Ardından Lucrezia, hâlâ dinç olan âşığını kız kardeşine devretti. Angelica orgazm denebilecek bir zevkle kollarını Casanova'nın boynuna doladı. Casanova üstüne yatıp kızın bekâretini bozdu. Lucrezia alnındaki terleri silerken, Casanova Angelica'yı tekrar tekrar doruğa ulaştırdı.

Büyük âşığın performansı –hem kendisinin hem de kadınların ulaştığı sayısız orgazm ve de Lucrezia'yla yedi saatlik bir sevişme süresi– konusunda bir tek kendi anlattıkları var elimizde. Ama o, üçlü aşkın avantajlarından birini keşfetmişti: katılımcıların heyecanını artırıyor ve erkeğin sertliğini koruyup boşalmasının çok daha uzun sürmesini sağlıyordu. Casanova dikizcilik unsurundan sonuna dek yararlanıyordu. Yaşlanıp iktidarsızlaştığı günlerde, "artık umudu kestiğim, ama değerli anılarını benden bir tek ölümün alabileceği mutlu anlar!" diye iç geçirecekti. *Hatırat*'ın ölümsüzlüğü, ölümü bile aşmıştır.

Casanova, özellikle de kuşkulu doğumunu telafi etmek için beyefendi rolü oynama ihtiyacı yüzünden, genelde kendi kendinin en büyük düşmanıydı. Her şeyin kendi lehinde olduğu Roma'da sıkıntı içindeki bir hanımın arkadaşı oldu (sevgilisi değil) ve kilisede ilerleme şansını, yani kendisine açık tek saygın kariyeri mahvetti. İlk kez polisle başının derde girmesi hariç, ayrıntılar önemsizdi. Eski bir zampara olan Kardinal Acquaviva himayesi altındaki gencin yiğitliğini takdir ediyordu, ama papanın otoritesini yumuşatmak için bir kurbana ihtiyacı vardı. Yirmilerindeki Casanova Roma'dan kovuldu; bir süre İstanbul'da kaldıktan sonra, 1746'da Venedik'e döndü. Burada son çare olarak sığındığı, Grimani'lere ait tiyatroda keman çalarak (ve keman dersleri vererek) geçimini sağladı. İlginçtir ki, çağdaşı ve yine bir Venedikli olan Vivaldi, genç kadınların müzik eğitimi aldıkları tek yetimhanede keman dersi vermiştir. Virtüözlükleri tüm Avrupa'da dillere destan olmuş bestecinin bir öğrencisi ve onun kız kardeşiyle yaşadığı üçlü aşk ise Roma'yı terk etmek zorunda kalmasına yol açan bir skandal yaratmıştır.

Yaşlıca bir beyefendinin hayatını kurtarması sayesinde Casanova'nın talihi bir kez daha döndü; zengin ve güçlü olduğu ortaya çıkan, Senatör Bragadin adında sözde ıslah olmuş bu sefahat düşkünü adam onu evlat edindi. Casanova çoğu kaprisini karşılamaya hazır, anlayışlı bir velinimet bulmuştu. Genç adam savurganca giyinip para harcıyor, aptalca kumar oynuyor ve demir gibi sindirim sisteminde en ufak bir etki yaratmayan bol baharatlı yemeklerden hoşlanıyordu. Kadınlarının da keskin kokulu olmasını yeğliyordu: "Her zaman sevdiğimin güzel koktuğunu görmüş ve teri ne kadar bolsa o kadar tatlı bulmuşumdur."

Romancı John Masters'ın aydınlattığı bir modele göre Casanova, "genellikle A adında bir kız görür, kızın âşığı B ile bir sorunu vardır. Kızı bu güç durumdan kurtarır ve süreç içinde ona delice âşık olur. [...] Ateşli bir cinsel jimnastik döneminden sonra Casanova kıza layık olmadığını keşfeder ve onun daha uygun bir adamla evlenmesini ya da adamın kızı devralmasını sağlar." Casanova'nın kadınları zor durumda bırakmaktan kaçınmasının nedeni onur duygusundan çok profesyonellikti. Eski gözdesini başka bir erkeğe devrederek hem dostluğunu hem de sevişme oyunundaki üstünlüğünü gösteriyordu.

Kimi ilişkilerde uysal üçüncü rolünü üstlenmekle yetiniyor, öteki adamda eksik olan şeyi sunuyordu. Bu dikkatli gözlemci, hali vakti yerinde olan birçok erkeğin metreslerinin gönlünü hoş tutmayı bilmediğini fark etmişti. Casanova akşam yemeklerinde çiftlerin arasına katılıyor; konuşarak, espriler yaparak ve iştahla yemek yiyerek ilgi merkezi oluyordu. Daha ürkütücü bir sahnede, Casanova bir keresinde İngiltere elçisi Sir John Murray ileri yaşlarda bir kibar fahişe olan metresini ölüm döşeğinde memnun ederken dikizcilik rolünü üstlenip, kanser nedeniyle yüzünün yarısı tahrip olmuş kadının zevkle inlemesini izlemişti. Aşk düşkünü İtalyan bu olayı tarafsızca kaydetmiştir.

Ama Masters'a göre Casanova, aristokratlar tarafından kullanılan uysal üçüncü olmanın ötesine geçmişti. Erkeklerle doğrudan ilgisi vardı: "bu evrensel boğa aynı zamanda, belki de kendi tercihiyle, bir eşcinseldi." Masters, Casanova'nın evrakları arasında bulunmuş olan, otobiyografisinden çıkarılmış eşcinsel ilişkilere işaret

eden notlardan bahseder. Bunlar soylu Bragadin'in genç haylazı "evlat" edinmesi gibi meseleleri farklı bir ışıkta görmemizi sağlıyor; belki de delikanlının lütuflarından faydalanıyordu. Bu açıdan bakıldığında, senatörün himayesi altındaki genci yalnızca üst sınıftan kadınları baştan çıkararak zührevi hastalıklardan korunması yönünde uyarması daha büyük önem kazanıyor. Masters durumu şöyle özetler: "Cinsel iki kutupluluğun ortaya çıkması ya da kabullenilmesi Casanova'yı durumdan duruma, kişiden kişiye farklılık gösteren zorlu, karmaşık ve sürekli değişen bir figür haline getirir." Çoklu aşk, bu şövalye için kullanılabilecek uygun bir terimdir: önüne çıkanı almış, cinsiyete, yaşa ya da duruma hiç aldırmamıştır. Cinsel tabuları ihlal etmek onu heyecanlandırmıştır.

Yoldan çıkmış gencin 1753'te Venedik'e dönmesi, onu evlat edinmiş olan Bragadin'i mutlu etti. Çok geçmeden, evlenmek istediği on beş yaşında bir bakireyle –*Hatırat*'ta CC olarak anılır– ciddi bir aşk ilişkisine girdi. Bragadin CC'nin babasıyla görüşürken, Casanova kızın bekâretini bozdu. Baba teklifi reddedip kızını Murano'da bir manastıra kapatınca da şaşkına döndü. Casanova'nın adı çoktan kötüye çıkmıştı. Yine de birkaç ay boyunca haftada bir kez CC'yi ziyaret ederek, niyetinin onurlu olduğunu gösterdi. CC'nin kaçması için plan yaptılar; kızın hamile kalması işleri daha da zorlaştırdı.

Venedik manastırları, kentin öteki kurumları gibi, zenginlerin işine yarayacak şekilde işletilirdi ve buralarda yaşayan kadınların genellikle dini bir işleri olmazdı. Casanova yine de, günün birinde MM olarak bildiğimiz bir rahibeden gizemli bir mektup alınca çok şaşırdı. Onun CC'nin oda arkadaşı, soylu, yirmi iki yaşında, ama CC'nin düşük yaptığını baş rahibeden gizleyecek kadar becerikli olduğunu tahmin etti. Buluşup aralarındaki parmaklığın arkasından konuştular. MM'nin uzun boylu, solgun, mavi gözlü güzelliği ve keskin zekâsı Casanova'nın çok hoşuna gitmişti. Akıllı kadınlar libidosunu harekete geçiriyordu. Kızın sözde açık fikirli âşığına ait olan, yakınlardaki özel bir gazinoda onunla buluşmayı kabul etti.

Casanova aşksızlıktan ölmek üzere olduğunu hissediyordu. CC'nin onun yaşamasını isteyeceğini düşünerek bahane buluyordu. Ayrıca, yasak meyveleri tatmaktan büyük zevk alıyordu. Ga-

zinonun zarif dekorasyonuna ve sunulan yiyeceklerle şampanyaya bakarak, MM'nin âşığının Fransız olduğu sonucuna vardı. Bir rahibeyle gizli işler çevirmek sürekli rüşvet vermeyi gerektiğinden, bu âşığın sınırsız bir gelir kaynağı olmalıydı. Casanova çok geçmeden, Fransız elçisi Pierre de Bernis'ye rakip olduğunu anlayacaktı. O akşam olaylar beklenmedik bir biçimde gelişti. MM soyunmuş olmasına karşın sürekli pozisyon değiştirerek onu kendinden uzak tuttu. Gizli bir yerden birisinin onları izlediği açıktı.

Üçlü fikri Casanova'nın aklını çelmişti. Şansı yaver gitti, kumarda arka arkaya kazandı. Kendi lüks gazinosunu kiraladı, içini dayayıp döşedi. Odalar erotik dokunuşlarla doluydu, örneğin fayanslarda, kötü ünlü bir Rönesans pornografi kitabında şair Aretino'nun tasvir ettiği pozlar görülüyordu. Gazinonun ana unsuru, kişinin kendini ve partnerini aynı anda çeşitli açılardan görebileceği aynalarla kaplı sekizgen randevu odasıydı.

MM'nin cazibesine kapılmıştı. Onu "Evrenin Efendisi'nin tüm sultanları arasında en güzeli" diye betimleyecekti. Buluşma yerine erken geldi. Kadının gondolu bir saat sonra gelecekti. MM nihayet gazinoya girip ayrıntılarını incelemeye başladığında, sabırsız âşık kızın giysilerine bakarak, ona nasıl bir erkeğin sahip olduğunu anlamaya çalıştı. Üçüncü kişi aklından bir an olsun çıkmıyordu.

Casanova MM'nin ceplerini didik didik edip mücevherleriyle oyalandı, hatta makyajına bile hayran oldu. Her zaman hareketli, ama moda nesnelerle alttan alta iletilen mesaja karşı duyarlı bir erkek olmuştu. Casanova'nın androjenliği, genel olarak düşünülen şekliyle "biseksüelliğin" ötesindeydi: erkek ve dişi yönleri dönüşümlü ya da çatışmalı olmaktan çok, birbiriyle uyumluydu. MM'yi buluşma yerine gerçekten de âşığının getirmiş olduğunu öğrendiğinde sevinçten söyleyecek söz bulamadı. İktidar ve servet sahibi erkeklerin metresleriyle yatarak onların niteliklerini paylaşıyor, hatta performansıyla onları aşıyordu. Bu büyük âşığın fetihlerinden aldığı zevkin en önemli kaynaklarından biri de budur.

Akşam, Bernis'in erdemleri üzerine bir konuşmayla başladı. Ne var ki elçi, keskin bir zekâsı olmasına karşın, MM'de aşktan çok minnettarlık duygusu uyandırıyordu. Yemekten sonra Casanova'yla rahibesi aynalı odaya geçtiklerinde, yedi saat boyunca kendilerini

tutkunun kollarına bıraktılar. Aynı zamanda "en hisli konuşmalara" daldılar. Casanova'yı cinsel jimnastikten çok, sevdiğinin aldığı haz ve tüm kısıtlamaların ortadan kalkması tahrik ederdi. Bir kez aralarında yakınlık kurulduktan sonra, MM çekinerek, Bernis'nin bir dolabın içinde gizlenerek ilk karşılaşmalarına tanıklık etmiş olduğunu itiraf etti. Bu bir sınav olarak düzenlenmiş ve Casanova sınavı en iyi notla geçmişti. MM daha yakın tarihli karşılaşmalarını âşığına anlatmış, o da bir kez daha gözetleme deliğinin başına geçmek istemişti.

Casanova gurur duymuştu. "Ben de onu [Bernis'yi] arkadaşım olarak görüyor ve seviyorum," dedi MM'ye. Ardından, dikizcilik hakkındaki görüşlerini açıkladı. Üçüncü bir kişi onu rahatsız etmek bir yana, hazzı paylaşmasını sağlayacaktı. Tek kaygısı, Bernis'nin çılgınlığa kapılarak dikizci rolünü terk edip, MM üzerinde hak iddia etmesi ihtimaliydi. Casanova burada, sahnenin merkezinde yer alma gereksinimini ele veriyor. Bernis iki genç ve güzel insanın sevişmesini izlemenin yaşattığı uyarıma değer veriyordu, ama servet ve iktidar sahibi bir erkek olarak kanıtlaması gereken hiçbir şey yoktu. Casanova için Bernis'yle bir üçlü oluşturmak, her zaman dışarıdan içeriye bakmanın verdiği acıyı geçici bir süreliğine de olsa azaltacaktı.

Casanova bir sonraki buluşmaya dek bir hafta boyunca sevişmekten kaçındı. Kararlaştırılan akşam altı yumurta beyazı yedi ve giyim kuşamına büyük özen gösterdi. Akşam yemeğinde MM'yle en sevdiği oyunlarından birini oynayarak, birbirlerinin ağzından istiridye emdiler; tükürükleri sos olmuştu. Gece yarısı MM, gizlenmiş dikizcinin her yerini görebileceği bir sediri gösterdi ona. İzlenmekte olduğunu bilmek Casanova'nın formunun daha da farkında olmasına yol açıyordu. Kendisine sarayındaki bir padişah görüntüsü vereceğini hayal ettiği bir mendil sardı başına. Soyunup "sultan"ını da soydu ve özenle poz verdirdi. "Kalçalarının altına yerleştirdiğim yastık ve bir dizini sedirin arkasına atıp kıvırması, gizlenmiş dostumuza en şehvetli görüntüyü sunmuş olmalı."

Aretino'nun erotikasından ilham alan sevgililer, çeşitli cinsel pozisyonlarda birbirlerine kenetlendiler: "klasik", ayakta, otururarak, İran halısının üzerine uzanarak, ama hep tanığın görüş alanı için-

de. Dördüncü turdan sonra MM gözleri kapalı halde yatıyor ve kalbinin gözle görülür şekilde çarpması hariç, bir cesede benziyordu. Hiçbir acıma belirtisi göstermeyen Casanova, MM'yi "düz ağaç" olarak bilinen pozisyona sokup, "aşk odacığını yalayıp yutmak üzere onu yukarı kaldırdı". Ardından ağacı tersine çevirdiler, bu kez MM, Casanova'nın "silah"ını emdi. Ama yedi saatlik sevişmeden sonra Casanova son kez boşalırken kan damlaları da geldi ve bu durum MM'yi dehşete düşürdü. Casanova latife yapıp, bunun "son yumurtanın, genellikle kırmızı olan sarısı" olduğunu söyledi.

1754'te Casanova formunun zirvesinde görünüyordu. Baş döndürücü iki rahibe kendilerini kirletmesi için ona yalvardı, çok geçmeden kendini tümüyle açığa çıkaran Fransa elçisi de bu kâfirliği teşvik edip korudu. Bernis, MM'nin hamile kalması durumunda çocuğu kendi çocuğu olarak kabullenmeye hazırdı. Genç CC de gözden çıkarılmış değildi, çünkü MM onu lezbiyen aşka alıştırmıştı. "Sık sık onun karısı ya da sevecen kocası oluyorum," diye itiraf eden CC, kıskançlıktan hoşlanmadığını ve Casanova'nın ikisini de sevmesinden mutlu olduğunu ekliyordu. Birbirleriyle kesişen –birisi CC, MM ve kendisi, ötekiyse MM ve Bernis'ten oluşan –iki üçlünün odak noktası olan Casanova, bu şölenin tadını sonuna dek çıkarıyordu. Tüm içtenliğiyle, "Kişinin gerçekten sevdiği insana sadık kalmasının bir erdem olmadığına inanmışımdır her zaman," diye yazacaktı.

Casanova üç kişi için yapılmış bir yatakta MM ve CC'ye katıldığında, ilişkide bir vahşi an daha yaşandı. "İki dişi kaplan"ın birbirlerinin çıplak göğüslerini okşamalarını ve gözlerine bayram ettirecek pozlar sergilemelerini izledi, ama araya girmeye çalıştığında MM onu CC'ye itti. Casanova CC'ye sahip olduktan sonra MM'ye döndü, CC de bu kez tanık rolünü üstlendi. Nihayet, "üçümüz arzudan sarhoş olmuş halde, Doğa'nın bize bahşetmiş olduğu, görülebilen ve elle tutulabilen her şeyi altüst ettik, gördüğümüz her şeyi özgürce yalayıp yuttuk ve gerçekleştirdiğimiz üçlüde hepimizin aynı cinsiyetten olduğumuzu gördük." Böylece ilişki, vahşi yaşamdaki hayvanlara benzetilen androjen bir birleşmeyle sonuçlandı. Hem dekadan hem vahşiydi; Marki de Sade'ın ancak fantezilerinde ulaşabileceği karmaşık bir durumdu.

Casanova, Bernis'nin CC'yle sevişmesine izin vererek inceliğini kanıtladı. Minnet duyduğu bu elçiye içtenlikle hayrandı. Mahrem "gizemler" iki adamı birleştirmişti. Hem MM hem de CC, Bernis ile birlikte geçirdikleri geceyi mektupla Casanova'ya anlattılar, ama yaşlı adamın kudret ya da teknik açısından Casanova'ya hiçbir şekilde yaklaşamayacağını da açıkça belirttiler. Kendilerini gözlemlemek üzere yanlarında bulunmamasına katılımcıların hepsi üzülmüştü.

Bir gece üçlü ilişki dörtlüye dönüştü. Casanova, CC, MM ve Bernis birlikte mükellef bir akşam yemeği yedikten sonra ikişer ikişer ayrı yataklara geçtiler – ama bu bir tür kapanış gecesiydi. Bernis Viyana'ya çağrılmıştı. MM'ye onu Casanova'ya emanet ettiğine dair güvence verdiyse de, arkadaşını rahibelerle giriştiği bu tehlikeli, maliyetli ilişkiye bir son vermesi için uyardı. Gerçekten de Casanova kumarda küçük bir servet kaybetmişti. Gazinolar bir anıya dönüşürken, MM'yle ilişkisi ertesi yıl bozuldu. Otuzuna gelen Casanova, gençliğini ve umutlarını arkasında bıraktığını görüyordu. Çok geçmeden bir kaçak ve en sonunda dışlanmış bir insan olacaktı.

Fransız biyografi yazarı Joseph LeGras, "Hepsinden önce, Muranolu güzel rahibe, emsalsiz MM [...] Casanova'nın uzun aşk listesinde ilk sırayı alır. [...] Fetihlerinin hiçbiri onu bu kadar tatmin etmemiştir." Bu noktadan sonra büyük âşığın maceraları gitgide rezilleşti ve işleri daha da çarpıklaştı. Güvenli seksten vazgeçti –evet, Casanova'nın zamanında da prezervatif vardı– sonuçta frengiye ve belsoğukluğuna yakalandı. Doktorlar her iki hastalığı da, bağırsaklarını ve böbreklerini mahvetmekten başka pek bir işe yaramayan cıvayla tedavi ettiler. Casanova akıllıca davranıp şifalı bitkilerle, oruçla ve cinsel perhizle kendi kendini tedavi ederek pek çok zührevi hastalık nöbetini atlattı.

Casanova'ya genel olarak hoş bakmayan Venedik engizisyoncuları 1755'te onu tutuklayarak Düklük Sarayı'nın çatısındaki, o güne dek hiç kimsenin kaçamadığı bir hapishane olan Leads'e kapattılar. Bundan hemen önce, Casanova'nın kellesinin peşine düşmüş önemli bir oyun yazarı olan Abbe Chiari, yazdığı bir *roman à clef*'de (anahtarlı roman) onu şöyle hicvetmiştir:

Şahsi görünüşü her ayrıntısıyla Narkissos'unki kadar titiz. Kurum satıyor, kendini balon gibi şişiriyor, yel değirmeni gibi sürekli hareket halinde. Kendini her yerde göstermeyi, tüm kadınlarla flört etmeyi [...] para ya da kalp kazanmanın yeni yollarını keşfetmeyi arzuluyor. Herkes için her şey o, akıllı insanların gözündeyse ancak kendini aptal durumuna düşürmeyi becerebiliyor. Tek bir gün içinde en iyi dostunuz da olabilir, can düşmanınız da. [Ama] aslında kimsenin dostu değil.

Casanova hayatını boşa harcamış olduğu konusunda, kendisini eleştirenlerle aynı fikirdeydi. Varlığını onaylamak için, sevgililerinden aldığı coşkulu mektuplara tutunuyordu. Günün birinde bu mektuplar sayesinde yaşamının tarihini, ilk gerçek itirafı yazabilecekti.

Casanova'nın Leads hapishanesinden kaçışı bir cesaret ve sebat şaheseriydi. Dikkatle gözlenmelerine rağmen başka bir tutukluyla birlikte ilkel bir alet kullanarak yalnızca hapishaneden değil, peşlerine düşen görevlilerden de kaçtılar. Ne var ki kaçak Casanova gittiği her yerde kuşkuyla karşılaşacaktı ve sürgün yaşamı çok zor olduğundan, yol arkadaşı teslim olmayı seçti. Kahramanımızsa kırk yıl daha anatominin gizemlerini araştırmayı sürdürdü.

Ancak Casanova, çapkınlıktan bir tür sanat yaratmış olan inceliğin ölçüsünü yitirmişti. Paris'ten Madrid'e, Londra'dan Moskova'ya hep benzer oyunları oynuyordu. Her zaman sanki aynı oyuna yeni bir unvanla katılıyordu. Şövalyenin görünürdeki işi, nakit darlığı çeken hükümdarlar için bir devlet piyangosunun reklamını yapmaktı. Mali alanın bu filozof taşının daha fazla gelir ve daha az vergi gibi sihirli bir sonuç üreteceği düşünülürdü. Günümüzde de pek çok Amerikan eyaletinde benimsenen bir enayi oyunudur bu. Casanova eski dünyaya ait fırfırlarına rağmen, siyasete soğuk, modern bir gözle bakıyordu. Şövalyenin gerçek amacı baştan çıkarmaktı elbette – kelimenin tam anlamıyla, hareket eden her şeyi. Ama eski çevikliği kayboluyordu ve gitgide daha karman çorman üçlü ilişkilere yönelmeye başlamıştı.

1758'de Casanova kendini genç, güzel bir kadın ve onun aristokrat âşığıyla birlikte Paris yakınlarında bir arabada buldu. Arzu-

larını uyandıran kız, her iki erkeğe de uyluklarına değecek kadar yakın oturuyordu. Casanova arabanın sarsıntısı yüzünden kadını okşadığını sandığını öne sürer, ama aslında eli erkeğin organını bulmuştur. Boşalan adam minnetle Casanova'ya teşekkür ederek, "Sevgili dostum, ülkenizin nezaketini bana tattırdığınız için size borçluyum," der. Casanova bu olayı bir falso olarak geçiştirmiştir.

1761'de, dış görünüşü kurtarmak için genç ve güzel bir metres bulmuş olan iktidarsız Matalona dükünün misafirperverliğinden yararlanmak amacıyla Napoli'ye gitti. Dük, Leonilda'yla ilişkisinin platonik olduğunu kanıtlamak için Casanova'yı bir yarışa davet etti. İkisi salonu süsleyen Çin pornografik sahnelerini incelerken, kız da onları izliyordu. İleri yaştaki dük gevşek uzvunu gösterdi ve konuğununkinin dik durup durmadığını kontrol etti. Casanova'yı da aynı şekilde uyuklar durumda bulunca için için sevindi.

Kendisine meydan okunmuş olan Casanova, Leonilda'nın gözlerinin içine bakarak kızın elini dudaklarına bastırdı. Kız kıpkırmızı kesilirken Matalona, elini sırılsıklam edene dek Casanova'ya mastürbasyon yaptı. Casanova, "Aşkı böylesine kamçılayan o tadına doyulmaz küçük oyunlardan biriydi," diyecekti bu olanlar için. *Hatırat*'ında bu tür yeterince olay olması, kadınların büyük âşığının aynı zamanda bir erkek fahişe olduğu mesajını veriyor. *Jigolo* daha nazik bir terim olsa da, temelde Casanova lütuflarını satarak geçiniyordu.

Casanova'yı neredeyse evlatlık edinen dük, onu Leonilda'yla evlenmeye teşvik etti. Kızın dul annesiyle yapılacak görüşme formaliteden ibaret görünüyordu. Ama anne Casanova'yı gördüğünde düşüp bayıldı. Casanova tek kelime edemeden, eski aşkı Dona Lucrezia'ya –çöken yataktaki kadına– bakakaldı; ölmüş kocası Casanova'nın kızını kendi çocuğu olarak görmüştü. Dük, Casanova'nın kendi kızı Leonilda'yla evlenemeyeceğini, ama hâlâ güzel bir kadın olan annesiyle ilişkisini yeniden canlandırabileceğini söylediğinde, gözyaşları ve göğüs dövmeler sona erdi. İtalyan tarzı bu uzlaşma Casanova'nın işine geldi. Ailenin üç kişi olarak bir yatakta uyuması için bahane doğmuştu.

Eski bir aşkı canlandırmak, şövalyenin *Hatırat*'ında mantıklı sonucuna ulaştıracağı bir spesiyalitesiydi. Kendisine her zaman ya-

rar sağlayan Napoli'de, ortak anılar sınırsız bir arzu doğurdu; özellikle de, şimdiki zaman hem geçmişi (Lucrezia) hem de geleceği (Leonilda) kapsadığı için. Casanova hayallerinin gecesini, üçü de çıplak olarak anne ve kızıyla birlikte geçirdi. Kızının bedenini kendi marifeti olarak görüp takdir etti. Bakire olan Leonilda annesiyle babasının sevişmelerini izliyor, on sekiz yıl önce kendisinin böyle yaratılmış olduğunu düşünüyordu. Casanova, Dona Lucrezia'nın hamile kalmasına engel olmak için geri çekilirken, Leonilda "bir eliyle annesinin küçük ruhunu uçuruyor, ötekiyle de fışkıran babasının altına beyaz bir mendil koyuyor"du.

Sevişme şafağa, hatta daha ileri saatlere dek sürdü. Casanova kızının güzelliği karşısında, onun her yerini öperek tekrar tekrar aşka geldi, ama Leonilda son anda geri çekilip Casanova'yı, ona yeni bir Leonilda yapmasını emreden annesine devretti. Sonradan gelen dük, göstermelik metresinden gece olanları birer birer öğrendi. Leonilda'ya iyi bir drahoma vermeyi kabul eden Matalona, Casanova için, bütün Napoli soylularından takdir göreceği büyük bir veda yemeği düzenledi.

Casanova'nın mutlu olduğu ve rahatça yaşayabileceği bu kentten ayrılmasının nedeni neydi? Belki de kızıyla günaha girmekten kendine bile itiraf edemeyecek kadar korkuyordu.

Casanova daha da düşecekti: organizatörlükten dolandırıcılığa, saray asalaklığından ücretli casusluğa dek. 1763'te, yarım akıllı yaşlı bir hanım olan Urfe markizinden yirmi bin pound sızdırdıktan sonra Londra'ya geldi ve tüm parayı kumarda kaybetti. Aşkta da bir o kadar başarısızdı. Geçmişte hiç yaşamadığı kendinden kuşku ve nefret duyguları nedeniyle intihar girişiminde bulundu; Westminister Köprüsü'nden atlamaya çalışırken bir arkadaşı onu yakalayıp engelledi. Casanova ertesi yıl İngiltere'den kaçtı; hastaydı, yoksuldu ve cesaretini yitirmişti.

Kırk yaşındaki büyük âşık kendini yaşlı hissediyordu. "Aşkın hazzını eskisi kadar yoğun, baştan çıkarıcı bulmadığım zamanlar oldu. [...] Cinsi latif artık benimle ilk görüşte ilgilenmiyordu, konuşmam gerekiyordu, rakiplerim bana tercih ediliyordu, gizlice bir başka erkekle paylaşmama izin verilirse, bunun bir lütuf olduğu hissettiriliyordu." Gül rengi kadifeden, altın pulcuklar işlenmiş re-

zil kıyafetler giyiyor, çok sayıda yüzük takıyor, tenini yapay olarak beyazlatıyor, saçı pomat kokuyordu. Dünyadan bir tür ensestvari geri çekilişle, giderek ergenlik çağındaki kızlara yöneliyordu.

Salerno'da yeniden Dona Lucrezia'yı ve yetmiş yaşında ıktidarsız bir soyluyla evlenmiş olan Leonilda'yı buldu. Çocuk yapamazsa kocasının aile mülkü paragöz akrabalarına kalacaktı. Uzman desteğine ihtiyaç duyan Dona Lucrezia, babayla kızın romantik bir ortamda baş başa kalacakları şekilde işleri ayarladı. "Kızım bana 'kocam' dedi," diye hatırlayacaktı Casanova, "ben de ona 'karım' dedim." Bu gayri meşru tutkudan bir oğul doğduğunu duyunca ürpermekten alamadı kendini. Yıllar sonra bu genç adamla tanıştı, ama delikanlının dış görünüşünden ve cazibesinden hoşlanmakla birlikte, Leonilda'nın misafirperverliğini geri çevirip yalnızlık içinde gezginliğe devam etti.

Marki de Sade gibi Casanova da sonunda dibine kadar içmeye başladı. 1771'de Frascati'de başka bir eski metresiyle karşılaştı; bu kadın, yine Casanova'nın marifeti olan on yaşındaki erken gelişmiş Guglielmina'nın annesiydi. Annesiyle onu evlat edinmiş olan babası Casanova'yı aileye kabul edip, erkek kardeşinin kızı olan on üç yaşındaki Giacomina'yla tanıştırdılar. Casanova yeğenini saplantı haline getirdi. Eski metresi, kızlar hakkında planları olduğunu bilmesine rağmen, kötü kurdun onları gözetlemesine izin verdi. Uyurken mahrem yerlerine dokunuyorlardı. Casanova şöyle anlatacaktı: "Hayatımda ruhumun gerçek mizacını kesin olarak bildiğim tek andı ve bununla tatmin oluyordum. Tatlı bir dehşet hissediyordum."

Casanova'yı, yaşamına örnek oluşturan bu anda bırakacağız. 1798'e dek yaşayacak olmasına karşın günlük tutmayı yalnızca birkaç yıl daha, 1775'e dek sürdürecekti. Yalnızlık dolu son yıllarını Kont Waldstein'ın Bohemya'da, Dux'daki şatosunda kütüphaneci olarak geçirdi, barbar olarak gördüğü kişiler tarafından alaya alındı. Uzun süredir penisinin yerine kalemini çalıştırıyordu ve yaşlanma dönemini nihai dikizcilik eylemiyle, o sayısız aşk gecesini yeniden yaşayarak geçirdi. Pek çok taklitçisi olmuştur, ama hiçbiri yaptıkları bakımından da, bunlardan itirafların en büyüğünü yaratmak için gerekli zekâ açısından da onunla kıyaslanamaz.

İLK SADİST

Yazlarımızı geçirdiğimiz yerin yakınlarındaki prestijli New England kolejinin kütüphanesinde, Casanova'nın *Hatırat*'ının on iki ciltlik İngilizce çevirisi tozlanıyor. Kitapları damgalayan görevli öğrencinin doğumundan bir önceki yıl olan 1974'ten bu yana, onları kütüphaneden alan ilk biz olduk. Marki de Sade'ın grotesk gündüz düşleri ise aksine, öğrenciler arasında kapış kapış gidiyor. Yakın tarihli bir Sade biyografisi bir Hollywood yapımcısına yedi haneli bir rakama satılırken, Federico Fellini'nin 1976'da çektiği, Casanova'nın yaşamı hakkındaki son uzun metrajlı film, imgenin içeriğe karşı zaferi oldu. Casanova'yı oynayan Donald Sutherland yönetmene İtalyanların öykündükleri düşünülen adamı nasıl gördüğünü sorduğunda Fellini, "Bok gibi," yanıtını verecekti.

Acının erbabı olduğu söylenen ve zevk peşindeki Casanova'yı eleştiren Sade'a uygun bir döneme girdik. Markinin yazılarındaki çiğ hayallere, kadınlara yapılan işkencelerden ve parçalanmalarından aldığı zevke karşın, savunucularından bazıları kadındır. Simone de Beauvoir'ın, markinin bayağı bir sadist değil, "hayali olanı seçen" edebi bir sadist olduğunu öne sürdüğü, *Sade'ı Yakmalı mı?* adlı kitabıyla başladı bu eğilim. Feminist akademisyenler *L'Histoire de Juliette* gibi yapıtlarda kadın kahramanın, erkek akıl hocası kadar yıkıma yol açtığını belirtiyorlar. Her halükârda, bu görüşe göre, Sade'ın "Alışılmışın dışındaki cinsel uygulamaları" Fransa'daki nüfus fazlalığından endişelenmesinin tetiklediği "vatansever bir niyet"e dayanıyordu. Ateşe birkaç bebek daha atarak bu duruma çare bulmak istiyordu herhalde.

Edmund Wilson 1960'larda, Sade'ın Paris'te marki de Fade olarak anılacak derecede popülerleşmiş olduğunu yazdı. Wilson yerinde bir yaklaşımla Sade'ın yapıtlarını "olanaksız bir çoklu ölçekte, ilk başta okuru dehşete düşürebilecek ama çok geçmeden rutinleşip gülünçleşen cinsel cümbüş betimlemeleriyle, bunları mazur gösterme amaçlı [...] coşkulu incelemeler arasında gidip gelen eşsiz ve son derece rahatsız edici yapıtlar" olarak niteler. Eleştirmen, Sade'ın yazılarının hem tiksindirici hem sıkıcı olduğunu kabul eder ve "acımasızlık dürtüsü [...] gerek edebiyat sanatçısı gerekse düşünür olarak başarısını engellemiş, ömür boyu süren bir saplantıydı" der.

Wilson'a göre markinin önemi, cinayet, tecavüz ve işkencenin dünyanın büyük bölümünde resmi onay gördüğü bir dönemde insanın habisliğini ifade etmesine dayanmaktadır. Kamboçya'da, Bosna'da ve Orta Afrika'da yaşanan ve Sade'ı bir kâhin gibi gösterebilecek dehşet verici olaylar Wilson'ın yargısını güçlendiriyor.

Ne var ki biz "ilahi marki"nin seks yaşamıyla, özellikle de üçlü ilişkiye olan merakıyla ilgileniyoruz. Ufak tefek, züppe görünüşlü, mavi gözlü, ne yakışıklı ne de cesur bir genç adam olan Sade, genellikle seks karşılığında para vermek zorunda kalırdı. İstediği şeyler sıra dışı olduğundan, bir ya da ikiden fazla fahişeyi nadiren bulabilirdi. Madamların onun evlerine girmesini yasaklamalarından önce en gözde talebi, aktif ve pasif sodomiyi birleştirmekti: o bir orospuyu arkadan becerirken uşağı Latour da aynı şeyi ona yapardı. Bu kadar sık, böylesi bir tatminle, hatta hararetle bahsettiği başka hiçbir cinsel edim yoktur. "Marki" denen uşağının bir fahişeyi arkadan becermesini seyretmekten hoşlanır, ya da uşak onu arkadan becerirken kendisi kadını okşamakla, hatta kırbaçlamakla yetinirdi. Evli ve üç çocuk babası olan Sade (çocukların gerçekten babası mıydı acaba?), "kadınların 'önleri'nden derin bir tiksinti" duyardı.

Sade en kaba anlamıyla biseksüeldir. Cenine benzemesi gereken bir pozisyonda bir kadınla bir erkeğin arasına girmek ister. Casanova gibi Sade'ın da oğullarıyla hiç ilgilenmeyen, hatta onu kötüleyen, duygusuz bir ailesi olmuştu. Duygusal açıdan yetimdi ve duyguları asla acı vermenin ve acı çekmenin yaratacağı ilkel zevki aramanın ötesinde olgunlaşmadı. Yozlaşmış *ancien régime* bile hazlarını yasaklıyordu. Baskıcı kayınvalidesinin kışkırttığı polis onu on yıllığına hapse attı. Devrim Sade'ı Bastille'den kurtardıysa da ona daha iyi davranmadı ve Charenton akıl hastanesinde ölmesinden önce, yetişkinlik yaşamının yarısını demir parmaklıkların ardında geçirdi. Markiyle ilişkilendirdiğimiz eylemler esas olarak onun zihninde icra edilirdi – bunları gerçekleştirme yeteneği yoktu. En sevdiği fantezisi, kendisi itaatkâr bir kurbanın içine girip onu döverken içine girilip dövülmekti.

Sade, sandviçin içindeki ettir. Görünüşe bakılırsa babasına tapıyor, annesindense nefret ediyordu, ama güce tapan birisi için güvenli bir duruştu bu. Adını kirletti ve malını mülkünü harcadı;

ta ki, fahişeler bile yüzüne tükürene dek. Sade'ın, kadın elinden kurtulup polisi peşine takmadan bir dilenciyi kaçırıp işkence etmesi mümkün değildi. Yaşadığı çağın dehşet verici olayları –devrim, Terör dönemi, Napolyon imparatorluğu– kaçık markiyi kıyma gibi öğüttü. Hapis hayatı doğal ortamı oldu. 1800'de geçici bir süreliğine özgür kaldığında, Birinci Konsül Napoleon Bonaparte'a, hatta Josephine'e de saldırdığı bir kitapçık yazdı. Tahmin edilebileceği gibi, Sade geri kalan günlerini gülünç derecede şişmanlayana dek yemek yiyeceği ve özel olarak tasarlanmış tahta "kutular"la anal yoldan mastürbasyon yapacağı Charenton'a kapatılmış olarak geçirdi.

Sade'ın yazıları, başkalarını kendi etrafında yönlendiren bir üçgenciyi gözler önüne serer, ama bu yönlendirmeler şeytana tapınma ayinlerini hatırlatacak şekilde betimlenmiştir. Yazar kiliseden nefret eder, ama kilisenin kötülük tanımına tutulmuştur. Yeryüzünden silinmesini arzuladığı mezarına sapkın bir Katolik olarak girecektir. Tuhaftır ki bir kocanın karısına karşı geleneksel kıskançlığını göstermiş, ama kıskançlığın diğer tüm tutkuları hem "boyunduruğuna aldığını" hem de "birleştirdiğini" anlamıştır. Sade'ın kurmaca karakterleri kıskançlığı daha büyük bir birimle, ayinsel cümbüşle kaynaştırarak alt ederler. Camile Paglia'nın belirttiği gibi, Sade'ın "dildolarla birbirlerine bağlanmış yüz rahibe"den oluşan bir Konga dansı dizisi tasvirinde bir Busby Berkeley* niteliği vardır. Okur Sade'ın harekete geçmektense fantezi kurmayı, yapmaktansa izlemeyi yeğleyeceğini içgüdüsel olarak anlar. Gerçek yaşamda, hayranları gibi o da kof bir faşistti.

Sade karısı Renée ve onun kendisinden daha genç ve güzel kız kardeşi Anne'le gerçek bir *ménage à trois* kurmuştu. 1771'de Renée'nin üçüncü çocuklarını doğurmasının ardından, izne çıkmış bir manastır kadını olan Anne'i, gözlem altında tutulduğu güneydeki şatosunun bir kanadına yerleştirdi. Anneciğinin kıymetlisi olan Anne, itaatkâr kız kardeşinden daha meraklıydı, ama seks konusunda Sade'ın ona öğrettiklerinden başka hiçbir şey bilmiyordu. Sade burada, ikisi bir olup korkutucu annelerini aldatacak olan iki kız kardeşin suç ortaklığıyla ensest yaptı. Kardeşler, markinin kay-

(*) ABD'li sinema yönetmeni ve koreograf. Filmlerindeki özgün ve kalabalık kadın dansçı gösterileriyle ün kazanmıştır. (ç.n.)

bolmuş oyunlarında birlikte rol alıp, kendilerine karşı yapılanlara rıza gösteren kadın kahramanları oynadılar.

Tahmin edilebileceği gibi, Sade sıkıldı. Marsilya'da Latour'la ve birkaç fahişeyle yaşadığı bir olayda kızları zehirlemesi, hakkında tutuklama emri çıkarılmasına neden oldu. Yeniden Renée'ye kaçtı. Karısı onun Anne'la birlikte Savoy'a kaçmasına yardım etti. Bir üçlü iyi bir çetedir, ama zorba ve kurban ilişkisinden daha sağlam ilişkilere dayanmalıdır. Sade'ın kayınvalidesi onu buldu, tutuklattırdı ve Anne'ı manastıra geri yolladı. Marki bundan sonra zaman zaman dışarı çıksa da, hayatının geri kalanını elinde kalemi, kâğıdı ve dildolarıyla kilit altında yaşayacaktı.

Sade'ın sorunu acıyı doğru olarak, yani zevkle çelişecek şekilde kullanmayı bilmemesidir. Casanova bunu ustaca ifade etmiştir: "Benim için mutlu anlar her zaman mutsuz anları telafi etmiştir, hem de nedenlerini sevmemi sağlayacak kadar. Öncesinde acının yaşanmadığı mutluluğun tadına tam olarak varmak olanaksızdır ve çekilen acıyla orantılı olarak zevk de artar."

Birtakım eğilimlere kendi adlarını vermiş olan bu iki karakter, on sekizinci yüzyıl sonlarında aşkı kendi gördükleri biçimde yaşamışlardır. Yine de aralarındaki uçurum, üçgenle üçlü aşk arasındaki ayrım kadar derindir. Casanova her daim yeni aşklar yaşama hayaline kapılmış, Marki de Sade ise özyıkıma yol açmadan asla sona ermeyen bir zalimlik kâbusu içinde yok olup gitmiştir.

7

ŞU HAMILTON DENEN KADIN

Amiral Horatio Nelson, Emma Hamilton ve
Sir William Hamilton

Sıradan bir aşk değil benim aşkım...
uğruna Cehenneme gitmeye değecek bir Suç.

LEYDİ EMMA HAMİLTON

1941'de, yani II. Dünya Savaşı'nın ilk zamanlarında çekilmiş olan *That Hamilton Woman* adlı filmi kablolu kanalların gece yayınlarında izlemiş olabilirsiniz. Filmin yapımcısı ve yönetmeni olan Alexander Korda, Macaristan'dan gelme bir mülteciydi; önce İngiltere'ye kaçıp burada vatandaşlığa kabul edilmiş, ardından Hollywood'a gitmişti. Britanya'nın Hitler'in Luftwaffe'sine* karşı cesurca direnişiyle Amiral Lord Nelson'ın Napolyon'un donanmasını yenilgiye uğratması arasında çarpıcı benzerlikler vardır ve Korda'nın yeni ülkesine verdiği en büyük hizmet, Nelson'ın Lady Emma Hamilton'la yaşadığı aşk ilişkisini ve zorbalığa karşı verdiği savaşta hayatını feda edişini anlatmak olmuştur. İlginçtir ki, Winston Churchill'in gözdesi olan ve Amerika'nın savaş ruh haline girmesine katkıda bulunan bu film, Nelson'ın kurtarmış olduğu ülkenin Emma'ya ihanet etmesine odaklanır.

Filmin ilk sahnesi Napolyon Savaşları'ndan sonra sisli bir gecede Calais dokları yakınlarında başlar. Yaşlanmakta olan, kafası dumanlı Emma (Vivien Leigh) bir şişe şarap çalarken yakalanır. Jandarmalar onu tutukladıklarında fahişeler yardımına koşar ve itiş kakışın ardından hep birlikte hapse atılırlar. Emma, bir zamanlar

(*) Alm. Hava Kuvvetleri. (ç.n.)

güzel bir kadın ve kahraman Nelson'ın (Laurence Olivier) sevgilisi olduğunu anlatır; Nelson Trafalgar Çarpışması'nda ölmek üzereyken ülkesinden ona bakmasını istemiştir. Ama bunun yerine utanç kaynağı olarak görülerek yoksulluk içinde yaşayacağı bir sürgün hayatına mahkûm edilmiştir. Onu kendilerinden biri sanan fahişeler anlattıklarını dinlerken bilmiş bilmiş gülümserler.

Senaryo gerçeklerden uzaklaşmış olsa da, olayların ruhunu yakalıyor. Emma Hamilton'la Nelson'dan olan kızı Horatia'nın ihmal edilmesi, filmde gösterildiğinden daha da utanç vericiydi. Kahraman hayattayken Kral III. George tarafından hor görülmüştü. Amiralin ölümünün ardından Emma, Nelson'ın cömertçe ödüllendirilen akrabalarının aldığı rüşvetlerin ve egemen sınıfın ikiyüzlülüğünün kurbanı oldu. Thomas Jefferson'ın Bağımsızlık Bildirgesi'nde silinmez bir portresini çizdiği acımasız bir hükümdar olan "Çiftçi George"u örnek almışlardı kendilerine. Çılgınlık nöbetlerinden çok aklı başındayken tehlikeli olan bu haşin, hayal gücünden yoksun hükümdar, Britanya'yı Amerikan imparatorluğundan etmiş sadık bir aile adamıydı. Bu arada, Britanya'nın Afrika, Ortadoğu ve Uzakdoğu'daki İkinci İmparatorluğunun temelleri, kötü ünlü bir üçlü oluşturmuş olan bir papazın oğlu, bir demircinin kızı ve aristokrat bir erbap tarafından atılmıştı.

Yakın zamanlarda Emma hakkında Flora Fraser tarafından yazılmış bir biyografinin, Nelson hakkında Christopher Hibbert tarafından yazılmış bir başka biyografinin ve en ilginci, Emma'nın kocası Sir William Hamilton'ın bakış açısından yazılmış olan, Susan Sontag'ın *Yanardağ Sevgilim* adlı romanının yayımlanışına tanık olduk. Bu girişimlerin her biri hem araştırma hem sanatçılık açısından son derece titiz çalışmalar olmakla birlikte, tek bir konuyu ele almaya eğilimlidir. Sontag'ın hayal ürünü tarih gezisi bile "Hamilton, karısı ve Lord Nelson arasında bölünmüş bir tür triptik" olarak kalmıştır. *New York Times*'ın kitap eleştirmeni, İngiltere'ye vatanseverce bir bağlılık dışında, bu üç âşığı birleştirecek mahrem bir şey bulamamıştır.

Ne var ki kesinlikle İngilizlere özgü olmayan *cavaliere servente* (evli bir hanımın emrine amade olan erkek) geleneğini anlamadıkça, bilmecenin çok önemli bir parçası eksik kalır. Geriye dönük ola-

rak saray aşkına ve Petrarca'nın leydisine yazdığı övgü şarkılarına, ileriye dönük olarak da modern pop kültürdeki koruma görevlerinin konumuna dayanan üçlü aşkın kurumsallaşması, Hamilton çiftinin Nelson'la ittifakının güney İtalya'ya hükmeden Napoli sarayında kök salıp serpilmesine olanak sağladı. Nelson'ın çevresinin patavatsız bulduğu ve kariyerini mahvedeceğini düşündükleri davranışları örtbas edecek bir kılıf işlevi gördü.

Ne yazık ki bu olağandışı geleneğin nakli de, Sir Willam'ın evine yollamaya kalkışması üzerine paramparça vaziyette gelen antik vazolardan daha iyi olmayacaktı. O dönemde İngilizlerin *cavaliere servente*'nin işlevlerini anlama çabaları, yalan yanlış düşüncelere saplanıp kalıyordu. Doktor Samuel Johnson'ın çevresinde yer alan Leydi Knight'a göre, "Bu bağlantıların bazıları kuşkusuz masumca, ama hepsi yakışıksızdı." Johnson'ın biyografisini yazmış ve Sinyora B adlı bir kadına kur yapmış olan James Boswell, kadının iki *cavalieri*'sini atlatmak zorunda kalmıştı. Boswell bu türü, "aşksız bir âşık [...] *valet de chambre*'dan* daha fazla köle olan, sürekli görevlerini yapan ve yalnızca zevahirden zevk alan bir varlık!" diye tanımlar. İngilizlerse aksine, bu tür ilişkilerinin gerçek ama gizli olmasını isterlerdi.

Cavaliere servente, evli bir kadının kocasına erkek vâris vermesinden sonra sahnede belirirdi. Bu adam kadının âşığı olabilirdi de olmayabilirdi de, ama her durumda onun tüm arzu ve kaprislerini gerçekleştirmesi gerekirdi. Operada, balolarda ve kumar batakhanelerinde leydisine eşlik eder, yelpazesini uzatır, eşarbını katlar, kalbinin arzulayabileceği her hoş şeyi yoktan var ederdi. Sabahları leydisi hazırlanırken yanında bulunur, ona en yeni dedikoduları anlatır ve giyinmesine yardım ederdi. *Cavaliere,* leydisini kocasının yokluğunda hakaretlerden ya da soyulmaktan korumak zorundaydı. Kocayı da ihmal edemezdi; cana yakınlığıyla onun da gözüne girmeliydi. İtalyan toplumu için üçlü, evli çiftin (ve gizli âşığın) İngiliz toplumunda olduğu kadar tanıdık bir birimdi.

(*) Fr. Uşak. (ç.n.)

EMMA'NIN TAVIRLARI

Hamilton'lar Nelson'la ilk kez 1793'te karşılaşmışlardı. Otuz beş yaşında evli bir albay olan Nelson çoktan cesaretiyle ün salmıştı. Emma kadar uzun boylu değildi, ince-uzun, gaga burunlu Sir William'dansa çok daha kısaydı. Ufak tefek yapılı, taze tenli, yüz hatları belirgin ama sıradandı. Nelson daha o zamandan melankolik olmasa bile dalgın bir hava edinmişti ve onu çirkin bulanlar da vardı. Ama Sontag'ın şu sözleri yakıştırdığı zeki Sir William bunlardan biri değildi: "Ona dikkat edin. [...] İngiltere'den çıkmış en cesur kahraman olacak."

Horatio Nelson 1758'de, din adamlarına yakın Doğu Anglialı bir ailenin oğlu olarak doğdu. Uyanık çocuk küçük yaşlardan itibaren kariyerini denizde yapmayı tasarlamıştı. Narin ama kararlı biri olan Nelson Amerikan Devrimi sırasında Batı Hint Adalarında görev aldı; Nevis'in başkanı, kaptanı "herkesin korktuğu küçük dev adam" diye tanımlayacaktı. Nelson 1787'de, Josiah adında sevimsiz bir oğlu olan Frances Nisbet adlı ağırbaşlı bir dulla evlendi. Denizci geleneğine uyarak yabancı limanlarda aşk maceraları yaşadı, ama evde kendisini bekleyen karısına yazmayı hiç aksatmadı. Nelson'un kader anlayışı, bir meydanda sütunun tepesindeki bir kaideye yerleştirilmiş heykel için poz veriyormuşçasına kibirli görünmesine neden olurdu. Şartlarının iyileştirilmesini isteyen denizcileri asacak derecede disiplin düşkünüydü. Sıcak savaş sırasında kendi emirlerini hiçe saymaktan çekinmemesi ironiktir. Hamilton çiftiyle karşılaşmasından önce Nelson'ın metresinin Roma savaş tanrıçası Bellona olduğunu söyleyebiliriz.

Erbap Sir William sanattan, müzikten, erkeklerden ve kadınlardan iyi anlardı. Nelson'la yakın bir bağ kurmasını sağlayan da, daha önceden koleksiyonuna Emma Hart'ı katmış olmasıydı. Cheshire'da yoksul bir köyde yaşayan bir demircinin kızı olan Emma on altı yaşındayken Londra'da düştüğü fuhuş batağından, bir kontun mirasından yoksun bırakılmış oğlu ve Sir William'ın en sevdiği yeğeni olan Charles Greville tarafından kurtarılmıştı. Greville 1782'den itibaren Emma'yla birlikte yaşamaya ve bu cahil genç hanımı eğitmeye başladı. Ağustos 1783'te elli üç yaşındaki amcası Napoli krallığındaki elçilik görevinden izinli olarak Londra'ya gel-

di. İlk Leydi Hamilton henüz ölmüştü ve seçkin ama mesafeli bir erkek olan Sir William'ın yalnızlığını, yeğeninin metresinin cazibesi hafifletti.

Emma'da bu denli özel olan neydi? İlk olarak, klasik standartlara göre güzel bir kadındı. Ressam George Romney, Emma'nın Doğa, Baküs rahibesi, azize ve Kirke olarak onlarca portresini çizmiştir. Flora Fraser'ın betimlemesiyle, genç kadının "kısa oval yüzüne uzun, belirgin kaşlarının altındaki menekşe renkli iri gözleri hâkimdi. Burnu uzundu [...] ama zarif kıvrımlı üst dudağının yeterince yukarısında hoş bir görüntü oluşturuyordu." Bu arada, insanda öpme arzusu uyandıran ağzı bir yana, "kusursuz cildi, heykelleri hayata tercih edenlerde mermer izlenimi uyandırıyordu."

Emma'nın şehvetli bir güzelliği vardı. Gençlik yıllarında heykel gibi ama yuvarlak vücuduyla, Rafaello'yu bir Tanrı gibi gören Romney için çok çekici bir model olmuştu. Sir William'ın koleksiyonunda yer alan Yunan vazoları üzerindeki figürlerin kıvraklığını, Nelson'ın çocuksu kalbini çalacak sıcak, anaç kişiliğiyle birleştirmişti. 1785'te, borç batağına saplanmış olan yeğen Charles, mirasını kendisine bırakmasını umduğu amcasını memnun etmek için Emma'yı ona hediye etmeyi önerdi. Ondan ayrılmak istemediğini yazıyordu, ama amcasının beğenisinin farkına varmıştı. Yaşlı adamı Emma'nın iyi huylu olduğuna, çapkınlık yapmadığına, "doğal yeteneğe ve keskin gözlem gücüne" sahip olduğuna temin etti. Anlaşmayı tamamlamak için, "daha temiz ve daha tatlı bir yatak arkadaşı olamaz," diye de ekledi.

Napoli'de elçilik görevinde olan Sir William tereddüt ediyordu. Emma'dan yirmi beş yaş büyüktü ve ilk karısının ölümünden sonra dünyevi zevklerden uzak durmuştu. Ama en önemlisi, bir güzellik âşığı –hayır, erbabı– idi. Hamilton'ın vazoları, British Museum'un Yunan ve Roma antik çağlar bölümünün temelini oluşturacaktı. Ama bu parlak dış görüntünün altında kadınlardan –ve belki de erkeklerden– kolayca tahrik olan bir libido kımıldıyordu. "Gerçek bir on sekizinci yüzyıl bilim ve sanat düşkününün derin, keşfedici dikkatini" yönelttiği Vezüv Dağı onu büyülüyordu. Sontag onu, "analitik, münzevi ve mesafeli," diye tanımlar, ama İtalyanların

taktığı "Cavaliere" adı yalnızca görgüsüne bir iltifat olmakla kalmayıp, romantik bir kişiliği olduğunu da ima eder.

Sir William, Emma'yı sevdiğini ama boynuzlanmaktan korktuğunu yeğenine itiraf etti. "Onu yalnızca kendime almaktansa burada ikinizle birlikte yaşayıp sizi mutlu görmek isterim, çünkü böyle bir gençlik ve güzelliğe uygun olmadığımı anlayacak kadar aklım başımda." Gözünü bir kadın vârise dikmiş olan Charles için bu *ménage à trois* teklifi hiç çekici değildi. Emma'nın tutkulu bir doğası vardı; severse tüm kalbiyle severdi. Kendisi İskoçya'ya giderken onu Napoli'ye amcasını ziyarete göndereceğini söyleyerek kandırmaya çalışan bu huzursuz yeğene duyduğu bağlılığı açıklayacak başka bir şey yok. Müzik ve İtalyanca öğrenme düşüncesi aklını çeldi. Böylece 1786 baharında, demircinin kızı güçlü kuvvetli annesinin eşliğinde, tümüyle yozlaşmış bir sarayda görmüş geçirmiş yaşlı bir adamın ellerine teslim edildi.

Napoli, Paris'ten sonra kıtanın en kalabalık kentiydi; Papalık Devletlerinden Sicilya'ya dek uzanan bir ülkenin başkentiydi ve Bourbon hükümdar IV. Ferdinando'yla, İmparatoriçe Maria Teresa'nın kızı ve Marie Antoinette'in kardeşi olan heybetli Avusturyalı karısı Maria Carolina tarafından yönetilmekteydi. Büyük bölümü düzensiz ve pis olan kent yaşam doluydu, yine de taşra olarak kalmıştı. Kral avla ya da zinayla meşguldü, kraliçeyse zamanının yarısını on sekiz çocuğundan birini doğurmakla ya da doğumun etkilerinden kurtulmaya çalışmakla geçiriyordu. Büyük toprak sahipleri hem bencil hem sığ görüşlüydü; köylülerin dizginlerini çok sıkı tutuyor, bu yüzden kendileri de fazla bir şey kazanamıyorlardı. Altmış bin *lazzaroni* (avare) sıkıntı yaratıyor, çıplak yıkanıyor, kendilerine ekmek ve gösteri sunan monarşiye alkış tutuyordu. Bu arada *cavaliere servente*'ler ve leydileri her gece *conversazioni* adı verilen kumar partilerinde bir araya gelip dedikodu yapıyorlardı.

Emma, Sir William'ın himayesi altında tam bir hanımefendiye dönüştü. Müzik ve yabancı dil eğitimi aldı, bir duruş edindi ve konuk ağırlama sanatını öğrendi. Elçi çarpıcı bir yaşam sürüyor, kraliyet prensleri ve maiyetleri dahil, çok sayıda meraklı Britanyalıyı konuk edip doyuruyordu. İngiliz neoklasik zevkiyle döşenmiş olan zarif ve büyük Palazzo Sessa'da, Sir William hükümdarlarınkine

rakip çıkabilecek bir saray kurmuştu. En önemli süs unsuru olarak Emma'yı buraya yerleştirdi. 1787'ye gelindiğinde Emma takas edilmeye alışmıştı; amca güven verici bir tonla yeğenine, "Harika bir kadın [...] Bütün arzularımın gerçekleştiğini görüyorum," diye yazıyordu.

Hamilton tanrıçasının suretlerini yapmaları için çeşitli ülkelerden önde gelen ressam ve heykeltıraşlar tuttu, böylece Emma model olarak neoklasik akımda merkezi bir yer edindi. Bütün bu poz vermelerin ve antik heykelleri gözlemlemesinin sonucunda, ünlü "tavırları" gelişti. Gezgin şair Goethe 1787'de, onun palazzo'daki performansını şu sözcüklerle anlatacaktı:

> [Bir Yunan kostümü] giyerek saçlarını açık bırakıyor ve birkaç şalla pozlarına, jestlerine [ve] yüz ifadelerine öyle bir çeşitlilik katıyor ki izleyici gözlerine inanamıyor. Binlerce sanatçının ifade etmek isteyeceği şeyin, hareket halinde ve şaşırtıcı dönüşümlerle karşısında gerçekleştiğini görüyor: ayakta dururken, diz çökerken, otururken, eğilirken, ciddi, üzgün, oyuncu, coşkun, pişman, çekici, tehdit edici, kaygılı pozlar aralıksız olarak birbirini izliyor. [...] Yaşlı şövalye ona tapıyor ve yaptığı her şeyi büyük bir coşkuyla karşılıyor.

Emma, seçkin konukların önünde icra ettiği bu tavırları ve klasik pozları, Sir William'ın yardımıyla muhtemelen kendisi icat etmişti; örneğin bir Medea taklidinin izleyicilerin duygularını kabarttığı söyleniyordu. Bir pandomim biçimi olan tavırlar, on dokuzuncu yüzyılda son derece moda olacaktı. 1860'larda Amerikalı aktris Adah Isaacs Menken, *Mazeppa* adlı oyundaki pozlarıyla geniş çapta popüler oldu. Emma'nın pozları gibi onunkiler de bir derece soyunma ya da striptiz özelliği sergiliyordu. Kısa bir süreliğine dünyanın en yüksek ücret alan oyuncusu olan Menken, sessiz sinema yıldızlarının pozlarını etkiledi; bir Madonna video-klipindeki kışkırtıcı duruşlara dek uzanan bir çizgidir bu. İlginçtir ki Sir William, hitabetten ilk kez kopup sözcüklerin ardındaki hisleri ifade etmek için beden dilini kullanan aktör David Garrick'e çok yakındı. Emma'nın tavırlarıysa modern oyunculuk tekniğini hatırlatır.

Emma'nın tiyatro anlayışı erotikti, izleyicisini büyüleyebiliyordu. Sorrento'da elinde tefle şarkı söyleyip dans ettiği bir performansıyla övünüyordu: "Kimilerini öldürdüm, kimilerini ağlattım, kimilerini ümitsizliğe düşürdüm." Sadık bir kadın olan Emma, opera emprezaryolarının cömert tekliflerini geri çeviriyordu. Emma'nın en sevdiği rol hâlâ eş rolüydü. Sir William onu bir elçinin eşi olmaya hazırlıyordu. Emma'nın sebatından emin olduğunda, Hamilton onunla evlenmeye karar verdi. Bir tek Kral George'dan izin alması gerekiyordu, ama ikisi zaten kardeş gibiydiler: Sir William'ın annesi yıllarca kralın babasının metresi olmuştu. Çift 6 Eylül 1791'de evlendi.

Genellikle beyazlar giyen Emma, Londra'yı fethetti. Yeteneklerinin uyandırdığı hayranlık, bayağılıyla ilgili konuşmaları bastırdı. Bir salonda göründüğü an, ilgi merkezi oluyordu. Günümüzde yıldız özelliği dediğimiz şeye sahipti. Sir William karısına gösterilen hayranlığın tadını çıkarıyordu. Yeni evliler Napoli'ye döndüklerinde Emma onun için mükemmel bir eş oldu. Napoli kraliyet ailesinin savunucusu, Kraliçe Maria Carolina'nın da o kadar yakın bir sırdaşı oldu ki, etrafta lezbiyen ilişkisiyle ilgili dedikodular dolaşmaya başladı. Krala hükmeden kraliçe, Fransız Devrimi'nin küçük soyluları ve tüccar sınıfını etkilemesinden korkuyordu. Enerjik Emma sorunlarla, yaşlanmakta olan kocası daha bunların farkına bile varmadan baş ediyordu. 1798'de Nil Savaşı'nda İngiliz filosunun Fransızları kırıp geçirerek Napolyon'un Mısır'daki keşif gücünü dağıttığını duyduğunda öyle sarsıldı ki, düşüp bayıldı. Aslına bakılırsa, Bahriye Nazırı Kont Spencer da aynı şekilde kendinden geçmişti.

Nelson kesin ve kendine özgü bir zafer kazanmıştı. Kuşatılmış düşmana gemilerini gördüğü anda saldırmış ve İskenderiye'nin doğusundaki koy enkazla ve cesetlerle kaplanana dek gece boyunca topa tutmuştu. Ödülün yalnızca doğu Akdeniz'in değil, Hindistan'a giden kara ve deniz yollarının da kontrolünü ele geçirmek olduğunu biliyordu ve Bombay valisine bu bozgunun haberlerini gönderdi. Ardından, karısına yazmadan önce Leydi Hamilton'a bir mektup yolladı: "Artık hanımefendilerine Horatio Nelson'ın kalın-

tılarını gösterebilirim ve sakatlıklarımın hoş karşılanmama engel olmayacağına güveniyorum. Onlar onur izleridir."

İNSAN VEZÜV

Emma 22 Eylül günü Napoli Körfezi'nde, üzeri madalyalarla kaplı, ama Sontag'ın sözcükleriyle "bitkin, öksüren, saçı pudralı ama fazla uzamış, içi boş sağ kolu tören üniformasının göğsüne iğnelenmiş, bir misketli mermi parçasının çarptığı kör gözünün üzerinde kırmızı bir yarık" olan bir adamla karşılaştı. Şişmanlamasına rağmen hâlâ güzel olan otuz üç yaşındaki kadın, "canlıdan çok ölü halde [onun] kollarına düştü." Leydi ile amiral arasındaki, kimi yazarların doğası gereği bir dikizci olan Sir William'ın hem zevk alıp hem yönettiğini öne sürdükleri taşkın, romantik ve sakınmasızca gözler önüne serilen aşk macerası işte böyle başladı. Yanardağ araştırmalarının kurucusu olan Sir William, Nelson'da bir insan Vezüv bulmuştu.

Emma, Nelson'ın sıtmadan ve yorgunluktan harap düşmüş yaralı, parçalanmış bedenini tedavi etti. Onu yatağa hapsedip eşek sütüyle besledi. "Viva Nelson" yazılı bayraklarla süslenmiş olan kentte kralla kraliçeden *lazzaroni*'ye dek herkes kutlama yapıyordu. Hafta sonuna gelindiğinde Nelson, kırkıncı yaş günü için verilen muazzam bir şölene katılacak kadar iyileşmişti. Karısına, "Sir Willam'ın evinde 80 kişi akşam yemeği yedi, 1740 kişi baloya geldi, 800 kişi gece yemeğine kaldı ve her şey daha önce hiç görmediğim bir zarafetle yapıldı," diye yazacaktı. Emma'yla ikisi tomurcuklanmakta olan aşk maceralarını saklamaya zahmet bile etmiyorlardı.

İngiltere'de herkes "Boney"nin yenilgiye uğratılmasını kutluyor, toplar ateşleniyor, kilise çanları çalınıyor ve Amiral Nelson şerefine kadeh kaldırılıyordu. Ancak İngiltere kralı zaferi haber aldığında hiçbir şey söylemedi. Muzaffer amirale baron unvanını verdiğine göre, bir skandal kokusu almış olabilirdi, böylesine ezici bir zafer için çok küçük bir ödüldü bu. Hakaret olarak gördüğü her şeye karşı son derece hassas olan Nelson homurdanıyordu. "Dolandırıcılar ve şairler, fahişeler ve alçaklar ülkesi" dediği Napoli'ye de hayranlık duyduğu söylenemezdi. Harekete geçme arzusu duyan Nelson, Sir Willam'la birlikte, Ferdinando'yu Roma'yı istila etmeye kışkırtmak

için, kraliçe kız kardeşi Fransa'da giyotinden geçirilmiş olan Kraliçe Maria Carolina'yla işbirliğine girdi. Ne var ki Nelson Napoli ordusunun savaş gücünü doğru tahmin etmişti ve Fransızların yenilgiye uğrattığı ordu dağıldı. Napoli düşman istilasına ve düşünen sınıfın isyanına açıktı artık.

İngiliz filosunun kralı ve sarayını taşıdığı Palermo'da, küçük uğraşlarını sürdürdüler. Emma kumar oynuyor, Nelson da onun yanında oturup bir gecede beş yüz pound gibi büyük bir para kaybedişini seyrederken şampanyasını yudumluyordu. Nelson onun *cavaliere*'siydi, neredeyse hantal görünecek derecede irileşmiş olmasına rağmen Emma'nın tavırlarına tüm gücüyle alkış tutuyordu. İngiliz elçilik görevlileri raporlarına, Nil kahramanının "tüm filonun alay konusu" haline geldiğini yazıyorlardı. Flora Fraser, Emma'yla Nelson'ın 1800 yılının başlarına dek "düzenli olarak seks" yapmadıklarını düşünüyor, ama bir yıl gecikmeli bir tahmin bu. Nelson Palermo'da sürgündeyken ayrı kaldıklarında, Emma'yla ikisinin "aşkın doruğunda" olduklarını hayal ediyordu. Bu Spartalı savaşçı duygusal bir âşığa dönüşmüş, mütevazı papazın oğlu şehvete düşkün bir adam olmuştu. Emma da çılgınca âşıktı.

Ama kocasını ihmal etmiyordu. Kendi karısından tiksinmeye başlayan Nelson, bu gayri meşru birlikteliğin vaftiz babası haline gelen Sir William'la yakınlaşmıştı. İkisinin kavga ettikleri yolundaki dedikodular karşısında Emma ısrarla, "Sir W'yle Lord N iki kardeş gibi yaşıyorlar," diyordu. Engin, anaç doğasıyla iki erkeği de memnun etmeyi başarıyordu ve *Tria Juncta in Uno*'yu ilke edinmişlerdi. Tarihi böylesine çarpıcı bir biçimde şekillendirmiş olan bu üçlüye, her biri eşsiz bir katkıda bulunuyordu.

Kraliçenin isteği üzerine Nelson, Haziran 1799'da savaş filosuyla birlikte yeniden Napoli Körfezi'ne döndü. Fransızların desteğiyle burada aylarca ayakta kalmış olan cumhuriyet, güneyden gelen acımasız kralcı Calabrialılar karşısında çökmüştü. Nelson, en iyi ve en parlak Napolilileri bir cumhuriyet kurmaya kararlı intikamcı başıbozukların saldırılarından kurtaracak olan ateşkesi dikkate almadı. Bunun sonucuysa günlerce ve gecelerce süren bir katliam ve yağma oldu. Ardından Nelson binlerce cumhuriyetçiyi tutsak alarak hem

kadınları hem erkekleri prangaya vurdu; kendi denizcilerini bile rahatsız edecek bir manzaraydı bu.

Kral Ferdinando Sicilya'dan geldiğinde amiralin kamarasına yerleşti. Her gün tutsaklar filodan, kendilerini ya asacak ya da kafalarını gövdelerinden ayıracak –ya da daha kötüsü, işkence edilmek üzere zindanlara yollayacak– usulsüz bir mahkeme tarafından yargılanmak üzere kıyıya gönderiliyordu. Kurbanlar arasında soylular, seçkin âlimler, hatta bir de piskopos vardı. İdamlar pazar yerinde, sarhoş ve gürültücü bir güruh önünde gerçekleştiriliyordu. Kargaşa limandaki gemilere de taşıyordu. Hafta boyunca süren bu katliamın çok sayıdaki kurbanı arasında, Hamilton çiftinin misafir etmiş olduğu şair ve gazeteci Eleonora Pimental da bulunuyordu. Sontag romanını Eleanora'nın "tanıklığıyla" bitirir: "Kendi ihtişam ya da esenliklerinden başka hiçbir şeye önem vermemiş olanları bağışlayamam. Uygar olduklarını sanıyorlardı. Alçaktılar."

Nelson'ı savunanlar onun ikiyüzlülüğünü ve elbette, acımasızlıkta Terör Dönemi'nden geri kalır yanı olmayan gerici ölçüsüzlüklere onay verişini açıklamayı başaramamışlardır. Sir William daha ılımlı bir yol izlenmesinden yanaydı. Emma bazı kişilere merhamet gösterilmesi için yalvarıyordu, sonunda Nelson, onun "Asiler, Jakobenler ve Aptallar" için kendisini rahatsız etmesinden sıkıldı. Siyasi açıdan yargılandığında, amiralin tutumu acımasızca, akılsızca ve onursuzcaydı. Nelson filozof değil, askerdi. Emma'yı, "Napoli krallığına mutluluğu geri getiriyoruz," diye temin ediyordu. Donanma stratejisiyle ilgili kitaplar okumasına rağmen, bu ateşli adam savaşta kendini kaybetmiştir. İlişkilerinin başından itibaren, Hamilton çifti Nelson'a Napolyon'un donanmasını yok etmek için ihtiyaç duyduğu sakinleştirici etkiyi ve duygusal desteği sağlamıştır.

Onların çağında, Emma'nın Nelson'ın hayatını mahvetmiş olduğu yalanına inanılıyordu. Bizim çağımızdaysa, 1984 gibi ileri bir tarihte Ulusal Denizcilik Müzesi, Londra Metrosu için Leydi Hamilton'ın portresinin ve "İngiltere'nin Bir Numaralı Düşmanı" yazısının yer aldığı bir poster hazırladı. Bu hatalı yorum, Emma'nın ülkesine yaptığı vatansever hizmetleri göz ardı eder. Nelson savaşları, filosunu –gemilerinin yanı sıra subaylarını ve adamlarını

da– kendi iradesinin araçları haline getirerek kazanmıştır. Kaptanın kusacak hale gelmiş bir acemiyi rahatlatmak için geminin halatlarına tırmanması, asil kişinin bir çatışmadan önce adamları için endişelenmesi, amiralin kıyıda sıradan bahriyelerle sohbet etmesi hakkında öyküler anlatılır. Nelson'a tapan savaşçılar Emma'ya efsanevi güzelliğinden dolayı hayranlık duyuyor, ama onu Nelson sevdiği için seviyorlardı. Emma'nın biyografisini yazmış olan Mollie Hardwick'in ifadesiyle, "Napoli'deki devlet gemisinin amirali uzun zamandır oydu. Şimdi de Nelson'ın filosunun canlı maskotu olmuştu."

Susan Sontag bu üç yönlü sinerjiyi duyumsamıştır:

> Ardından üçü, son zamanlarda alışılmadık derecede sakin olan Vezüv'e bakmak için terasta dolaşıyorlar. Kimi zaman Cavaliere [Sir William] ortada, onlar da aslında pekâlâ olabilecekleri yaşı ilerlemiş çocukları gibi iki yanında duruyorlar. [...] Bu üçlü son derece doğal görünüyordu. Cavaliere'nin yaşamında, yeğenden çok oğlu gibi olan yeni bir genç adam vardı. Karısı, daha önce kimseye olmadığı kadar hayran olabileceği birisini bulmuştu. Kahraman, daha önce hiç sahip olmadığı türde arkadaşlar bulmuştu. [...] Ve gitgide yoğunlaşan bir dostluktan duydukları coşkunun ötesinde, büyük bir tarihsel dramanın oyuncuları olma hissiyle birleşmişlerdi: İngiltere'nin ve Avrupa'nın Fransız fetihlerinden kurtarılışı.

Bu dramanın gidişatı –gericilik– ve sonucu –imparatorluk– Sontag'ı doğal olarak hayal kırıklığına uğratmıştır. *Irish Times*'dan John Banville *Yanardağ Sevgilim* hakkındaki yazısında, tarihsel bir çatışmada taraf tutmasının, başka bakımlardan geçmişi parlak biçimde yeniden canlandıran bir yapıtın tek kusuru olduğunu düşünür: "Kabul edelim ya da etmeyelim, sanat ahlaktan bağımsızdır." Bu üçlünün siyasi görüşleri ilerici değildi. Dünyayla tüm ilgilerine karşın, çok zorlu zamanlarda birbirlerine şaşırtıcı derecede destek olmayı başarmış, kendi içlerine bakan bir üçlüydüler. Narsist Nelson, teşhirci Emma ve erbap Sir William 1800'de İngiltere'ye gitmek üzere yola çıktıklarında, yakın çevreleri Avrupa saraylarını büyüleyip göz kamaştırıyordu.

TRIA JUNCTA IN UNO

Hamilton çifti Napoli'den geri çağrıldığında, Nelson onlar olmadan hiçbir işe yaramayacağının farkına vardı. Ne var ki amiral gemisinden yoksun kalmıştı. Amirallik tarafından gönderilen Lord Keith, "Leydi Hamilton filoya yeterince uzun bir süre komuta etti," diye açıklama yaptı. Üçlü nispet yaparcasına, Napolyon'un ordularının her gün biraz daha ilerlediği bir kıtayı aşarak vatana karadan dönmeye karar verdi. Temmuz 1800'de düşman garnizonlarının etrafından dolanarak arabayla Floransa'ya ve nihayet Trieste'ye gittiler. Viyana yolculuğu sırasında başka yerlerde olduğu gibi, burada da Nelson fatih kahraman olarak alkışlandı: ışıklar titreşiyor, kalabalıklar tezahürat yapıyor, onuruna senfoniler çalınıyordu. Bir tek İngiliz elçileriyle eşleri soğuk davranıyorlardı; içlerinden biri, Nelson Emma'dan bir melek gibi söz ederken, Emma "bir ayı bakıcısı gibi onu burnundan sürüklüyor," diye yakınacaktı.

Madalyalarla donanmış olan Nelson Avusturya sarayında trompetlerle ve top ateşiyle karşılandı. Esterhazy'lerin taşra malikânesinde Emma, Joseph Haydn eşliğinde bir kantat söyledi. İngiltere elçisinin eşi dişlerini gıcırdattı, bir İsveçli diplomatsa Leydi Hamilton için "bugüne kadar gördüğüm en şişman, ama en güzel yüzlü kadın," dedi. Sofrada Emma, Nelson'ın etini kendisi kesti, Nelson da onun topluluk içinde konuşmasını, şarkı söylemesini ve gülmesini hayranlıkla izledi. Nelson için Emma'nın gölgesi, gönüllü tutsağı deniyordu; sevgili Napoli'sini kaybetmekten büyük bir üzüntü duyan Sir William ise pek göze çarpmıyordu.

İngiliz diplomatların eşleri Emma'yı kıskanıyor ve ondan korkuyorlardı. Alt sınıftan gelmesine karşın, iki erkek ona tapıyordu. Grubun Kasım ayında nihayet vardığı İngiltere'deyse farklı bir korku baş gösterdi: halkın Nelson'ı çok sevmesi egemen çevreleri kaygılandırıyordu. Kendi amiralinin başka hükümdarların verdiği madalyaları takmasından alınan Kral George ona soğuk davranıyor, ama Londralılar ileride film ve rock yıldızlarına gösterilecek bir ilgiyle caddede etrafını sarıyorlardı. Belediye başkanından Doğu Hindistan Şirketi'ne, tüccar sınıfı kahraman adamı ziyafet ve armağanlarla onurlandırıyor ve Nelson Başbakan Pitt'le baş başa konu-

şurken, Galler Prensi denen kötü ünlü zampara Leydi Hamilton'a göz süzüyordu.

Bir süreliğine Nelson karısıyla birlikte Dover Sokağı'nda, Hamilton çifti ise Grosvenor Meydanı'nda kaldılar. Bir gece Nelson öfkeyle evden fırlayıp kendini sokaklara vurdu ve sabaha karşı dörtte Hamilton'ların kapısını çaldı. Yukarı çıkıp yataklarının ayakucuna oturarak onlardan kendisini evlerine almalarını istedi. Toplumun ne düşüneceği Leydi Hamilton'ı endişelendiriyordu, ama Sir Willam, "dünya umurumda değil!" dedi. Emma'nın çekinmesinin nedeni (Horatia'ya) hamile olması ve bu durumu saklamasıydı. Bebeğin hayattaki şansı, meşru bir çocuk olduğu görüntüsünün yaratılmasına bağlıydı. Ne yazık ki, koleksiyonunun bir kısmını kaybetmesi nedeniyle üzüntü içinde olan yetmiş yaşındaki Sir William babalık rolüne uymuyordu. Zavallı Horatia, en sonunda bulunan yalana –Nelson'ın Horatia'nın babası olduğu, ama Leydi Hamilton'ın annesinin olmadığı kurgusuna– tüm ömrü boyunca sarılacaktı.

Bu üçlü kimi çevreleri hâlâ rahatsız edecek ne gibi bir suç işlemişti? Nelson'ın biyografisini yazmış olan Jack Russel'ın da belirttiği üzere o, "Emma'yı Sir William'ın evinden çekip almak gibi edebe aykırı bir günahı asla işlemedi." Toplum, hem genç bir erkekle hem de evli kadın kuzeniyle romantik bir ilişki içinde olan, Hamilton'ın kuzeni William Beckford'ın yaptıklarını görmezden gelmeye hazırdı. Ama Beckford *çok* zengindi. Beşinci Devonshire düşesi Georgiana, kocası ve en iyi arkadaşı Lady Elizabeth Foster ile fütursuz bir üçlü kurmuştu. Ama düşes *çok* iyi bir aileden geliyordu, Prenses Diana'nın atalarından biriydi. Egemen sınıf, Nelson'ın orta tabakadan gelmesini ve Hamilton çiftinin yeterince zengin olmamasını bir hakaret olarak görüyordu. Böylesi insanların bir kahraman, bir tanrıça ve çağın en iyi sanat koleksiyoncusu haline gelmelerinde yıkıcı bir yan vardı; yurtdışından gelme bir demokrasi kokusu taşıyordu bu.

Noel'e gelindiğinde, Nelson karısını terk etmiş ve gayri resmi olarak Hamilton'larla birlikte yaşamaya başlamıştı. Otuz beş yaşındaki Emma 1801 başlarında gizlice Horatia'yı doğurdu. Bebek sütanneye verildi ve iki yıl boyunca vaftiz edilmedi. Bu arada amiral

denize açılmak zorunda kaldı ve Nisan ayında Kopenhag'da bedeli ağır bir zafer kazanarak, Baltık Denizi'ni Britanya filosu için güvenli hale getirdi ve Rusya'nın Napolyon'un pençesinden kurtulmasına yardımcı oldu. Amiral gemisinden yolladığı mektuplarda sevgi dolu bir baba ve kıskanç bir âşık tablosu çiziyordu. Emma'yı sürekli olarak Galler prensine karşı uyarıyordu; prensin onu baştan çıkarmak istediğine emindi. Sir William mektup yazarak onu rahatlatmaya çalışıyordu. Nelson'ı düşmanın yapabileceklerinden çok, bu düşünce kaygılandırıyordu.

Sonbaharda Britanya'yla Fransa arasında ateşkes imzalandı ve Nelson, Surrey'de küçük bir çiftlik satın aldı. Çiftliği seçmiş olan Emma'ya, "Paradise Merton'ın, tüm topraklarının ve sularının en önde gelen hanımefendisi olacaksın," diye yazdı. Eve döndüğünde Hamilton'lar çoktan yerleşmişlerdi, Emma ise domuz ahırlarıyla tavuk kümeslerini yaptırmakla uğraşıyordu. Nelson'ın yeğeni bitkin haldeki amiralin bakımına yardım etmeye geldi ve sonradan kalbini hoşnut etmek için Horatia da getirilecekti. Nelson hayatında ilk kez huzurluydu.

Sir William yeğeni Charles'a şunları yazdı: "Nelson'ı gittikçe daha fazla seviyorum [...] o da bizi içtenlikle seviyor." Hamilton'lar aralarındaki bağı asla koparmadılar ve annesini küçük yaşta kaybetmiş, duygusal açıdan olgunlaşamamış bir kahramanın vekil ailesi oldular. Nelson'ın çok sevdiği Lord Pinto, onun büyük bir adam ve bebek karışımı olduğuna dikkat çekmiştir. Sontag, Sir William'ın güdülerini açıklarken, "Koleksiyonculuk doymak bilmez bir arzu türü, bir obje Don Juan'lığıdır," diyerek, Hamilton'ın Emma'yla Nelson'ı nihai sanat objeleri olarak koleksiyonuna katmış olduğunu ima eder. Ama biz, bu mantıklı ve duyarlı beyefendinin hem "vasisi olduğu çocuklarına" hem de ülkesine duyduğu sevgiden ötürü onların epik aşklarına eşlik ettiğini düşünüyoruz. Jack Russel, Merton'daki ortak yaşamlarını şöyle anlatır: "Orası her bakımdan dünyanın en mutlu yeriydi ve üçüncü kişi her zaman kaçıp, British Museum'da sakin bir gün geçirebilirdi." 1802'de üçü birlikte, "Sir William Hamilton, Leydi Hamilton ve Bay Nelson size mutlu bir Noel dilerler," yazılı tebrik kartları gönderdiklerinde artık bir aile olmuşlardı.

Hamilton'lar arasında bazı gerginlikler vardı. Emma içki içiyor ve çok fazla para harcıyordu ve Sir William son yıllarında borçlarını ödemek için vazolarını ve tablolarını satmak zorunda kalmıştı. Kendisi göçüp gittiğinde karısının sıkıntıya düşeceğini görebiliyordu. Emma konuk ağırlarken aşırı cömertti. Londra'daki evlerinde Şubat 1803'te Emma'nın yüz konuğun önünde çalıp söylediği bir müzik akşamı Sir William'ı çok yordu. Hastalandı ve Emma'nın ona baktığı, Nelson'ın ise yatağının yanında nöbet tuttuğu altı günün sonunda, ikisinin kollarında öldü. Vasiyetinde Nelson'dan "en sevgili arkadaşım [...] tanıdığım en erdemli, sadık ve gerçekten cesur adam," diye bahsediyordu. Karısına mütevazı bir gelir bıraktı, mal varlığının büyük kısmıysa söz vermiş olduğu gibi yeğeni Charles'a kaldı.

Çok geçmeden Britanya'yla Fransa yeniden savaşa girdi ve Nelson Akdeniz'de komutanlık görevine döndü. Sonraki iki yılın büyük bölümünü Fransız filosuyla çarpışmaya girmeye çalışarak, Atlantik'ten Batı Hint Adalarına ve sonra yeniden İspanya'ya dek onları kovalayarak geçirdi. Nelson'ın karısı boşanmayı reddettiğinden, Emma'yla ikisi Horatia'nın kendi kızları olmadığı yalanını sürdürmek zorunda kaldılar. Ağustos 1805'te, uzun bir süreden sonra Merton'da yeniden bir araya geldiler. Aşk çocuklarıyla birlikte, cennetlerinde kol kola gezindiler. Savaş çağrısı geldiğinde, Emma gözyaşları içinde isteksiz kahramanını görevini yapmaya cesaretlendirdi. Nelson'ın yanıtıysa şu oldu: "Cesur Emma! Mert Emma! Dünyada daha çok Emma olsaydı, daha çok Nelson olurdu." Kaybedeceği bir çocuğa hamile olan Emma, bunu hiç belli etmedi. Nelson gitmeden önce Emma'nın parmağına altın bir alyans taktı.

Nelson yola çıkarken neredeyse üzerine saldıran insanlar gibi, Emma da onun ne pahasına olursa olsun zafer kazanmaya kararlı olduğunu hissetmişti. Bütün büyük aşk maceraları gibi, onunki de zamanından önce sona ermeye yazgılıydı. Lord Nelson'la Leydi Hamilton birbirlerinin kusurlarını asla bilmediler. Russell'ın dediği gibi: "Birlikte geçirdikleri zamanlar hep çalınmış anlardı. Dolayısıyla birbirlerine ateşli bir aşkla bağlandılar ve bunun için Sir William'a teşekkür borçluydular." İlk yeşerdiği yer görkemli, dekadan

Napoli olmasa, bu aşk macerası başlar mıydı acaba, diye de merak ediyoruz. Amiral fethine bu kentte, kadim *cavaliere servente* kisvesi altında girişmişti. Sir William çileden çıkmış koca rolünü değil, zamanla gerçekten dönüştüğü, dalgın İtalyan soylusu rolünü oynamıştı. Tüm Napoli de alkış tutmuştu.

21 Ekim 1805'te, Trafalgar açıklarında Nelson, donanmasını birleşik Fransız ve İspanyol filolarını yok etmek üzere harekete geçirdi. Napolyon (sonradan Hitler'in de yapacağı gibi) İngiltere'yi istila etme planlarından vazgeçip, doğuda Rusya'ya yönelecek ve hezimete uğrayacaktı. Göğsündeki askeri nişanların hedef haline getirdiği amiral, kendisini ateş hattından çıkarmak için yapılan girişimlere karşı koydu. Fransız bir keskin nişancının mermisi belkemiğine saplanıp onu öldürdü. Son yazılı ve tanıklı vasiyeti şöyleydi: "Leydi Emma Hamilton'ı, hayattaki mertebesini koruması için yeterli koşulları sağlayacaklarını düşünerek, Kralıma ve Ülkeme miras bırakıyorum."

Kral George bunu duymak bile istemedi. Emma da cömertliği ve müsrifliği sürdürerek, kendine bir gelir bağlattırmaya çabalayarak, mücevherlerini satarak, çok fazla içerek bir on yıl daha mücadele etti ve en sonunda borçlular hapishanesine atıldı. 1814'te Horatia'yla birlikte Calais'ye kaçtı, burada yoksul bir yaşam sürdüler. Nelson'ın kızlarına bıraktığı parayı muhafaza eden Emma, faizini yalnızca kızın eğitimine harcadı. Ertesi yıl alkol zehirlenmesinden ölmesinin ardından Horatia İngiltere'ye döndü, bir din adamıyla evlendi, ona dokuz çocuk doğurdu ve annesinin Emma olduğunu inkâr etti.

Zamanında toplumu ayağa kaldırmış olan bir üçlü aşkın önemini değerlendirirken, son sözü işin erbabına bırakıyoruz. Sir William'la Emma Hamilton'ın neoklasik harekette oynadıkları çığır açıcı rol –Sir William antika koleksiyoncusu, Emma ise sayısız resmin modeli olarak– artık kabul görüyor. On dokuzuncu yüzyıl ortalarında, İngiliz-Yahudi bir hayırsever olan yaşlı Sir Moses Montefiore'ye gençliğinde tanıştığı Nelson'la ilgili anıları sorulduğunda, yanıtı şu olmuştu: "Ah oğlum, gözüm Leydi Hamilton'dan başkasını görmüyordu ki." Sir William'la Nelson da onunla aynı fikirde olurlardı.

III. BÖLÜM

ANNE VE OROSPU

On dokuzuncu yüzyılın kültürel bir sınır olarak, Napolyon'un 1814'te Elbe'ye sürgüne gönderilmesinden, Birinci Dünya Savaşı'nın yüzyıl sonra patlak vermesine dek uzandığı söylenebilir. Napolyon Yasaları on sekizinci yüzyılın hem toplumsal hem de ailevi konularda akılcı bir yönetim arayışının cisimleşmiş haliydi. Aradaki dönemde on dokuzuncu yüzyıl –fabrika sisteminden ulusal demiryoluna ve telgraf şebekelerine, hatta günlük gazeteye dek– öylesine geniş çaplı maddi süreçlere tanıklık etti ki, neo-klasik adalet idealinin yerini gayri şahsi ilerleme çabaları aldı. Ama bu yüzyılda *cinsel* açıdan ilerleme yaşandı mı?

Yüzeysel olarak ve kimileri için, evet. Kadınlarla çocukların hukuki konumları iyileşirken, babanın mutlak otoritesi kısıtlandı. Boşanma izni, Britanya'da yüzyıl ortasına dek ancak Parlamento'dan çıkacak özel bir yasayla, Amerika'daysa 1880'lere dek devlet yasama organından geçirilecek bir kararla alınabiliyordu. Uygulamada yalnızca erkekler, üstelik onlar da nadiren böyle bir karar elde edebiliyordu. Boşanma mahkemelerinin kurulması, boşanma nedenlerinin listelenmesine yol açtı; zina başlıca boşanma nedenlerinden biri olmakla birlikte, kadın ve erkek için farklı yorumlanıyordu.

Fransız hukukunun egemen olduğu kıta Avrupa'sında baba, mirasını çocukları arasında bölüştürmek zorundaydı, ama vârislerinin onun rızası olmadan evlenmeleri yasaktı. Dumas'nın *Kamelyalı Kadın*'ının opera çeşitlemesi olan Verdi'nin *La Traviata*'sında, Alfredo Germont babasına karşı gelerek kibar fahişe Violetta'yla birlikte yaşar. "Kötü kadın" yerini

bildiğinden, yaşlı Germont'un oğlunun hayatını Violetta'nın mahvettiğine dair savunmaları, sevgilileri ayırmakta tehditlerden daha etkili olur. Britanya ya da Amerika'daysa evlenmek için izin almaya gerek yoktu ve kız ya da erkek çocuklar sık sık anne-babalarının arzusuna karşı geliyorlardı. Ne var ki bir baba, aşk evliliği yapan çocuğunu mirasından mahrum edebilirdi.

Bütün bu "ilerleme" çağı boyunca insanlar temelde toplumsal ya da maddi avantaj sağlamak için evlenmeyi sürdürdüler. Amerika'nın Batı kesiminde bu avantaj kadının maddi drahomasından çok, işgücü vaadi olabiliyordu. Evde erkeklere bakan eşlerle dışarıda onları avutan kadınlar –anne ve orospu– arasındaki eski ahlaki ayrım, on dokuzuncu yüzyıl başından sonuna dek sadece küçük bir daralma gösterdi. Bertrand Russell, Victoria devrinin çifte standardını şöyle özetler: "Bu sistem fuhuş sayesinde mümkün olmuştur."

Friedrich Engels onur kırıcı bir yorumda bulunarak, eşle fahişe arasındaki başlıca farkın, ilkinin bedenini saat başına pazarlamak yerine "bir kalemde köle olarak satması" olduğunu belirtmişti. Engels yüzyıl sonuna doğru, kadınların elde ettikleri ama nadiren uygulayabildikleri hukuki ilerlemeleri alaya alacaktı. Russell'ı ve sonraları Simone de Beauvoir'ı etkilemiş olan Engels, tekeşliliğin amacının yalnızca kadın eşi bağlamak olduğunu anlamıştı. Erkeğin evlenirken bakir olması ya da evi dışında ilişkiler yaşamaktan kaçınması beklenmezdi.

İlginçtir ki bu uygar yazarların hiçbiri, "öteki kadın"la –ne eş ne de orospu olan metresle– ilgilenmemiştir. Bu üçüncüsü, iyi seçilmiş ilişkiler yoluyla epey bir sermaye biriktirebilen bir profesyonel olabilirdi. Örneğin Sarah Bernhardt'ın annesi, kızının da aynı yolu izlemesini bekleyen göz alıcı bir kibar fahişeydi. Ya da metres, ikinci eve kapatılmış olarak yaşayan ve Émile Zola'nın eski bir terzi olan Jeanne Rozerot'su gibi, erkeğin piç çocuklarını yetiştiren genç bir eş olabilirdi. Yasal eş öteki kadını öğrendiğinde, tepkisi genellikle yapmacık bir hoşgörü olurdu. Arada bir bu üçlü, bir *ménage à trois*'ya dönüşürdü.

Cinsel reformla bu reforma gösterilen tepki arasında yüzyıl boyunca süren mücadelenin gözlerden kaçmış yönü, öteki kadının gizlice elde ettiği zaferdir. Metres, on dokuzuncu yüzyılın hakkı teslim edilmemiş kahramanıdır. Anneyle orospu arasındaki uçurumu kapatmakla kalmayıp, bu rolünden kâr elde etmiştir. "Öteki kadın", modern çağların bağımsız kadınının atasıdır. Bu yönde yavaş yavaş ve anlayışlı erkeklerin

yardımıyla gelişim göstermiştir. Yüzyıl sonuna gelindiğinde Lou Andreas-Salomé; Nietzsche ve Rilke gibi büyük adamları içeren iki üçlünün odak noktası olabilmiş, sonradan Sigmund Freud'un çalışma arkadaşıyla da ilişki kurmuştur. Ama kadının ahlaki açıdan erkeğin dengi ve cinselliğin mahrem siyasetinde ondan üstün olarak görülmesi ancak, Birinci Dünya Savaşı civarında güçlenen bohemlik döneminde mümkün olmuştur.

8

ROMANTİK ASİLER

Percy ve Mary Shelley ile Frankenstein
Lord Byron ile Kont ve Kontes Guiccioli

Byron'ın bütün aşk ilişkileri birkaç sözcükle özetlenebilir: kadınlara karşı şiddetli bir ihtiyaç ve Kadın'a karşı güvensizlik
FELIX RABBE

MARY, PERCY VE CANAVAR

İngiliz Romantik akımı, Fransız Devrimi'nin algılarda yarattığı büyük değişimden evrilmiştir. Bertrand Russell, bu akımın "baş havarisi"nin Percy Shelley olduğunu söyler. Kurulu düzene isyan eden Shelley, Napolyon'un yenilgisinden sonra Avrupa'yı saran gerici dalgaya karşı koydu. Shelley'nin kısa ve trajik yaşamı, hepimizin bildiği ve yaşamak istediği romantik aşkı başlattı. Russell, "Shelley âşık olduğunda keskin duygulara ve şiirde ifade bulacak türde yaratıcı düşüncelere kapılırdı," diye yazar. Şair bu hisleri fiziksel doyum uğruna harcamak istemiyordu. Bunu engellemeye, kendi çevresini ve ölümünden sonra tüm dünyayı etkileyecek şiirleri yazabilmek için duygulanımlarına ket vurmaya ihtiyaç duyuyordu. Bu nedenle de, yarım bırakılmış üçlüler şeklinde karmaşalar yarattı. Dizginlerini elden bırakmayacak sahiplenici kadınlar seçtiğinden, kurduğu ilişkiler büyük oranda fantezi olarak kaldı.

1792'de taşralı bir toprak sahibinin oğlu olarak doğan Percy Bysshe Shelley, yedi çocuğun en büyüğüydü. Çocukluğundan itibaren, son derece kültürlü bir kadın olan annesinin etkisi altında kaldı. Eton'da geçirdiği ilkgençlik yıllarında iki gotik roman yazdı. Oxford'da reenkarnasyona, okültizme ve William Godwin'in radikal fikirlerine daldı. Ama genç adamın 1811'de *Necessity of Athe-*

ism'i (Ateizmin Gerekliliği) yazmasına kişisel bir reddediliş –kuzeni Harriet'in nişanlarını bozması– neden olacaktı. Yazdığı aşk mektuplarının kızın ailesi tarafından "Hıristiyanlık karşıtı" olarak nitelenmesi sonucunda, dinden şiddetle nefret etmeye başladı. Yakın arkadaşı Thomas Jefferson Hogg'la birlikte yazdıkları bu kitapçık ikisinin de Oxford'dan atılmasına neden oldu.

Shelly genel olarak romantik coşkusunu yazıya yöneltti. Yol açacağı sonuçlara aldırmadan yazdı ve gözden kaybolanı, ani olanı ifade etmeye çabaladı. Görünüşte dünyevi ve kaba bir insan olan Hogg, havai şairin platonik bir bağ kurmaya, kadınlarıyla bir araya getirerek karışık üçlüler oluşturmaya çalıştığı erkeklerin ilkiydi. İri yarı, çam yarması Hogg, arkadaşıyla aynı şeylere ilgi duymamasına karşın sürekli olarak ona yakın kadınların peşine düşüyordu. Bu döngü, Percy'nin kız kardeşi Elizabeth'le başladı. Karasevdalı Hogg, kendini onun romantik talibi ilan etti. Shelley içgüdüsel olarak cinsel özgürleşmeye inanıyor, ama pinti arkadaşı için "özgür" aşk, karşılıksız vaatlerden başka bir anlam ifade etmiyordu. Duygularını bastıran Hogg'un, Shelley'ye duyduğu kabul edilemez erotik hisleri dışa vurmak için bir üçlüye ihtiyacı vardı. Hogg, romantik görünüşlü dostuna kapılıp, kendi budalalığını unutabiliyordu.

William Hazlitt, kadınların şaire bayılmalarına neden olan bu görünüşü şöyle anlatır: "Açık, altın renkli, çilli teni içinden gelen bir ışıkla şeffaf görünürdü ve içi öylesine ilahi bir biçimde işlenmişti ki, neredeyse bedeninin düşündüğü söylenebilirdi. [...] Zarif ve ince silueti, rüzgâra tutulmuş bir çiçek gibi salınırdı." Kendini feda etmekle cinsellik arasındaki ilişkiyi ortaya çıkaracağı için, yine bir enerji ve kırılganlık bileşimi olan John Lennon'la karşılaştırılması ilginç olurdu.

On dokuz yaşındaki Percy, kaba ailesinden neredeyse intihar edecek derecede işkence gören on altı yaşındaki Harriet Westbrook'la Londra'da tanıştı. Kızın önerisiyle, birlikte kaçıp evlendiler. Shelley ona olan ilgisini kaybettikten sonra da Harriet uzun bir süre boyunca şairin etkisinde kaldı. Ekonomik güçlükler genç çiftin peşini bırakmıyordu. 1813'te monarşi ve evliliğe karşı bir saldırı olan *Queen Mab* (Kraliçe Mab) adlı şiiri sansasyon yarattı ve yasaklandı.

Bu şiir, henüz olgunlaşmamış olan şairin uygulamaya dökmek istediği bir put kırıcılığı ifade ediyordu.

York'ta onları ziyarete gelen Hogg, ev sahibi yokken Harriet'i baştan çıkarmaya çalışarak Shelley'nin özgür aşk konuşmalarını sınadı. Shelley döndüğünde Harriet kocasına her şeyi anlattı. Ne var ki Shelley arkadaşıyla karısını bilerek bir araya getirmişti. Şairin niyeti, Harriet ve Hogg'la birlikte yaşamaktı. Reformcu William Godwin'in, bir kocanın karısının bedeni üzerinde mülkiyet hakkına sahip olmadığı görüşünü benimsemişti. Shelley arkadaşı Hogg'a, üçlü konusunda Harriet'in "önyargılı" olduğunu, ama bu tavrının sürmeyeceğini ümit ettiğini yazdı. "Eğer *o* bunun masumiyetine ikna olursa," diyordu, "paylaşıldığında benim zevkimi azaltmadan arkadaşıma zevk verecek şeyi tekelime almaya çalışacak kadar alık bir fikir kölesi olur muyum hiç?"

Jean Fuller sezgili bir biyografi yazarı olmasına karşın, başarısızlıkla sonuçlanmış bu ilişkiyi, *ménage à trois*'yı anlayamayanların toy yaklaşımıyla yorumlamıştır. Fuller şöyle yazar: "Bir kadın için rekabet etmek yerine onu paylaşmaya yönelik, tümüyle heteroseksüel kişilere son derece tuhaf gelen istek genellikle, kadının bir köprü olarak kullanılması dışında hiçbir çıkış yolu bulamayan bastırılmış ya da fark edilmemiş bir eşcinsel arzuyu ele verir."

Kimin *tümüyle* heteroseksüel olduğunu ve rekabet etmektense paylaşmanın neden bu denli tuhaf göründüğünü sormamak elde değil. Camille Paglia, Romantizm'de "kadınlık asla bastırılmaz. Romantiklerin bastırdıkları bir şey varsa, o da erkekliktir," diye yazarken, gerçeğe daha fazla yaklaşır. Shelley zaman zaman erkek yoldaşlığı idealinin, zaman zaman da Romantik "ensest ikiz" fantezisinin, ruhuna eş olacak bir kadının peşine düşmüştür. Shelley'nin, şiirinin kâğıttan gemilerini üzerinde yüzdürdüğü narsist bir düşünce havuzu vardı. Kuşatıcı bir aşk aracılığıyla kendi bölünmüş doğasının uyumunu arayan şairin fantezisi, bir üçlünün bütünlüğüne doğru sürüklendi.

Percy, "Eve, Harriet'e geldiğimde mutluların en mutlusu oluyorum," diye yazabiliyordu hâlâ. Ama Hogg'la arkadaşlığının soğumasından onu sorumlu tutuyordu. Harriet'in şiiri ya da felsefeyi anlayamamasından rahatsız oluyordu. Shelley Londra'da,

Godwin'in doğum yaparken ölen karısı feminist Mary Wollstenocraft'tan olan kızında eş ruhunu buldu. Shelley'nin biyografisini yazmış olan Joan Rees'e göre, Mary Godwin "açık tenli ve güzeldi, sessiz ama yürekliydi, ateşli ve güçlüydü, güçlü bir idrak yeteneğine sahipti ve ilk karşılaştığı sırada Harriet'in olduğu gibi, o da on altı yaşındaydı." Mary inisiyatifi ele aldı ve Wollstenocraft'ın mezarında Percy'ye ilan-ı aşk etti. Percy cevap olarak üçünün birlikte yaşamalarını teklif etti; Harriet kız kardeşi, Mary ise karısı olacaktı. Mary teklifi kabul etti, ama iki çocuk annesi olan Harriet, üçlü ilişkiyi kabul edemeyecek kadar perişan haldeydi.

1814'te, Godwin'in kuraldışı bir ilişkiye rıza göstermeyi reddetmesinden sonra Shelley, aşırı dozda lavdanom içerek intihar etmeye kalkıştı. Bir doktor onu kurtardı. Percy'yi hasta yatağında ziyarete çağırılan bir arkadaşı, Harriet'e duyduğu merhametle Mary'ye duyduğu yeni tutku arasında parçalanmış halde buldu onu. Âşıklar kısa bir süre sonra Fransa'ya kaçtılar ve Godwin'in ikinci karısından olan kara gözlü, kıvırcık saçlı kızı Claire Claremont'u da beraberlerinde götürdüler. Bu atılgan kız, kanundışı bir yaşama çok da hevesli olmayan serinkanlı, sarışın Mary'yle keskin bir tezat oluşturuyordu. Percy'yle üvey kardeşi arasındaki bariz çekim Mary'nin dikkatinden kaçmasa da, üçü birbirine bağlı kalacaktı. Claire, Percy'nin hem öğrencisi, hem de yazışmalarındaki yakınlığa bakılırsa, daha ilk zamanlarda sevgilisi olmuştu. Kıta Avrupa'sında yaşadıkları maceralardan sonra yoksul düşen üçlü Londra'ya döndü.

1815'te dedesinin ölümü üzerine Shelley'nin bağımsız bir geliri oldu. Ama arkadaşlarına karşı aşırı cömertti ve otlakçı Godwin borç almak için onu sıkıştırıyordu; bu nedenle Mary hamile olmasına karşın elindekiyle idare etmek zorundaydı. Hogg bir kez daha ortaya çıkarak arkadaşının kadınına kur yaptı. Mary, belki de âşığının başka yerlere kayan ilgisini yeniden kendine çekmek için, dava vekili olmuş ve daha da irileşmiş Hogg'u cesaretlendirdi. Birbirlerine yazdıkları mektupların müsveddeleri, ikisi arasındaki kısa ama ciddi bir flörte işaret ediyor. Mektuplardan birine, karşı taraftan gelen talep üzerine Mary'nin saçından bir tutam eklenmişti.

Mary ilk çocuğuna hamileyken "sevgili Hogg"a, ona olan muhabbetinin de artmakta olduğunu açıkladı. Bir ilişki istediğini, ama

bunun çocuk doğana kadar ertelenmesi gerektiğini yazdı. Shelley'nin de onunla yatmak için beklemesi gerekecekti. Mary onun üçlü bir ilişkiyi onaylayacağından emin görünüyordu. Ancak üçüncü kez, muhtemelen Shelley'den hamile kalan Harriet, kendini Serpentine'e atıp boğuldu. Shelley'nin Harriet'ten olan çocuklarına babalık etmeye uygun olmadığı açıklandı, ama artık Mary'yle ikisi evlenmekte özgürdüler. Hıristiyan ahlakını benimsemiş olan Hogg bir süreliğine ortadan kayboldu; sonraki yıllarda Mary onunla "kaçık" diye dalga geçmekten zevk alacaktı.

Mary, yetiştiriliş tarzına ve yazar olarak ün kazanmasına rağmen "erkeklerden korktuğunu", bu nedenle de "kadınlarla *haşır neşir* olmaya eğilimli" olduğunu iddia ediyordu. Percy'yi büyüleyen her kadına bağlanıyordu. Ortak bir arkadaşlarına göre Shelley "tam bir Mormondu. [...] Belki de elli karısı olmuştu." Şairin aşkları gelip geçiciyken, Mary'nin ilişkileri neredeyse takıntılıydı. Bize göre Mary, 1818'de yayımlanan *Frankenstein* adlı romanında doktorla canavarı arasındaki ilişkiye, Shelley'yle alter egosu Hogg arasındaki ortakyaşamı model almıştı. Mary'nin sözde âşığı, 1930 tarihli filmde Boris Karloff'ta gördüğümüz aynı hantal adımlarla dolanıp duruyordu. (Yönetmen James Whale eşcinseldi, bunu itiraf ettiği için de dışlanmıştı ve filmde –devamı *Frankestein'ın Gelini*'nde daha da fazla olacak– üç-yönlü imalar vardı. Shelley bir zamanlar Hogg için, "Bir istiridye kabuğunun içindeki incidir o," diye yazmıştı. Ama bu sert kabuğu bir tek kendisi ya da kadını açabilirdi.

Öğrenciliği sırasında kimyaya meraklı olan Shelley odasını deneyleriyle doldururdu. Yıpranmış kol ağızları, darmadağın saçı, ekmek ve üzüm yiyerek yaşamasıyla, kaçık bir bilim adamı havası taşırdı. Geleneksel dünyaya ise ahlaki açıdan canavar gibi görünürdü. Arkadaşının üstün aklının tahakkümü altında yaşayan hantal Hogg, onun hem hislerinin hem de ifadesinin akıcılığına içerlemekteydi. Shelley'nin ölümünden sonra Hogg, biyografi kisvesi altında, Shelley'nin kendini beğenmiş bir çapkın olduğunu kanıtlamaya adanmış iki ciltlik müstehzi bir kitap yazdı. Edebiyatta olduğu gibi yaşamda da, canavar her zaman yaratıcısına sırt çevirir.

Mart 1818'de, Percy'yle Mary iki küçük çocuklarıyla birlikte, bu kez dönmemek üzere İtalya'ya gittiler. Ancak Fuller'ın da belirttiği

gibi, "Görünüşe bakılırsa Shelley bir üçlü içinde yaşamaya yazgılıydı." Claire Claremont da onlarla geldi ve sürgüne gitmesinden önce baştan çıkararak bir ilişki yaşadığı Lord Byron'dan olma sevimli kızı Allegra'yı beraberinde getirdi. Byron kendi rezil ününe rağmen Claire'in vahşiliğinden hoşlanmıyor ve artık onunla bir ilgisi olsun istemiyordu. Ama Mary'nin ısrarı üzerine kızının sorumluluğunu üstlendi. Bu noktadan itibaren, Romantik cinselliğin vücut bulmuş hali olan bu İngiliz Don Juan'ın öyküsü, Percy'nin –Byron'ın istemeyerek yol açmış olabileceği– trajik ölümüne dek Shelley'ninkiyle iç içe geçer.

Shelley, Piza'daki arkadaş çevresinin teşvikiyle en verimli dönemine girdi. Akdeniz ortamının ilk meyveleri, Platon'un *Sempozyum*'unun çevirisi ve "Yunan aşkı"nı, yani önceki çevirmenlerin sansürleyerek diyalogdan çıkardıkları, yetişkin erkek - oğlan çocuk seksini savunma amaçlı bir denemedir. Ne var ki Shelley'nin klasiklerde rastlanan, aynı cinsiyetten kişiler arasındaki aşkı onaylamasından ve gelecekte tek bir cinsiyet olmasını istemesinden, çağdaş anlamda gizli bir eşcinsel, hatta biseksüel olarak etiketlenmesine bir kalemde atlanamaz. Shelley'nin ünlü "Hepimiz Yunanız" sözü, bir panteizm ifadesidir. Şairin kullandığı *The Banquet of Platon* (Platon'un Şöleni) başlığı, yaşamı tümüyle kucakladığına işaret eder. Romantikler tüm doğal dünyayı yeniden keşfedip erotikleştirmişlerdir.

Bu nedenle Shelley, Thomas Love Peacock'a, Venüs gezegeninin "ilahi ve dişi doğası"nı borçlu olduğu "yumuşak ama delici ihtişamı"nı över. Aynı mektupta, öğleden sonraları "akan selin ormanın ortasında oluşturduğu bir havuzda ya da pınarda" yıkandığını anlatır. "Her yanı sarp kayalarla çevrili ve onu oluşturan akarsuyun çağlayanı, bitmeyen enerjisiyle bir kenarından içine dökülüyor. [...] Soyunup kayalarda oturarak Herodot okumayı [...] ardından kayanın kenarından bu pınara atlamayı âdet edindim." İşte size, içindeki selden, duyusal izlenimlerin hücumundan büyülendiği için imgesinin hareketsiz bir yansımasını seyretmek istemeyen bir on dokuzuncu yüzyıl Narkissos'u. Doğada çıplak, elde kitap – tam bir Romantik poz!

Shelley, eşini dişi ikizi Mary'de bulmuş olan bir narsisttı. Ama günlük yaşamın sıkıntıları aşklarını yıprattı. İki küçük çocuklarını kaybetmeleri Shelley çiftinin evliliğini daha da sıkıntıya soktu. Fuller'a göre Percy, "tüm seks düzeneğinden bıkmıştı ve varlıkların birleşmesinin daha yüksek bir düzleme aktarılmasını arzuluyordu." Yine de ikiz arayışı devam etmeliydi – bir başkasının kollarında olmasa da, gözlerinde. Percy'nin, babası tarafından bir manastıra kapatılmış olan Emilia Viviani'ye vurulması, tipik bir şair macerasıdır. Emilia'yı, Shelley'nin duygularından istihzayla "Shelley'nin İtalyan Platonikleri" diye söz eden Mary'yle birlikte ziyaret ediyordu. Kendini kafese kapatılmış bir kuş olarak niteleyen Emilia, Shelley'nin onu kurtaracağını umuyordu, ama şair böyle bir entrikadan zevk alabilecek bir Kazanova değildi.

Bunun yerine, "Bahar ve Gençlik ve Sabaha Dair Bir Metafor"una "Epipsychidion"u yazdı. Aslında bu şiir Shelley'nin aşk yaşamının bir tarihçesidir ve bu yaşamı dolduran çok sayıda kadının metaforik tasvirlerini içerir; Mary ay, Emilia da güneş olarak, "hiçbiri ötekini hor görmeden ya da gölgelemeden, birlikte hüküm [sürecek olan] ikiz ışık küreleri" de bunların arasında yer alır. Claire "güzel ve ateşli bir kuyrukluyıldız" diye tasvir edilir. Shelley "pervanenin yıldıza karşı arzusu"nu duyduğu Emilia'yı neredeyse tümüyle hayalinden yaratmıştır. Ama babasının seçtiği koca adayıyla evlenmeyi kabul edip Shelley'den drahoma istediğinde, yıldızı sönecektir.

"Epipsychidion"da Shelley'nin fantezi cinsel yaşamını özetleyen bir üçlünün tasvir edildiği, metinden çıkartılmış bir önsöz vardır:

> Aşağıdaki şiir, Leghorn'dan Levant'a giderken ölen genç bir İngiliz erkeğinin portföyünde bulunmuştur. [...] Beraberinde karısı olduğu sanılan bir hanım ve kadın olduğu kuşkusunu uyandıracak derecede aşırı bir bağlılık gösterdiği, efemine bir genç de vardı.

Karşı cinsin kılığına girmeye bayılan Camille Paglia, önsözü sapkın anlamında, "Byronik" olarak niteler ve "turneye çıkmış bir Shakespeare kumpanyası kadar egzotik bir *ménage à trois*" diyerek,

bahsi yükseltir. Ardından, bu kız-oğlana karısının da erotik olarak ilgi duyduğunu ima eder. Burada Mary Shelley'nin libidosunun zar zor bastırılmış bir yönüne değinmektedir. Ama açıkça poliseksüel olan Byron'la sözde biseksüel Shelley arasında bir bağ kurma yönündeki tüm çabalara rağmen, iki şairin mizacı, arkadaşlıklarında ihtiyatlı olmalarına ve kaderlerinin başka şekilde iç içe geçmesine yol açacak kadar birbirinden uzaktır.

Shelley Londra'daki yayıncısına, İtalyanların ilgisini çekmediğini yazacaktı. Sonradan İtalyan olan Byron içinse tam tersi bir durum söz konusuydu. Yazıştığı İngilizleri şaşırtacak şekilde o, uçarı yaşamından vazgeçip sadakatle *cavaliere servente* rolünü üstlendi. Papalık Devletleri'nin gerici yönetimini devirmeye yönelik bir komploda yer aldı ve hem şahsi hem de siyasi düşmanları tarafından öldürülmeyi göze aldı. Luigi Barzini'nin zekice gözlemlediği gibi, " 'Bu İtalyanlaşmış İngiliz adam' Rönesans'ın ilk günlerinden itibaren 'şeytanın vücut bulmuş hali'ydi, çünkü bariz biçimde İtalyan görünen niteliklerin başka bir iklimde ve dinde eğitilmiş birinde sentetik olarak üretilmesi gerçekten şeytani sonuçlar yaratır." Ne yazık ki, ileride göreceğimiz gibi, Byron'ın entrikalarının bedelini Shelley ödemiş olabilir.

"KARIM – LORD BYRON'IN ESKİ METRESİ"

George Gordon Byron Ocak 1788'de Londra'da, eksantrik bir aristokrat ailenin oğlu olarak doğdu. Yetişkinliğinde, dış görünüşü ve çekici kişiliğiyle pek çok hayran edinecekti. Coleridge, "Bu kadar güzel bir sima neredeyse hiç görmedim [...] gözleri güneşin açık kapıları – ışığa ait ve ışığa yönelik şeyler," der. Stendhal, Byron'ın "muhteşem kafası"na övgüler düzmüş ve Sir Walter Scott, rüya gibi güzelliğinin hakkını hiçbir portrenin veremediğini öne sürmüştür. Byron'ın klasik hatlarını bir tek deforme olmuş sol ayağı bozuyordu. İyi bir eğitim aldı ve 1809'da, Lordlar Kamarası'ndaki mirasla geçen koltuğuna oturdu. Yolculuk tutkusu en sonunda onu, İngiliz yüksek sınıfının soğukluğu ve ikiyüzlülüğünden sonra kendini daha rahat hissedeceği Akdeniz topraklarına sürükledi.

1812'de gençlik gezilerine bir övgü olan *Childe Harold's Pilgrimage*'ın yayımlanmasıyla Byron, en önde gelen şairler arasına girdi.

"Bir sabah uyandığımda kendimi ünlü olmuş buldum," diyecekti. Yirmi dört yaşındayken Byron, Londra edebiyat çevrelerinde hem bir dâhi hem de eylem adamı olarak görülüyordu. Ama Romantik idealler konusunda, Shelley'nin ölümüne dek yaklaşmadığı düş kırıklığına çoktan uğramıştı. Napolyon sonrası Avrupa'dan 1920'lerin sürgünlerine ve 1950'lerin Beat'lerine, "kayıp kuşaklar"a çok yakın bir melankoli halini çağrıştırıyordu. Byron hayatı çok hızlı tanımıştı ve "tam anlamıyla doyduğunu hissediyordu."

Şehvetli lordun aşk maceraları dillere destan oldu. Onun için "çılgın, kötü ve tanıması tehlikeli" diyen hoppa Lady Caroline Lamb'den, hafifçe geçkinleşmiş Lady Oxford'ın anaç kollarına kaçtı. Üvey kardeşi Augusta'yla erotik bir ilişki yaşadı ve sefih bir yaşam sürdü. Kızın ailesinin zorlamasıyla, üst sınıftan aydın bir kadınla evlendi. Bir yıl sonra, arka arkaya yaşanan skandallar nedeniyle karısı, ondan ayrılıp kız bebeklerini de yanında götürmek istedi. Nisan 1816'da Lady Jersey'nin partisinde, edebiyat aslanı eski hayranları tarafından "dışlandı" – yani tümüyle göz ardı edildi. Yüzyıl boyunca ahlaki standartları dayatmak için bu tür bir sansüre başvurulacaktı. Lordun yaşamının geri kalan kısmını sürgünde geçirmekten başka çaresi yoktu.

Kaygısız Naiplik döneminde bile Byron'ın günahı, on sekizinci yüzyıl beyefendisinin ahlaksızlığını bir yirminci yüzyıl ünlüsünün şatafatıyla birleştirmek oldu. Eski rejim sırasında yüksek sınıftan bir erkek, yeterince kibar davranması şartıyla istediği kadar sefihçe yaşayabilirdi. James Boswell'in bir tavernanın arka odasında aynı anda iki fahişeye birden sahip olmayı da içeren zamparalığı, ortodoksinin öncüsü Dr. Johnson'ın biyografisini yazmasını engellemeyecekti. Boswell'in akrabaları yalnızca onun mahrem günlüğünün yayımlanmasını durdurmakla, bir buçuk yüzyıl boyunca pisliği hasıraltı ettiler. Şiirin revaçta olduğu bir dönemde dünyanın en çok satan şairi olan Byron, günümüz yıldızlarının ikiliğini yaşıyordu: özel yaşamındaki zamparalıkla birleşmiş mağrur bir imge. Belçika'da Ostend'e ulaşan grubu, bir hana yerleşti. Byron odasına girer girmez oda hizmetçisinin üstüne atladı. Ertesi gün, uyumak, yemek ve tuvalet için eksiksiz olanaklara sahip, atla çekilen upuzun

bir limuzin gibi muazzam seyahat arabasıyla yeniden yola koyuldu.

Byron'ın cinsel iştahı ölçüsüzdü, yine de karısının kendisinden ayrılmasına yol açacak bir şey yapmadığını söylüyordu. İtalya'da yaşadığı yedi yıl boyunca İngiliz yetkililerden saygı, üst ve alt sınıf İtalyanlardan da büyük bir hayranlık gördü. Ancak Byron, Shelley'den çok daha fazla halka mal olmuş bir simaydı: sürgün yolculuğu sırasında yayıncısı John Murray, yolculuğun eksiksiz bir anlatısını yazacak bir muhabir kattı yanına. Byron'ın seks yaşamı haber niteliği taşıyordu.

Byron'da, seksi bir performans sanatı olarak gören gerçek bir Kazanova tipi buluyoruz. Üstadın doğduğu kente, Venedik'e yerleşerek, 1817'yle 1819 arasında amansız bir hizmetkârlar ordusuyla birlikte bir palazzo'da yaşadı ve etrafını fahişeler, pezevenkler ve gondolcularla kuşattı. Söylentilere göre iki yüz metresi vardı ve bunların birçoğu özellikle de Karnaval sırasında birbirleriyle kavga ediyordu. Dehşet içindeki Shelley'ye göre, Byron'ın *gondolieri*'si "İngiltere'de adı anılmamakla kalmayıp, tasavvur bile edilmeyen işler" için oğlanlar bulurdu. Ne var ki birisi örneğin ata binme tarzıyla dalga geçerek lorda hafif bir hakarette bulunsa, suratına tokat atıp onunla düello ederdi. John Murray'i ve dolayısıyla tüm dünyayı hoppalıklarından haberdar etmeye özen gösteriyordu.

Byron, dünyayı kendisinin bir yansıması olarak gören aşırı narsist bir kişiliğe sahipti. Güvensizliği nedeniyle başkalarından takdir görmeye muhtaçtı. Poliseksüel maceralara ihtiyacı vardı ve bunun ilk adımı, bir *ménage à trois* idi. Bu tam anlamıyla bencil tip için her an erotik bir yarışmadır. Yine bir seks sembolü olan Robert Redford, 1965'te çekilen *Inside Daisy Clover* adlı filmdeki rolünün poliseksüel yönünü açıklarken Byron'ı tarif etmiş olabilir: "Onu, on tarafa –erkeklere, kadınlara, çocuklara, köpeklere, kedilere, egosunu yatıştıracak her şeye– göz kırpan bir adam olarak canlandırmak istedim." Redford, üçgencinin hareketi sürdürmek için ayrım yapmaması gerektiğini anlamıştı.

Kontes Teresa Guiccioli'yle ikisinin de katılmak istemediği bir *conversazione*'de (kumar partisi) tanışan Byron'ın, 1818'den Yunanistan'a gittiği 1823'e dek rahatça onun *cavaliere servente*'si rolüne

yerleşmesi daha da dikkate değerdir. Resmi bir âşık olmanın şartları, sevilen kişiye ve onun evindekilere karşı sayısız yükümlülüğü de içeriyordu. Ethel Mayne'in gözlemine göre, "*Serventismo* kanunu evlilik kanunundan bile sertti. Bir *dama*'yla *amino*'sunun uygunsuz davranışlarının kibarlar topluluğunu sarsma olasılığı, yalnızca bir kocanın boynuzlanmasına kıyasla çok daha fazlaydı." Byron on dokuz yaşındaki yeni evli Teresa'yı seçmekle, pazarlığa kocayı da dahil etmiş oldu. Kont Guiccioli'nin pek çok suikast yaptırdığından kuşkulanıldığından, onun suç ortaklığını elde etmekte yarar vardı. İngiliz dostlarına İtalyanların "bıçak konusunda çok serbest" davrandıklarını söyleyerek övünen Byron'ı tehlike heyecanlandırıyordu.

Manastırda eğitilmiş olan Teresa'nın babası Kont Gamba, Guiccioli'nin zenginliğinden etkilendiği için kızını kırk yaş büyük bir adamla evlendirmekte sakınca görmemişti. Daha da kötüsü, Guiccioli sürekli hizmetçi kızları baştan çıkarıyordu ve bunların birinden altı piç çocuğu olmuştu. Önceki karısını zehirlemiş olabilirdi. Yine de Teresa evliliğe itiraz etmemişti ve soğuk, iş düşkünü kocasından hoşlanır gibi görünüyordu. Lord Byron'a âşık olana dek bir *cavaliere servente* edinme hakkını kullanmamıştı. Peki ama bu kadında Byron'ı büyüleyen neydi?

Kimi çağdaşları kalın belli Teresa'yı "kütük gibi" diye nitelendirmiştir. Shelley onun "çok güzel" olduğunu düşünüyordu, Lady Blessington ise "narin açık tenine, altın rengi gür saçlarına, zarif bir güzellik sergileyen göğsüne ve kollarına" hayrandı. Kadın anatomisinin bu kısımları göz önünde olduğu için çok önemliydi. Byron ise Teresa'yı "gündoğumu kadar güzel – öğlen vakti kadar sıcak" buluyordu. Yaşam dolu ve eğlenceliydi, Byron onun yanındayken geçmişini unutup tam bir *cavaliere* oluyordu. Kont Guiccioli ilk başta karısının ilişkisine onay verdi. Sonu gelmez toprak alımlarıyla meşgul olan kont, hizmetçilerle bir rahibin taşıdıkları, sevgililerin duygularını içeren mektup sağanağına kayıtsız kaldı. "Senin *ilk* gerçek aşkın ben oldum," diye yazıyordu Byron kontese, "ve seni temin ederim ki, benim son tutkum sen olacaksın."

Don Juan böylece, baştan çıkarma oyunundan emekli olduğunu ilan ediyordu. Byron tatlı mektuplar yazmayı da içeren aşk işle-

riyle ilgilenirken, bir yandan da Londra'daki arkadaşlarıyla ironik bir yazışmayı sürdürüyordu. "Bir entrikacı, bir koca, bir zampara oldum," diye itiraf ediyordu, "şimdi ise bir Cavaliere Servente'yim – yemin ederim! tuhaf bir his bu." Konta saygı duyduğunu iddia etse de, ilk başlarda Teresa'yı kendisiyle kaçması için sıkıştırdı. *Serventismo*'nun amacının, hanımefendinin kocasıyla *kalması* olduğunu sonradan anlayacaktı.

Bu ilişkiden kaygılanmaya başlayan Guiccioli evini Ravenna'ya taşıdı ve Teresa burada düşük yaptı. Çocuğun muhtemelen kendisinden olmasına karşın kont, "hastalığında Kontes'i oyalaması" için Byron'ı davet etti. Kızın ailesi olan Gamba'lar da bu ilişkiye karşı çıkmaktan vazgeçmişlerdi ve bu noktadan itibaren Byron, İtalyan siyasetine bulaştı. "Hısımları"yla birlikte, kuzeyde Avusturya egemenliğini ve Ravenna'nın da içinde yer aldığı Papalık Devletleri yönetimini devirerek İtalya'yı birleştirme amaçlı gizli bir örgüt olan Carboneria'ya katıldı. Bu arada ikili bir oyun oynayan Kont Guiccioli, Byron'dan, hangi taraf kazanırsa kazansın diplomatik dokunulmazlığa sahip olmak için fahri İngiliz konsüllüğüne atanmasını ayarlamasını istedi.

İtalyan toplumu iki erkek arasındaki bu nazik ilişkiyi onaylıyordu. Hem hoşgörülü koca, hem de görevlerini tam olarak anlayan âşık saygı görüyordu. İngiliz, kont için gizli gizli, "çok nazik bir şahıs, ama dilerim [Londra belediye başkanı] Dick Whittington ve Kedisi gibi beni altı atlı arabasında taşımaz," diye söyleniyordu. İtalyan bundan sonra yüksek tutarda "borç" istedi. Byron duraksayınca, Guiccioli evini Bologna'ya taşıdı. Milord hizmetkârlarını, binek atlarını ve köpekler, maymunlar, kediler ve kafese yerleştirilmiş kuşlardan oluşan hayvan koleksiyonunu da taşıyan bir trenle onları takip etti. Bankerinden aldığı uyarının ardından Byron para vermeyi reddetti ve fırtınalı bir sahne yaşandı. Teresa kontun "Bairon"undan vazgeçmesi talebini reddetti, koca da karısının inatçılığını, onun âşığına şikâyet etti! Şair durumu, "Bu aşk berbat bir iş," diye özetleyecekti.

Byron 1820'de Palazzo Guiccioli'ye taşındı, kontla kontesin alt katında oturuyor, bir ev ve aile edindiğini düşünerek keyifleniyordu. Kont da odaları ve karısı için iyi bir kira elde etmekten memnundu.

Ne yazık ki Guiccioli'lerin arası bozuldu ve papalık kararıyla kocasından ayrılan Teresa babasının evine döndü. Byron, ata binmeye çıktığında kiralık bir katil tarafından pusuya düşürülmekten sakınması için uyarılmış olmasına karşın, palazzoda yaşamayı sürdürdü. Avusturya egemenliğini yıkma girişimi açığa çıkmıştı ve yetkililer milorda bir suikast yapmayı planlıyorlardı. Avusturya ordusuyla vatanseverler arasındaki bir meydan savaşı araya girdi; yenilgiye uğrayan liberaller dağıldılar. Gamba'lar ve Teresa ile Byron, 1821'de Piza'da Shelley çiftiyle arkadaşlarına katıldılar.

Piza'da yeniden bir araya gelen Byron'la Claire Claremont, zamanından önce gelişmiş kızlarının bakımı konusunda anlaşamıyorlardı. Byron, Shelley'lerin vejetaryen evinde Allegra'nın "açlıktan ve yeşil meyvelerden harap" olacağından korkuyordu. Katolik dinine eğilimliydi ve bu nedenle beş yaşındaki çocuğu Ravenna yakınlarında bataklık bir arazi üzerindeki bir manastıra yerleştirdi. Küçük Allegra Nisan 1822'de hummadan öldü ve Byron büyük bir şok yaşasa da, her zamanki kaderciliğiyle durumu kabullendi. Sinir küpü halindeki Claire mürebbiye olarak Rusya'ya gönderildi ve Piza çevresi iyice yakınlaştı. Byron'la Shelley iyi geçiniyorlar, tahminen ateist görüşleri nedeniyle birincisi ikincisinden "Yılan" diye bahsediyordu. Kadınlar Teresa'yı seviyor, ama İngilizcesi iyi olmadığı için onu küçük görüyorlardı.

Ev halkı arasında iki çocuklu bir İngiliz-Hintli çift olan Jane ve Edward (Ned) Williams da yer almaktaydı; Jane'in sahtekâr ve şantajcı kocası hayatta ve tehlikeli olduğu için, Jane'le Ned yasal olarak evlenemiyorlardı. Piza'da, Byron'ın gelişinden kısa bir süre önce Shelley'lerle ilişki kurmuşlardı ve Byron güzel, yumuşak huylu Jane'i hiç fark etmezken, Percy kendi şairane tarzıyla ona âşık olmuştu. Mary'yle ilişkileri gergin olduğundan, çiftin "sevgi dolu, neşeli ve sorunsuz birlik havası" ona çekici geliyordu. Jane'le Ned tatminsiz ev hayatı nedeniyle Shelley'ye acıyorlardı ve üçünün yeterince yakınlaşması sonucunda, Shelley Jane'e son aşk dizelerini yazacak ve Ned'e edebiyatta akıl hocalığı yapacaktı.

Romantikleri ele alan her yazar, Percy'yle Jane'in sevgili olup olmadıklarını sorgular. Byron'ın biyografisini yazmış olan Quennell'e göre, "[Percy'nin] Jane Williams'a karşı hissettiklerinin ni-

teliğinden hiç kuşku yoktur ve bu semavi aşk ilişkisinin dünyevi bir sonuca ulaştığından pek az kuşku duyulur." Quennell bu durumun Mary'yi "huzursuz ve perişan" ettiğinden emindir. Rees, "bir akşam, [Jane ve Percy'nin] birlikte katıldıkları bir İtalyan *festa*'sından sonra, tutkunun tam olarak tatmin" edildiğinden bahseder. Mary'nin ya da Ned'in geleneksel anlamda kıskançlığa kapılmış oldukları varsayımı temelsizdir. Piza çevresi, kadınlarla kocalarının birbirlerine sahip olmalarını gerektirmeyen Godwin planına uyarak yaşayan bir topluluktu.

Hem Percy hem de Mary Shelley, aradıkları ideal nitelikleri Jane'e aşıladılar. Mary, Jane'e karşı saplantılı bir tutku duyduğunu söylüyordu. Oldukça zeki olan Jane ev işlerinde ve şarkı söylemekte yetenekliydi. Soğukkanlı İngiliz mizacı, büyük adamları büyülemek açısından Teresa'nın Latin canlılığına denkti. Percy son aylarında rahatlama ve esin kaynağı olarak ona yöneldi. Shelley'ye tapan Ned çok mutluydu – bir sanat kolonisinde genellikle görülen, ustayla çömezi arasındaki cinsel ortakyaşama örnek oluşturan bir durumdu bu. Peki ya Jane? Gördüğü ilgi onu heyecanlandırmakla birlikte korkutuyordu da. Hem kocasından hem de hayranından mektuplar alacak, bunlar iki erkeğin kaydedilmiş son sözleri olacaktı.

Shelley, Leghorn'da Kaptan Roberts'ın inşa ettiği yelkenlisine, o sırada kendi yatıyla limandan çıkmakta olan Byron onuruna *Don Juan* adını vermişti; yelkenlinin adı hem gövdeye hem de yelkenlere yazılmıştı. Kadınlarla çocukları Lerici'de bırakan Percy ve Ned, 1822'nin Haziran ayı sonlarında yaklaşık sekiz saat uzaklıktaki Leghorn'a yelken açtılar. 8 Temmuz'da dönüş yolculuğu başladı. Shelley denizin kendisini yutacağına işaret eden rüyalar ve alametler görmüştü. Fırtına patladı ve *Don Juan*'dan günlerce haber alınamadı. Sonra, iki adamın cesetleri Toscana kıyılarına vurdu; Shelley'nin arka cebinde Keats'in şiirleri katlanmış olarak duruyordu. Ardından cesetlerin sahilde yakıldığı, Byron'ın çaresizlik içinde yatına kadar uzun bir mesafe boyunca yüzdüğü, Mary'nin de Percy'nin kalbini bozulmamış olarak ateşten kurtardığı o ünlü son ayinler yapıldı.

Kederli Jane'in İngiltere'ye gitmesinden sonra, Mary ne yapacağına daha karar veremeden, *Don Juan* bulundu. Kaptan Roberts geminin alabora olmadığına, zengin Byron'a ait olduğu sanılarak başka bir gemi tarafından batırıldığına inanıyordu. Nedenin korsanlık olduğu düşünüldü. Ancak ayaklanma çıkmasından korkan papalık yetkilileri Byron'dan rahatsızdı. Milordun düşmanları onun yerine Shelley'yi mi öldürmüşlerdi? Bu soruya hiçbir zaman kesin bir yanıt bulamayacağız. Ama Byron, Shelley ve Keats'i içeren metafiziksel üçlünün her bir üyesi, kendi sanatı ve şiir duygusunun evrimi açısından diğer ikisinin ne ifade ettiğinin farkındaydı.

Shelley ölümünden önce yeniden doğuma inanmaya başladığından, bir hayalet üçlünün merkezinde yer aldığını söylemek yerinde olur. Duygusal açıdan sırtlan gibi olan T. J. Hogg, Londra'ya dönmesinden kısa bir süre sonra Jane'in üzerine atladı. Mary'ye yazdığı mektuplarda Jane, giderek artan bağlılıklarını hafife alıyordu. "Onunla akılcı sohbetler yapıyorum," diye yazıyordu, "değişmez konumuz ise Shelley ve benim Edward'ım." Hiçbir geliri bulunmayan evli bir kadın ve kocasından olmayan iki çocuk annesi olarak, geleceği parlak bir dava vekilinin girişimlerini reddedecek durumda değildi. Jane hiç kuşkusuz "dış görünüşün kölesi" olmuştu. Hogg, ölmüş arkadaşının Jane'le ilişkisinin derinliğini kavradıktan sonra, ona sahip olmak zorundaydı.

Hogg böylesine takdir ettiği ve imrendiği adamla bir üçlü ilişkiye ancak onun ölümünden sonra girebildi. Mary'nin Jane'e olan karşılıksız ateşli ilgisi de bir başka sorundu. "Jane'i diğer bütün insanlardan daha çok seviyorum," diye yazmıştı günlüğüne, "ama bu sevgimin pek az karşılık gördüğünü bilmek beni bunaltıyor." Mary, kendini "evli" ilan ettiği kadına yakın olmak için Londra'da bir banliyöye taşındı. Ne var ki Jane, çok geçmeden açıkça Hogg'la birlikte yaşamaya başlayacak ve onun çocuğuna hamile kalacaktı. Eline fırsat geçmesine rağmen Jane'le asla evlenmemiş olması, dava vekilinin itici karakterinin bir başka tuhaf yanıdır. Mary, kocasının ölümünden sonra yayımlanacak şiirlerini yayına hazırlamak ve 1824'te piyasaya çıkartmak gibi zahmetli bir işle tek başına uğraştı. Shelley'nin babası derhal şiirleri yasaklattı, ama 1839'da eksiksiz

bir baskının yayımlanmasıyla Mary zafer kazanmış oldu. En azından platonik anlamda, Mary'nin sayısız hayranı vardı.

Shelley'nin yapıtları ölümünden sonra pek az kabul gördü, Byron ise 1824'te Yunanların bağımsızlığı için savaşırken hayatını kaybettiğinde dünyanın en ünlü şairiydi. Westminister Abbey'ye gömülmesinin reddedilmesi, Victoria çağıyla özdeşleştirilen ikiyüzlülüğün daha o zamandan güç kazandığının göstergesidir. Byron *serventismo*'dan bağımsızlığını ilan etmek için Yunanistan'a kaçmıştı. Bir kadının her ihtiyacını karşılamaya adanmış bir hayattan yorulmuştu. İngiltere'de yapıtlarını yayınlatabilmesi olasılığı düşüktü. O uğursuz yılın baharında platonik bir üçlü oluşturduğu Lord ve Lady Blessington'a söylediği gibi, "yalnızca otuz altı yaşında olsam da zihnen kendimi altmışımda hissediyorum." Ölümü göze alarak, Romantik Teslis'te şair dostlarına katılmak üzere yola çıkmıştı.

Peki ya Teresa? Konta dönerek ölümüne dek onunla birlikte kaldı, ardından son derece zengin bir Fransız soylusu olan ileri yaşlardaki Marki de Boissy'yle evlendi. Marki sosyeteye onu her zaman, "karım – Lord Byron'ın eski metresi," diye tanıtacaktı.

9

BÜYÜK ADAM, KARISI VE METRESİ

Friedrich Engels ile Burns Kardeşler;
Alexandre ve Ida Dumas ile Roger de Beauvoir;
Victor ve Adèle Hugo ile Juliette Drouet;
İvan Turgenyev ile Pauline ve Louis Viardot

Tekeşliliğin ebedi yoldaşları metreslik ve zinadır.
FRIEDRICH ENGELS

İKİ İRLANDALI KIZ

Dost canlısı Friedrich Engels, bir Karl Marx değildi. 1820'de zengin ve tutucu bir Alman ailenin oğlu olarak doğdu. Ren bölgesinde bir dokuma fabrikası olan babası üniversiteye gitmesini yasaklayıp, okumak yerine iş hayatına hazırlanmasını istedi. Friedrich Berlin'de, burjuva hegemonyasına karşı radikal öğrenciler ve bohemlerle bir araya geldi. 1842'de görev bilinciyle babasının şirketinin Manchester şubesinde çalışmaya başladı, bir yandan da daha iyi eğitimli ama naif Marx'ı etkileyecek olan, *İngiltere'de Emekçi Sınıfların Durumu*'nu yazıyordu. Friedrich'i kentin sefil gecekondu mahallelerine ve proletaryanın aile yaşamına yönelten, on dokuz yaşında İrlandalı bir vatansever olan muhteşem Mary Burns oldu. Mary ve daha sonra kız kardeşi Lizzie onun yatağını paylaşacak, ama bir fabrikada çalışmayı sürdüreceklerdi.

Engels'in toplumsal meseleler hakkında yazdıkları, kuramsal ekonomi yazılarının aksine, sınıflar arası aşk hakkında kendine özgü çift yönlü bir görüş sahibi olmasından etkilenmiştir. Deneyimlerine dayanarak şunları söyler: "Erkeğin kadınlarla ilişkisinde cinsel aşk bir tek ezilen sınıflarda, günümüz proleterleri arasında kural haline gelir ve gelebilir – bu ilişkinin resmen onaylanıp onaylanmaması

hiç fark etmez." Engels, Victoria çağının yaygın uygulamasını dile getirme cesaretini göstermiştir: zenginler avantaj sağlamak için, orta sınıf vâris yaratmak için evleniyor, ama erkekler ya metreslerinin yanında ya da orospularda zevk arıyorlardı. Sanayi işçilerinin parasal gücüyse ikisine de yetmiyor ve onlar için çocuk, beslenecek boğaz sayısının artmasından başka bir anlam taşımıyordu. Zorunlu olarak, nadiren tekeşli ya da kalıcı bağlar kuruyorlardı.

Friedrich 1848'te Marx'la birlikte *Komünist Manifesto*'yu yazacakları Kıta Avrupa'sına gittiğinde, Mary Burns de peşinden geldi. O onyılın liberal devrimlerinin başarısızlığa uğramasının ardından, Engels Manschester'a döndü ve 1869'da istifa edene dek aile şirketinde ortak olarak çalıştı. Varlıklı bir yaşam süren Engels, Mary'yi banliyödeki bir ikinci eve yerleştirip işinden, kulüplerinden ve kültürel faaliyetlerinden tümüyle ayrı tuttu. Marx'a neşeyle, "zavallı kız beni tüm kalbiyle sevdi," diyordu. Mary'nin kâhya kisvesi altında onlarla birlikte yaşayan kız kardeşi Lizzie de Friedrich'i seviyordu. Bu üçlü ilişkinin ayrıntılarıyla ilgili çok az bilgi mevcut, ama onlarınki muhtemelen cinsel bir *ménage à trois* idi.

Marx'ın züppe karısı Jenny, Burns kardeşleri alenen tanımayı reddediyordu. Ailesini geçindirmek için Engels'e bağımlı olan kocasıysa diplomatik davranmak zorundaydı. Engels'in ilişkileri Komünist çevrelerde gürültü koparıyordu. İşçi sınıfından kızları sömüren zengin bir fabrikatör olarak görülüyordu. Engels'in kadın düşkünü olduğu doğrudur. 1840'ların sonlarında Mary'yi aldatarak eski bir akıl hocasının karısıyla ilişki yaşamış ve bir "Flaman dev" dahil, başka metresleri de olmuştur.

1850'ler gibi ileri bir tarihte Friedrich kendini Marx'a "BEKÂR" ve canı sıkılan bir adam olarak tanımlayacaktı. 1860'lara gelindiğinde, komünist addettiği bir ev ortamında Burns kardeşlerin ikisiyle birlikte yaşıyordu.

Mary'nin 1863'te kalp hastalığından ölmesi Friedrich'i çok sarstı. Taziye mektubunu kayıtsız bulduğu için Marx'la kavga etti – Marx ölenin kendi annesi olmasını dilemişti! Engels uluorta, tam bir İrlandalı olan Lizzie'yle birlikte yaşamaya başladı. "Benim için 'eğitimli' ve 'duyarlı' burjuva kızlarının entelektüel zarafetlerinden çok daha değerli" dediği "tutkulu hisleri"ni övüyordu. Marx'ın kız-

ları ona "Lizzie Teyze" diyor ve hep birlikte deniz kıyısına gidiyorlardı. Engels artık tekeşli olduğundan, Jenny Marx İrlanda'daki asiler arasında Engels'e kılavuzluk eden kadına dostça davranıyordu. 1878'de Lizzie ölüm döşeğinde yatarken Engels onunla evlendi.

Engels'in Mary ve Lizzie Burns'le üçlü ilişkisinde, Victoria çağının tınılarını bir kez daha duyuyoruz. Tarihi yeniden yazmak, çoğu evli kadının hissettiği eros korkusunun ve kocalarının onları cinsel açıdan aşağılamasının izlerini silemez. Dinç bir erkeğin bir üçüncüyü, bastırılmış olmayan bir "öteki kadın"ı istediği bir çağdı bu. Söz konusu kadın bir radikal, bir kibar fahişe, ya da bir bohem –hatta karısının kız kardeşi– olabilirdi. Freudcu akademisyen Stevan Marcus, Burns kız kardeşlerin, Engels'in çok en sevdiği kız kardeşi Marie (Mary) ve annesi Elizabeth'le (Lizzie) aynı adları taşıdıklarını hatırlatır bize. Marcus'un ifadesiyle, bir üçlünün "anlam derinlikleri" olabilir.

BİR YATAKTA ÜÇ KİŞİ

Zevk ve sefa adamı olarak tanınan Alexandre Dumas *père*, bohemliğin timsaliydi. Monarşinin son evrelerinde ve İkinci İmparatorluk sırasında, *La Bohème* operası döneminde Paris'te başarılı oldu. Dumas'nın Santo Domingolu bir melez olan babası Napolyon ordusunda generaldi ve Dumas ondan, Afrikalılara ait bir şeyleri miras almıştı. Biyografi yazarı Lucas Dubreton, Dumas'yı "şahane kıyafetler, göz kamaştırıcı yelekler giyen, altın zincirler takan, atları öldürüp kadınları seven bir erkek" olarak betimliyor. *Üç Silahşörler*'in fiyakalı yazarı, başka erkeklerin eşlerine kur yapmaktan hoşlanırdı. Ancak Dubreton, 1840'larda yaşanan, işlerin tersine döndüğü bir anekdot da anlatır.

Dumas'nın o sıradaki metresi, yazarın tarihsel oyunlarını sahnelemeye can atan Comédie Française'e yamadığı, genç ama tombul bir aktris olan Ida Ferrier'di. Yedi yılın ardından Dumas klasik hatayı yaparak, 1840'ta metresiyle evlendi. Düşmanları, Dumas'nın borçlu olduğu babanın kızıyla evlenmesi için ona şantaj yaptığını söyleyerek gülüşüyorlardı: Ya Ida ya da borçlular hapishanesi. Keyif düşkünü adam boyun eğdi, ama eski alışkanlıklarını sürdürdü.

Çiftin Rue de Rivoli'deki dairesinde Ida birinci kattaki görkemli odalarda kalıyordu, üst katsa kocasına aitti.

Yağmurlu bir gece iliklerine kadar ıslanan Dumas bir balodan eve erken döner. Karısının ısıtılmış odalarında kendine gelmek ister. Örtünün altına sığınmış olan Ida onun girişimlerini geri çevirir. Dumas ayaklarını ısıtır, ardından geceyi yazarak geçirmek üzere oturur. (Popüler Romantik romancı, araştırmaların ve ilk taslağın yapılması için başkalarını tutar, sonra bunları geliştirip kendi adını verirdi.) O gece sanki bir aile komedisindeymiş gibi giyinme odasının kapısı açılır ve Alexandre'ın en iyi arkadaşı Roger de Beauvoir, üzerinde yalnızca gömleğiyle ortaya çıkar. Beauvoir yaprak gibi titrerken, amansız bir düellocu olan Dumas kısa bir süreliğine öfkeden çılgına döner. Ama sonra bardaktan boşanırcasına yağan yağmura bakıp, tavrını değiştirir. Böyle bir havada en iyi arkadaşını nasıl sokağa atabilecektir? Bunun yerine ona bir koltuk gösterir ve ardından Ida'nın yanına yatar.

Ateş sönerken, Dumas üzülerek arkadaşının titremesini seyretmektedir. Beauvoir'ı kendisiyle Ida'nın yanına davet eder. Dubreton'ın, "Üçü birden orada masumların uykusunu uyudular," iddiası bir tahminden ibarettir. Üçlünün yatakta ne yaptığını bilmiyoruz. Ne olursa olsun, Dumas büyük bir görgü örneği göstermiştir. Oğlunun onu, "çok küçükken sahip olduğum yetişkin bir çocuk," diye tanımladığını hatırlayalım.

Dumas ertesi sabah Beauvoir'ı kolundan çekiştirerek, "Meşru bir eş olsa bile, biz iki eski dost bir kadın için kavga mı edeceğiz?" diye sorar. "Aptallık olur bu." Eski Romalılar gibi kollarını kavuştururlar; aynı kadının aşkını paylaşmaları, aralarındaki bağı güçlendirmiştir. Bu durum Ida'ya bir iltifat gibi görünmemiş olabilir tabii!

"KADINLAR BENİ KARŞI KONULMAZ BULUYORLAR"

En büyük Fransız yazarının kim olduğu sorulduğunda André Gide, "Victor Hugo, heyhat," demiştir. Bu büyük Romantik'in coşkunluğu Gide'in klasik itidaliyle belirgin bir şekilde çeliştiğinden, tepkisi edebi bir cevap olarak görülebilir. Ne var ki eşcinsel olan ve bundan suçluluk duyan Gide, Hugo'nun metresine "Kadınlar beni

karşı konulmaz buluyorlar," demesine yol açan fütursuz özgüvenine tepki göstermiş de olabilir. On dokuzuncu yüzyıl edebiyatında Hugo, çanları kendi kaleminin ürünü olan kambur Quasimodo tarafından çalınan Notre Dame Katedrali kadar anıtsaldır. Kendi zamanının büyük adam örneği olarak, Hugo kusursuz görünür: yaşamı boyunca ona dört çocuk veren bir eşi, sorgusuz sualsiz ömür boyu ona bağlı kalan bir metresi ve düzinelerce hızlı ilişkisi olmuştur. Yüzeyin altındaysa, anne ve orospu ihtiyacını görürüz; bu klasik erkek merkezli ilişki onun sanat ve aşk yaşamlarını en iyi şekilde açıklar.

1802'de doğan Victor, annesi Sophie'ye göre "küçük bir bıçak boyunda" cılız bir bebekti. Çok çirkin olduğu için erkek kardeşi ona "canavar" derdi, ama çok geçmeden bir deha olduğunu gösterdi: fotografik bir belleği olan Victor, kendi kendine okumayı öğrendi. Kaba saba bir adam olan babası Leopold Hugo, Napolyon'un ordusunda başarılı bir generaldi. Karısıyla tam anlamıyla uyumsuzdu. Victor'un doğmasından çok önce Sophie, Cumhuriyetçi ilkelere sahip General Victor Lahorie'nin metresi olmuş, oğluna da onun adını vermişti. Bonaparte'a karşı komplo kurduğu sırada kaçak âşığına yataklık etti. Lahorie 1812'de idam edilince sonsuz bir yasa girdi. Teselliyi Korsikalı bir kadının kollarında bulan General Hugo, oğlunu özgürlük uğruna her şeyi feda etme örneğiyle baş başa bıraktı – çocuğun gayri resmi babası olabilecek adam tarafından sunulmuş bir ödüldü bu.

Ana kuzusu olan genç Victor hassas bir yapıya sahipti. Kestane rengi güzel saçlarıyla yakışıklı bir erkekti; kaplan sarısı gözleri ciddi ve keskindi. En çarpıcı özelliği, yazar Théophile Gautier'nin bir kuleye benzettiği dikkat çekici alnıydı. Neyse ki Sophie oğlunun yazar olmasında ısrarlıydı. 1822'de ilk şiir kitabıyla dikkatleri üzerine çekti ve tahtını geri almış olan kral XVIII. Louis ona bir gelir bağladı.

Victor annesinin ölümünden kısa bir süre sonra çocukluk sevgilisi Adèle Foucher'yle evlendi. Güzel Adèle'in gür siyah saçları, ay gibi bir alnı ve iri, parlak kara gözleri vardı. Victor yoksul olsa da, doğası gereği evcimen bir adamdı ve annesiyle babasının evliliğini sıkıntıya sokmuş olan sorunlardan kaçınmaya kararlıydı. An-

cak meşum bir olay düğünün tadını kaçırdı: Victor'un Adèle'e âşık olan kardeşi Eugène delirdi ve akıl hastanesine yatırılması gerekti. Victor'un yazar ve devlet adamı olarak parlak sosyal yaşamını gölgeleyen romantik üçgenlerin ilkiydi bu. Genç çiftin sevgisi melekler tarafından kutsanmış gibi görünüyordu. Ama Victor'un içinde bir şeytan vardı.

1831'e gelindiğinde, beş kez hamile kalmış ve dört çocuğu hayatta olan Adèle kocasıyla yatmayı kesmişti. Onun yerine, Victor'un en ateşli hayranı olan zeki eleştirmen Charles-Augustin Sainte-Beuve'le ilişki kurmuştu. İnce yapılı, saman sarısı saçları olan Sainte-Beuve, doğuştan yaşlı görünüyordu. Ama melankolik havası ve hoş sohbeti kadınlara çekici geliyordu. Sainte-Beuve içtenlikle, "Her zaman başkalarının evlerinde yaşadım. Her zaman yuvamı onların ruhlarında aradım," diye itiraf edecekti. Sülük gibi yapıştığı Victor'a, "Sahip olduğum azıcık yeteneğe sizi örnek alarak eriştim. [...] Yalnızca sizin yanınızda ve sizin etrafınızdakilerde esin bulabiliyorum. [...] Yalnızca sizin kanepenizde ya da ateşinizin yanında kendimi evimde ve mutlu hissediyorum," diyordu. Saint-Beuve, "Ya da karınızın kollarında," diye de ekleyebilirdi, çünkü Adèle'le ilişkisi beş yıl sürdü.

Karısının en yakın arkadaşıyla kendisini aldattığını öğrenen Victor, yapıtlarını eski kafalılara karşı savunacak *cénacle*'ı (edebi çevre) örgütlemiş olan adamı yanından uzaklaştırmakta zorlandı. Eugène Ionesco alaycı bir ifadeyle, "Saint-Beuve Adèle'i sevdiğini, durumun katlanılmaz bir hal aldığını açıkça itiraf ettiğinde, [...] Victor Hugo bunun önemli olmadığı yanıtını verir ve ondan tanıtım çabalarını sürdürmesini ister," diye yazar. "Mahrem anlaşmalar"dan hoşlanan Saint-Beuve, gizli bir *ménage à trois*'yı yeğliyordu. Adèle'e gelince, biyografi yazarı André Maurois, "Onun istediği herhalde, kocasıyla âşığını ortak bir iffetli ilişki içinde tutmaktı," diye yazar. Ama sadakatle birlikte iffet de uçup gitmiş ve büyük adam "bu pire" yi, yani Sainte-Beuve'ü kovmak zorunda kalmıştı.

Zamanın en nüfuzlu eleştirmeninin tepkisiyse eski idolüne düşman kesilmek, yapıtlarını karalamak ve kişisel yaşamını casus gibi izlemek oldu. Bununla birlikte Sainte-Beuve "korkunç ruhsal işkenceler" çekiyordu. "İlletim ve suçum, sevilmemektir." Shelley'nin

yakın dostu Hogg'un içindeki arzunun da ancak şairle ve onun sevdiğiyle üçgen bir ilişki halindeyken uyanabildiğini hatırlayalım. Bu nadir örneklerde iki erkek arasındaki birlik (ya da rekabet), parazit rolündeki erkeğin kadınla olan ilişkisini geliştirir. Ne var ki hem Hogg'da hem de Saint-Beuve'de leş yiyicilerin, artıklarla beslenenlerin kokusunu alıyoruz. Hogg, Shelley olmadığında vasatlaşmış; Sainte Beuve ise Hugo'lar olmadığında iktidarsızlaşmıştır.

Victor Hugo'nun ölümünden sonra akrabaları Guernsey'deki evinde, üç kara mühürle kapatılıp üzerine el yazısıyla "Pudenda" yazılmış bir zarf buldular. Üreme organları anlamına gelen bu sözcük Latinceden gelir, asıl anlamıysa "utanılacak şey"dir. Zarfta, Adèle'in Sainte-Beuve'e yazdığı ve hain adamın "'Adèle'inin ihanet' derecesini anlaması için" akıl hocasına yolladığı mektuplar vardı. Victor bu kanıtı saklamış olsa da, akrabaları yok ettiler. Sonradan, bir devlet görevlisinin emriyle yüzlerce aşk mektubu daha ateşe atıldı. On dokuzuncu yüzyılda önde gelen simaların itirafları hoşgörülmez, karılarının günahları bile hasıraltı edilirdi.

Anneye duyduğu inancı yitiren Victor orospuya –daha doğrusu kibar fahişeye– yöneldi. Juliette Drouet (sahne adı) 1806'da doğmuş, yetim kalmış ve katı bir Benedikten manastırında eğitim görmüştü. On altı yaşındayken Paris'teki Latin Mahallesi'ne kaçıp bir heykeltıraşın modeli ve metresi oldu. Heykeltıraş onun 1826'da doğurduğu kızına bakacak, ama anneyi kaderine terk edecekti. Siyah saçları, kahverengi gözleri ve hüzünlü bakışlarıyla güzel bir kadın olan Juliette çok geçmeden yeni âşıklar buldu. Bunlardan biri olan bir yönetmen onu sahneye çıkardı; Juliette sahnede zarif, ama repliklerini okumakta başarısızdı. 1832'ye gelindiğinde zengin bir Rus soylusunun metresi olmuş ve aldığı mücevherlerle giysileri adamın hesabına yazdırmayı öğrenmişti.

Juliette, Victor Hugo'nun *Lucrezia Borgia* adlı yeni bir oyununa aktris aradığını öğrendiğinde görüşmeye gitti. Hugo büyülenmişti, ona "ateş kuşu" diyerek küçük bir rol verdi. Provalar uzun bir flört dönemine dönüştü. 1833 yılının bir Şubat gecesi Victor'la Juliette bir sanatçılar balosuna beklendikleri sırada aşklarını tamama erdirdiler. "Dışarıda Paris'in şarkı söyleyip gülüşünü ve maskeli eğlence düşkünlerinin bağırarak geçip gidişini duyuyorduk. Bu genel şen-

liğin ortasında, gölgelere çekilip gizlenmiş olarak, biz de kendi tatlı şenliğimizi yaşadık. Paris'in saadeti sahte, bizimkisiyse gerçekti." Büyük adam metresinin günlüğüne, sonraki elli yıl boyunca sürecek bir ilişkinin kaydını böyle düşmüştür.

Victor'la Juliette'in durumunun gidişatını, Hugo'nun Burjuva Kral Louis Philippe'in sarayının himayesine girme umudu yönlendiriyordu. Onun Adèle'i ve çocukları terk etmesine ilişkin bir düşünce ne Juliette'in aklından geçiyordu ne de Victor'un. Juliette çıkarcı olmasa da pratik bir insandı. Théophile Gautier onun cazibesini şu sözcüklerle kaydetmiştir: "Mme Juliette'in başı muntazam ve narin bir güzellikte. [...] Gözleri berrak ve pırıltılı; ağzı canlı, ıslak ve kırmızı." Juliette'in modası geçmiş giysilerine çekidüzen vermesinden sonra Victor, Paris'te yeni bir özgüvenle caka satmaya başladı. Juliette erkek modası konusundaki bilgisini nereden edindiğini ona anlatmamıştır tabii.

Hugo'lar, günümüzde Place des Vosges adını taşıyan şık bir meydandaki bir konağa taşındılar. Adèle'in itirazlarına rağmen Victor, Juliette'inin de yakınlarda bir yere taşınmasını sağlayıp eşyalarının nakledilmesiyle ilgilendi. Victor'un *Marie Tudor*'u başarısızlığa uğrayınca balayı aniden sona erdi. Çok kötü bir performans çıkaran Juliette, ilk geceden sonra oyundan atıldı. Bu felaket, tiyatro kariyerinin sonu olacaktı. Camille gibi Juliette de mali işlerden anlamayan bir kibar fahişeydi. Elli bin frank borcu vardı; alacaklıları üzerine çullanarak şık mobilyalarına el koydular. Metresinin savurganlığını haber alan Victor'un ondan ayrılması üzerine intihar etmeyi düşünmeye başladı.

Sevgililer barıştı, ama artık büyük adamın şartları geçerli olacaktı. Juliette elinde kalan her şeyi satarak iki odalı bir daireye taşındı. Victor ona küçük bir harçlık bağlamayı kabul etti, bunun yarısı borçların ödenmesine gidecekti. Juliette geriye kalan parayla geçinmek, eski dostlarından, mağaza ve kafelerden vazgeçmek zorundaydı. Victor'un kıskançlığı nedeniyle pek az dışarı çıkıyor ve yakıttan tasarruf etmek için kış aylarını soğuktan titreyerek geçiriyordu. Günümüzde acımasızca ve saçma görünen bir deneyin kobayı oldu – düşmüş bir kadının kefareti. Victor metresini işe koşarak yazılarını temize çektirdi, gazete yazılarını kestirdi ve yayımlanmamış

metinlerini ezberlettirdi. "Tapılan tiran"ı Juliette'e, geceyi geçirmek üzere geldiğinde alacağı mektuplar yazmasını emrediyordu. Sonunda bunlar, bir tanrıya edilen duaları hatırlatan, tapınma duygusuyla dolu iki bin mektubu bulacaktı.

Juliette Victor'a ancak yaz aylarında çıktıkları yıllık tatilde tek başına sahip olabiliyordu. Victor 1835'te metresinin yanında aylaklık ederken, evdeki karısı Adèle'e şunları yazıyordu: "Seni seviyorum. Yeniden buluşana dek bana sık sık, uzun uzun yaz. Sen hayatımın neşesi ve onurusun. Güzel alnından ve güzel gözlerinden öperim." Victor karısını kendince seviyordu; onunla metresi arasında bir uyum kurduğuna inandırmıştı kendini. Toplumsal konumundan kaygılı olan Adèle, suçluluk mekanizmasını harekete geçirmek için tüm taleplerinden vazgeçmişti. "Kendini hiçbir şeyden mahrum etme," diye yanıtlıyordu kocasını. "Tek bir arzum var [...] sevdiklerim mutlu olsunlar; benim için hayatta mutluluk yok artık." Kendini "yaşlı bir kadın"a benzeterek, Victor'a canını sıkmasına gerek olmadığını söylüyordu: "Mutlu ol, çok mutlu ol!" Duyduğu kin açıkça görülüyor.

Victor düşmüş meleğinin kefaret getirmesinde ısrarlıydı; Juliette yıllarca kadınların dostluğundan bile mahrum kalarak, rahibe gibi bir kapatma olarak yaşadı. "Bu tecrit hayatı beni öldürüyor," diye yazıyordu Victor'a. "Üç buçuğa bir buçuk metrelik bir odayı arşınlayarak hayatımı tüketiyorum. Özlemini çektiğim şey dünya ve onun aptalca zevkleri değil – *özgürlük*." Juliette Victor'u *Ruy Blas* adlı oyununda kendisini oynatmaya ikna ettiğinde, Adèle kocasının herkesin gözü önünde rakibesiyle böbürlenmesine izin vermeyi reddetti. Juliette kaçmış olduğu manastırdan daha katı olan bu tecrit hayatını zamanla kabullendi. Beş yıl sonra efendisine, "Bana vermiş olduğun rolü dünyanın tüm zenginliklerine değişmem," diye yazacaktı. Otuz beş yaşındayken saçları vaktinden önce ağarınca, Victor onun üzerindeki denetimini biraz gevşetti.

Büyük adam metresine sadık kalma gereğini duymuyordu. Kitaplarında ona şiirler adayarak Paris'te skandal yaratıyordu, ama bu dizeler iki ya da üç işe birden yarıyordu; Victor bunları fethedeceği kadınlara gizlice sunmaktaydı. Juliette'e nazik davranmış olan kızı

Leopoldine'in boğularak ölmesi, çapkınlıklarını ancak geçici olarak durdurabilecekti.

Nisan 1845'te Victor Hugo Fransa'nın soyluları arasına girdi. Temmuz ayında, sarışın bir sosyete kadını olan Leonie d'Aunet Biard'la iş üzerindeyken kocası onları yakaladı. Karısından kuşkulanan Biard, bir sulh hakimini onun âşığıyla buluştuğu dairedeki kanepenin altına saklamıştı. Suçlunun büyük hayranlık gören Hugo olduğu anlaşılınca adam afalladı. Öfkeden kuduran koca, çiftin zina nedeniyle hapse atılmasını istedi; çok ciddi bir suçtu bu. Victor parlamentodan dokunulmazlık talebinde bulundu ve serbest bırakıldı, Leonie ise parmaklıklar ardında çürüyecekti. Kraldan Fransa'nın onuru için araya girmesini rica eden Adèle işi tatlıya bağladı. Dış görünüşü gülünçleşmiş olan Adèle, Sainte-Beuve'dan sonra kendine başka bir âşık bulmamıştı. Leonie'yi Juliette'ten üstün bir metres olarak öne çıkarmak için kendi evine aldı. Victor'un rakipleri kafelerde iğneleyici fıkralar anlatıyorlardı. Lamartine, Fransa'da bir erkeğin –kanepeden bile– yeniden ayağa kalkabileceğini söyleyerek ona taş atacaktı.

Skandal unutulana dek Victor, Juliette'in yanında saklandı; olanlardan habersiz tek Parisli Juliette'ti. Kırk beş yaşındaki Victor üç evin mali dayanağı olmuştu. Cinsel, ya da daha büyük olasılıkla psikolojik gereksinimleri onu başka kibar fahişelerle yatağa sürüklüyordu. Victor tam bir üçgenciydi, aynı anda birkaç kadının sadık aşkını istiyordu. Günlüğüne "Kimsenin beni sevmediği gün, öleceğime inanıyorum," diye yazmıştı. Ama metreslerinin onu sevdikleri de *görülmeliydi*. Teşhirci hayatını halka açık bir sahnede oynar. Victor dikizciliği ya da görmenin erotizmini anlamıştır; âşık olduğu Esmeralda'nın yakışıklı bir askerle flört edişini izleyen Notre Dame'ın kamburu Quasimodo'nun bu denli sempatik görünmesinin nedeni de budur.

1848'te Louis Philippe tahttan indirildi ve İkinci Cumhuriyet doğdu. İsyanlar başladığında Victor düzen partisini destekledi. *L'Evénement* adlı günlük gazeteyi kurarak özgürlüğü savundu. Napolyon'un, iki darbe girişimi başarısızlıkla sonuçlanmış olan yeğeni 1851'de cumhurbaşkanlığına aday oldu. Onu destekleyen Hugo, hain Bonaparte parlamentoyu feshedip kendini Fransa'nın dikta-

törü ilan ettiğinde ihanete uğradığını hissetti. Victor, Leonie'yle aralarındaki ilişkiyi Juliette'ten saklamıştı. Juliette hâlâ Benedikten rahibelerden öğrendiği gibi meditasyon yapıp dua ediyordu. Ama Haziran ayında Leonie, Juliette'e Hugo'nun aşk mektuplarını içeren bir paket yolladı. Victor'un zamanının çoğunu birlikte geçirdiği genç metres, yaşlı metresin ondan vazgeçmesini bekliyordu, ama Juliette kararlıydı. Yüzleştiklerinde Victor seçim yapmayı reddetti. Louis Bonaparte'ın Cumhuriyetçileri yenilgiye uğratmasından sonra Hugo Fransa'dan ayrılmak zorunda kaldı. Romantik ikilemini siyaset çözmüştü. İnziva yaşamı süren Juliette, Victor'u işçi kılığında Paris'ten Brüksel'e kaçırdı. Victor takdirini ona şöyle belirtir:

> Ele geçirilip vurulmamamı ve bu saatte hayatta olmamı, kendini büyük bir tehlikeye atarak beni her tuzaktan korumuş, hiç durmadan gözetmiş, barınak bulup kurtarmış olan Juliette Drouet'ye borçluyum. [...] Gece gündüz uyumadan Paris'in karanlık sokaklarında tek başına dolaştı, muhafızlardan kaçtı, casusları atlattı, top ateşi altında cesurca bulvarlardan geçti, nerede bulunduğumu ve hayatımın ne zaman tehlikede olduğunu hep hissetti, her zaman beni buldu.

Adèle, Hugo'nun mülklerini tasfiye etmek üzere Paris'te kalmıştı. Brüksel'de kocasını ziyarete geldiğinde, kazandığı yeni öneme rağmen Juliette, onur mevkiini yasal eşe devretti. Ama Bonaparte'tan korkan Belçikalılar tüm Hugo klanını Manş Denizi'ndeki Jersey adasına sürgüne yolladılar.

Hugo'lar Fransa kıyısına bakan geniş bir ev olan Marine Terrace'a yerleştiler. Juliette yolun aşağısında, sevgilisini terası arşınlarken izleyebileceği küçük bir daireye yerleştirildi. Hugo hem gururu incindiğinden, hem de geniş ailesini geçindirebilmek için sabahları çılgınca yazıyordu. İlk ürünü olan *Napoleon le Petit* (Küçük Napolyon), yönetimi gasp etmiş olan rejimi iğneleyen bir özgürlük çağrısıydı. Öğleden sonraları Juliette'i ziyaret ediyor, akşamlarınıysa Adèle ve ailesiyle birlikte geçiriyordu.

Aslında tek bir ev gibiydiler. Adèle öteki kadını tanımıyormuş gibi davranmayı sürdürmekle birlikte, bu güzel ama sıkıcı adaya

uyum sağlamakla ilgili sorunları onun çözmesine izin verdi. Eş ve metres sürgünle baş etmeyi kendi yöntemleriyle öğrendiler. 1855'te Jersey yönetimi Hugo'ları sınır dışı ettiğinde, hepsinin yakınlardaki Guernsey'e yerleşmesiyle ilgili ayrıntıların sorumluluğunu Juliette üstlendi. Fransa halkının, Napolyon'un "bayındırlık işleri faaliyetleri, parlak ışıklar, Te Deum'lar, geçit törenleri ve tüm o göz alıcı imparatorluk gösterisi"ne kanmış görünmesi Victor'u hayal kırıklığına uğratmıştı. Belirsiz bir süreliğine orada kalmaya boyun eğip bir ev satın aldı.

Dört katlı Hauteville Evi, oyma meşe duvarları, şark kumaşları ve gotik şamdanlarıyla romantik bir fanteziydi. Görüntüyü kurtarmak için Juliette, Victor'un ona devrettiği yakınlardaki bir kır evine yerleştirildi. Terası Victor'unkine baktığından, sabahları onun hidroterapi programını izliyor ve karşılıklı işaretleşiyorlardı. Manş Denizi adalarına bakan, çatıya oturtulmuş camla kaplı bir taraçada çalışan Victor, Fransa'da yasaklanacak olan başyapıtı *Sefiller*'i yazıyordu. Alexandre Dumas *père* gibi ziyaretçiler, Victor'un dinç canlılığına tanık oluyorlardı. Zaman zaman Juliette'in evinde yemekli partiler veriyor ve iki oğlu akşam yemeğini sık sık orada yiyordu. Victor Guernsey'de yaratıcılığının doruğuna ulaştı. Eş, çocuklar ve metres, büyük adamın çabalarını tiranın devrilmesine yoğunlaştırmasını sağlayan bir aile oluşturdular. Kalem kılıçtan keskin çıkmıştı.

III. Napolyon 1859'da sürgünler için af çıkardı. Ama Victor, Adèle'in itirazlarına rağmen, Fransa tam anlamıyla özgürlüğe kavuşana dek Guernsey'de kaldı. O yıl hastalandığında iki kadın yatağının başında birlikte beklediler. Güçsüz bedeninin üzerine eğilen bu kadınları ortak kaygıları birleştirmişti. Victor iyileşti, ama şefkat penceresi bir kez açıldıktan sonra bir daha asla kapanmayacaktı. Adèle, bir eşin görev ve ayrıcalıklarını Juliette'e teslim etti. Paris'e döndü; genellikle Hauteville Evi'nde bulunmuyordu, ama ev zaten artık Juliette'in idaresindeydi. Adèle "öteki kadın"ı minnetle kabul etmişti ve Hugo çiftinin iki oğluyla hayatta kalan tek kızı da onu takdir ediyorlardı.

1864'te, Brüksel'de bir akşam yemeğinde Victor'un karısıyla metresi onun iki yanına oturdular. Adèle kadehini Juliette'in şerefi-

ne kaldırdı: "Size içiyorum, madam!" Adèle 1867'de hastalandığında, Victor'un kendisine nişanlılıkları sırasında hediye etmiş olduğu işlemeli akik bir broşu Juliette'e verdi. Trajedi gelip çattığında aileyi Juliette ayakta tuttu. Genç Adèle'in bir aşk ilişkisi yüzünden aklını kaçırıp akıl hastanesine yatırılmasından sonra ondan destek aldılar. Sayısız şekilde onlara yararlı oldu ve gözleri zayıflamakta olan yaşlı Adèle'e kitap okudu. Sadık metres, Victor'a yazdığı sevgi dolu bir mektubunda, "Kalbim hepiniz için hissettiklerimi ifade edecek sözcükleri bulamıyor," diyordu. "Yaşadığım mutluluktan dolayı minnetle dolup taşıyorum."

Adèle 1868'de kocasının kollarında öldü. Victor onu özlüyor ve artık açıkça birlikte yaşadığı Juliette'le evlenmek için hiçbir girişimde bulunmuyordu. Bu azize-metres, Victor'a "Artık seni kendi kalbim kadar, sevgili müteveffanın kocaman kalbiyle de seviyorum," diye yazarak, Maurois'nın deyişiyle bir "Adèle kültü" oluşturdu. Büyük adam Paris'e ve kentin baştan çıkarıcılığına döndüğünde mutluluğunun sona ereceğini biliyordu. Bu dönüş, Eylül 1870'de Napolyon'un Prusyalılar tarafından yenilgiye uğratılıp tahttan indirilmesinden sonra gerçekleşti. Parisliler Hugo'nun arabasının atlarını çözüp, onu tezahürat yapan kalabalıklarla çevrelenmiş bulvarlardan geçirdiler. Hugo hiç vakit kaybetmeden aşk ve siyaset maceralarına daldı. Onun biyografisini yazmış olan Joanna Rich'in nükteli bir ifadeyle belirttiği gibi, "şehvet düşkünü, vatansever olmayı sürdürdü." Bismarck'ın Paris kuşatması ve Komün ayaklanmaları sırasında Cumhuriyetçi ilkelerine tutundu. Fare yahnisiyle yaşayan altmış sekiz yaşındaki yazar bütün bu olaylardan şehvet düşkünlüğünü hiç kaybetmeden çıktı. Yaşlanmakta olan Juliette, "Artık mutlu olma sırası sende," diyerek iç çekiyordu.

"Yaşlı bir sosyalist marangoz" gibi görünen Victor, aktris Sarah Bernhardt'tan on sekizlik bir komün kızına dek hayranlarını yatağa atmaya her zaman hazırdı. Juliette'i bir tek onun ciddi ilişkileri endişelendiriyordu; bunlardan biri, yakın dostu Théophile Gautier'nin kızı Judith Mendes'le 1872'den itibaren yaşadığı ilişkiydi. Juliette 1873'te, "Sonsuza dek ona ait olayım, ona faydam dokunsun ve onun tarafından sevileyim," diye dua ediyordu.

Şubat 1883'te, ilişkilerinin altın yıldönümünde Victor, üzerine "Elli yıllık aşk, en güzel evlilik budur işte," yazılı bir resmini yolladı ona. Juliette o yıl hayata veda etti. Victor torunlarıyla birlikte hayatın tadını çıkarmasına karşın çökmeye başlamıştı ve 1885'te seksen üç yaşında öldü. Altmış yılı aşkın bir süre boyunca, aralarında Kraliçe Victoria'nın da yer aldığı okurlarının hayallerine egemen olmuştu; onuruna layık biçimde Panthéon'a gömüldü. Yaşamının sonuna dek doymak bilmeden yemek yiyen ve aynı anda birkaç kadını birden seven biri olarak kalmıştı.

DESPOT BİR DİVA

Victor Hugo'nun çağdaşı olan İvan Turgenyev, 1818'de Ukrayna'nın kırsal kesiminde doğdu. Onun babası da savaşta zafer kazanmış ve çok kadın tanımış bir subaydı; baba Hugo gibi, oğluna kayıtsız kalan bu albay da genç yaşta öldü. Sophie Hugo gibi, İvan'ın annesi de ölmüş sevgilisine bir tapınak dikti, ama bu kez sevgiliyle koca aynı erkekti. İki yazar da çocukken geçmişteki kahramanlara hayrandı ve onları taklit etmeleri bekleniyordu. İki oğul da erotik açıdan ve başka bakımlardan annelerinin varlığının merkezi oldu. Ama bu iki kadın birbirinden nasıl da farklıydı!

Çekici ve kültürlü bir Parisli olan Sohpie Hugo, oğlu Victor'u şımartmış ve yazar olmasını istemişti. Hiçbir kızın oğluna layık olmadığına emindi. Varvara Petrovna Turgenyev ise aksine, sıradan ama zengin bir aileden gelen basit bir kızdı; aristokrat Sergey onunla toprakları ve hem bedenlerine hem ruhlarına sahip olduğu beş bin serfi için evlenmişti. Varvara Petrovna, yazmanın bir beyefendiye uygun iş olmadığına ve oğlunun hiçbir işe yaramayacağına inanıyordu. Sadist bir kadındı ve oğlunu aklına estikçe cezalandırıyordu. İvan'ın uzun bir süre boyunca, arada bir dışlanan adam olduğu (Hugo'nun tam tersi bir görüntü) tek bir *ménage à trois* içinde yer alması, asla sahip olmadığı şefkatli bir aileye duyduğu özlemin ifadesiydi. Ne yazık ki acıdan aldığı zevki yetişkinlik yaşamına da taşıyacaktı.

1918'de, Turgenyev'in ölümünden yirmi beş yıl sonra Sovyet yetkilileri, doğduğu yer olan Orel'de onun onuruna bir müze açtılar. İç savaşın ortasında böyle bir şey yapmaları, Dostoyevski ya da

Tolstoy'un aksine ilerici ve Avrupa yanlısı değerleri benimsemiş bir yazarı onurlandırmak istediklerini gösteriyor. Turgenyev on dokuzuncu yüzyılın Rus devrimcilerine sıcak bakıyor, yabancı düşmanı Slav taraftarlarındansa nefret ediyordu. Hiç kuşkusuz annesinin Spasskoye adlı geniş mülkü üzerindeki tiranlığına karşı bir tepkiydi bu. Annesi despotça bir kraliçelik yaratıp tahta oturmuştu, hizmetkârlara süslü unvanlar veriyor ve hayali suçlar yüzünden serfleri kamçılamalarına göz yumuyordu. Gözdesi olan İvan'ın durumu en kötüsüydü. Bir çocukluk arkadaşına göre, "terbiyesini, sükunetini ve kendi saygınlığını korurken, bir yandan da hakaret etme, küçük düşürme veya mutsuz etme sanatında kimse onun dengi olamazdı."

Yine de Turgenyev, yurtdışına seyahat etmesini ve Alman Romantizminin etkisi altına gireceği Berlin'de öğrenim görmesini sağlayan geniş çaplı bir eğitim aldı. Çok genç yaştayken Goethe'nin sevgilisi olmuş Lettina Van Arnim'in dizlerinin dibinde oturdu. "Aşkta bir taraf köle, öteki efendidir" sözü, onun İvan'a kazandırdığı bilgelikti. Dostoyevski, yirmili yaşlarının ortalarındaki Turgenyev'i, ilk karşılaşmalarının ardından "bir şair, bir yetenek, bir aristokrat, son derece yakışıklı, zengin, akıllı, eğitimli. [...] Doğanın ondan esirgediği bir şey düşünemiyorum," diye betimlemiştir. O şey, hiçbir zaman edinemeyeceği özgüvendi. Yirmi iki yaşında İmparatorluk Operası'nda Rossini söylemek üzere Saint Petersburg'a gelmiş olan ünlü soprano Pauline Garcia Viardot'yla daha yeni tanışmıştı. Turgenyev'in İngilizcedeki en önde gelen biyografi yazarı olan Leonard Schapiro'ya göre, İvan ilk görüşte Pauline'e âşık oldu ve "yaşamının son bilinçli saatine dek onu sorgusuz sualsiz, boyun eğerek, talepsiz bir bağlılıkla sevdi." Kısacası despot adam bir divanın kölesi olmuştu.

İspanyol bir çingenenin kızı olan Pauline, ünlü bir şarkıcı aileden geliyordu. Olağanüstü bir sesi olan Pauline on sekiz yaşındayken, kendisinden iki kat yaşlı ve Paris'teki İtalyan Operası'nın direktörü olan Louis Viardot'yla evlendi. Kariyerinde çok akıllıca bir hamleydi bu, Pauline'in çarpıcı yeteneği Viardot'nun iş becerisiyle birleştiğinde, zamanının en büyük yıldızlarından biri olacaktı. Heinrich Heine'nin bu diva hakkındaki betimlemesi aydınlatıcıdır:

Çirkin ama soylu, neredeyse güzel demek isteyeceğim türde bir çirkinliği var. [...] Zaman zaman göz kamaştırıcı beyaz dişleriyle büyük ağzını sonuna dek açıp, bizi hem büyüleyen hem korkutan o acımasız tatlı tebessümüyle güldüğünde, Hindistan ve Afrika'dan gelmiş en korkunç bitki ve canavar türleri gözümüzün önünde beliriverecekmiş gibi hissediyoruz.

İvan onunla tanıştığı sırada, Pauline'in Viardot'dan bir çocuğu vardı ve ileride başka çocukları da olacaktı. Üçlü ilişkisi de ömür boyu sürecekti.

Başka yönlerden mükemmel diyebileceğimiz eleştirmenlerin, Turgenyev-Viardot'lar üçlüsünün, hem İvan'ın hem Pauline'in sanatı ve Louis Viardot'nun iç huzuru açısından ne kadar büyük bir önem taşıdığını anlayamamış olmaları ilginçtir. İlk başlarda Pauline, İvan'ın etkileyici endamına, koyu mavi gözlerine, kestane rengi uzun saçlarına ve kendisini sürekli övmesine rağmen ona sayısız hayranından biri gibi davranıyordu. Sopranolar Victoria çağının seks sembolleriydi, erkekler onların uğruna iflas eder ya da düelloya girişirlerdi. Turgenyev 1845'te devlet görevinden ayrılarak Rusya'dan Fransa'ya gitti ve Paris dışındaki mülklerinde Viardot çiftiyle birlikte yaşamaya başladı. Varvara Petrovna oğlunu başka bir kadına kaptırdığı için öfke içindeydi, ama "O lanet çingene iyi şarkı söylüyor," diye itiraf etmekten kendini alamıyordu.

Kendi başına kalan İvan kadınların karşısında çekingendi. Zaman zaman bir serf kızla ilişki kuruyordu, hatta bunların birinden bir kızı da olmuştu, ama bu, maharetli olduğu anlamına gelmiyordu. 1846'da köylülere çok kötü davranması yüzünden annesiyle bozuştu. Böylece serflik aleyhinde yazılar yazmaya başlayabildi ve serfleri insan olarak tasvir ettiği *Bir Avcının Notları*, özgürlüklerine giden yolun döşenmesine katkıda bulundu. 1850'ye kadar yıllarını Viardot çiftinin uzantısı olarak geçirebildiğine göre, İvan kendini de özgürleştirmişti. Bu durum onu duygusal esarete sürüklemiş olabilir, ama genç yazarın zevkini biçimlendirmiştir. Pauline'in gösterilerini izliyor ve onun için yeni operalar buluyordu. Herzen gibi sürgündeki radikallere bir amatör gibi görünse de, Turgenyev en önde gelen Rus yazarlardan biri olma yolundaydı.

Louis Viardot'nun etkisi çok önemliydi. Viardot bir emprezaryoydu, ama aynı zamanda yazar, çevirmen ve sol kanattan bir siyasetçiydi, yani tam bir 1848 adamıydı. Pauline'in diğer hayranlarından biri olan George Sand, "iyi bir adam ve bu büyüleyici genç kadına tümüyle layık" olarak gördüğü Viardot'yla tanıştırmıştı onu. Viardot karısına olduğu gibi, İvan'a karşı da iyi çoban rolünü oynadı. Onu evinin üçüncü kişisi olarak kabul etti, yazarlığını teşvik etti, Rus yazarlarının Fransızcaya çevrilmesinde onunla birlikte çalıştı ve annesi harçlığını kestiğinde yüklü miktarlarda borç verdi. Viardot, İvan'ın çaresizce ihtiyaç duyduğu onaylayıcı baba oldu.

İvan ev sahibine borcunu, karısıyla sevişip ona ihanet ederek mi ödedi? Pauline'le aralarındaki ilişki ilk olarak 1845 sonuna doğru romantikleşmeye başladı, ama Schapiro'ya göre 1849 yazına dek aşklarını tamama erdirmediler. Mayıs ayında İvan, Paris'te Herzen'le birlikte kaldığı sırada koleraya yakalandı. İyileşti, ama âşığının ölümle burun buruna gelmesi üzerine onun kendisi için ne anlama geldiğini anlayan Pauline sonunda teslim oldu. Turgenyev'in günlüğünden bir kayıt: "26 Haziran'da ilk kez P'yle birlikte oldum."

Pauline iş anlaşmaları yapmak için tüm Avrupa'yı dolaştığından ikisi aşklarını yazışarak sürdürüyor, İvan mektuplarını Fransızca kaleme alıyor, ama araya Almanca sevgi dolu pasajlar serpiştiriyordu. Aşklarının ilk gücüyle, "Her dakika seni, mutluluğu, geleceği düşünüyorum," diye coşuyordu. Ardından, "Viardot'nun nesi var?" diye sormaya başladı. "Burada yaşamamdan hoşlanmıyor olabilir mi?" Viardot çok geçmeden, Turgenyev'i Pauline'in öteki müstakbel âşıklarına tercih ettiğini açıkça gösterdi. Yine de üçü arasındaki derin bağlılığın gelişmesi zaman alacaktı.

Pauline 1850'de, onun için *Sapho* adlı operasını besteleyen yakışıklı Charles Gounod'ya tutuldu. Mutsuz Turgenyev, acımasız Çar I. Nikolay'ın tüm muhaliflerini hapse atmakta olduğu Rusya'ya dönmeye zorladı kendini. Anayurdunu ziyaret etmek için acil nedenleri vardı, ama belirleyici etmen Pauline'in soğukluğuydu. Hislerini o sırada yazmakta olduğu oyuna yansıttı; *Köyde Bir Ay* adlı bu oyun, saplantısının en kalıcı ifadesi olacaktı: aşk, kayba yol açar. Senaryo, İvan'ın ikilemiyle benzerlik gösteriyor. Baş kahra-

manı Rakitin, adı İvan'ın annesini hatırlatan, ama bencil kişiliğiyle Pauline'in bir çeşitlemesi olan Natalya Petrovna'ya âşıktır. Kocası Arkadiy, yıllarca kendini Natalya'ya adamış olan Rakitin'e dostça davranır. Bloomsbury tarihçisi David Garnett'ın da gözlemlemiş olduğu üzere, Rakitin de Turgenyev'in Viardot'ların evinde yaptığı gibi *cavaliere servente* rolünü oynamaktadır.

Natalya Petrovna'nın küçük oğlu Aleksey için bir öğretmen geldiğinde Natalya ona âşık olur ve Rakitin açıkta kalır. Yine de Natalya'ya bağlılığı sınır tanımaz. İkinci perdede, "Tamamen ona aidim," diye itiraf eder. "Ona veda etmek, hiç abartısız, hayata veda etmek olur." Rakitin Natalya'ya duyduğu aşkı Arkadiy'e itiraf ettiğinde, kocası erkeğin tarafını tutar ve onun duygusal hasar görmesinden kaygılanır. "Senin kadar iyi bir erkek değilim," der Arkadiy ona. Hatta *cavaliere*'yi karısına över!

Faydası olmaz. Yenilgiye uğrayan Rakitin beşinci perdede kederini ve Natalya'ya karşı küskünlüğünü rakibi olan öğretmene anlatır. "Bu güzel ellerin nasıl saldırabileceğini ve ne tür bir adanmışlıkla kalbini paramparça edebileceğini öğreneceksin." Pauline'in en harika özelliklerinin kara gözleri ve güzel elleri olduğunu düşündüğümüzde, Turgenyev'in bu başyapıtta kendi derin hislerini ifade ettiği açıklık kazanır. Gerçekten de yıllar sonra bir aktrise, "Rakitin benim," diye itiraf edecekti. "Kendimi her zaman başarısız âşık olarak resmederim." Gerçek yaşamdaysa beceriksiz İvan, Pauline'in ve Gounod'yu defetmek etmek için onun tarafını tutan kocası Viardot'nun kalbini kazanmıştır. Schapiro'nun ifadesiyle, "hayatını onların, tüm ailenin hayatıyla iç içe dokumuştur."

Rusya'da Turgenyev'in yapıtları ya sansürleniyor ya da göz ardı ediliyordu. *Ölü Canlar*'ın yazarı Gogol'ü övme suçundan tutuklanıp hapse atıldı, ardından Spasskoye'ye sürüldü; artık oranın efendisiydi. Serflerinin özgürlüklerini satın almaları için gerekli ayarlamaları yapıyor, zamanını yazarak ve atış yaparak geçiriyor ve bir serf kızıyla yatıp kalkıyordu. Ama bir arkadaşına, "Ahlaksızlık bile sıkıntıya deva olmuyor," diye yazdı. İvan Pauline'le çılgınca yazışıyor, gerçek hislerini hâlâ Almanca ifade ediyordu. İki dize, şehvetli bir beyit, Pauline'le hayalini kurduğu cinsel edimleri betimler: "Ayaklarını öpüyorum saatlerce. Sevgili tırnakların için binlerce

teşekkürler." Karısının gereksinimlerini çok iyi anlayan Viardot, ailede uysal bir üçüncü kişinin bulunmasından memnundu.

1850'lerde Turgenyev, Pauline'in iş bulduğu yere bağlı olarak Paris'e gidip geliyor, bazen Rusya'ya dönüyordu. Sevgili olsalar bile, ilişkileri kesintiliydi ve Pauline bu arada kocasından iki çocuk daha doğurdu – yoksa baba Turgenyev miydi? Bunu asla bilemeyiz. Turgenyev Fransa'da yaşamaktan nefret ediyor, Fransız şiirinden, müziğinden ve ortamından hoşlanmıyordu. İsyan halinde genç kuzeni Olga'nın cazibesine kapılınca, Pauline onu Viardot ocağına geri çağırdı. Turgenyev 1857'de Rus bir arkadaşına şunları yazacaktı: "Bu kadını o kadar çok seviyorum ki, bana emrederse çırılçıplak ve her yerim sarıya boyanmış olarak çatıda dans etmeye hazırım."

Pauline'in turneye çıktığı ya da soğuk davrandığı zamanlarda, Turgenyev'le Viardot ava çıkıyor ya da birlikte Rus yazarlarının yapıtlarını çeviriyorlardı. Schapiro'nun açıkça belirttiği gibi, "İki erkek arasında herhangi bir sürtüşme ya da gerilim olduğunu gösteren hiçbir kanıt yoktur." 1863'te Viardot çifti Kara Ormanlarda gözde bir kaplıca olan Baden-Baden yakınlarında bir villaya yerleştiğinde, Turgenyev de yakınlarına taşınıp, yetiştirilmesine Viardot'ların yardım ettiği kızı Paulinette'le birlikte orada yaşadı. Kırk yaşındaki Pauline'in sesi tiz notalarda çatlıyor ve küçük Alman tiyatrolarında şarkı söylemek zorunda kalıyordu. Evi konser sanatçılarının merkezi oldu ve gösterileri için buraya bir tiyatro yaptırdı. Viardot çiftinin konukları arasında Prusya kralı ve kraliçesi, Bismarck ve Fransa imparatoriçesi Eugénie, ayrıca Richard Wagner de bulunuyordu.

Pauline'in romantik duygularının canlanması, Turgenyev'le cinsel ilişkilerinin yeniden başlamasına yol açmıştı. Baden-Baden'de geçirdiği yıllar, hayatının en mutlu dönemiydi. Rus şiirlerini müziklendiriyor, Pauline'le birlikte operetler üzerinde çalışıyor ve sesini kaybettiğini fark etmesine rağmen onu şarkı söylemeye teşvik ediyordu. Pauline enfiye çekmesini yasaklayıp onu kendi standartlarına göre şekillendirdi. Turgenyev tüm aileye âşıktı. Kızları Claudie'ye kendi kızını ihmal edecek derecede düşkündü ve vasiyetine onu da dahil etti. Fransa-Prusya savaşı sona erdiğinde, Viardot çiftiyle birlikte Paris'e döndü. Ünlü yazar kendini sönmekte olan yıldıza adamayı sürdürüyor, Pauline'in kocasıysa Turgenyev'in var-

lığını günlük yaşamın bir parçası olarak kabul ediyordu. İki adam arasındaki yazışmalardan günümüze kalmış olanlar, aralarındaki içten dostluğun kanıtıdır.

Şaşırtıcı bir şekilde Turgenyev, 1872'de, Pauline'e bastırılmış bir nefret duyduğuna işaret eden yarı otobiyografik bir kısa roman olan *Bahar Seli*'ni yayımladı. Öykü, zengin ama köylü kökenli baştan çıkarıcı bir kadına âşık olan "bir adamın mahvına yol açan bir saplantı"yla ilgilidir. Öykünün anlatıcısı bu nemfoman sadist için asıl genç aşkından vazgeçmek zorunda kalır ve sonunda yalnızca pişmanlıkla dolu bir kabuğa dönüşür. Yazar, "yabancı bir yuvanın kenarına" tüneyenlerin kaçınılmaz kaderinin yalnızlık olduğunu söylemektedir. Baştan çıkarıcı kadına hiç kuşkusuz Pauline model alınmıştır ve *Bahar Seli*, Turgenyev'in yayımlatmadan önce onun onayını almadığı az sayıdaki yapıtından biridir. Yine de 1879'da, "böylesine derinden ve şefkatle sevdiğim" Pauline'in güzelliğini övdüğünü görürüz.

Turgenyev son yıllarını eski dostlarının evinde yarı yatalak halde geçirdi. Aralarında Henry James'in de yer aldığı pek çok seçkin konuk ziyaretine geliyordu. 1883'te kanserden ölmekte olan ve acı içinde sayıklayan Turgenyev, Pauline'i tanıdı. "Kraliçelerin kraliçesi geliyor," diye fısıldadı Rusça, "yaptığı iyilikler saymakla bitmez." Bilinçaltında annesine gönderme yaptığı çok açıktır. Genel olarak bakıldığında, bu birliktelik erkeği hayal kırıklığına uğratmış, ama sanatçıyı yaratmıştır. Turgenyev otobiyografisini yazıp adını *Sanat için Hayat* koydu. Metnin sorumluluğunu üstlenen Pauline, bir bölümünü yok etti ve geri kalanının da kendi ölümünden on yıl sonra yayımlanmasını istedi. Pauline 1910'da öldükten sonra, vârisleri metni çıkarmayı reddettiler.

BİZİMKİ ÇOK DAHA İYİ

Bırakalım metres konusunda son sözü İtalyanlar söylesin. Yazar ve siyasetçi Luigi Barzini, İtalyanların "öteki kadın"la ilgili adap anlayışı hakkındaki ünlü bir fıkrayı yeniden anlatır: Milanolu zengin bir imalatçının karısı, kocasının kendisinin yarı yaşında bir metresi olduğunu keşfeder. La Scala'daki bir gala gecesinde, bir locada oturan mükemmel giyimli, pırlantaları ışık saçan rakibesini görür.

Olay çıkmasından korkan kocası, "Öfkelenme sevgilim," diye yalvarır. "Benim konumumda olan herkesin bir metresi var. Ortağımın bile. Onun sevgilisini görmek ister misin? Benimkinin iki loca altında oturuyor." Kadın sedef kakmalı dürbününü bu öteki kadına yöneltip bir dakika boyunca uzun uzun bakar. Sonra kocasına döner: "Ne seçim ama! Bayağı, zevksiz giyinmiş, ucuz mücevherler takmış ve hiç güzel değil." Sonra gururla ekler: "*Bizimki* çok daha iyi."

1984'te ölen, ama metreslerle ilgili sevgi dolu anıları yüzyıl başlarına dayanan Barzini, onların hem olaylar tablosundaki kurumsal yerini hem de "öteki" olmalarını vurgulamıştır. "Avrupalı çocuklar yıllar önce iki tür kadın olduğuna kesin gözüyle bakarlardı: kişinin kendi annesi, teyzeleri, nineleri, kız kardeşleri, kuzenleri, aile dostları gibi kadınlar; bir de ötekiler. Ötekilere her zaman, 'onlar' denirdi." Luigi daha çocuk yaştayken, ötekilerin evcimen kız kardeşlerinden daha güzel ve gösterişli olduklarını fark etmişti. Gizemliydiler ve gözden uzak yaşıyorlardı. Çocuklara bayılıyorlardı, ama asla kendi çocukları olmuyordu. Çoğunlukla canı sıkkın görünüyorlardı.

Aile kadınları yabancıların yanında metresleri asla kabul etmezlerdi, ama özel konuşmalarda en önemli dedikodu konusu onlardı. Hanımefendiler "onların" alışkanlıklarını, kaprislerini ve aşk ilişkilerini kaydederler ve bazı metresler günümüzün film yıldızları gibi gelişigüzel bir sohbet konusu olurdu. Luigi'nin büyükannesi özgür düşünceli bir kadın olduğundan, onu ve kardeşlerini "onlardan birini" ziyarete götürmüştü. Noel zamanıydı ve kadın çocukların karşısında neredeyse isterikleşmiş, onları pahalı hediyelere boğmuş ve gidecekleri zaman ağlamıştı. Aynı erkeği seven ve gizliden gizliye ötekinin yerini isteyen anne ve orospu – yakın zamanlara dek Avrupa'nın büyük bölümündeki yatak odalarına egemen olan düzenleme buydu.

Barzini "öteki kadın"ın, artık çok daha ender rastlanmakla birlikte, asla tümüyle ortadan kalkmayacağını iddia eder. "İyi bir metres çoğu zaman, su sızdıran yasal bir evin insanlarını yüzer durumda tutar," diye belirtir. "Bu tür *ménage à trois*'lar bir *crime passionel* yüzünden nadiren bozulur," diye de ekler. Kanlı üçgene

Kıta Avrupa'sında ender rastlanır. Yine de Barzini çoğu metresin modernleştiğini kabul eder. "Heyecan verici bir yaşam sürüyor, kayak yapıyor, en iyi kulüplerde golf oynuyor, kendi Lamborghini arabalarını kullanıyor, açıkça aşk ilişkileri yaşıyorlar, [...] her yere kabul ediliyor ve tescilli hanımefendilerden [ancak] sayıları giderek azalan nitelikli uzmanlar tarafından ayırt edilebiliyorlar."

Bu Amerika'ya özgü gibi görünse de, mesele sadece metresin zaman içinde yaşamı ve de arabası kendine ait olan bekâr kadına dönüşmüş olmasıdır. Bir anlamda o, her zaman bağımsız kadındı, sanayi çağı bataklığında bir işaret feneriydi. "*Onlar* olmasa çoğumuz ne yapardık?" diye sorar Barzini. Oysa endişelenmesine hiç gerek yok: *ménage* daha sağlam ve eşit bir zemin üzerinde gelişecek.

10

KRALİÇE VE BOYNUZLULARI

Büyük Katerina; Kraliçe Victoria;
Harriet ve John Taylor ile John Stuart Mill;
George Eliot ile Lewes çifti;
John ve Effie Ruskin ile John Millais;
Jane ve Willlam Morris ile Dante Gabriel Rossetti

Çok güzel ve korkutucu, dişi, bir tanrı!
ALGERNON SWINBURNE

Boynuzlu (*cuckold*) sözcüğü *Oxford English Dictionary*'de, "sadakatsiz bir kadının kocası için kullanılan alay edici bir ad," olarak tanımlanır. Guguk kuşunun (*cuckoo*) bozulmuş hali olan bu sözcük, anlamını da söz konusu kuşun yumurtalarını başka kuşların yuvalarına bırakma alışkanlığından alır. İlk başlarda bu terim zina yapan kadın için değil, zina yapan erkek için kullanılırdı; yani bu kuşkulu onur erkek cinsine ayrılmıştı. Chaucer karısı olmayanın boynuzlu da olamayacağını söyler, ama onun zamanından bu yana erkek psikolojisi değişmiştir. Kadınlar da aldatıldıklarında çileden çıkarlar. Boynuzlu temelde gülünç bir figürdür, boynuz takma kavramının kaynağı da muhtemelen, çirkin bir tür olan boynuzlu balığın boynuza benzer çıkıntılarıdır.

Toplum, boynuzlarını kayıtsızca taşıyan boynuzluyu küçümsemiştir. Bunun nedeni, bazı alimlerin Engels üzerinden öne sürdükleri gibi, karısının âşığı tarafından mülküne hileyle el konulması değildir. Daha çok, zina hem Kutsal Kitap'ın hem de toplumsal yasanın ihlali olarak görülmüştür. On altıncı yüzyılda İspanyollar şen boynuzluyu eşeğe bindirip yuhalanması için ayaktakımının önünden geçirirlerdi. Othello'nun Desdemona'yı öldürmekle kötü bir şey yaptığının düşünülmesinin nedeni, karısının kendisini boy-

nuzladığını düşünmekte haksız olmasıdır. O. J. Simpson ceza davasında jüri üyelerini beraat kararı vermeye yönelten meselelerden birinin, Nicole Brown'ın eski kocasını çileden çıkarması kaçınılmaz olan özgür ve rahat bir cinsel yaşam sürdüğü iddiaları olduğundan eminiz. Bir *ménage à trois* içerisinde yaşamaksa aksine, boynuzlanmayı ve bundan hoşlanılmasa da, durumu kabullenmeyi içerebilir. Boynuzladıkları erkekleri kendilerine bağlayan kadınlar her zaman olmuştur.

Kraliçeler bu oyunda sivrilmişlerdir, en azından günümüz kraliyet üyelerinin mesleklerine kötü bir ün kazandırmalarından önce. Önemsiz bir Alman aristokrat ailenin kızı olarak doğan Büyük Katerina, dönemin Rusya hükümdarı Yelizaveta'nın kendisine halef seçtiği Holstein Dükü Petro'yla evlendirilen, güzel, gururlu ve biçimli bir kadındı. Yarım akıllı Petro evliliği tamama erdirmeyi başaramıyordu. Kocası oyuncak askerleriyle oynarken, Yelizaveta'nın baskısı altındaki Katerina kendine bir âşık bulup bir oğul ve vâris doğurdu. Tecrit yaşamı sürerken yeni âşıklar denedi, Fransız Ansiklopedicilerini okudu ve yetenekli bir binici oldu. 1761'de, Yelizaveta'nın ölümünden birkaç ay sonra Katerina, göz kamaştırıcı bir üniforma içinde ve Parlak adlı aygırının üzerinde, askerlerini kocası III. Petro'nun üzerine sürüp onu tahtan indirtti ve öldürttü.

Katerina Rusya çariçesi olarak Büyük Petro'nun başlattığı modernleşmeyi sürdürdü; ekonomiyi liberalleştirip eğitimi ve sanatı teşvik etti. İşkencenin yerine gerçek bir yasa getirdi. Katerina zamanla şişmanladı ve cinsel açgözlülüğüyle ünlendi, ama savaşları ve ayaklanmaları fazla güçlük çekmeden atlatmayı bildi. Ne var ki çok güvendiği Grigori Potemkin ve Polonyalı genç kâtibi Petro Zavadofski'yle kurduğu *ménage à trois* bir sansür ve dedikodu çığı yarattı. Sırtını dayadığı Rus soylular çokeşliliğine göz yummuşlardı, ama açıkça kendine bağlı boynuzlular edinmesi onları rahatsız ediyordu. Hükümdarlık döneminin sonlarına doğru Katerina, düşmanlarını izlemek için nefret edilen gizli polis kurumunu yeniden oluşturmak zorunda kaldı.

Çariçenin 1796'da ölmesinin ardından, oğlu I. Pavel katledilmiş "babasının" kalıntılarını mezarından çıkarttırıp Petersburg'un başlıca katedralinde annesinin yanına gömdürdü. Katerina ne de

olsa, âşık ve boynuzlu seçimiyle, etrafındaki erkeklerin hoşgörüsü sayesinde hüküm sürmüştü. Bakire Kraliçe denen İngiltere Kraliçesi I. Elizabeth de, başta Raleigh'le Essex olmak üzere, bir talibini ötekine karşı dengelemekte onun kadar dikkatliydi. Kızlık zarının durumu ne olursa olsun Elizabeth, annesi Anne Boleyn'in kaderinden ders alarak asla bir kocaya bağımlı hale gelmemeyi ve iffetli olmasa da, her zaman öyle görünmeyi öğrenmişti.

Britanya hükümdarı, Hindistan İmparatoriçesi ve tam bir Victoria çağı insanı olan Kraliçe Victoria, sevgili Albert'ının ölümünden önce bile bir âşık edinmiş olabilir. Yürekli bir İskoçyalı olan muhafızı John Brown onu kurtarmak için kendi hayatını tehlikeye atmıştı. Her an Victoria'nın yanındaydı ve şaşırtıcı özgürlüklere sahipti. Halk dedikodulara inanıyor, ama gizli bir ilişkiyi kraliçelerinin ayrıcalığı olarak görüyordu.

Bizim burada odaklandığımız "kraliçe" ise yalnızca kendi evinin imparatoriçesiydi. Kanepeye bağlı edilgen bir imajı olmasına karşın kadın, on dokuzuncu yüzyılın sağlam bir orta sınıf ailesinde hüküm süreceği geniş bir alana sahipti. Anne olarak çok sayıda çocuğundan itaat görürdü. Onların eğitimlerini, müzik derslerini ve sosyal yaşamlarını denetlerdi. Elbette hizmetkârlara emir verir, tüccarları kabul edip onlarla pazarlık yapar, ayrıca zengin gardırobunu hazırlayan terzi ve şapkacıyla uğraşırdı. Victoria çağı evinin merkezinde bir melek değil, şirret bir minyatür hükümdar yer alırdı.

Unvanın demokratikleşmesiyle, artık her burjuva kadına "hanımefendi" (lady) denebiliyordu, tabii sistemin gerektirdiği ikiyüzlülüğü kavramış olması şartıyla. Ayrıca bir hanımefendinin kendine âşık edinmesine izin verilirdi. Başta Peter Gay olmak üzere akademisyenler, Victoria çağı insanlarının çapkınlığına ışık tutmuşlardır. Fuhuş ve pornografinin şaha kalktığı bir çağdı onlarınki, ama insanlar gizledikleri şey ortaya çıktığında bile itiraf etmekten kaçınırlardı. Evlilikten önce bakire olmak çok önemliydi, bu nedenle çocuklar bir yana, kadınların cinselliği kesinlikle reddedilirdi. Yine de kadın bohemlerin ve sanatçıların erkek koleksiyonu yaptıkları bilinirdi. Turgenyev şaşırtıcı bir açıksözlülükle, "Genç bir kıza duyulan tutkuyu hiç anlayamamışımdır; deneyimli ve özgür olan, kendini ve tutkularını daha iyi idare edebilen evli kadını yeğlerim

ben," der. Evli kadını "özgür" olarak nitelemek, gelişmiş olduğunu varsaydığımız günümüz standartlarını tersyüz eder.

Louisa May Alcott'ın yeniden keşfedilen *A Long Fatal Love Chase* adlı yapıtında Rosamond, hayallerinin erkeği Phillip Tempest karşısında ayakları yerden kesilerek sürüklenir, ama Nice'te balayındayken kocasının sadakatinden kuşku duymaya başlar. Adam, operadaki gizli randevusunun farkına varmaması için Rosamond'a, genç bir İtalyan'ın etrafında dolandığını söyler: "Çocuk sana âşık ve bir kocanın yanında bir âşığının da olmasını gerekli görmediğin için, çoğu İngiliz kadını gibi bir buzdağı olduğunu düşünüyor." Bir *cavaliere servente*'ye yapılan bu gönderme, romanın 1860'larda yayımlanamayacak kadar sansasyonel olduğunun düşünülmesine yol açan nedenlerden biriydi. Victoria çağı insanları gelecekte yaşanacak cinsel özgürlüğü öngörememişlerdi; Romantiklere ya da daha gerilere, paganlara dönme özlemi içindeydiler. Cinsellik konusundaki şizofrenileri –geceleri gizlice yaptıklarına gündüzleri asla sahip çıkmamaları– bir tek ütopyacıların hayal ettiği yeni bir çağdan değil, daha eski ve hoşgörülü bir zamana dair nostaljik anılardan kaynaklanıyordu.

İKİ SOYLU İLİŞKİ

İleriye bakan, hem cesurca konuşan hem de cesurca davranan çok az insan vardı. Seçkin Üniteryen rahip W. J. Fox, 1830 yazında, ümit vaat eden genç felsefeci John Stuart Mill'i Londra'da zengin bir tacirle karısının verdikleri akşam yemeği davetine götürdü. Dört yıldır evli ve iki oğulları olan John ve Harriet Taylor, Fox'un cemaatindendi. Harriet, bir entelektüeller grubunun merkezinde yer almakla birlikte kendini boğuluyor gibi hissettiğini itiraf etmişti ona. Fox bekâr Mill'i, yaşlı kocası kendini işe ve siyasette reform yapmaya kaptırmış olan bu genç ve yalnız kadına bir hediye olarak sunmayı düşünüyordu.

Fox iri yarı ve evli olmasına karşın, vesayeti altındaki güzel Lizzie'yle gözler önünde bir ilişki yaşamaktaydı. Karısı şikâyet ettiğinde, onu yukarı kata yerleştirip Lizzie'yi alt katta ağırlamaya başladı. Fox ikiyüzlü bir erkek değildi ve karısı zina suçlamasını herkese duyurduğunda, bunun cemaatindekileri hiç ilgilendirmediğini söy-

ledi. Cemaatini dağıttı, ama rahiplikten ve metresinden vazgeçmedi! Yine de çöpçatanlığının sonucu Fox'u bile şaşırtmış olmalı.

İskoç kökenli olan Mill, babasının Yararcı felsefeci Jeremy Bentham'ın eğitim kuramlarını uygulamasının kurbanı olmuştu. Baba Mill, Thomas Carlyle'ın betimlemesiyle "gür kestane saçlı ve nazik, acıklı ifadeli [...] yetenekli ve cana yakın çocuğu" akılcı bir düşünme makinesine çevirmeye çalışmıştı; ne hoppalığa izin vermişti ne de arkadaş edinmesine. Çocuğun zamanının her anı katı bir programa bağlıydı. Dört yaşındayken Yunanca okuyabiliyordu, mantık ve ifade eğitimi aldıktan sonra müthiş bir münazaracı oldu. Ne var ki Mill, *Otobiyografi*'sinde, "Sevgi yokluğu ve korku içinde büyüdüm," diye itiraf edecekti. Yirmili yaşlarının başında, parlamentoda parlak bir kariyerin eşiğindeyken ruhsal çöküntü yaşadı. Romantik şairleri okuyarak teselli bulsa da, ruh eşiyle karşılaşana dek tam olarak iyileşemeyecekti.

On dokuz yaşındayken John Taylor'la evlenmiş olan Harriet bir çağdaşı tarafından şöyle tanımlanacaktı: "kendine özgü bir güzellik ve zarafete sahip. Uzun boylu ve ince, yüzü hafif solgun, hareketleri dalgalanan bir zarafet sergiliyor. [...] Kocaman kara gözleri [...] oldukça buyurgan bir bakışı var." Aslında Harriet, yalnızca 1.52 boyuyla Mill'den çok daha kısa ve yumuşak sesliydi, ama tavırlarında görkemli bir hava vardı.

Mill'i himayesi altına almayı uman Carlyle, onun Harriet'le tanışmasının sonuçları hakkında, ironili bir ifadeyle şunları yazmıştır: "O ana dek dişi bir yaratığın, hatta bir ineğin bile yüzüne bakmamış olan bu adam, kelimelerle ifade edilemeyecek şeylerle parlayan o muhteşem kara gözlerin karşısında buldu kendini." Mill olanaksız bir duruma itilmişti. Liberal Parti'nin kurulmasına yardım edecek olan Reform Kulübü'nde John Taylor'la birlikte çalışıyorlardı. Taylor açık fikirliydi, karısının entelektüel açıdan kendisinden üstün olduğunu kabul ediyor ve onun görüşlerine uyuyordu. Mill onu "dürüst, cesur ve onurlu" bir adam olarak tarif eder, ama böyle bir kusursuzluğa uygun bir eş olmak için gereken duyarlılıktan yoksun olduğunu vurgular. Phyllis Rose, *Paralel Lives*'da (Paralel Yaşamlar) pek olası görünmeyen bir iddiada bulunarak, Taylor'ın "saldırganca ve vahşi" cinsel taleplerinin karısını tiksindirdiğini belirtir. Ama

onunla yatmayı sürdüren Harriet, bir çocuk daha, bu kez bir kız doğuracaktı. Harriet'i başka bir erkekle uyarıcı bir ilişki kurmaya yönlendirense bizzat Mill oldu.

Mill'in biyografisini yazmış olan Michael Packe, on dokuz yıl sürecek bu üç yönlü bağın dinamiklerini şöyle özetler: "Her şey Harriet'in etrafında dönüyordu. [...] İki erkek kendini ona adamıştı; ikisi de seçkin ve birisi zengindi. Harriet birinin evini, ötekinin felsefesini yönetti. Bu sıra dışı dengenin sonsuza dek sürmesinden ikisi de gayet memnundu." Sarsıntılı dönemleri de olacak bir ilişki için bunlar çok iddialı sözler.

Mill'le Harriet her gün görüşüyor, ya da birbirlerine ateşli mektuplar yazıyorlardı. Mill düşünce ve duygu açısından onu Shelley'yle karşılaştırıyor ve her anını Harriet'in yanında geçirmek istiyordu. Birlikte şiir okurlarken, Harriet onu sanatın yararcı değerinden ayrı olan güzelliğiyle tanıştırıyordu. Harriet'in coşkusu, yavan çalışmalarla geçen yılları unutturdu. İçgüdüler açısından henüz çocuk olan Mill, Harriet'in kendisini duygusal olgunluğa eriştirmesine izin verdi. 1832 ortasına gelindiğinde kötü niyetli dedikodulardan rahatsız olan John Taylor, karısından onu tehlikeye sürükleyen bu ilişkiyi bitirmesini istedi. Kendi kariyeri de tehdit altında olan Mill, görünüşte bunu kabul etti.

Önce mektuplar, sonra da gizli buluşmalarla aralarındaki bağı sürdürdüler. Taylor, Mill'in eve geleceğini düşündüğünde kulübe gidiyordu. Harriet, "O hoş akşamdan beri gayet iyi ve mutluyum," diye yazıyordu Mill'e. Harriet 1833'te, geleceğini düşünmek üzere altı haftalığına Paris'e gitti. Mill de ona katıldı ve Rahip Fox'a, Harriet'in "hayatlarımızı birlikte geçirmeye çok uygun olduğumuza inandı[ğını]" yazdı. Bu arada Harriet'in cömert kocasına yazdığı mektuplar da eskisinden daha sıcak, neredeyse romantikti. "Harriet Taylor'ın iki erkek arasında doruk noktası olmaktan derin bir memnuniyet duyması olağandışı değildi," diye yazar Rose.

Paris faslı Harriet'le Mill'in birlikte olma kararlarını güçlendirdi. Ancak karısı ve ailesi olmadan yaşamayı hayal edemeyen Taylor'dan kurtulmayı ikisi de istemiyordu. Harriet'in bulduğu çözüm, Yararcıların en çok sayıda insana en fazla mutluluk ilkesine başvurmak oldu. Onun için en uygun çözüm, kocasıyla birlikte yaşamayı

sürdürürken âşığını oyalamaktı. Sahipleniciliğe tövbe eden Taylor, Kent'te, Harriet'in çoğu hafta sonu Mill'i kabul edebileceği bir ev kiraladı. Harriet Londra'da olmadığında küçük kızıyla birlikte bu evde kalıyor, kocasıyla oğulları ise zaman zaman ziyarete geliyorlardı. Şaşırtıcıdır ki, iki erkek de bu düzenlemeyi Harriet açısından bir fedakârlık olarak kabul etmişlerdi.

Taylor'ın hoşgörüsü çifte bir akşam davetine kol kola katılma cesaretini verdi. F. A. Hayek'in *John Stuart Mill and Harriet Taylor* adlı çalışmasında belirttiğine göre, "hanımefendinin tavrı, beyefendinin bariz bağlılığı çok geçmeden herkesin dikkatini çekti ve odada bastırılmış bir kıkırdama duyulmaya başlandı." Evli bir kadına âşığı olduğu varsayılan evlenme çağında bir bekârın eşlik etmesi herkesi şaşkına çevirmişti. Erkekler Mill'e soğuk davrandılar, kadınlar Harriet'i görmezlikten geldiler. Cesurca bir girişimle Londra salonlarında birlikte görünmeleri aleyhlerine oldu. Muhabbet kuşları söze dökülmemiş Victoria çağı yasasını çiğnemişlerdi: günahını mahremiyet içinde işle. Çift toplumsal bağlarını koparıp küçük bir kaleye sığınmak zorunda kaldı. Ama üçü de siyasi faaliyetlerini sürdürdüler ve ortaklıklarının ürünü, *Siyasal İktisadın İlkeleri* gibi çığır açıcı kitaplar oldu. İtalyan vatansever Mazzini Londra'ya geldiğinde Taylor'lar ona evlerini açtılar.

Mill'le Harriet'in alışıldık anlamda sevgili olup olmadıkları, Bertrand Russell'ın büyükbabası Kont Russell'ı başbakanlığı sırasında etkilemiş olan eşit haklar talebini gündeme getiren *On the Subjection of Women* (Kadınların Bağımlılığı Üzerine) başta olmak üzere, Mill'in yapıtlarının yazılışına Bayan Taylor'ın da katılıp katılmadığı kadar ateşli bir tartışma konusudur. Mill, iffetlerini koruduklarında ısrarlıydı; üretimlerinde Harriet'e kendisiyle eşit, hatta üstün bir paye de veriyordu. Her iki konuda da muhtemelen abartıyordu. O dönemdeki adıyla "ince hastalık" yüzünden Mill'le Harriet'in sağlıkları bozuktu. Ama sevgilisiyle yanlarında kimse olmadan kıta Avrupa'sına seyahate çıktıklarında, Mill canlanıyordu. Harriet'in mazoşist bir yönü var mıydı? Yoksa kadınların sömürülmesi anlamına geldiğini düşündüğü için fiziksel aşktan tiksiniyor muydu? Ama üç çocuk doğurmuştu ve John Taylor karısını zorlayacak türde bir erkek değildi.

Harriet'in aşk macerası konusunda elimizde bulunan parça parça kanıtlara bakılırsa, gayet normal bir kadındı. 1836'da ikisi İtalya'da iki aylık bir kaçamak yaptılar. Bir başka tatilde, Harriet himayesi altındaki gençle birlikte gözden kaybolduğu için kıskançlık duyan Carlyle'a, "Fransa'da bir yerde [...] iki muhabbet kuşu gibi tek bir salkımdan birlikte üzüm yerken" görüldükleri dedikodusu ulaştı. Mill'le ikisi ayrı kalmaktan nefret ediyor ve Londra'dayken rahatsız edilme tehlikesi olmadan hayvanat bahçesinde randevulaşıyorlardı. Taşradayken Harriet nefesini tutarak Mill'in aşk mektuplarını bekliyordu. Mill mektuplarını *poste restante* (postaneden alınmak üzere bekletilen posta) olarak yolluyordu; Victoria çağında çoğu ilginç mektup böyle yollanırdı. Zekice yazılmış *Living in Sin*'in (Günah İçinde Yaşamak) yazarı olan Wendell Johnson, "İlişkilerinde gayri meşru bir şey olmasa da [...] kesinlikle bir entrika, hatta kimi zaman gizlilik havası vardı," der.

1839'daki bir yolculuk sırasında yalnız olarak Roma'dan Napoli'ye giden çift, burada üç hafta kaldı. İki âşık gibi davranıyorlardı. "İzlerini iyi örtmüşlerdi – o kadar iyi örtmüşlerdi ki, birbirlerine alışılmadık derecede yakın davranma riskini göze alabilirlerdi. Aynı otelde [...] La Sirena adlı bir hanın aynı katında iki oda tuttukları güzel, ketum Sorrento'da kaldılar." Mill, Harriet'e "Güzelim" diyordu, Harriet ise ona "*caro mio*." Yakınlıklarını herkesin açıkça görmesine rağmen, bir beyefendi olan Mill her şeyi inkâr etmeyi sürdürüyordu. Victoria çağı insanları (örneğin Matthew Arnold) zinayı hoş görmenin zina yapmaktan daha kötü olduğunu düşünürlerdi.

Harriet'in Bayan Taylor ve çocukları tarafından çok sevilen bir anne olmayı sürdürebilmesini sağlayan biraz da, nedeni her ne olursa olsun kocasını terk etmesi durumunda çocuklarını (ve servetini) elinden alacak olan katı yasalardı. Boşanma –benliğin özgürlüğü– kadınların on dokuzuncu yüzyılda nihayet elde edebildikleri en önemli haktı. Harriet'in kocasını ve âşığını o andaki haliyle evliliğin kötülükleri hakkında eğitmesi, aşamalı bir reformun gerçekleşmesine katkıda bulundu. John Taylor'ın işbirliği olmadan yaşanamayacak olan bu *ménage à trois* oldukça iyi sona erdi. 1849'da Mill'le birlikte yurtdışından dönen Harriet, kocasının

metanetle kanser acısına katlanmakta olduğunu gördü. Her anını ona bakmaya ayırdı ve Taylor karısının kollarında öldü. Uygun bir yas döneminin ardından Harriet, Mill'in karısı oldu. Kalan birkaç yıllarında birlikte çalışarak çığır açıcı *Özgürlük Üzerine*'yi yazmaları, insanların başlarını daima derde soktukları hukuki ve toplumsal bağların gevşetilmesine yardımcı oldu.

George Eliot bir hanımefendi değildi. Mary Ann Evans adıyla saygın ama sıradan bir ailenin çocuğu olarak doğmuş ve sanayi bölgesi Midlands'da gördüğü eğitimde sofuluk ve görgüden başka pek az şey öğrenmişti. Dil yeteneği sayesinde kendi kendini eğitti; gösterişsizliği ve ciddiyetiyle, tam bir hoca hanım gibi görünüyordu. Ama entelektüel eğilimli erkekleri büyüledi ve 1851'de John Chapman onu Londra'da ailesiyle birlikte kalmaya davet etti. Chapman, yayın yönetmenliğini John Stuart Mill'in yaptığı reform yanlısı *Westminster Review*'u yayımlıyordu. Evans, aklın yeşil çayırları olduğunu düşündüğü şey uğruna, "kasvetli şeytani fabrikalar"ı memnuniyetle terk etti.

Chapman onu bir deha olarak görüyor ve edebiyat alanındaki emellerine ulaşmasına yardımcı olmak istiyordu. Ama çocuklarının mürebbiyesi kendi metresi olduğundan, evinde bir *ménage à trois* yaşandığını söylemeyi ihmal etmişti. Wendell Johnson bu konuda şu yorumda bulunur: "John Chapman olağanüstü bir adam olmalı. Güncesinde ilişkilerini dobra dobra anlatması bunu gösteriyor." Koca, eşi ve metresinin sıradan bir Victoria çağı üçlüsünü oluşturduğunu, kişisel güncenin de bu durumun itiraf edildiği mahrem bir yer olduğunu daha önce görmüştük. Eş bir süre sonra çocuk doğurmaktan yorgun düştüğünden, bu düzenleme herkese uyuyordu.

Ne var ki yeni romancı Evans'la birlikte Chapman'ların evine dikkatli bir göz ve meraklı bir akıl girmişti. Aşk bahçesinde oynamayı reddeden bir kadının saflığı vardı onda. Chapman'ın gizli kapaklı ama tıkır tıkır işleyen üçlüsü, kavgalarla sarsılan bir dörtgene dönüştü. Öteki iki kadının kendisine düşman kesilmesi üzerine Evans, birkaç hafta geçmeden evden kaçtı. Aylar sonra Londra'ya döndüğünde artık çok daha ihtiyatlıydı ve *Westminster Review*'un yazı işleri müdür yardımcılığını üstlenerek kariyerine ilk adımını

attı. Chapman'la ikisi birlikte çalışıyorlardı, ama Chapman onu evine götürmemesi gerektiğini artık öğrenmişti.

Onu çok gösterişsiz bulduğu için evlenmek istemeyen Sosyal Darwinci Herbert Spencer'la başarısız bir macera yaşadıktan sonra Evans, liberal bir eleştirmen ve Goethe'nin biyografi yazarı olan George Henry Lewes'la tanıştı. Önce entelektüel yoldaş, ardından sevgili olan çift, aralarındaki bağı 1854'te Almanya'da yaptıkları "balayı"yla mühürledi. Lewes zaten evliydi ve uzun zamandır karısı Agnes'le başka bir adamı içeren bir *ménage à* trois'da yer aldığı ve Agnes iki adamdan da çocuk doğurmuş olduğu için, boşanma pek olası değildi. Lewes karısı Agnes'ın ve onun tüm çocuklarının bakımını üstlenmeye devam etti. Bu arada, romanlarını George Eliot mahlasıyla yayınlamakta olan Evans'la açıkça, hatta gururla, Lewes'ın 1878'deki ölümüne dek yirmi beş yıl boyunca "günah içinde" birlikte yaşamayı sürdürdü. Evleri, zinacı çift tarafından ağırlanmaktan mutluluk duyan yazarların ve sanatçıların buluştuğu bir merkeze dönüşmüştü. Ama birlikte dışarıda yemek yiyemiyorlardı ve Eliot küçümsemeyle, gerçekten hafifmeşrep olan kadınların âşıklarıyla gizlilik içinde birlikte olduklarını ve "yine de akşam yemeklerine davet" edildiklerini söylüyordu.

Victoria çağının yıkılmaz ikiyüzlülük surlarıyla korunan kalesi, siyasi liberalizm ve sanatsal bohem ordularının yaylım ateşi altındaydı. Ama Freudcu bilinçaltının istihkâmcılarının bu kalenin altını oyması için yirminci yüzyılın beklenmesi gerekecekti. O döneme dek ruhlar "edep kuralları"nın prangasıyla yaşadı ve kendi yarattıkları günahların çilesini çekip, "ilerleme," "en uygun olanın sağkalımı" ve "beyaz adamın yükü" gibi çelikten putlar için matem tuttu. Tahrik kaynaklarına her yerde rastlanılan, tezgâhtar kızların sürüsüne bereket olduğu, fahişelerin her köşe başını tuttuğu ve uyuşturucuların henüz düzenleme altına alınmadığı bu dönemde sözde namuslu atalarımız tek bir şeyden emindiler: *zevahiri kurtarmak önemlidir.*

BEATA BEATRIX

On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında sanat eleştirisi alanına damgasını vurmuş olan John Ruskin, 1848'deki düğün gecesinde

çocuksu yeni karısı Effie Gray'e saflığını asla kirletmeyeceğini söyledi. Çocuk sahibi olmak isteyen Effie bundan hiç memnun değildi, ama Ruskin, Ön-Raffaellocu Kardeşliği oluşturan küçük idealist sanatçılar topluluğunu desteklemekle meşguldü. Grubun amacı, Rönesans öncesindeki dindar resmin hissine ve basitliğine dönmekti. Ruskin bu ilkeyi savunuyordu ve Ön-Raffaelloculara onun fikirlerinin ağırlığı saygınlık kazandırmış olsa da, aralarından bazıları kendi yetenekleri ve zekâları sayesinde üne ve zenginliğe kavuştu.

Grubun en önde gelen dehası John Millais, Ruskin'lerin evinin yörüngesine girmişti. Pohpohlamalarıyla eleştirmeni, güzelliğinden bahsedip kendisine poz vermesini isteyerek de Effie'yi memnun ediyordu. Wendell Johnson'ın yazdığına göre, "nevrotik koca, bakire karısı ve hevesli genç konuğundan oluşan o tuhaf ev halkında duygusal üçgen hızla gelişti." 1853 yazında üçlü, çalışma amaçlı bir tatil için İskoçya'ya gitti. Ruskin, birbirlerine âşık olmaya başlayan çifte hiç aldırmadan kayaları inceliyordu. Effie elmadan bir ısırık aldı ve o güne dek ne kaçırdığını anladı; aynı yıl evliliklerini feshettirdi. Ruskin karısının bekâretini bozmayı reddederek kutsal kocalık görevini ihmal etmişti.

Johnson, Ruskin'in iktidarsız ya da eşcinsel değil, yalnızca bu iş için fazla hassas olduğunu öne sürer. Her ne olursa olsun, burada betimlediği "üçgen" tatminsiz bir kadını merkez alan bir *ménage*'ın tipik örneğiydi. Resmi bir ayrılığın getireceği yüzkarasından genellikle kaçınılırdı. Ama Millais'nin kariyeri başlamıştı ve Effie'yle ikisi birbirlerine son derece uygundular: evlendiler ve sekiz çocukları oldu. Ruskin ise on yaşında bir kıza âşık olacak, on altısına gelene dek ona kur yapacak ve ardından kızın ebeveynleri tarafından reddedilecekti. Sonunda aklını kaçırdı. Ama bütün bunlardan önce, en ilgi çekici Ön-Raffaellocu çiftlerden birine bağlandı: Dante Gabriel Rossetti'yle, Lizzie adıyla bilinen modeli Elizabeth Siddal.

Ön-Raffaellocu Kardeşliğin genç erkekleri meslek sahibi orta sınıftan geliyorlardı. Hepsi birer beyefendiydi ve sanatçı olarak, güzelliğin çekimine kapılmışlardı. Resmini yaptıkları, sevdikleri ve evlendikleri modellerin görüntüleri, yükselişte olan başka erkeklerde de aynı arzuyu uyandırıyor, kadınlarınıysa onları taklit etmeye yöneltiyordu. Model, ressam ve izleyici arasındaki daha yüce tür-

den bir erotik etkileşim, büyük başarılar kazanacak, ama sanatta devrim yapmayı başaramayacak olan bu asilerin alanıydı. Devrim yaratma işiyse Van Gogh, Gauguin ve Modigliani gibi dışlanmışlara düşecekti.

Ön-Raffaellocu Kardeşler sürekli olarak ucuza poz verecek işçi sınıfından kızlar arıyorlardı. Saygın ama son derece yoksul bir aileden gelen Lizzie, Leicester Meydanı yakınlarındaki bir kadın şapkacısında çalışmaktaydı. 1850'de zampara bir ressam onun süzgün vücudunu ve dalgalı kızıl-sarı saçlarını fark etti. Lizzie'yi kendisine poz vermeye ikna etti. O dönemde toplum modellerle fahişeleri bir tuttuğundan, Lizzie çok cesur bir adım atıyordu. Lizzie'yi keşfeden ressam onun farklı olduğunu anlamıştı. "Tanrı hakkı için o tam bir kraliçe!" diye böbürleniyordu; "enfes bir uzun boyu, güzel bir endamı, görkemli bir boynu ve son derece hassas ve kusursuz bir yüzü var." Lizzie'yi bir tanrıçaya benzetiyordu; genç kadın da Kardeşler onu model olarak kullanmak için birbirleriyle kavga ettiklerinde kendini bir tanrıça gibi hissetmiş olmalı.

Lizzie'nin en ünlü portresi, Millais'nin *Ophelia*'sıdır; Lizzie bu resimde nehirde yüzen bir ceset, tümüyle masum bir kurban olarak tasvir edilmiştir. Otoportresi ise hakkında çok daha fazla şey söyler. Ressamlar Lizzie'de Ruskin'in sözleriyle "soylu, muhteşem bir yaratık" görürlerken, ölümsüzlükten birden fazla bakımdan yalnızca bir adım uzakta olduğunu fark eden Lizzie kendini sıkıntılı halde resmetmiştir. Dante Gabriel Rossetti ise Lizzie'yi bir tezgâhtar kız seviyesinden yükselterek, azize ya da Madonna kılığında çizmiştir. Lizzie'de şairleri sersemleten bir saflık havası vardı. Ruskin'in metafiziksel üçlüdeki yerini çok geçmeden, yıpranmış ama sert Algernon Swinburne alacaktı.

Bir İtalyan vatanseverin oğlu olan Rossetti, her iki cinsiyeti de cezbeden karamsar bir kösnüllük yayıyordu. Zeytuni teni, gölgeli gözleri ve melankolik mizacıyla önder bir adamdı. Tertemiz tıraş olurdu, dalgalı saç lüleleri vardı ve günlük şık kıyafetler giyerdi. Gabriel, dört yetenekli Rossetti'den biriydi; ötekilerden ikisiyse erkek kardeşi (eleştirmen) William'la, (şair) kız kardeşi Christina'ydı. Ama ailede bir parça kaçıklık vardı ve Gabriel en başından itibaren,

resimlerini sergilemekten paranoyakça bir korku duyuyordu. Bu çelişkiler içindeki bohem, aşırı bir narsisizmin etkisi altındaydı.

Rossetti'nin ilk Lizzie çalışmaları ve perspektifi kaldırıp yerine renk ve deseni koyduğu 1860 tarihli *Regina Cordium* adlı portresi, en güzel Ön-Raffaellocu yapıtlar arasında yer alır. Lizzie'nin kötü sağlığı yüzünden uzun süre ertelenen düğünlerinin hem öncesinde hem de sonrasında Gabriel ona alenen ihanet etti. Dostu olan ressamların metreslerine ve ayrıca şehvetli pozlarda resmini yaptığı bir fahişe olan etine dolgun Fanny Cornforth'a eğilimi vardı. Lizzie doktorunun tavsiyesiyle, kolayca bulunabilen lavdanomun müptelası oldu. Sadakatini her zaman koruyarak, kederini bir avuç dolusu ince şiire döktü. Parlak bir sanatçıyla ideal modeli arasındaki bu eşleşme –kız kardeşi Christina'ya göre Rossetti onu "olduğu gibi değil, rüyasını doldurduğu şekliyle" görüyordu– trajedinin habercisiydi.

Gabriel'le Lizzie bir akşam Swinburne'le birlikte yemek yedikten sonra kavga ettiler. Oscar Wilde'ın anlattığına göre Gabriel, Lizzie'nin eline bir şişe lavdanom sıkıştırarak, "Hepsini al," diye haykırdı. Ardından kapıyı arkasından çarparak, şen Fanny'sini görmeye gitti. Döndüğünde Lizzie'yi komada, şişeyi boşalmış buldu. Gabriel hayatının geri kalanını, Lizzie'nin intiharından duyduğu suçluluktan kurtulmaya çalışarak geçirdi. Son derece romantik bir jestte bulunarak, yayımlanmamış şiirlerini içeren bir defteri, Lizzie'yle birlikte gömülmesi için onun altın sarısı saçlarının arasına yerleştirdi. Gabriel'in yaptığı *Beata Beatrix* adlı son resminde Lizzie, Dante'nin ölmek üzere olan –ya da bir cennet görüntüsü içinde kendinden geçmiş– saf aşkı olarak tasvir edilir. Şehit edilmiş, bilinmeyenle bir olmuş güzeldi o.

Gabriel ardından, Fanny'yi gözde metresi yaptı. Fanny onu erotik ama zarif imgeler resmetmeye esinlendiriyordu. Artık Gabriel ve Fanny'yle aynı evi paylaşan Swinburne, "kancık" diyordu onun için. Döneminin en yaratıcı ressamı, Lizzie konusundaki suçluluk duygusunu unutmak için, "daha çok ressamlar arasında ve Chelsea'de gelişmekte olan 'alternatif' yarı bohem yaşam tarzı"na daldı. Burada *ménage à trois*, ileride Bloomsbury'de olacağı kadar yaygındı, ama uygulamacıları o kadar unutulmaz karakterler de-

ğildi. Gabriel'in arkadaşlarından ikisinin öne çıktığını görüyoruz: Edward (Ned) Burne-Jones ve William Morris. İkisi de modeliyle evlenmişti ve karakterine uygun bir üçlüde yer alacaktı.

PERSEPHONE

1857 yılında Gabriel ve onun himayesi altındaki Ned, Oxford'daki bir tiyatroda "bir afet" gördüler: on sekiz yaşındaki Jane Burden. Tanrıçalarının yoksul bir seyisin kızı olduğunu ve berbat bir arka sokakta yaşadığını öğrendiler, ama birkaç yıl sonra Henry James ondan bir hadise, tüm Ön-Raffaellocu resimlerin sentezi olarak söz edecekti: "Uzun boylu, ince bir kadın hayal edin [...] kıvırcık siyah saçları şakaklarının iki yanında harika dalgalı çıkıntılar halinde toplanmış, ince ve solgun bir yüz, tuhaf, hüzünlü, koyu siyah Swinburne gözleri, ortada birleşmiş ve saçının altına gizlenmiş gür ve siyah kavisli kaşlar." Gabriel Lizzie'nin sağlık durumu nedeniyle Londra'ya dönmek zorunda kaldığında yeni keşfini bir başka çömezine, bir hayalci olan William Morris'e devretti.

Zenginlik içinde büyümüş olan Morris, tıraş olmayı ya da berbere gitmeyi reddederdi. "Topsy" denen uzun, kabarık sakalı ve yele gibi saçları alameti farikası olmuştu. Yıkanmaktan nefret ederdi. Dürüst işçiye, en büyük savunucusu olacağı ortaçağın zanaatkârına benzemekten zevk alırdı. *The Earthly Paradise* (Yeryüzü Cenneti) adlı anıtsal şiir dizisinde Kadın'ı ilahlaştırdı, ama gerçek kadın hakkında hiçbir şey bilmiyordu. Morris'in erken dönem şiirlerinin, bir kadının iki erkek arasında seçim yapmak zorunda kaldığı romantik üçgen etrafında örülü fanteziler olması anlamlıdır. Kendini her zaman reddedilen âşıkla özdeşleştirmiştir. İster "menage" olsun ister üçgen, beklentiyi önce aklımızda oluşturur, sonra hayata geçiririz. Oxford'da Rossetti'nin yanlış yönlendirmesiyle şövale ressamı olmaya çalışan Morris, Jane'den kendisine modellik etmesini istedi. Yanında olmayan Sir Tristan'ın yasını tutan *La Belle Iseult* olarak poz verdirdi ona. Morris kendini görev bilincine sahip Kral Mark'la, Rossetti ise sadakatsiz şövalyeyle özdeşleştirmişti. Usandırıcı poz verme seanslarında tuvalinin arkasına yerinde bir yorumla, "Resmini yapamıyorum, ama seni seviyorum," diye karalıyordu. Jane, yüksek bir geliri olan bu utangaç genç adamla evlenmeyi kabul etti.

Sonradan yakın bir dostuna, Morris'i asla sevmemiş olduğunu itiraf edecekti. Jane için kendisine tapılması çok daha önemliydi. Küçük düşmek nedir bilen Swinburne, "Onunla evlenmeyi düşünmek bile delilik," diye haykıracaktı. "Erkekler onun ayaklarını öpmeyi hayal edebilir en fazla."

Morris, Jane için Kent'te Red House'u, iç mimaride bir dönüm noktası olacak yuvayı yarattı. Her biri ayrı ayrı tasarlanmış camları, halıları, duvar kâğıtları ve mobilyalarıyla Ön-Raffaellocu bir rüya eviydi bu. Sık sık onları ziyarete giden George Bernard Shaw, hayranlığını şu sözlerle belirtecekti: "Gerekli olan her şey temiz ve hoştu; geriye kalan her şeyse güzeldi ve güzel sunulmuştu." Sebze ve inek yetiştiriyor, bira ve yağ üretiyorlardı. Morris'ler kendi dünyevi cennetlerinin kral ve kraliçesi, iki prensesin anne ve babası gibiydiler. Ne var ki flört dönemleri sırasında Morris, Jane'i Kral Arthur'un zinacı kraliçesi Guinevere olarak tasvir ettiği "Praise of My Lady" (Hanımefendime Övgü) adlı bir şiir yazmıştı. Öngördüğü şey başına gelecekti.

Jane 1860'ların ortalarında, kocasının koleksiyonunda bir süs parçası olmaya isyan etti. Sağlığı kötüleşiyordu – Victoria çağında kadının evlilik ilişkisinden kaçmak için başvurduğu tipik yoldu bu. Londra'nın Bloomsbury bölgesine taşınmak Jane'e evinin dışına çıkma fırsatını verdi. Bu gelişme, Gabriel Rossetti'nin yeniden müsait olması ve ilgisiyle çakıştı. Her an patlamaya hazır bir mizacı olan Morris, birlikte yaşanması güç bir erkekti. Daha da kötüsü, romantizm duygusu ortaçağ destanları ve İskandinav öyküleriyle sınırlıydı. Shaw'un deyişiyle, "aile meselelerini benimle hiç tartışmazdı; ailesiyle tartıştığına da emin değilim." Yıllardır poz vermemiş olan Jane artık Gabriel'e modellik ediyordu. Onun hayranlığına çok ihtiyacı vardı ve bu hayranlığı göreceğine emin olabilirdi.

Jan Marsh *The Pre-Raphaelite Sisterhood* (Ön-Raffaellocu Kız Kardeşlik) adlı kitabında ilk adımı, "oyunun baş oyuncusu" olan Jane'in attığını söyler. 1865'te Gabriel'in Chelsea'deki evinde Jane, beş portreye modellik etti ve sanatçının bahçesindeki bir çadırda sergileyeceği bir dizi fotoğraf için poz verdi. Marsh'ın gözlemine göre, "Bunlar Jane'in bir portresinden çok bir imgesini oluşturur. [...] Yarattıkları genel etki kesinlikle büyüleyicidir [...] poz ve ba-

kış, bir erkekle evli ve bir başkasına âşık olan *La Belle Iseult*'le aynı akıl çelici melankoliyi ifade eder." Rosetti'nin en iyi yapıtları arasında yer alan esmer kadın resimleri, Jane'le arasındaki tutkunun yeniden canlanmasına dayanır; bu resimler kelimenin tam anlamıyla, Ön-Raffaellocu estetiği tanımlamaktadır.

Marsh, 1868 tarihli *The Blue Silk Dress* (Mavi İpek Elbise) gibi resimlerin sanatçıyla model arasındaki işbirliğinin ürünleri olduğunun farkındadır. Gabriel resmin üst kısmına şu sözleri yazmıştır: "Şair kocasıyla ünlü ve güzelliğiyle daha da ünlü olan Jane Moris... şimdi benim resmimle ünlü olsun." Jane ona poz vermeye gitgide daha fazla zaman ayırıyor ve ilk başlarda Morris de karısına eşlik ediyordu. Kardeşliğin heyecan verici sanatsal bağlamında koca, eş ve âşıktan oluşan bir üçlüydü bu. Cinsel çekim konusunda kaderci bir yaklaşımı olan Morris arka plana çekildi ve karısıyla eski akıl hocasını aralarındaki çekimi yaşamaya bıraktı. Bir erkeğin karısını bir mülk gibi elinde tutamayacağına inanan Morris, Jane'in gidip gelmesine ve her zaman dönmesine izin verdi. Bu davranışının kaynağı mazoşizm değil, sonraları Hugh Guiler'ın da karısı Anaïs Nin'in çok daha geniş çaplı sadakatsizliklerine göz yummasına yol açacak nedenin aynısıydı: onun kalmasını sağlamak.

1869 baharına gelindiğinde, hem Jane hem de Gabriel aşklarının bedelini ödemeye başlamışlardı. Jane, kendisini yarı yatalak duruma düşüren sırt ağrıları çekiyordu. Doktorları Almanya'da bir kaplıcaya gitmesini söylediler ve Bad Ems'te Morris ona eşlik etti. Ön-Raffaellocu kadınlar konusunda sezgi sahibi olan Gay Daly'e göre Jane, kararsızlıktan çökmüştü. Morris'i terk etmenin getireceği sonuçlarla yüzleşemiyordu ve Gabriel'in ruhsal ve fiziksel sağlığının da sağlam olmadığının farkındaydı. Daly, "Jane'in Gabriel'den yüzlerce kilometre uzakta kocasıyla geçirdiği bu mahrem dönemi, evliliğini canlandırmak için tasarlamış olması mümkün," diye düşünür. Eğer öyleyse, istediği olmadı. Morris hareketsizlikten nefret etti, Gabriel ise mektuplarla Jane'i takip etmeyi sürdürdü; Jane'in kendini kötü hissettiği zamanlarda bu mektupların bazılarını Morris yanıtlıyordu.

Sanatını göstermekten her zaman çekinmiş olan Gabriel artık tanınmak için çabalıyordu. Lizzie'nin mezarının kazılıp ilk şiirle-

rinin çıkarılması için bir adam tuttu. Bu tüyler ürpertici olay çok ünlüdür; Gabriel'in defteri kurtçuklar tarafından kısmen yenmiş halde bulduğu, ama Lizzie'nin bedeninin güzelliğini koruduğuna emin olduğu söylenir. Rossetti *yeni* bir sevdiği olduğunu yüksek sesle ilan etmek için, kayıp aşkına yazdığı övgüyü yayımladı. Sanatçı ruhunu Lizzie'den Jane'e aktarmaya hazırdı. Erkek kardeşi William, Jane için, "onun sanattaki emellerini en iyi karşılayan bir ideal" diyecekti. Bir sanatçıyla ilham perisi arasına girmek istemeyen Morris olanları kabul etmek zorunda kaldı.

Jane'in İngiltere'ye dönmesiyle, üçlü kaldığı yerden devam etti. Nisan 1870'de Morris, Hastings yakınlarındaki bir kulübede bir ay kalması için onu Gabriel'e teslim etti. Jane onunla birlikte tarlalarda yürüyecek ve açık havada sevişecek kadar güçlenmişti. Gabriel bu dönemde yazdığı bir sonesinde, Jane'in açık bırakılmış gür saçlarının oluşturduğu bankta yatmak ister. Gözlerini kapatması ve sıcak boynuyla dudaklarına konduracağı öpücüğü kabul etmesi için ona yalvarır.

Rossetti'nin *Poems*'i (Şiirler) de aynı ay çıktı. Morris, Jane'i göklere çıkaran "The House of Life" (Hayat Evi) adlı şiir dizisini, İngiliz dilinin Shakespeare'den beri en güzel soneleri olarak niteleyip coşkulu övgülere boğdu. Morris komünist ilkelerine göre davranıyordu; kadının bir mal olmasını, hatta çekirdek aile kavramını alaya alıyordu. Eşlerin birbirlerini yalnızca sevgi nedeniyle seçecekleri cinsel devrimi bekliyordu. Ama sevgililerin Londra'ya döndüklerinde gösterdikleri düşüncesizlik kalbini kırmış olmalı. Eleştirmen Edmund Gosse onların bir ressamlar partisindeki hallerini şöyle anlatır: "Jane uzun fildişi kadife elbisesiyle model tahtında bir kraliçe gibi oturuyordu, zarif olamayacak kadar iri yarı olan Rossetti ise onun ayaklarının dibindeki bir yastığa tünemişti." *Cavaliere* hanımını zarif bir biçimde meyvelerle beslerken dedikodu ayyuka çıkacaktı.

Morris'le Rossetti biraz da skandaldan kaçmak amacıyla 1871 yazında Oxfordshire'ın derinliklerindeki Elizabeth tarzı bir ev olan Kelmscott Malikanesi'ni ortaklaşa kiraladılar ve Morris karısıyla kızlarını da buraya getirdi. Sanatçıyla esin perisi tarlalarda yürüyüşe çıkıyor, şiir yazıp okuyor ve resim yapıyorlardı. Huzur veren bir

aşktı onlarınki. Morris de bu arada İzlanda sagalarının havasını soluyarak dolaşacağı İzlanda'ya gitti. Sonbaharda, Gabriel'in kızları evlat edinme teklifine rağmen Jane, Londra'ya, Morris'e döndü.

Gabriel resim ve şiir yoluyla Jane'e kur yapmayı sürdürürken, *Contemporary Review*'da sonelerini ahlaksızlıkla suçlayan bir yazı ona büyük bir darbe vurdu. Jane'le sözlü sevişmesini, sözcükleri karısını okşayan bir kocanın dudaklarına yerleştirerek gizlemişti. "Hayvanlık hayvanlıktır," diye gürlüyordu *Review*. "Metresine hitap eden bir âşığın dudaklarında şehvetin diline, evlilik yatağını kelimenin tam anlamıyla sokağa taşıyan bir kocanın dudaklarından duyulana kıyasla daha kolay katlanılır."

Bu yazı önemsiz bir yazarın kaleminden çıkmış olsa da, Victoria çağındaki sosyal kanunun nahoş yanını gözler önüne seriyor. Kirli ve yabani olan seks, erkeğin metresiyle ya da orospularla yaptığı bir şeydi. Eşler mümkün olduğunca hızla çocuk yapmaya yarardı. En önemlisi, aşk asla gün ışığı görmemeliydi. Bu ahlaki ortamın Bram Stoker'ın *Drakula*'sındaki sadomazoşist heybeti doğurmuş olmasına şaşmamalı!

Bu dönemden itibaren Gabriel'in paranoyası çığırından çıktı. Lizzie'nin ölümü nedeniyle duyduğu suçluluk ve Jane'le durumunun belirsizliği yüzünden işkence çeken Gabriel, uykularında korkunç kâbuslarla sarsılıyordu. Aşırı derecede içiyor ve daha kötüsü, fiziksel bağımlılık ve ruh hali dalgalanmaları yaratan kloral hidratla viskiyi karıştırıyordu. Bu alışkanlığı nedeniyle endişelenen arkadaşları kloral almasını engelledikleri inde çılgına dönüyordu. Nihayet bir şişe lavdanom içerek intihar etmeyi denedi, ama mucize eseri kurtuldu. Yavaş yavaş iyileşti ve Eylül 1872'de Kelmscott'ta yeniden Jane'le buluştu.

Bu arada Morris teselliyi Ned Burne-Jones'un karısı Georgie'de bulmuştu. Sevecen bir kadın olan Georgie, Jane'in esirgediği şefkat ve onayı sunuyordu ona. Terk edilmiş Georgie'yle sevişemediği için, Morris'in iktidarsız olduğu öne sürülmüştür. Oysa Daly'nin de farkına vardığı gibi, "[Georgie'ye] aşkı Ned'e duyduğu sevgiyle çeliştiği için, suçluluk duygusu elini kolunu bağlamıştı. İkisine de ihtiyaç duyuyor, ama seçim yapmak zorunda kalmaktan kaygılanıyordu." Anlaşılan beceriksizce bir denemede bulunmuş, ama Georgie onu

geri çevirmişti. Bunun yerine Morris'le Georgie birlikte Karl Marx'ı incelediler ve Georgie onun artı değer kuramında uzmanlaştı.

Yarı deli haldeki Gabriel, Kelmscott'ta başyapıtını üretti: Persephone. Bu mitsel karakter çiçek toplarken Pluton tarafından kaçırılmış ve Hades imparatoriçesi olmuştur. Jüpiter onu serbest bırakmak ister, ama narın tadına bakmış olan Persephone ışık dünyasına ancak yılın yarısı boyunca çıkabilmektedir. Bu resim, meyvelerin sarsıcı kırmızısı ve Jane'in ağzı hariç, grinin tonlarından oluşur. Kösnül Havva'dır o, bir eli ötekini engeller. Gabriel bu resmi defalarca yeniden yaptı, ama bağımlılığı hem ideal nesnesini hem de sanatçı dokunuşunu yitirmesine yol açmıştı. Kloralın yarattığı bilinçsizliğe kapılıp gitti; kızları için endişelenen Jane artık onu ziyaret edemiyordu. Gabriel'in 1882'de hâlâ Jane'e aşkını ilan ederek ölmesinden çok önce, ilişkileri bir yarı yatalağın ötekine yazdığı mektuplardan ibaret hale gelmişti.

Jane'in zamanının büyük bölümü saralı kızı Jenny'ye bakmakla geçiyor ve Morris'lerin evini ziyaret edenler uyumlu bir aile görüyorlardı. George Bernard Shaw, Jane için, "Gördüğüm en sessiz kadındı," der. "Kimseye pek dikkat etmezdi; özellikle de, sürekli konuşan Morris'e." Ama bir erkeğe, Wilfred Scawen Blunt adlı önemsiz bir şaire kendini daha önce kimseye açmadığı gibi açtı. İlişkileri 1883'te, Rossetti'nin ölümünden bir yıl sonra başladı ve on yıl sürdü, ama bu süre içinde Shaw durumun hiç farkına varmadı.

Blunt, Byronik bir karakterdi; Ortadoğu'da pek çok yere gitmiş olan, başka erkeklerin karılarını baştan çıkaran bir erkekti. Kadınlara gösterdiği sempati, daha genç fetihleri gibi kırk yaşındaki Jane'i de ona kazandırdı. Heykel olmak bir yana, sevgiye susamış durumdaki kadınla hiç vakit kaybetmeden sevişti. Blunt, Shaw'un sanatta ebedi amatör olarak tanımladığı türde bir narsistti. Yine de Daly'nin yazdığına göre, "Jane'i, aslında ondan daha çok ilgilendiği Rossetti konusunda konuşturdu." Üçlü kurmayı alışkanlık edinmiş olan Blunt, Jane'i de bir hayalet üçlüde hayran olduğu modern bir şairin ruhuyla bağlantı kurmak için kullandı.

Blunt ona açıkça, "Sanırım seni Rossetti'nin hatırı için sevdim," dediğinde Jane hayal kırıklığına uğramadı. "Onu tanısaydın severdin, o da seni severdi," diye karşılık verdi. Blunt Jane'le ilişkisini sü-

rekli olarak onun Rosetti'yle ilişkisiyle karşılaştırıyordu ve Jane ölmüş şairin yanında fiziksel açıdan hiç bu kadar tutkulu olmadığını itiraf edince çok memnun oldu. Gerçek yaşamdaki Jane'i Gabriel'in yaptığı portrelerle karşılaştırarak, "En güzel çağındayken tasavvur edilebilecek en güzel kadındı sanırım," diye yorumda bulunacaktı. Ama Jane'in akıllı olmakla birlikte, aslında dış görünüşünün esiri, sıradan bir kadın olduğunun farkındaydı.

Blunt, Jane'in kendisini davet ettiği Kelmscott Malikânesi'nde Rossetti'nin hayaletini "sabit bir varlık" olarak hissedecekti. Morris de oradaydı ve evli bir kadınla ilişkinin "kişinin onun kocasıyla kurabileceği hoş ilişkiler"e dayandığını bilen Blunt onun dostluğunu kazanmaya çalıştı. Böylece bu gizemli kadının etrafında ikinci bir *ménage à trois* oluştu. Morris'in durumun farkında değilmiş gibi davranırken, bir yandan da eve geldiğini gürültüyle yürüyerek ilan etmeye dikkat ettiği bir maskaralık başladı. Blunt, Morris'in odasının yanındaki odada uyuyor ve Jane onu istiyorsa, akşamları yazı masasına bir hercai menekşe bırakıyordu. Blunt kocanın horlamalarını duyduğunda döşemeleri gıcırdayan koridorda parmaklarının ucuna basarak kadının odasına, gece jimnastiklerini yapmaya gidiyordu. Blunt'ın Morris'in üstü örtülü onayına ihtiyaç duymasında bir Oidipus havası var kuşkusuz. Ama onun ikinci sınıf ruhunu asıl hoşnut eden, peçetelerdeki baş harflerdi: DGR. Blunt, adeta bir geçişim yoluyla Rossetti'nin yeteneğini edinmeyi öylesine çaresizce istiyordu ki, Jane'i kendisine Gabriel'in aşk mektuplarını emanet etmeye zorladı.

Jane, Morris'in 1896'daki son hastalığı sırasında yüzlerce saatini, büyük bir gayretle uzak durduğu yatak için bir örtü işlemeye ayırdı. Morris'i tanıyan herkes gibi Jane de, onu yoksulluktan kurtarmış olan bu büyük adama saygı duyuyordu. Gizemli görünüşü sayesinde Ön-Raffaellocu hareketin ikonu olmuştu. Jane'in klasik güzelliğini bir tek Rossetti, yani işkence çeken bir adam algılayıp efsaneleştirebildi. Onu sevmekte başarılı olamadı, ama bir kraliçe, mistik bir bakire, bir seks tanrıçası olarak resmetti. Herhangi bir yer ve zamanda böyle bir kadın kocasını boynuzlu bir erkek yapabilir. Koca akıllı bir erkekse, eşinin önünde sonunda ötekini terk edip evine döneceğini bilir.

11

FEMME FATALE

Lou Andreas-Salomé, Friedrich Nietzsche, Paul Rée, Rainer Maria Rilke ve Sigmund Freud

Şüphesiz, bir dost böyle sever dostunu, benim seni sevdiğim gibi,
Ah Hayat, gizemli hayat.
LOU ANDREAS-SALOMÉ

Lou Andreas-Salomé 1912'de Sigmund Freud'la birlikte psikanaliz üzerinde çalışmak amacıyla Viyana'ya geldiğinde, "femme fatale" olarak kazandığı ün kente ondan önce ulaşmıştı. Geçmişte felsefeci Friedrich Nietzsche ve Paul Rée onu karşı konulmaz bulmuşlardı. İkinci *ménage à trois*'sında ise şair Rainer Maria Rilke'yle, Lou'nun şarkiyatçı kocası F. C. Andreas yer aldı; Rilke fiziksel ve tinsel olarak ona sahip olurken, Andreas cinselliği olmayan bir evlilikle yetindi. Yazar ve oyun yazarı Frank Wedekind, Lou'yu biseksüel sürtük Lulu olarak karikatürleştirmiştir. Hayranlarından biri olan Freud, Salomé'nin zekâsını "tehlikeli" olarak nitelendirir, ama sonradan şöyle bir itirafta bulunur: "yoldaşlarımızın ve işbirlikçilerimizin saflarına katılmasını bir onur ve analiz kuramlarının doğruluğunun yeni bir güvencesi olarak gördük."

Bu "femme fatale" hayata babasının küçük prensesi olarak başladı. Asıl adı Louise von Salomé olan Lou, Rusya'nın Petersburg şehrinde Almanca konuşan aristokrat bir ailenin kızı olarak 1861'de doğdu. Babası generaldi; çarın Kış Sarayı yakınlarında ve bir taşra daçasında lüks içinde büyüdü. Beş erkek kardeş arasında tek kız ve en küçük çocuk olduğundan, erkekler tarafından çılgınca şımartıldı. Lou'yla babası arasında "gizli bir sevgi bağı" vardı.

Annesini daha az severdi; bir keresinde onun yüzüşünü izlerken, "anneciğim, boğul lütfen!" diye bağırmıştı.

Dadısı Rus, mürebbiyesi Fransız olan Lou iyi bir Almanca eğitimi aldı. Taşranın cehaleti ve başkentin arka sokaklarının yoksulluğu prensese çok uzaktı. Büyüdüğünde Tolstoy'un romanlarında betimlediği muhteşem balolara katıldı ve güzel bir kız olduğundan, yükselmekte olan genç erkekler ona kur yaptılar. Ama sosyetenin bu yeni genç kızı kafasında özgür, hatta terörist olacak kadar cesaretli kadınları idealleştirdi. Kendini yabancılaşmış hissediyor ve bir tanrı özlemi çekiyordu. İlk macerasını, Rusya'nın en parlak Protestan vaizi olan Papaz Hendrik Gillot'la yaşadı; Lou onunla birlikte çalışması gerektiğini hemen anlamıştı.

Böylece ilk baba-sevgilisini seçmiş oldu. Gillot öğretmen olarak sert, ama biraz fazla sıcaktı. On yedi yaşındaki kızı ders verirken kucağına oturtuyor, sarılıp öpüyordu. Bir keresinde papaz saçını okşarken Lou düşüp bayıldı. Olgun erkeğin anatomisinin hangi kısmını *hissettiğini* tahmin edebiliriz. Gillot, evli olmasına karşın Lou'yu metresi yapmayı planlıyordu. Lou ona karşı koydu – nedeniyse adamı çekici bulmaması değil, aksine, bu yeni baba figürünün (general ölmüştü) bedenini tahrik etmesiydi. Daha o zamandan emin olmuştu: "Arzu ne kadar güçlüyse, boyun eğme de o kadar güçlüdür." On sekiz yaşına geldiğinde, annesinden kendisini üniversite öğrenimi görmek üzere Zürih'e göndermesini istedi.

Lou, uzun yaşamının geri kalanı boyunca inşa edeceği üçlünün ilk ayağını bulmuştu. Kendinden yaşlı bir akıl hocasının güçlü etkisi altında kalacak, kaderlerinin iç içe geçtiğini sezmesine bağlı olduğunu iddia ettiği bir çekim hissedecekti. Ardından, erotik olarak kendini teslim etme olasılığının daha yüksek olduğu bir erkek kardeş ya da yoldaş arayacaktı. Herhangi bir erkekten bağımsız olma yolunun, onu eşit derecede seven iki erkek arasında yer almaktan geçtiğini öğrenmişti.

Psikanalist Irvin Yalom, *Nietzsche Ağladığında* adlı romanında yirmi bir yaşındaki Lou'yu şöyle betimler: "sıra dışı güzellikte bir kadın; güçlü bir alın, sert bir çene, parlak mavi gözler, dolgun ve şehvetli dudaklar ve özensizce taranmış gümüş sarısı saçlar." Biyografi yazarı Angela Livingstone ise bir fotoğrafa dayanarak şun-

ları ekler: "Kendi güzelliğine karşı azimli ve somurtkan görünüyor. [...] Bir entelektüel değil belki, ama gururlu ve kendine ait kalesinde bulunmaktan zevk alan bir kadın." Lou çekici ve son derece akıllıydı, ama cinsel açıdan acayip denecek kadar çapraşıktı. Wedekind'in romanını temel alan *Lulu* adlı sessiz Alman filminde başrolü üstlenen Louise Brooks, Lou Salomé'de parlayan ateşli cinselliği yansıtmıştır.

Lou 1882 kışında, 1848 devrimlerinin büyük yadigârı feminist Malwida von Meysenberg'i Roma'da ziyaret etti. Burada Malwida'nın himayesi altına aldığı otuz yaşlarındaki felsefeci Paul Rée'yle tanıştı. Batı Prusyalı bir toprak sahibinin oğlu olan Rée tüm parasını kumarda kaybetmiş ve borç almak için Malwida'ya gelmişti. Lou'nun gözünde, bu durum ona tıknaz vücudunun ve yumuşak, yuvarlak yüzünün yarattığından daha romantik bir hava veriyordu. İkisi bütün gece ay ışığında, antik harabeler arasında dolaştılar. Rée, yirminci yüzyıl nitelemesiyle varoluşçu fikirlerini paylaşabileceği bir kadınla daha önce hiç karşılaşmamıştı. Bu tür başka gezintilerin ardından Rée, Lou'ya ilan-ı aşk etti.

Lou umut vaat eden bu adamın ilgisinden gurur duysa da, fiziksel açıdan onu itici buluyordu. Bu özelliğin bir yoldaşta ya da kocada yararlı olacağını düşünüyordu. Rée'nin sıcak dış görüntüsünün ardındaki maraziliği sezmişti. Yahudi kökeninden rahatsız olan Rée, bir keresinde kökenleri ortaya çıktığında düşüp bayılmıştı. Lou, kendi sekssiz kardeşlik idealine çekmeye çalışıyordu onu. Sürekli gördüğü, kitaplar ve çiçeklerle kaplı, her birinin kendi ayrı yatak odalarının bulunduğu geniş bir daireyi iki "erkek kardeşle" paylaşma hayalini anlattı ona. H. F. Peters'a göre, "Üçü mükemmel bir uyum içinde birlikte yaşıyor ve çalışıyorlardı, onların erkek, kendisininse bir kadın olmasının hiç önemi yoktu."

Rée mükemmel üçüncüyü tanıyordu: yetenekli arkadaşı Friedrich Nietzsche. Nietzsche'yle ikisi birkaç yıl önce, Sorrento'da Napoli Körfezi'ne bakan bir villayı Malwida'yla paylaşmışlardı. Gerçek ve muhteşem bir metafiziksel birliktelik olmuştu bu ve Rée, yeni üçlünün de aynen böyle bir atmosfer yaratacağını umuyordu. Friedrich'le ikisinin gece gizlice içeri aldıkları köylü kızdan Lou'ya

bahsetmeye gerek görmedi. Nietzsche'nin Richard ve Cosima'yla yaşadığı, son zamanlarda gerginleşen ilişkiden de söz etmedi.

Aşk alanında Nietzsche çok az deneyim yaşayacak, ama kayıpları onu yıkacaktı. Modern düşüncenin Pandora kutusunu açacak olan felsefeci 1844'te Saksonya'da doğdu; babası Lutherci bir papaz, annesiyse Lutherci bir papazın kızıydı. Friedrich daha çocukken, babası beyin yumuşaması denen bir hastalıktan öldü; bu hastalığın kataleptik semptomları kırk yıl sonra Nietzsche'yi de pençesine alacaktı. Etrafı kadınlarla çevrili olarak büyüdü. Bunlardan biri olan kız kardeşi Lisbeth, ağabeyi aciz duruma düştüğünde idareyi ele alıp, kendini onun mirasının koruyuculuğuna atayacaktı. Üstinsan ve Güç İstenci'yle ünlü olan düşünür, yaşamı sırasında ve sonrasında başkalarının insafına kalmıştır.

Nietzsche kısa süreliğine bir Prusya topçu alayında görev aldı, ama ileri derecede miyoptu ve ata binmeye çalışırken ciddi anlamda sakatlanması üzerine askeri kariyeri sona erdi. Gereksiz yere kendinden "eski bir topçu" diye söz ediyordu. Basel'de klasik filoloji dersleri verirken sağlık sorunları nedeniyle küçük bir emekli maaşıyla işinden ayrılmak zorunda kaldı. Bundan sonra akıl sağlığının yerinde olacağı son birkaç yılını migren –ve beraberindeki ağrı, baş dönmesi ve bulantı– yüzünden dayanılmaz bir işkence içinde geçirdi. İsviçre ve İtalya'da pansiyonlarda, gündüzleri yaşamını sürdürebilmek, geceleriyse kuduran beynini susturabilmek için bir bavul dolusu ilaca bağımlı bir münzevi olarak yaşadı.

Bu pejmürde eski öğretmenin hayatındaki ışıklar Richard Wagner ve Liszt'in kızı Cosima Wagner'di. Deli Kral Ludwig'in Bavyera'sından sürülmüş olup çocuklarıyla birlikte yaşayan bu opera dünyasına ait çift (gerçi Cosima yasal olarak hâlâ besteci Hans von Bülow'la evliydi) Locarno'da, hayranlarından oluşan bir topluluğun lideriydi. Nietzche, Bayreuth'a gidecekleri 1872 yılına dek Wagner çiftini sayısız kez ziyaret etti –malikânelerinde ona bir süit ayrılmıştı– ve hem müritleri hem sırdaşları oldu. Hayatında gördüğü en pohpohlayıcı ilgiydi bu ve Nietzsche, üçünü mitsel bir üçgenin reenkarnasyonu olarak görüyordu: Wagner, sonradan terk edeceği Ariadne'nin yardımıyla Minotauros'u katleden Theseus'tu; Cosima, kandırılan Ariadne'ydi; kendisiyse Ariadne'yi kurtarıp

onunla evlenen Dionysos. Hatta bu doğrultuda bir oyun yazmaya başlamış, neyse ki asla tamamlamamıştır.

Besteciden yirmi dört yaş küçük, felsefecidense yedi yaş büyük olan Cosima kendisine acımasızca annelik ettiğinden, Nietzsche fantezilerine bahane bulabiliyordu. Dahası, ünlü bir zampara olan Wagner, Cosima'yı aldatma eğilimindeydi. Wagner'in *kendini* yeniden doğmuş Dionysos, burjuvaziyi altüst edecek bir adam olarak görmesi ironiktir. Wagner'le Nietzsche birbirleriyle çatışma yolundaydılar, ama Nietzsche'nin "sevdiğim, Prenses Ariadnem" dediği kadın sayesinde üçü yıllarca, "geleceğin müziği" öğretisini yaymak için birlikte çalışacaklardı.

Cosima uzun boylu, ince yapılı ve ciddiydi. Yetenekliydi, ama Nietzsche onun özgüvenden yoksun olduğunu hissediyordu. Felsefeci zamanla, Cosima'yı Wagner'in üzerinde bir yük olarak görmeye başladı. Bir zamanlar taparcasına sevdiği kadın karşısında hayal kırıklığına uğrayan Nietzsche şunları yazacaktı: "çoğu durumda [...] aşk yalnızca inceltilmiş bir asalaklık, yabancı bir ruhun, hatta kimi zaman yabancı bir bedenin varlığına sürünerek giren bir şeydir ve ah! Taşıyıcısına her zaman ne zararlar verir!" Cosima onun Üstada yararlı olduğunu düşünüyor, ama bir pohpohlayıp bir tatlı sözlerle kandırıyordu. Fransızca konuşan Cosima, Heine'den sonra dünyaya gelmiş en büyük üslup ustasının Almancasını düzeltiyordu. Nietzsche çıktıkları uzun yürüyüşlerde, sohbetlerinde ve mektuplarında her iki Wagner'e huşuyla kur yaparken, Cosima'yı özellikle büyülüyordu. Cosima'nın günlüğünde kendisinden en az 250 kez bahsedilir.

1878'de, Nietzsche Wagner'in müziğinin başını çatlatırcasına ağrıttığını öne sürerek Bayreut'taki festivalden kaçtığında, ayrılık gelip çattı. Wagner'in (hatta daha çok Cosima'nın) nevrotik anti-Semitizm'ine ve "çarpık boğazlı, isterik kadın kahramanlar ve aktörler kullanıyor," dediği, Üstad'ın son başyapıtı *Parsifal*'e karşı bir saldırı olan *İnsanca, Pek İnsanca*'yı o yıl yayımladı. Çok öfkelenen Wagner'ler, Nietzsche'nin dönekliğini "yağcı, çok soğuk bir İsrailli" olan arkadaşı Rée'nin etkisine yordular. Bu dönüş Nietzsche'yi Üstad'ın sağ yanındaki koltuğundan ucuz odaların, hastalığın ve uyuşturucuların karanlığına savurdu. Sicilya'da kendisine yapılan

yeni bir metafiziksel üçlü teklifine bu kadar bel bağlamasına şaşmamalı.

"KUTSAL TESLİS"

Nietzsche Nisan 1882'de Roma'nın San Pietro katedralinde Rée ve Lou'yla ilk kez karşılaştığında, Lou'nun önünde gösterişli bir reverans yaparak, "Hangi yıldızlardan gelip burada bir araya getirildik biz?" diye sordu. Lou orta boylu, gür bıyığı dahil kendine özenle çekidüzen vermiş, ama tek başına olduğu anlaşılan bir adam gördü karşısında. Yarı kör gözlerini Lou'ya dikmişti: "[Gözleri] davetsiz misafirlerin gözüne ilişmemesi gereken hazinelerinin –söze dökülmemiş sırlarının– muhafızları ve koruyucuları gibiydi." Nietzsche özgür ruhlu Lou'ya hemen âşık oldu ve Rée aracılığıyla evlenme teklif etti. Hatta İtalya'nın göller bölgesinde birlikte dağa tırmanırlarken Lou onu öptü, ama Nietzsche'nin bıyığını nasıl aşabilmiş olduğu bir sır elbette.

Romantik meseleler, çiftin Locarno Parkı'ndaki aslan heykelinin önünde buluşacağı Mayıs ayına dek ertelendi. Nietzsche "ikiz beyni"ni bulduğuna emin olsa da, Lou yerinde bir terimle metafiziksel bir üçlüde onunla ve Rée'yle birlikte yaşayıp çalışmak istediğini söylediğinde bunu kabul etti. Üçü bu ilişkiye "kutsal teslis" diyorlardı. Hem Salomé'nin hem de Rilke'nin biyografisini yazmış olan H. P. Peter, bu üçlüden bir "mélange à trois" [üçlü karışım] diye bahseder. Ama iki erkeğin Lou'nun ilgisini çekmek için birbirleriyle rekabet etmeleri yüzünden, uyumlu bir üçlü asla kurulamadı. Bu deney, on dokuzuncu yüzyılın aptalca geleneklerinden bir kopuşu temsil eder. Döneme egemen olan ikiyüzlülük doktrininden, yani "örtülerin altında seks" anlayışından sapmaya, en büyükler –Wagner, Hugo, Dickens ya da Mark Twain– bile cesaret edememiştir. Bitkin bir klasikler profesörü, kinik bir Yahudi felsefeci ve çarcı bir generalin kızı olan Malwida'nın ifadesiyle, "tüm dünyanın yüzüne bir tokat" atmayı düşünüyorlardı.

Bu üçlü hakkında çok spekülasyon yapılmıştır. Feminist akademisyen Biddy Martin, Nietzsche'yle Rée'nin sevgili olduklarını ve Wagnerciler tarafından yayılan eşcinsel olduklarına dair dedikodulardan korunmak için Lou'yu da aralarına almak istediklerini öne sürer. Bu yöndeki deliller çok azdır, ama Nietzsche'nin en çılgın

fantezileri bile kadınları içerir. Bayreuth'ta, Lisbeth Nietzsche'nin tacizlerine öfkelenen Lou, ağabeyinin yakışıksız girişimlerde bulunduğunu, ama her iki felsefecinin de kendisinden ders almayı kabul ettiklerini belirtmiştir.

Genellikle "Kutsal Teslis" diye anılan fotoğraf çok şey anlatır. Üçü anlaşmalarını bir portreyle mühürlemek için Locarno'da ünlü bir fotoğrafçıya gittiler. Dekor olarak küçük bir yük arabası seçtiler ve koşum hayvanlarının yerine Rée'yle Nietzsche arabaya koşuldu; bir kollarına, Lou'nun dizgin gibi tuttuğu bir halat bağlanmıştı. Arabada Lou uydurma bir kırbacı savurur ve yüzünde muzip bir ifade vardır. Rée rahatsız, Nietzsche ise kendinden geçmiş görünür. Lou'nun sadomazoşizm psikolojisine gösterdiği ilgiyi düşünürsek, bu unutulmaz *ménage* fotoğrafının çekilmesi fikri muhtemelen ondan çıkmıştır.

Üçlünün sonraki birkaç ayda yaşayacağı evrelerin tahmin edilmesi güç değildi. Lou birkaç hafta Rée'nin aile mülkünde onunla birlikte kaldı, ardından nefret edilen Lisbeth'in eşlik ettiği Nietzsche'nin yanına giderek, dağlarda huzur buldu. Rée'den yoldaşlık bekliyor, Nietzsche'dense eğitim ve ilham almak istiyordu. Yine de iki erkeğin fantezilerini kışkırtıyordu; sonunda Nietzsche, "Çok uzun süre senin yanında yaşamamalıyım," diyecekti. Ekim ayında üçü Leipzig'de yeniden bir araya geldiler; *ménage*'larını Paris'te kurmayı planlıyorlardı. Ne var ki Nietzsche'nin hislerinin yoğunluğundan kaygılanan Lou, daha sakin bir erkek kardeş gibi davranan Rée'ye yöneldi. Nietzsche hem sevdiği kadını hem en iyi arkadaşını kaybetmek zorunda olduğunu nihayet kabul ettiğinde, onlarla üzüntü içinde vedalaştı.

Bu ayrılığı hiddetli bir mektup trafiği izledi. Mektuplardan birinde Nietzsche, Lou'nun zayıf yönüne, tuhaf bir biçimde iç gücünü yansıtan narsisizmine işaret ediyordu: "Sevmeyi beceremeyen bu hain bencilliğin, bu hiçlik duygun, bence en iğrenç özellikler [...] kötülükten de beter." Lisbeth'in etkisiyle, "bu, kuru, pis, sahte göğüsleriyle iğrenç kokan maymun"a karşı galeyana geliyordu. İntihar etme tehdidinde bulunuyor, aşırı dozda afyon aldıktan sonra hayatta kaldığını söyleyerek övünüyordu. Ardından, "uzun süreli yalnızlığı yüzünden tümüyle dengesiz, baş ağrılarıyla işkence çe-

ken bir yarı deliden başka bir şey" olmadığını kabul etti. Cüretkâr bir *ménage*'da kazandığı önemi yitirip, yine yalnız kalmıştı.

Nietzsche aşkta başarısızlığa uğramasının zorunlu olduğunu fark etmiş olabilir. Şubat 1883'te başyapıtı *Böyle Diyordu Zerdüşt*'ün yarısını on gün içinde yazdı. Bahar aylarında yeni bir yaratıcılık patlamasıyla bu kehanet yapıtını tamamladı. Lou'nun biyografisini yazmış olan Angela Livinsgtone'un belirttiği gibi, "kitapta acı var ve bu acının bir kısmı, Lou von Salomé'den duyduğu hayal kırıklığının doğrudan bir yansıması." Lou'ya yöneltilmiş bir kadın düşmanlığı görülür *Zerdüşt*'te: "Kadınlara mı gidiyorsun?" diye sorar bilge. "Kırbacını unutma." Nietzsche'nin Üstinsan'ı burada, hırlama numarası yapan mecnun bir köpek yavrusudur, ama "bu yıl daha neşeli ve canlı renklerin tesellisi hayatım açısından çok önemliydi," diye belirtir. Elinden gelse şarkı söyleyip dans edecek olan azap içindeki felsefeciye verilen sığınağın yarattığı kısa süreli umut kendini hissettirmiştir.

Lou Salomé'yle Paul Rée sonraki beş yıl boyunca Berlin'de bir entelektüeller grubu içerisinde yaşayarak aynı daireyi paylaştılar, ama ayrı yataklarda yattılar. Sosyal toplantıların merkezinde "Majesteleri" diye hitap edilen Lou yer alıyor, Rée'ye ise onun "Baş Nedimesi" deniyordu. Lou zeki akıl hocalarının kendisine kur yapmasına izin vererek "erkek kardeşi"ne işkence etmeyi sürdürdü. Rakipleri birbirine düşürmekte usta olduğundan, Nietzsche'nin resmini sergilemekten ya da onunla ilgili mahrem ayrıntılardan bahsetmekten çekinmiyordu. Hatta yarı otobiyografik romanlarından ilkini yazarken, Nietzsche'nin tutku dolu arayışını Rée'nin pragmatikliğine tercih ettiğini açıkça belli etti. Takdir edilecek bir adım atarak Nietzsche'nin yapıtlarını nüfuzlu eleştirmen Georg Brandes'a tanıttı ve Brandes, Nietzsche'den bahsetmeye başladı. On dokuzuncu yüzyılın en önemli felsefecisini gerçek anlamda Lou keşfetmiştir.

Bir keresinde hayatını, "mutluluk bana uyan bir şey," diye özetleyecek, ardından şunu ekleyecekti: "En doğal hareketlerim acaba neden bunca mutsuzluğa yol açtı?" Nietzsche onun kendisiyle oynamasını bağışladı. Ama 1889'da herhalde üçüncü evredeki frenginin etkisiyle akli dengesini yitirdi ve akıl hastanesindeyken, Locar-

no Parkı'nın aslan anıtındaki hanedan haçının altında kucaklaşan iki bulanık figür çizdi – Lou evlenme teklifini orada reddetmişti.

Paul Rée, Lou'dan daha da çok etkilenmişti. 1887'de hiç durmadan peşinden koşan baba figürlerinden biriyle evlenmeyi kabul ettiğinde, Rée onu bırakıp gitti. Lou'nun dilediği bu değildi, "erkek kardeşi"nin korktuğu adama karşı bir denge unsuru olarak kalmasını istiyordu. Ama Rée onunla her türlü iletişimi reddetti ve sonunda, İsviçre'deki bir ırmakta, düştüğü ya da kendini öldürmek için aşağı atladığı bir tepenin dibinde bulundu. Yıllar önce Lou'yla birlikte pek çok mutlu saat geçirdikleri noktaya yakın bir yerdi burası.

"KIZ KARDEŞİM, YAVUKLUM"

Lou'nun koca olarak seçtiği F. C. Andreas, Alman-Malay melezi̇ydi ve Lou'dan on beş yaş büyük bir Farsça akademisyeniydi. Gür kara sakalı ve saçlarıyla Doğulu bir keşişi andıran kısa boylu, güçlü bir adamdı. Bir gün Lou'nun kapı eşiğinde belirdi ve ilk karşılaştıkları anda onu elde etmeyi aklına koydu. Lou onun dil ve kültür bilgisine hayran olsa da, yanında kendini huzursuz hissediyordu. Bir akşam hiddete kapılan Andreas bir bıçak alıp kendi göğsüne saplayana dek ona karşı koydu. Lou dışarı koştu, bir doktor buldu ve Andreas kurtarıldı. Ama kendini neredeyse öldürecekti ve suçu Lou'ya atılabilecek bir eylemdi bu.

Aklı başında bir kadın hiç düşünmeden kaçardı. Ama Lou için bu kanlı an, Andreas'la evlenmenin kaderi olduğunun kanıtıydı. Ya da belki Andreas'ın tutkusunun kendisine şartları belirleme olanağı verdiğini fark etmişti. Lou, Andreas'la özgürlüğünü koruмak ve en önemlisi, onunla sevişmemek şartıyla evlenecekti. Andreas istemeye istemeye bu şartları kabul etti, ama Lou bir gece yarısı uyandığında onu üzerinde bulunca, kendisini zorlamaya çalışan adamın boğazına elleriyle boğarcasına sımsıkı yapıştı. O andan itibaren Andreas, Lou'nun istediği gibi davrandı.

Lou anılarında neredeyse bir dipnota indirgediği bu adamdan çok şey elde etti. Bu baba figüründen vejetaryenliği ve doğada bitki ve hayvanlarla bağ kurmayı da içeren bir rahatlık bulmayı öğrendi. Resmi kocası olan Andreas Berlin'de (sonraları Göttingen'de) kalırken, Lou yılın büyük bölümünü önce Paris'te, sonra Viyana'da

geçirdi. Akıllıca bir adım atarak, Andreas için "eş vekili" rolünü üstlenecek Marie adlı bir kadını kâhya olarak işe aldı. Lou evde olduğunda üçü rahatça birlikte yaşıyorlardı. Marie'nin Andreas'tan üç çocuğu oldu ve aralarından hayatta kalan Mariechen, babası öldükten sonra bile Lou'yla ilgilenmeyi sürdürdü. Lou'nun girdiği çok sayıda *ménage à trois* içerisinde en başarılısı buydu.

Salomé erkeklerin kalbini kırmayı ve beklentilerini boşa çıkarmayı sürdürdü. Ama otuzlarına geldiğinde, evli bir kadın ve şehvetli romanlarla ünlü bir yazar olarak bekâretini korumak ona saçma görünmeye başladı. Kadınlar arasında kendisinin erkekler arasında olduğu kadar popüler, genç ama etkileyici bir Avusturyalı doktor olan Friedrich Pineles'le ilişki kurdu. Pineles, Lou'nun gayri resmi kocası oldu, hatta evlendiler de, ama yasal geçerliliği olmayan bir törenle. Lou bu sakin, dostça ilişkiyi birkaç yıl sürdürdü, ta ki gerçekten büyük bir adam ayaklarını bir kez daha yerden kesinceye dek; gerçi bu kez adam henüz delikanlılık çağındaydı.

Andreas karısının uzun seyahatlerine alışmaya başlamıştı ki, 1897 baharında Münih'te ortak bir arkadaşları Lou'yu o sırada yirmi iki yaşında olan Rainer Maria Rilke'yle tanıştırdı. Adı henüz duyulmamış bu genç adam ince ve nazikti, ama Avusturyalı bir zevk düşkününün tavırlarına sahipti. Çukur, kaygılı gözleri, vahşi bir sakal ve sarkık bir bıyıkla çerçevelenmiş solgun bir yüzden bakıyordu dünyaya. Lou, deha ateşiyle oynarken bir yandan da daha uysal bir adama sığınma yolunu açık tutma modelini bir kez daha yinelemek üzereydi. Eve, Andreas'a gitmeyi, "uzak bir mesafeden dönmüş iki gezegenin yeniden birleşmesi" olarak tanımlıyordu. Ama Rilke'yle çarpışması iki kuyrukluyıldızın çarpışması gibiydi ve alevi ileride tüm Avrupa'yı saracaktı. Şair Rilke ve analizci Salomé birbirleri tarafından yaratılmışlardır.

Rilke de Andreas gibi kararlı bir şekilde onun peşinden koşuyordu: "Elimde birkaç gülle kentte yürüyordum. [...] Seninle bir yerlerde karşılaşma arzusuyla titreyerek her yere taşıyordum onları." Lou, Rilke'nin lirik saldırısına ve annesini arayan çocuk pozuna direnemedi. Rilke gösterdiğinden daha deneyimliydi. Kendisi de şair olan Lou, Haziran'da yağan "yaz yağmuru"nu hatırlatan "bahar rüzgârı" olduğunu söylüyordu ona. "Binlerce patika" içinde

bulmuştu onu. Erotik bir ifadeyle, "Senin içindeyim ben," diye iç çekiyordu.

Rilke, pek çoğu Lou'nun ısrarıyla yok edilecek olan bir şiir ve mektup sağanağına tuttu onu. Lou da Rilke'nin yapıtlarının duygusal yanlarını düzeltti ve genel olarak ondan bir erkek yaratmaya çalıştı. İlişkilerindeki ensest unsurunu kendileri bile fark edebiliyorlar ve Rainer ona Neşideler Neşidesi'nden parçalar okumayı seviyordu: "Kaptın gönlümü, kız kardeşim, yavuklum." Münih'teki eşcinsel bir fotoğraf salonuna sık sık gitmelerinden bazı anlamlar çıkarılmış olsa da, gayri meşru bir çift olarak doğaldır ki başka kanunsuzlara meylediyorlardı. İnek ahırları üzerine inşa edilmiş küçük bir çiftlik evinde, aşkları yazın tazeliğiyle çiçeklendi; şair ve görmüş geçirmiş kadın, ay ışığında nemli çimenler üzerinde çıplak ayak yürüyorlardı. O sonbahar Andreas geleceğini bildirdi; balayı bitmiş, üçlü ilişki başlamıştı.

Koca ve onun Newfoundland köpeği, karısıyla âşığının yanına taşındılar. Birlikte mutlu bir yaşam sürdüler, yemeklerini ve gezilerini paylaştılar, Rilke'nin şiirlerini eleştirdiler. Lou elinde olmadan çağının önde gelen erkeklerine –Nietzsche, Rilke ve Freud– yönelmişti, ama bunlardan sonuncusu hariç hiçbirinin gerçek değerini ölçemedi. Rainer'in fobileri ve periyodik depresyonuyla savaşmasına yardım etti, bir yandan da Nietzsche'nin düzyazılarını düzeltmiş olan Cosima gibi, onun şiirlerini düzeltti. Kendinden emin olan Nietzsche bu çabalara gülüp geçmişti belki, ama Rainer henüz olgunlaşmamış olduğundan, Lou tıpkı el yazısını güzelleştirdiği gibi, biçemini de iyi yönde etkileyebildi.

Bu genç şairden hoşlanan Andreas, onu Lou ve kendisiyle birlikte Berlin'e dönmeye teşvik etti. Taşrada geçirdikleri ay Andreas'ın, Mösyö Viardot'nun Turgenyev ve Pauline'e yönelik tavrını hatırlatan bir strateji benimsemesine neden oldu: karısının talipleri arasından, kendisinin en iyi anlaştığı adamı seçti. Lou'ya göre üçü, "her şeyimizin ortak olduğu mahrem bir yaşam" sürdüler. "Rainer Berlin yakınlarında [...] ormanın kıyısındaki mütevazı yaşamımızı paylaştı." Nisan 1899'da uzun bir Rusya yolculuğuna çıktıklarında, üçlü daha da yakınlaştı. Andreas'ın "intihar eğilimlerini" ve Rainer'in coşkulu aşkını göz önüne alan Peters, bunu "tuhaf bir üçlü"

diye adlandırır. Ama Farsça akademisyeni aslında nazik bir adamdı ve üçü birden, Ortodoksların Paskalya bayramında gösterdikleri dindarlık ve sıcaklık furyasına daldılar.

Cahil köylülerin Puşkin'in şiirlerini ezbere okumaları Rilke'yi çok etkilemişti. Kont Lev Tolstoy'u ziyaret ettiklerinde, bu ünlü romancının yol arkadaşlarını göz ardı edip onu İran hakkında sorguya çekmesi Andreas'ın hoşuna gitti. Ama yaşama karşı akılcı yaklaşımına çok güvenen Lou için, Rusya Ana'nın kucağı bunaltıcıydı. Bu ilkel durumun, aklı besleyip yaratmasını sağlayacak kaynak olduğuna karar verdi. Heybetli, tıka basa dolu kiliselerde yankılanan çan seslerinde ya da şarkı söyleyen Volga köylüleri arasında bölünme öncesi bir birlik olduğunu sezdi ve tüm yaşamla bağlantılı bir ilkel narsisizm ya da benlik bilincine ilişkin kuramını oluşturmaya başladı.

Lou'nun ne üçlü ne de ikili ilişkiyi sürdürmesi mümkündü. Mantıkla açıklamaya çalıştığı, ama hakkında pek az şey bildiği kendi ruhunu keşfetmeye ihtiyacı vardı. Andreas'a da, Rilke'ye de eş olamıyordu; ikisi de kendi tarzında sahipleniciydi ve ikincisi, en yaratıcı varlıkları etkileyen ani panik ve kuşkuların pençesine düşmüştü. Andreas Berlin'e döndü ve Lou, Rainer'i Petersburg'daki bir tavan arasında bırakarak, ailesinin Finlandiya'daki yazlığına kaçtı. Buradan şair âşığına, kendini yapıtlarında bulması için son bir kez yalvardı. Tuhaf görünse de, kendini "büyüdükçe [...] gençleşiyor" gibi hissediyordu. Ergenlik döneminden kalma paramparça günlüğünde kehanet niteliğinde bir yorum bulmuştu: "Anılara sonsuza dek sadığım. Erkeklere asla sadık olmayacağım." Ama bunun bir istisnası olacaktı: Sigmund Freud.

İD VE BEN

Freud'la Salomé arasındaki, Lou'nun yirmi beş yıl sonraki ölümüne dek süren ortakyaşam, onun büyük adamlarla kurduğu ilişkilerin en şaşırtıcısı ve en verimlisidir. Lou'nun kadınlar hakkındaki görüşünden ve sanatsal biçeminden ayrılmaz olan narsisizm kuramı, Freudcu kardeşliğin o koyu, eril, Alman dünyasını değiştirme amaçlıydı. Salomé kısa bir süreliğine ısrarla, doğum sırasında ilkel, farklılaşmamış bir halin (kişinin kendisi olarak dünya), ego

ya da Oedipus kompleksi dahil, ötekilerin hepsinden önce geldiğini ve bu deneyimin Her Şeyle yeniden birleşme özlemi biçiminde bir anı bıraktığını savundu. Yaşam verici olan Kadın, Her Şeye kişinin olabileceği kadar yakın, kuyruğunu altına alıp tostoparlak kıvrılmış uyuyan bir kedi kadar eksiksiz olma potansiyeline sahipti. Freud'un Lou'ya, hayranlığının farkına vararak ama aldırmadan antika koleksiyonu arasında gezinen bir kediden ve onu bir kâse sütle kandırma yönündeki acıklı girişiminin hiçbir sonuç vermemesinden söz etmiş olması anlamlıdır.

Salomé kadın için alıcılığın yaratıcı olduğuna inanıyordu; erkeğin dışsal sonuçlar gereksinimini paylaşmasına gerek yoktu. Ama özgün narsisizmle duygu ortaklığı, sanatsal yaratıcılığın kaynağıdır. Evrensele giden yolu açan "aydınlanmış" narsisizmdir bu. Kadının biyolojisi daha üstündür ve gebe kalırken, "birleşmede ona yardım eden basit erkekle değil, Tanrı'yla birleşir." Salomé burada Bakire doğum doktrinini ve gebe kalmak için üç kişiye gerek olduğuna inanan Güney Denizi adaları halklarının dünya görüşlerini onaylayarak tekrarlamaktadır. Salomé *Erotizm*'de iki Meryem rolünü uzlaştırmaya çalışır: Bakire Meryem ve Mecdelli Meryem (Magdalena). Kendisi de sırayla anne ve orospu maskelerini takma eğiliminden, iyi ve kötünün ötesinde yaşamaktan kaçınmamıştır.

Lou elli yaşındayken genç âşığı Dr. Paul Bjerre eşliğinde 1911'de Weimar'daki Psikanaliz Kongresi'ne katıldığında on roman, Nietzsche hakkında ünlü bir inceleme ve çeşitli konularda düzinelerce makale yazmıştı. Dengesiz Rilke'yi âşıklıktan sırdaşlığa (neredeyse psikanaliz yapılan kişi olmaya) ustaca yöneltmiş ve hekim Pineles'ten hamile kalmıştı. Müstakbel baba Andreas'tan boşanıp kendisiyle evlenmesini istediğinde, Lou onu kendisine kürtaj yapmaya zorladı. Başarılı ve popüler olan Pineles hiç evlenmeyecek, Rilke ise 1926'da ölüm döşeğindeyken boş yere Lou'yu çağıracaktı. Freud'la ikisini tanıştırmış olan ve Lou'nun o sırada başından attığı İsveçli psikanalist Bjerre, Lou'nun yakın plandan çekilmiş bir "femme fatale" görüntüsünü sunar bize:

> Kucaklayışında korkutucu, ilkel, arkaik bir şey vardı. Parlak mavi gözleriyle size bakıp, "Meniyi almak benim için hazzın

doruğudur," derdi. Ve doymak bilmez bir meni iştahı vardı. Âşıkken kesinlikle acımasız [...] bir vampir ve bir çocuk olurdu. Onu sevmek isteyen erkekler karşısında tümüyle içgüdülerine güvenirdi.

Bjerre, bir âşığının yanında olmamasına hiddetlenen Lou'nun adamın son mektubunu nasıl çiğneyip yuttuğunu da anlatır.

Nietzsche, Weimar Kongresi'ndeki ziyafetin hayaletiydi. Burada yaşayan kız kardeşi Lisbeth, başında olduğu Nietzsche Arşivlerini, kardeşinin düşüncelerini çarpıtarak onun bir ön-Nazi olarak görülmesine yol açacak şekilde kullanıyordu. Felsefeci hakkında bambaşka bir bakış açısı sunan ve çok geçmeden "Nietzsche'yle Freud arasındaki canlı bağ" olan Lou'ya karşı büyük bir kıskançlık ve öfke duymaktaydı. Rüyaların içeriğine ve bilinçaltı dürtülerin gücüne yaptığı vurguyla, "eski topçu" Nietzsche psikanalizin geleceğini öyle olağandışı bir şekilde önceden görmüştü ki, sezgilere güvenmeyen Freud, onu yakından okumaktan korktuğunu itiraf ediyordu. Lisbeth bu Viyanalı, Yahudi –ve işin kötüsü– ağabeyinin mirası üzerinde hak iddia eden doktorlar konferansına küçümseyerek bakıyordu.

Salomé'yle Freud arasında gelişen karmaşık ilişki, Salomé'nin bir tanrı-baba keşfetme, onun ölümlü olduğunu görme ve ardından bir müridini baştan çıkararak otoritesini sarsma modeline uygundu. Freud bilindiği üzere kendi oğullarını başından atmış ya da yok etmiş bir aile reisi olarak hüküm sürmüştü, ama Lou 1912'de Viyana'ya döndüğünde bir dizi genç psikanalist onun âşığı olmak için sıraya girdi. Freud'un canını çok sıkan otuz beş yaşında, uzun boylu, yakışıklı ve bağımsız bir erkek olan Hırvat doktor Victor Tausk'u seçmesi bir rastlantı mıydı? Aile reisi, dik başlı oğlunu "yırtıcı hayvan" olarak niteliyordu, ama onda kendisinin erkek bir yansımasını gören Lou adamdan etkilenmişti: "Kardeş-hayvan" diye hitap ediyordu Victor'a.

Sonunda Salomé, Freud'a sadık kaldı. Aralarında cinsel bir bağın bulunmaması bunda etkili olmuştu, ama Lou'nun Freud karşısında hem kız evlat hem de tercüman rollerini başarıyla oynama yeteneğinin katkısı da önemliydi. Lou bir süreliğine âşığını aile re-

isinden korudu, ama tüm genç âşıkları gibi o da Lou'dan sadakat talep etti. Victor'un ilginç yorumuna göre, Lou'nun erkeklerle çok yönlü entelektüel ilişkileri "arıtılmış çokkocalılık"tı. Aslında genellikle yakınlığını bir üçgen içinde kontrol altına alıyor, erkek rekabetini işbirliğine dönüştürmeye çalışıyordu. Ama babadan öğrenip onunla flört eden ve kardeş-oğulla yatan Lou'nun amacı, hepsine birden sahip olmaktı. İflah olmayacak kadar iyimser bir narsistti o.

Erkekler genellikle yüzüstü bırakıldıklarını, ya da daha kötüsü aldatıldıklarını hissettiler. 1913'te, I. Dünya Savaşı'nın eşiğinde Lou, Victor Tausk'la ilişkisini bitirdi. Tausk savaş sırasında bir sahra hastanesini yönetti. Ardından Viyana'ya döndü ve evlenmek üzereyken önce kendini hadım etti, ardından bir tüfekle intihar etti. Lou onu sevmiş olduğunu, ama ıstırabına son vermeyi başaramadığını itiraf edecekti. Suçun evrenselliğini kabul etmeye başlamıştı.

Lou psikanaliz yapmaya başladı. Bağlılığını sürdüren Freud bazı hastalarını ona yönlendirdi ve Lou, pek çok teknik bildirinin yanı sıra Rilke'nin biyografisini ve kendi anılarını da yazdı. Andreas'ın 1930'daki ölümüne dek huzur içinde Göttingen'de onunla birlikte yaşadı. Hitler'in bizzat ziyaret ettiği eski düşmanı Lisbeth Nietzsche onun Finli bir Yahudi olduğu dedikodusunu yaymaya başladığından, Nazilerin yükselişi Lou için özellikle zorlu bir dönem oldu. Nietzsche'yle arasındaki bağın gayet iyi bilinmesi onu kurtarmış olabilir. 1937'deki ölümünün hemen ardından Gestapo evraklarına ve kütüphanesine el koydu. Ama Nietzsche, Rilke ve Freud'la paha biçilmez yazışmaları güvenli ellerdeydi. Ayrıca inandığı her şeyi romanlarında, denemelerinde ve şahsında ifade etmişti. Hayranı Anaïs Nin'in yazdığı gibi, "Lou Andreas-Salomé, fikirlerde ve yaşamda gelenek ve görenekleri aşma mücadelesini simgeler."

Gelenekselliğin dışına çıkışının kalplerimizi etkileyen ve günümüz açısından özellikle önemli bir yönü varsa, o da on dokuzuncu yüzyıl için kaçınılmaz olarak trajedi malzemesi olan, evlilikle aşk arasındaki çatışmayı çözme yönündeki azimli çabasıdır. "Bir hayat ortağına, sığınağımız, desteğimiz, yardımcımız, kardeşimiz ve yalnızlığımızın koruyucusu olan bir eşe hepimiz ihtiyaç duyarız," diye itiraf eder Lou. "Ama aşkın gençleştirici gücüne de ihtiyacımız

vardır." Lou'nun bu ikileme bulduğu çözüm, doruk noktasında kendisinin bulunduğu bir *ménage à trois* kurmak olmuştu.

IV. BÖLÜM

AMERİKALILAR

Victoria çağının üçlüler deneyimi, Eski Dünya'dan Yeni Dünya'ya belirgin bir farklılık gösterdi mi? Amerikan kültürünü hudut bölgesi şekillendirdiyse, cinselliğimizi, özellikle de evlilik bağı haricindeki ilişkilerimizi de bu bölge mi belirledi? Kimi gruplarda –siyahlar, İspanyol kökenliler, Yerli Amerikalılar– erotik davranış kendi topluluk geleneklerinin yönetimindeydi. Büyük orta sınıf ise yaşam boyu tek bir kişiyle evli olma *iddiasındaydı*. Körü körüne –ya da Mark Twain gibi bir ahlaki kinik tarafından bilinçli olarak– bağlı kalınan bir yalandı bu. Amerikan üçlülerine Fransız ya da hatta İngiliz üçlüleri gibi her köşe başında rastlanmıyordu belki, ama örtülerin altında sık sık bir üçüncü gizlenmekteydi.

Bir bölge olarak Eski Batı kendi kurallarını yazmıştı. Sinema Batı'nın aşk meselelerine dair kayıtlarını mitolojikleştirdiğinden, gerçekle kurguyu birbirinden ayıramıyoruz. Bu sektörden bir arkadaş, *Mohikanların Sonuncusu* adlı film Kuzey Carolina ormanlarında çekilirken atılan zevk çığlıklarının duyulabildiğini söyledi bize; yarı çıplak Yerlileri oynayan aktörler, bedenlerini yağla sıvayan makyajcı kızlarla âlem yapıyorlardı. Hudut bölgesi ruhu hâlâ sağ salimdi!

New York, İç Savaş'tan sonra zenginlik ve ikiyüzlülük doruklarına bir meteor gibi tırmanmaya başladı. Bu dönemi temsil eden adam Rahip Henry Ward Beecher, dönemin protesto kadınıysa Bayan Şeytan olarak anılan Victoria Woodhull'dı. Fikirleri asla birleşmemiş olsa da, bedenleri genç bir şairi de paylaştıkları yatakta birleşti. Woodhull Beecher'ı zinayla suçladığında, Beecher ona dava açtı ve inkâr edilemez kanıtları inkâr

etti. Davayı kazandı. Görüntüyü buradan hızla, O. J. Simpson çılgınlığına sarabiliriz.

New England'daki ilginç Amherst kentininin kendine özgü bir eğlence anlayışı vardı. En önemli meşgalesi dedikoduydu. Münzevi Emily Dickinson anahtar deliklerinden başkalarının aşklarını gözetleyerek, dikizcilikten en hakiki Amerikan sanatını yaratmaktaydı. Kent beyi, çatlak bir profesör ve profesörün müziksever karısı, arkadaki yatak odasında yakınlaşmakla meşguldüler. Günümüzde Dickinson evini binlerce kişi ziyaret ediyor. Geçmişteki o sevişmelerin yankılarını da duyabiliyorlar mı acaba?

Anaïs Nin'le Miller çifti, Paris'te kurulmuş olan son Amerikalı üçlümüzü oluşturuyorlar. Tatile çıkan Avrupalıların ahlaksızlık peşinde Greenwich Village'a üşüşmelerinden önceki günlerde Amerikalılar Sol Yaka'ya kaçıp kahvelerde takılıyor, gece yarıları tartışmalarına ve aşk meşk işlerine dalıyorlardı. Henry Miller bu ortamın simgesi oldu ve Anaïs Nin de yatakta geçirdikleri zamanın her ilmeğini güncelerinde oya gibi işledi. Amerikalılarda daha neler neler var.

12

VAHŞİ BATI

Sir Richard Burton ve Mormonlar;
Butch Cassidy, Sundance Kid ve Etta Place;
Tom Mix; Bonnie ve Clyde'ın Üç Yönlü Muziplikleri

Erkek doğası gereği çokeşlidir, kadınsa kural olarak tekeşli ve ancak âşığından sıkıldığı zaman çokkocalıdır.
SIR RICHARD BURTON

Vaizlerden *bandito*'lara, eski Vahşi Batı'da kupa üçlüsü bir kozdu. Amerikan hudut bölgesiyse uzun zamandır bir cinsel uyarlanma yeriydi. On sekizinci yüzyılda kürk tacirleri kabile şeflerini taklit ederek çok sayıda Kızılderili eş aldılar. On dokuzuncu yüzyıl başlarında Ortabatı'nın cazibesine kapılan sayısız hayalperest burada laik ve dinsel topluluklar kurdu. 1820'lerde Galli sanayici Robert Owen, Illinois'daki New Harmony'de yüzlerce kişiyi toplayarak ütopyacılık ilkelerine dayalı bir komün oluşturdu. Özgür Aşk ve ırklar arası aşk evlilikleri uğruna mücadele eden Frances Wright da ona zaman zaman yardım etti. Wright, basının "cüretkâr bir kâfir ve zevk düşkünü bir ahlaksızlık vaizi" diye lanetlediği, etkileyici bir konuşmacıydı. Owen ise doğum kontrol yöntemi ve kadınların üzerindeki yükü hafifletme yolu olarak mastürbasyonu savunuyordu. Yeni Uyum'un çeşitli anlaşmazlıklar nedeniyle dağılmasından sonra New York'ta bir üçlü ilişki yaşayan Owen, Wright ve Robert Jennings, etkili bir gazete çıkardılar. Bu "uyumlu" deney ancak birkaç yıl sürdü, ardından Wright evlendi, Owen da İngiltere'ye döndü.

John Noyes'un Oneida'sı gibi, grup evliliklerinin yapıldığı ve erkek orgazmına kaş çatılıp kadın orgazmının teşvik edildiği idealist komünler ıssız yerlerde kısa bir süreliğine parladı. Ardından

kurucuların verdiği ilham, arkasında yıkılmış umutlarla aklı karışmış çocuklar bırakarak sönüp gitti. Dini komünlerse daha dayanıklı çıktı. 1843'te Mormon peygamber Joseph Smith takipçilerine çoklu evliliği tanıttığında Illinois sakinleri korkunç bir öfkeye kapılarak Nauvoo tapınak kentini yakıp yıktılar ve Smith'i şehit ettiler. Mormonlar batıya kaçarak yaşanması zor devasa Amerikan çölüne yerleştiler. Birkaç yıl içinde Salt Lake City'yi kurup, batıda Kayalık Dağlar'dan Sierra Nevada'ya ve güneyde Oregon'dan Colorado Nehri'ne dek uzanan geniş bir bölgeye hâkim oldular. Kilise erkeklerin birden fazla kadınla evlenmelerini ancak 1890'da, Utah eyalet olma yoluna girdiği zaman yasakladı. Smith ve halefi Brigham Young, Eski Ahit'teki ataerkilliğe bakarak, Victoria çağında Amerika'da yaşanacak olan en geniş kapsamlı cinsel deneyi başlattılar.

MORMONLARDA *MENAGE*

1860'da İngiliz kâşif Richard Burton, zorlu bir posta arabası yolculuğuyla Missouri'den Salt Lake'e geldi. "Terimin Mormon anlamıyla, *ménage à trois*" adını verdiği şeyi araştırmaya gelmişti. Burton kırktan fazla karısı olduğu söylenen Brigham Young'la görüşmeyi başardı ve Mormonların lideri ona son derece içten davrandı. Burton'ın biyografisini yazmış olan Fawn Brody, "Mormon sahnesinin saflıktan en uzak gözlemcilerinden biri" olarak tanımlar onu. "Bu sahneye çok büyük bir merakla ve asla ayıplamadan baktı." Burton Arabistan seyahatleri sayesinde Mormon çeşitlemesini Müslüman çokeşliliğiyle karşılaştırabiliyordu. Bir kadınla hamilelik ve emzirme sırasında, üst üste üç yıllık bir dönem boyunca cinsel ilişki tabusuna her ikisinde de uyulmaktaydı. Bu yasak, erkeğin ya ikinci bir eş ya da bir cariye almasını olası hale getiriyordu. Sonuçta Burton, Salt Lake City'yi düzenli ve ahlaklı –hatta kasvetli– bulmuştu.

Mormon hukukunda zina idamlık bir suçtu. Sistem "fuhşu, cariyeliği, bekârlığı ve çocuk katlini ortadan kaldırmıştı," tabii evde kalmış kız sorununu da. Burton'a göre, din değiştirmiş Amerikalı ya da İngiliz kadınları güzel ve sağlıklıydılar. Erkeğin ikinci ya da üçüncü bir eş alması için ilk karısının izni gerekiyor ve kadın da Mormon soyunu çoğaltmak için bu izni veriyordu (Burton, ıssız Büyük Havza'yı insanla doldurmanın en iyi yolunun çokeşlilik ol-

duğuna inanmaya başlayacaktı). Kimi kadınlar, "geniş olanaklara sahip" ve "kendi evinde doğmuş olan kendi savaşçılarına" babalık etmeye değer bir erkekle evlenmeyi tercih ettiklerini söylüyorlardı ona. Günümüzde bile Utah'ta ve civarında Mormon kökenli iki bin ailede çokeşlilik görülmekte. Bu kişilerin yakın zamanlarda *Washington Post*'ta alıntılanan bir savlarında post-feminist denebilecek bir tını var: "Hatta kariyer yapmak isteyen bir kadın *ménage à trois* ya da *ménage à cinq*'i daha elverişli bulabilir. [...] Böylece çocuk bakımının zorluklarını paylaşabileceği iki ya da daha fazla ortağı olacaktır. [...] Palyaço Bozo'nun ilk eşi olmaktansa Jack Kennedy'nin ikinci karısı olmayı kim istemez?"

Burton'ın çoklu evliliğe getirdiği aydınlatıcı bir eleştiri, "kalbin Aşk denen seçme egoizmi"ni engelliyor olmasıydı. Kadınlar ve çocuklarla geniş aile "şefkat, ihtiyatlı dostluk ve ev içi disiplin" sağlıyordu, ama romantizm açısından ölümcüldü. Heyecan bireyden gruba, bu örnekte kiliseye aktarılıyordu. Meraklı Burton, Mormon olmak istemiş, ama Brigham Young gözünde bir ışıltıyla, bir keresinde Mekke'de kutsal yerlere girebilmek için din değiştirme numarası yapmış olduğunu hatırlatmıştı. Burton'ın İngiltere'ye döndükten sonra kur yapıp evlendiği Katolik Isabel Arundell, kocasının ölümünden sonra evraklarını karıştıracak ve acımasızca bir imhaya girişerek erotik yazılarıyla çevirilerini yakacaktı.

AZİZE JEAN VE ERKEKLERİ

Romantik üçgen Batı'nın gerçek ve kurmacasında temel bir yere sahip. Çeşitli laik topluluklar gibi Mormonlar da cinselliği davalarına yedirdiler. Ama ulusal libidomuzda karmaşa yaratan farklı bir eğilim var: cinsel şehvetin kazanç şehvetiyle karıştırılması. Kazanç şehvetine daha fazla saygı gösteriliyor, ama bu da ten üzerinde Nietzscheci bir Güç İstenci'ni gizliyor olabilir. Vahşi Batı'da toprak, sığır, altın ya da kadın söz konusu olduğunda, ne kadar çoksa o kadar iyi düşüncesinin benimsendiğine kuşku yok.

California'daki hızla gelişen bir maden kasabasında iki kocasıyla birlikte yaşayan bir kadının anlatıldığı 1969 tarihli müzikal film *Altın Avcıları*, Amerikalıların elde etme güdüsünün tersyüz edilmiş bir alegorisidir. Lerner ve Loewe'nin 1950 tarihli başarılı oyununu

temel alan yirmi milyon dolarlık film bir fiyasko oldu. Eleştiriler sert, en iyi olasılıkla karışıktı. Ama filmdeki Adsız Kent ve üç rol semboliktir, Eski Batı'ya bakışımızı ustaca yansıtır. Paddy Chayefsky, Sierra'lardaki bir maden kasabasının yükseliş ve düşüşünü anlatan bir senaryo taslağı yazmıştır. Rastlantı eseri altın bulunması, dünyanın dört bir yanından gelen adamların bu altından faydalanması, barlar ve kumar cehennemleriyle dolu bir kasaba inşa etmesi ve kaçınılmaz olarak her şeyin çökmesiyle sürüp giden bir umut öyküsüdür bu. *Altın Avcıları*, yıkımla son bulan lekelenmiş bir masumiyet masalıdır. Jean Seberg'in önceden anlatılmış öyküsüdür.

Kısaca anlatmak gerekirse, saçı ağarmış bir maden avcısı olan Lee Marvin, Clint Eastwood'un erkek kardeşini gömerken altın bulur. Yaralı Clint'i ortak alır ve ağırbaşlı, kimseye güvenmeyen çiftçi çocuğa şöyle der: "Kumar oynarım, zamparalık ederim, kumarda hile yaparım. Ama yapmadığım tek bir şey var. Ortağımı asla kandırmadım. Bu kanunsuz, tanrısız, kadınsız vahşilikte tek kutsal şey [...] bir erkeğin ortağıdır." Chayefsky hem kanun adamlarının hem de kanun kaçaklarının bağlı kaldıkları dostluk yasasını birkaç cümleyle özetlemiştir. Ortaklar buldukları altını yarı yarıya paylaşacaklardır. Lee'nin teklifinin tek şartı, ayakta duramayacak kadar sarhoş olduğunda Clint'in onu yerden kaldırıp eve taşımasıdır. Ortaklar damarı bulurlar ve etraflarında hızla gelişen bir maden kasabası biter. Birbirine düşman iki karısı olan huysuz bir Mormon gelip kadınlardan birini satışa çıkarmaya karar verdiğinde, Lee sızmadan önce kazayla Jean için en yüksek teklifi verir.

Pauline Kael, Jean Seberg'i "biraz kullanılmış" görünen "solgun, güzel, gamzeli sinema kraliçesi" olarak betimler. Iowa'daki Marshalltown'da Jean d'Arc'ı oynayacak tanınmamış bir yüz arayan Otto Preminger'ın keşfettiği bu mısırla beslenmiş sarışın, Fransız kahraman hakkındaki filmde bomba gibi patladı. Ona ticari mal muamelesi yapan Preminger, sözleşmesini sattı. Ama acemi şansı tuttu ve Hollywood'dan Paris'e kaçarak Jean-Luc Godard'ın *Serseri Âşıklar*'ında Jean-Paul Belmondo'nun hain sevgilisini oynadı. Seberg altmışların ikonu, her şeye hazır Amerikalı kız haline geldi. Fransız romancı Romain Gary'yle evlendi ve altmışların tipik

davalarını benimseyen bir siyasi eylemci oldu. Film çekmek üzere Amerika'ya dönmesinin ardından Jean'in yaşamı sanatı taklit etmeye başlayacaktı.

Altın Avcıları'nda ayyaş Lee dünyadan habersiz Jean'i karısı olarak kabul eder, ama onun "olgun bir kaplan" olduğunu keşfeder. Öteki madencilerin ilgisini bu ganimetinin üzerinden çekmek için bir araba dolusu fahişeyi kaçırıp kasabaya getirir. Kasaba artık buraya "Sierraların Sodom'u" adını takmış bir sokak vaiziyle övünmektedir. Bu arada çalışkan Clint, Jean'e duyduğu "aşk yüzünden berbat" haldedir. Jean, Mormonlara küçük bir değişiklik önererek güzel ve pratik bir çözüm bulur: bir erkeğin iki karısı olabiliyorsa, neden bir kadının iki kocası olamasın? Lee'yle Clint zaten her şeyi paylaştıklarından, aralarında anlaşırlar. Sözleşme, Jean'in rahat bir tavırla yemekte üç kişi olacaklarını söylemesiyle mühürlenir.

Lee'nin ortağına duyduğu sevgiden ötürü kasabadan ayrılıp Siskiyou Dağlarına gitmesi engellendiği için Jean memnundur. "Onun türünden insanlarla fazla karşılaşmazsın," der Clint'e, "bir ıssız yerden ötekine sürüklenen, vahşiler gibi özgürlükleriyle mutlu olan tuzakçılar, sınır adamları. [...] Onlar bizim için bu ülkeyi batıya doğru genişlettiler." Mal mülk sahibi bir kadın olmayı aklına koyan Jean, Çinlilerden çamaşır yıkama işini devralır, kulübesine bir oda daha ekler ve iki erkekle birlikte olmanın tadını çıkarır. Ortaklar, madencilerin yıllar boyu altın tozu şeklinde bir servet döktükleri bar ve kumarhane zeminlerinin altına tünel kazma girişimine koyulurlar. Bir "serseri" grubu sarı tozu ele geçirmek için Adsız Kent'in altında tünellerden oluşan bir labirent kazar. .

Yeraltı ağında bir boğanın serbest kalmasıyla Kıyamet Günü gelir ve komik-korkunç bir sahnede tüm kasaba bina bina çöker. Her şey bittiğinde çiftçiler ellerinde Kutsal Kitap'la yaklaşırlarken Lee yola devam etmeye karar verir. Bir serseri korosuyla birlikte "Wandrin' Star" adlı şarkıyı söyleyen Daniel Bone karikatürü Lee Marvin, ikisinden birinin çocuğunu karnında taşıyan çalışkan karısıyla iyi çocuk Clint'i baş başa bırakıp gider. Parlak günler geride kalmıştır ve ufukta çamaşırlar, çocuklar ve kiliseye gitmek vardır.

Set dışında, Clint'le Jean'in bir ilişki yaşadıkları söylentisi dolaşmaya başladı. Los Angeles'taki Fransız konsolosu Romain Gary bu

dedikoduları duyduğunda Oregon'a uçup, geleceğin Kirli Harry'sini düelloya davet etti. Clint karşı çıktı ve Jean'in *ménage*'ı perdeyle sınırlı kaldı. Ama hayatı aşırı uçlara doğru yelken açmıştı bile. Ertesi yıl Meksika'da film çekerken, ayrı yaşadığı kocası Gary'yle arasındaki romantizmi yeniden canlandırdı; bu arada, yalnızca El Gato olarak bildiğimiz bir devrimciyle birlikte oldu. Aynı sıralarda ilişki kurduğu Meksikalı romancı Carlos Fuentes, yakın zamanlarda *Diana: The Goddess Who Hunts Alone* (Diana: Yalnız Avlanan Tanrıça) adlı romanında her şeyi anlattı. Fuentes'in sunduğu imge, FBI'ın karalama girişiminin kurbanı olan altmışların Azize Jean'inden çok farklıdır.

Fuentes'le ilişkisi kısa sürdü. Ne var ki romancı *Diana*'da, Jean kendi üstündeyken, Clint Eastwood'un yatağın yanındaki komodinde duran resmine gözünün iliştiği unutulmaz bir ânı anlatır. Bunun bir hayalet *ménage* olduğunu ne Fuentes anlayabilmiştir, ne de *New York Times*'a *Diana* hakkında bir eleştiri yazan Paul Theroux: İkisinin de aklında olan Clint, yataktaki üçüncüdür aslında. Sonradan Fuentes'e kendisinden hiç zevk almadığını söyleyen Jean'e göre Clint, onun bir yıldız olduğunu kanıtlayan film yıldızı âşığıdır. Fuentes'e göreyse Jean'in önceki fethinin Clint olması, cinsel gücünü artırıp onu yıldızlar ligine yükseltir.

Lou Salomé ve Henry Miller gibi diğer narsistlerin yanı sıra Seberg de, o andaki macerasına tat katmak için eski sevgilisinin resmine ihtiyaç duyuyordu. Klasik Narkissos kendi görüntüsüyle karşılaştığında, bunun kendisine bakan bir su ruhu olduğuna inanır. Görüntüye bir ses veren su perisi Ekho bu yanılsamayı güçlendirir. Bir yansımaya hayran olan narsist, yansımanın da kendisine hayran olduğunu görür. Dolayısıyla Seberg, Eastwood'un resminin onu bir başkasıyla sevişirken izlediğini hayal etmiş olabilir. Sürekli hayran kalınmaya muhtaç olan narsist, ortaya bir Kazanova tipi –ya da üçgenler kuran bir aktris– çıkarır. Su perilerine hakaret ettiği için Narkissos'u cezalandıran tanrıça Diana'yı hatırlatan Fuentes, Seberg'in çapraşık bir oyun oynadığının farkındadır.

Jean'in düşük olduğu söylenen özsaygısı görünüşe bakılırsa, arkasında bol miktarda seks ve uyuşturucudan yardım aldığı bir maskeydi. Üçgenleri giderek daha tehlikeli hale geldi ve en nihayet

Eylül 1979'da, Paris'te sakin bir sokağa park edilmiş bir arabada ölü bulundu. Cesedi günlerce fark edilmemişti. İntiharından acımasız dünyayı sorumlu tutan bir not bırakmıştı, ama ölümüne neden olan koşullar hâlâ belirsizdir. Jean sonunda kendini *Altın Avcıları*'ndaki Lee Marvin kadar yalnız ve modası geçmiş bulmuştur. Narsist ikizi Azize Jean'i, benliğinin iyi yönünü uçsuz bucaksız bir cinsel sınır üzerinde bir yerlerde yitirmiştir.

BUTCH VE SUNDANCE VE ETTA

Bir iyi kadın ve iki kötü adam, klasik bir "Western" temasıdır. Örneğin, Butch Cassidy'yle Sundance Kid'e bakalım – Etta Place'in baktığı gibi. Sundance 1866'da Harry Longabaugh adıyla Doğu'da doğdu, ama daha yeniyetmelik yıllarında at hırsızlığı nedeniyle Wyoming eyaletindeki Sundance'ta on sekiz ay hapis yattı. Serbest bırakıldığında üç kovboyu pataklayıp silahlı soygun yaptı ve bu yerin adıyla anılır oldu. Baştan beri belalı bir insan olan Sundance, gösterişli bıyığıyla övünen ve silahını kullanmakta tereddüt etmeyen ince, yakışıklı bir erkeğe dönüştü.

1866'da Robert Parker adıyla doğan Butch çalışkan bir Mormon ailesinin tıknaz, sapsarı saçlı masum oğlu olarak büyüdü. Cassidy adlı bir kovboyun etkisi altına girip ondan at binmeyi, kement atmayı, sığır çalmayı öğrendi ve onun adını aldı. Colaroda'daki maden kenti Telluride'da (günümüzde film festivaliyle tanınmaktadır) daha da kötü arkadaşlar edindi ve bir banka soydu. Köşeli çeneli genç görüntüsünü korumakla birlikte, bir suç dehasına dönüştü. Üç kişilik silahlı soygun işini mükemmelleştirdi: "Bir adam atları tutmak için, bir adam silahı tutmak için, bir adam da parayı kapmak için." Üçüncüsü kimi zaman kadın oluyordu.

1.65 boyunda, yeşil gözlü ve kestane saçlı güzel Etta Place, söylenenlere göre Sundance'ın Denver'da bulduğu genç bir müzik öğretmeniydi. Terbiyeli bir kadın olan Etta'nın, Essex kontunun torunu olduğu söylentiler arasındaydı, ya da daha gerçekçi bir iddiaya göre, San Antonio'daki Hell's Half Acre kasabasından bir genelev kızıydı. Zarif olduğunu ve siyah giymeyi sevdiğini biliyoruz, ama hakkında bunlardan başka fazla bir bilgimiz yok. Kesin olan, bu üçünün kanunsuzluğun tarihini yazdıklarıdır.

Tarihçiler film araştırmalarını haksız yere küçümserler. Oysa iyi bir senaryonun araştırılması yazımı kadar uzun sürer. 1969 tarihli *Sonsuz Ölüm*'de (*Butch Cassidy and the Sundance Kid*) yönetmen George Roy Hill, senarist William Goldman'ın titiz çalışmasına saygı göstermiş. Gerçekle efsanenin iç içe geçtiği bir gölgeler ülkesinde yazan Goldman da öyküyü doğru anlayıp, karakterleri gereğince bir araya getirmiş. Az ve öz konuşan Sundance'la (Robert Redford) akıllı Butch (Paul Newman) arasındaki çekim, kanunsuzların ortaklığı ya da bir tür erkek erkeğe aşk macerası olarak görülebilir. Ortakların banka soymaktan daha mahrem nedenlerle bir *ménage*'a ihtiyaç duydukları ve Etta'yı (Katherine Ross) paylaştıkları ise senaryonun varsayımıdır.

Butch ve Sundance, faaliyetlerine 1890'larda, Johnson County (Wyoming) Savaşı sırasında sığır baronlarına karşı küçük sığır yetiştiricilerinin tarafında savaşarak başladılar. Birbirlerine ve Vahşi Çete'nin üyelerine, her seferinde ancak bir atlının girebildiği neredeyse geçit vermez bir vadi olan Hole in the Wall'da saklanırken rastladılar. Sundance buraya metresi Etta'yı getirdi; erkeklerinin bela çıkarma itkilerini paylaşan birkaç kadın daha vardı. Güneydoğu Utah'taki daha da ücra bir saklanma yeri olan Robber's Roost'ta, kütük kulübelerde yaşayan bir topluluk oluştu.

Butch'la çetesi bankaları soyuyor, yatırılan maaşları çalıyorlardı; Pleasant Valley Kömür Şirketi'ni, paralarını almak için sıra bekleyen düzinelerce madencinin gözü önünde soydular. Robber's Roost'a dek yüzlerce kilometre uzanan bir at değiştirme sistemi sayesinde, hızlı atlara binerek kaçtılar. Çok iyi planlanmış tren soygunları alameti farikalarıydı. Tren personeli ve yolcular hiçbir zarar görmüyor, ama inanılmaz miktarda dinamit kullanılması nedeniyle yük vagonları enkaza dönüyordu. Demiryolu şirketlerinin tepkisi, kanunsuzları acımasızca avlayan Pinkerton dedektiflerini getirtmek oldu. Film bu gerçeklerden neredeyse hiç sapmıyor.

Butch 1902'de Arjantin'de güney Andlar'daki çiftliğinden hapisteki bir çete üyesinin annesine yazdığı mektupta, "üç kişilik küçük ailemiz"den bahseder. Goldman üç yönlü aşk macerasını ancak bu tür delil kırıntılarına dayandırabilmiştir. Filmin başlarında Etta, okulda sınav kâğıtlarına not verirken görülür. Akşam kapıları

kilitleyip hemen yanındaki küçük evine gider. Sundance silahı kucağında gizlice onu beklemektedir. Etta'ya soyunmasını emreder ve kadın hiç sesini çıkarmadığından, tecavüze benzer bir şey yaşanır. Ama yatağa yuvarlanmadan önce Etta'nın son repliği bir dilektir: "Bir kez olsun buraya zamanında gelsen."

Ertesi sabah ilk sahnede, yatak odasının penceresinin yanından süzülerek geçen Butch'un başını görürüz; dikizcilik yoluyla da olsa olayın bir parçası olduğu sezdirilir. Tumturaklı bir havayla, "Sen benimsin, Etta Place," diye seslenir; "benimsin, duydun mu?" Etta yataktan kalktığında Butch'u yepyeni bir bisiklet üzerinde bulur; bisikletin çubuğuna oturarak onunla gezintiye çıkar. Tıpkı Süpermen'in Lois Lane'i uçurması gibi, tepeden aşağı sarsılarak inmeleri ve neredeyse yuvarlanmaları bir seks metaforudur. Goldman'ın arka planda kullanılacak müzik konusundaki talimatı çarpıcıdır: "Duyacağımız, 'İki Kişilik Bisiklet' gibi bir şarkı *olmayacak*. Bu şarkı cehennem gibi yakıcı ve güzel olacak." Butch işi kavradığında, ikisi peşlerinde onlara yetişemeyecek küçük bir oğlan ve kızla, bir kır manzarasının içinde süzülürler. Butch şakacı bir tavırla Etta'yı öper, Etta da ona, "Merak ettin mi hiç, önce seninle karşılaşsaydım aramızda bir ilişki olur muydu acaba?" diye sorar. Butch şu yanıtı verir: "Bizim ilişkimiz zaten var, Etta." Duygusal bir sahnede Etta ona sımsıkı sarılır.

Pinkerton'lar Batı'nın en iyi iz sürücüsünü tutarak uzun bir kovalamacanın ardından Butch'la Sundance'ı neredeyse ele geçirirler, ama haydutlar sonuçta Etta'nın yerine kaçmayı başarırlar. Senaryo şöyledir: "Kadın tek söz etmeden onlara doğru ilerler ve ikisine birden sarılır. Etta ile erkekleri bir an böyle kalırlar." Altmışlı yıllarda Goldman, büyük bir film projesi için bundan daha açık bir *ménage* âni yazamazdı. Filmlerde üçlüler her zaman birbirlerini öldürmüş, hatta kimi zaman birbirleriyle yatmışlardır, ama sevgilerini göstermelerine izin verildiği pek enderdir.

Filmde üçlü, çetenin geri kalan üyelerinin hapse atılmasından sonra New York'a gider ve alışveriş edip yemeğe çıkarak hoşça zaman geçirir. Ardından, birdenbire kendilerini yoksul Bolivya'da bulurlar. Etta doğru dürüst banka soyabilsinler diye oğlanlara İspanyolca öğreterek günü kurtarır. Gerçek yaşamdaysa üçü Arjantin'deki

sığır çiftliklerinde yıllarca mutlu bir üçlü halinde yaşadılar. 1906'da paraları bittiğinde ise kanunsuz yaşamlarına geri döndüler. Hâlâ hızlı ve kendilerinden emindiler; Etta atları tutuyor ve gözcülük yapıyordu. Ardından hamile kaldı ve kürtaj yaptırmak istediği için Denver'a gidip hastaneye yattı. Bu noktadan sonra izi kayboluyor.

Butch'la Sundance, madenlerin zengin ve polis sayısının az olduğu Bolivya'da bankaları ve katır katarlarını soymayı sürdürdüler. Ama 1911'de bir gün San Vicente'de fark edilerek Bolivyalı süvariler tarafından kuşatıldılar. Son silahlı çatışmanın üç versiyonu vardır. Goldman'ın benimsediği versiyonda, kapana kısılan kanunsuzlar yaralıdır ve karşılarındaki kalabalık silahlı adamlar tarafından alt edilmiş olmalarına karşın son bir direniş gösterip meydana doğru atılırlar. Yaylım ateşi gürültüsü içinde sahne donar. İkinci bir versiyonda ikisinin bir şekilde kurtulup Amerika'ya döndükleri, adlarını değiştirdikleri ve huzur içinde öldükleri öne sürülür. Kız kardeşinin söylediğine göre Butch, 1925'te aile evini ziyaret etmiştir.

Son olarak, 1994'te Amerikalı adli uzmanlardan oluşan bir ekip San Vicente'deki bir mezarlıkta iki cesedi incelemiş ve Butch'la Sundance olduklarını açıklamıştır. İskeletlerinden elde edilen deliller, çaresizce alt edilmelerinin ardından, Sundance'in Butch'u alnından vurduğuna, ardından şakağına bir kurşun sıkarak kendini öldürdüğüne işaret eder. Böylece birbirlerini yakalanmaktan ve idam edilmekten kurtarmışlardır. Sevgi budur işte.

TOMMİKS İŞLERİ KARIŞTIRIYOR

1982'de *New York Times*, Clifford Irving'in tarihsel fantezisi *Tom Mix and Pancho Villa*'sını "altına işeten bir roman... yeri yerinden oynatan gerçek bir kasırga" olarak nitelemiştir. Meksika Devrimi'nin panoramasına yerleştirilen ve –ölmekte olan bir adamın öne doğru mu yoksa arkaya doğru mu düşeceği konusundaki bir bahsi çözüme ulaştırmak için bir yabancıyı vurmuş olan Villa'nın yardımcısı Rodolfo Fierro dahil– bir haydutlar galerisinin geçit yaptığı roman, toy gencin cinsellikle tanışmasını merkez alır ve Tom, genç bir senyorita ve biraz daha ileri yaşta bir Alman kadın arasındaki ateşli bir *ménage à trois* ile sonuçlanır. Tipik beyaz şapkasıyla en

büyük sessiz sinema kovboylarından birine dönüşecek adam için da ilginç bir kurgusal geçmiş oluşturur.

Romanda elli yaşındaki Mix hali vakti yerinde, ama miadı dolmuş bir adamdır; doğduğu yer olan Texas'taki El Paso sınırını geçer geçmez tam karşısında yer alan Chihuahua'da yaşadığı gençliğinin öyküsünü anlatır. Olaylar 1913'le 1917 arasında geçer ve Mix'in Villa'yla birlikte çarpışmış olduğu iddiası tarihsel olarak doğrudur. Irving'in devrimle ilgili kanlı öykülerinden birçoğu gerçeğe dayanır, ama yazar Tom'un kadınlarını aslında kendisinin uydurduğunu kabul etmiştir. Romanda bakir Tom, Villa'nın başıbozuklarının arasına girdikten kısa bir süre sonra, New Orleanslı Yvette ve Therese adlı iki kız kardeşe teslim olur. Bu tek gecelik ilişki, olay örgüsünün yöneleceği daha ciddi üçlünün habercisidir.

Tom, prestiji ve zenginliği temsil eden sarışın nişanlısı Hannah Sommerfield'le karşılaştıktan sonra tüm cinsel kaçamaklarına son verir. Villa'yı destekleyen Texsaslı Yahudi bir işadamının kızı olan Hannah, genç adamın onun şövalyesi olma hayalleri kurmasına neden olur. Tom iyi niyetini ancak yeniyetme bir dul olan Rosa'yla karşılaşana dek sürdürecektir. Kakao tenli ve beyazdan çok Kızılderili olan Rosa, gerçek Meksika ruhunu simgeler. Rosa'yla yakınlığının derinleşmesine rağmen, Tom yeminini bozmamak için çabalar. Zacatecas çarpışmasının ardından izci delikanlımız Rosa'ya veda eder ve kendini ruhen olmasa da bedenen yurdundaki yavuklusuna sunar.

Villa Tom'ı yeniden Meksika'ya çağırdığında, Hannah ondan devrimle kendisi arasında bir seçim yapmasını ister. Saygınlık tuzağından kaçabildiğine içten içe memnun olan Tom, sınıra ve Rosa'ya yönelir. Ancak Ulysses gibi o da kendisini yolundan saptıracak bir Kirke'yle karşılaşır. Parral'da, tüfek kullanmayı bilen uzun boylu, sarışın Alman dul Elisa Griensen, Tom'u dört direkli yatağında ağırlar. Bir kez daha karanlık ve aydınlık kadınlar arasında parçalanan Tom, yeniden Villa'ya katılıp savaşmayı daha kolay bulur. Torreón'da rastlantı eseri, artık on yedi yaşında olan Rosa'yla karşılaşır. Birlikte kalmaya karar verirler, ama Tom'a tehlikeli Sierra'ları aşma emri verilir. Elisa onun yokluğunda Rosa'yı evinde barındırmayı önerir. Tom devrimi kazanmak için yola çıkar.

Yaralı adam Elisa'nın evine döndüğünde kadınlar sıkı dost olmuşlardır. İyileştiğinde, aralarında lezbiyen bir ilişkinin tomurcuklanmakta olduğundan kuşkulanır. Rosa'yı sorguladığında, "Böyle bir şey asla olmadı ama olabilirdi. O beni seviyor. Ben de onu sevebilirim," yanıtını alır. Tom kendine iki kadına birden sahip olma iznini verir. "Dün gece, Rosa," diye iç geçirir. "Bu gece, Elisa. Huzursuzluk yok, içe işlemiş kötü hisler yok." Özellikle Rosa'nın hiç kıskançlık göstermemesi onu endişelendirmektedir. "Sevdiğim erkekle dünyadaki en iyi arkadaşımın birbirlerine zevk vermelerine kızmak için," der Rosa, "aptal bir kız olmam gerekirdi." Tom geceleri kadınlardan hangisini yatağına alacağını düşünür. Bir gece ateşli bir *ménage à trois*'da iki kadına katılır.

Bir hafta boyunca üçü hem geceleri hem de gündüz "siesta"ları sırasında birlikte yatarlar; öylesine kaynaşmışlardır ki, "kimin nerede olduğunu ya da kimin ötekine ne yaptığını bilemezdiniz." Tom her zaman bir üçlü istemiş, ama böyle bir şeyi planlamaya cesaret edememiş olduğunu kabul etmek zorunda kalır. "Ama hazırdım. Beni engelleyen bir suçluluk duygusu yoktu. [...] Arzumuzda masum ortaklardık. Mutluyduk." Kovboy kendi Cennet Bahçesi fantezisini hayata geçirir.

Rosa kendisinden daha yaşlı ve deneyimli olan Elisa'nın Tom'la yatak odasındaki performansını izlemekten hoşlanmaktadır. Mix, bir ikindi vakti yaptıklarını şairane bir havayla şöyle anlatır:

> Ben Elisa'ya arkadan sahip olurken, Rosa elleriyle göğüslerinin ağırlığını taşıyarak bacaklarını açıp üstüme bindi ve kürkünü uyluklarıma sürttü. Elisa düz konuma geçip sırtüstü yuvarlandı; dudakları kendi dişlerinin ısırıklarından kızarmış, solukları hızlanmıştı. Yan yatmış olan Rosa'nın arkasına geçtim [...] ardından Elisa ona yaslanıp öptü ve şişmiş kahverengi göğüs ucunu ısırdı. [...] Bu beni son derece tahrik etti ve Rosa'nın içine topu ateşledim, bu arada o da Elisa'nın ağzında nefes nefeseydi, kalçalarını bana doğru itiyor ve elini Elisa'nın uyluklarının arasına sokuyordu. [...] İki kızkardeş, iki akraba ruh, iki güzel kadın olarak birbirlerini sevmişlerdi, şimdi ise bütün bunlar ifade ve ses bulabiliyordu. Elisa çok iyi bildiğim bir şekilde Rosa'nın ve benim adlarımızı haykırdı.

Mix bunun ardından, kadınların hiç kıskançlık duymadıklarını düşünür. Kendini onlardan uzak, neredeyse bir yabancı gibi, ama kutsanmış hisseder. Irving, eksiksiz bir *ménage à trois*'nın büyüsünü yakalamıştır. Özgür bir iletişim vardır ve cinsiyet farkları bile aşkta eriyip gitmiştir. Yazar kendine ait çok değerli bir deneyimi anlatmış olabilir. Irving sonunda Rosa'yı çocuğunu doğururken öldürerek üçlüye son verir, ama kahramanını, atını günbatımına –Hollywood yönüne doğru– sürmesi için özgür bırakır.

Kısaca anlatmak gerekirse, asıl Tom Mix Çin'den Güney Afrika'ya pek çok yerde yüzyıl sonu savaşlarında çarpışmış, sığır güdüp yabani atları ehlileştirmiş ve şampiyon bir rodeo yarışçısı olmuştu. Şeriflik yaptı, Texas korucuları arasında yer aldı. Dublör olarak sinema işine girdi ve Western yazmayı, yönetmeyi ve başrol oynamayı öğrendi. 1917'de Fox stüdyosuna giren Mix, yirmilerin en önde gelen Western yıldızı oldu. Perdedeki karakteri tepeden tırnağa beyazlar giyer ve asla içmez, küfretmez ya da bir neden olmadan şiddete başvurmaz. Beyazperdenin Tom Mix'i atını seven, ama bir kadının öpücüğüyle lekelenmeyen kovboy olarak Gene Autry'nin, Roy Rogers'ın ve John Wayne'in öncüsüdür.

Mix beş kez evlenip boşandı. O kadar çok içiyordu ki, sesli filmlere geçildiğinde repliklerini geveleyerek söylemeye başladı. Batı'yı seviyordu ve ulusal parklarda, gerçek mekânda çekim yapmakta ısrarlıydı. 1940'ta Arizona'daki Florence yakınlarında arabasıyla virajı alamadı, sapak tabelasına çarptı ve arabasının devrilmesi sonucunda boynu kırıldı. Eyalet yönetimi bu noktayı işaretlemek için binicisiz bir midilli heykeli diktirmiştir.

BONNIE VE CLYDE'IN ÜÇÜNCÜSÜ

Her ikisi de 1909 civarında doğmuş olan Texaslı Bonnie Parker'la Clyde Barrow'un kısa ve kanlı kariyerleri, eski Batı'dan yeni Batı'ya geçişi işaret eder. Bu çift ekonomik buhranın doruğunda rüzgâr gibi esmiş, ama daha önceki kanun kaçaklarına ılımlı yaklaşan basın bu kez onları ölüm saçan birer manyak ve cinsel sapık olarak göstermiştir. Warren Beatty'nin 1967 tarihli filmi *Bonnie ve Clyde*, çiftin talihini değiştirdi. Posterler, "Onlar genç. Onlar birbirine âşık. Onlar adam öldürüyor," diye ilan ediyordu. Barrow çe-

tesinin üyeleri, yoksul çiftçilerin mallarına haciz koyan bankaları soyan samimi, eğlenceyi seven, sempatik kahramanlar olarak gösteriliyordu; kanun görevlileriyse bir kez daha kötü adam oldu. Beatty, saygın bir Freudcu tınısı olan sempatik bir cinsel rol seçmişti.

Senaryo yazarı David Newman şu itirafta bulunur:

> İlk taslakta Bonnie, Clyde ve C. W. Moss'un karakterinin farklı bir versiyonu olan üçüncü bir erkek karakter arasında bir *ménage à trois* vardı. Bu adam daha çok ahmak damızlık tipte biriydi, gerçek Barrow çiftinin kullandığı üç ya da dört ayrı şoförün bileşimiydi. Araştırmamız sırasında, bu adamlardan bazılarının Bonnie ve Clyde'ın seks köleleri olduklarına işaret eden göndermelere rastladık. [...] Aslında özgün taslakta, üçünün seks yaptıktan sonra yatakta yatmalarını gösteren bir çekim vardı.

İlginçtir ki, ünlü bir Hollywood Kazanova'sı olan Beatty, Newman'ın "cinsel muğlaklık" adını verdiği şeyden korkuyordu. Bu nedenle Clyde karakterinin iktidarsız görünecek şekilde yeniden yazılmasını emretti. Böylece izleyicinin kalbi kazanılacak ve adamın silah tutkusu gerçekten işe yarayan bir penis ikamesi olarak anlaşılacaktı. Faye Dunaway huzursuz ama davetkâr bir Bonnie'yi oynarken, Michael J. Pollard zararsızlaştırılmış bir üçüncü rolünü üstlendi. Clyde'ın "yılan gözlü" bir eşcinsel, Bonnie'nin ise nemfoman ve "duygusuz, soğukkanlı bir katil" olduğu yolundaki otuzlu yılların mitinde önemli bir ilerlemeydi bu. Barrow çetesini yakalayamayan yetkililer onların adını kötüye çıkarmışlardı, ama Warren Beatty'yle yönetmen Arthur Penn, kendi zamanlarına uyacak bir mit de yarattılar: işler yolunda gitmiş olsa sakin bir yaşam sürebilecek talihsiz sevgililer miti.

Gerçek Clyde bir çiftlikte yoksulluk içinde büyüdü, ardından ailece cani yatağı olan, yarı kırsal, çöplerle kaplı gecekondu bölgesi Batı Dallas'a taşındılar. Bu akıllı ama çabucak öfkelenen çocuk on altısında okulu bıraktı. Tutkuları saksofon ve hızlı arabalardı, kızlarla birkaç şehvetli aşk macerası da yaşadı. Araba çalmaktan kasa açmaya terfi etti. Yakalanıp hapse atıldı, ama yeni mahkûmlara yer açılması için Vali "Ma" Ferguson tarafından affedildi.

Bonnie 1.50 boyunda ve 45 kilonun altındaydı. Dallaslı işçi bir ailenin gözdesi olan bu kız sarışın, mavi gözlü ve neşeliydi. Şiir yazmaktan ve oyunculuktan hoşlanan iyi bir öğrenciydi, ama çok genç yaşta evlendi. Yeni evliler pek anlaşamadılar ve kocası hapse girdi. Artık garsonluk yapan Bonnie 1930'da Dallas'ta bir sokak köşesinde, biraz efemine ve sessiz bir adam olan Clyde Barrow'la tanıştı. Yirmi üç yaşında, ince, briyantinli koyu renk saçları ortadan ayrılmış, sivri kulaklı, zayıf çeneliydi ve yumuşak bakışlı ela gözleri vardı. Bonnie gibi Clyde da annesine tapıyor ve polislerden nefret ediyordu.

Birkaç hafta içinde Bonnie'nin Raymond Hamilton adlı erkek arkadaşını da aralarına alarak bir düzine eyalette küçük silahlı soygunlar yaptılar. Hızlı arabalar çalıp içlerini yarı otomatik silahlar, tüfekler ve tabancalarla doldurdular. Bonnie ucu kesik bir tüfekle Clyde'ın hızlı silah çekmeyi öğrenmesine yardım etti. Küçük güney ve ortabatı kasabalarındaki dükkân ve benzincilerde kurbanlarını dehşete düşürüyorlardı. Texsas'taki Sherman'da bir kasap dükkânını soydular ve dükkânın yaşlı sahibi karşı koyduğunda Bonnie onu vurdu. Erken dönem gangsterlerin tarihini yazan John Roland'a göre, Hamilton yakalandığında Barrow çetesi, "yalnızca soygunlarda yardımcı olması için değil, Bonnie'nin cinsel sapkınlıklarını da tatmin etmesi için" yeni bir sürücü aramaya koyuldu: "Eşcinsel eğilimleri olan Clyde [...] Bonnie'nin zevklerini paylaşmaktan zevk alıyordu."

On yedi yaşındaki araba hırsızı William Jones, romantik bir çete olarak gördüğü bu ikiliye hayrandı. Birkaç gün sonra, Jones çaldıkları arabanın direksiyonundayken, arabanın sahibi marşpiyeye atladı; Clyde onu arabadan attı. Çocuk korkmaya başlamıştı, ama artık çok geçti. Clyde'ın hapisten yeni çıkmış olan erkek kardeşi Buck'la karısı da onlara katıldı ve Missourie'nin Joplin kentinde, saygın bir mahalledeki bir evde saklandılar. Clyde da, Bonnie de iyi giyiniyor ve çete üyeleri gazetelerde çıkan haberleri okuyup, Bonnie'nin purosunu tüttürmekte olduğu bir resim dahil, silahlarıyla sayısız fotoğrafa poz vererek eğleniyorlardı.

Siyasi bağlantıları bulunmayan Barrow çetesi, kanunsuzlar arasındaki toplumdan dışlanmış kişilerden oluşuyordu. Kaçıyor,

saklanıyor ve zor durumlardan ateş ederek kaçıp kurtuluyorlardı. Kanun adamlarının zırhlı arabalarla donanmış olarak etraflarını sarması ve Buck'ın öldürülmesi üzerine genç Jones çaresizliğe kapıldı. Çeteden ayrılmak istiyor, ama cinsel ya da başka türlü işler için gerekli olmadığı zamanlarda Clyde onu bir ağaca zincirliyordu. Jones kaçmayı başardı, polise teslim oldu ve kendisini çiftin seks kölesi olarak gösterdiği yirmi sekiz sayfalık bir itirafta bulundu. İtirafının güvenilirliği kuşkuludur.

Bonnie direnişini açıklamak için "Suicide Sal" adlı son bir balad yazdı. Clyde'ı "dürüst, doğru ve temiz" olduğu zamanlardaki haliyle anımsıyordu. Onun suç yaşamına zorla yöneltilmiş olduğunu iddia ediyor ve aynasızlarla muhbirleri lanetliyordu. "Onlardan birkaçıyla cehennemde karşılaşacağım," diyordu. Çetedekilerin ölene dek pes etmemelerini istiyordu.

FBI izlerini bulmuştu; 23 Mayıs 1934'te Texsas'taki Arcadia yakınlarındaki bir köy yolunda tuzak kuruldu. Seri silahlarla ve otomatik Browning'lerle silahlanmış altı usta nişancı ağaçların arasında pusuya yatmıştı. Kanunsuzların arabası planlandığı gibi kenara çekilip durdu. Pusudakiler harekete geçtiğinde Clyde bir çete üyesinin babasıyla konuşuyordu; o ve Bonnie silahlarına uzanırlarken yaylım ateşle öldürüldüler. Bedenleri elli mermiyle delik deşik olmuştu. Bu olayın anlatıldığı sahne yavaş çekimle filme aktarılmıştır, bir aşk ve ölüm balesine benzer. Islak, kızıl bir paçavra yığını halindeki cesetleri Arcadia'ya götürüldü; bu küçük kasabada bile hatıralık eşya avcılarından oluşan büyük ve çığırından çıkmış bir kalabalık cenaze evinin etrafında toplanıp orayı işgal etti. Cesetlerin giysilerini yırtıp Bonnie'nin sarı saçlarını kestiler ve arabalarını paramparça ettiler. Halk, Bonnie ve Clyde'ın yenik düştüğü gün büyük bir şeyin gerçekleştiğini biliyordu. Vahşi Batı ölmüş, müstehcen ve kanlı bir Amerikan efsanesi doğmuştu.

13

BÜYÜK AMERİKAN SEKS SKANDALI

Victoria Woodhull, Theodore Tilton
ve Henry Ward Beecher

Evlilik Aşk'ın mezarıdır.
HENRY WARD BEECHER

Mark Twain'in İç Savaş sonrası Amerika betimlemesi üzerinde bir kelime oyunu yaparsak, imgelerini Yaldızlı Sahne'ye ustaca yansıtmış bir erkekle kadının öyküsü bu. İkisi de reklam müptelasıydı, ikisi de günümüzde neredeyse unutuldu. Çok farklı geçmişlerden geliyorlardı ve ünleri birbirine zıttı –erkek saflık ve erdemiyle, kadınsa serbest ahlakı ve şantajlarıyla ünlüydü– ama çekici, yakışıklı ve çok hırslı bir üçüncüde yolları kesişti. Maiyetlerindeki kız kardeşleri ve eşleriyle birlikte bu üçü arasındaki ilişkinin yarattığı skandal, ilk –ama kesinlikle son olmayacak– ulusal seks skandalını doğuracaktı. Bunu izleyen dava kanlı ayrıntılardan yoksun olsa da altı ay sürdü ve bitene kadar meraklı bir kalabalığın ve daha da meraklı muhabirlerin ilgi odağı oldu. Zina suçlamasına dayanan dava, O. J. Simpson gösterisine dek eşi görülmeyecek derecede medyanın dikkatini üzerine çekti. Bu davanın sonucunu da su götürmez yatak odası işleriyle hiçbir ilgisi bulunmayan ahlaki meseleler belirleyecekti.

SEVGİ İNCİLİ

Henry Ward Beecher, papazlığın hâlâ nüfuzlu olduğu bir dönemde Amerika'nın en gözde vaiziydi. İlerici görüşleri sayesinde inançsızların da takdirini kazanmıştı ve vaazları bir kıyıdan ötekine pek çok gazetede yayımlanıyordu. Henry 1813'te, New England-

lı Evanjelik bir ailenin oğlu olarak doğdu. Annesinin genç yaştaki ölümünün ardından vaiz babası yeniden evlendi. Lyman Beecher cimri ve otoriter bir adamdı; çocuklarıyla, teoloji üzerine çapraşık konularda onları sınava sokarak ilişki kurardı. Sonradan *Tom Amca'nın Kulübesi*'ni yazacak olan ablası Harriet erkek kardeşinin yetiştirilmesine yardım etmiş olsa da, Püriten cemaatinde çocuklara yer olmadığını itiraf edecekti. Babasının aptal, üvey annesinin ise düzenbaz olarak nitelediği Henry ise, gençliğini "utanç ve dehşet" duyduğu bir "yoldan sapma" dönemi olarak hatırlayacaktı.

Henry düz sarı saçlı, yuvarlak ve yumuşak yüzlü, tıknaz, sağlam yapılı bir delikanlıydı. Kekelediği ve durgun olduğu için, Amherst Koleji'nde vasat bir öğrencilik dönemi geçirdi. Kaybettiği annesini hayal ediyor ve kendisini anlayan tek insan olarak aklında onu yeniden yaratıyordu. Kadın'ı, hatta yalnızca sevgi ve şefkatten ibaret olmaları şartıyla kadınları idealleştirmeye başladı. Hayatını değiştirecek bir deneyim yaşadığında, yalnızca gazaba kapılan değil, özellikle de kendisi gibi günahkârları affeden bir Tanrı düşüncesine inandı. Aslında Henry'nin Tanrısı daha da belirginleşmiş olan annesiydi. Aynı zamanda, Harriet'in deyimiyle "dostluk dehası"nı geliştirebildi. Bir başka öğrenciyle "erkek erkeğe evlilik" diye nitelediği homoerotik bir yakınlık kurdu.

Genç yaşta Eunice Bullard adlı sade bir öğretmenle yanlış bir evlilik yaptı ve birlikte taşındıkları Indiana'da Henry birkaç kırsal bölgede papazlık yaptı. Konuşmasındaki duraksamaların yerini akıcı, dostça ve çarpıcı bir üslup almıştı. Genç Rahip Beecher anında büyük bir başarı kazandı ve bunun nedenini biliyordu. Papazlığa yeni atanmış erkek kardeşine, "Fazla doktrin vaaz etme," diye tavsiye ediyordu. "En pratik konuları ele al; vaazlarını halkın seviyesine indir." Çocukların ve ev işlerinin yükünü taşıyan Eunice çabuk yaşlandı. Henry'nin gözde Brooklyn Heights'taki Plymouth Kilisesi'ne çağrıldığı 1846 yılına gelindiğinde, Eunice'in yüz hatları sertleşmiş ve saçları ağarmıştı. Kilise cemaatindekiler, arkasından konuşarak "kuzgun" diyorlardı ona.

Feribot hizmetlerinin iyileşmesiyle birlikte, iç savaş öncesindeki New York'un hızlı gelişimi Brooklyn'e de sıçradı. Walt Whitman "Brooklyn Ferry" (Brooklyn Feribotu) adlı şiirinde, Manhattan'da-

ki ofislerinde çalışmak üzere karşıya geçen ve akşamları "tepelerle kaplı Brooklyn"e, evlerine ve kiliselerine dönen "canlı kalabalık"-tan bahseder. Plymouth Kilisesi başarılı tüccarlar tarafından, yeni gelenlerden ve onların yarattıkları zenginlikten faydalanmak amacıyla kurulmuştu. 1850'de tamamlanan yapı bir tiyatroya benziyordu. İçeri girildiğinde bu etki güçleniyordu, çünkü Beecher (kürsüden değil) iki sıra halinde üç bin bankla çevrili bir platformdan vaaz veriyordu. Günümüzün melodramlarına benzeyen vaazlarını kentin en büyük ve en kolay etkilenen cemaati karşısında adeta oynuyordu.

İpek tüccarı olan Henry C. Bowen, Plymouth'un önde gelen kurucularından biriydi ve Beecher'ı işe o almıştı. Papazın Püritenlerin eski cehennem korkusunu ortadan kaldıran sevgi incilini ileri sürmesinden belli ki memnundu. Aydınlanmış Hıristiyanlık'tı bu ve tüm inananları için –dogmadan, suçluluktan, hatta aile bağlarından– özgürlüğü vurguluyordu. Pazar günleri Plymouth'un banklarını doldurup papazın performansını büyülenmiş gibi izleyen çok sayıda geleceği parlak çifti, dünün "yuppie"lerini çeken de bu seçim özgürlüğü ve –kilisenin sosyal faaliyetlerinde tanışılacak– yeni dost ve müttefiklerle bağlantı kurma olanağıydı.

Beecher iyi yaşıyor ve giderek irileşiyordu. Papaz yakası takmadan pahalı, zarif takımlar giymekten (Armani görüntüsü) ve ceplerinde yontulmamış değerli taşlar taşıyıp parmaklarının arasında yuvarlamaktan hoşlanıyordu. Plymouth banklarını en yüksek fiyatı verenlere satıp, yerel emlak fiyatlarının fırlamasına neden oldu. Bowen'ın Beecher bir araç olarak kullanabilsin diye kurduğu, köleliğin kaldırılmasından yana bir gazete olan *Independent*, ülkenin önde gelen haftalık dini yayını oldu. Beecher liberal Hıristiyan ahlakının sesi haline geldi. Ne var ki ruhunda hâlâ Püritenliğin etkisi vardı. Velinimetinin karısı Lucy'yi baştan çıkardığında ve kadın ona tutkuyla karşılık verdiğinde, "bir günah ve yetersizlik duygusu"nun pençesinde kıvrandı.

Lucy ölüm döşeğindeyken kocasına itirafta bulundu, ama Bowen "Tanrı ve insanlık uğruna çalışmayı sürdürebilmek için," günahkâr papazı bağışlamayı kabul etti. Bu durum, kişisel sorunların önemli bir dava nedeniyle bastırıldığı vicdan *ménage*'ını hatırlatıyor.

Aslında Bowen'ın ipek işi kötü gitmişti ve gazetelerini satmak için Beecher'ın adına ihtiyacı vardı. Yazmaktan nefret eden ve teslim tarihlerine uyamayan papazın gazeteye verdiği tek şey adıydı. *Independent*'ın resmi yazı işleri müdürünün Beecher olmasına karşın, makalelerini onun adıyla Theodore Tilton adlı genç bir gazeteci yazıyordu. Tilton'la karısı papazın coşkulu takipçileri olduklarından, Theodore kolayca onun üslubunu benimseyebilmişti.

Plymouth Kilisesi Üçlüsü'nün –papazın günahlarının sırrını paylaşan üç adamın– öyküsü işte böyle gelişti. Bowen'ın hem Tilton'a hem Beecher'a ihtiyacı vardı, ama boynuzlanması konusunda gizlice Tilton'a yakınmaktan da kendini alamıyordu. Şairane uzun kestane saçları olan uzun boylu, yakışıklı Tilton, içinde büyüdüğü katı Kalvinizmi reddetmişti. Şiirler karalayan ve edebiyatta elinden her iş gelen biri olarak, başkasının yerine geçmek zorunda olsa bile kendi adıyla ün kazanmak istiyordu. Ama 1860'ların başlarında Beecher'la bir araya geldiklerinde aralarında güçlü bir baba-oğul ilişkisi gelişti. İkisi "saatlerce mahrem konuşmalar yapıyor, uzun yürüyüşlere çıkıyor, dükkân ve galerileri ziyaret ediyorlardı." Tilton'a göre yaşlı adamın ünü değil, "yalnızca sevginizdi aramızdaki bağı oluşturan." "O adamı da bir kadını sevdiğim kadar sevdim," diyordu.

Tilton çocukluk aşkı Elizabeth'le evlenmiş ve ilk yıllarda karısının annesinin pansiyonunda kalmışlardı. Ufak tefek, güzel, siyah saçlı ve nazik Elizabeth, modern kadının tam tersiydi. Bu durum, Elizabeth'in hem bir varlıktan hem de kültürden yoksun olduğunu söyleyen, yükselme yolundaki kocasını rahatsız ediyordu. "Annenden gelen sosyal etkiler hayatımı mahvetti," diye söyleniyordu ona. Tilton 1861'de *Independent*'ın yazı işleri müdürlüğünü devraldı ve her yıl birkaç ay boyunca vaaz vermeye başladı. Hayranlık gören Tilton kıyafetlerinde ve konuşmasında hamisi Beecher'ı taklit ediyordu, ama sıkıntılıydı.

Tilton artık Heights'taki görkemli bir evin maliyetine katlanmak zorundaydı. Tanınmış reformcuların ve sufrajetlerin* çevresine girmiş olmasına karşın, Elizabeth onları başarıyla ağırlayamayacak kadar içine kapanıktı. Şikâyetler tacize dönüşüyor ve Tilton karısını kilitleyip saatlerce azarlıyor ya da konukların önünde kü-

çük düşürüyordu. Karısının özürleri onu daha da öfkelendiriyordu. Gezilerinde muhtemelen fahişeleri kullanarak onu aldatmaya başladı. Kaçmayı başaramadığı yetiştiriliş tarzı yüzünden kendini "lekeli, sefil ve değersiz" hissediyor ve günahlarını "azize eşi"ne itiraf ediyordu. Sonra da cinsel açıdan duyarsız olduğu için karısını suçluyordu.

Tilton'ın bu ailevi soruna bulduğu çözüm, Elizabeth'i ele alıp ona güven kazandırması için Beecher'ı yüreklendirmek oldu. Zamanının çoğunu uzaklarda geçiren Tilton, vaizi evini kendi evi gibi görmeye teşvik ediyordu. "Evimde sizi tahmin edemeyeceğiniz kadar çok seven küçük bir kadın var," diye takılıyordu. Ellilerindeki vaiz, ağarmış saçlarına ve irileşmiş cüssesine karşın hâlâ çekici biriydi ve mahrem ilişkileri iyi anlıyordu. Tilton onun zamparalığından haberdardı ve herhangi bir Pazar günü Beecher'ın cemaatinde en az yirmi metresinin yer aldığına dair iğneli sözler duymuştu. Ama Tilton dört çocuk yaptığı karısından sıkılmıştı ve Beecher'ın onu devralmasını istiyordu. Kadınsa pohpohlanmış olmakla birlikte, baba-oğul sevgisini ve rekabetini paylaşan iki erkek arasında bir aracı muamelesi görüyordu.

Elizabeth, Beecher'ın tatlı sözlerine ancak iki yıl sonra ve bir çocuğunun ölümünün ardından boyun eğdi. Kocası tarafından reddedilince teselli için papaza yöneldi, o da kendisini yatakta teselli etti. Beecher, kendisini "büyük ve kutsal bir adam" olarak gören Elizabeth'i, "üst düzey bir dini aşk" yaşadıklarına ikna etti. Beecher cinselliğin sevginin doğal ifadesi olduğuna içtenlikle inanıyordu, ama böyle bir şeyi halk içinde söylemeye asla cesaret edemezdi. Elizabeth'i sır tutması için uyarıyordu; kuşların yuvalarını gizlemelerini izlerken benimsediği bir kavramla, "yuva saklama" diye nitelendiriyordu bunu.

İhmal edilmiş kadının özgüveni arttıkça, suçluluk duygusu da giderek güçleniyordu. 3 Temmuz 1870'te, neredeyse iki yıllık sadakatsizlikten sonra kocasına her şeyi anlattı. Pek de şaşırmayan Tilton ona şefkatli ve sevecen davrandı ve sırrını saklayacağına söz verdi. Onu Beecher'la görüşmeyi sürdürmeye teşvik etti ve o yazın sonlarına doğru Elizabeth sevgilisinden kaçtığında, Tilton "şakayla

(*) Kadınlara oy hakkı verilmesi için mücadele eden kadınlar grubu (ç.n.).

karışık onu azarladı." Ama yavaş yavaş saplantılar geliştirdi ve çok geçmeden, Elizabeth'in evlerine ziyarete gelen her erkeği baştan çıkarmaya çalıştığını öne sürmeye başladı. "Göğsünü ve bacaklarını pek çok erkeğe okşattırdığı" için onu paylıyordu. Elizabeth doğası gereği "şehvetli", yani kötüydü. Tilton'ın kıskançlığı kuşkusuz, bastırılmış homoerotik özlemlere işaret ediyor.

Tilton 1870'in sonlarında *Independent*'tan kovuldu. Elizabeth'i zina itirafını yazıya dökmeye zorladı. Elizabeth pes ettiğinde durumu öğrenen Beecher onun başucuna koşup yazılı olarak sözünü geri almasını istedi. "Bembeyaz kesilen" Elizabeth karşı koyacak gücü bulamadı. Onun söylediklerini yazarak, ilk mektubunu hükümsüz kıldı. Tilton gece yarısından sonra eve döndüğünde Elizabeth bir kez daha itirafta bulundu. Büyük bir öfkeye kapılan Tilton, ret mektubunu iptal eden bir açıklama yazmasını istedi. Elizabeth bunu da yaptı, ama öyle şaşkın bir haldeydi ki kendi ölüm fermanını bile imzalayabilirdi. O gece yaşananlar, sağlıklı bir eş ve anne olarak Elizabeth Tilton'ı yıktı.

İki erkeğin barışabilmiş olmaları ironiktir. Bir cemaat üyesinin arabuluculuğuyla bir araya geldiler ve Beecher gözyaşları ve ilişkinin öğrenilmesi durumunda intihar etme tehditleriyle, eksiksiz bir özür oyunu sahneledi. Sessiz kalması koşuluyla Tilton'ın yazı işleri müdürü olacağı yeni bir haftalık gazeteyi desteklemeyi önerdi. Ama Bowen gibi Tilton'ın da boynuzlandığını birisine anlatması gerekiyordu. Laura Bullard adlı bir sufrajet olan yeni metresiyle konuşmayı seçti. Bullard aracılığıyla, Beecher-Tilton kargaşasıyla ilgili dedikodular bir başka haftalık yayının yazı işleri müdürünün kulağına çalındı; bu yayının künyesinde ilan edilen misyonu, "Gelecek Kuşaklara Yolu Açmak"tı. Çok geçmeden "Bayan Şeytan" diye anılacak olan kadın, Mayıs 1871'de nihayet, bu müstehcen haberi halka açıkladı. Günümüzde olduğu gibi o dönemde de seçilen yöntem, *New York Times*'a bir mektup yazmak oldu.

BAYAN ŞEYTAN

1838'de doğan Victoria Claflin'e İngiltere'nin o dönemki kraliçesinin adı verilmişti. On çocuk ve asalak akrabalardan oluşan ailesi, Ohio'daki Homer kentinin dışlanmışlarındandı. Babası Buck at

tüccarı, hileci bir kumarbaz ve istismar konusunda Beecher'a rakip çıkacak bir düzenbazdı. Emirlerini uygulatmak için sopaya başvurmaktan çekinmezdi. Mavi gözlü, kumral ve ince profilli güzel bir kız olan Victoria, çocukluğun acımasız gerçeklerinden hayal gücü sayesinde kaçıyordu. Bir ağaç kütüğüne oturup oyun arkadaşlarına Kızılderili esirler ve cehennem ateşine mahkûm günahkârlarla ilgili öyküler anlatıyordu.

Victoria'nın mutlu bir cehalet içerisinde yaşayan annesi Annie, kızının okula gitmesine engel olmuş ve okutmak yerine ona ev işleri yaptırmıştı. İddiaya göre, olayları önceden görmek ya da kayıp nesneleri bulmak gibi kâhinlik becerilerini kızlarından ikisine, Victoria'ya ve ondan biraz daha küçük olan Tennessee'ye de geçirmişti. 1850'de Buck'ın sigortadan para almak için değirmenini yakmasından sonra Claflin ailesi Homer'dan kovuldu. Buck çok geçmeden Tennie'yi falcı olarak çalıştırmaya başladı; hava durumuna bağımlı ortabatılı çiftçiler arasında garantili bir meslekti bu. Tennie ruhlarla iletişim kurup masaları yerinden oynatmış olabilir, ama çabuk parlayan bir kişiliğe sahipti. Ablasından daha çarpıcı olan Tennie, hakkında ne düşünüldüğüne hiç aldırmıyordu.

Bu arada Claflin çifti on beş yaşındaki Victoria'yı, nezaketi kısa sürede zayıflayacak olan Doktor Canning Woodhull'la evlendirdi. Woodhull içki ve zamparalık âlemlerinin arasında Victoria'ya –biri zekâ engelli– iki çocuk verdi. Victoria ailesini geçindirmek için puro satıcılığı, terzilik ve oyunculuk yaptı. Kılavuz bir ruh onu, hekimlik gösterileri yaparak karavanlarıyla Ortabatı'da dolanan Claflin klanına geri çağırdı. Gösterinin yıldızı, "en dirençli hastalıkları tedavi edebilen Öncü Çocuk" Tennie'ydi. Claflin ailesinin Illinois'daki Ottowa'da kurdukları hastanenin pis olduğu ve hastaların ihmal edildiği ortaya çıktı. Klan kanundan kaçmak için kentten ayrıldı.

Saint Louis'in kent denetçisi Albay James Blood, ruhsal şifa bulmak için 1864'te Victoria Woodhull'a başvurdu. Uzun boylu, geniş omuzlu ve gür bıyıklı olan Blood, İç Savaş kahramanı rolüne gayet iyi uyuyordu. Olgunlaşıp çekici bir kadına dönüşmüş olan Victoria hemen transa geçti. "Geleceklerimizin birbirine bağlandığını görüyorum," diye fısıldadı. "Kaderlerimiz evlilik bağıyla birbirine bağlanacak." Ardından, onu kendisiyle sevişmeye davet etti. Albay

bir süre sonra konumunu, karısını ve kızını terk ederek, Canning Wodhull'dan boşanmasını sağlamak üzere Victoria'yla birlikte Illinois'a gitti. İkisi Ohio'daki Dayton'a taşınıp burada evlendiler. Ne yazık ki Blood boşanmayı ihmal ettiğinden, evlilikleri yasal olarak geçerli değildi. Özgür Aşk'ın içten savunucusu olacak kadın buna hiç aldırmadı. Siyasi toplantılarda Blood'ı göstererek, "İşte benim sevgilim," diye haykırıyordu, "ama sevgim bittiğinde onu bırakacağım."

Claflin kardeşler taşralılara yılan yağı satmaktan sıkılmışlardı. Kandırılması en kolay pazarda satış yapmaya karar verdiler – New York Menkul Değerler Borsası. 1868'de Village'daki Jones Sokağı'na yerleşerek, huysuz demiryolu kodamanı Komodor Vanderbilt'in peşine düştüler. Amerika'nın en zengin adamı, iki kız kardeşin "becerikli hanımlar" olduklarını fark etti. Tennie'nin çarpıcı cazibesine kapılmıştı. Çok geçmeden Komodor'un kucağına tünemiş olarak görüldü; ona gazete okuyor –adam neredeyse kara cahildi– ve uyukladığında favorilerini çekiştiriyordu. Tennie ayrıca, "sabah yüzü kızarmış ve üstü başı dağılmış halde Komodor'un yatağında" da görülmüştü. Vanderbilt onunla evlenmek istiyordu, ama ailesi müdahale etti. Bunun üzerine Victoria, kız kardeşinin yapmakta başarılı olduğu işi yapmasına izin verdi.

Beyaz Saray'da tanıdıkları olan Jay Gould 1869'da altın piyasasını ele geçirmeye çalıştı. Vanderbilt ona karşı çıktı ve piyasayı yatıştırmak için hisse satın aldı. Woodhull Broad Street'teki borsanın dışında, bir araba içinde görev yapıyordu. Altın alma çılgınlığı hızla yayıldı, polis spekülatörler güruhunu güçlükle kontrol altına alabiliyordu. İçeriden bilgi alan Woodhull açıktan satış yaptı ve Başkan Grant devlet ihtiyatlarından altın satılması emrini verdiğinde spekülatörler mahvoldu. Woodhull ise zengin bir kadın oldu. Vanderbilt ona "cesur işletmeci" diyor ve iki kız kardeşi Wall Street'in ilk kadın borsa simsarları olarak destekliyordu. Firmaları öyle büyük bir başarı kazandı ki, Gould bizzat onlar aracılığıyla alım-satım emirleri vermeye başladı.

Woodhull için para kendi başına bir amaç değildi. Kafasında Amerika Birleşik Devletleri'nin ilk kadın başkanı olma düşüncesini geliştirmeye başladı. Basına kur yapması gerekecekti elbette. Mur-

ray Hill'de gösterişli bir eve taşındı ve cumartesi akşamları güçlü ya da ilginç erkekleri davet ederek onları şık ve zarif bir biçimde ağırlamaya başladı. Davetiyeleri iyi eğitimli Albay Blood yazıyordu. Albay *Tribune*'un yazı işleri müdürü Whitelaw Reid'i gizli bir ilişkiye çekmek için Tennie'yle kumpas kurdu; kendi karısı söz konusu olduğundaysa ne zaman ortadan kaybolacağını biliyordu. Woodhull, kendisinden iki kat yaşlı filozof bir anarşist olan Stephen Pearl Andrews'la ilişkiye girdi. Andrews'un uzun, dalgalı sakalı demode olmuştu, Woodhull'ın ondan öğrenip benimsediği fikirler de öyle.

Yakın zamanlarda Woodhull'un biyografisini kaleme almış olan Lois Beachy Underhill, "İki kız kardeş erkekler tarafından kullanılmaktan çok onları kullanırlardı," diye yazar. Aslında karşılığında erkekler de onları kullanıyordu – Blood karısının parasıyla geçiniyor, Andrews da modası geçmiş komünalizminin yeniden revaçta olduğunu görüyordu. Woodhull en yararlı ittifakı belki de, işgal altındaki New Orleans'ı yönettiği sırada "Canavar" olarak tanınan, ama o dönemde nüfuzlu bir Kongre üyesi olan kısa boylu ve tombul General Benjamin Butler'la kurmuştu. Underhill'e göre, "Woodhull, Butler'da Washington'ın perde arkasındaki en etkili gücünü bulmuş ve kendisine seksten daha fazlasını getiren kısa, yoğun bir ilişkiye girmişti." Görünüşe bakılırsa, Woodhull'ın erotik yaşamı iktidara ulaşma çabasıyla iç içe geçmişti. Biz bu tür insanlara üçgenci adını taktık; genellikle peşlerinde iki ya da daha fazla kişi bulunsa da, sonuçta çoğu zaman elleri boş kalır.

Sufrajetler, özellikle de haşin bir Quaker* olan Susan B. Anthony, daha en başından Woodhull'a güvenmemişlerdi. Anayasaya kadınlara oy hakkı verecek on altıncı ek maddenin konmasını desteklediler, ama Woodhull kendi haftalık gazetesini kurduktan sonra bu maddenin gereksiz olduğunu ilan etti. Ocak 1870'de Temsilciler Meclisi Adalet Komisyonu'nun karşısında, Anayasa'nın erkek ve kadın vatandaşlar arasında ayrım yapmadığını ve vergi mükellefi tüm vatandaşların oy kullanma hakkına sahip olduğunu savundu. Açıklamasıyla olmasa bile kişiliğiyle Temsilciler Meclisi'ni etkilemişti. Huzuruna çıktığı Başkan Grant, onun günün birinde kendi koltuğuna oturacağı tahmininde bulundu. Ama hileci Adalet Komisyonu meseleyi mahkemelere devretti. Bu arada kadınların oy

kullanma hakkına *zaten* sahip olduklarını ileri süren Woodhull'un etkili manevrası, seçme hakkına karşı çıkan kadınları, özellikle de Henry'nin ablası Harriet Beecher Stowe'u öfkelendirmişti.

Hızla tanınıp hayranlık uyandırması Woodhull'ı bir süreliğine kadın hareketinin ön cephesine taşıdı. Ama ucuz devlet konutları ve kürtaj hakkı kampanyasıyla muhafazakârları kendine düşman etti. Beecher Stowe, Woodhull için "kürekle başı ezilmesi gereken bir yılan" diyordu. Ancak düşmanlarına kapıyı ardına kadar açan da, kendi annesi Annie Claflin'di. Hayatını tehdit ettiği iddiasıyla Albay Blood'dan şikâyetçi oldu. Mahkeme sırasında Blood'ın iki eşli olduğu ortaya çıktı. Woodhull eski kocası Canning'i yeniden evine aldığı için eleştiriliyordu. Meseleye adı karışan Vanderbilt, kız kardeşlerden uzak durmaya başladı.

Harriet Beecher Stowe, *Christian Union* gazetesinde tefrika olarak yayınlanan bir yergi romanıyla Woodhull'a saldırdı. Woodhull'ı, erkeklerin kucağından inmeyen ve onları sigara içmek üzere odasına davet eden sözde Yeni Kadın, Audacia Dangyereyes olarak tasvir ediyordu. Woodhull, sonradan Gary Hart savunmasına dönüşecek yöntemle karşılık verdi: özel yaşamı yalnızca kendisini ilgilendirirdi. Bu yolla ahlakçıları susturmayı başaramayınca, "o rezil, ikiyüzlü alçak Beecher"ı ve ablasını yerin dibine batırmak için gizli bir silaha başvurdu. Ama Woodhull'ın *Times*'a Beecher'ın sadakatsizliği hakkında yazdığı ilk mektup hasıraltı edildi; başına sıkılmış bir kurşundu bu. Beecher yanıtını, Woodhull'ı "sosyal yükümlülük" altına sokmakla görevlendirilen Theodore Tilton yoluyla verdi.

Woodhull-Tilton ilişkisi birdenbire başladı. Tilton Woodhull'ı, Beecher'la arasındaki ilişki hakkında "sefil bir kadın enkazı" olan karısıyla konuşması için evinde akşam yemeğine davet etti. Elizabeth çok geçmeden geride bırakılırken, sonraki altı ay boyunca Tilton bir aşk kölesi olarak yaşadı. Woodhull basma, "her gece benim kollarımın arasında uyuyordu," diye itirafta bulunacaktı. Bahar geldiğinde güzel çift Harlem Nehri'nde kürek çekerken ya da Coney Island'da deniz banyosu yaparken görüldü. En sevdikleri buluşma yeri, Woodhull'ın Doğu Otuz Sekizinci Cadde'deki evinin çatısıydı; buradan gün ışığının East River üzerinde sönüşünü ve

(*) 17. yüzyılda İngiltere'de ortaya çıkmış olan bir mezhep.

bir milyon gaz lambası ışığının gökyüzündeki yıldızlarla buluşmak üzere yükselişini seyrediyorlardı.

Albay Blood bu *ménage*'ın üçüncüsüydü. "Hiç şikâyet etmiyor, imkân bulduğunda yok oluyor ve kahvaltı masasında ya da ortaya çıkabileceği beklenmedik bir yerde Theodore'u [Tilton] hoş bir tavırla selamlıyordu." İki erkek Woodhull'ın biyografisinin yazımında işbirliği yaptı; Blood'ın başlamış olduğu biyografi Eylül 1871'de, Tilton'ın *Golden Age* adlı haftalık gazetesinde yayınlandı. Biyografideki dalkavukça övgüler Woodhull'ın çok hoşuna gitti, ama eleştirmenler kitabı gülünç buldular. Woodhull'ın başkanlığa adaylığı konusunda Tilton'ın kaçamak bir tutum izlemesi yüzünden ikisi arasında büyük bir uçurum açıldı. Her halükârda Woodhull Tilton'ı yeterince sağmıştı ve artık desteğiyle ciddi bir aday olmasını sağlayabilecek tek adama yönelecekti: Henry Ward Beecher.

Tilton hayatında en çok değer verdiği erkekle kadına, kendi evinde geç saatlerde baş başa bir görüşme ayarladı. Beecher aşırı kilolu ve çift gerdanlıydı, ama Woodhull onu da âşıklarının arasına kattı. Underhill, "İki lider kısa süren, ama ikisini de heyecanlandırıp tatmin eden bir cinsel ilişki yaşadılar," diye yazar. Tilton'la akıl hocası bir kez daha aynı kadınla ilişkiye girmişlerdi – tek fark, bu kez iplerin kadında olmasıydı. Woodhull haftalık gazetesinde açıkça, "Bay Beecher'ın muazzam fiziksel kudreti"nden bahsedecek ve kendisi dahil "pek çok kadının sevgi gösterilerini" hak ettiğini söyleyecekti. Woodhull'ın aşktan, kendinden başka hiçbir şeyden etkilenmeyen bir şey olarak söz etmesine karşın, yatak odası maceralarını siyasi hırslarından ayırmakta zorlanıyoruz.

Woodhull 1871 yazında Başkan Grant'in kendi ailesinden kişiler de dahil olmak üzere siyasetçileri ağırlarken, bir taraftan da Eşit Haklar Partisi'ni kurdu. Bu sancak altında reformculara, sufrajetlere ve işçi liderlerine kur yaptı. Ardından gerek Blood gerekse Tilton, sayıları çok yüksek ve kadınların liderliğine açık olan Spiritüellerin bir konferansında onu desteklediler. O sonbahar Woodhull başka kadınlarla birlikte belediye seçimlerinde oy kullanmayı denedi ve neredeyse kullanabilecekti. Evrensel oy hakkı ufukta belirmişti. Paraya ihtiyaç duyan Woodhull, en etkili konusunun Özgür Aşk olacağı konferans turlarına başladı.

Woodhull kadınların erkeklerle cinsel eşitliğinin yanı sıra, serbest ve kolay boşanmayı da savunuyordu – John Stuart ve Harriet Mill'in önerdiklerinden çok farklı bir görüş değildi bu. Ama onun erkekleri yönlendirme yöntemleri şantaja varıyordu. New York'ta Steinway Hall'da yapacağı önemli bir konuşmadan önce Beecher'dan kendisini sunmasını ve gizli gizli uyguladığı Özgür Aşk görüşünü herkesin önünde kabul etmesini istedi. Beecher bunu reddetti ve Woodhull onun foyasını açığa çıkarma tehdidinde bulunduğunda, "kanepede yanımda dizlerinin üstüne çöktü [ve] gözyaşları yanaklarından aşağı yuvarlanırken, onu serbest bırakmam için bana yalvardı." Tilton üç bin kişiden fazla bir kalabalığın tıklım tıkış doldurduğu bir evde onu sunmak zorunda kaldı. Woodhull, "Evet, özgür bir âşığım ben," diye başlayan, eksiksiz cinsel özgürlük hakkını talep ettiği konuşmasıyla izleyicileri kendinden geçirdi.

Woodhull hâlâ yükseklerde uçuyordu. Ocak 1872'de sufrajetlerin bir toplantısında, liderlerin itirazlarına rağmen başkanlığa uygun bulundu. Ama ertesi ay New York'ta yaptığı "Devrimin Eli Kulağında" başlıklı konuşmasında, dönemin önde gelen finansçıları olan Vanderbilt ve Astor'un yanı sıra, kapitalizme de saldırdı. Haftalık gazetesinde Marksist bir çizgi izleyerek, İsa'nın yaşasaydı Komünist olacağını öne sürdü. Artık basından şefkat göremeyecekti. *Times*, Woodhull'ın "kadın dövme" diye niteleyeceği saldırgan bir ton benimsedi. Bayan Şeytan olarak tasvir edildiği ünlü Thomas Nast karikatürü yayınlandı; bunu başka gazeteler ve dergiler de izleyecekti.

Woodhull'ın Eşit Haklar Partisi Mayıs 1872'de, onu başkanlığa aday göstermek üzere bir kongre düzenledi. Ama reformcu emekçilerle sufrajetler de kendi kongrelerini düzenlediler. Susan B. Anthony bu ikinci kongrede Woodhull'ın adaylığının onaylanmasını engelleyebildi. Eşit Haklar kongresinde bir sürü çılgınlık ve bağırış çağırış arasında Woodhull aday gösterildi, ama bu parti toplumun aşırı bir kanadını temsil ediyordu. *Brooklyn Sun*'ın başyazısında, Amerikalıların büyük bölümünün tutumu şöyle özetlenmekteydi: "Bir Tilton'ın ya da bir Victoria Woodhull'ın mantığının uygula-

maya geçirilmesi insanlığı bohemleştirir." O andan itibaren Woodhull artık ciddiye alınmayacaktı.

1873'ün borsa krizi Woodhull'ı mali açıdan bitirdi. Evini kaybetti ve hiçbir ev sahibi ona ev kiralamaya cesaret edemedi. Kötü ünlü olmanın yanı sıra parasızdı da. Çaresiz ve terk edilmiş halde Tilton'la Beecher'a başvurduysa da, beklediği ilgiyi göremedi. Reformcular başkanlık için Horace Greeley'yi destekliyorlardı, Woodhull ise unutulmuştu. Gazete satıcıları artık *Weekly*'yi satmıyorlardı. Woodhull elinde kalan son silaha başvurdu: "Beecher-Tilton Skandal Davası"nın ayrıntılı bir versiyonunu yayımladı. Beecher'ı zina yaptığı için değil, Özgür Aşk konusunda kendisini desteklemediği için lanetliyordu.

Woodhull, ifşaatını Beecher'ın Plymouth Kilisesi'ne gelişinin yirmi beşinci yıldönümüyle çakışacak şekilde zamanladığını itiraf etti. Saldırısı saatli bir bomba gibiydi. Woodhull öylesine gözden düşmüştü ki, Beecher onun suçlamalarını savuşturup hiçbirine yanıt vermeyebilirdi. Finans ve siyaset dünyasından önemli isimlerin özel yaşamlarını ifşa etmek niyetinde olduğunu açıkladığında, önceden tahmin etmesi gerektiği gibi, ABD Posta İdaresi *Weekly*'ye el koydu ve Woodhull'ı posta yoluyla müstehcen malzeme yollamakla suçladı. YMCA'nın Ahlaksızlığın Engellenmesi Komitesi başkanı Anthony Comstock ise Woodhull, Tennie Claflin ve Albay Blood'ı hedef alan bir baskın, tutuklama ve ceza seferine öncülük etti.

Victoria Woodhull'ın peşine düşülmesi, sonraki zamanlarda çok fazla güç kazanan kadınlara karşı yürütülen cadı avlarını hatırlatıyor. Elizabeth Cady Stanton gibi sufrajetlerden destek almasına karşın, Woodhull'ın son ve gerçek sığınağı Spiritüalist toplulukları oldu. Kadınların cinsel kurtuluşu hakkındaki söylevlerine yeniden başlayarak popülaritesini geri kazanmış olması ilginçtir. Kız kardeşi ve Blood'la birlikte dolaşarak, "Bizimki kutsal bir üçlü," diye iddia ediyordu. "Ruhen ve amaç bakımından üçümüz birleştik ve tüm gücümüz [buradan] geliyor." Bu üçlü, bir kalenin üçgen burcu gibi, etkili bir müdafaa birimi oluşturur.

Woodhull bu arada aşk maceralarını da sürdürdü. Gerçekleştirmiş olduğu hiçbir arzusundan utanç duymadığını öne sürüyordu; Spiritüellerin Chicago'daki bir toplantısında yaptığı konuşmada,

kadın orgazmı hakkındaki akıcı betimlemesini şu sözlerle bitirdi: "Yoldaşını görüp kucaklarken, varlık bütünüyle kendinden geçerek titrer." Woodhull'ın gerçek cinsel yaşamı daha karmaşıktı aslında. Benjamin Tucker adlı bir MIT öğrencisi elli yıl sonra, Albay Blood'ın halkla ilişkiler konusunda yardımcı olması için Boston'da onu nasıl işe aldığını anlatacaktı. Victoria kocasını dışarı çıkarmış, delikanlının dizinin üstüne yerleşip onu öpmüştü. Benjamin ürkekliğini yenip ertesi gün otele geri döndüğünde Victoria, "Seninle yatmayı çok isterdim," demişti. Tucker kekeleyerek henüz bakir olduğunu söylemiş ve bu durum Victoria'nın çok hoşuna gitmişti.

Victoria'nın Benjamin'i baştan çıkarmayı sürdürmek için Blood gelene dek beklemiş olması anlamlıdır. Albay, "Burada bana göre çok fazla çekim gücü var," diye espri yapmıştı. O gidince de Benjamin, Victoria'nın yol göstermesiyle bir saat içinde "gururlu ve mutlu bir genç" olmuştu. Benjamin, albayın kıskanıp kıskanmayacağını sorduğunda, Victoria onun "Kız olsaydı ne yapacağımı çok iyi biliyorum," dediğini söyleyecekti. Blood'ın libidosunun ateşlenmesi için dikizcilik unsuruna ihtiyaç duyması, Woodhull'ın cinsel gösteri sanatıyla mükemmel biçimde eşleşmişti. Ne var ki Tucker, Woodhull'ın "sevişirken kesinlikle doyumsuz değil, aksine mest ve mutlu" olduğunda ısrarlıydı. Woodhull'ın Blood'ı sevdiğini ve Blood'ın da bir süre daha devam edecek olan bu *ménage*'ı onayladığını hissetmişti. Underhill'e göre, "Tucker'ın sahneye çıkması [Blood için] ek bir tatmin kaynağı" olmuştu.

Bu üçlü ilişki, yoldan çıkmış Victoria çağı insanlarına uygundu. Mahrem ve idare edilebilir türdendi, hatta onu hayata geçirenler sevgisiz bir evliliğin katlanılmaz deli gömleğinden sıyrılmak gibi ek bir doyum da yaşadılar. Victoria Woodhull, kadınların cinsel haklarının *açıkça* savunulmasında bir öncü oldu. Beecher'ı rahat bırakmayı reddederek, *Weekly*'si ayakta durabildiği sürece ona saldırdı. İsa'nın yaşamını yazmak için bol kazançlı bir sözleşme imzalamayı kabul etmiş olan peder, sözde suçlarının yargılanması için bir kilise kurulu toplayarak karşılık verdi. Ekim 1873'te Plymouth'un önde gelenleri kötü haberlerin ulağına sırt çevirip Theodore Tilton'ı kovdular – suçu, Beecher'a iftira etmekti! 20 Ağustos 1874'te Tilton en nihayet, kent mahkemesinde Beecher'a karşı şikâyette bulundu.

"[Kendi] karısının sağladığı rahatlığı, dostluğu, yardımı ve desteği tümüyle yitirmesi" nedeniyle tazminat olarak 100.000 dolar talep etti.

Beecher'ın zamparalıkları Brookly'in dükkânlarında, barlarında, tramvaylarında, salon ve mutfaklarında tartışılıyordu. *New York Times*, 1874'ün ikinci yarısı boyunca bu skandal hakkında 105 makale ve 37 başyazı yayımlayarak yangına körükle gitti. Günce yazarı George Templeton Strong'un yorumuna göre, "[Beecher] din öğretmeye başladığında insanlık büyük bir fars komedyenini kaybetti." 11 Ocak 1875'te başlayan dava ancak fars sözcüğüyle tanımlanabilir. Biletler karaborsada satılıyor, binlerce insan geri çevriliyor, bu da yakınlardaki barların işine yarıyordu. Yer bulup opera dürbünlerini o anda ifade vermekte olan tanığın yüzüne yöneltebilmek için, hem alt hem üst tabakadan insanlar öğle yemeklerini kaçırıyorlardı. Siyah elbisesi içindeki Eunice Beecher, kayıtsızca menekşelerini koklayan kocasının yanında dimdik oturuyordu.

Tanık kürsüsüne çıkarılıp papazla zinası hakkında sorgulanan Elizabeth Tilton her şeyi inkâr etti. Gerçeği kişisel çıkarlarına feda ederek, ayrılmış olduğu kocasını oyunun kötü adamına dönüştürdü. Beecher'ın pahalı avukat ordusu Tilton'ı tanrısız bir suç ortağı ve bohem olarak resmetti. Ortabatılı bir papazın belirttiği gibi, "elde edebileceği o kadar çok genç kız varken" Beecher neden sıkıcı, evli bir kadına yönelecekti?

Tilton-Beecher davası, yalnızca bir aşk üçgeninin mahrem ayrıntılarını ifşa etmesiyle değil, iki davada da jüri üyeleri için önem taşımayacak tanıklıkların dinlenmesinin aylarca sürmesiyle de Simpson davasına benziyor. Beecher'ın avukatı daha en başından jüriye şu nasihatte bulundu: "Hıristiyan dininin bütünlüğü büyük oranda sizin vereceğiniz hükmün sonucuna bağlı olacak." Beecher, Elizabeth'e aleyhinde kullanılacak aşk mektupları yollamıştı; hizmetkârlar ifadelerinde Elizabeth'i onun kucağında otururken ya da başka uygunsuz pozisyonlarda gördüklerini söylediler; hatta Beecher, güvenilir tanıklara bu ilişkiyi itiraf etmişti. Jüri üyelerine, müvekkilinin suçlu olması olasılığını kabul etmekle "Bay Beecher'a değil, Bayan Tilton'a değil, kendi karılarınıza ve kızlarınıza bir

darbe vurdunuz," diye uyaran baş savunma avukatı William Evarts bütün bunları yok saydı.

Kutsal Kitap'tan ve edebi yapıtlardan alıntılarla dolu uzun özetlerin okunması, kavurucu yaz boyunca beş hafta sürdü. Ardından jüri tecrit edildi. Brooklyn mahkemesi, çoğu dışarıda kamp kurmuş meraklıların hücumuna uğradı. Elli iki oylamanın ardından jüri oybirliğine varamamış, ama dokuza üçle Beecher lehinde karar vermiş olarak dışarı çıktı. Yer yerinden oynadı. Muhabirler jüri üyelerinin etrafını kuşatırken, papazın sevinç içindeki destekçileri onu bir imparator gibi evine taşıdılar. Henry Ward Beecher yaşamının son yıllarında saygınlığını korudu. Günün birinde Cumhuriyetçilerin başkan adayı olabileceği dedikoduları dolaşıyordu. 1887'de sevilen ve sayılan bir adam olarak öldü. Kendinden geçmiş binlerce kadın tabutunun önünde kuyruğa girdi – onlarca yıl sonra, Valentino'nun cenazesinde yaşanacakların bir ön gösterimiydi bu.

Theodore Tilton, Beecher'ın itibarını lekelemiş olduğu için asla affedilmedi. Paris'te Sol Yaka'ya taşındı, kahvelerin müdavimi oldu, şiirler ve romantik kitaplar yazdı. 1878'de zina yaptığını açıkça itiraf etmiş, ama itirafı Beecher yanlıları tarafından bir delinin sayıklamaları olarak göz ardı edilmiş olan eski karısıyla hiç ilgisi kalmamıştı. Elizabeth, kızına eski kocasının romanlarını okutmaktan hoşlanan kör, yoksul bir münzevi oldu. Victoria Woodhull Londra'ya taşındı, saygın bir bankerle evlendi ve geçmişini silmek için elinden gelen her şeyi yaptı. Hayır işleriyle uğraştı, küçük bir dergi çıkardı ve sonunda bir otomobil aldı.

Henry James, İngiliz sosyetesinden bir erkekle evlenmeye çalışan Amerikalı maceracı bir kadın hakkındaki *The Siege of London* adlı romanını yayımladığında, eleştirmenler kitabın kahramanını bir zamanların Bayan Şeytan'ının portresi olarak gördüler. Woodhull, James'e başvurdu ve ondan "Bayan Victoria Woodhull'ı tasvir ya da ima etmek" gibi bir niyetinin bulunmadığına dair yazılı bir beyan aldı. Ardından James, *Bostonlular* adlı kitabında onu Verena Tarrant olarak betimledi. 1927'de ölen Woodhull, Richard Gere'in yapım şirketinin kendi hayatı hakkında çekmeyi planladığı filme itiraz edebilir veya etmeyebilirdi de. Beecher ve Tilton gibi onun öyküsü de henüz gömülmüş değil.

14

AMHERST'İN BALOLARI

New England'da bir *Peyton Place*

Sevgilim, sevgilim, *SEVGİLİM*!
MABEL LOOMIS TODD

Massachusetts'ta cennet gibi bir yer olan Amherst, on dokuzuncu yüzyılın Peyton Place'iydi. Etrafındaki bölge hâlâ büyük oranda kırsal alandı ve zina, çokeşlilik, çocuk tacizi, alkolizm, afyon bağımlılığı, ahmaklık ve ara sıra işlenen cinayetlerle doluydu – ama tüm bunlar, nezih salonların zeminlerini kaplayan Türk halılarının altına süpürülüyordu. Amherst, Jonathan Edward'ın cehennem ateşi vaazlarının önceki bir yüzyılda günahkâr ayaktakımını dehşete düşürdüğü Connecticut River Valley'dedir. Ama 1800'lerin sonraki onyıllarında, belki de idealistleri İç Savaş'ta ölmüş olduğu için, hafif bir ikiyüzlülük kentin geçerli erdemi oldu. Kentin önde gelen ailesinin kirli çamaşırlarının ortaya dökülerek onlara bağımlı kişilerin memnun edilmesi için, bir mahkeme salonunun elektrikli havası gerekecekti.

Yaşlı bey, Edward Dickinson, bir zamanlar bölgesini Kongre'de temsil etmiş olan ve hiç gülümsemeyen bir adamdı. 1874'te beyin kanamasından öldüğünde eyalet meclisinde görev yapmaktaydı. Cenazesi trenle evine getirildiğinde kentte işler durdu. Cenaze töreni Dickinson'ın kendisi kadar kasvetliydi. Küçük kızı Lavinia (Vinny) karışık duygular içindeydi; babasının taliplerine karşı hoşgörüsüzlüğü yüzünden kırk yaşında, evde kalmış bir kızdı. Yeni bey olan oğlu Austin, ölmüş babasını alnından öptü; babası sağken asla cesaret edemeyeceği bir hareketti bu. Kendini gizli gizli şiir yazmaya vermiş olan kırk dört yaşındaki büyük kızı Emily ise olup biten-

leri "kapısı azıcık aralanmış olan, görülmeden dinleyebileceği" üst kattaki odasından izliyordu.

Austin öğrenciyken, uzun boylu ve yakışıklıydı, dalgalı koyu kestane saçları vardı. Bir sıtma nöbetinin ardından saçlarını kaybetmesinden sonra kızıl peruk takmaya başladı. Edward, Amherst Koleji'nin saymanlığı görevini çoktan devretmişti. Daha iyi bir avukat olan Austin toplantılara lavanta rengi pantolon ve Prens Albert tarzı ceketle başkanlık ediyordu. Kendi küçük bölgesinde büyük bir adamdı. İleride sevgilisi, Amherst'in her sakinine onun şu ya da bu şekilde yardım edişine hayran olacaktı. Austin'in bir fotoğrafı, 1890'a gelindiğinde gençlikteki canlılığını yitirmiş olduğunu gösteriyor. Komşuları tarafından "İktidar" olarak görülen eşi Susan Dickinson, kanıtlara bakılırsa dalavereci bir eş ve anne, gösteriş düşkünü bir ev sahibesi ve dönek bir dosttu – istediğini elde etmek için cinayet işleme tehdidinde bulunmaktan çekinmeyen bir kadındı. Sue her zaman siyahlar giydiğinden Kara Moğol olarak tanınıyordu. Victoria çağı insanlarının deyimiyle bir "varlığı" vardı, ama dar kafalı bir zamanda ve mekânda yaşaması yeteneklerini kısıtlıyordu.

Güvenli bir sosyal konuma sahip olan Austin, yoksulluk içindeki Susan Gilbert'a yıllarca kur yapmıştı. Susan, Emily'yle aynı yaşta ve onun yakın arkadaşıydı. Sue'nun annesi genç yaşta ölmüştü, taverna işletmecisi babası ise ayyaşın tekiydi. Gürbüz, kara saçlı ve bakımlı olan Sue'nun asi bir zekâsı vardı. Ama bu görünüşün altında korkak ve hesapçıydı; mesafeli tavırlarının sakladığı romantik bir doğaya sahip olan Austin'in tam tersiydi. Sue'yu Dickinson evinin ve ileride tüm Amherst'in hanımı konumuna yükseltecek olan 1856'daki düğünlerinden önce bile ikisi birbirlerini yanlış değerlendirmişlerdi.

Austin'in kız kardeşleri Emily ve Lavinia, babalarının ölümünden sonra onun idaresi altına girdiler. Homestead'de, yani ailenin Main Caddesi'ndeki Federal tarzlı evlerinde yaşamayı sürdürdüler; Austin, Sue, büyük oğulları Ned, küçük Martha ve bebek Gilbert ise geniş bir çimenliğin karşısındaki, orta Victoria çağına ait kara cevizden yapılma açık kahverengi bir yapı olan Evergreens'te yaşıyorlardı. İki kız kurusu kardeş günlük ayrıntılarla gayet iyi başa

çıkabiliyor, ama daha zorlu konularda sorumluluğu Austin'e bırakıyorlardı. Onların evi birçok bakımdan hâlâ Austin'in eviydi.

Polly Longsworth'un Amherst'i sarsan üçlü ilişki hakkındaki *Austin ve Mabel* adlı anlatısının önsözünde akademisyen Richard Sewall, "Deneyimli roman okurları bunun gerçekten yaşandığını kendilerine hatırlatmak için gözlerini ovuşturacaklardır," diye yazar. "Ve Emily Dickinson'ın yanı başında yaşandığı için önemlidir bu." Ama geriye bakarak görmenin yarattığı önyargıdan kaçınmalıyız. Amherst sakinlerine göre Emily, "kedilerine ve çiçekleri"ne düşkün olan kardeşi Vinnie'yle boy ölçüşecek kadar çatlaktı. Beyin büyük kentten gelen görmüş geçirmiş, evli bir kadınla ilişkisi, kadının kocasının suç ortaklığı yapması ve İktidar'ın sevgililerle ödeşme çabalarına gelince – işte bu haberdi! Bu tutku dolu üç yönlü zina oyunu, aralıksız sürdüğü on dört yıl boyunca izleyicileri heyecanlandırdı.

Emily bu olaylarda suç ortağı ve dikizci olarak destekleyici bir rol üstlendiğinden, burada ona bir edebiyat anıtı değil, dönemin Amherst'indeki faal bir tanık olarak bakacağız. 1830'da doğmuş olan Emily çok iyi bir çocuktu. Mount Holyoke Kız Yüksek Okulu'na gitti; on sekizindeyken burada çekilmiş bir fotoğrafında, boynunda bir fiyonk olan, sade ama çekici, ciddi bir genç kadın görüyoruz. Zencefilli keki çok beğenilirdi. Genç erkeklerle flört etmiş olsa bile, bunlar ciddi ilişkiler değildi; en önemli ilişkisi, ağabeyi Austin'leydi. Görünüşe bakılırsa Emily, yirmili yaşlarının başlarındayken, Austin'in büyük bir gayretle kur yaptığı kadına, yani Sue Gilbert'a âşıktı.

Emily'de dikizcilik –özellikle de kadınlardan erkek talipleriyle arkadaşlık kurma yoluyla zevk alma– aşağı yukarı bu dönemde ortaya çıkar, ama kadınlara duyduğu daha dolaysız hayranlıkla yarışır. Emily'nin Sue'ya karşı hisleri bir lezbiyen aşkında yaşanan duygulardı, ama muhtemelen sevişme anlamında değil, çünkü o hiçbir zaman kösnül bilgi peşinde olmadı. 1850'lerde Sue ondan, yazarın yaralı âşık rolünü üstlendiği, öpme ve sarılma görüntüleriyle dolu sayısız mektup aldı. Eğer şairin inzivaya çekilmesine –kimi biyografi yazarlarının iddia ettiği gibi– romantik bir hayal kırıklığı

neden olduysa, bu hayal kırıklığını yaratan kişi de, onun yerine sevgili ağabeyini seçen Sue olmuştur.

Kız kardeşi Vinnie, Emily Dickinson'ın normal yaşamdan elini ayağını çekmesini "öylesine bir olaydı" diye açıklayacaktı. Sue kendi nedenlerinden ötürü düğünü tekrar tekrar erteledi. Nihayet 1 Temmuz 1856'da düğün yapıldığında, Emily *erkeklik* karşısında yenilmiş olduğunu anladı. "Ben akıllıyım ama sen daha akıllısın," diye sitem etti ağabeyine; "Ben *biraz* tilkiyim, sense daha çok av köpeği!" Yeni yengesini tebrik etmeyen Emily, sonraki iki yıl boyunca kimseyle yazışmadı. 1858'de yeniden yazmaya başladı ve ilk ciddi şiirlerini üretti.

Emily'nin kız kardeşi Vinne tipik bir New England kız kurusu olarak karikatürleştirilebilir: Emily, Vinnie'ye bağımlıydı: "O olmadan yaşam korkuydu," diyordu bir arkadaşına, "Cennetse, onun yüreklendirici sesi hariç, bir korkaklıktı." Vinnie de ablasının şiir dehasına fanatik bir hayranlık duyuyordu. Vinnie gençliğinde canlı ve popülerdi. Genç yaşta bir aşk macerasının kötü sonlanmasının ardından, o da evindeki kaleye çekilmişti. Bundan sonra kendini, narin Emily'yi korumaya adadı.

Austin'in bir tavernacının kızıyla evlenerek Dickinson soyuna "bedensel güç" katacağı düşüncesi de, Sue'nun yumuşak başlı bir koca bularak sosyal statüsünü yükseltmiş olduğu inancı da boş çıkacaktı; Austin'inki hemen, Sue'nunki ise kocası Mabel Loomis Todd için onu neredeyse terk ettiğinde. Çocuk yapmaktan ödü kopan Sue, Austin'i yatağından uzak tutmaya çalışıyordu. Ama kocasının arzularına teslim olmadan Bayan Dickinson olarak kalması mümkün değildi. Mabel'ın kızına açtığı sırra göre, "Sue çocuk sahibi olmayı tiksindirici bulduğundan [...] birkaç kez kürtaj olmuştu." Sue en büyük oğulları olan Ned'i aldırmaya çalışmış, çocuk sonunda saralı olarak doğmuştu, uykusunda ürkütücü nöbetler geçiriyordu. Mabel'a göre Austin'in yaşamı, "evle ilgili her şeyde korkunç bir başarısızlık"tı.

Austin kendisini doğaya olan derin sevgisiyle teselli ediyordu. Bu arada Sue gösterişli akşam yemeği davetleri veriyor ve Güney'de olsa balo olarak adlandırılacak danslara ev sahibeliği yapıyordu. Austin günlüğünde Sue'nun "eğlenceler"inden ve "âlemler"inden,

özellikle de Ned'in yirmi birinci doğum günündeki "vahşi çılgınlık ve cümbüş"ten yakınır. Kendisi komşularına yardım etmek ve Amherst'i güzelleştirmek için durup dinlenmeden çalışırken, Sue çocuklarına züppelik öğretiyordu. Sosyal açıdan kenti demir yumrukla yönetiyor ve yoksul akraba muamelesi yaptığı iki kız kurusu görümcesinden utanıyordu. Emily 1877'de bu durumu, "Austin aşırı derecede şefkatli, Sue ise kıvılcım saçıyor," diye özetleyecekti.

Amherst Koleji'nin yeni gökbilimcisi David Todd'la karısı Mabel'ın Ağustos 1881'de aniden girdikleri atmosfer buydu; onlarca yıldır bölgeye gelen en heyecan verici çift olan Todd'lar hemen kentin önde gelen ev sahibesi tarafından ele alındılar. Ama cilalı Dickinson yüzeyinin sevgisiz bir evliliği gizlemesi gibi, Todd'ların tazeliği de bir öğretmenle seçkin karısı için alışılmadık bir kösnüllüğü gizliyordu. Bazılarına Mabel tam bir koket, David de bir üniversite Kazanova'sı gibi görünecekti.

AŞKIN *MENAGE*

Mabel Loomis 1856'da New England kökenli bir ailenin kızı olarak doğdu. Boston'da pansiyonlarda yetiştirilmesine rağmen tavırları kibardı. Mükemmel kişiliğini övdüğü babası Eben'ı kafasında idealleştirmişti. Washington'daki Seyir Bilgi İdaresi'nde köle gibi çalışan bir memur olan Eben'ın aklı hem gerçek hem de mecazi anlamda bulutlardaydı. Ormanlarda Thoreau'yla ve sonraları Washington dolaylarında Whitman'la birlikte yürümüş olmaktan gurur duyuyordu. Mabel babasından doğa ve şiir sevgisini, ayrıca kocasının onu sürekli mavi bir gökyüzüyle karşılaştırmasına yol açacak olan havai mizacını miras almıştı.

Mabel'ın annesi Molly, mütevazı bir maaşla seçkin bir görüntü yaratmak için tasarruflu davranıyordu. Kızlarına Loomis'lerin içinde bulundukları zor koşullara rağmen üstün oldukları düşüncesini aşılamıştı. Ataları Mayflower'a dayanan geniş ailenin her yıl New England'da düzenlenen yaz toplantılarında bir araya gelmesi, Mabel'ın ergenlik çağının önemli olaylarındandı. Annesi tarafından gönderildiği pahalı Boston Müzik Konservatuarı'nda piyano çalmayı ve şarkı söylemeyi öğrendi; ileride başarılı bir sanatçı ve kitap çizeri olacaktı. Eşsiz becerileri olduğuna inanan genç kadın günce-

sine içini şöyle dökmüştür: "Resim, piyano ya da yazı dehası değil benimki – tümüyle bir şeye adanmış bir ömre kutsal dokunuşunu vereceğini bildiğim büyük, bağımsız bir deha. Özgüveni –ve sonraları kocasının bağlılığı– Mabel'a trajediyi aşma gücünü verecekti.

Toplum içinde "öne çıkan" Mabel'da tuhaf bir saflık ve kibir karışımı vardı. Eleştirmen Peter Gay'in tanımıyla, "güzel olmadan çekiciydi. [...] Ama canlılık ve sağlıkla ışık saçıyordu." Pansiyonlarda yaşamak ve her zaman işin olumlu yanına bakmak, erkekleri kendine hayran etmeyi öğretmişti ona. Ne var ki, fırsatçı siyasetçiler ve vurguncularla dolu Washington'da koca avcılığı hayal kırıcı bir işti. Mabel'ın biçimli bedeni ve şirin davranışları drahomadan yoksunluğunu telafi etmeye yetmediğinden, talipleri giderek azaldı.

1877'nin yağmurlu bir gününde Mabel, Seyir Bilgi İdaresi'nde, oraya bir teleskop ödünç almaya gelmiş olan David Todd'la tanıştı. Genç ve sarışın gökbilimciyi çok yakışıklı buldu; dişlerini "fevkalade" olarak tanımlayacaktı. Todd mütevazı bir çiftçi ailesinden gelmesine rağmen Jonahthan Edwards'ın soyundandı ve Mabel onun tavırlarını çok beğendi. Görünüşe bakılırsa tek rakibi, David'in Jüpiter gezegenine duyduğu tutku olacaktı.

David, Mabel'a tam bir Victoria çağı tarzında kur yaptı: emeller hakkında soylu konuşmalara yönelen sohbetler, ardından gitgide daha fazla içgözlem ve samimiyet içeren mektuplar. Ölüme dek sürmesi beklenen evlilik çok ciddiye alınıyordu ve kişinin hayattaki başarısını ya da başarısızlığını genellikle eş seçimi belirlerdi. David, Mabel'ı eve kapatmak yerine, yüreğindeki arzuları gerçekleştirmeye cesaretlendirdi. Arada bir yaşanan ateşli oynaşmalar, Kasım 1878'de –ailelerin karşı çıkmasına rağmen– bağlılığın mühürlenmesine yardımcı oldu.

Ardından David, Mabel'ı son derece üzecek "korkunç bir şeyi" itiraf etti. Biyografi yazarı Longsworth'ün tahminine göre, amirinin evinde kalan genç gökbilimci onun karısıyla bir ilişki yaşamaktaydı. Bu özellikle ilginç, çünkü ev Loomis'lerin evinin tam karşısındaydı ve ağırbaşlı David bakire müstakbel karısına ölümsüz aşkını ilan ederken, bir yandan da neredeyse onun kulak misafiri olabileceği bir mesafede "hayvanca" bir ilişkiyi sürdürüyordu.

Mabel bağışlayıcı ve yüce gönüllü bir tutum benimsedi. Bundan sonra kendini, tatlı kişiliğiyle onu büyülemiş olan David'i yüceltmeye ve arındırmaya adadı. Evlendikten sonra ilk yıllarını uzun bir balayı gibi yaşadılar. Mabel aşk hakkında çok az şey biliyordu, ama öğrenmeye istekliydi. Gay'in söylediğine göre, "Hem taparcasına seven, hem çok arzulu olan David Todd, kuşkusuz karısının haz dolu keşiflerinden tahrik olarak, Mabel Todd'un zevk aldığı ve daha da geliştirdiği şehvetli bir ev atmosferi yarattı." Geceleri ateşin önünde karısını soyuyor, kollarının arasına alıp yatağa yatırıyor, tekrar tekrar öpüyor – sonra da çalışma masasına geçip bir-iki saat çalışıyordu!

Mabel'ın güncesi, bu dünya için çok fazla olan mutluluğu hakkındaki yorumlarla doludur. Bir geceyle ilgili olarak, "saat yedide yatağımıza çekildik ve David'le fevkalade bir gece yaşadık," diye yazar. O akşam iki kez ilişkiye girdiklerini biliyoruz, çünkü Mabel sevişme sıklıklarını ve orgazmlarını belirtmek için kenarlara işaretler koyuyordu. Bol bol orgazm oluyor ve bunu bir şekilde, başvurdukları ilkel doğum kontrol yöntemine bağlıyordu: ritim ve geri çekilme bileşimi. 15 Mayıs 1879 sabahı "çok mutlu birkaç dakikalık aşk", dokuz ay sonra kızları Millicent'ın doğumuyla sonuçlandı.

Mabel eş olmayı seviyordu, ama annelikte ilk başlarda zorlandı. Bebeğin iltifatlar almaya başlamasıyla birlikte bu konudaki fikri değişti. Todd'lar ve Loomis'ler yeni bir eve taşındılar, Mabel da bebeğin bakımını annesine bıraktı. Yeniden kalabalık salonlarda eğlenmeye başladı, şarkı söyleyip erkeklerle kendisinin bile aşırı olarak nitelediği bir şekilde flört etti. David karısının fetihlerinden gurur duyuyordu.

Onun cinsel açıdan bir maceracı olduğunu zaten belirtmiştik. Şimdi de dikizciliğin tadını çıkarıyordu, ileride dibine kadar içeceği bir şaraptı bu. Herhangi bir erkeğin karısına hayranlık gösterilmesinden duyacağı gururdan yalnızca derece açısından farklıydı. David'in Amherst'teki bir görevi kabul etmesinden ve Todd'ların 1881'de bu kente taşınmasından sonra David, balolarda karısının öğrencileri büyülemesinden, onlarla çıkıyormuş gibi genç erkeklerle dans ve flört etmesinden de aynı şekilde zevk almaya başladı. Yalnızken Mabel'ı çocuk gibi şımartmayı sürdürüyor, soğuk sabahlar-

da giysilerini ateşin önünde ısıtıp onu yatakta giydiriyordu. Uzakta olduğunda karısını özlüyor, mektuplarını "*Âşığın/Kocan/David*" diye imzalıyordu. O dönemde ya da günümüzde, kim bilir kaç kadın böyle bir eş arzulamıştır!

Bu mükemmellik havası Sue Dickinson'ı genç çifti ele almaya teşvik etti. Sevgisiz geçen yirmi altı yıl kendi evliliğini eskitip yıpratmıştı. Buna karşılık, Mabel da ev sahibesinin şık evinden, Austin'in kitap ve resim koleksiyonundan, atlarından ve arabalarından etkilenmişti. Sue'yu içten ve büyüleyici, her açıdan etkileyici buluyordu. Birbirlerini anladıklarını hissediyordu. Gerçekten de Sue'nun cazibesi Emerson'ın takdirini kazanmış ve Henry Ward Beecher'ın çapkın bakışlarını üzerine çekmişti. Bir dekan, sosyal becerilerinden ötürü ona fahri diploma verilmesini önerdi.

Mabel, Austin'den hemen etkilenmedi. Onun asaletine ve gücüne hayranlık duyuyor, ama biraz tuhaf bir şey seziyordu. Evergreens onun için bir sığınak, kuşkucu, asık yüzlü kasabalılardan kaçtığı bir inziva yeriydi. Elbiselerinin üzerindeki çiçekleri kendi elleriyle boyayan bir öğretmen eşi hakkında ne düşünebilirlerdi? Flört etmeyi seven Mabel, yirmi yaşındaki Ned'i büyülemeyi seçti. Dickinson'ların bu hasta çocukları kendini yaşından daha büyük göstermeye çalışsa da, aşk meselelerinde henüz acemiydi. Mabel'a öyle açıkça kur yapmaya başladı ki, kadın "hararetli âşığına" yatışması için zaman vermek umuduyla ertesi bahar Washington'a kaçtı.

Mabel'ın Austin'e tutulurken Ned'in kendisine âşık olmasına izin vermekle yaptığı beceriksizlik, iki üçgen yarattı. İlk olarak, babayla oğlunu onun muhabbetini kazanmaya çalışan iki rakibe çevirdi; ardından, Ned'e hiç şansı olmadığını açıklamasından sonra, yüzüstü bırakılan genç adam ona düşman oldu ve babasından uzaklaştı. Ocak 1883'te annesine kocasının yoldan çıktığını söyledi. Bir süreliğine iki kadın Austin hakkında sakince konuştular, ama Todd ve Dickinson çiftleri arasındaki ilişki gerginleşmişti. Sue önce Mabel'a soğuk davranmaya başladı, sonra da teması kesti.

Austin 11 Eylül 1882'de Mabel'ı bir kumar partisine götürmek üzere evden aldı, ama Evergreens'in kapısından biraz ötede dolanıp durdular. Gözleri buluştu, elleri birleşti, duyguları yüreklerini kabarttı. O akşam Austin güncesine, gelecekte olacaklara işaret

eden "Rubicon" sözcüğünü yazdı. Sonradan bu sözcüğü Mabel'ın da güncesinin kenarına yazması, birbirlerinin en gizli düşüncelerine ulaşabildiklerini gösteriyor.

Tutkuya giden yolda ikisi de arkasına bakmadı. Romeo ve Juliet orta yaşlarına ulaşıp zaman makinesiyle on dokuzuncu yüzyıl New England'ına gönderilebilseler, Austin'le Mabel'dan daha coşkulu iki âşık olamazlardı. Cemaatin elli küsur yaşındaki dayanağı ile öğretmenin yirmilerinin ortalarındaki karısı, Jonathan Edwards'ın gölgesini, onun Püriten torunlarının acımasız bakışlarını ve bir de Sue'nun onlara açtığı savaşı hiçe sayarak romantik kaderlerini kucakladılar. Kız kuruları Emily'yle Vinnie'nin yardımları ve David Todd'ın katkısıyla, yurt içinde ve dışında, ağaçların ve yemek masalarının altında ilişkilerini sürdürdüler. Yürekleri sızlatan bu aşk ve bağlılık öyküsü, dört dörtlük bir *ménage à trois*'dır.

Bir *ménage* başladığında genellikle olduğu gibi, üçüncünün onayı hemen kazanılmadı. Akıllı bir hukukçu olan Austin rakibinin ölçüsünü bir gece "piazza"da aldı: "Bir süre sonra küçük adam [David] karanlıkta ortaya çıktı. Küçüklük tercih edilmez." David de durumdan memnun değildi. Austin'le Mabel'ın bir anlayışa varmalarından kısa süre sonra gökbilimci, bir Venüs geçişinin fotoğrafını çekmek üzere Kaliforniya'daki yeni Lick Gözlemevi'ne gitti. Mabel evde kaldı. David işinde çok başarılı oldu ve dost canlısı mizacına soğuk New England'dan daha iyi uyan güney Kaliforniya'ya tutuldu. Ama Ocak 1883'te karısına döndüğünde, onu bırakmış olduğu için sızlanacaktı.

Amherst sosyetesini oluşturan dedikoducular sürüşünden ve Sue'nun gazabından kaçmak için, zinacıların müttefiklere ve güvenli bir eve ihtiyaçları vardı. Bunları hemen yan kapıda, Dickinson Homestead'de buldular. Kentteki işleri Austin'in tüm zamanını alıyordu, ama her zaman kız kardeşlerini ziyaret edip yanlarında uzun süre kalabilirdi. Yolu açmak için Mabel'ı Vinnie'ye piyano çalıp şarkı söylemeye götürmüş, Emily ise dışarıdan –yani salonla yemek odası arasındaki koridordan– dinlemişti. Ardından, takdirini göstermek için bir kadeh şarap ve bir şiir göndermişti.

Ertesi sabah Emily, Mabel'a çiçek ve bir mektup yolladı; sonraki üç buçuk yıl boyunca birbirlerine düzinelerce mektup yazıp sayısız

iyilikte bulundular. Mektuplarda Austin'den hiç bahsedilmemesine karşın, ona duydukları ortak sevgi ruhani bir ilişkinin başlangıcı oldu. Homestead bir buluşma evine dönüştü ve Longsworth'a göre, "Evinde neler olup bittiğinin gayet iyi farkında olan Emily, Austin'in yeniden mutlu olmasına ve orada daha sık bulunmasına seviniyor, Mabel'ın bu sessiz malikâneye getirdiği neşe ve doğallıktan da dolaylı bir zevk alıyordu."

Vinnie daha en başından aracılık rolünü üstlendi, ihtiyatı elden bırakmayan sevgililerin yazdıkları mektupları alıp adreslerini kendi el yazısıyla yeniden yazdı, ya da kendi posta kutusunu kullanmalarına izin verdi. Bu ilk pusulalar saadet dolu bir hava taşır, eski bir taş duvardaki yosundan parlak günbatımına dek, doğaya duyulan ortak bir hayranlıkla doludur. İki ruh, aşkın bir esrimeyle kanatlanmıştı. İyimser Mabel önlerinde harika bir gelecek görüyordu. Austin'in onu her dakika sevmesini istiyordu.

Ne var ki Kara Moğol tehditlerine başlamıştı. Austin önlem olarak Mabel'ın ilk mektuplarını kopyalayıp Vinnie'ye emanet ettikten sonra orijinalleri yaktı. Kız kardeşine, kendisine bir şey olması durumunda dosyayı açmadan yakmasını söyledi. Bu sıralarda ilişkinin henüz tamama ermemiş olması mümkündür.

Dickinson'ın küçük oğlu Gilbert'ın 1883'te, Rubicon dönemecinden bir yıl sonra ölmesi, Austin'in Mabel'ın kollarına nihai kaçışını hızlandırdı. Babasının gözbebeği olan bu akıllı çocuğu herkes çok severdi. Ölümü Austin'i neredeyse öldürecekti, Emily'yi ise iyice güçten düşürdü. Ama Austin Mabel'a yeni bir tutkuyla döndü: sevişme ne de olsa, ölümü inkâr etmenin en etkili yoludur. Cinsel birleşme için Austin'in kullandığı (=) ve Mabel'ın kullandığı (-) işaretlerine güncelerinde ilk kez 13 Aralık 1883 tarihinde rastlanır ve öldüğünde Austin'in cüzdanında bu tarihli bir makbuzla, uydurma AMUASBTEILN sözcüğü bulunmuştur. İkisinin adlarındaki harflerin yerleri değiştirilerek oluşturulmuş bir sözcüktür bu.

Buluşma Homestead'in yemek odasında –daha ayrıntılı olarak, halının üzerinde ve çığlıklarını bastırmak için, maun yemek masasının altında– gerçekleşti. Emily bir kat yukarıda ve dar koridorun öteki ucunda bulunan, ama düz çizgi üzerinde sekiz metreden daha uzak olmayan odasından bu çiftin –azgın ve coşkun bir halde– bi-

rikmiş tutkularını dışa vuruşlarını işitmiş olsa gerek. Unutmayın ki Emily, "Bir sineğin vızıldadığını duydum – öldüğüm zaman" dizelerinin şairidir. Emily'nin kulakları öyle keskindi ki, "Otların arasında titreşti" dediği hafif bir esinti ona "bir Borazan gibi" gelirdi. Şunu da unutmayın ki Emily, dünyayla ilişkisini aralık kapıdan aşağıda olup bitenleri dinleyerek sürdürmekteydi.

Camille Paglia, *Cinsel Kimlikler*'de Emily Dickinson'ı sadomazoşist bir teşhirci, hatta "Amherst'in Madame de Sade'ı" olarak gösterir. Emily'nin münzeviliğinin bir dikkat çekme aracı, tersine çevrilmiş bir tür kendini tanıtma olduğunu öne sürer. Ama Paglia'nın kuramı açısından ne yazık ki, Emily'nin şiirini tanıtan kendisi değil, Mabel olmuştur. Emily kedi kadar keskin işitme duyusu sayesinde yaşamı yakından ya da uzaktan izleyebilen mükemmel bir dinleyiciydi. Ama şairin kediye benzer bir yönü olduğunda ısrar ettiği için Paglia'ya teşekkür borçluyuz. Emily bir arkadaşına, "Ağabeyim her gün o kadar sık bizimle birlikte oluyor ki, evlenip bir eve geçtiğini neredeyse unutuyoruz," diye yazarken Sue'ya sataşmaktadır aslında.

Kuşkusuz Emily'nin Victoria çağı yaşamına damgasını vuran cenazelerde beyazlar giymesi neredeyse gösterişçilikti. Kimi zaman salonda konuklar varken yarı karanlık koridora gelir, kimseye görünmeden onları dinlerdi. Yaşamı zaman zaman alaya alan bu gözlemci sessizce alt kata inip –1884 kışında tekrar tekrar– arzularını doyuran Austin'le Mabel'ı anahtar deliğinden gözetlemiş miydi acaba? Dickinson'ın biyografisini yazmış olan Sewall, Emily'nin "kısık, araştıran gözleriyle" insanları nasıl ölçüp biçtiğini anlatır. Bu aşkın *ménage à trois*'da Emily hayalete benzeyen bir dördüncü –kaçınılmaz dikizci rolündeki şair– olmuştur.

Yemek odasındaki tensel yemek David'in onayıyla gerçekleşti. Mabel'la David bunu önceden konuşmuşlardı ve özel bir kaderi olduğuna inanan Mabel, dünyevi bir şeyi ruhanileştirdi. "Yaşamımda bir tür kutsama var artık," diyordu kocasına. "[Austin'in] bana duyduğu sevgi kutsal bir şey; beni onurlandırıyor ve yüceltiyor. Bunun için Tanrı'ya her gün şükrediyorum." Çevre kiliselerde ebedi lanetlenme tehditleri savuran vaizler, söz konusu Mabel olduğunda nefeslerini boşa harcıyorlardı. Doğaya tapan bir kadındı o, neredeyse

pagandı. Onun Tanrısı, bir hanımefendiyi bayağı bir ahlaka tabi tutacak kadar sıradan değildi. Üstelik tarihin onu suçsuz çıkaracağına emindi. 1888'de Austin'e şunları yazdı: "Daha ilerideki bir zamanda doğmalıydık biz. [...] Günümüzün yüz ya da iki yüz yıl sonrasında dünya bizimle birlikte sevinirdi." Mabel'ın geleceğe bu denli güvenmesi dokunaklıdır.

"BÖYLESİ İLAHİ BİR AŞK"

Başka bir kadının kocasıyla gözünü bile kırpmadan zina yapan bu kadın, kendi kocasını elinde tutmakta kararlıydı. Ateşli genç çift, hâlâ ayda birkaç kez cinsel ilişkiye giren sevgi dolu ve birbirine düşkün hayat arkadaşlarına dönüşmüştü. Mabel evlilik yaşamını tatlı ve huzurlu buluyordu. David'i eskisinden de çok sevip takdir ediyor ve onu mutlu etmek istiyordu.

Mabel'ın Austin'in yanındayken, hatta onu düşünürken duyduğu coşkuyla bir tezat oluşturuyor bu. "Ah! Sevgilim!" diye yazıyordu ona –aşklarını ilk ilan edişlerinden üç yıl sonra. "Sevgilerimiz çözülmez şekilde iç içe geçmiş değil mi? Kelimelerle tarif edilemez bir saadet değil mi bu? Seni *seviyorum*, canım. [...] Ah, sevgilim! Ruhum sana ait – sonsuza dek. Bana hazırladığın yuva olduğunu söylediğin kalbinin en gizli yerinde sakla beni ve dışarı çıkmama asla izin verme."

Austin de onun coşkusuna karşılık vererek Mabel'ı romantik yazı yağmuruna tutuyordu: "Her geçen gün seni daha fazla, daha tatlı, daha heyecanlı, daha güçlü bir şekilde seviyorum. Her gün senin için duyduğum engin bir minnet ve mutlulukla doluyor içim. [...] Başka hiçbir cennet seninle karşılaştırılamaz." Püriten mirası zaman zaman Austin'e musallat oluyor ve bu denli talihsiz âşıkları kim suçlayabilir diye düşünüyordu. Ne de olsa Austin karısının kinine alışmakla kalmayıp, sevdiğinin kocasıyla da yakınlaşmak zorundaydı!

Naif bir narsist olan Mabel suçluluk duymuyor, yalnızca zaman zaman, her iki erkek de tümüyle ona ait olamayacağı için kendine acıyordu. Austin 1885 Noel'inde ailevi yükümlülükleriyle boğuşurken Mabel, "Tuhaf bir hayatım var [...] kimseninkine benzemiyor. [...] Kimi zaman çok daha mutlu," diye düşünüyordu. Ama

Sue'nun giderek artan düşmanlığı ve dış görünüşü kurtarma zorunluluğu onun neşeli kişiliğini bile zorlayacaktı.

Olağanüstü bir erkek olduğunu düşündüğü David, Mabel'ın tek tesellisiydi. Kendini hâlâ David'in küçük, mutlu karısı olarak görüyordu. Mabel'la David her gün, çoğunlukla Homestead'de Austin'le görüşmeye çalışıyorlardı. Kimi zaman üçü birlikte New England'ın güzel kırlarında yürüyüş yapıyorlardı. Ormanlarda geziniyor, yamaçlarda yaban çiçekleri topluyor, kızak gezisine çıkıyorlardı. Austin, Mabel'ın David'e duyduğu sevgi ve sadakati övüyor, bir zamanlar flörtçülüğüyle tanınan bu kadının vefakârlığına hayran oluyordu.

David ise kendi aşırı etkin libidosuna daha uygun bir yol seçti. Yıllar sonra Mabel kocasının aşk maceralarını eleştiremeyeceğini görüp, güncesine, "David'de masumane bir ahlaksızlık var," diye yazacaktı. On sayfa boyunca örnekler verecek ama sonra bunları yırtacaktı. David, Amherst ve civarındaki kadınları fethetmeye daha Austin'le Mabel'ın yıldızları kesişmeden başlamıştı. Kazanova tipi bir erkekti, yeniye kapılıyor, etek giymiş hiçbir şeyden kendini uzak tutmuyordu. Kızı Millicent'ın yazdığı gibi, "evimize gelen kadın konukların çoğuna sahip olmuş, hatta ben büyürken arkadaşlarım üzerinde çalışmaya başlamıştı." David kendini "hayvan" olmaya adamıştı ve aşkın bununla hiç ilgisi yoktu.

1884 baharında David, Mabel'ın zengin bir Bostonluyla evli olan kuzeni Caro Andrews'la uzun süreli bir ilişkiye girdi. Caro tombul ve güzel, pahalı giysiler giyen ve kocasından sıkılmış bir kadındı. Caro'yla David'in aşk mektupları elden ele geçiyor, Mabel da bunları okuyup şehvetli dillerinden yakınıyordu. Ama Caro'yla arkadaş kalmayı başararak 1885 yılında üç aylık Avrupa gezilerinde Andrew çiftine eşlik etti. Austin'le David Amherst'te yalnız kalmışlardı.

İki erkek giderek yakınlaştılar. Austin acı çekiyor, ama David onu teselli ediyordu. Yurtdışından ilk mektup alan hemen koşup bunu ötekiyle paylaşıyordu. David hastalandığında Austin iyileşene dek ona baktı. Genç adam aristokrat büyüğüne öteden beri hayrandı, ama artık ondan hoşlanmaya da başlamıştı. Mabel çok acı çektiğini iddia ederken, bir yandan da gemi yolcularını kendine hayran ediyor ve İngiltere'deki anıtları geziyordu. Austin, Emily'nin seya-

hat duygusunu yaşayabilmesi için, Mabel'dan gelen mektupları ya da bazı kısımlarını okumasında ısrar ediyordu. Emily Mabel'a şu unutulmaz sözlerin de yer aldığı bir mektup yolladı: "Benim için Shakespeare'e dokun." Bu döneme gelindiğinde şairin sağlığı bozulmaya başlamıştı ve artık odasından çıkamıyordu.

O yaz Austin'in aklına, Amherst sakinlerini kesinlikle dehşete düşürecek bir fikir geldi. Mabel'a, "Üçümüzün bir evde hep birlikte, ikimizin de istediği şekilde yaşamakta zorlanacağımızı sanmıyorum," diye yazdı. Sue'yu terk etme niyetinde olup olmadığı kesin değil, ama Kara Moğol pençelerini gösterdi. Genel olarak Sue ve Austin arasındaki yıpratma savaşları devam ediyordu; kimi zaman birbirleriyle konuşmuyorlar, kimi zamansa Sue dizlerinin üzerine çöküp, Mabel'ı terk etmesi için Austin'e yalvarıyordu. Ama bu kez onu bir oymacılık bıçağıyla tehdit etti. Austin, Sue'nun elinde toplumsal konumundan başka hiçbir şey kalmadığını anlamak zorunda kaldı; bu konumu tehdit ederse sonuç cinayet olabilirdi.

Mabel sonbaharda geri döndü; Emily ertesi bahar öldü. Gömülmeye hazırlanmasıyla Vinny'nin değil, yengesi Sue'nun uğraşmış olması ilginçtir. Oysa son zamanlarda sürekli Emily'yi yermiş, bir keresinde onu oturma odasında "bir erkeğin kollarında yatarken" gördüğünü öne sürmüştü. Sözünü ettiği erkek, Emily'nin yakın dostu, belki de talibi olan Yargıç Otis Lord olmalı. Emily'nin her tür kâğıda karalanmış çok sayıdaki dağınık şiirlerini tasnif edip yayımlama sorumluluğunu da Sue üstlendi.

Dell adı verilen üçüncü evde çalışmalar başlamıştı. Homestead'in yanındaki çayırlıkta inşa edilmiş olan bu Kraliçe Anne dönemi kır evinin sahibi Austin'di. David, Smith Koleji yakınlarında bir gözlemevinin inşasını denetlerken, bir yandan da burasının yapımıyla ilgilendi. Dell'in sıra dışı bir özelliği vardı: arka taraftaki merdivenler dışarıdan ikinci kata gizlice erişim sağlıyordu. David gözlemevinde yıldızları izlerken, Mabel gecelerini yatak odasında şömineyi yakıp âşığını bekleyerek geçirdi.

Zaman zaman uzun boylu bir gölge doğrudan yatak odasına tırmanırdı. Ardından, kapı kilitlenirdi. Kuşkulanacak kadar büyümüş ama soru soramayacak kadar tedirgin olan genç Millicent Todd, evin bir başka yerinde korkudan suspus olurdu. Gölge bir

süre sonra çıkar, onunla birlikte aşağı inen Mabel son bir öpücük için ona sarılıp, "Kralım!" diye haykırırdı. Daha sonra, Millicent odasında huzursuzluk içinde yatarken, geceyi bir ıslık sesi yarardı. Eve döndüğünü bildiren David olurdu bu. Millicent nihayet uykuya dalabilirdi.

Emily gönüllü bir dikizciydi, yeni izleyici Millicent ise bilmek istemediği şeyleri gözlemlemek zorunda kalıyordu. Mabel'ın iki ayrı yüzük takımı vardı: sağ elinde David'den gelen pırlanta bir nişan yüzüğüyle alyans, sol elinde de Austin'den gelen neredeyse aynı takım. Kendini her iki erkeğin de karısı olarak görüyordu. Bu yüzükleri görmek, Millicent'ın kendini "küçük düşmüş [...] ve bir açıdan evlatlıktan çıkarılmış" hissetmesine neden oluyordu. Kentin hoşnutsuzluğu çocuğu endişelendiriyordu.

Üçlünün Pazar akşamları Millicent'ı ne yaptığı bilinmiyor. Ama Dell'de üçü aşk yapıyorlardı. Austin'in güncesindeki (=) işaretinin yanında pek çok kez "bir tanıkla" notu yer alır ve Mabel'ın güncesinde de David'in karısıyla en iyi dostunu sevişirken izlediğini doğrulayan kanıtlar bulunmaktadır. Peter Gay, David'in karısının cinsel maceralarından aldığı zevke değindikten sonra, homoerotizme işaret eden bir not ekler: "[David] bilinçaltının en kuytu, en fazla korunan katmanlarında, kendi karısıyla Austin Dickinson'ın gizli ilişkisi yoluyla, eşinin âşığıyla yaşadığı duygusal yakınlıktan büyük bir erotik zevk almış olmalı." Biz David'in bu homoerotik unsurdan bilinçli olarak zevk alacak derecede özgür olduğuna ve büyük olasılıkla yatakta onlara katılarak Mabel'la sevişiğine de inanıyoruz.

Bu üçlü erotik oyunlar oynamakla kalmıyordu. Her biri Amherst yaşamında bir rol oynamayı da sürdürüyordu. Dedikoducular Austin'le Mabel'ın uzun araba gezilerine çıkıp saatlerce bir ağaç kümesinin altında mola verdiklerinin kuşkusuz farkındaydı. Kasabalılar Sue'nun her ne olursa olsun Main Street'te heybetli varlığını gösterdiğinde yüzündeki donuk bakışı görüyor ve dilinin keskinliğini hissediyorlardı. David'in her düzeyden kadınla yaşadığı maceraları gözden kaçırmış olamazlardı. Ama kuşkularını asla yüksek sesle dile getirmiyorlardı.

Kolej saymanlığını sürdüren Austin, cemaat meclisinin başkanlığına seçilmişti. Kasabaya bir halk parkı kazandırmak, kolej topraklarının peyzajını yaptırmak ve yeni bir mezarlık kurmak için uğraşıp duruyordu. Otelin önünde, elinde altın başlıklı bastonuyla öne çıkıp herkesin küçük sorunlarını anında çözen beye kim kafa tutabilirdi? Komşularının yararı için yorulmak bilmeden çalışıyordu.

Birinci sınıf gözlemevi uğruna mücadele etmeyi sürdüren David, güneş tutulmalarını izlemek amacıyla biri 1887'de Japonya'ya, ikincisiyse 1889-1890'da Batı Afrika'ya olmak üzere iki geziye çıktı. Şansı yoktu –her ikisinde de bulut örtüsü gözlemlerini mahvetti– ama Japonya seferinde ona eşlik eden Mabel, dergi yazarlığı kariyerinin temelini attı. Volkanik Fuji Dağı'na tırmanan ilk kadın oldu. Bu deneyimle ilgili anlatısı *Century*'de yayımlandı ve onu başka yazılar da izleyecekti. Mabel kadın kulüplerinde konuşma yapmaya ve kadın hakları konulu konferanslara katılmaya başladı. Ama edebiyat tarihinde kendine önemli bir yer edinmesini, Emily Dickinson'ın şiiriyle ilgilenmesi sağlayacaktı.

1880'lerin sonlarında, Sue'nun iki yıl boyunca oyalanıp sonunda Emily'nin şiirlerinin umutsuz vaka olduğuna karar vermesinden sonra, Vinnie şiirleri Mabel'a getirdi. Zaman zaman karalamadan ibaret olan bu şiirlerin derlenmesi, çözülmesi –Sewall'a göre "sık sık kriptografi boyutuna varan bir iş"ti bu– ve hassasiyetle düzeltilmesi, ardından yayımlanması gerekiyordu. Austin meşe ağacından güzel bir yazı masası hediye edip, Emily'nin kişiliği hakkındaki sezgilerini ileterek ilk işlerde ona yardım edebildiyse de, gönülsüz yayıncıları Emily'nin şiirlerinin yayımlanmaya değer olduğuna ikna etmek Mabel'a düştü.

Mabel'ın cesaretinin ve Emily Dickinson'ın şiirine duyduğu inancın öyküsü başka yerlerde anlatıldı. Biz ilk cildin 1890 sonbaharında yayımlandığını –çok geçmeden de ikincisinin çıktığını– söylemekle yetinelim. William Dean Howell *Harpers*'ta bu kitapları övgüye boğdu; Amerikan şiiri yeni ve kendine özgü bir ses bulmuştu. Mabel, Emily'nin mektuplarını derleyip düzeltmeye koyuldu; bu zorlu projenin tamamlanması 1894 sonlarını bulacak-

tı. Bir süreliğine en önemli Dickinson uzmanı oldu, şairin yaşamı ile çalışmaları hakkında konuşmalar yaptı.

Yeni özgürlüğünün tadını çıkarmakta olan Mabel, 1894 baharında Austin'in sağlığı bozulunca aceleyle Amherst'e döndü. Rakibesinin başarısı karşısında çileden çıkmış olan Sue şimdi kocasını sımsıkı pençesinde tutuyordu. Mabel aynı anda hem *Mektuplar*'ın provalarını okumak, hem de Vinnie'nin, Emily'nin yapıtlarından elde etmeyi düşündüğü büyük kazanç üzerindeki kontrolünden vazgeçmek istememesiyle uğraşmak zorundaydı. Mabel artık Vinnie'nin "korkunç bir yılan" olabileceğini görüyordu.

Austin'in yıl boyunca yaşadığı akciğer sorunları kış geldiğinde zatürreeye dönüştü. Sue onu eve hapsetmiş ve Mabel'ı görmesini yasaklamıştı. Mabel, Ned aracılığıyla ona mektup göndermeyi başardı. Hayatında hiç bu kadar mutsuz olmamıştı; "Seni öyle çok *istiyorum* ki! [...] Seni dışarıda dolaşırken ve yanaklarında o canım taze güller, üzerinde eski bol paltonla koşarak içeri girerken görmek istiyorum. [...] Bu duruma gerektiği gibi tahammül edemiyorum." Austin ise, başında bekleyen hemşire yasakladığı için neredeyse hiç yazamadı.

Mabel 12 Ağustos'ta, onu öpüp severek yeniden sağlığına kavuşturabileceğine emin olduğunu söylediği kısa, çaresizlik dolu bir not yazdı: "Yine de Çin daha yakın bir olasılık." Son mektubu "Seni seviyorum," sözcükleriyle bitiyordu. Yanıt gelmeyecekti. Austin Dickinson 16 Ağustos 1895'te, altmış altı yaşında öldü. Mabel güncesine, vefat eden sevgilisinin ardından tüm Amherst'in ağladığını yazdı. Yine de gerçekten yas tutan tek kişinin kendisi olduğunu düşünüyordu. Aslında beye değer veren pek çok insan vardı. Bunlardan biri olan David, "En iyi arkadaşım bu gece öldü ve ben çıkmaza düştüm," diye yazdı. Şaşkına dönen Millicent, annesiyle babasının saatlerce ağlamalarını izledi. David, başka hiçbir adamı bu kadar çok sevmemiş olduğuna yemin ediyordu.

Cenaze günü Mabel Evergreens'e gitti ve Ned yan kapıdan onu gizlice içeri aldı. "Her santimini tanıdığım ve öylesine sevdiğim sevgili beden oradaydı ve ben ona veda ettim," diye yazdı o gece. Yemek odasında Sue konukları ağırlarken Austin'in buz kesmiş ya-

nağını öpmüş ve elini tutmuştu. Mabel cenazeye katılmadı; kocasının sevgisini kaybetmiş olan İktidar, onun cesedine sahip olmuştu.

Sue, Austin'in Vinnie üzerinden Mabel'a bıraktığı toprak ve hisse senedi mirasının Dickinson ailesinde kalması için elinden geleni yaptı. Mabel'la Vinnie arasında açılmasını sağladığı dava 1897'de görüldü. Amherst'te fısıltıyla konuşulmuş olan bütün kirli çamaşırlar ortaya döküldü. Vinnie, Sue'nun emirlerine uydu ve Homestead'den dikizci bir hizmetçinin tanıklığı özellikle zarar verici oldu. Yargıç karakterini beğenmediği için Mabel, Austin'in ona bırakmak istediği her şeyi kaybetti. Temyizde Yargıç Oliver Wendell Holmes Jr. gibi önemli bir şahsiyet, dava yargıcının öznel bir karara varma hakkını onayladı. Günahkârlar bir Massachusetts mahkemesinden zaferle çıkamayacaklardı!

Amherst, Todd'ların kenti terk edeceğini düşünüyordu, ama dedikodu fırtınasına cesurca göğüs gerdiler. Yeni bir eve taşındılar ve David, gerekli donanıma sahip bir gözlemevinin inşasıyla ilgilendi. Mabel esas olarak seyahatleri hakkında konuşmalar yapmayı sürdürdü ve Kuzey Afrika ile And'lara yaptığı gökbilim seyahatlerinde David'e eşlik etti. Kocasını bir daha asla aynı insan olmayacağı konusunda uyarmış, neşesiyle coşkusu ise sonsuza dek yok olmuştu. Elli altı yaşında hafif bir inme geçirene dek, Austin'in son hediyesi olan göz alıcı kırmızı bir bisikletle Amherst'te dolaşıp durdu. Pek önem taşımayan bir-iki macera da yaşadı.

Özenli sakalı ve görmüş geçirmiş havasıyla yaşlandıkça daha da yakışıklı olan David Todd çapkınlığı sürdürdü. Mabel genel olarak itiraz etmiyordu, ama 1911'de basit bir daktilo kızla birlikte olmaya başladığında sabrını yitirdi. David ayrıca, Mars'ta akıllı yaşam bulunması olasılığını da kafaya takmıştı. 1900 başlarında Marslılarla iletişim kurma umuduyla, yeni icat edilmiş bir telsizle birlikte bir balona bindi. 1920'ye gelindiğinde, o akıl hastanesine yatırılmış, Mabel da Florida'da inzivaya çekilmişti. Artık yetişkin ve evli bir kadın olan Millicent babasını ziyarete gittiğinde David, Austin'e duyduğu sevgiden bahsetti. Sonra kızını Mabel zannederek onunla sevişmeye çalıştı.

Mabel 1886'da güncesine içini şöyle dökmüştü: "Pek çok öykü okudum, pek çok aşk mektubu aldım ve pek çok âşığın konuşma-

sını dinledim, ama [...] böylesi İlahi bir aşkı [...] ne duydum, ne okudum ne de hayal ettim. Hiçbir aşk öyküsü buna yaklaşamaz." Austin, Mabel ve David arasındaki sevgi, gerçekten de en iyi *ménage à trois*'larda görülen sihri gözler önüne seriyordu.

15

LUNAPARK TRENİ

Anaïs Nin ile Henry ve June Miller

Yazarlar kendileri de dahil, insanları yalayıp yutarlar.
ERICA JONG

"YERYÜZÜNÜN EN GÜZEL KADINI"

Yirminci yüzyıl başlarından itibaren sanatçıların ve sürgünlerin yuvası olan Montparnasse, tarihçesini yazanlardan biri tarafından mendile benzetilmiştir. Paris'in bu *quartier*'si ilk başlarda renkli ve hoş bir lekeydi, ardından Modigliani ve Picasso gibilerin kullandıkları bir ressam çaputu, sonra da onların taklitlerinin aşırı kullanılmış çaputu oldu. Bu çaput sonunda, çöpe atılacak derecede kirlendi – ama Amerikalı sürgünler gelmişlerdi ve onu bir hatıra olarak satın almak istiyorlardı.

Henry Miller, oyuncu eşi June (eski soyadı Mansfield) ve Anaïs Nin arasındaki *ménage à trois*'nın öyküsü, bu "bayramlık çaput"a benzemeye başladı: turist otobüsleri üçlünün hayaller bulvarını gezerken sırlar ortalığa saçıldı. Yaşanmış olayların titreşimleri, daha sonraki spekülasyonların ağırlığı altında boğuldu. Henry, June, Anaïs ve Anaïs'in dikizci kocası Hugo Guiler'in öyküsü üçlü (ya da dörtlü) bir aşkın paradigmasını ortaya koyduğundan, kanatlanma girişimlerinin onları bir kara deliğe savurmuş olması daha da acı. Onların ilişkisi duygusal açıdan bir lunapark treni gibiydi, gökyüzünün sınırsızlığına yükselmiş, ardından hızla karşılıklı suçlamaların derinliklerine dalmıştı.

1930'ların başında krize giren Amerikan ekonomisi, öteki sanayileşmiş ülkeleri de peşinden sürüklemekteydi. Rusya'yla Doğu ve Güney Avrupa, diktatörlüklerin topukları altında eziliyordu.

Berlin'in kırmızı ışıklı parıltısına rağmen Almanya, Nazi Kara Gömleklilere teslim olmuştu. Bir tek Paris'in Sol Yakası açıklığını ve yaratıcılığını korumuş; ressamlar, yazarlar, film yönetmenleri ve işsiz güçsüz yabancılar için bir sığınak, Hitler'le Stalin'in ışıkları söndürmelerinden önce Caz Çağı'nın son ezgilerinin yükseleceği bir yer olmuştu.

Herkesin aklında seks vardı. 1931'in sonlarına doğru, o sırada yirmi sekiz yaşında olan Anaïs Nin, D. H. Lawrence'a hayranlığını ortaya çıkaracak editör Lawrence Drake'le ilk düzeltmelerin üzerinden geçiyordu. İki savaş arasında Paris, avangard –yani müstehcen– konusunda uzmanlaşmış İngilizce kitap basan yayıncıların küçük endüstrisine ev sahipliği yapıyordu. Rus göçmeni Drake, bu yeni yazara kur yapmaya başladı.

Anaïs sedirde, çok hoşuna giden birkaç öpücükten sonra, âdet döneminde olduğunu söyledi. Drake pantolonunu indirerek cinsel organını çıkardı. Deneyimsiz kadın o akşam güncesinde, "Bana diz çöktürdü," diye yakınacaktı. "Ağzıma tuttu. Kırbaçlanmış gibi yerimden fırladım." Adama acıyan Anaïs, cinsel birleşme olmadan boşalmasına izin verdi. Eve koşup kocasına her şeyi anlattı ve ikisi aralıksız seviştiler.

Banker eşi olan bu süslü kadın, ünlü bir Katalan piyanisti olan Joaquin Nin'in kızıydı. Babası, Anaïs'i ve erkek kardeşlerini kırbaçlamaktan zevk alan bir sadistti. Bir Don Juan olan baba Nin, kızına çirkin olduğunu söylüyor, sonra çıplak fotoğraflarını çekiyordu. Anaïs daha on yaşındayken Joaquin ailesini terk edip genç bir kadın vârisle kaçtı. Manastırda yetiştirilmiş olan annesi Rosa, kızı New York'a götürdü ve burada, İspanyolca konuşan yabancıların arasında yaşadılar. Anaïs serseri babasına yazmaya başladı, ama mektuplarının hiçbirini göndermedi. Biriken bu malzeme, Anaïs'in "Aşk Güncesi"ne dönüştü. Günbegün çoğalarak, sonunda elle yazılmış 35.000 sayfayı ve 150 cildi buldu. Anaïs güncesini günah çıkarma aracı olarak görüyor ve işlediği günahları bağışlatmak için kullanıyordu.

Bu endamlı yeniyetme, ressamlara modellik ederek ailesinin geçimine katkıda bulunmak için okulu bıraktı. Havana'da çok tanıdığı vardı; 1923'te burada İskoç kökenli, eğitimli bir Amerikalı olan ve

Hugo adıyla bilinen Hugh Guiler'la evlendi. Yirmi yaşındaki narin gelin balayına çıktığında bakireydi. Ondan sekiz yaş büyük olan Hugo'nun cinsel deneyimi birazcık daha fazla, yataktaki becerileriyse kısıtlıydı. Anaïs ne kaçırdığını anlamaya ilk kez, Lawrence'ın romanlarını okuduğunda başlayacaktı.

Guiler 1925'te, First National Bank'in (Citibank'in atası) Paris bürosunun başkan yardımcısı oldu; maaşının dolara bağlı olması sayesinde genç evliler iyi bir hayat yaşayabileceklerdi. 1929 krizi nedeniyle taşınmak zorunda kaldıkları orta sınıf banliyösü Louveciennes'de, bir zamanlar Madam du Barry'ye ait olan eski bir evi satın aldılar. Hugo'nun geliri hizmetçi tutmaya yetiyor ve karısının dekorasyon ve astroloji gibi hobilerle uğraşmasını sağlamaktan zevk duyuyordu.

Anaïs, üniversitede Hugo'nun akıl hocası olmuş Amerikalı bir yazar dahil, başlamadan biten bazı ilişkiler yaşadı. Sözde sadakatsizliğine dair bir itirafı Hugo'nun performansını körükleyince pek memnun oldu. Eşsiz İspanyol-Fas tarzı evlerinde kocasının müşterilerini ağırlamayı sürdürdü. Bu aşamada Anaïs'le Hugo, Fransa'da yaşayan yabancı çift Gerald ve Sara Murphy tarzında bir "altın çift" görüntüsü sergilemekteydiler.

Henry Miller'ın geçimini sağlayan Richard Osborn adlı bir avukat, bedava öğle yemeği yemesi için Aralık 1931'de onu Louveciennes'e getirdi. Henry 1891'de Manhattan'ın Alman kesiminde doğmuştu. Babasının terzi dükkânı vardı ve aile, yeni gelen Yahudi ve İtalyan göçmenlerden kaçmak için Williambsburg'a, ardından daha da uzağa, Brooklyn'e taşınmıştı. Baba Miller içiyor, karısıysa ona lanet okuyordu. Henry annesini "birinci sınıf bir kaltak" olarak görüyordu.

Henry sert erkek değil, kitap okuyan biriydi. Gençliğinde iki arkadaşıyla eşcinsel ilişki yaşadı ve Kent Koleji'ne giderken kendisine Spencer'ın *Faerie Queene*'inin (Periler Kraliçesi) ödev olarak verilmesi üzerine okulu bıraktı. Henry tüm yaşamı boyunca eşcinsellik konusunda alıngan davrandı. Kendisinden büyük bir dul kadınla ilişkisi oldu, ardından daha genç yaştaki Beatrice'le üçlü bir ilişkiye girdi ve 1917'de askerlikten kaçmak için onunla evlendi. Kısa sürede sona erecek bu mutsuz evliliğe, Beatrice'in onlarla birlikte ya-

şayan annesi Catherine damgasını vurdu. Henry, Catherine'i seksi buluyordu ve sonraları, "önce kızıyla, ardından annesiyle," yatağa girmiş olduğunu öne sürecekti.

Miller gayet şık giyinip bildik bir dans salonu züppesi olabilirdi. Ama biyografisini yazmış olan Robert Ferguson onda bir Püriten tarzı ve elbette, "a.cık"lı alaycı konuşmasının altında bir kadın düşmanlığı havası görmüştür. Anaïs'in tanıştığı adam kırkını geçmiş, Montparnasse dışında hiç tanınmayan bir kahve filozofuydu. Çaresizliğe kapılıp kendini Seine'e atmayı düşünmüştü, ama şimdi hayatta kalmak için arkadaşlarını sömürüyordu. Bunlardan biri olan, tuhaf adlı Waldy Bald, *Paris Tribune*'de dedikodu yazarıydı; Henry'yi gamsız bir serseri olarak resmetmişti: "Söylediğine göre kendisini rahatsız eden tek şey, diş fırçasının olmamasıydı. 'Arada bir –diyelim ki üç günde bir– dişlerini temizleyebiliyorsan aylaklıkta bir sorun yok. Aksi takdirde kendini kötü hissedersin.'"

Miller'ı New York'tan ayrılıp Paris'e gitmeye teşvik etmiş olan, ama para yollamayı ihmal eden ikinci karısı June, Dostoyevski'nin meşru vârisi olduğuna inandırmıştı onu. Ne var ki yayımlatmayı başaramadığı ilk üç romanı acemice yazılmış ve yersiz bir Yahudi düşmanlığıyla bezenmişti. Erica Jong'un gözlemine göre Miller o dönemde "Victoria çağı romantizmine ve Dreiser gerçekçiliğine öykünerek" yazıyor ve kendi sesini arıyordu. Anaïs'in büyülü şatosunda, baştan çıkarıcı ev sahibesinin çekimine kapıldığı öğle yemeğinde bulmaya başladı bu sesi. Anaïs'in iri badem gözleri, uzun ince bir burnu, kırmızı yay gibi bir ağzı ve tebeşir beyazı oval bir yüzü vardı. Simsiyah saçları ve kendine özgü giyim tarzıyla –Paris'te bile– baş döndürüyordu.

Henry bildik bir numaraya başvurup, beklenmedik bir biçimde New York'tan –beş parasız halde ve uzun yırtmaçlı kıyafetlerden oluşan bir gardıropla– çıkagelmiş olan June'u methetmeye başladı. Karısının şuh cazibesiyle övünerek hem cinsel kudretinin reklamını yapabilecek, hem de kendini onun düzenbazlıklarının kurbanı gibi gösterebilecekti. Kendi değerinden emin olmayan ve talihsiz kişilere hayırsever kadın rolünü oynamaktan hoşlanan Anaïs'i ikna edecek bir bileşimdi bu.

Henry'nin yazılarındaki yabanilikten etkilenmiş olan Anaïs, onun "sıcak, neşeli, rahat, doğal" olmasına şaşırmıştı. Yarı kel kafasıyla duygusal bir keşişi hatırlatıyordu ona. Soğukkanlı mavi gözlerini ve hassas ağzını fark etmişti. Ölçülü Hugo'nun tam tersi olan Henry hayat şarabını içiyor ve Anaïs'i güldürüyordu. Büyülenerek, yılbaşı gecesi yazarla karısını akşam yemeğine davet etti. Anaïs, "yeryüzünün en güzel kadını" hakkındaki ilk izlenimlerini kaydetmiştir. (June'un, Kodak tarafından desteklenen bir amatör fotoğraf ödülünü kazanmış olan aynı adlı bir portresine yaptığı bir göndermedir bu sözler.) Çağdaşları June'u Greta Garbo'yla kıyaslıyorlardı. Solgun tenli, kaşları alınmış ve şeytani, insanı etkileyen bir gülümsemesi olan bu muhteşem sarışın karşısında Anaïs ezildiğini hissetmişti. June'un üzerinde siyah bir pelerinle, yürüdükçe dalgalanan bir elbise vardı; bir kulağından kedigözünden bir küpe sarkıyordu. Anaïs onun yerinde olmayı çok istemişti.

Zarif oturma odasında Henry'yle June sokak kedileri gibi dalaşıyorlardı. Eski kavgaları yeniden ortaya çıkarmışlardı. Hugo espri yapmaya çalıştığında Anaïs ona çok öfkelendi. June'un uyuşturucu kullandığını, gangster dilini bildiğini ve bir kadınla birlikte olduğunu duymuştu. Ama başkalarında çarpıcı tepkiler yaratan Baudelaire tarzı güzelliği yüzünden tatminsiz olduğunu da sezmişti.

Kayısı renkli yemek odasındaki akşam yemeğinde, Henry sufleyi didikledi ve fileminyonun biftek olduğunu anlayamadı. Ardından dördü birlikte tiyatroya gittiler ve kol kola girmiş iki kadın heyecan yarattı. Gittikleri kafede kadınlar el ele tutuştular. Masada kalp çarpıntıları içinde June'un karşısında oturan Anaïs, onun tekinsiz bakışlarından ve dünyanın en eski mesleğinin havasını taşımasından büyülenmişti. June'u öğle yemeğine davet etti.

Uzun zamandır işbirliği içindeki Henry'yle June, genç kadının cazibesine kapılan kadın düşkünlerini dolandırmaya zaten alışkındılar. Bu yağlı çifte bir oyun oynamayı düşündüler. June durumu şöyle analiz edecekti: "Anaïs hayatından sıkılmıştı, bu yüzden bizi ele aldı." Nin kendini feda etmeye can atıyordu. Güncesinde June'a her şeyini verebileceğini itiraf etti. İlginçtir ki, üç evli âşıktan oluşan bu üçlü ilişkide alıcı taraf Nin olacaktı.

1907'de June henüz küçük bir çocukken, ailesi Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Karpat Dağları'ndaki bir bölgesinden Brooklyn'e göç etmişti. Galiçya kökenliydiler (günümüzde güney Polonya); Yahudi göçmenler arasında Galiçyalı kadınlar şehvetli olmalarıyla ünlüydü. Gözü yükseklerde bir oyuncu olan June, Smerth soyadını bıraktı ve (yazar Katherine Mansfield onuruna) Mansfield soyadını aldı. Aksanından kurtulup, içki yasağı nedeniyle altın çağını yaşamakta olan Greenwich Village batakhanelerine takılmaya başladı. 1923'te, yani Anaïs'in Hugo'yla evlendiği yıl, on yedi yaşındaki June Broadway'de bir dans salonunda kiralık dansçılık yaparak ailesinin geçimine katkıda bulunuyordu. Kısa boylu, miyop, kelleşmekte olan bir müşterisine, edebiyattan bahsettiği için tutuldu.

Karısından ve işinden mutsuz olan Henry için June, tekdüze yaşamına "sahnenin sihirli dünyasından inmiş bir seks tanrıçası"ydı. June'un peşine düştü, Beatrice'ten boşandı ve ertesi yıl June'la evlendiler. Birkaç yıl içinde evlilikleri karaya oturdu. New York'ta Henry yazmaya çalışırken, June 1920'lerin deyimiyle servet avcılığı yaparak inişli çıkışlı bir yaşam sürüyordu. Parasını sağdığı nazik bir yaşlı adam olan Pop Roland onun yüzünden kendini öldürdü. Anaïs'i heyecanlandırıp, karşısındaki kadını kendisinin daha sert bir örneği olarak model almaya yönlendiren de onun bu *femme-fatale* havasıydı.

Anaïs'in hayran olduğu kadın onun kadar yetenekli ve anlaşılması güç biri değildi. Bununla birlikte Anaïs, Henry'nin karısının oyunculuk yeteneğini hafife aldığını da fark etmişti. June kendi kariyeriyle ilgilendiği zaman, yönetmenler ona rol veriyorlardı; Ibsen ve Shaw tarafından yazılmış rollerde oynamıştı. Anaïs, Henry'ye, kendisi onaylamadığı için June'u Broadway sahnelerinden uzak tuttuğunu hatırlattı. Ama Nin'in güncesinde anlattıklarında, June'un çıkarları çok geçmeden ortadan kaybolur. Henry ise kocasının ölümüne dek Anaïs'in şerefine gölge düşürmemeye söz vermiş olduğundan, kendi yazdıklarında Paris'te yaşanan bu üçlü ilişki konusunda alışılmadık derecede ketum davranmıştır. Miller 1980'de, yani Hugh Guiler'dan önce öldüğü için, Nin'in katılımcılardan

yalnızca birinin bakış açısını yansıtan güncesi doğal olarak bu çığır açıcı üçlü konusunda başlıca bilgi kaynağı olmuştur.

Bu üç yönlü ilişkinin sonucu June'u çok şaşırtacaktı. "Henry ve ben kaynaşarak tek bir varlığa dönüşmüştük," iddiasını yaşamının sonuna dek sürdürecekti. Daha da önemlisi, Miller'la Nin'in ünleri, her şeyin *o zamanlar* nasıl olduğunu gözlerden saklamıştır. Çağdaşlarına göre yıldız gibi görünen, hakkında konuşmaya değer olan, June'du; Philip Kaufman'ın *Henry ve June* adlı filmine, Uma Thurman tarafından beceriksizce bir Brooklyn aksanıyla oynanan onun karakterinin hâkim olmasının en önemli nedenlerinden biri budur.

Wambly Bald, June'un Paris'e gelişini şöyle anlatır: "Ölüm maskesini takıyor ve solgun güzelliğiyle onları kendine baktırıyor. Caddeyi geçip Select'e giriyor. [...] Montparnasse, June Mansfield için yalnızca bir sahnedir."

June *Miller* değil! Fransa'da yaşayan yabancılar bu baştan çıkarıcı Amerikalıyı dillerinden düşürmüyorlardı. Sıra dışı görünüşünün üzerine eklenen gizemli davranışlarıyla bir efsaneye dönüşmüştü: rüzgârda uçuşan saçlar, "altın suyuna batırılmış bir bakır", gece mavisi kirpikler ve siyah ruj, "bir çift ela oyuk" olan gözler. Punk modasından elli yıl önce bir punk olan June, Cocteau'yla Picasso'yu büyüleyecek kadar çarpıcı, onları sahtekâr olarak görüp başından savacak kadar da naifti. Henry için June, elde edebildiği tek değerli şey gibiydi. Anaïs içinse, sahip olmayı arzuladığı benliğin bu ayna görüntüsü hem rakip hem ödüldü ve onun varlığını oburca tüketecekti.

"SENİ İÇİMDE HİSSEDİYORUM"

Evinde baş başa oldukları bir sırada Anaïs, "Lezbiyen misin?" diye sordu June'a. June soruyu savuşturdu, sonra ev sahibesinin gül rengi elbisesine iltifat etti. June'un şaşırtıcı ürkekliği Anaïs'i heyecanlandırmıştı. Vücuduna hayranlık duyuyor ve onu çıplak görmek istiyordu. June'un göğüslerini öpmek için çıldırıyordu. Baştan çıkaran rolünü Anais üstlendi.

Kazanova gibi Nin de, güncesinin olanak sağladığı içgözleme dayanıyordu. "Erkeksi bir yönü" olduğunu, zayıf erkekleri sevdi-

ğini itiraf ediyordu. June'un özgürlüğüne ve doğallığına imreniyordu. Yeniden karşılaştıklarında Anaïs, Akdenizli görüntüsünü vurgulamak için Medici yakalı bir palto giyip siyah eşarp takmıştı. June ise eski püskü ayakkabıları, yıpranmış pelerini ve eski menekşe rengi şapkasıyla bile göz kamaştırıyordu. Anaïs çoraplar, sandaletler, mercan küpeler ve turkuvaz bir yüzükle donattı onu. June'u giydirerek ona sahip olduğunu hissediyordu. June onunla birlikte afyon içmek istediğinde heyecandan titredi.

Henry bir kenara itildiğini hissediyordu. Bu arada Hugo, June'dan kaçıyordu. Anaïs'in normalde son derece hoşgörülü olan kocası, June'un hediye ettiği, üzerinde kedigözü taşı olan bileziği karısının kolundan çekip çıkarmaya çalışmıştı. Anaïs'in oluşturmakta olduğu erotik üçgene katılmayacaktı. Erkek rakipler homoerotizmini tahrik ediyor, ama bir kadını karısının âşığı olarak kabullenmekte zorlanıyordu. Anaïs'in *House Of Incest*'te (Ensest Evi) June hakkında yazdığı satırlar Hugo'yu hayrete düşürecekti: "Güzelliğin beni boğuyor, özümü boğuyor. Güzelliğin beni yaktığında, daha önce erkeklerin önünde asla erimediğim gibi eriyorum. [...] Seni içimde hissediyorum; seni içiyormuş gibi, kendi sesimin boğuklaştığını hissediyorum."

Anaïs, June'un iri göğüslü bedenini arzuluyordu, ama bu bedeni ancak bir anlığına tutabiliyor, sonra June elinden kaçıp gidiyordu. June'un New York'a gitmesinden önce son bir kez buluştular. İkisi havyar yerken Rus çingeneler şarkı söylüyordu. June, "İşler benim için ne kadar kötü olursa olsun, bana şampanya alacak birini her zaman bulurum," dedi ona. Grubu tamamlayan üçüncü kişi Kont Bruga, başına bir Meksika şapkası geçirilmiş mor saçlı bir kuklaydı. Kuklanın yapımcısı, June'un eski âşıklarından Jean Kronski akıl hastanesine kapatılmıştı, ama June onun yerine bir çocuk gibi yanında taşıyordu kontu.

İki kadın ilişkilerini beklemeye aldılar. Takside vedalaşırlarken Anaïs, June'u uzun uzun öptü. Sonradan Henry'le birlikte Anaïs'in bahçesinde yürüyüp muğlak bir metinle karşılaşmış iki Kabalacı gibi onun karısı konusunda kafa yorarken, "Kadınlar arasındaki aşk bir sığınaktır ve uyuma kaçıştır," diyecekti ona. Anaïs'in fark ettiği üzere, Henry de June'u öteki erkekler gibi görüyordu: yüzey-

den. Wambly Bald, "altın yüzlü kız," der onun için; anlamıysa bir fahişe olduğuydu. Nin'in hem kadın hem sanatçı olarak kendini yaratmak için June'un acımasız narsisizmini benimsemeye, onun "persona"sını edinmeye ihtiyacı vardı. Kaufman'ın filminde Anaïs' in Hugo'yla yataktayken, "June'un güzel bedeniyle seviş," dediği o sapkın anın anlamı budur. June'un cüretinden hoşlanmayan Hugo, karısının June'u oynarken hayalinde Henry'yle seviştiğini anlamaz. Anaïs de buna karşılık, Hugo'nun üçlü ilişkideki dördüncülük işlevini anlamaz. Hugo, tıpkı sonradan karısıyla ilgili sanat filmleri yaparken olduğu gibi, olup biteni izleyen seyircidir.

Anaïs Henry'den fiziksel ve heyecan verici olanı istiyordu, acı verse bile. Onun çirkinliğinden, "hayvansı burnu"ndan hoşlanıyordu. *Yengeç Dönencesi*'nin yazarıyla zampara kahramanının aynı kişi olduğunu sanmıştı. 8 Mart 1932'de Hotel Central'daki ilk âlemlerinin ardından hayal kırıklığına uğramış görünür. Henry, Brooklyn aksanıyla, "Daha fazla yabanilik mi bekliyordun?" diye sorar. Yarı karanlıkta, şömine rafının üzerinde June'un bir portresi görülmektedir.

Miller-Nin ilişkisi başlamıştı ve yirminci yüzyıl otobiyografik kurgusunun yazılışında ve eskiden birbirinden ayrı olan bu iki türün birleşmesinde çok önemli bir rol oynayacaktı. Ama biz burada, ilişkiye bir üçüncünün katılmasını gerektiren ihtiyaçla ilgileniyoruz. Anaïs kendini Henry'nin dehasıyla June'un ayartıcılığı arasında büyülenmiş (gözde sözcüklerinden biri) halde bulmuştu. June uzaktayken Henry'yle onun hakkında konuşmak, birleşmelerinin heyecanını artırıyordu.

Âşıklar Lawrence tarzı bir tutkuya kapıldıklarını hissediyorlardı. Orospulara alışkın olan Henry, Anaïs'in vahşiliğinden huzursuzdu. "Senin parçaların üzerime yapışmış olarak geldim," diye yazıyordu ona. "Yürüyor, bir kan okyanusunda yüzüyorum, senin Endülüs kanın, damıtılmış ve zehirli." Anaïs tuttukları küçük, bakımsız odayı, Henry'nin gür sesi ve ağzıyla karşılaştırıyordu. Kendini "ılık kana batar" gibi hissediyordu. Miller onu yavaş salınımlar, duraklamalar ve dönüşlerle heyecanlandırıyordu.

Anaïs hazzın doruğuna yükselmişti, sonradan psikanalistine bunda zorlandığını itiraf edecekti. Hugo'yla uyumsuzluklarının

fiziksel olduğu sonucuna vardı: cinsel organı öyle büyük ve darbeleri öyle doğrudandı ki, Anaïs'e zevkten çok rahatsızlık veriyordu. Kocasını duygusal merkezinden itmeye başladı ve Hugo bu yeri bir daha asla kazanamadı.

Anaïs'in June'a hayranlığı, Henry'yle geçirdiği her ana yansıyordu. Güncesinde öteki kadını günle gece arasındaki sınırı yok eden bir vampir olarak tasvir ediyordu. June'un başkalarına acı çektirme cesaretini ve daha alışıldık bir düzeyde, bir ev kadınının görevlerini üstlenmeyi reddedişini övüyordu. Henry'ye güncesini okuyarak, June'a duyduğu arzuyu ortaya dökmeye başladı; bunun Henry'nin kendisini daha fazla sevmesini sağlayacağını iddia ediyordu.

Anaïs Mart 1932'de, Henry'yle daha kolay bulaşabilmek amacıyla onun işçi sınıfı banliyösü Clichy'deki bir daireye taşınması için gerekli ödemeleri yaptı. Nihayet Henry'nin başının üzerinde bir çatı, Anaïs'in de kendisine bağımlı bir âşığı vardı. Birbirlerine uzun uzun mektup yazıyorlar ve Anaïs bunları yatakta okuyup, hışır hışır yastığının altına sokuyordu. Kendisi uyuduğunda Hugo'nun bunları okuyabileceğini düşünerek tatlı bir korku duyuyordu. Oysa Hugo aksine heyecanlanıyor ve her gece ona sahip oluyordu. Anaïs tek bir erkekten, pezevenginden zevk alan fahişenin edilgenliğine bürünmüştü; Hugo'nun Henry olduğunu hayal ederek, eş ve orospu rollerini birbirine karıştırıyordu.

Anaïs acı çekmek, güzel evini ve çalışkan kocasını feda etmekle ilgili hayaller görmeye başladı. Henry'nin onu öldürmesiyle ilgili fanteziler kuruyordu. Hugo'nun sağladığı güvenli sığınakta yazılarını yazıyor, ardından yine bir erotik üçgen için Clichy'ye koşuyordu. Henry'nin şairane bakışlı hassas bir adam olan Avusturyalı dalkavuk ev arkadaşı Fred Perles'le flört etmek hoşuna gidiyordu. Güncesine bu mezbelelikte yaşanmış sahneleri de kaydetmiştir: "Küçücük mutfakta üçümüz neredeyse birbirimize değiyoruz. Henry [...] beni öpmek için ilerledi ve Fred biz öpüşürken bakmadı. [...] Fred bana karşı daha hassas bir bölgeye yönelik hisler besliyordu, bu nedenle Henry beni öperken elimi Fred'e uzatmak ve iki aşkımı da tutmak istedim."

Anaïs ısırıklar, titremeler ve inlemelerle Henry'yle sevişirken, Fred'in dinlemekte olduğunu biliyordu. Gelecekte, okurlarının di-

kizciliğini sömürmek için tutkularını güncesinde yeniden ele alarak kendi kendini dikizleme madeninden yararlanacaktı. Kısıtlamalarını kendini yaratıcı bir biçimde vererek aşıyordu. Anaïs gençliğinde bir Katolik ayinine katıldığında cinsel arzudan nefesi kesilmişti. Şimdiyse Henry'yi orgazm olurken ağzına alması, onun da orgazm olmasını sağlıyordu. Henry, Anais'in yediği Baba olmuştu.

Henry'nin ona dayattığı sevgi sözcükleri karşısında ürküyordu. Ama narin cildi üzerinde iz bırakan yamyamlığından büyük zevk alıyordu. Bir keresinde, Louveciennes'deki konuk odasında gizlice Henry'nin yanına gittikten sonra, sevişmelerinin izlerini taşıyan iç çamaşırlarıyla Hugo'nun önünde geçit yaptı. Onun iç çamaşırlarını koklamaktan hoşlanan kocası durumun zaten farkındaydı elbet. Anaïs vahşice bir tutku uyandırabilmek için ona işkence etmeyi sürdürdü; Hugo'dan ancak bu şekilde zevk alabiliyordu. Nin doğuştan üçgenciydi, avını tuzağa düşürmek için kıskançlık yemini atıyordu.

Henry'yle Anaïs'in ilişkisi komik bir canavarlığı gözler önüne seriyordu. Henry onun etini, sadomazoşist Algernon Swinburne'ü memnun edecek bir oburlukla ısırıyordu. "Sen benim için yiyecek ve içeceksin, tüm o kanlı mekanizmasın," diye yazıyordu. Daha önce June'a da yaptığı gibi omzunu ısırıp kızartması onu memnun ederdi. Ama Nin'in eğilimleri daha psikolojikti. Henry'yi kendi büyüleyici inine getiriyor ve Henry burada onu kendini bir hiçe vermeye tenezzül eden bir prenses olarak betimliyordu. Beyi bankada çalışırken, hanımefendi Henry'yi kırmızı bir örtüyle kaplı evlilik yatağında kendisini düzmeye davet ediyordu. Kocasını eskiden kalma bir yöntemle boynuzluyordu. Uyuyan kişi yatağında, yalnızca rüyalardan ibaret de olsa kendinden bir şeyler bırakır; dolayısıyla bu sadakatsizlikte bir hayalet olarak, Hugo da yer alıyordu.

Bahar aylarında Anaïs, psikanalizin Fransa'daki öncülerinden biri olan Doktor René Allendy'yle psikanalize başladı. Çok geçmeden onu da gittikçe kabaran hayranlar listesine ekledi. Doktor, Anaïs'in gaddarca sevilme ihtiyacının farkındaydı, ama genç kadın tedaviyi başka bir yerde arayacaktı. "Henry'yle ikimizin oturup June'a olan aşkımız, onun o muhteşem anları hakkında konuşabilmemiz benim için en büyük zaferdir," diye içini dökecekti güncesine.

Aslında yanlarında bulunmayan kişi, iki yazar arasındaki sıra dışı anlaşmazlığın nedeniydi. Henry'nin *Yengeç Dönencesi*'ni, Anaïs'in de *Ensest Evi*'ni yazmaya başladıkları sırada Anaïs, onun June hakkındaki *kendi* görüşünü ödünç aldığını fark etti. Vermeye hiç niyetli olmadığı bir armağandı bu. Bulduğu edebi çözüm, kurnazlığa ve kaçamaklara başvurarak, kendi karanlık yönünün ikizi olan bir karakter yaratmak oldu. June'un yavaş yavaş gözden kayboluşunu yansıtmak isteyen Nin'in gizli tarzı, Jung'un rüyadan dışarıya doğru bir yol izleme tavsiyesine uyuyordu.

Bu arada âşıklar giderek daha patavatsız davranıyor, yemek masasında, ardından halının üzerinde sevişiyorlardı. Henry malikânenin yeni efendisi olmayı hayal ediyordu. Ağustos 1932'de Anaïs'e şunları yazdı: "Louveciennes'deki bir evlilikti. [...] Bu hayali gerçeğe dönüştürmek istiyorum. Hayat ve Edebiyat birleşmiş, dinamosu aşk [...] biz neredeysek orası yuva." Hugo'yu terk edip kendisiyle İspanya'ya kaçması için Anaïs'e baskı yapıyordu. Anaïs Henry'nin kirasını ödedi, ona gözlük ve giysiler satın aldı, hatta burnuna estetik ameliyat yaptırmak için kısa bir süreliğine ayrıldığında, orospularla yatması için ona para bile yolladı. Henry'ye "ebedi kocam" diyordu.

June'un Amerika'dan telgraf çekmeye başlaması Henry'nin canını sıktı, Anaïs'i ise heyecanlandırdı. June'u yabancılara istediğini yaptıran, ipek kozasındaki güzel bir pervane olarak hayal ediyordu. Onun gelişini beklerken erotik bir rüya gördü: "Beni öperek uyandırdı. [...] Ona mastürbasyon yapmamı istedi. Bunu büyük bir beceriyle yaptım ve sanki kendime yapıyormuşum gibi heyecan yaşadım. Verdiğim zevk için minnettar oldu ve giderken bana teşekkür etti. 'Şimdi gidip Henry'yi göreceğim,' dedi."

Anaïs'in öteki kadında aradığı, seksten daha derin bir şeydi. June toplum ve cinsiyetle ilgili kısıtlamaları ardında bırakmıştı, Anaïs ise onu kendi zevki için alıkoyan Hugo'nun ellerindeydi. Bu nedenle Henry'nin yanındayken alçalma fantezilerini dışa vurmak zorunda hissediyordu kendini. Ekim ayında June bir sessiz film yıldızı cakasıyla kente geldi. Hangi otelde kaldığını tüm Montparnasse biliyordu. Henry, karısının tutsağı olduğunu ve onu yalnızca Anaïs'in kurtarabileceğini söylüyordu. Günce yazarı, "June'u Henry'yle

yüzleştirmek, ikimize birden işkence etmesine izin vermek, onu sevmek, onun ve Henry'nin sevgisini kazanmak" arzusuna kapıldı.

Kıskançlıkla şefkat arasındaki yarış, üçünde de doludizgin devam ediyordu. Duygusal lunapark treni giderek kararan bir geceyi yarıp geçti. Scott Fitzgerald'ın kadın kahramanları kadar narin olan June, sönmekte olan Caz Çağı'nın ete kemiğe bürünmüş haliydi. Apsentini yudumlarken, "İnsanlar benden nefret ediyorlar, çünkü onları mahvediyorum," diye böbürleniyordu. "İçlerinde uyuyan ahlaksızlığı uyandırıyorum." Ne var ki June Mansfield'ın hileleri, yakında siperlerde ve esir kamplarında sahnelenecek olan dünya çapındaki trajedi arasında kaybolup gidecekti. Paris'te yaşayan Amerikalılar evlerine dönüp anılarını yazacaklardı.

Her zamanki gibi modanın öncüsü olan Paris, Yamyamlık Çağı'na giriyordu. Kafe toplumu, sözde-Afrikalılar için delirmekteydi. Muzdan eteğiyle sahnede hüküm süren Josephine Baker tasmalı leoparıyla bulvarlarda yürüyordu; en çok alıntılanan yazarsa, Kongo'da insan eti yemekle ünlü Amerikalı maceracı William Seabrook'tu. Bu arada asıl yamyamlar Avrupa'nın ortasında dişlerini bilemekteydiler. 1933 sonbaharında Henry, June ve Anaïs'in üçlü aşk kazanı kaynıyordu.

"BÜYÜK AŞKIN VE BÜYÜK İHANETİN MUHTEŞEM ÖYKÜSÜ"

İlişkideki üçüncü kişiler genellikle gözümüzde bulanık kalırlar. Kendi dönemlerinde taşıdıkları önem ne olursa olsun, arkalarında ilgi çekmeyi sürdürecek kayıtlar –mektuplar, kitaplar, resimler– bırakmazlarsa, anıları silinip gider. June Miller yazar olmasa da, geniş çaplı bir kurgu ve kurgu-dışı külliyatın konusu oldu. Henry Miller *Yengeç Dönencesi*'ni "Ona" adadı ve *Rosy* adlı otobiyografik üçlemesinin ana karakteri de (yazarın kendisiyle birlikte) oydu. Orpheum Palace'ta birlikte ilk kez dans etmelerinden itibaren June, Henry'nin yaşamını ve mektuplarını istila etti. Onun Molly Bloom'u oldu. Ama Boris Pasternak'ın Lara'sı gibi, hem gerçek bir kadın hem hayali bir sevgiliydi. Anaïs Nin de –romanlarında ve daha açık olarak güncesinde– June'u betimledi. *Henry ve June*

adlı filmin en hareketli anlarında Uma Thurman'ın oynadığı aşırı şehvetli karakter sayesinde üçüncü bir bakış açısına bile sahip olduk. Bu kadar teşhir edilmiş olmasına rağmen, tarihsel June Miller neden hâlâ bu kadar muğlak bir karakter?

Acımasızca sanata adanmış bir üçlüyle karşı karşıyayız. Bu iki canavar yazar, Nin ve Miller, June'u son el kol hareketine dek oburca tükettiler. Onlar kendi yaratıcı güçlerini boşaltırken, gerçek dünyada kendi başının çaresine bakmak zorunda bırakılan kadın bir gölgeye dönüştü. Sanatçılar arasında pek de ender olmayan, üçüncüyü yiyen yamyamca bir ilişkiydi bu. June'un sonunda kendini yeniden toparlamış olması cesaret vericidir.

Bir telgraf yağmurunun ardından June, Ekim 1932'de meteliksiz halde Paris'e geldi. Bir otele yerleşti, resepsiyon görevlisinden taksi parasını ödemesini istedi ve ödemeye hiç niyetli olmadığı hesabını kabartmaya koyuldu. Para yollamaları için arkadaşlarına telgraf çektikten sonra, hayranlarını selamlamak üzere Dôme'a gitti. "Perde açılıyor," der Wambly Bald heyecanla. "June seyirciye bayılır." Bir hafta sonra June, Henry'yi ziyaret etti ve *Dönence*'sine bir göz attıktan sonra, kendini korumak için Louveciennes'e koştu.

Anaïs'in verdiği bilgiye göre sakin, güzel konuşan bir kadın olan June, korunmak için kendi kocasından yalvararak yardım istedi. Acı acı Miller'ın onu "karmaşık", "cansız" hale getirdiğinden ve "öldürdü[ğü]"nden yakındı. "Kendisine eziyet çektirecek, nefret edebileceği kurmaca bir şahsiyet oluşturdu: yaratmak için kendini nefretle kırbaçlaması gerekiyor." Henry'nin June'u çarpıtıp yaraladığını Anaïs de kabul ediyor ve June için her şeyi yapabileceğini hissediyordu. Ama June'un en bildik şekilde ihanete uğradığını keşfetmesinden korkuyordu. Tren istasyonunda titreyen kadını kucakladı ve kendisine ait olmasını arzuladığı solgun, güzel yüzünü öptü.

Günce yazarı, Henry'yle June'un Yüz Yıl Savaşları'nın tam ortasına düşmüştü. June 1920'lerde, sözde Henry'ye yazacak zaman bırakmak için önce Greenwich Village'daki bir batakhanede, ardından kendilerinin işlettiği, gizlice içki satılan bir "bohem cehennemi"nde profesyonel ev sahibesi olmuştu. Bir erkeği nasıl parmağında oynatacağını biliyor ve Henry onun cazibesinden daha fazlasını pazarladığını tahmin ediyordu. June lezbiyen bir kız arkadaşını

Brooklyn'de Henry Sokağı'ndaki bodrum kat dairelerinde onlarla birlikte yaşamaya davet ettiğinde çiftin ilişkisi iyice gerildi.

June'a göre Jean Kronski, Romanov sülalesinden yetim kalmış bir prenses, bir heykeltıraş, ressam ve şairdi. Kol kanat gerdiği kadına, normal kısıtlamalara tabi olmayan bir tanrıça gibi davranıyordu. Henry ise uzun siyah saçları, çıkık elmacık kemikleri, menekşe rengi gözleriyle güzel, ama erkeksi bir bedene sahip, yirmi yaşında kafası karışık bir kız – "zırhlı süvari gövdesine takılmış bir da Vinci kafası" görüyordu karşısında. Alışkanlıkları, özellikle de geceleri odasının duvarlarının üzerine çökmesini engelleme çabaları paranoyaktı. Jean daireyi gerçeküstü fresklerle bezeyip tavanı mora boyadığında Henry hem büyülenmiş hem de tiksinmişti.

Henry Sokağı'ndaki, tıkanık bir şömine hariç hiçbir ısıtma sistemi bulunmayan dairede yaşam hızla kötüleşti. Miller sonradan yatağın hiç yapılmadığını, kirli gömleklerin havlu olarak kullanıldığını ve bulaşıkların yağlı, kararmış bir küvette yıkandığını anlatacaktı. Perdeler hep kapalı, camlar hep kirliydi. Mezara benzeyen bu ortamda yerler alçıyla, alet edevatla, boyalarla, kitaplarla, sigara izmaritleriyle, çöplerle, kirli bulaşıklarla ve kap kacakla kaplıydı. Jean gün boyu üzerinde tulumla dolaşıyordu. Her zaman yarı çıplak olan June soğuktan yakınıyordu.

Pislik konusundaki kayıtsızlık, kadınların para konusundaki kayıtsızlığıyla birleştiğinde, Henry'nin Tötonlara özgü düzen arzusuyla çatıştı. İki kadın arasındaki ilişkiyi anlayamadığını iddia ediyordu, oysa kadınlar sık sık kucaklaşıyor, öpüşüyor ve Henry'nin yatağında birlikte yatıyorlardı. Sorguya çekildiğinde June, ona aklının kötüye çalıştığını, "ender ve güzel bir şey"i kirlettiğini söyledi. Hem Henry'yi hem de Jean'i sevdiğini itiraf etti, ama ikisini farklı şekillerde seviyordu. Sonrasında yatağa girdiklerinde June, "bedeniyle ve ruhuyla [...] kalbi ateş almış ve tutkuları sonuna dek yanarak" kendini ona verdi. Henry'nin Anaïs'le macerası ise daha bilinçli bir erotizm gezisi olacaktı.

Henry bir süreliğine Jean'i, June'un onu kurtarmış olduğu Bellevue akıl hastanesine geri götürmeyi planladı. Ama bu kimsesiz garip çocuğa kapılmış, onun tuhaflığından büyülenmişti. Yazdığı son şiiri alkışlıyor, yele gibi saçlarını tarıyor, sivri ayak tırnaklarını

kesiyordu. Jean'in odasının kapısına bir bıçak saplamış olsa bile, kadının haklı olduğunu biliyordu, çektiği bu acı onu bir yazar yapacaktı.

Üçlü ilişki, içindeki sanatı ince bir dikizcilik süreci üzerinden besliyordu. Henry, Jean'den resim yapma arzusunu alıp özümsedi ve Doğu sanatını onun sayesinde tanıdı. June'dan ise bir sözcük seli elde etti. Kokain alıp uçan June "taşmak, coşmak [...] kıvılcımlanmak, onun söylediklerine aldırmamak" istiyordu. June'un etkisi Miller'da laf bolluğu yaratıyordu ve üslubu Genet tarafından "gevezelik" olarak aşağılanacak olsa da, olayların içindeyken yazmak istiyordu. Amerikalılara özgü bu yaklaşımı, ilham almak için yine bir yabaniye, Neal Cassady'ye bel bağlayan Jack Kerouac da benimsemiştir.

1927'de bir gün, iki kadın Henry'ye haber vermeden Paris'e gittiler. Miller çok büyük bir sinir nöbetinin ardından, June ve Jean'le yaşamının öyküsü hakkında notlar almaya başladı: "büyük aşkın ve büyük ihanetin muhteşem öyküsü." Bir romancı titizliğiyle, ayrıntıları hatırlamak için beynine işkence etti. Yazdığı metin önce başarısız *Çılgın Üçlü*'nün, sonradan da en önemli kurmaca yapıtının temelini oluşturacaktı. Miller ana temasını bulmuştu: kadınların hainliği.

İKİNCİ GELİŞ

June'un Paris'e ikinci gelişinden önce, Henry ve Anaïs ona çözümü olmayan büyük bir gizem muamelesi yapmışlardı. Kafalarında onu "doğanın çocuğu" olarak kurmuş ve anarşist eylemlerini kimin kaydedeceği konusunda birbirleriyle çekişmişlerdi. Sevişirken bile June'un varlığı bir hayalet gibi yanlarındaydı. Harold Pinter'ın *Old Times*'ında (Eski Zamanlar) bir karı-koca, geçmişte tanıdıkları bir kadından bahsederler. Pinter'ın ifadesiyle, "Üçüncü karakterin odada bir yerlerde olduğunun farkına vardım, şimdi değil de geçmişte, diyelim." Oyununda üçüncü, iki kahramanın da bilinçaltındadır ve aralarındaki mücadelenin sonucunu, en iyi hatırlayan taraf belirleyecektir.

June şimdi Miller'la Perles'in Clichy'deki küçük dairelerinde bedenen ortaya çıkmış, özenle yapılmış düzenlemeleri bozuyordu.

Henry, "June'u seviyorum, seni de seviyorum," diye yazdı Anaïs'e. İki kadını da bırakmayacağına yemin etti, ama Anaïs June'la ne isterse yapabilirdi. Nin'in psikanalisti ve müstakbel âşığı René Allendy, rakibinden vazgeçmeye teşvik etti onu. Anaïs yanıt olarak güncesine içini şöyle dökecekti: "June benim maceram ve tutkum, Henry ise aşkım." June'dan karmaşık ve narsistçe bir zevk alıyordu. Öteki kadında kendini görmek, kocası da dahil yaşamına sahip çıkmak istiyordu. Aynı zamanda, Henry'yle June'u birbirlerine gösterdiği için de kendini kutluyordu.

Anaïs bir süreliğine onlarla ayrı ayrı görüştü ve erkekle yaşadığı yoğunluk azalırken, kadınla arasındaki alevlendi. June'la birlikte kafelere gidiyor ve dizleri birbirine kenetlenmiş olarak Henry'den bahsediyorlardı. Bir caz kulübünde yanak yanağa dans ediyor ya da taksiyle gezerken birbirlerini okşuyorlardı. Bu flört karşısında paniğe kapılan Henry telaşla Anaïs'e mektup yazarak, June'la sevişirken onu düşündüğüne yemin etti – ironik bir tersine dönüştü bu. Anaïs tarafından terk edilirse yolunu kaybedeceğinden yakınıyordu. Anaïs bu koca bebeği kurtarması gerektiğini fark etti, çünkü onu bir Dostoyevski'ye nasıl dönüştürebileceğini biliyordu.

June Anaïs'in kollarındayken kendini küçültüp korkularını açmış olsa bile, Anaïs onun sevmek yerine mahvettiğini anlamıştı. Anaïs de biraz yıkıma karşı değildi. Kıskançlıktan çıldıran Hugo onu yere savurup omzunu ısırdığında hoşuna gitmiş gibi davrandı. Her zaman giysilerinin yırtılmasını istemiş olduğunu itiraf etti! Ne yazık ki Hugo, seyreden dördüncü rolünü ihlal etmişti. Anaïs, "üçümüzün oynadığı harikulade oyun"a yoğunlaşmayı tercih ediyordu: "Şeytan kim? Yalancı kim? İnsan kim?"

Yanıtı gelecek belirleyecekti. Bu arada, birisinin öbürüne anlattığı her şey üçüncüye aktarılmadan önce çarpıtılıyor, sonra da memnun kalınıyor ya da güceniliyordu. Anaïs Kasım ayı ortalarında bir akşam Clichy'ye gitti ve Henry'yle edebi meseleler hakkında sahte bir tartışmaya girişti. Korkan June likörle sarhoş oldu ve kusarak yere yığıldı. Henry de neredeyse onun kadar sarhoş olduğundan Anaïs evin hanımı rolünü üstlenerek her iki Miller'ı temizleyip yatırdı. Kendisi de sızmış çiftin arasına giysileriyle uzandı. Sabah

daireden ayrılmak üzereyken Perles eline bir not tutuşturdu: "Sevdiğim tek kadın sensin."

Birkaç gece sonra üçlü bir araya geldiğinde kıyamet koptu. Önce Anaïs, June'un tezahüratları arasında Henry'nin kusurlarını masaya yatırdı, ardından iki kadın kendilerini Henry'nin yatağında yalnız buldular. June, ne hale geldiğini ve Henry'yle birbirlerine verdikleri zararı itiraf etmeye başladı. Anaïs, acaba yerinden feragat mı ediyor diye düşündü. Nihayet şafak sökerken iki kadın kucaklaşıp tutkuyla öpüşerek, gücü *Henry ve June* adlı filme de yansımış olan, ilişkilerini doruk noktasına çıkaracak yarım kalmış bir seks sahnesini başlattılar. June, Anaïs'e yönelik arzusunu ve ikircikli duygularını özetleyerek, "Ne kadar da küçüksün," diye tısladı, "senin gibi olmak istiyorum. [...] Seni ikiye bölebilirim."

İkisi de derin duyguların üzerine gerilmiş bir ipte yürürken, aşkla kıskançlık dengelendi. June, Anaïs'in güzelliğine hayran olmasına karşın, geri çekildi. Şehvetin yerini pişmanlık almıştı. Sabahın ilerleyen saatlerinde June, Anaïs'e duyduğu aşk konusunda Henry'yle yüzleşerek, gerçeği ortaya çıkarmak için "bir lezbiyen numarası çekmiş" olduğunu söyledi. Henry'nin inkârları işe yaramadı ve June öfkeyle çıkıp gitti. Henry teselli bulmak için Louveciennes'e koştu. İki gün sonra Clichy'ye döndüğünde June'un oraya gelip, Anaïs'in hediyelerini ve ondan gelen bir aşk mektubunu bırakmış olduğunu gördü. Bir tuvalet kâğıdı parçasına boşanmak istediğini yazmıştı. Üçlü ilişki bir aşk üçgeni düzeyine inmiş oldu.

Muzaffer Anaïs filozof kesildi: June, Henry'nin hatıralarına sahipti, kendisi ise deneyimi sanata dönüştürebilecek olan dehaya. Her ikisinin de kadere teslim olduğuna inanıyordu. Ama suçu dış kaynaklı bir zorlamada aramak, alışıldık sonuçları olan bir aşk üçgeninin kesin belirtisidir. Bu örnekte June yeniden Henry'nin üzerine çullandı, tehdit ve suçlamalarda bulundu ve İngiltere'ye kaçması için Anaïs'in ona vermiş olduğu paraya el koydu. Sonsuza dek dönmemek üzere giderken, tükürür gibi, "Artık kitabının son bölümünü buldun!" dedi.

June'un gidişinden sonra Henry arada bir, ona kötü davranmış olduğu hissine kapıldı. Anaïs'le ikisi, kimi zaman Hugo'nun burnunun dibinde, yakınlıklarını sürdürdüler. Henry Mayıs 1933'te

Yengeç Dönencesi'nin son düzeltmelerini yaparken, New York'a dönmüş olan eski arkadaşı Richard Osborn'dan bir mektup aldı. Osborn'un verdiği, June'un Village'da "senden çok daha genç" bir erkekle birlikte görüldüğü haberi Henry'yi yıktı. İçmeye başladı ve bütün gece eski bir okul arkadaşına, özbilinçle karışmış naifliğiyle tam bir Miller mektubu yazdı.

"Onu hâlâ seviyorum, ama istemiyorum," diyordu June için. Dilini keskinleştirerek, "ilk başta sahipleniciliği, kıskançlığı, bunaltıcı cinselliği ve yırtıcı gagasıyla, şimdiyse nefret, kötülük ve kinle [...] yaşamsal organlarımı kemiren bu lanet Yahudi akbaba"ya küfrediyordu. "June-Smith-Smerth-Mansfield-Miller orospusu" dediği bu kadına duyduğu nefreti ilan ettikten sonra, birdenbire ağlamaya başlayarak, June için kendini öldürmeyi teklif ediyor, ardından ona sayıp sövüyordu.

Mektubun hem amansız hem komik olan içler acısı tutarsızlığında, Henry Miller o eşsiz tarzına ulaşmıştır. Wambly Bald'un "sizinle konuştuğunda zemin ayaklarınızın altından kayar" diye yazdığı, June'un "kokainli konuşması"na benzediği kesindir. Bu yoğun ama sanrılı akış, Miller'ın en iyi yazılarının ayırt edici özelliğidir. Anaïs'in yaklaşmakta olan "femme fatale" evresini de bir başka anlamda tarz–cinsel vaat içeren bir albeni– başlatacaktı. June'un kalem gibi kaşlarını taklit etti, burnunu estetik ameliyatla June'un burnuna benzetti, davranışlarına da June'un yabancılar karşısındaki cesaretini örnek aldı. Bir libido bilimcisine dönüşen, Amerika'nın her kıyısında bir kocası olan Anaïs, Adem'i parçalayacaktı.

Henry romanlarında, Anaïs içtenlikle yazılmış çok ciltli güncesinde, Kaufman'lar ise tartışmalı filmlerinde orijinal üçlüyü okurları ve izleyicileri için sindirip kustular. Peki ama gerçek June'a ne oldu? New York'ta birlikte görüldüğü Stratford Corbett adlı adamla evlendi. Bir sigorta şirketinde yönetici olan Corbett, II. Dünya Savaşı başladığında donanmaya yazıldı. Savaş sırasında ya da sonrasında evlilik sona erdi. Irving Stetner 1946'da Miller'ın ricası üzerine Brooklyn'in Park Slope bölgesinde June'u ziyaret etti. East Village'ın bıçkın ozanlarından olan Stettner, "kırklarının başlarında, parlak kara gözlü bir kadın [...] ince, narin bir beden" buldu karşısında. June dur durak bilmeden ama akıllıca konuşu-

yor, "Henry'nin kendini bulmasını sağladım.Yıldızlara uzanmasını sağladım," diyordu.

Miller hakkında az sayıda basılmış, ender bulunan bir biyografinin yazarı olan Kenneth Dick, 1965'te Queens'de, June'la Henry hakkında bir röportaj yaptı. June'un bir ara polis tarafından evinden alınıp, ismi bir akıl hastanesi için kaba bir kılıf olan Pilgrim Devlet Hastanesi'ne kapatıldığını öğrendi. Doktorlara en çok Dostoyevski'yi okumayı sevdiğini söylediğinde ona elektroşok tedavisi uygulamışlardı. Başında kimse beklemediğinden, hasta masadan kayıp düşmüş. Dick, "Kemikleri kırılmış, bir bacağı kısa kalmış, kalp ve sırt kasları çarpılmış," diye kaydeder. Bir feragatname imzalamaya zorlanmış, ardından taburcu edilmişti.

Dick'in röportajı yaptığı sırada June, Sosyal Yardım Dairesi'nde vaka uzmanı olarak çalışıyordu. Canlı, meraklı görünmesi ve Anaïs'i değilse de Henry'yi affetmesiyle Dick'i etkilemişti ve bir erkek arkadaşı da vardı. Ne var ki "hafif kambur sırtı, yamulmuş elleri [ve] bozulmuş yüzü"yle neredeyse tanınmaz haldeydi. Henry Miller –toplam beş karısı arasında ikincisi olan– eski eşine yaptığı tek ziyarette, "yeryüzünün en güzel kadını" olan hayalindeki June'la bu kadın arasındaki tezat karşısında dehşete düşecekti.

V. BÖLÜM

BOHEMLER

Hollywood'un bir ruh hali olduğu söylenir. Puslu bir bahar vakti bunun Los Angeles'da saptanması kuşkusuz zordur ve bulduklarınız genellikle tükenmiş ve sağlıksız olacaktır. Hollywood belki de sanatın asıl malzemesi olan imgelerden oluşur. Ama Film Sanatları ve Bilimleri Akademisi gerçek ve hoş bir yerdir. Beverly Hills'in sınırındaki İspanyol tarzı bu mütevazı yapı, ofisleri ve film ilmine adanmış bir kütüphaneyi barındırır. Bob Hope lobisinde evraklarımızı aldıktan sonra üçümüz birlikte Kirk Douglas Büyük Merdiveni'ni tırmanarak Cecil B. DeMille Okuma Odası'na ulaştık. Trompetler çalmıyordu; imparatorluk ihtişamından hiçbir iz göremedik; rengi atmış kotlar giymiş meşgul insanlarla dolu, kitaplıklarla çevrili uzun bir oda vardı yalnızca.

Daha önce olduğu gibi, şimdi de üçümüz farklı yönlerden gelmiştik. Michael zaman zaman Batı Kıyısı'nın üzerinden uçmuş, ama People's Park'taki gösteriler sırasında Berkeley'de bulunduğu 1969 yılından beri buraya ayak basmamıştı. Gençliğini Philly'deki bir sanatçı kahvesinde takılarak harcamış olan Barbara aynı yaz New Mexico'daki Pig Farm'da hippicilik oynuyordu. Tesadüf eseri Letha o sırada New Mexico Üniversitesi'ne girmekteydi. Otoriter Macar babası kızının evlenmek istemediği bir erkekle çıkmasına izin vermediğinden, doğal olarak çıktığı ilk erkekle evlenmişti. Üçümüzün yetmişlerde birbirimize değip geçeceğimizi, seksenlerde bir araya geleceğimizi, sonra da New York'ta yaşamak denen o siper savaşına girişeceğimizi o zamanlar hiçbirimiz tahmin edemezdik.

Akademide, Bay DeMille'in himayesi altında işe koyulduk. Barbara Bohemler hakkında bilgi toplamak için Teksas Üniversitesi'ndeki ultramodern Beşeri Bilimler Araştırma Merkezi'ni taramıştı. Bu yer de bir ruh hali olduğundan, bohemlerin Noël Coward'ın *Bir Yaşam Tasarımı*'ndaki üçlüsü gibi kurgusal kişiler mi, yoksa François Truffaut'nun "yaşama adanmış mükemmel bir ilahi" olarak nitelediği bir romanda (ve filmde) ölümsüzleşecek *Jules ve Jim*'in (ve de Catherine'in) Fransız ve Alman modelleri gibi gerçek kişiler mi oldukları çok da önemli değildi.

Barbara şimdi eski usul bir kart kataloğuyla boğuşuyordu. Letha harikulade, nostaljik bir film fotoğrafları koleksiyonunda üçlüler arıyordu. Michael ise Liliana Cavani'nin Friedrich Nietzsche, Lou-Andreas-Salomé ve Paul Rée arasındaki metafiziksel ilişkiyi açıkça cinselleştirdiği *Beyond Good and Evil* (İyinin ve Kötünün Ötesinde) adlı az bilinen bir filminin izini sürüyordu. Tarih olma noktasına gelecek denli eski dedikodulara kaptırmıştı kendini. Hedda Hopper'ın başlıca kaynak sayıldığı akademinin sihri, tüm kirlileri yıkayıp temizleyebiliyor.

Gün sona erdiğinde bunlara doymuştuk ve artık yakınlardaki Farmer's Market'ta Meksika yemekleriyle karnımızı da doyurma zamanı gelmişti. O huzur dolu akşam vaktinde açık havada oturup eve doğru esen kuzey rüzgârını hayal ederken, kaybettiğimiz zamanı telafi ettik. Michael eski bir arkadaşını görmeye San Francisco'ya gitmişti; Letha ise Albuquerque'te duvar resimleri yapan yetmişlik annesini ziyaret etmişti. Yeniden bir araya geldiğinde bir üçlü nelerden bahseder? Evden ya da çocuklardan değil elbette. R. D. Lang, "Ailenin işlevi Eros'u bastırmaktır," diye yazmıştı. Çekirdek ailenin kabuğunun kırıldığını ve tüm kongre üyelerinin boş yere Rafadan Kafadan'ı (*Humpty Dumpty*) yeniden bir araya getirmeye çalıştıklarını görecek kadar yaşamadı. Biz de yaratıcılığımızı aileye uygulasak ve bunu yaparken sorunu çözsek ne olurdu? Jeanne Moreau'nun deyişiyle, "mutluluk yerine neşe" aramak zorunda kalırdık.

O Cuma akşamı Beverly Hills Oteli'nde üç kişilik bir oda tuttuk. Sunset Bulvarı'ndaki bu Mission Revival konağıyla ilgili öyküler, kendimizi pek ender kaptırdığımız bir zevk ve sefa arzusu uyandırdı. Normalde yazmak ve birlikte olmak hayatlarımızı yeterince zenginleştirirdi. Ama Hollywood'da yıldızları hedef alıyorduk. Bir zamanlar Beverly Hills'te Marilyn'le Yves'in gayri meşru birleşmeleri köşe yazarlarının dillerine sakız olmuş ve bir bungalova yerleşmiş olan JFK, Peter Lawford'un randevu

listesini baştan sona taramıştı. Çalışkan bir üçlünün böyle bir arkadaş çevresinde yeri var mıydı acaba? Gösterişli, pembe lobi gardenyalarla kaplıydı. Başımızın üzerinde camdan taçyapraklı bir avize vardı. Kabaran fatura kredi kartlarımızı ağlatacaktı.

Resepsiyon görevlisinden hiçbir homurtu duymadan kaydımızı yaptırdık ve güzel eşyalarla donatılmış süitimize çıktık; üç kişiye yetecek büyüklükte divanıyla bir Coward komedisinin setine benziyordu. Sonradan otel müdürü Nino, adını Daryl Zanuck ve Will Rogers gibi polo meraklılarının spor kıyafetleriyle gelmelerinden alan Polo Salonu'nun gizemleriyle tanıştırdı bizi. Michael'la Letha, Charlie Chaplin'in masasına yakın bir masada lüks, yeşil zarafet içinde gevşerlerken, Barbara da Marlene'in bardaki gözde taburesinde oturmak istedi.

Ertesi gün üçümüz kenti gezdik, Kazanova'nın güzel bir göğüsten istiridye emmesi gibi, Melekler Şehri'nin tadına baktık. En iyi kıyafetlerimizi giyip şık restoranları bastık, ardından hava değişikliği için Hollywood Bulvarı'ndaki Grauman Çin Tiyatrosu'na gittik. Letha tüm dikkatiyle yeniyetmelik ilahlarının ayak izlerini inceledi. Ardından, düşüp bayılana dek alışveriş yapmakla ünlü olan Barbara, Rodea Drive âlemi yapmakta ısrar etti. Fiyatların petrol şeyhlerini ve mikroçip milyarderlerini hedef aldığının ortaya çıkması üzerine, Batı Hollywood'daki ucuzluk mağazalarına yöneldik. Geçmiş zamanların yatak odası kıyafetlerini talan ettik: Letha somon rengi bir gecelik, Barbara farbelalı bir pijama üstü, Michael ise kenarları kadifeden saten bir ceket seçti.

Los Angeles'taki son gecemizde oda servisini aradık. Otelimizin *Grand Hotel*'den aşağı kalır yanı yoktu. Şampanya ve yılların yoldaşlığı bize kendimizi birlikte evimizdeymişiz gibi hissettirdi. Sohbetin tek konusu üçlü aşklardı. Letha, Bloomsbury'nin kuşatıcı cinselliğini gündeme getirdi. Michael ise Sartre, Beauvoir ve Giacometti'nin buluşup bütün gece sohbet ettikleri zamanlarda Paris'te yaşamış olmayı arzu ettiğini söyledi. Birdenbire duygusallaşan Barbara, ilk Paris yolculuğunu hatırladı. Anaïs Nin'in güncelerinden birine sıkı sıkı yapışarak Saint-Germain-des-Prés'de yürürken kendisinin de böyle maceralar yaşayıp yaşamayacağını merak etmişti.

Rol yapma oyununa başladık. Michael erkek rollerini, Letha çeşitli metres rollerini, Barbara da kuşaklar boyunca kadın eşlerinkini üstlendi. Şampanya doğaçlamalarımızın yakıtı oldu ve çok akıllı olduğumuza karar vermemize katkıda bulundu. Nihayet, Coward'ın *Bir Yaşam Tasa-*

rımı'nı yorumladık. Michael neredeyse birbirlerinin yerine geçebilecek olan Leo ve Otto'yu oynadı, Barbara Gilda'nın delişmen repliklerini üstlendi, Letha da dikizci Ernest'le yetinmek zorunda kaldı. Bol bol kahkaha attıktan sonra, sarhoş olmuş ve birbirimize sarılmış halde divanda uyuyakaldık.

Ertesi sabah çalar saatin sesi, New York'a dönüş yolculuğu için valizleri kimsenin toplamamış olduğunu hatırlattı bize.

16

EŞCİNSELLİK METAFORU OLARAK ÜÇLÜ AŞK

Noël Coward ve *Bir Yaşam Tasarımı*;
Christopher Isherwood (ve Bob Fosse) ve *Kabare*;
W. H. Auden

İkili can sıkıcıdır.
KEN CORDAY

ŞEN RUHLAR

1933 sonbaharında Henry Miller asla tamamlayamayacağı bir projeyle boğuşmaktaydı: kasvetli bir adı olan *Palace of Entrails* (İç Organlar Sarayı). Mola vermeye ihtiyaç duyduğu için rahatlayabileceği, belki biraz şekerleme yapabileceği kötü bir film aramaya koyuldu. Yönetmen Ernst Lubitch'ten nefret ettiğinden, onun *Bir Yaşam Tasarımı* adlı filmini seçti. Kadın başrol oyuncusu Miriam Hopkins'ten büyülendiğini görünce çok şaşıracaktı. Brooklyn'den bir okul arkadaşı olan Emil Schnellock'a yazdığı mektupta aktrisi "gerçekten büyüleyici bir kadın" ve özellikle ifadeleri ve hareketlerindeki zarafetle Anaïs Nin'in ikizi olarak tarif edecekti. Parçalanmış bir üçlünün üyelerinden biri o öğleden sonra, beyaz perdede bir *ménage à trois*'nın saygınlık karşısında zafer kazanmasını seyretti.

Bir Yaşam Tasarımı, unutulmaz komedilerle dolu bir onyılda yapılmış en kışkırtıcı komedilerden biridir. Film, Noël Coward'ın imza yapıtı haline gelen oyundan Ben Hecht tarafından uyarlanmıştır. Sonrasında yaşanan cinsel devrime ve bu devrime karşı oluşan tepkiye rağmen Coward hâlâ tartışmalı bir yazardır ve yapıtları George C. Scott'tan Joan Collins'e, pek çok oyuncu tarafından yeniden oynanmıştır; hatta *Bir Yaşam Tasarımı* Londra'da 1995 sezonunun sürpriz başarısı olmuştur. Oyun yazarı 1930'larda gücünün

doruğundaydı. 1899'da, yani Miller'dan sekiz yıl sonra, onunkinden daha yoksul bir ailenin çocuğu olarak Londra'da kasvetli bir banliyöde doğdu. Erken gelişmiş bir çocuk olan Noël okulda başarısızdı ve on yaşındayken ailesinin geçimine katkıda bulunmak için sahneye çıktı. Coward'ın Miller'la ortak yönü buydu: her ikisi de halka kendilerinin yarattığı, mitsel bir benliği yutturdular ve insanlar bu maskeyi gerçek sandı.

Coward kendi kendini eğitmişti ve pek çok yeteneği vardı; dramlar, farslar, revüler yazdı, çok başarılı şarkılar besteledi ve oyuncu olarak parlak performanslar çıkardı. Memnun etmeye çok meraklıydı. 1950'lerin Öfkeli Gençler kuşağını, "Halkı düşünün," diye uyarmıştı; "halka incelikle ve nezaketle yaklaşın." Gerçekte Coward, dikkatle kurduğu görüntüsüne uyacak küstah bir cazibe geliştirmişti. "Dışarı çıkmadan önce aynada kendimi acımasızca incelerim," diyordu, "çünkü talihsizce seçilmiş bir kravat bile kişiyi tehlikeye sokar." Sahnede genellikle kaba adamı canlandırırken, halk arasında hoş bekâr erkeği oynardı. Dostları onun eşcinsel olduğunu bilirlerdi, ama "kokteyllerden, konteslerden [ve] havyardan" oluşan bir paravan yaratmıştı.

Bu görmüş geçirmişlik girdabı içerisinde, Coward'ın eşcinsellik metaforu olarak kullandığı *ménage à trois*'ya olan hayranlığı da yer alır. Onun zamanında bir üçlü aşk, resmi olarak kaş çatılsa bile, başarılı bir oyunun konusu olabilirdi. Eşcinsel ya da biseksüel bir ilişkinin anlatılmasıysa yasaktı. Bununla birlikte, üçgen bir karmaşa olarak düşünülmüş olan *Bir Yaşam Tasarımı* (1932) açıkça eşcinsel bir alt metne dayanır. 1980'lerde John Osborne her zamanki aceleciliğiyle bu filmi İngiliz dilinin en iyi üç komedisinden biri olarak değerlendirmiştir. Günümüzdeki gösterimlerinde bu oyunun üçlüsü, daha da arsızlaşmış ama ikiyüzlülüğü azalmamış bir toplumda yeni bir ahlaka göz kırpmayı sürdürmektedir. Oyunda yer alan iki erkek, yani Otto ve Leo birbirlerinin yerini alabilirler, ama üçlünün direği (gerçi poposuna dayanmayı yeğleyen bir direk) olan Gilda hâlâ komedi sahnesinin unutulmaz ürünlerindendir.

1921'de kimsenin tanımadığı Coward, zar zor ayakta durmaya çalışan ve evli olmayan Alfred Lunt ve Lynn Fontanne adlı iki oyuncuyla birlikte New York'ta bir pansiyonda yaşamıştı. Ayrılmaz

bir üçlü haline gelip yaşamlarının sonuna dek yakınlıklarını sürdürdüler. Metafiziksel bir ilişki kurarak, umutlarını ve hayallerini birleştirdiler. Üçü görünüşe bakılırsa birbirlerinin düşüncelerini okuduğundan ve sahnede anında rollerini değiştirdiklerinden, biz onları psişik bir üçlü olarak niteleyeceğiz. Coward'ın hatırladığına göre, "Bu sefil, sevimli odalarda gelecekteki şöhretimizi düşünürdük. Üçümüz şarküteriden alınmış patates salatalarını ve turşuları yiyerek, en gizli başarı hayallerimizi tartışırdık. Lynn'le Alfred evleneceklerdi. [...] Üçümüz de yeterince büyük yıldızlar olduğumuzda [...] bir araya gelip muzaffer bir edayla birlikte oynayacaktık."

On bir yıl sonra, artık tiyatronun önde gelen çifti olan Lunt'lar, Güney Amerika açıklarında bir şilepte olan Coward'a telgraf çektiler: "Ne dersin?" Oyun yazarı New York'a ulaştığında, *New York Times*'tan Brooks Atkinson'ın, "güçlü komedyenlerden oluşan eşsiz bir üçlü [için] bir aktörler cümbüşü," diye niteleyeceği bir oyun yazmıştı. Ama bizim donuk Brooks, oyunun asıl anlamını gözden kaçırmıştı. *Bir Yaşam Tasarımı*, kahramanlarının dünyaya karşı koyma, alternatif aile olarak niteleyeceğimiz şeyde sığınak arama mücadelelerinin haklılığını savunur. İlk başta üçlü, sorunun kendisi olduğunu ilan eder. İlişkileri bir aşk üçgenine dönüşür, hatta Gilda dikizci dördüncü olan Ernest'le kaçar. Ama sonunda üçü yeniden bir araya gelir ve resim simsarı olan mazbut vatandaşa acımasızca sırt çevirirler. Kimliğini temsil eden resim koleksiyonunu sergilediği kendi çatı katında onu alaya alıp evinden kaçırırlar.

Britanya'nın Başmabeyincisi *Bir Yaşam Tasarımı*'nı yasaklayacak derecede ciddiye aldı ve oyun Londra'da 1939'a dek sahnelenemedi. Ardından, savaşın başlamasıyla birlikte, yakışıksız davranışların fazla bir önemi kalmadı. Broadway izleyicileri 1933'te komediyi sıcak karşıladılarsa da, cüretkârlığı nedeniyle eleştirmenler tarafından konusu "nahoş," "ahlaksız" ve "dekadan" sözleriyle kınandı. *Bir Yaşam Tasarımı*'nın asıl başarısı, heteroseksüel dünya edebini reddedip onun yerine radikal bir eşcinsel estetiğini yeğlemesidir. Benimsediği tutum, Coward'ın muhteşem bir muziplik kattığı "Let's Live Dangerously" adlı şarkının temasına uyar.

Akla eşcinsel barlarını ve eşcinsel yürüyüşlerini getiren bu acayip şeyin bayrağı ilginçtir ki, sahnede örnek bir eş olması dışında

özel yaşamında ilgi çekici bir şey gözlenmeyen bir aktris tarafından taşınmıştı. Lynn Fontanne bilinmeyen bir tarihte Londra yakınlarında doğdu. On altı yaşındayken, mutsuz bir yaşam sürdüğü evinden sahneye kaçtı. Coward'ın *Hay Fever*'da (Saman Nezlesi) hicvedeceği popüler Amerikalı aktris Laurette Taylor'ın himayesine girdi. Laurette, âşıklarıyla kocasının gözü önünde açıkça ilişki yaşayan flörtçü bir kadındı. Lynn aslında çekingen bir kişiliğe sahip olmasına karşın, erkekleri cezbeden kadınları dikkatle inceledi. 1920'li yıllarda, vücut hatlarına yakışan düşük belli ince görüntünün moda olması da işine yaradı. Ruth Gordon'ın hatırladığına göre, "Tüm genç aktrisler Lynn'e imrenirlerdi. Aramızda onun gibi görünmek [...] ve onun kadar harika olmak istemeyen tek bir aktris yoktu."

Lynn, 1922'de evlendiği ve bütün kariyeri boyunca birlikte oynadığı Amerikalı aktör Alfred Lunt'tan bağımsız olarak yıldız niteliğine ulaştı. Ne var ki eleştirmenler *Bir Yaşam Tasarımı*'ndaki Gilda'nın Lynn'den çok Laurette olduğunu fark edememişlerdir. Bir üçgencinin –iki ya da daha fazlasını elde edenin– narsisizmi, en iyimser görüşle yaşamdan sanata aktarılan bir eğilim vardı onda.

İlk perde açıldığında Gilda, yakışıklı bir ressam olan Otto (Lunt) ile Paris'te bohem bir yaşam sürmektedir. Olgun bir erbap olan Ernest, bulduğu Matisse'i ressama göstermek üzere sefil stüdyolarına uğrar. Gilda onun uyuduğunu söyler ve eski bir dost olan Ernest, Otto'yla neden evlenmediğini sorar. Gilda çocukları sevmediği, bir yuva istemediği ve ayrıca, Otto'ya çok saygı duyduğu yanıtını verir.

Coward'ın çizdiği Gilda güzel ve uçarı olduğu kadar içten ve sevimli bir kişiliktir. Erkekleri peşinden koşturmak için uğraşan bir kadın olmayı reddeder. Tipik bir dördüncü olan dikizci Ernest, Otto'nın stüdyo *dışından* içeri girdiğini fark eder. Gilda ona, oyun yazarı arkadaşları Leo'nun (Coward) büyük bir başarı kazanmış olarak Amerika'dan döndüğünü söyler. Sevinç içindeki Otta'ya onu otelinde ziyaret etmesi için yalvarır. Bir eleştirmenin belirttiği gibi, "Oyunda Otto'yla Leo'un sevgili olup olmadıkları belli değildir, ama Gilda'nın yaşamlarına girmesinden önce arkadaş oldukları açıktır ve [...] birbirlerine gösterdikleri yakınlık, Gilda'yla yakınlıklarından daha yoğundur."

Eşcinsel ya da biseksüel alt metin aslında gayet açıktır. Gilda iki erkeğin ilişkisini "bozduğu" için üzgündür, üçlüden "Üç Ünlü Erdişi" olarak bahseder, Otto ise kendisi için "Çingenelerin Kraliçesi" der. Birinci perde Otto'yla Ernest'in stüdyodan ayrılması ve huzursuz bir Leo'nun yatak odasından çıkmasıyla devam eder. Otto yokken Gilda'yla ikisi geceyi orada –Otto'nun yatağında– geçirmişlerdir. Leo onu rahatlatmaya çalışır: "Ben seni seviyorum. Sen beni seviyorsun. Sen Otto'yu seviyorsun. Ben Otto'yu seviyorum. Otto seni seviyor. Otto beni seviyor. Daha ne olsun!"

Eleştirmen John Lahr, Coward'ın komedilerinin bir eşcinsel duyarlılığıyla yazıldığını fark etmiştir: "Yaşamın değişkenliğine dair eşcinsel bilince eş, değişken bir biçem var." Oyun yazarının ironik kendini geriye çekme, cinsel ilgisizlik duygusu hiç sarsılmaz ve zekâyı ahlakın hizmetine sokmayı reddeder. *Bir Yaşam Tasarımı*'nda Coward kahkahayı, ikiyüzlülüğü teşhir etmek için bir cerrah hassasiyetiyle kullanır. Konusu, hem kendisinin hem de Cole Porter'ın hakkında şarkılar yazmış oldukları çarpık türde aşktır.

Gilda, Otto için endişelenmesine karşın, Leo'yla geçirdiği geceyi mutlulukla hatırlar – "Gala" olarak nitelediği son derece romantik bir sürpriz olmuştur bu gece. Leo ona birbirlerini yıllardır tanıdıklarını hatırlattığında şu yanıtı verir: "Sende yeni bir şey vardı sanki: Belki de paralı olmak." Otto'nun bununla boy ölçüşmesi mümkün değildir. Otto dönüp arkadaşlarını payladığında Leo, *ménage*'ı tamamlamanın kaçınılmaz olduğunda ısrar eder. Otto ise kendini hayatında daha önce hiç olmadığı kadar yalnız hissettiğini söyler. Çifti kendisine gülmekle suçlayarak öfkeyle çıkıp gider. Gilda'yla Leo'yu en çok korktukları şeyle yüz yüze bırakmıştır: tekeşli bir çift olmak.

İkinci perde Londra'da şık bir dairede geçer. Leo'nun yüzeysel oyunları kentin dilindedir ve Gilda'yı rahatsız edecek derecede kendi kendine tutulmuştur. Gilda onu başarının tehlikeleri konusunda uyardığında, Leo da onu namuslu bir kadın yapma teklifiyle karşılık verir. Yem olarak görkemli bir düğün ve ardından Claridge's'da muhteşem bir "parti" teklif eder. Gilda bohemliğini korur ve evliliğin "ahlaki ilkelerine" uymayacağını söyler. Leo, göklerdeki

göz konusunda endişelenip endişelenmediğini sorar ona. "Yalnızca göz kırptığında!" der Gilda.

En zekice repliklerin verildiği Gilda, Coward'ın sözcüsüdür. Lahr'ın deyişiyle "cinsel bolluk hayali"nin savunucusudur. Bu fantezi bazıları için gerçektir; seks bolluğu pek çok eşcinselin, biseksüelin ve üçlünün buluşma noktasıdır. Ama Coward'ın zekâsının "eşcinsel" olmasının nedeni, tüm eşcinsellerce paylaşılmasa da kendine özgü bir yaşam tarzıyla bağlantılı olmasıdır. Gilda'nın evliliği zekice küçümsemesi, ille de *ménage a trois*'yı savunması anlamına gelmez, gerçi *ménage* genellikle evliliğin içinden doğar.

İkinci perdenin ikinci sahnesinde Leo bir davete giderken Otto ortaya çıkar. Böylece birinci perdenin simetrisi tersine döner; oyunun genel yapısı da eşkenar üçgen biçimindedir: karakterler ve izleyiciler yaklaşık olarak girdikleri yerden ve umulan o ki bu yolculuktan daha akıllanmış olarak çıkarlar. Ayrıca Otto, Coward için başarı anlamına gelen New York'tan dönmüştür ve Gilda, "Tüm kişiliğinden bunun kokusu geliyor," der. Kendinden geçmiş bir halde, Leo'yla ikisinin tek başlarına mutsuz olduklarını itiraf eder.

Gilda'yla Otto Paris'teki bohemlik günlerini hatırlarken zengin bir geç kahvaltı sofrasındadırlar. Otto, Leo'yla ikisinin resim yaparak ve yazarak nasıl yaşam mücadelesi verdiklerini ve Gilda'nın onları ayakta tuttuğunu hatırlar. Gilda iki sanatçı arasındaki sevgiyi düşünerek iç çeker ve "Belki de tam olarak sevgi değildi bu," diye ekler. "Onun biraz altında, biraz üstünde, ama korkunç derecede güçlü bir şey." Üç yönlü sevgiyi nasıl tanımlayacağından Coward bile emin değildir.

Gilda'nın, en çok sevdiği şeyleri değiştirmiş olan saygınlığa güvenmemesine yol açan *kanunsuz* bir birleşmedir bu. İki erkeğin de ona taptığı Paris'te mutlu olmuştur. Yine de, artık kalburüstü insanların portrelerini yapmakta olan Otto'yla ilişkisine yeniden başlamakta duraksar. Otto toplumun onları kabul etmeyeceğini ve üçünü "serbest bir yaşam süren, dinsiz, ahlaksız dejenereler" olarak göreceğini hatırlatır – Coward'ın yaşamının büyük bölümü boyunca toplumun eşcinsellere bakışı bu olmuştur.

Bir yazar olarak Coward, yetenek ve zekâya saygınlıktan daha çok önem verir. *Ménage à trois*'yı, kendi gizli ilişkilerine benze-

yen üstü örtülü gereksinimlere karşılık veren mahrem bir dünya olarak görür. Otto, Gilda'yı yeniden yatağına girmeye ikna etmek için, "Hoş, ironik bir rastlantı üçümüzü bir araya getirdi ve daha en başından yaşamlarımızı sıkı bir düğümle birbirine bağladı," der. "Onu reddetmek gülünç olur. [...] Geriye kalan tek şey bunun her anının, her heyecan verici saniyesinin tadını sonuna dek çıkarmaktır." Coward ilkgençlik yıllarından itibaren erkeklerden hoşlanmıştı, ama 1969 gibi ileri bir tarihte bile bir biyografisinde bu durumun gözler önüne serilmesine karşı savaş verdi. Açıkça söylemeye cesaret edemediği şeyi, sahnede bir *ménage à trois* sunarak ima edebilirdi.

İkinci perde kapanırken Otto'yla Gilda kanepede sevişmektedirler. Coward, toplumun iki talibinden birini seçmesi yönündeki kesin talebinden Gilda'nın etkilenmemesinin mümkün olmadığını bilir. Bu ikilemden, Ernest'in güvenli kollarına kaçarak kurtulacaktır. Hugo, Anaïs Nin için ne idiyse, Ernest de Gilda için odur: bir siper. *Ménage*'larda sık sık bir dördüncüye de rastlanır, ama dördüncü kişi ilişkinin dinamiği açısından genellikle önemsizdir ve burada da Ernest'in işlevi, olaylar zincirinde bir duraksama anı yaratmaktır. Üçüncü perde evlenmelerinden iki yıl sonra, Ernest'le Gilda'nın New York'taki çatı katlarında açılır.

Özgüveni güçlenmiş olan Gilda, Ernest'in yokluğunda konuklarını ağırlamaktadır. Eve bir ticaret havası hâkimdir; her mobilya parçası ya da duvardaki resim satılıktır. İç mimarlık yapmaya başlamış olan Gilda dairesinden "dükkânı" olarak söz eder. Pek hoşlanmadığı müşterileri olan bir sosyete kadını ve genç, zengin bir çiftle birlikte kokteyl içmektedir. Otto'yla Leo gece kıyafetleriyle içeri girdiklerinde sahne, daha yeteneksiz ellerde kaba bir komediye dönüşebilecek olaylara hazırdır.

Özgün senaryodan çok az şeyi korumuş olmakla övünen senaryo yazarı Ben Hecht'in yaptığı saygısızlık tam da budur. Henry Miller'ın beğenmiş olduğu, başrollerini Fredric March'la Gary Cooper'ın paylaştıkları film komiktir belki, ama gerçek Coward değildir. Eşcinsellik mizahı ile Miriam Hopkins'in zekâsının kısmen koruyabildiği güçlü kadın başrol karakteri kaybolmuştur. Coward'ın Gilda'sı, üçlü ilişkiye ancak kendi başına başarılı olduktan

sonra dönen güçlü bir kadındır. Sahnedeki Gilda, Ernest'in itibarı konusunda dikkatlidir ve o gece çatı katında kalmaz. Ernest sabah Leo'yla Otto'yu gördüğünde, "Tanrı ruhumu kutsasın!" diye patlar. Otto, "Kutsamaması olanaksız!" diye karşılık verir. Coward'a göre Ernest, normal dünyanın simgesidir: dürüst, geleneksel ve sıkıcı. Gilda onlarla birlikte gidebilmek için, iki haylazın ortaya çıkmasını arzulamıştır. Ernest onun için "delinin teki!" der. Bu karıkocanın içgüdüleri, iletişim kurmalarını engelleyecek kadar birbirine zıttır.

John Lahr'ın gözlemine göre Gilda için "üçlü ilişki bir eğilim değil, kaderdir." Yine de iki âşığı olmasını tekeşliliğe *tercih* eder. "Şu andan itibaren kendi bildiğimizce yaşayıp ölmeliyiz," der. "Başkalarının yolu işimize yaramaz, biz o yola uymayız." Genel olarak cinsel uyumsuzlardan bahsetmektedir. Otto, "Bizim kendi etiğimiz var," der Ernest'e. "Bizim yaşamlarımızın şekli seninkinden farklı." "Eğilimli"nin bir zamanlar eşcinsellik için yaygın olarak kullanılan bir terim olduğu hatırlanırsa, Coward'ın da Christopher Isherwood'un sonradan "onun türünden" olarak niteleyeceği kişiler adına konuştuğu açıklık kazanır.

Finalde Ernest "bu mide bulandırıcı üç kenarlı erotik çorba"yı gereğince kınadıktan sonra, çıkarken kendi tuvallerine takılıp tökezler. Gilda, Otto ve Leo gülmekten gözleri yaşararak kanepeye düşerler. Lunt, Fontanne ve Coward'ın bir yün yumağı gibi birbirlerine dolandıkları fotoğraf, tiyatro almanaklarındaki en ünlü resimlerden biridir. Gilda iki erkeği de elinde tutar ve bu durumdan hepsi hoşnuttur.

KABARE

Noel Coward kahkahanın kıskançlığın çözücüsü, eriticisi olduğunu anlamıştı. Orta Avrupa'da savaş patladığında oyun yazarı, savunma çabalarına nasıl yardımcı olabileceğini sormuştu Winston Churchill'e. Churcill'in yanıtı, "Silahlar ateşlendiğinde gidip onlara şarkı söyle – senin işi bu," olmuştu. (Başbakan, "Mad Dogs and Englishman" adlı kaçıkça şarkıya bayılırdı.) Ne var ki kraliyet ailesi, Coward'ın gençliğinde Kral V. George'un küçük oğlu Prens George'la yaşadığı ilişkiyi asla bağışlamayacaktı. Bu ilişki, yıllarca

sevgilisi olacak Jack Wilson adlı beş para etmez yakışıklıyla tanıştığında sona erecekti.

Coward gayri resmi bir devlet görevlisi olarak pek çok yere seyahat etti. Dışişleri Bakanlığı'nın onayıyla pek çok İngiliz yazar ve oyuncunun yaşamakta ve çalışmakta olduğu Hollywood'daki sürgün İngiliz topluluğu onu dehşete düşürüyordu. Coward sonunda Churcill'in tavsiyesine uydu ve ülkesine, eğlendirerek hizmet etti. Bir erkek, karısı ve eski karısının hayaleti arasındaki bir birlikteliği anlatan, *Blithe Spirit* (Ruhlar Gelirse) adlı, ölümle ilgili bir komedi yazdı. Büyük bir başarı kazanan oyun savaş boyunca devam etti. Ne yazık ki oyundaki kadın düşmanlığı havası üç kahraman arasındaki ilişkiyi sakatlıyor ve seyirciye *Bir Yaşam Tasarımı*'ndan daha keskin, ama onun kadar akıllıca olmayan bir akşam yaşatıyor.

Christopher Isherwood, savaşı Los Angeles'ta atlatan İngilizlerden biriydi. Coward gibi o da eşcinseldi ve ilk çalışmalarında durumunu gizleme ihtiyacını duydu. Aristokrat bir aileden gelen Christopher, kendinden sık sık üçüncü tekil şahıs olarak söz ederdi. Sola eğilimli bir pasifist olan Christopher hem anayurdundan hem de otoriter annesinden kopabilmeyi umuyordu. İlk başta, eşcinsel kimliğini kabul ettiği ve seveceği bir yoldaş bulduğu yer olması nedeniyle Almanya'yı yurdu olarak seçti. Ama Nazi fırtına kıtaları yönetimi ele aldıklarında Christopher'ı ve onun gibileri ülkeden sürdüler. Bir tür avare olan Isherwood 1930'larda, Nazizm'in yükselişini inceleme amaçlı epik bir romanın bölümlerini oluşturan *Berlin Stories*'i (Berlin Öyküleri) yazdı. Ortaya amaçlandığından daha kişisel bir yapıt çıktı ve temel bölümü –"Sally Bowles"– ilk olarak, Leonard ve Virginia Woolf'un Hogarth Press'inde yayımlandı. Anlatıcının aseksüel duruşuna rağmen, öyküler dönemin kendisi kadar huzursuz olan muğlak bir cinsellikle yüklüdür. Bu malzeme eğer savaş öncesinin Prusyalı Berlin'ine sapkınca bir cennet görüntüsü verdiyse, bunun nedeni Isherwood'dan çok Hollywood'dur.

Christopher bir günce olarak başlayan şeyi bir tür kurgusal otobiyografiye dönüştürdü ve bu da 1940'larda John van Druten tarafından (Isherwood'un işbirliğiyle) *I Am a Camera* (Ben Bir Fotoğraf Makinesiyim) adlı oyuna dönüştürüldü. "Göz" karakterin adı, aynı adlı filmde olduğu gibi, Christopher Isherwood'dur; Law-

rence Harvey'nin oynadığı başkarakter sarhoş olup Sally'ye tecavüz etmeye çalışır. Film versiyonunda özgün anlatıcının edilgenliği ve Sally'nin "kim tutar seni" tarzı cinselliği göz ardı edilmiştir. Yönetmen Bob Fosse 1972'de bu malzemenin şeklini değiştirerek, Vincente Minelli'nin "mükemmel film" olarak nitelediği *Kabare*'ye dönüştürdü. Başrollerde kural tanımaz Sally olarak Minelli'nin kızı Liza ve müstehzi sunucu olarak Joel Grey yer aldı.

Isherwood Berlin'deki yaşamı hakkında gerçeklere dayanan bir anlatı olan *Chriptopher and his Kind*'ı (Christopher ve Onun Gibiler) en nihayet yazabildiğinde, özgün Sally'yi –on dokuz yaşındaki İngiliz Jean Ross– kendisinin bile bu rolü oynamış aktrislerle karıştırdığından yakınacaktı. Arkadaşlıkları sırasında Jean'le iki kardeş kadar yakınlaşmış ve hırlaşmışlardı. Kaldıkları pansiyonda arada bir aynı yatağı paylaşmışlar, ama aralarında hiçbir şey olmamıştı.

Christopher'ın hatırladığına göre, tıpkı Sally gibi ilişkileriyle övünen Jean bir keresinde isteksizce onu baştan çıkarmaya çalışmıştı. "Yağmurlu, bunaltıcı bir ikindi vakti bana, 'Sevişememiz ne kötü, yapacak başka hiçbir şey yok,' dediğini hatırlıyorum." Christopher onu başından savmıştı. Jean'in sevgilisi Otto'dan ve işçi sınıfına özgü öteki numaralarından haberdar olduğunu eklemişti; "ama onları paylaşma arzusu göstermedi, oysa aslında buna aldırmazdı." Christopher'ın bırakınız-yapsınlar tavrı, kendi zamanının ve sınıfının tipik eşcinsel tutumuydu. Ne var ki *Berlin Öyküleri*'nin yansız anlatıcısı yalnızca rahatsız edici bir unsur değildir; yazarın ilk başlarda yaşadığı cinsel karmaşayı yansıtır.

Isherwood 1929'da ilk kez Berlin'e gittiğinde, verdiği parayı orospulara harcayan biseksüel bir erkek fahişeyle bir ilişki yaşamıştı. Fahişe kentten kaçmak zorunda kalmış ve polis tarafından sorgulanması Christopher'a o kadar da nahoş olmayan suçlu olma duygusunu yaşatmıştı. İngiltere'ye döndüğünde bir kadınla ilk ilişkisini yaşadı. Sertleşti ve ikisi de hazzın doruğuna ulaştı; Christopher, heteroseksüel olup olamayacağını merak ediyordu. "Neden olayım ki?" diye itiraz etti kendisine. "Eh, senin için çok daha kolay olurdu. [...] Bütün bu sorunları yaşamazdın. Neredeyse herkesle böyle uyumsuz olmazdın."

Devletle kilisenin tercih etmesini buyurduğu ve huysuz annesinin aile adını ve mirasını alacak bir vâris yapabilmesi için istediği şey, kızlarla birlikte olmasıydı. Annesini "neredeyse herkesle" –buyruklarıyla kimliğini yok edecek olanların tümüyle– özdeştiriyordu. Christopher sonunda, kendini önce solcu, ardından pasifist, sonra açıkça eşcinsel ve bir Vedanta üstadının müridi ilan ederken benimsediği ilkeli tutumla, heteroseksüelliği reddetti. Her alanda gerçeğe uygun bir kimlik arıyordu.

Bir *ménage à trois*'yı oluşturan unsurları, Isherwood'un yaşamında ve sanatında görebiliriz. İki şair yoldaşı W. H. Auden ve Stephen Spender'la birlikte, edebiyatı ve o dönemin cinsel politikasını derinden etkileyen metafiziksel bir birliktelik oluşturdular. Christopher bir keresinde "Berlin, Oğlanlar demekti," diye espri yapmış olsa da, bu arayış bile çığırından çıkmış bir dünyanın hoşgörüsüne bağlıydı. Auden onun için, "deliler ülkesine yolladığımız büyükelçi," diyordu. Neyse ki Isherwood'un öyküleri, benliğiyle çalışmaları iç içe dokunmuş bir adam olan Bob Fosse'un eline geçti.

Orta yaş krizindeki Fosse, *Berlin Öyküleri*'ne dalıp "kitap dağılana dek" okudu. *Kabare*'nin film versiyonunda Brian Roberts adı verilen Christopher rolünü, cinsel kimliğinden emin olmayan sarışın, taze yüzlü, biraz kadınsı bir İngiliz öğretmen olarak Michael York oynar. Sally (Liza) tercihleri konusunda onu sorguladığında, Brian şu yanıtı verir: "Şu anda cinsel yaşamım için kullanılacak sözcük, hiçtir." Bu replik Isherwood için geçerli olmasa da, onun topluma yabancılaşmasını yansıtır. Brian'ın Sally'yle girdiği aşk ilişkisi, kabarenin dekadan ama narin, düşmüş kadınıyla temasa ve yatağa sokar onu. Küçük sahnedeki bürlesk gösteriler (Fosse vaktiyle vodvil dansçılığı yapmıştır), dışarıdaki Nazi şiddetinin anlatıldığı sahnelerle kesişimli olarak verilir.

Kabare Alman Baron Maximillian'ı yaratarak üçlü ilişkiyi ön plana çıkarır ve dünyayla tümüyle tanışan Brian'ın seçimini yapmasına izin verir. Üçgenci Max, filmin Münih'teki çekimleri sırasında dansçı karısı Gwen Verdon'ı önüne gelen her kadınla ve çoğu zaman ikişer ikişer yatarak aldatmakta olan Fosse'un ta kendisidir. Baron Max gibi Fosse'un da abartılı seks yaşamı, kendi iç korkularından kaçış yolu olmuştu.

Kabare'de tarih 1932'dir, Almanya mali çalkantı içindedir ve Naziler güçlerini göstermeye başlamışlardır. Sokaklarda şiddetli çatışmalar yaşanır, ama Max genç sevgilileri limuziniyle taşradaki malikânesine kaçırmaktadır. Yılan, kaşmirli kollarını ikisine birden sararak, "Sizi bozmak benim görevim," diye sırıtır. Sally, aralarında kavrayamadığı bir anlayış bulunan iki erkeğin kendisine hayran olmalarından çok hoşlanır. Tomurcuklanmakta olan üçlü, Joel Grey'in gülünç şarkı-dans rutini "Two Ladies"le kesişimli çekimlerle gösterilir. Grey, etine dolgun iki koro kızıyla birlikte fiyakayla yürüyüp kızların kalçalarına vurarak, "Severler bunu – bir yerine iki!" diye kahkahalar atar. Yapmacık tavırlar sıyrılıp atıldığında, en düşük batakhaneyle en zengin malikâne ahlaki açıdan birbirine denktir.

Fosse, Isherwood'un paralel yapısını kullanmıştır, ama filmdeki seçenekler heteroseksüele karşı eşcinsel kanunsuzlar arasında değil, dekadansa karşı şiddet, ya da harekete geçmeye karşı ses çıkarmamak arasındadır. Kendi parçalanmakta olan evliliğini düşünen Fosse'un kişisel ilişkiler hakkındaki görüşü Christopher'ınkinden daha kasvetlidir, ama filmi siyasi açıdan daha taraflıdır. Hafta sonunun ardından sevgililer baron yüzünden kavga ederler. "S..tir et Max'i!" diye bağırır Brian. "Öyle yapıyorum zaten," diye bağırır Sally. "Ben de," diye gülümser Brian, üstünlüğü ele geçirmenin tadını çıkararak.

Üçlü ilişkinin ortaya çıkmasının hemen ardından, siyasi iklimden huzursuz olan Max, çifte biraz para bırakarak Arjantin'e gider. Orospulardan daha iyi durumda olmadıklarını fark ettiklerinde, kahkahaları aralarındaki gerilimi çözer. Sally hamile kalınca Brian onunla evlenmeyi önerir. Ama Sally kürtaj olur. Isherwood, "Brian'ın eşcinsellik eğilimine yatak ıslatma gibi yakışıksız, ama içten içe gülünecek komik bir zayıflık muamelesi yapılmış," diye yakınacaktı. Fosse'un üçlü ilişkiyi ergenliğe geçiş töreni olarak baktığını fark edemeyecekti. Brian ilk başta kadınlar konusunda başarısızdır. Sally'yi sevince heteroseksüel, sonraki üçlüde ise biseksüel olur. Sona gelindiğinde eşcinsel olduğu açıktır, ama cinselliğini bilinçli olarak seçmiştir. Aynı zamanda kendini anti-Faşist olarak tanımlar ve Nazi muhafızlardan sıkı bir dayak yer. Rüştünü ispatlamıştır.

Isherwood'un sonunda felsefesini Vedanta'da ve eşcinsel hakları hareketine bağlılığında bulmasına karşın, kadınlara karşı hislerini asla tam olarak incelemediği fikrine kapılırız. Christopher'ın üçgen ilişkiler anlayışı, en azından iki şovmenle, Coward ve Fosse'la karşılaştırıldığında, edebiyatla sınırlı kalmıştır. E. M. Forster gibi tanıdıkları bulunan bu genç adama, önceleri gizlice, sonunda açıkça eşcinsel olmak avantajlı görünmüş olabilir. Eşcinsel hakları hareketi nedeniyle triseksüel olmak, artık çoğunlukla bir kimlik olarak bile kabul edilmediğinden, eşcinselliğe göre öne sürülmesi daha zor bir kimliktir.

Üçgülüğün (*troilism*, bir seksoloğun terimi) görünmezliğine dair bir örnek, 1994 tarihli beğeniyle karşılanmış *Dört Nikâh Bir Cenaze* adlı filmdir. Dizisel tekeşlilik hakkındaki bu komedide haylazların lideri olan, Simon Callow'un oynadığı Gareth, çok hareketli bir İskoç dansı yapması sonucunda düşüp ölür. Eski bir kilisede yapılan cenaze töreninde Gareth'ın uzatmalı yoldaşı Matthew, eleştirmen Janet Maslin'in belirttiği gibi, "ayıltıcı bir tezat sunarak ana karakterleri sarsıp, aylakça düğünlere gitmelerinin ötesini görmelerini ve âşık olma konusunda ciddileşmelerini sağlayan" bir konuşma yapar. Matthew, Isherwood'un arkadaşı Auden'ın sevgilisi ve çalışma arkadaşı Chester Kalman'a yazdığı bir anma şiiriyle bitirir konuşmasını; eşcinsel sadakatinin ve normalliğinin bu zaferi karşısında cemaat gözyaşlarına boğulur.

Acı-tatlı gerçek şu ki Kalman, Auden'ın hayatının aşkı olmakla birlikte bir baş belası, sürekli olarak kendi kendine zarar veren, önüne gelenle düşüp kalkan bir biseksüeldi. Bu delişmenle arasındaki mesafeyi koruyan Auden, Chester'ın, sonunda babasıyla evlenecek ve bu deneyim hakkında bir kitap yazacak bir kadınla üçlü ilişkisini kıskanıyordu. Fosse gibi Kalman da bir üçlünün dolambaçlı olasılıklarını çok iyi kavramıştı. *Dört Nikâh Bir Cenaze*'de hem perdede hem de izleyicilerin bazılarında gözyaşlarının akmasına neden olansa, hercai, pişmanlık duymayan, üçlü ilişki peşindeki bir boheme yakılmış türküdür.

17

ÜÇLÜLERİN ROMEO VE JULIET'İ

Henri-Pierre Roché ile Franz ve Helen Hessel

İnsanlarla yatmak, onları tanımanın
en iyi yollarından biri olsa gerek.
JEANNE MOREAU

1955'te yirmi dört yaşında bir film eleştirmeni olan François Truffaut, Place du Palais-Royal'de bir tezgâhtaki kitap yığınını karıştırırken *Jules et Jim*'i buldu. Dikkatini çeken, "iki J'nin tınısı" ve yazar Henri-Pierre Roché'nin bu ilk romanını yetmiş dört yaşındayken yayımlamış olmasıydı. Romanı kimse fark etmemişti. "Gerçekten yaşanmış öyküler"den hoşlanan Truffaut, romanın gerçek bir hikâyeye dayandığını tahmin etti. Kendi deyimiyle bu "bir sahte roman", daha çok bir yaşamöyküsüydü. Truffaut sonradan romanın 1943'te, Vichy Fransası'nın kargaşasında, Birinci Dünya Savaşı öncesinde ve sonrasında yaşanmış bir üçlü aşk hakkında yalnızca belleğe dayanılarak yazılmış olduğunu keşfedecekti. Kederli yazarın kaleminden sözcükler, "derin bir kesikten akan kan gibi" doludizgin boşalıyordu.

Truffaut etkilenmişti ve vasat bir Western için eleştiri yazarken, *Jules et Jim*'i sinemanın o güne dek sunmadığı şeyi sunduğu için övdü: iki arkadaşla bir kadın hakkında, seyircinin taraf tutamayacağı kadar şefkatli bir aşk öyküsü. İşte nihayet, "sürekli gözden geçirilen yeni ve estetik bir ahlaki etik" vardı ortada – yani bu etik bir dizi varoluşçu seçimi temsil ediyordu. Roché, Sartre ve Beauvoir'dan onlarca yıl önce bu seçimi yapmış, onlarsa yaşamlarında ya da sanatlarında Roché'nin "saf aşk üçgeni"ne asla erişememişlerdir. Truffaut, Roché'den onu Paris'in bir banliyösündeki evine

davet eden bir mektup alınca çok şaşırdı. Sonraki birkaç yıl boyunca yazıştılar ve zaman zaman birbirlerini ziyaret ettiler.

Truffaut üçüncü filmi olan *Jules ve Jim*'i 1961'de çekti ve *Chicago Tribune*'a göre bu, "tüm Fransız Yeni Dalga'sının en sevilen ve en etkili filmi" oldu. *Büyük Fransız Filmleri*'nin yazarı James Paris'in "kişisel gözde"si olarak gördüğü *Jules ve Jim*, belki de tüm zamanların en etkili filmidir. Günümüzde yalnızca senaryolara ve romanlara değil, gerçek yaşamdaki eylemlere de esin kaynağı olmaktadır. Filmin bizim aklımıza bazı büyük fikirler soktuğunu itiraf ediyoruz.

Jules et Jim, Roché'nin acı verici, mahrem anılarını bir romanda yeniden yaratabilmiş olması açısından eşsizdir; Truffaut büyük bir özenle bu romanı kendi unutulmaz filmine aktarmış ve kendisiyle ilgili otobiyografik unsurlar da eklemiştir. Başrolünü, Catherine rolünü kanlı canlı hale getirebilecek yegâne kadın olan Jeanne Moreau oynadı. Moreau o dönemde ünlü bir sahne oyuncusuydu ve Louis Malle'in *Les Amantes*'ı (Âşıklar) hariç, çoğu kolayca unutulacak filmlerde rol almıştı. Kırçıllı sesiyle "*mon amour*" diye inleyen Moreau, beyaz perdede oral seksin tadını çıkaran ilk kadın oldu. Eylemin kendisi gösterilmemişti, ama Moreau'nun anlamlı yüzündeki orgazm izleri açıkça görülüyordu. Moreau'dan çok etkilenen Truffaut ona yıllarca kur yapmıştı, ama kendi filminde oynatacak parası yoktu. Sonunda Moreau *Jules ve Jim*'in yapımcılarından biri oldu ve filme kendi parasını yatırarak, oyuncuların ve film ekibinin öğlen yemeklerini de pişirdi. Truffaut'nun da kabul ettiği gibi, Catherine'i "inandırıcı, çılgın, istismarcı, tutkulu, ama hepsinden önemlisi hayran olunmaya layık" hale getirdi. Senaryo yazarı Jean Gruault, tüm dünya kadınlarının kendilerine kocalarının arkasından iş çevirme izni verdiği için Moreau'ya teşekkür etmeleri gerektiği esprisini yapacaktı.

Moreau yeni bir kadın rol modelleri çağını başlattı. Klasik vücut hatlarından yoksun, gözlerinin altı morarmış ufak tefek bir kadın olduğundan, ilk başta gösterişsiz ve tombul bulunmuştu. Yine de Fransız seks ilaheleri üçlüsü –kendisi, (kedi yavrusu gibi) Brigitte Bardot ve (buz gibi) Catherine Deneuve– içinde, görünüşe bakılırsa yaşı ilerledikçe hem sanatsal hem de estetik açıdan ilerleyen

bir tek o oldu. İlk başlarda *Aşk Zamanı*'ndaki Mrs Robinson rolü dahil pek çok önemli rolü reddetmişti. Biraz küçümser bir biçimde, pek de hoşlanmadığı bir aktris olan Bette Davis'le karşılaştırılıyordu. Catherine rolü Moreau'nun aynı anda hem güzel, hem kadınsı, hem de sert olmasına olanak verdi. "Kötü kadın" klişesinden (Lana Turner), hakkı yenen kadından (Joan Crawford) ve en önemlisi, kancık kadından (Bette Davis) uzak durdu. Cinsel olmanın ötesindeki albenisi, bir üçlüyü inandırıcı şekilde kendine çekip bir arada tutabilirdi. Eleştirmen Caryn James, "1950'lerin sonlarından itibaren, öykünün merkezindeki kadın o oldu," diye yazar. İki erkeği tutsak eden –ya da *Three of Hearts*'ta olduğu gibi bir kadınla bir erkeği kendinden geçiren– kadın rolünü üstlendiği sonraki filmler genel olarak *Jules ve Jim*'den daha başarısız olduysa, bunun için esin kaynağını değil, taklitçileri suçlamalayız.

O gençlik dönemini nostaljiyle "aşka âşık olduğumuz zamanlar," diye hatırlayan Moreau büyüleyici, hatta bilgece bir aşk yaşamı sürdü. Bugüne dek iki kez evlenip boşandı ve beş yıl boyunca ünlü modacı Pierre Cardin'le birlikte yaşadı. Cardin için, "Paris'teki ününün farkındaydım," diyor. "Her şeyi biliyor, ama umursamıyordum." Rollerinde genellikle pişmiş oturmuş bir tavrı ön plana çıkaran Moreau'ya göre, Cardin'in ele geçmezliği onu daha da çekici kılıyordu. Fetihleri arasında Louis Malle ve Marcello Mastroianni de yer alır, ama Moreau yalnızca bir "femme fatale" değildir; devlet komisyonlarında ve Cannes film festivali jürisinde görev üstlenmiştir. Moreau'nun çok kişili aşk fantezisi, "sevmiş olduğu bütün erkeklerle birlikte yaşayabileceği çok büyük bir ev"e sahip olmaktır; Catherine'i ve belki Roché'yi de memnun edebilecek bir hayaldir bu.

Jean Cocteau'nun "en hassas ve soylu ruhlardan biri" diye nitelediği Henri-Pierre Roché, 1959'da Truffaut'ya Jean Moreau hakkında şunları yazdıktan sonra öldü: "Onunla mutlaka tanışmalıyım: onu bana getirin." Ne kendi romanlarının filme çekildiğini gördü ne de Truffaut'nun başka herhangi bir filmini. Hakkında hâlâ çok az şey bilinen Roché, otobiyografisini "Kazanova gibi, ama farklı bir ruhla" yazmak istediğini söylemişti. Öldüğünde, bekâr ve evli, bakire ve görmüş geçirmiş yaklaşık yüz kadın olarak saydığı

sevgilileriyle ilgili erotik yorumlarını içeren 346 defter bıraktı ardında. Gertrude Stein onun için, "Herkesi tanırdı, gerçekten tanırdı," diyecekti. Roché sevgililerinin adlarını gizlediğinden, günlükleri yakın zamanlarda şifresi çözülüp düzenlemesi yapılabilene dek yayımlanmadı. Neyse ki Roché'nin kurgu ürünleri yaşamını yeterince yansıttığından, sevgililerini arkadaşlarıyla paylaşmaya hazır olan bu adamı anlayabiliyoruz.

Roché 1879'da doğdu ve babasının ölümünden sonra, taptığı annesi tarafından yetiştirildi. Diplomat olmak üzere eğitim aldı, ama başarılı olmak için gereken servete sahip değildi. Bunun yerine, sanat zevkinden bir meslek yarattı. Picasso'yu koleksiyoncu Leo Stein'la (Gertrude'un ağabeyi) tanıştırdı ve Duchamp, Picabia, Braque, Paul Klee ve Max Ernst'i destekleyip, Amerikalı milyonerler ve Hint mihraceleri için eserlerini satın aldı. Annesi ölene dek onunla birlikte yaşadı, ama üç sürekli metresinin yanı sıra gelip geçici ilişkileri de oldu. Truffaut'nun izleyiciyi cezbeden *Kadınları Seven Adam*'ı, zaman ve yeri değiştirilmiş olarak, Roché'nin yayımlanmamış günlüklerine dayanır. Peki ama bu uzun boylu, ince yapılı, yumuşak huylu estetik erbabını modern bir Don Juan'a dönüştüren neydi?

LEX DEUX ANGLAISES ET LE CONTINENT

Roché'nin ilk aşk ilişkisini anlattığı ve 1971'de Truffaut'nun *İki İngiliz Kızı* adıyla filme çektiği romanının adıdır bu (İki İngiliz Kızı ve Kıta). Filmin gerçeklere dayanan alt metni, Roché'nin yoğun aşk ilişkileri, özellikle teke tek türde olanlar konusundaki tereddüdüne açıklık getirir. Antoine Doinel dizilerinde Truffaut'nun alter egosu olan Jean-Pierre Léaud'nun başrolü üstlendiği bu filmin, yönetmenle de otobiyografik bağlantısı vardır. Genç Truffaut, idolü Alfred Hitchcock'un kızıyla mı, yoksa öteki idolü Jean Renoir'ın yeğeniyle mi evleneceği konusunda kararsız kalmıştı. Sonunda bir üçüncüyü, beraberinde ilk yönetmenlik girişimlerini finanse edecek bir drahoma getiren, bir yapımcının kızını seçti. Truffaut'nun romantik tatlılığının ardında, "çift aslında tatmin edici değildir, ama alternatifi de yoktur," düşüncesine inanan kinik biri vardır. Bununla birlikte, onu büyüleyen de bu alternatif, yani üçlü aşk olmuştur.

İki İngiliz Kızı'nda ağırlık merkezi, genç bir Fransız resim tüccarı ve romanın adındaki "Kıta" olan Claude Roc'tur (Roché'nin müstear adı). Anlatıcı rolünü bizzat üstlenen Truffaut, Roché'nin bazı pasajlarını ezberden okur. Senaryo yazarı Gruault'un bunları değiştirmesine izin verilmemişti. Brontë kardeşlerin gotik romanlarını her ikisi de okumuş, Anne ve Muriel Brown adlı genç kadınlara bunları, kararsız sanat uzmanına da Proust'un hatıralarını model almışlardı. (Hollywood'daki film endüstrisi yöneticilerine, Proust'un Galler'de Brontë kardeşlerle buluşması kavramını satmayı bir düşünün!)

Roché'nin romantik kariyeri, en fazla yirmi yaşlarındaki Violet ve Nuk (Margaret için kullanılan takma ad) Hart adlı iki İngiliz kız kardeşle başlamıştı. Romanı yazmakta olduğu 1950'li yılların başında elinde yalnızca kendi günceleri değil, ayrıca Nuk'un günlüğü ve 1902'yle 1909 arasında yazdığı mektuplar da vardı. Roché çok eski zamanların derin duygularını ustaca kullanıyor, ama nostaljiye kapılmıyor. Filmde Claude, annesinin İngiliz arkadaşının kızı Anne'le (Violet) Paris'te buluşur. Anne, özgür ruhlu bir heykel öğrencisi ve Muriel'in (Nuk) ablasıdır. Ciddi Muriel'le arasını yapmak niyetiyle, Claude'u yaz tatili için Galler'e, ailesinin deniz kenarındaki evine davet eder.

Gerçek yaşamda sanatçı Violet, dindar, yüce gönüllü ve kızıl saçlı güzel bir kız olan Nuk'a tapıyordu. Violet'in çöpçatanlık girişimlerine rağmen sonuçta ortaya platonik ve masum, "eşsiz bir üçlü" çıktı. Üçlü Londra'da ve taşrada "masal gibi" iki yıl geçirdi. İlginçtir ki filmde, Claude ne zaman kardeşlerin birinden uzaklaşmak zorunda kalsa kavga çıkar. Claude kendini bir piyon gibi hisseder ve annesi Madame Roc, kadınların *ikisini de* sevmesi gerektiğinde ısrar eder. Ne de olsa oğlu, "taş üstüne taş koyarak" yetiştirdiği "anıtı"dır onun ve kalp kırmasına izin olsa da, Anneciği'nden başka kimseye ait olamaz.

Filmde olduğu gibi gerçek yaşamda da Roché sonunda Nuk'a (Muriel) evlenme teklif etmişti. Annesi onu Paris'e dönüp nişanlısıyla temas kurmadan bir yıl beklemeye zorladı. Oğlunun Nietzsche'yi okuduktan sonra "yaşam boyu sürecek kariyerine – kadınları incelemeye" başlamasıyla, madamın stratejisi başarıya ulaştı. Clau-

de evli kadınlarla ve bohem tiplerle yattı. Nişanı bozmak için Nuk'a bir mektup yazdı, ama kız Claude'a, ya da onun imgesine âşık olmuştu. Cevap mektubunda, bir daha birbirlerini asla görmemeleri gerektiğini yazdı. Aradan geçen birkaç yıl boyunca Nuk sürekli mastürbasyon yaptı ve –kocakarı masallarının gölgesi– neredeyse kör oldu! Violet ablasının yaşadığı sıkıntıdan bahsetmek için Roché'yi ziyaret ettiğinde, ikisi sevgili oldular.

Truffaut'nun filmindeki Nuk versiyonu olan Muriel, "İstesen de istemesen de senin karınım ben," diye yazar Charles'a. Tutkusunun kaynağı Püritenliğidir, tek sonucu ise kız kardeşiyle Claude'un iştahlarını daha da fazla kabartmak olur. Sevişmeleri Anne'e çapkın bir göz ve cinsel bir hava kazandırır. Diurka adında hırpani bir Polonyalıyla birlikte olması konusunda, "Senin kollarından ayrılmamın hemen ardından daima başarılı oluyorum," der Claude'a. Truffaut'ya göre çiftlerin sadakatsiz aşkı, Proust'la onun Brontë kardeşleri arasındaki üç yönlü bağın saflığıyla tezat oluşturur.

Truffaut'nun kendi ifadesiyle, filminin konusu "geride kalmış ve engellenmiş aşklardır, ama engeller ahlaki, içsel, hatta diyebilirim ki zihinseldir." Gerçek üçlünün karşılaştığı zorluklarsa çok daha somuttu: skandaldan korkan bir İngiliz anneyle, aşırı sahiplenici bir Fransız anne. Roché anne tahakkümünü kabul ederek elli yaşındayken evlendi, Truffaut ise kendi kayıtsız annesine borcunu *400 Darbe*'de onu bir sürtük gibi göstererek ödedi. Roché ikinin üç olmasına yol açan cinsel dinamiği anladığı için üçlü ilişkiyi tercih etti, ama Truffaut her türlü aşk konusunda kuşkuculuğunu sürdürdü; aşkın tehlikeli, hatta ölümcül olduğuna emindi.

İki İngiliz Kızı'nda Anne sonunda Claude'la ilişkisini Muriel'a itiraf eder ve bu haber kardeşini neredeyse öldürür. Gerçek yaşamdaysa Nuk, daha önce aynı şeyi onun için yapmış olan kardeşi Violet'e saygı göstererek Roché'ye olan aşkından vazgeçmişti. Ne var ki Brontë kardeşlerle benzerlikleri, gerçek yaşamda ortadan kalkar: kardeşine ihanet etmiş olan Violet evlenip durulmuştur. Romantik yönetmen Truffaut onun karakterini tüberkülozdan eriyip gitmeye mahkûm eder. Yıllar geçer. Diurka, Claude'un *Jerome ve Julien* adlı romanını yayımlamıştır; filmle romanın Roché'nin yaşamıyla ne denli iç içe geçmiş olduğunu hatırlatan küçük bir şakadır bu. Otuz

yaşındaki Muriel mastürbasyon fantezilerine rağmen (bunlar çok ilginç olabilirdi!) bakire kalır. Claude'la Calais'de bir buluşma ayarlar ve onu yatağa davet eder. Ertesi sabah çarşaflar Muriel'ın saçlarından daha kırmızı lekelerle kaplıdır. Yine de Muriel aşkın kendisi için mutlak olması gerektiğini, onun içinse "göreceli bir kavram" olduğunu söyleyerek Claude'u sonsuza dek terk eder. Acaba yalnızca ödeşmek mi istiyordu, diye düşünmekten alamıyoruz kendimizi.

Ortayaşlarını süren Claude'un Trocadero bahçesinde yürürken birtakım nedenlerle Muriel'in kızı olduğuna inandığı (Muriel evlenmiştir) genç bir kız görmesi ama dilinin tutulmasıyla, film bir melankoli havası içinde sona erer. Gerçek yaşamdaki son da buna benzer. Roché Haziran 1939'da güncesine, gördüğü kızın sevgilisi Nuk'la (Muriel) "aynı saçlara, yürüyüşe, bacaklara, ağza, gülümseyişe sahip" olduğunu yazar. Kızın rüzgârla uçan şapkası Roché'nin ayaklarının dibine savrulmuştur. Ama şapkayı "Nuk'un kızına" verirken konuşmayı beceremez. "Neden ona sormadım ki?" diye hayıflanır Roché.

Yaşlanmakta olan sanat meraklısı asla bir yanıt bulamayacak, bu da onu romanını yazmaya sürükleyecektir.

TROIS

Trois (Üç), Roché'nin *Jules ve Jim* için düşündüğü ilk addır. Truffaut'nun filmine vermeyi düşündüğü "Jules ve Jim ve Juliet" ten daha kötü bir ad değildir elbette. Amerikan gazeteleri tekeşlilik krizine girerek filme listelerinde kimi zaman "June and Jim" adıyla yer vermişlerdir. Romanda iki arkadaş Catherine'den önce de pek çok kadını paylaşırlar. Roché'nin tatmin edici bir ilişki kurduğu ilk kadın, Birinci Dünya Savaşı'ndan önce yeni resmin havarilerinden olan Marie Laurencin'dir. Roché onun ilk âşığı ve koleksiyoncusu olmuş ve ileride romanındaki Jules olacak genç Alman-Yahudi yazar Franz Hessel'la paylaşmıştır. Roché güncesinde Marie'yi, "samimi, dobra, erkek gibi kızı oynuyor, sert konuşuyor, bir cesaret ve saflık karışımı [...] tam anlamıyla bakire," sözcükleriyle betimler. Bakireliği çok uzun sürmeyecektir ama. Laurencin'le Roché arada bir afyonla tatlandırılmış âlemlere katılmaktan çekinmemişlerdir.

Laurencin beş yıl boyunca şair Guillaume Apollinaire'in sevgilisi oldu, ama Roché'ye ondan daha sadık kaldı. Dik kafalılığıyla ünlü Laurencin I. Dünya Savaşı arifesinde Alman bir ressamla evlendi ve Roché onun nikâh tanığı oldu. Dostlukları ve yazışmaları, Laurincin 1950'lerde ölene dek sürdü. Bir başka bakireyse, 1915'te tanıştığı efsanevi çömlekçi Beatrice Wood'du. "Dada'nın Anası" denen Wood, o dönemde New York'ta yaşayan bir aktris adayıydı. Savaş sırasında Roché, Fransız endüstrisini inceleyen Amerikalı bir heyetle bağlantı içindeydi. *Merdivenden İnen Çıplak* adlı ünlü resmiyle 1913'te yapılan Armory Show'da keşmekeş yaratmış olan şu meşhur Dada'nın Babası Marcel Duchamp da kentteydi. Yetmiş beş yıl sonra Wood, *Los Angeles Times*'ın bir muhabirine şöyle diyecekti: "Roché'yle ilişki yaşarken, en iyi arkadaşı Marcel Duchamp'a âşıktım. Roché'nin kollarındayken Marcel'i hayal ederdim."

Sevgilisine anlattığında o da mutlu olmuştu, "çünkü Roché de Marcel'i seviyordu. [...] İkisi benimle ilgili her konuda anlaşıp, eğitimimin onların onayladığı yolu izlemesini sağlamak için işbirliği yaptılar. Üçümüz bir *amour à trois* gibiydik; ilahi bir dostluktu bu." Üçlü 1917'de, çağdaş "havalı" estetiğimizin gelişimini etkilemiş olan kışkırtıcı yazı ve görüntülerle dolu *The Blindman* dergisinde birlikte çalıştılar. Savaştan sonra, Roché Fransa'ya döndüğünde Wood, "her şeyi gören anlayışlı mavi gözler"e sahip Duchamp'la ilişkisini tamama erdirdi. Kendini sanatçı olmaya adamıştı; modern sanatın oluşum yıllarının yaşayan son yadigârı odur.

"Sürekli olarak yeniden düşünülen estetik ahlak" deyimi, yüzyıl başından 1929 krizine dek Paris'i merkez almış, otuzlarda zayıflamış, ardından faşizmden kaçıp New York'a yerleşmiş, savaştan sonraysa soyut dışavurumcu ressamlar ve Beat şairlerde yeniden canlanmış olan bohem sanat sahnesinin ruhunu gayet iyi betimler. Bohemlere göre, estetik "modern" olduğunu iddia edebildiği sürece, estetik olan ahlakiydi.

Onları destekleyecek bir kilise ya da aristokrasi olmadığından, Bohemleri oluşturan değişken sanatçılar ve özgür düşünürler grubunun dışarıdan bir gelir kaynağına ihtiyacı vardı ve bu kaynağı, sanat tüccarlarıyla koleksiyonculardan buldular. Roché, Walter ve Louise Arensberg gibi büyük koleksiyonculara öncülük etti. Gert-

rude Stein onun için "genel tanıtıcı" derdi; tanıdıkları arasında fotoğrafçı Man Ray, besteci Erik Satie ve yazar Jean Cocteau gibi çok farklı kişiler vardı. Doymak bilmez merakını tatmin etme sürecinde aldığı notlardan oluşan zengin malzeme yayımlandığı zaman, modern sanat hareketinin nasıl doğduğu anlaşılacak.

Yine de Henri-Pierre Roché en sonunda, iki erkekle, ne beraber ne de onsuz yaşayabildikleri bir kadının dostluğu hakkında dokunaklı bir öykü olan *Jules ve Jim*'le hatırlanacaktır. Catherine'e Beatrice Wood'un model alındığı öne sürülmüş olsa da, kendisi bunu reddeder. Hatta Truffaut'nun filmini seyrederken sıkıldığını söyler! Oskar Werner'in oynadığı kısa boylu, tıknaz, içe dönük Jules'e Franz Hessel model alınmıştır; Henri Serre'in oynadığı ince uzun, iyi yaşamayı bilen Jim, Roché'nin ta kendisidir; resim öğrencisi Helen Grund ise Alman'dan Fransız'a dönüştürülerek, Jeanne Moreau'nun oynadığı ortak sevgilileri Catherine olmuştur. *Romeo ve Juliet*'i hatırlatan bir kaçınılmazlıkla sevgililer kendi denetimleri dışındaki güçler yüzünden birbirlerinden koptuklarından, Roché'nin romanı trajikomik bir saygınlık kazanır. Jules, Catherine'in onların öğretmeni olduğunda ısrar ettiğinde Jim ne dersi verdiğini sorar; Jules'ün yanıtı "Shakespeare!" olur.

1906'da Henry-Pierre, kalp kırıklığı nedeniyle Paris'e kaçmış olan Franz'ı Bal des Quat-z'Arts'a götürdü. Franz baloya köle kostümüyle gitti. Bundan sonra her gün görüştüler, durmak bilmeden konuştular ve birbirlerinin şiirlerini çevirdiler. Kadınları da paylaştılar, ama onlardan istedikleri farklı olduğundan, birbirleriyle rekabet etmediler. Giderek büyüyen bir üçlü aşk listesi oluşturdular. Yunanistan seyahatleri sırasında mermer bir tanrıça heykeline âşık oldular ve böyle bir kadınla karşılaşmaları durumunda gülümseyişinin peşinden gitmeye yemin ettiler.

Franz 1912'de, o muammalı gülümseyişi taklit edebilmiş olmakla birlikte kararlı bir karakter olan Helen'le tanıştı. Roché belki de Helen'e daha iyi uyabilecekken Franz, "Bu o değil mi? Ha, Pierre?" diyerek onun üzerinde hak iddia etti. Helen de Franz'ın masumiyetiyle kendi görmüş geçirmişliğinin birbirini dengeleyeceğini ve böylece iyi bir çift olacaklarını düşünüyordu. İki Alman ertesi yıl evlenerek Berlin'e taşındı. İki çocukları oldu. Roché ka-

riyeriyle ilgileniyor ve filmdeki her daim sadık Gilberte olan Germaine Bonnard'la görüşüyordu. Ama arkadaşlığın dünyanın dertlerine karşı bir kale olduğunu anlamıştı.

1914'te savaş üçünü iyice ayırdı. Jim'in aksine, Roché siperlerde arkadaşıyla karşı karşıya gelme korkusu çekmedi, çünkü Amerika'da güvendeydi. Özgün öyküde yaptığı bu değişiklikle Truffaut, Fransa'yla Almanya arasındaki yapay düşmanlık hakkında bir yorumda bulunmuştur. Gerek Roché'nin yaşamına gerekse romana getirilen bu değişiklikler küçük, ama öyküyü geliştirici niteliktedir. Henri-Pierre, savaştan sonra Hessel'lerin ev yaptırmış oldukları küçük bir Bavyera kasabasında Franz ve Helen'la çocuklarına katıldı. Karşılaştıklarında iki erkek "hızla ve doğal bir biçimde, dudaktan öpüştüler." Hiç zaman kaybetmeden, "büyük sohbet"lerini kaldığı yerden sürdürdüler.

Rus cephesinde savaşmış olan Franz değişmişti. Helen'i tatmin edemiyordu ve Helen'le Henri-Pierre birbirlerine âşık oldular. Franz onlara onayını verdi. Üçü birlikte çalışıp eğlenerek gerçek mutluluğu tattılar. Hessel'ler Roché'nin *Don Juan* adlı öykü kitabını Almancaya çevirdiler. (Onunkisinin kesinlikle çekici değil, Fransızlaşmış bir Don Juan olduğunu belirtmeden geçmeyelim.) Karşılığında Henri-Pierre de Franz'ın yeni romanını yazmasına yardım etti. Roché'yle Helen çocuk yapmaya karar verdiler, ama üçlünün içinde ve dışında ilişkiler karmaşıklaştı. "Risk almaya ve bedelini ödemeye" inandığını söyleyen Helen ikisine de sadık değildi. Bir tanrıça tapınılmak ister; bir an olsun ihmal edilmeye gelmez.

Helen Hessel tuhaf bir cesaret ve paranoya karışımıydı. Onun ihanet, hatta ihmal olarak gördüğü her şey öç almayı gerektiriyordu. Sloganı şuydu: "Savaş olacaksa, önce sen vur, beklenmedik bir anda ve sertçe." Truffaut Helen'i bir Napolyon hayranına dönüştürmüştür. Yine de Henri-Pierre, doğuştan ihtiyatlı bir insan olmasına rağmen, ona Franz kadar kapılmıştı. Bir çocuğun doğmasının acı anıları silip aşklarını yenileyeceğine inanıyordu. Helen'le çocuk yapmayı başaramayınca Paris'e, Germaine'e döndü. Helen önce Franz'ı boşadı, sonra da onun sorgusuz sualsiz kabulüne ihtiyaç duyduğundan onunla yeniden evlendi.

Hessel'ler 1925'te Paris'e taşındılar ve Helen, Alman gazeteleri için moda muhabirliği yaptı. O, Franz, üç çocukları ve Roché Arnca Fontenay banliyösünde ev açtılar. Truffaut akıllıca davranıp çocukları Sabine adlı tek bir kıza indirgemiştir, ama filmde olduğu gibi gerçek yaşamda da yetişkinler en çok, bir çocukla oynarken –hatta çocuk olma oyunu oynarken– mutlu oluyorlardı. Helen fevri, kimi zaman acımasızdı. Ona olan duygularından kaçmak isteyen Henri-Pierre gizlice Germaine'le evlendi. Ama Helen'den kopamadı. Bir biyografi yönünde atılmış ilk adım olan *Henri-Pierre Roché: An Introduction* başlıklı katalogda şöyle denir: "Sakin dönemler suçlamalarla, ihanetlerle [...] ve Helen'in tabancasıyla yaptığı tehditlerle dolu çalkantılı dönemlerle bölünmüştür. Bütün bu olaylar sırasında Hessel şefkatli ve destekleyicidir, hem karısının hem de Roché'nin arkadaşı ve sırdaşı olmaya çalışır."

Yaşam ender olarak trajediye öykünür. Hessel'ler sessizce Bavyera'daki evlerine döndüler. Franz 1930'da Roché'yi ayartmak umuduyla, "üçümüz benim evimde gayet rahat birlikte yaşayabiliriz, sen Helen'le küçük yatak odasındaki iki kişilik büyük yatakta yatarsın," diye yazdı. Gürül gürül yanan bir şöminenin önünde birlikte çalışmalarının sıcak bir resmini çizmiş olsa da, Helen'den "general" diye bahsediyordu.

Zaten üçlüyü yeniden kurmak için artık çok geçti. Henri-Pierre'le Germaine'in bir oğulları olmuştu. Helen 1936'da Nazi rejimi yasaları uyarınca Yahudi kocasından ikinci kez boşandı. Franz 1938'de Fransa'ya gitti, ama Almanların zaferinden sonra Vichy dönemi yetkilileri onu kamplardan birine yolladılar. Ocak 1941'de öldü, ama Roché ayrıntıları bir yıl sonrasına dek öğrenemedi. Çok sarsılmış ve üzülmüştü; 1943 başlarına gelindiğindeyse, eski dostuyla bilgelik üzerine diyaloğunu bir roman şeklinde sürdürmeye hazırdı.

"LE TOURBILLON"

Catherine'in, Jules'le Jim'in arkadaşı ve kendisinin de sevgilisi olan Albert'in gitarı eşliğinde söylediği "Girdap" adlı şarkının özgün adıdır bu. Albert üçüncü olmaya çalışan bir dördüncüdür ve şarkıyı da bu rolü oynayan aktör yazmıştır. Truffaut'nun *Jules*

ve Jim'inin taşıdığı anlamın anahtarı olan şarkı Jean Moreau'nun başarılı plak kariyerinin önünü açmıştır. Roché, dostluklarına saygısını göstermek için yazdığı romanın merkezi karakterinin Franz olacağını düşünmüştü. Bu nedenle romanın sonunda Jules, Catherine'le Jim'in ortak intiharına tanıklık ettikten sonra, üçlü aşkın ürünü olan kızıyla hayatına devam eder. Filmdeyse Jules'ü oynayan Oskar Werner, vahşi ruh hali değişimleriyle kameranın ilgisini üzerine çeken Jean Moreau'yla rekabet edemez. Moreau'nun söylediği tema şarkısı, Roché'nin romanında hayalinden yarattığı tek unsur olan trajik sonunun müziğe dönüştürülmüş halidir.

Filmin gerçek yazarının yönetmen olduğunu savunan "auteur" kuramının kurucularından birinin başka bir yazarın diline böyle titizlikle bağlı kalması ironiktir. İkinci bir ironi de, kendi yaşamının bazı yönlerini Roché'nin otobiyografisine yedirebilmiş olmasıdır. Truffaut'nun biyografisini yazmış olan Don Allen, "Heteroseksüel çiftin başarısızlığı, *ménage à trois* dahil diğer tüm çözümlerin aynı derecede başarısızlığa mahkûm olacağı yönündeki doğal sonucuyla birlikte, filmin ana temasıdır," der. Truffaut daha derin bir düzeyde, bir tek sanatın uğrunda yaşamaya değer olduğu ve bir savaş türü olan cinsel fethin aksine, sanatın onu hayata geçirenleri ayakta tuttuğu yorumunda bulunmaktadır. Filmde, 1912'den (Nazilerin iktidara geldikleri) 1933'e dek yirmi yıllık bir dönemde Jules ve Jim daima genç görünür, hatta aynı kıyafetleri giyerler. Bu arada, iktidarı elinde tutan ve yaşlanmaktan kaygılanan Catherine'in çehresi romantik tanrıçadan bir asker sertliğine dönüşür.

Üçlü aşk kavramı hem erkek hem anı yazarı olarak Roché'yi en az Kazanova kadar büyülemiştir. Romanda annesinin son hastalığını ve hayatındaki kadınlardan ikisinin, yeni aşkı Michelle'le her daim sadık Gilberte'in onu ziyaret edişlerini aslına sadık kalarak anlatır. En çok annesine âşık olan Roché, onun Michelle'e mistik bir şey ilettiğini hayal eder ve oğlunun annesinin Gilberte ya da Catherine değil, o olması gerektiğine karar verir. Roché gerçekten iki kez evlenmiş ve çocukları olmuştur, ama düğünlere annesinin hayaletinin de katıldığına kuşku yoktur. Yine romanda Catherine Gilberte'le tanışıp onu kabul etmeyi arzular, ama Jim onları birbirlerinden uzak tutar. Güçlerini birleştirip kendisini alt etmelerinden

korkmaktadır. Jim çok sayıda aşk ilişkisine girmiş olsa da, asıl tercihi kendisi, bir kadın ve en iyi arkadaşından oluşan bir üçlü aşktır.

Jules, egosu daha zayıf olduğu için üçlü ilişkiye Jim'den daha uygundur. Jim'e, "Bu kadar revaçta olan Catherine, buna rağmen neden varlığını biz ikimize hediye ediyor?" diye sorar. "Çünkü bir kraliçeymiş gibi tüm dikkatimizi ona verdik; çünkü ikimiz, insanların aşk dediği şeyi ona vermekte başka herkesten daha başarılı olduk." Jules, iki erkeğin birlikte onun idealini oluşturduğunu anlar. Jim ise aksine Paris'e çekilir ve böylece Catherine bir dördüncüyü getirir. "Albert," der, "Gilberte'e eşittir." Ama başardığı tek şey, mantıksal değil duygusal bir yapı olan üçlünün uyumunu yok etmek olur. Bu yapı her zaman bir tarafın ötekinden daha fazla şey verdiği bir dostluk ya da evlilikten daha eşit değildir.

Jules ve Jim'in tüm öyküsü ve filmin sayısız üstün yönü, yinelemeye gerek duyulmayacak kadar iyi biliniyor. Ama Catherine'in dudaklarında esrarengiz bir gülümsemeyle arabayı içindeki Jim'le birlikte harap bir köprüden Seine'e sürdüğü sonuna ne demeli? İzleyici gibi Jules de yüreği burkularak izler bu sahneyi. Roché romanını "köprülerden atlamayı deneyenlere" adamış, ama baskıya girmesinden hemen önce bu ithafı kaldırmıştır. Araba çalkantılı sulara gömülürken Truffaut arka planda hafif, neşeli bir ezgi olan Girdap'ı çaldırır. Daha önce Catherine'in düşünceleri bir kasırgaya tutulmuş olarak betimlenmiştir (*tourbillon* iki anlama da gelir). Ancak ölümle yeniden birleşebilecek üçlü aşkı paramparça eden, yaşam kasırgasıdır. Üçü de yok edici güçlerin onları ayırmasına izin vermiştir. İdeal bir üçlüyü sürdürmeyi başaramamışlardır. Jules'ün kıyımı durdurma amaçlı beyhude çabası –bir feryat– "başlarının üzerinde havada ateşten bir üçgen çizdi."

Jules'ün krematoryumda sevdiklerinin tabutlarının alev almasını izlediği sonradan eklenmiş bir bölüm vardır. Jules, Jim'in kendisinden hiçbir şey almamış olduğuna karar verir; aksine, "verebileceği en iyi şeyi", Catherine'i vermiştir dostuna. Küllerini birbirine karıştırıp rüzgâra savurmak ister. Ancak yasalar, Jules için de bir kurtuluş olacak bu son birleşmeye engel oluşturur. Üçlü aşk toplumsal bir olgu olmakla birlikte, asker yürüyüşünü küçük, şen şakrak bir ezgiye yeğleyen bir toplumun ruhuna aykırıdır.

18

BLOOMSBURY'NİN ÇANLARI

Vanessa ve Clive Bell, Duncan Grant ve David Garnett

Vatanıma ihanet etmekle dostuma ihanet etmek
arasında seçim yapmak zorunda kalsam,
umarım vatanıma ihanet edecek cesareti bulurdum.
E. M. FORSTER

Bloomsbury, ilk başlarda Londra'nın Bloomsbury bölgesinde yaşayan benzer görüşe sahip ressamlar, yazarlar, savaş karşıtları ve ilerici düşünürlerin oluşturduğu geniş bir aileydi. Bloomsbury'nin başlangıcı için 1905'ten itibaren farklı tarihler verilse de, Bloomsbury çevresinin üyeleri hiç kuşkusuz toplumsal ve sanatsal açıdan birbirlerini etkilemişlerdir. Arkalarında bıraktıkları kitap ve resimler, kesinlikle İngiliz tarihinin en zengin ve yaratıcı dönemlerinden birini temsil eder. Bloomsbury yıldızlarının –Virginia Woolf, Lytton Strachey, Bertrand Russel, Aldous Huxley gibi yazarlar; Dora Carrington, Duncan Grant, Vanessa Bell gibi ressamlar ve ekonomist Maynar Keynes dahil– pek çoğunun yapıtları son derece yenilikçidir.

O dönemde Britanya'da bir Bloomsberry olmak yürek isterdi, çünkü pasifistlik ve eşcinsellik, Oscar Wilde'ın acı bir şekilde öğrendiği gibi, ağır hapis cezası verilebilen suçlardı. Siyasi kaygılar taşıyan bu entelektüeller korunmak için bir araya geldiler. Kimi biyografi yazarları Bloomsbury'nin kalıcı şöhretinin üyeleri tarafından yazılmış son derece canlı güncelere, mektuplara ve biyografilere dayandığını düşünseler de, onları bir arada tutup yapıtlarını ateşleyen aslında radikal cinsel davranışları, özellikle de üçlü aşklarıydı. Sevgilileri değiş tokuş etmek ve kimi zaman cinsel kimlikleri duruma uyacak şekilde değiştirmek aralarından hiçbirinin kaş kal-

dırmasına yol açmasa da, Bloomsbury zaman zaman duygu yüklü bir kurtçuk kavanozu olabiliyordu.

Bloomsberry'ler için temel aile birimi *üç* kişiden oluşuyordu; yaratıcı poliseksüel kişiler için mantıklı bir yaşam düzenlemesiydi bu. Bloomsburry'nin kraliçe arısının kim olduğu konusundaki görüşler farklılık gösterir. Kimileri, Harold Nicolson'ın "sakallı ve şirret bir yaşlı kadın, toplum içinde nükteli olmaktan çok kaba, doğal olamayacak kadar tiz sesiyle aslında gayet keyifli geçebilecek toplantılara yakıcı zehrini püskürtüyor," diye tanımladığı ünlü tarihçi, nükteci ve "Bloomsbugger"* Lytton Strachey'ye bahşederler bu şerefi. Lytton'ın 1918'de yazılmış *Eminent Victorians* adlı kolektif biyografisi Bloomsbury çevresinin önceki kuşaklarla, özellikle de Victoria çağının "ülken için üre, ülken için öl" etiğiyle kavgasını özetler.

Lady Ottoline Morrel'ın Oxfordshire'daki seksen hektarlık bahçe ve tarım arazisi içinde yer alan, Cotswold taşından Tudor dönemi evi Garsington Manor, savaş karşıtlarına ve onların dostlarına taşrada lüks bir sığınak sağlıyordu. Garsington'da entelektüeller, onlara anlayışla yaklaşan hükümet yetkilileriyle bir araya geliyorlardı. Lady Ott, yemekli davetlerinde Lytton'ın iğneleyici sözler etmesine bayılırdı. Fiyakalı bir eşcinsel olan Lytton ona kur yapıyor ve kimi zaman giysilerine bürünüp onu taklit ediyordu. Ott'un Parlamento üyesi kocası Philip Morrell savaş karşıtlarını mahkemede savundu. Maynard Keynes mali yardım sağladı ve siyasi tavsiyelerde bulundu.

Bloomsbury'nin kurucu üyelerinin verdiği bilgiye göre, grupları ilk olarak iki kız kardeşin, (sonradan Leonard Wolf'la evlenecek olan) Virginia ve Vanessa Stephen'ın Gordon Square'deki evlerinde bir araya gelmişti. Klasik bir güzel olan Vanessa, zengin ve nüfuz sahibi bir sanat koleksiyoncusu olan Clive Bell'le evlendi. Bell'in geliri, devlet bağlantıları ve hoşgörüsü sayesinde, Vanessa sanat yeteneğini geliştirebildi. Clive ayrıca Vanessa'nın iki ilişkisine de olanak sağladı: bunlardan ilki, Vanessa'nın akıl hocası ve önemli bir sanat eleştirmeni olan Quaker Roger Fry'ı, ikincisiyse göz alıcı ressam Duncan Grant'i içeriyordu.

(*) Bugger: oğlancı (ç.n.).

Bloomsburry'nin biyografisini yazmış olanların hepsinde, üçlüleri farketmelerini engelleyen bir miyopluk söz konusudur. Bloomsbury'yi sevgililerin sürekli binip indikleri dönen bir atlıkarınca olarak betimleyebiliriz. Bloomsbury'nin devam etmesini sağlayan, üçlü aşk ruhuydu. Bir çift oluştuğunda er ya da geç aralarına bir üçüncü katılır, ama kadın merkezde yer alırdı. Üçlüler için Vanessa Bell ve Dora Carrington (Lytton Strachey ve Ralph Partridge'le birlikte), Bloomsbury'nin iddialı yaşam tarzını mümkün kılan yatağı, yiyecek ve içeceği, tabii bir de entelektüel teşviki sağlayan odak noktasıydı.

Bloomsbury, çok büyük evlerin bir sahne seti gibi yazılara, resimlere, sohbetlere, davetlere ve üç yönlü sevişmelere uygun zemini sağladığı İngiliz taşrasında çiçeklendi. Carrington ve Vanessa, geleneksel aile yaşamının kısıtlamalarına başkaldıran iki önemli ressamdı. İkisi de geleneksel anlamda eril bir erkekle evlendi, ama çok farklı bir başka erkeği sevdi. Uzun süreli ilişkilerini, yaratıcı yönlerini besleyen eşcinsel erkeklerle kurdular. Carrington'la Vanessa, çift aşkının kapsamını genişlettiler ve böylece bir dünya kazandılar.

Bloomsbury'nin entelektüel temelleri 1900'lerin başlarında, Cambridge'deki Trinity Koleji'nde, sorgulamaya eğilimli öğrencilerin oluşturduğu bir çekirdek kadro tarafından atıldı. Geçmişteki üyeleri arasında Tennyson'la Thackeray'in de yer aldığı seçkin bir birlik olan Havariler, ahlaki ve felsefi meseleleri tartışırlardı. Üyelerinden bazıları Bloomsbury'nin avangardı oldu. Maynard Keynes, müstakbel yayıncı Leonard Woolf ve modern psikolojik biyografinin babası Lytton Strachey.

Thoby Stephen Havari arkadaşlarını kız kardeşleriyle tanıştırdığında, Bloomsbury grubu doğdu. Leonard Woolf, yirmi bir yaşındaki Vanessa ve on sekiz yaşındaki müstakbel karısı Virginia'yla karşılaşmasını şöyle anlatır: "Beyaz elbiseleri ve geniş şapkaları, ellerinde şemsiyeleriyle, güzellikleri kelimenin tam anlamıyla nefes kesiciydi." Woolf bu deneyimin ansızın bir Rembrandt'la yüz yüze gelmeye benzediğini söyler. Thoby Stephen'ın 1906'da yirmi altı yaşındayken tifodan ölmesi Vanessa'yı yıkmıştı. Bir arkadaşına, yaptığı hiçbir şeyin aslında önemli olmadığını yazdı: "Eğer resim yapıp hoşuma gidecek türde bir hayat sürebilseydim [...] nefret etmedi-

ğim bir kimseyle yaşamaktan mutlu olurdum." Vanessa 1907'de, tekliflerini birkaç kez reddettikten sonra, Clive Bell'le evlendi.

Bloomsbury grubu ilk başlarda Perşembe akşamı toplantılarını Bell çiftinin Gordon Meydanı'nda, British Museum yakınlarındaki evinde yapmaktaydı. Bir taraftan güçlü bir sporcu, bir taraftan da iyi yaşamayı bilen bir adam olan Clive açık kapı politikası yürütüyordu. Zenginliğinin onu yoksul yoldaşlarından ayırmasına asla izin vermedi. David Garnett, Bell çiftini ziyaret ettiğinde hissettiği coşkuyu şöyle anlatır: "Kapı açıldığında, Clive'ın konukseverliğinin sıcak buharı soğuk bir sabahta kavrulan kahve kokusu gibi enfes bir şekilde dışarı yayıldı."

Vanessa *Notes on Bloomsbury*'de, "gecenin geç saatlerine dek [...] kimi zaman kitaplardan ya da resimden ya da herhangi birinin aklına gelen herhangi bir şeyden," bahsettiklerini belirtir. "Gençlerden oluşan, hepsi özgür, hepsi yeni bir ortamda hayata başlayan, yaptıklarımızın ya da davranışlarımızın hesabını vermek zorunda kalacağımız büyükleri olmayan bir topluluk gibiydik." 1908'de bir bahar akşamı Lytton, bu çevreye müstehcen bir unsur soktu. Clive'la Vanessa sessizce oturma odalarında oturuyorlardı. Lytton parmağıyla Vanessa'nın beyaz elbisesindeki bir lekeyi işaret ederek cilveli bir tavırla, "Meni mi?" diye sordu. Herkes kahkahaya boğuldu. Ardından seks, Bloomsburry sohbetlerine nüfuz etti. Özellikle de Vanessa müstehcen fıkralara bayılıyor ve bu tür fıkralar anlatmayı seviyordu.

1908'de Vanessa zarif bir cinsellikle ışık saçıyordu. Henry James onu, "konuşkan ve baştan aşağı etkileyici" diye betimler. David Garnett ise yüzünü, "Chartres'da ya da Reims'da yontulmuş gotik bir Meryem Ana kadar mükemmel bir oval," sözleriyle tarif eder. "Aklı da tavırları da hiçbir şekilde erkeksi değildi, yine de tanıdığımız kadınlar arasında bir grup erkeğin sohbetine katılıp, kadın olduğunu unutmalarını sağlayan tek kadındı." Vanessa gri-mavi gözleri, ortadan ayırıp topuz yaptığı düz kahverengi saçları ve uzun boyuyla çarpıcı ama hassas bir kadındı.

1914'e gelindiğinde Vanessa, sonradan bir Rus balerinle evlenecek olan Maynard Keynes'e, "Sana bıraktığımız genç erkeklerden biri ya da birkaçıyla kulamparalık ederek hoş bir ikindi geçirdin

mi? [...] Eminim enfesti. [...] Seni Emme Sodomisinin mest edici ön oyunlarında hayal ediyorum," diye yazabiliyordu. Bir tür dikizci olan Vanessa, sonraları iki eşcinsel âşıkla birlikte yaşayarak enerji kazanacaktı. Clive Bell'in karısı olarak, pek çok üçlünün odak noktası haline geldi. Virginia'nın Clive'la ilişki kurduğu kısa bir fasıla da yaşandı. Vanessa'ya tutkuyla bağlı olan Virginia, ablasının evlenmesinden duyduğu acı nedeniyle balayında yeni evlilere katılmak istedi. Virginia, Clive "benim iyi yazacağımı düşünen ilk insandı." diye yazar. Flörtleri yıllar boyunca aralıklarla sürdü.

Vanessa, Virginia'yla Clive'ın aşk maceraları konusunda ne hissetmiş olursa olsun, dışarıdan bakıldığında gayet metindi ve bu tutumunu öteki ilişkilerine de taşıdı. Clive 1909'da eski bir metresiyle birlikte olmaya başladı. Vanessa'nın resim tutkusuyla çatışan ilk hamileliği, Bell çifti arasında bir gedik açtı. Yavaş yavaş ayrı duygusal alanlara sürüklendiler ve böylece üçüncü taraflara yer açılmış oldu.

Roger Fry 1911'de Vanessa'ya âşık oldu ve o da bu aşka karşılık verdi. Fry, *Athenaeum* adlı dergide sanat eleştirmenliği yapıyor ve kendi deyişiyle "zihinsel sindirimi mahveden haftalık parçalar" yazıyordu. Roger sanatını teşvik edip yönlendirince Vanessa çiçek gibi açıldı. Bloomsbury'nin biyografisini yazmış olan Leon Edel'in sözleriyle, "Roger Fry 1910'la savaşın başlaması arasındaki dönemde Bloomsbury'ye bir sanat merkezi ve odak noktası kazandırdı." Ama etkisinin aslında çok daha ötelere uzandığı açıktır. Sanatçılara uygulamalı projelerde iş verilmesi amacıyla 1912'de ortak bir girişim olan Omega Atölyesi'ni kurdu.

Bir Quaker geçmişine sahip olan bu sanat eleştirmeninin, Britanya'da Fransız Post-Empresyonizminin takdir görmesini sağlayan kişi olması ilginçtir. Fry'ın küratörlüğünü yaptığı New York Metropolitan Müzesi, Renoir'ın ve İtalyan Rönesans ustalarının yapıtlarını aramak üzere onu Met'in başkanı J. Pierpont Morgan'la birlikte satın alma gezilerine yolladı. Eve döndüğünde, bir reklam tabelasında sergilenen şişeler gibi sıradan nesnelerin övülmesi sonucunda estetiğinin odak noktası değişmişti. Carrington, Vanessa ve öteki İngiliz sanatçılar bu tür tabelaları resmetmeye koyuldular. Fry'ın Omega Atölyesi'nde, evlerde kullanılan nesnelerin içkin

güzelliği ve iç tasarımda yenilikçilik yüceltilmekteydi. Üyeleri ayrıca çanak çömlek, halılar, kumaşlar ve mobilyalar da yapıyorlardı. Omega Atölyesi'nden gelen siparişler Duncan'a, Vanessa'ya ve başkalarına hem bir odak noktası sunuyor hem de kısmen geçimlerini sağlıyordu. Omega estetik misyonunu yerine getirdi: güzel sanatları eve sokmak.

Omega, Bloomsbury'nin iç tasarım meşgalesine yol göstermenin yanı sıra, üyelerinin pek çoğu arasındaki mahrem ilişkileri de düzenliyordu. Clive Roger'ı geniş ailesinin bir parçası olarak kabul etti. Cinsel açıdan çoklu aşka inanıyordu: "Birbirlerinden hoşlanan insanların sürekli birlikte yaşamamaları çok saçma görünüyor. Kümeler halinde yaşamak yerine bu çift oluşturma fikri nereden çıktı acaba?" Clive'ın metreslerine ve Vanessa'nın Roger'la yaşadığı aşk macerasına rağmen ikisinin evlilik ilişkilerini sürdürmeleri kimseye tuhaf gelmiyordu. İlişki hokkabazlığındaki becerileri çağdaşlarını etkilemişti.

Virginia 1912'de Leonard Woolf'la evlendi. Clive, Bloomsbury'nin tipik özelliği olan bir incelikle Virginia'ya kısa, kederli bir mektup yazarak, hem ona hem kocasına aşkını ilan etti. Yakınlarda bir yerde Roger oturmuş, Vanessa'nın resmini yapıyordu. Aynı yıl Vanessa'yla klanı, Suffolk'ta bir kır evi olan Asheham'ı kiraladılar. Koca, âşık, çocuklar, akrabalar, hizmetçiler, uzun ve kısa süreli konuklar anarşiye eğilimli bir hoşgörü atmosferi içerisinde artık bir arada yaşıyordu. Otuzlarının başlarında olan Vanessa, kendine ve sanatına hâkimdi. Biyografisini yazmış olan Frances Spalding onun yaşamını "bütün yeteneklerinin –annelik, zihinsel, cinsel ve sanatsal– birlikte aktığı bir uyum" olarak betimler.

Görünüşe bakılırsa, Vanessa'nın sanatsal kuramlarını paylaşan ve yapıtlarını sergilenmek üzere beraberce hazırlayan Vanessa'yla Roger birlikte ünleneceklerdi. Ne var ki 1913'te Vanessa, Duncan Grant'ın resmindeki şaşırtıcı gelişmeden etkilendi. İkisi de Bloomsburry'nin kurucu üyelerindendi ve birbirlerinin aşk maceralarına tanıklık etmişlerdi. Duncan klasik bir sanat eğitimi almıştı –Fransa'da resim okumuş, Picasso ve Matisse'le tanışmıştı– ama kendine özgü ve süslü bir biçemi vardı. Vanessa zamanla, aradığı özgünlüğün Clive'da da Roger'da da olmadığını fark etti.

MUTLU BİR EV İÇİ DOĞAÇLAMA

Duncan, kuşağının en umut vaat eden sanatçısı olarak görülüyor, Post-Empresyonizm'de Fransızları gölgede bırakması bekleniyordu. Ahenkli, ritmik bir çizgi yaratacak dehaya sahipti, resimleri de taze ve yaratıcıydı. Roger'dan yirmi, Vanessa'dan altı yaş küçük olan Duncan çok çekiciydi. Doğa çocuğu Duncan, doymak bilmez eşcinselliği için bahane üretmiyordu. Sanat uğruna her şeyi feda etmeye hazır olması, karşılaştığı herkesi şaşkına çeviriyordu.

Duncan İskoçyalı mütevazı bir asker ailesinden geliyordu. Cinsel cazibesinin kaynağı, sosyal normlara karşı kayıtsızlığıydı: birbirine uymayan giysiler giyiyor ve sıcak bir yemeğe ihtiyacı varmış gibi görünüyordu. Görkemi, resimlerinin zengin renkleri ve akıcı çizgilerindeydi. Vanessa Duncan'la flört etti, hatta bir keresinde rahat bir tavırla onun önünde banyo yaptı. Kendini ona adayan Roger'ı yavaş yavaş, Bloomsbury inceliğiyle yatıştırdı. Vanessa'nın 1912'de Roger'a yazdığı mektuplar, Duncan'la birlikte çalışması sayesinde yeni beceriler edindiğini gösteriyor.

Duncan ve Vanessa geleneğe aykırı, son derece şehvetli ve temelde utanmaz insanlardı. Vanessa onun erkeklerle ilişkilerini sorgulamadı – Lytton Strachey, Maynard Keynes, Vanessa'nın erkek kardeşi Adrian ve başka pek çok erkekle ilişkisi olmuştu. Tapınılmak, Duncan'ın gelişmesini sağlıyordu. Vanessa, Duncan ve Duncan'ın erkek partnerleri yeni üçlünün oyuncuları oldu. Yine de Clive, Vanessa'nın geniş ailesi içerisindeki önemini korudu. Duncan'la ilişkisinin ilk yılında Vanessa kendini ondan on bir yaş genç olan biseksüel bir rakiple karşı karşıya buldu: David (Bunny) Garnett.

Ocak 1915'te bir akşam yemeği davetinde Maynard Keynes iki genç erkeği yan yana oturttu. Bundan sonra başlayan aşk maceraları Bunny'nin cinsel tercihini geçici olarak heteroseksüellikten biseksüelliğe dönüştürdü ve kariyerini kalıcı bir şekilde değiştirdi. Duncan'ın etkisiyle, bilim adamıyken edebiyat adamı oldu. Bunny, Duncan için "tanıdığım en özgün adam," diye yazar. "Ufacık bir yetenek kendini özgün bir şekilde ve başarıyla ifade edebilmişse eğer, bunu [...] Duncan'ın yanında geçirdiğim gelişim yıllarına borçluyum." Bunny, Bloomsbury'yle ilgili pek çok mahrem malzeme içeren üç ciltlik anılarını kaleme alacak, ama Duncan'la ilişkisi-

nin ayrıntılarından söz etmeyecekti. Ayrıca pek çok roman da yazacak ve bunlardan biri olan yarı otobiyografik *Aspects of Love*'dan bir Broadway müzikali yapılacaktı.

Roger'la Clive, İskoç danslarının, kılıç danslarının ve tuhaf kostüm tasarımlarının ustası olan Duncan'la görüşmeyi sürdürdüler. Yeni âşığı Bunny sarışın ve kaslıydı, mavi gözleriyle kadınları kolayca kendine çekiyordu. Ama Bunny'nin Vanessa'yla yatma çabaları başarısız oldu. Vanessa, Duncan'ı evinde, şövalesinin başında tutmak için onu bir araç olarak görüyordu. Bunny eve gelip Duncan'la ikisinin yatağında yabancılar bulduğunda çirkin sahneler yaşanıyor, ama Vanessa'nın marmeladı ve denetimi sayesinde huzur genel olarak korunuyordu.

Vanessa zaman zaman ruhunu Clive'a açıyordu: "Şu anda iki genç erkekle yalnızım. Yani gördüğün gibi üç kişiyiz ve sanırım kendimi fazlalık gibi hissetmem gerekiyor. Ama çok aldırdığımı söyleyemem. Sonuçta, gecelerini [Duncan'la] birlikte geçiriyorsan, bence günlerin üçlü olarak geçebilir." Partnerini paylaşma konusunda Roger'a yazdıklarıysa bu denli uçarı değildi: "Bunny'nin onu gerçekten umursadığını görüyorum; umursamadığını ve bunun Duncan'ı mutsuz edeceğini düşünerek korkmuştum." Kimi zaman bu ilişki onu öfkelendiriyordu, ama her ne pahasına olursa olsun üçlüyü bir arada tutmaya kararlıydı. Çelişkili bir biçimde Vanessa bu konuda Bunny'ye bağımlı olmuştu.

Bunny'nin kadınlarla yaşadığı maceralarla yüz yüze geldiğinde üst dudağı donup kalıyordu. Alaycı notlar yazmaya çalışıyordu: "Tüm genç kadınlarla, seni pek çok kez azarlamak zorunda kaldığım şekilde mi sevişiyorsun?" Bunny'nin kaçamakları Duncan'ın patlamasına yol açıyor ve Vanessa arabuluculuk yapıyordu. 1917'de, annesini ziyaret ettiği sırada Duncan, durumlarının belirsizliği konusunda Bunny'ye şunları yazdı: "Nessa'dan çok hoşlanıyorum. Onun benden bu derece hoşlanmasından, senin de bana hak ettiğimden daha fazla düşkün olmandan utanıyorum, sefilce ikinizi de sevmem gerekiyor ve bununla çok fazla dikkat çekmemeyi umuyorum."

Britanya savaşa girdiğinde Duncan'la Bunny askere gitmektense hapse girmeye hazırdılar. Yetkililer ender durumlarda, çiftçilik

gibi "ulusal önem" taşıyan işleri yapanlara vicdani retçi statüsü veriyorlardı. Vanessa ev halkını kırsal Suffolk'taki Wisset Grange'e taşıdı. Tavuk yetiştirip tarla sürmek Bloomsbury zarafetine aykırıydı, ama Londra'da kalmaları durumunda pasifistlerin başı belaya girebilirdi.

Savaş Vanessa'nın soyluluğunu ortaya çıkardı. Bir sanatçı olmanın yanı sıra, ailenin reisi de oldu. Clive'ın ya da artık Hazine Bakanlığı'nda üst düzey bir yetkili olan Maynard Keynes'in arada bir getirdiği lüks ürünler dışında, kendi hasatlarıyla geçiniyorlardı. Üçlü 1916'da, en yakın köyler olan Berwick ve Glynde'den uzunca bir yürüme mesafesinde bulunan, bir çiftlik yolunun sonundaki ücra Charleston'a taşındı. Mütevazı gıda tayınlarını desteklemek için tavşan yetiştirdikleri bu yer, yaşamının geri kalan kısmı boyunca Vanessa'nın üssü olacaktı.

Vanessa'nın bu dönemde yaptığı resimler, fiziksel ve duygusal yalnızlığını yansıtır. 1917 tarihli *The Tub*'da üç çiçek motifi benimsenmiştir; çiçeklerden biri uzaklığı ve renkleriyle diğer ikisinden ayrılır. Bir kadın, banyo yapmak yerine leğenin yanında durup düşüncelere dalmış bir halde saç örgüsünü parmakları arasında tutarak aşağı bakar. Vanessa'nın bu dönemde Clive'a yazdığı mektuplar, aileyi olumsuz etkileyen savaş zamanı sıkıntılarından duyduğu üzüntüyü de gözler önüne serer.

Yıpratıcı çiftçilik işine maruz kalan Bunny bu zorlama yüzünden neredeyse çökmek üzereydi. Bu arada, Bunny'nin öteki sevgilileriyle ilgili bir kıskançlık kavgasının ardından Duncan başını ahır duvarına çarptı. İntihar tehditleri savurup intikam planları yapmaya başladı. 1918'de günlüğüne, Bunny'nin okuyacağını umduğu şu satırları yazdı: "Cumartesi günü onunla [Vanessa] cinsel ilişkiye girerek büyük bir fiziksel tatmin duydum. Ayrıca verdiği zevk de rahatlatıcı. [...] Bu sana ders olsun, Bunny."

Bu "öfke patlaması"nın ürünü, Duncan'la Vanessa'nın kızları Angelica oldu. Clive Bell kıza kendi adını ve sevgisini verdi. Hiçbir zaman metressiz kalmayan Clive, karısının üçüncü çocuğunun yasal babalığını da kendisinden olan iki çocuğu gibi severek kabul etti. Angelica 1918'de, Noel günü doğdu. Bebeğin güzelliğinden büyülenen Bunny, Lytton'a geleceğin habercisi olacak bir not yazdı:

"En etkileyici yönü güzelliği. Onunla evlenmeyi düşünüyorum; o yirmisine girdiğinde ben kırk altı yaşında olacağım – skandal yaratır mı bu?" Angelica'nın doğumu ateşkesle çakıştığından, Bunny bu olayı insanlık için bir umut işareti olarak görmüştü. Güncesine şu sözleri yazdı: "Bir çocuk düşüncesi içimi sevinçle, en karanlık umutsuzluk döneminde yaşama karşı inançla doldurdu."

Artık savaş bir tehdit oluşturmadığından, Charleston üçlüsü dağıldı. Duncan, Bunny ve Vanessa'yla yatmayı kesti. İddiasına göre Vanessa'yla cinsel ilişkisini "fiziksel gerilim çok fazla" olduğu için bitirmişti. Ama duygusal bağları hâlâ sağlamdı. Vanessa o sıralarda otuzlu yaşlarının başında olan Duncan'ı skandaldan korudu. İnceliği, tahtına kurulmuş aile reisi kadın konumunu güçlendirmişti.

Leon Edel, *Bloomsbury: A House of Lions* (Bloomsbury: Bir Aslanlar Evi) adlı yapıtında Vanessa'nın farklı ilişkileri koordine etme becerisini takdir eder. "Paylaşılan bir sevgiyle yaşamak Vanessa'nın kaderiydi; kendisine ait olduğunu söyleyebileceği kimsesi yoktu." Edel sözlerini sürdürerek, Vanessa'nın bir Medea'nın ya da Klytemnestra'nın hiddetine nasıl kapıldığını anlatır, ama kurduğu üçlü ilişkinin hem ona hem de sevdiklerine koruma ve sanatsal bereket sağlamış olduğundan bahsetmeyi ihmal eder. Ne yazık ki biyografi yazarları çoğunlukla büyük çiftleşme oyununda kazanç ve kayıp skorunu tutmaya bayılırlar. Vanessa Bunny'nin hakkından gelip Duncan'la ya da Clive'la yaşasaydı çok memnun kalırlardı. Ama böyle bir şey olmayacaktı.

"MÜKEMMEL SEVGİLİ"

Duncan'la Vanessa bol miktarda yapıt üretmeyi sürdüler. Ailenin resmi reisi olan Clive konfor ve istikrar sağlıyor ve Duncan'la gayet iyi anlaşıyordu. Vanessa İspanyol İç Savaşı sırasında oğlu Julian'ı kaybettiğinde ikisi de ona destek oldu. Vanessa'nın öteki oğlu Quentin, ayrılıkları sırasında annesiyle Julian'ın birbirlerine aşk mektubuna benzer mektuplar yazdıklarını ve Julian'ın Vanessa için oğuldan çok sevgili gibi olduğunu söyleyecekti.

Neşeli, afacan bir çocuk olan Angelica herkesin hoşuna gidiyordu. Ama mutlu değildi. *Deceived* adlı kitabında, daha normal bir şekilde yetiştirilmediği için duyduğu öfkeyi ifade edecekti. Annesinin

imgesinin ve kişiliğinin her zaman kendi kişiliğini ezmiş olduğunu hissediyordu. Angelica Vanessa'yı taklit ediyor, ama onun hâkimiyetinden nefret ediyordu.

Ana-kız Duncan'ın hayranlığını kazanmak için birbirleriyle yarışıyorlardı. Kızı Duncan'a tapıyordu. "Benim gözümde o yanlış bir şey yapamazdı," diye yazacaktı. Ama Duncan'la Vanessa, başkalarını dışarıda bırakan birleşik bir cephe gibiydi. Sanata ortak bağlılıkları ve burjuva değerlerini küçümsemeleri, Angelica'nın normallik arzusuna kayıtsız kalmalarına yol açıyordu. Kız, annesiyle babasının, evlerindeki resimleri düzenlemeye onu dış dünyaya hazırlamaktan daha fazla zaman harcadığından yakınıyordu.

1930'larda Duncan'la Vanessa'nın sanatı büyük oranda kabul görmüştü. Charleston'ın disiplinsiz sakinlerinin düzensizlik içinde böyle ince yapıtlar üretmiş olmaları Roger Fry'ı hayrete düşürmüştür. "Dışarıda kamp yapma" havası, "sağlam orta sınıf konforuyla ve müşkülpesent kültürle tümüyle çatışan mutlu bir ev içi doğaçlama" söz konusuydu diye yazar. Onun kadar nazik olmayan Carrington ise, Vanessa'nın ev işlerindeki özensizliğinden –bir köşede bir fare ölüsüne rastlanabileceğinden– yakınıyordu.

Vanessa tuhaf bir şekilde Angelica'nın babasının Clive olduğunu söylüyordu. Bu rolü öylesine ikna ediciydi ki, bir keresinde Clive, Angelica'nın daha çok Bell tarafına mı yoksa Stephen tarafına mı benzediğini sormuştu. Vanessa kızın Duncan hakkındaki kuşkularını doğrulamak için Angelica on yedi yaşma gelene dek bekledi. Suçluluk duygusunu bastırmak için, kızını boğucu bir ilgiyle şımarttı. Angelica'nın bu itiraftan Clive'a bahsetmemesinde ısrar ederek, her iki babasına olan sevgisini ustalıkla idare etti.

Duncan hem sanatıyla hem de aşk maceralarıyla meşgul olduğundan Angelica'nın cinsel eğitimini Clive üstlendi. Kılavuz olarak, Bloomsbury'nin gözdesi *Tehlikeli İlişkiler* dahil bir dizi İngilizce ve Fransızca edebiyat yapıtı önerdi. Clive sayısız ilişkisine rağmen çocuklarının annesine sadık kaldı. Angelica'nın yazdığına göre, "[Vanessa'nın] güzelliğinden asla sıkılmadı ve onun çocuklarına duyduğu sevgiyi takdir etti. [...] Resim bilgisine ve sevgisine rağmen, bir sanatçı olmanın ne anlama geldiğine dair bir anlayışa da sahip değildi: hem sevdiği hem de korktuğu bir gizemdi bu,

çünkü sanatçılık Vanessa'da onun kadınlığıyla, neredeyse bir tanrıça gibi sevme ve ezme yeteneğiyle iç içeydi."

Bunny kenarda kalsa da, hâlâ sahnedeydi. 1921'de Ray Marshall adında bir kadınla evlendi. Duncan bunalıma girdi, ama sonunda teslim oldu ve düğün hediyesi olarak Ray'in portresini yaptı.

Gözlemciler Duncan'la Vanessa arasındaki bağın farkındaydılar. Bunny, Duncan'la Vanessa için, "uyum içinde birlikte resim yaparlardı, çalışırken son derece mutluydular ve çok ender olarak dinlenirlerdi," diyecekti. 1930'da Virginia Woolf şu sözleri ekleyecekti: "Bu rahat ilişkiyi artık hiçbir şeyin yıkamayacağına eminim, çünkü bohemliğe dayanıyor." İster Charleston'da olsun ister İtalya ya da Fransa seyahatlerinde, Duncan her zaman Vanessa'ya yer açıyordu.

Vanessa ellili yaşlarındayken Duncan'ın çapkınlığını kabullenip, onun deyişiyle "mükemmel bir sevgili" gibi davranmaya başladı. Duncan geceyi trende bulduğu genç bir suçluyla geçiriyor ve Vanessa, "Duncan'ın yine caniliği tuttu," diye espri yapıyordu. Duncan'ın 1934 tarihli Vanessa portresi onu düşünceli, elleri bir şapkanın altında kavuşturulmuş olarak gösterir. 1942'de yapılmış bir başka portredeyse soğuk, kraliçe gibi bir havası vardır.

1930'da Duncan, Vanessa'nın hiç hoşlanmadığı Amerikalı bir ressamla ciddi bir ilişkiye girdi. Her iki taraftan baskı altında kalan Duncan, içini parçalayan çatışmanın yarattığı kederi Bunny'ye yazdığı bir mektupta şöyle anlatır: "George'a duyduğum sevginin bana kendisini daha az değil daha çok sevme gücünü verdiğini neden anlamıyor? O burada yokken ben de hayatımda bir şeyin eksik olduğunu hissediyorum. Gerçek şu ki, ikisini birden istiyorum. Kimi zaman sırf ikisini de çok sevdiğim için gözyaşlarımın yanaklarımdan yuvarlandığını fark ediyorum [...] ama aynı zamanda, Nessa böyle anlarda ruhumu görebilse her şeyin yolunda olduğunu anlardı diye düşünmeden edemiyorum."

Bu arada yirmilerinin başlarındaki güzel Angelica'ya, ondan yirmi altı yaş büyük olan Bunny kur yapıyordu. Karısı Ray'in kanserden ölmekte oluşu bile Bunny'nin coşkuyla kur yapmasını engellemiyordu. Angelica, Bunny'nin vekil babası olduğunu biliyordu, yine de ona kapıldı. "Duncan yoktu," diye yazacaktı, "dolayısıyla

romantizmden beslenen cinselliğim inanılmaz derecede hassastı ve kendi yaşımdaki erkekleri çekmeye uygun değildi." Duncan'la Vanessa arasındaki ilişkinin platonikliği yüzünden sıcaklığa susadığını düşünüyordu. Bunny'nin dünya deneyimi ve romancı olarak kazandığı ün onu çok etkilemişti. Ayrıca Bloomsbury topluluğunda bir genç kız, "ihmalkâr" annesine ve "yanında olmayan" babasına karşı koz olarak, annesinin talibi ve babasının âşığı olmuş bir erkekle evlenmekten daha iyi şeyi kullanabilir miydi?

Vanessa 1936'da, Bunny'nin Angelica'yla flört etmesi karşısında izle-ve-gör tutumunu benimsedi. Ama Duncan baba rolünü üstlendi ve Bunny'ye niyetinin ne olduğunu sordu. "Bütün bu iş beni çok rahatsız etti. [...] Bunun nedeni elbette cinsellik konusunda tuhaf bir kompleks/tabuyla birleşmiş kıskançlığım olabilir," diye yazarken, Bunny'yle Angelica'nın evliliğine itirazının ne kadar çapraşık olduğunun farkındaydı.

1941'e gelindiğinde Ray ölmüştü; Bunny Angelica'yla ilk kez H. G. Wells'in misafir yatak odasında sevişti ve çok geçmeden evlendiler. Virginia'nın intiharının ve en büyük oğlunu kaybetmenin acısını yaşayan Vanessa, bir çatışmayla başa çıkacak halde değildi. Bunny'ye gönlünü alacak bir not yazdı: "Ona bu kadar çok şey verdiğin için sana minnettarım." Ama Angelica çok geçmeden, evliliğinin sonunun iyi olmadığını fark etti. Anılarında, "Duncan, Bunny ve Vanessa birbirlerine öylesine yakından bağlıydılar ki, bana yer kalmıyordu. İstedikleri son şey geçmişin, unutmayı umdukları loş köşelerin aydınlatılmasıydı," diye yakınacaktı. Ensest çağrışımından rahatsız olmaya başlamıştı. Ama Angelica-Bunny evliliği olup bittikten sonra Bloomsbury inceliği yeniden baskın geldi. Duncan'la Vanessa'nın Londra ve Charleston'daki üretken yaşamları, kötü düşüncelere yer bırakmıyordu.

Sonraki yıllarda Vanessa Charleston'ı tercih ederken, Duncan da Londra'da tuttuğu bir stüdyoyu garsoniyeri olarak kullandı. 1948'de Vanessa'ya şunları yazdı: "Galiba uzun zaman önce birçok insanı mutsuz ettim, [ama] sanırım seni ve Angelica'yı ne kadar sevdiğimi hiç anlamıyorsun. Bunu hiç söylemiyorum. Elimde değil. Kimi zaman yaptıklarımla göstermeye çalışıyorum."

Vanessa yakın çevresinin merkezi ve torunlarının sevgilisi olmayı sürdürdü. Ralph Partridge'in ikinci karısı Frances Marshall'ın gözlemine göre, "Yaşlandıkça hareketleri yavaşladı, Akropol'deki heykellerden biri sanki kaidesinden inip vakarla yürümeye başlamış gibiydi." Vanessa 1961'de seksen bir yaşında öldüğünde, renkleri ustaca kullanmasıyla bir ün kazanmıştı. Leon Edel onun gücünü hayranlıkla şöyle özetler: "Vanessa çok önceleri Kensington'da darmadağın haldeki Stephen'ları kontrol altına alıp bir arada tuttuğu gibi, kocasının, âşıklarının ve ailesinin de üstesinden gelmiş, dağılmalarını engellemişti. Bloomsburry'nin ona abide demesine şaşmamalı."

Duncan onun resimlerini kendininkilerden üstün tutmuş olan uzun süreli yoldaşı için yas tuttu. Angelica, Duncan'ın kederini ifade eden bir not buldu: "Öğlen yemeğinden sonra birdenbire, iyi ya da kötü günlerde kendi başıma olduğumu fark ettim. [...] Bundan böyle sanırım her zaman onun görüşlerine uyacağım, çoğunlukla bunların ne olacağını biliyor ya da tahmin edebiliyorum." Vanessa'nın Duncan ve onun sevgilileriyle ilişkisi hakkındaki yorumların çoğunda sabırlı, özverili diplomasisi ve uysallığı vurgulanır. Biyografi yazarları, onun böylesine canlı bir cinsel enerjinin varlığından ne denli zevk almış olabileceğini gözden kaçırmışlardır. Duncan ve sevgilileri bir gençlik pınarı, başkaları aracılığıyla yaşanan bir tatmin kuyusu oldular.

Duncan'ın sonraki resimlerinde Matisse ya da Picasso temaları gelişir, ama canlı renk girdapları tümüyle kendisine aittir. Birçok eleştirmen, 1950'lerde yaptığı çıplak erkek resimlerini en iyi çalışmaları olarak değerlendiriyor. Duncan'ın temasından yola çıkan Vanessa da aynı dönemde bir dizi çıplak kadın resmi yapmıştır. Birbirlerini etkileyerek, Bloomsbury'nin cesur ama düzenli estetiğini temsil eden bir dizi yapıt üretmişlerdir.

Leon Edel, Bloomsbury'nin tüm üyelerinin "sevgiyle, halkalı bir zincirle birbirlerine bağlı" olduklarını belirtir. "Bloomsbury sınırları yıktı ve androjenliği, iki cinsiyetin birbirine karışmasını ve yaşamla sanatın kaynaşmasını yeniden tanımladı. Victoria çağı insanları seksi sanki hiç varolmamış gibi gömmeye çalışırlardı. Bloombsbury ise seksi suçluluk ve utançtan kurtardı."

Charleston yakın zamanlarda ziyarete açıldı. Sussex'teki bu çiftlik evinde atmosfer yaratıcılıkla öyle yüklü ki, Duncan'la Vanessa'nın fırçalarını sallayarak devasa stüdyolarından çıkmalarını bekliyor insan. Dokunuşları her şeyde hissediliyor: tuhaf renk ve dokularda, Fransa'nın güneyindeki villaları hatırlatan ayrıntılı süslemelerde. Onlarca yıl yan yana çalışmış, İngiliz modernizminin öncülüğünü yapmış bu iki ressama adanan anıtı bir vakıf işletiyor.

Charleston kapı kaplamaları, şömineler, pencereler, duvarlar, mobilyalar ve perdelerdeki neşeli desenlerle, hayali ve gerçek olanı kaynaştırıyor. Keyifli havası Duncan'ın kadın elbiseleri giydiği, Roger'ın babun maskesi taktığı ve Virginia'nın Sappho kılığında geldiği partileri hatırlatıyor. Restore edilmiş bahçeler bu canlı görüntüyü güçlendiriyor.

Blomsbury sektörü –yayımlanmış anılar, sanat kitapları ve biyografiler– doludizgin gidiyor. Parçalanmış bir yüzyılın sonuna yaklaşırken doğal olarak, Bloomsbury'deki topluluk duygusunun hasretini çekiyoruz. Tatlısu devrimcileri olmanın ötesinde, riskli bir siyasi tutum benimsemişlerdi. Dünyanın belki de bir daha asla göremeyeceği kadar uygardılar.

19

CARRINGTON'IN ÂŞIKLARI

Dora Carrington, Mark Gertler,
Lytton Strachey, Ralph Partridge ve Gerald Brenan

Üçümüz birlikte olduğumuz zaman her şey öyle güzel ki, bizi birbirimizden ayıran her dakikaya kin duyuyorum.
LYTTON STRATCHEY

Christopher Hampton'ın *Carrington* adlı filmi, tam anlamıyla takdir edebilmek için birkaç açıdan bakılması gereken nadide bir resim gibi, hassas ayrıntılar ve renkler bakımından son derece zengindir. 1915'te, Lytton Stratchey'nin Vanessa ve Clive Bell'i taşrada ziyaret etmek üzere trene binişiyle başlar. Jonathan Pryce, Bloomsbury'nin Eşcinsel Babası Strachey'nin nüanslı bir portresini çizer. İstasyona varır, çantalarını genç bir hamalın taşımasına izin verir ve canlı sohbetiyle etkileyeceği yakışıklı bir araba sürücüsüne göz süzer. Vanessa'nın evinde, onun oğluyla top oynayan "çekici oğlan"a hayran olur: Emma Thompson'ın oynadığı Dora Carrington, dizinde büzülen pantolonu ve kâse biçimi verilmiş saçlarıyla çıkar karşımıza.

Lytton, Carrington'la tanıştığında, "Mark Gertler'ın arkadaşı mı?" diye sorar. Gür kızıl sakallı adamın kendisiyle pek ilgilenmediğini anlayan kız omuz silker. Lytton anlamlı bir hareketle ona sırtını döner. Sonraları Carrington, birçok güzel, yetenekli ve heyecan verici genç adam sunar Lytton'a; bu erkekleri baştan çıkarır, onlarla evlenir ya da sakallı idolüne sunmak üzere tuzağa düşürür. Bloomsbury'nin biyografisini yazanlar onu yanlış anlamış, tuhaf ama verimli bir *ménage à trois*'nın merkezi olarak düşünülmediği için genellikle onu bir kurban gibi görmüşlerdir.

Londra'daki Slade Güzel Sanatlar Okulu, 1913'te Dora Carrington'u figür kompozisyonu dalında verilen saygın Melville Nett-

leship Ödülü'ne layık gördü. Onun için seçkin bir resim kariyeri öngörülüyordu, ama Dora sanatını nadiren halka açık alanlarda sergiledi. Sanatını evle sınırlı tutup, duvarları ve dolapları süsledi. Ödül kazanan yağlıboya resmi, sağ ayağı çarpık bir çıplak kadın tablosuydu. Resimdeki figür gibi Carrington'da da bir biçimsizlik vardı; iğneleyici lafların ustası Lytton Stratchey'yi saplantı haline getirmesinin nedeni biraz da bu durumla açıklanabilir.

Carrington eğer aynaya bakıp kendisi için en çok arzuladığı akıl ve yetiştirilme tarzının ete kemiğe bürünmüş halini görebilseydi, Lytton'ı görürdü. Kendi deyişiyle "en alçakgönüllü aşk"la seviyordu onu. Virginia Woolf'a göre, "aslında güzel değildi, kırık burunlu, ay gibi yüzlü, çarpık dişliydi. [...] Sesi düz, biraz nazlı ve keskindi, zaman zaman dudaklarından yapmacık bir soluk çıkardı." Hızlı ruh hali değişimlerine maruz kalan Carrington fevri, sıkılgan, huzursuzdu ve herkesi memnun etmek isterdi.

Yine de çocuksu yuvarlak yanakları, iri mavi gözleri ve kısa kesimli altın rengi saçlarıyla, ilk adı Dora'yı bırakıp kendisine Carrington demeye başladığı Slade'de büyük ilgi çekti. Mart 1893'te Hereford'da doğmuş olan Carrington, kadın olmaktan nefret etmesine yol açan ve cinsellik konusunda kafasını karıştıran iffet düşkünü eski bir mürebbiye olan annesinden nefret ederdi. İnme geçirip felçli ve sağır kalan demiryolu makinisti babasınıysa aşırı derecede severdi. Carrington'ın akıl hocası olarak seçtiği ileri yaştaki huysuz adama tapmasını belki de kısmen baba saplantısıyla açıklayabiliriz.

Carrington'a dinamik bir üçlü aşkın merkezi olarak baktığımızda, hakkında genellikle yapılan ürkek başarısız kadın değerlendirmesinin hatalı olduğu açıklık kazanır. Carrington en iyi işlerini bir üçlü içinde yaşarken çıkarmıştır. Kendi deyimiyle "korkunç bir çocukluk" geçirdikten sonra –zaman zaman dördüncünün de ekleneceği– bir üçlünün sağladığı onay ve korumaya, bir de elbette alışılmışın dışındaki bir cinsel çıkış yoluna ihtiyaç duymuştu. Kendisinin kurduğu aile onu iyileştirdi ve kendi şartlarına göre tasarladığı minik dünya üzerinde güç sahibi olmasını sağladı.

Görmüş geçirmiş Lytton Strachey, farklılığı ve zekâsıyla Carrington'ı şaşkına çevirmişti. Yemekli Bloomsburry davetleri genel-

likle onun etrafında dönerdi. Grubun gençlerinden Frances Marshall *Love in Bloomsbury* adlı anı kitabında Lytton'ı "boylu poslu, fidan gibiydi, çok uzun, güzel elleri [... ve] yürüyüşünde ya da şezlonga oturmak üzere çimenleri geçişinde kendine özgü bir zarafeti vardı. Kadife gibi kahverengi gözleri anlam yüklüydü," diye betimler. Tuhaf Strachey sesi ailevi bir özellikti. Frances'a göre, "bu sesin kendine ait bir yaşamı vardı, alçak ve yumuşak başlar, hafif bir çığlığa doğru yükselir, birden tamamen durur, kendini yutar ve ardından yeniden derinlere dalardı." Ünlü moda fotoğrafçısı Cecil Beaton ise aksine, operada Lytton'ı incelerken, "pejmürde bir kuşkonmaz"a benzetmişti.

1880'de on üç kardeşin on birincisi olarak doğan Lytton vaktinden önce gelişmiş çocuklardandı. Tipik bir Victoria çağı insanı olmayan annesi Jane, çocuk şiirleri ve denemeler yazar, sigara içer ve John Stuart Mills'in feminist felsefesini okurdu. Birbiri ardına askerlik, mühendislik ve kamu idareciliği yapmış olan babası Richard Strachey oğlunun kamu hizmetine gireceğini umuyordu. Sırık gibi bir yeniyetme olan Lytton, klanından uzak düştüğünü ve Lancaster Gate'deki evlerinde kaybolduğunu hissediyordu; bu ev için şunları yazacaktı: "uğursuz bir yapı, karanlık, derme çatma, kötü planlanmış, hem içi hem dışı çirkin. Boyutu yanlış hesaplanmış, patolojik bir büyüklükte; fil hastalığına tutulmuş bir evdi."

Bloomsbury'li çağdaşlarının pek çoğu gibi Lytton da 1902'de Cambridge'de, Havariler Topluluğu'na (*Apostles Society*) seçildi. Lytton'ın biyografisini yazmış olan Michael Holroyd, onun Cambridge'deki bohemliğini otuz yıl önce Oscar Wilde'ın Oxford'daki bohemliğiyle karşılaştırır. İkisi de tiyatroya hayrandı, şiir ödüllerini kazanmışlardı, örgütlü dinden tiksinir ve görgüsüzlere hakaret ederlerdi. Lytton da Wilde gibi giysilerini sarsıcı değerine bakarak seçerdi: yeşil eldivenler, oymalı bir iğnesi olan mor eşarp ve İtalyan pelerini. Küpe takar, saçını uzatırdı. Carrington'la tanıştığı sıralarda giysileri daha muhafazakâr yünlü kumaştandı.

Stratchey'yle Wilde arasındaki bir diğer bağ da mazoşizmleriydi. Wilde kendi Lord Alfred Douglas'ını bulmuş, Lytton ise elde edemeyeceği erkeklere tutulmayı fetiş haline getirmişti. Cambridge'de başlayan bu döngü, Lytton'ın yaşı ilerledikçe düzenli olarak tekrar-

landı. Havariler Topluluğu, Lytton'la Maynard Keynes için istekli üniversite öğrencilerini bulabilecekleri bir avlanma alanı oldu. Dil dökmeyi iyi bilen Maynard genellikle galip çıkıyor, kıskanç Lytton ise Keynes için "çürümüş ve âşık bir örümcek" diyordu. En sevdiği yeğeni Duncan Grant'le Keynes birlikte yaşamaya başladıklarında canı sıkıldı. Lytton daha en başından bir üçgende ikincil bir rolü kabul etmeye alıştı. İyi bir seks öyküsünden çıkarabileceği suyu çıkarmayı öğrendi. Carrington ise ona hem erkek sağlayacaktı, hem de öykü.

Carrington hızla üçgencilikten zevk almaya başladı. İki erkek birden onu istiyorsa, çekiciliğinden emin olabilirdi. Birini ötekine karşı kullanıyor, ikisinden de yararlanırken hiçbirine bağlanmıyordu. Hayranlarını öğretmenleri olarak görüyordu. Örneğin bunlardan biri, Londra'daki East End'den yoksul Yahudi öğrenci Mark Gertler, Slade Sanat Okulu'nda yıldız oldu. Mark çok geçmeden Eski Ustalar tarzında bir ressam olarak tanınıp etkileyici bir kariyere adım atacaktı.

Mark'la daha önceden Slade'de tanışmış olan Carrington, Lytton'la ikisinin kendi resmini eleştirecekleri bir ilişki tasavvur ediyordu. Ama Mark onun üzerinde tek başına hak sahibi olmak istedi. 1912 yılından 1918'e kadar coşkuyla Carrington'ın peşinde koştu, ama o bekâretini vermeyi reddetti. Mark onu tanıdığı "en saf ve en kutsal" kız olarak görüyor, yine de pes etmesi için bir azarlayıp bir yalvarıyordu. Gertler onu Lady Ottoline Morrell gibi sosyetenin sanat hamileriyle ve Bloomsbury tayfasıyla tanıştırdı. Mark'ı kendisi için isteyen Lady Ott, Carrington'ı ona teslim olmaya teşvik etti – bakirenin kurban edilme ritüeline bir örnekti bu.

Carrington Ağustos 1915'te Bloomsbury çevresine girdi. Lytton'la ikisi, Vanessa Bell ve Duncan Grant'le birlikte Virginia ve Leonard Woolf'un Lewes yakınlarındaki evlerine konuk oldular. Burada Carrington'ın hayatını değiştiren bir olay yaşandı: otuz beş yaşındaki Lytton, münasebetsizlik yapmak için ya da ani bir arzuya kapılarak, yirmi iki yaşındaki cilveli kızı öptü. O sırada Carrington, Lytton'ın eşcinsel olduğunu bilmiyordu – bu terimin ne anlama geldiğinden bile habersizdi.

Öpüşmeden sonra büyük bir hiddete kapılan Carrington, uyuduğu sırada sakalını keserek Lytton'dan intikam almaya yemin etti. Gece elinde makasla, intikam ameliyatını gerçekleştirmeye hazır durumda gizlice Lytton'ın odasına girdi. Ama Lytton aniden uyanıp Carrington'ın gözlerinin içine baktı. Carrington elinde fallus benzeri bir silah tutuyordu. Cinsiyet rolleri tersine döndü: Carrington ona boyun eğdirmişti. Lytton'a işte böyle âşık oldu – kendi şartlarıyla. Kontrol ondaydı. Lytton'la cinsel ilişkisi muğlak bir konudur. Carrington oğlan çocuğu gibi görünen ve davranan bir kızdı, Lytton ise güçlü kuvvetli erkeklerin genellikle küçümsedikleri bir "kulampara". Carrington'a androjenliği yüzünden mi kapılmıştı?

Mark Gertler bu ev grubunda yer almadı, ama Lytton'la daha önceden, biyografi yazarı çok beğeni toplayacak *Eminent Victorians*'ı tamamlamak üzere Marlborough yakınlarında bir kır evi kiraladığı sırada tanışmıştı. İki erkek iyi anlaşmış, kırda uzun gezintilere çıkıp güzel sanatlar konusunda sohbet etmişlerdi. Mark, Carrington ve Lytton arasındaki ilişkinin gelişmesinin nedeni, gerek duygusal gerekse estetik onay için birbirlerine ihtiyaç duymalarıydı. Mark, Lytton'dan, Carrington'ı kendisinin önemli bir sanatçı olduğuna ve ona faydalı olabileceğine ikna etmesini istiyordu. Lytton'ın aracılığıyla Carrington'ın uysal bir yatak arkadaşı olabileceğini hissediyordu.

Carrington sanat ve edebiyat eğitimi almak için can atıyor, ama Lytton Mark'ı kendi cinsel ihtiyaçları için istiyordu. Hampton'ın filminde Lytton'ın, "kulamparaları seven kızlar ve genç erkekleri seven kulamparalar," diye tanımladığı bu dengesi bozuk ilişki yaklaşık olarak 1915'ten 1918'e dek sürdü. Gertler en iyi savaş karşıtı resimlerinden bazılarını bu dönemde üretti, ama hayalci Carrington'a âşık olmanın yarattığı gerilim yüzünden neredeyse çöktü. Lytton *Eminent Victorians*'ı 1918'de tamamladı ve Gertler'dan resim hakkında çok şey öğrenmiş olan Carrington ilk çizimini sattı.

Carrington sonradan Lytton'a, Mark'la oynadığı kedi-fare oyununun tüm ayrıntılarını anlatacaktı. Lytton Mark'a sahip olamasa bile en azından haberlerini duymanın tadını çıkarıyordu. Carrington 1918'de nihayet Mark'a teslim olduğunda, cinsel edimin kendini kirli hissetmesine yol açtığından yakınacaktı. Ama iffet tasla-

yan bir kadın da değildi: iki yıl önce Lytton'la sevişmeyi denemişti. İlişkileri bilinen anlamda başarılı olmadıysa da, birlikte yaşamaya karar vermelerini sağlamış ve Carrington'ı başka ilişkilere hazırlamıştı. Ama Lytton'la ilişkisinde itici güç seks yapmak değil, onun onayını kazanmaktı.

Carrington sonunda Mark'la sevişerek, Strachey'nin vekili rolünü üstlenmiş oldu. Başka bir deyişle Lytton, Carrington sayesinde, arzuladığı yakışıklı genç erkeklerle dolaylı yoldan ilişki kurabildi. Carrington onun ince dikizciliğinden geri kalmamasını sağladı. Lytton bedensel olarak zayıf ve her zaman hastalıklı olsa da, Carrington'ın kendisini cinsel açıdan uyarmasının esenliği açısından paha biçilmez olduğunu hissediyordu. Carrington ona zevk vermek için yeni tomurcuklanmakta olan biseksüelliğini ayrıntılı olarak aktarmayı sürdürdü. Lytton'a yazdığı mektuplarda, 1916'dan itibaren yaptığı fetihleri anlatıyordu. Bu mektuplardan birinde, "boynunun etrafında pembe goncalar bulunan krepdöşin bir gecelik" giymiş genç bir kadınla nasıl yattığını anlatmıştı.

Lytton'a yazdığı bir başka mektupta da, "küçük [Geoffrey] Nelson'ınızı sizin adınıza" baştan çıkarmaktan bahsetmişti. Carrington burada, her zaman memnun etmeye çalıştığı hoşgörülü ebeveyn otoritesi haline de gelmiş olan Lytton'ı temsil ediyordu. Onun onaylayan bakışları altında hem cinsel hem sanatsal ufkunu genişletti. Birkaç yıl sonra da, "Bir Giotto Madonna'sının yüzüne" sahip Amerikalı bir kızı elde edişini anlattı. Öyle "güzel kokteyller" yaptı ki, diye yazıyordu Carrington, "kör kütük sarhoş oldum ve herkesin içinde onunla adeta seviştim." Carrington "geçmişte çeşitli kadınlara karşı duyduğu [...] pek çok arzuyu bastıracak kadar aptal" olduğu için kendini suçlarken, ilişkileri konusunda hiçbir kuşkuya yer bırakmıyor.

Son derece cilveli bir kadın olan Carrington'ın özgüveni zayıftı. Ama Bloomsbury'nin önde gelen nüktecisiyle ilişkisi, bu çevredeki erkeklerin gözünde önemini artıracaktı. David Garnett'ın yazdığına göre, "On binlerce genç kadın masmavi gözlüdür, küçük duraksamalarla konuşur ve cinsel sorunlar yaşar, ama [...] Carrington her zaman dostlarına çekici gelmiştir; onun sonraki kuşaklara ilginç ve büyüleyici görünmesini sağlayan, Lytton Strachey'yle ilişkisidir."

Lytton'ı her ne pahasına olursa olsun kendi yörüngesinde tutmak için üçlüler kurdu; aksi takdirde, duygusal açıdan cimri partnerini elinden kaçırmaktan korkuyordu.

Frances Marshall'ın gözlemine göre, Carrington'ın elde edemeyeceği bir insanı o kadar çok sevmesi bir tesadüf değildi. Çünkü Carrington, Lytton'a hayranlık ve saygı duyuyordu. Lytton onun söylemeye cesaret edemeyeceği şeyleri söylüyordu. İdealize edilmiş bir alter egoydu ve bu da romantik bir ateşe dönüştü. Carrington, "Bence sen dünyanın en seçkin, en zarif insanısın," diye yazıyordu. "En kıymetli, bilgili ve de büyüleyici karaktersin. Seni her zaman her halinle seveceğim."

Carrington'la Lytton Aralık 1917'de Berkshire'daki Tidmarsh kasabasında bulunan Mill House'a taşındılar. Carrington gece gündüz Lytton'a baktı, sıcak süt, bitkisel tonikler, saç fırçaları ve anlayış sundu. Karşılığında Lytton ona Fransızca öğretti, büyük edebiyat eserleriyle tanıştırdı, masraflarını karşıladı ve onu sanattan anlamayanlardan korudu. Daha da önemlisi, Lytton'un edebiyatta giderek artan saygınlığı, yüksek sosyetenin ona kur yapmasına neden oldu. Carrington'a kendi yardımcısı olarak değerli bir kimlik kazandırdı. Lytton Tidmarsh'ta geniş bir stüdyo alanına yer ayırdı, Carrington'a harcamalar için para verdi ve galerilere göndereceği resimleri seçip fiyatlandırmasına yardım etti. Yapıtlarının övülmesi Carington'dan çok onu heyecanlandırıyordu. Ama cinsel açıdan uyumsuz çiftin bir üçüncüye –ikisini bir arada tutacak iri yarı, güçlü, yönetimi ele alacak, becerikli bir delikanlıya– ihtiyacı vardı.

"ÜÇGEN MUTLULUK TESLİSİ"

Carrington'ın hayatındaki en önemli ilişkide üçüncü kişi, atletik bir savaş kahramanı olan Ralph Partridge'di. Carrington'ın erkek kardeşinin arkadaşı olan Ralph, uzun boylu ve çarpıcı mavi gözleriyle yakışıklı bir erkekti. Efemine Lytton'ın tam zıddıydı. I. Dünya Savaşı'nda askeri madalya almış bir tabur komutanı olan Partridge yumuşak başlı, güzel kadınları kendine çeken bir adamdı. Ne var ki Carrington'ın tasasız bohemliğinden etkilendi. İlk kez çaya davet edildiğinde, Lytton'ı savaş yanlısı bir yergiye boğdu. Ralph'ın coşkusuna ve elbette kaslarına hayran kalan Lytton büyülenmişti.

Bir devlet görevlisinin oğlu olan Ralph burs kazanarak Oxford'a girmiş ve burada parlak bir münazaracı olmuştu. Çoğu şey gibi okul da ona kolay gelmişti. Bir arkadaşı onun karmaşık kişiliğini şöyle betimleyecekti: "Çok büyük bir canlılık ve enerjiyi, neredeyse eşit düzeydeki hiçbir şey yapmama yeteneğiyle birleştirmişti. Sporcuydu, mükemmel bir kürekçiydi, ama oyunlara katılmayı reddediyordu. Aşırı gözlemci, diğer insanlar konusunda son derece meraklıydı, bu da keskin, hoş bir eğlence anlayışıyla birleşiyordu."

Sanata karşı kayıtsızlığı nedeniyle Ralph, Tidmarsh'taki yaşama uyacak son kişi olmalıydı, ama çığırtkan, güçlü cinselliği öteki kusurlarını telafi ediyordu. Ralph ilk başlarda Lytton'ı, Carrington'la arasında duran bir ucube olarak gördü. "Resim yapan bir küçük hanım ve koca bir Bolşevik" olarak tanımladığı Carrington, savaşın kanlı cehenneminden uzaklaşabileceği bir sığınak arayan bu kaslı erkek karşısında ev arkadaşının salyalarının aktığını biliyordu. Her zaman kendine güveni tam olan Ralph, Carrington'ı kolayca elde edebileceğini sanmıştı. Oysa Carrington "Norveçli dişçi"siyle dalga geçiyor, onu bir an heveslendirip ertesi an cesaretini kırıyordu.

Ralph, Tidmarsh'ta sürekli görülür oldu. Angarya işlere koşuyor, patates tarlasındaki ayrık otlarını ayıklıyor ve Carrington'a çıplak poz veriyordu. Carrington her zamanki gibi Lytton'a eksiksiz rapor sunuyor, özellikle de Ralph'ın yatakta yıldız olduğu anları anlatıyordu. Lytton Ralph'ı ne kadar çok arzularsa, Carrington'a o kadar çekici geliyordu. Bloomsbury'nin biyografisini yazmış olan Holroyd'un belirttiğine göre, "fikir çatışmasının ve kişilik karşıtlığının altında, daha temel bir düzeyde, üçü o yaz tuhaf bir üçgen birliğin temelini atmaya çoktan başlamışlardı; tüm gerilim ve krizlere rağmen, sonraki on üç yıl boyunca, aralarından ikisinin ölümüne dek sürecek bir birlikti bu."

Eşcinsel Lytton'la "ikiyönlü" Carrington bir üçüncüye ihtiyaç duyarlarken, Ralph ikisinin de arzuladığı ideal bir aday oldu. Carrington ve Lytton birbirlerine Duncan Grant'le Vanessa Bell kadar yakın olsalar da, onlar gibi birlikte çalışamıyorlardı. Meraklı ve öğrenmeye hevesli olan Ralph, çiftin arasındaki entelektüel ve yaratıcı bağı bile güçlendirdi. İlk başlarda Lytton'ın çömezi ve sekreteri ro-

lünü üstlendi, sonraları çok önemli bir Bloomsbury kurumu olan, Leonard ve Virginia Woolf'un Hogarth Press'inde çalıştı.

Hem Carrington hem de Lytton Ralph'ı seviyor ve kendilerini onunla evli gibi görüyorlardı. Ralph hastalıklı Lytton'ın beceremeyeceği ev işlerini görürken, olgun adam bir dikizci cennetinin tadını çıkarıyordu. "Basura kurban" olmaktan yakınan hastalık hastası Lytton bakıma muhtaçtı. Bu bakım karşılığında, ev arkadaşları yoksun oldukları eğitim ve görgüyü kazanıyorlardı.

Ralph'ın içindeki geleneksel erkek Carrington'a sahip olmak istiyor, ama Carrington onun evlenme tekliflerine karşı koyuyordu. Ocak 1920'ye gelindiğinde, Ralph artık Tidmarsh'ta yaşıyordu. Lytton'ın Campion, Marlowe ve Shakespeare okumaları, Ralph'ın önceden keşfedilmemiş hassas bir yanını açığa çıkardı. Savaş eski değerlerin içini boşaltmıştı ve parçalanmış dünyasına uyacak yeni bir yöne ve felsefeye ihtiyacı vardı. Lytton hem bir sığınak hem de canlandırıcı bir güç sağlıyordu.

Carrington'la Ralph Oxford'u ziyarete gittiklerinde Lytton, "Üçümüz birlikte olduğumuz zaman her şey öyle güzel ki, bizi birbirimizden ayıran her dakikaya kin duyuyorum," diye yazdı Ralph'a. Carrington, iki erkeğin "ben çorap yamarken Einstein'ın kuramı hakkındaki uzun tartışmaları"ndan büyük bir zevk alıyordu. Virginia ve Leonard Wolf Ralph'ı işe aldıklarında, evlenmesini sağlayacak bir gelir kaynağı buldu. Lytton, Ralph'ın adına Carrington'a baskı yapmaya başladı: "Ralph evlenmek istiyorsa, senin için de, onun için de en iyisi bu. [...] Ama onu mutlu etmenin dışında, bu durumun kimse için bir şey fark ettirmeyeceğini umuyorum," diyordu.

Carrington, Lytton'ın kendisini terk etmesinden korkuyordu. Lytton bir keresinde, Ralph olmadan Tidmarsh'taki hayatlarının devam edemeyeceğini kaçırmıştı ağzından. Ayrıca Virginia Woolf'a, uzun süre birlikte yaşarlarsa, Carrington'ın onun üzerinde hak iddia etmesinden korktuğunu söylemişti. Carrington evlendiği gece içten bir mektup yazarak, "her şeyi içine alan bir tutku" hissettiği tek kişinin o olduğuna Lytton'ı temin etti. Ondan anlayış diliyordu: "Sevgimin senin tarafından kullanılmasını olanaksızlaştıran vahşi ve alaycı kaderi düşünerek ağladım. Senin için hissettiğim

[...] bu büyük ve yıkıcı aşkı hiç bilmedin." Sakalındaki her kıvrıma, yüzünün süngerde kalan kokusuna taptığını söylüyordu. Ama ne de olsa, kendi ihtiyaçlarını göz önüne alarak Ralph'ı Carrington'a koca olarak seçen Lytton'dı.

Ralph'la Carrington 21 Mayıs 1921'de, Virginia Wolf'un tanık rolünü üstlendiği bir belediye töreniyle evlendiler. Carrington derhal alyansını kaybetti. Parasını Lytton'ın ödediği balaylarını Paris'te geçirdiler, ardından İtalya'da onunla buluştular. Carrington, Lytton'u rahatlatmak için "çocukları" için endişelenmesine gerek olmadığını, her ikisinin de kendi tarzında onu bildiğinden daha fazla sevdiğini yazdı. O yıl Lytton şunları yazacaktı: "Bu tuhaf üçlü ilişki [...] gayet iyi yürüyor. Ralph gerçekten büyüleyici bir yaratık ve oldukça memnun görünüyor, Carrington da mutlu gibi."

Ralph'ın en iyi arkadaşı Gerald Brenan Tidmarsh'a ziyarete geldiğinde, bu huzurlu üçlüye bir dördüncü katılmış oldu. Carrington Ralph'la evlenmeden önce Londra'da ve İspanya'da Gerald'la flört etmişti. 1919'da, mahrem romantik sırları paylaşmak ve "marmelat" yapmak üzere İspanya'da onu ziyaret etmek istediğini yazmıştı. Gerald Temmuz 1921'de Tidmarsh'a geldiğinde, Carrington'ın boylu boyunca uzanmış Lytton'ı izlerken yaşadığına benzer sarsıcı bir deneyim yaşadı. Sonrasında bir dostuna şunları yazacaktı: "Oturma odasında bir koltukta otururken Carrington arkasında akşam ışığıyla pencerenin önünden geçti ve âşık olduğumu anladım. Bir Pasifik Adaları yerlisinin ilk kez gribe yakalanması gibi bir şeydi bu – daha ilk andan itibaren tümüyle, külliyen onun etkisi altında kaldım. Onun Lytton'a tutulduğu gibi ve aynı şiddetle tutulmuştum ona. O da bana âşıktı."

Gerald cesur bir maceracı ve yazardı. On sekiz yaşındayken aile baskısından kaçmak için, hiçbir geliri ve birkaç iyi kitaptan başka hiçbir şeyi olmaksızın bir arkadaşıyla birlikte dünyayı görmek üzere yola koyuldu. Yakındoğu ve Asya'yı gezdi ve 1913'te meteliksiz ve donmuş halde Sibirya'da buldu kendini. 1.500 mil yürümüştü ve artık eve dönmeye hazırdı. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra İspanya'nın ücra bir köşesinde, Granada'nın güneyinde tek başına dört yıl geçirdi. Eşek sırtında kulübesine taşıttığı iki bin kitabın yardı-

mıyla kendi kendini eğitmeye başladı. İleride, İspanyol edebiyatı ve kültürü üzerine en iyi İngilizce kitaplardan birkaçını yazacaktı.

Gerald, Ralph'ın en iyi dostu ve savaş arkadaşı değildi yalnızca. Ralph'a özeniyor ve cinsel açıdan onunla rekabet de ediyordu. Ralph'ın pervasızlıklarını anlatması sayesinde, daha tanışmadan Carrington'a âşık olmuştu. Onun biyografisini yazmış olan Jonathan Gathorne-Hardy, Carrington hakkında anlatılanları dinledikten sonra Gerald'ın ilk izlenimlerini şöyle anlatır: "Tam da tanışmayı arzuladığı türde 'modern' bir kız gibi görünüyordu. Ve bu bağlamda 'modern' yalnızca geleneklere aykırı, bohem, özgürleşmiş değil, aynı zamanda belki de onunla sevişmesine izin verebileceği anlamına geliyordu. Savaş yıllarını onu hayal ederek geçirdi."

Brenan'ın Ralph'la ilişkisinde güçlü bir dikizcilik unsuru vardır. İki genç asker olarak tanıştıkları sırada Gerald'ın hiç cinsel deneyimi olmamıştı, Ralph ise her bakımdan bir kahramandı. Ralph'ın karısıyla sevişmek, Gerald'ın zayıf özsaygısını güçlendirecekti. Ralph'in sahipleniciliğinin farkında olan Carrington, artık dört yönlü olan etkileşimin parametrelerini belirledi. Gerald ilişkilerinin gizli kalmasını kabul etti ve âşığının güvendiği sorunsuz üçlüyü korumak için Ralph'a yalan söyledi.

Bu tür bir flörtün evliliğini tehdit etmeyeceğine inanan Carrington, Gerald'la "kaçamak kucaklaşmalar" adını verdiği çalınmış sarılma ve öpüşmelere ortam hazırlıyordu. Ralph Londra gezilerinde, Carrington'dan sakladığını sandığı rasgele ilişkiler yaşamıştı. Geleneksel bir erkek olarak, karısının kendisine sadık kalmasını bekliyordu. Gerald İspanya'dan Carrington'a şifreli mektuplar yazdı. Carrington, Ralph'tan boşanması için baskı yapmaması ya da Lytton'ı başından atmasını beklememesi için onu uyardı. Gerald bu yüzden, ana faaliyeti etkilemeyecek ikincil bir rolü kabul etti. Dördüncü kemanı çalmak, çingene mizacına uyuyordu. Gerald'ın evi, tercihen egzotik bir köşede, çadırını kurduğu yerdi. Bu noktada mali ya da duygusal açıdan –bırakın çelişkiler içindeki Carrington'ı– herhangi bir kadına karşı sorumlu bir koca olacak durumda değildi.

Ekim 1921'de, sebze konserveleri yapmak, reçel kaynatmak gibi kış hazırlıklarına dalmış olan Carrington, "İyi ki varsın canım,"

diye yazıyordu Lytton'a. "Bazı insanlar tarafından ne kadar çok sevildiğini biliyor musun?" Carrington'ın kolejden arkadaşı Valentie Dobree kocasıyla birlikte ziyarete gelene dek sakin ama sıkıcı olmayan bir yaşamları vardı. Onlar Tidmarsh'ın hassas dengesini bozdular. Birlikte olmaya başlayan Valentine'le Ralph, Tidmarsh'ı hafta sonları buluşma yeri olarak kullanıyorlardı. Carrington'ın da Valentine'e tutulmasıyla işler iyice karıştı.

Ardından Valentine Ralph'a, Carrington'la Brenan'dan söz etti; kovalamaca sahneleri, ültimatomlar, şiddetli kavgalar ve tüm gece süren sorgulamalar duygusal kaosu dizginlerinden boşalttı. Savaşan hiziplerin arasında kalan Lytton, Carrington'u rahatlamak için, "Dünyada en çok sana ve Ralph'a, bir de Tidmarsh'taki yaşamımıza önem veriyorum, bu tek önemsediğim şey. Bitmesi korkunç olurdu," dedi. Lytton, Ralph'ı mutlu etmek için E. M. Forster gibi büyüleyici konukları davet ediyordu. Virginia Woolf'tan Ralph'ın maaşının yükseltilmesini rica etti ve sonunda üçlü gezintilerinde kullanabilmesi için Ralph'a bir araba aldı. Gerald'ı İspanya'da kalması ve Carrington'la doğrudan temasa girmemesi için uyardı.

Bir zamanlar Bloomsbury'ye düşman olan Gerald, bu grubun simgesi olan Lytton'a hayranlık duymaya başlamıştı. Lytton ona, "Ne olursa olsun ve tüm uzaklaşmalara rağmen, en çok sevdiklerin tarafından sevildiğini asla unutma," dedi. Lytton, Carrington'la Ralph'ın evliliğini geçici olarak yamamıştı. Carrington Haziran 1922'de, "Benim için ve onun için yaptıkların, ikimizi de mutlu etmeye çalıştığın için teşekkür ederim, Lytton. Delice şeyler yapmamı çoğu zaman tek başına engelledin," diye yazdı. Yaşanmak üzere olanların meşum bir habercisiydi bu sözler.

Ralph'la Carrington'ın evliliklerinin bozulması önceden tahmin edilebilecek bir şeydi. Ralph karısının karmaşık cinselliğiyle başa çıkamıyor, Carrington da onun çocuklarını doğurmayı reddediyordu. Tidmarsh'ın sakinleri soluklarını tutmuş bekliyorlardı. İlişkilerinin ayakta kalabileceğini uman Carrington Kasım 1922'de rahat bir nefes aldı: "Dün Ralph, Üçgen Mutluluk Teslisimiz ile kıyaslandığında hiçbir şeyin daha önemli olmadığını kabul etti." 1924'te Lytton, evdeki cereyan yüzünden solunum sorunları yaşıyordu, bu nedenle üçlü Newbury'yle Hungerford arasındaki, düzgün bir ısıt-

ma sisteminin kurulu olduğu Ham Spray evine taşındı. Carrington evi, popüler Bloomsbury tonlarında –leylak, zeytin rengi ve hareli sarı– duvar kâğıtları ve kumaşlarla dekore etti. Dışarıda bir lale bahçesi yarattı.

Lytton'ın nüfuzu sayesinde Ralph *New Stateman*'ın kitap eleştirmeni ve sonradan yazar oldu; militarizmi yerini hararetli bir pasifizme bırakmıştı. Ayrıca artık Carrington'a daha uzak bir açıdan bakıyor, İspanya'da Gerald'ı ziyaret etmelerini öneriyordu. Ama Ralph'ın cömertliğinin nedeni biraz da Frances Marshall'la yaşadığı yeni aşk macerasıydı.

Cambridge'i daha yeni bitirmiş olan Frances yirmili yaşlarının başındaydı. Koyu renk saçlarıyla çekici bir kadındı ve Carrington'ın hayalciliğiyle tezat oluşturan aklı başında bir mizacı vardı. Carrington ilk başlarda, biraz da fiziksel olarak Frances'i çok çekici bulduğundan, bu yeni katılımı hoş karşıladı. Ralph ise Frances'e hiç durmadan kur yaptı. Sürekli onunla birlikte olma arzusu önceliklerini değiştirdi. Üçgeni kareye dönüştürmek için Gerald'ı yeniden İngiltere'ye davet etti. Ama Carrington talepkâr, tam zamanlı bir talip olarak Gerald'la başa çıkamayacaktı.

Carrington Frances'e, "Benim bakış açımdan çıplak gerçek şu ki, eğer Ralph beni terk ederse [...] gerçekten bu yaşamın sonu demektir," diye itiraf etti. Bu arada kendi fiziksel kapasitesinden kuşkulu olan Lytton, Ham Spray'i terk etme tehditleri savuruyordu. Ama 1926 baharında önemli bir uzlaşma yaşandı. Lytton'ın genç kızlarla buluşmak gibi alışkanlığı yoktu, bu kızlar Ralph'ın sevgilileri olsa bile. Ama birlikte yaşama programlarını ayarlamak için Frances'le buluştu: Ralph hafta içinde Frances'le birlikte Londra'da kalacak, hafta sonları birlikte Ham Spray'i ziyaret edecekler ve böylece Üçgen Mutluluk Teslisi devam edecekti.

Hafta sonları ters yöndeki cinsel akıntılarla alevleniyordu – bunlardan biri, Carrington'ın Frances'a duyduğu arzuydu. Ama Lytton'a aşkı hâlâ birincil önemdeydi. Artık otuzlarının ortasında olan Carrington yaşını saplantı haline getirmişti; kendisi için, "yalnız bir orta yaşlı işkembe" diyordu. Bir denizciyle yaşadığı kaçamak sonucunda hamile kaldı. Yasal baba olacak Ralph, Frances ve

Lytton'a danışarak, kürtaj için gerekli ayarlamaları yaptı ve parasını ödedi.

1930'ların başlarında Lytton çok hastalandı. Onun öleceğinden emin olan Carrington garaja girip arabasının motorunu çalıştırdı. Ralph karısını orada bulup sürükleyerek dışarı çıkardı, ama Carrington buna hiç memnun olmadı. Lytton Ocak 1932'de elli iki yaşında öldü. Bir hafta önce hezeyan içinde, sadık yoldaşına duygusal bir övgü fısıldamıştı: "Carrington neden burada değil? Onu istiyorum. Sevgili Carrington. Onu seviyorum. Ben hep Carrington'la evlenmek istedim ve asla evlenmedim."

Carrington'ın elinde hiçbir şey kalmamıştı. Brenan İspanya'daydı. Lytton ve Ralph'la üçlü ilişkisi sona ermişti. Evli bir çift gibi kendi başlarına yaşayan Ralph ve Frances'le yeni bir üçlü kurmak mümkün değildi. Kendisini yaratmış, çocukluğunda parçalanan özimgesini tamir etmiş olan Lytton onu sonsuza dek terk etmişti. Kendisi için arzuladığı ayna görüntüsü, idealize edilmiş yansıma kırılmıştı. Ralph'la evlenmesinden önceki gün, "Dün gece [...] asla bana ait bir ay olmayacağını anlayarak ağladım, Lytton," diye yazmıştı. Carrington ayın gölgesiydi. Artık onun için hiçbir yer kalmamıştı.

11 Mart 1932'de, Lytton'ın büyük acılar çekerek mide kanserinden ölmesinden birkaç ay sonra Carrington onun sarı ipek sabahlığını giydi ve ödünç aldığı bir çifteyle kendini midesinden vurdu. Otuz dokuzuncu doğum gününe iki hafta kalmıştı. Yıllar önce, "Kırk yaşında öleceğimi umuyorum," diye yazmıştı. "Suluboya resimler çiziktirme hobisi olan şişman ve sıkıcı bir yaşlı kadın olma kepazeliğine katlanamam." Cenaze töreni yapılmadı. Carrington talimatlar bırakarak Ham Spray'de Lytton'ın yanına gömülmek istediğini belirtmişti.

Gerald Brenan insan ilişkileri konusunda, Carrington'a uygun bir mezar kitabesi olacak bir yorum yapmıştır: "İnsanların başkalarının duygularını açıklamak için kullandıkları aptalca geometrik şekillerden, böyle şeyleri olmayan tatlı yumuşak hatlı insanlara sert, düz çizgiler dayatmalarından nefret ediyorum." Frances'la Ralph, Carrington'ın ölümünden bir yıl sonra evlenerek, otuz yıl mutluluk içinde yaşayıp bir erkek çocuk yetiştirecekleri Ham Spray'e taşın-

dılar. Rıza gösteren yetişkinler arasında eşcinselliği meşrulaştıran 1957 tarihli yasayı görmeye ne Lytton'ın ömrü yetti, ne de Carrington'ın.

GERÇEK VE GERÇEKÜSTÜ PORTRELER

Augustus ve Ida John ile Dorelia McNeill;
Paul ve Gala Eluard ile Salvador Dali;
Pablo Picasso; Alberto Giacometti; Stanley Spencer; Leonor Fini

Bir sanatçı olarak gelişimim, ikinize birden sahip olmama bağlı.
STANLEY SPENCER

AŞK VE ALEV

Büyük sanatçılar yaratma ateşiyle tutuşurken eşlerini bazen kıskançlık ateşinin sardığı görülmüştür. Pervanenin ateşe çekilmesi gibi bir modelin güzelliğine kapılan birisini sevmek güçtür. Ressam eşleri kendilerini hassas bir noktada bulmuşlardır: kocalarının yapıtları uğruna yataklarından vazgeçmeleri beklenecek midir? İleride göreceğimiz gibi bazıları üçlülere katılmış ve bedeli ne olursa olsun sanatı desteklemiştir. Kimi zaman üstünlüğü model ele geçirmiştir. Çoğu zaman bu sürtüşme yaratım sürecine katkıda bulunmuştur.

Yirminci yüzyılın en başarılı İngiliz ressamlarından biri olan Augustus John için, "İngiltere'nin gördüğü en kötü şöhretli gelenek karşıtı" denirdi. Paris'te iki kadın ve onların toplam sekiz çocuğuyla, beş yıl boyunca şamatalı bir üçlü oluşturmuştu. Karısı Ida genç yaşta çocuk doğururken öldü, ama "hanımım" dediği sevgilisi Dorelia'yla (Dodo) yaklaşık altmış yıl daha birlikte yaşadılar. 1912'ye gelindiğinde, Dorset'te yirmi beş hektarlık orman alanına kurulu Alderney Manor'daki kabileleri, ara sıra John'ın sayısız ilişkisinden olma bir çocuğun daha eklenmesiyle giderek büyümekteydi.

John, elinden şemsiyesini eksik etmeyen beyefendi bir dava vekiliyle güzel, narin bir annenin oğlu olarak 1878'de Galler'de doğdu. On sekiz yaşma geldiğinde, biyografi yazarı Michael Holroyd'un "neredeyse 1.80 boyunda, İsa'nınkine benzer sakalları, hercai bakışları, sinirli uzun parmaklarıyla yaptığı her şeye aşırı bir zekâ görüntüsü kazandıran güzel elleri var" diye tanımladığı etkileyici görünüşe çoktan ulaşmıştı. Babası çingenelerin çocukları kaçırdıklarını söyleyerek aileyi uyarmıştı; gezgin çingene topluluklarıyla "ilişki kurmak" yüzyılın büyük bölümü boyunca ciddi bir suçtu. Ama çingeneler Augustus'un en sevdiği resim konusu oldu; ileride tek küpesi, önü açık denizci gömleği ve geniş kenarlı şapkasıyla onları taklit etmeye de başlayacaktı.

1890'larda Londra'daki Slade Okulu'nda öğrenci olan Augustus etkileyici bir yetenek sergiliyordu. John Singer Sargent onun çizimlerinin İtalyan Rönesans'ından beri görülen her şeyin ötesinde olduğunu haykıracaktı. Agustus 1901'de Ida Nettleship'le evlendi; kızın onu uygunsuz bulan ailesini atlatmak için birlikte kaçtılar. Babası ünlü bir Ön-Raffaellocu ressam olan Ida çocukluğunda şımartılarak büyütülmüştü. Onun da Slade'de öğrenci olmasına karşın, kız arkadaşlarına bebek diliyle yazdığı mektuplar I. Dünya Savaşı öncesinde kadınlara atfedilen sahte romantizm dünyasında yaşamayı sürdürdüğünü gösteriyor.

Ida ilk altı yılda beş çocuk doğurdu, ama Augustus ona hiç sadık kalmadı. Hamile olmayan birisinin aşkına ihtiyacı vardı. 1903'te Dorelia McNeill'le tanıştı, asla evlenmeseler de Dorelia ona üç çocuk daha doğurdu ve sonuna dek hayatını paylaştı. İki kadın da ona modellik etti. 1902'de, Ida'nın kavisli doğulu gözlerini, şehvetli dudaklarını, kıvırcık saçlarını ve esmer tenini vurgulayan *Merekli* adlı portresi, kışkırtıcı renklerle bezeli bir dizi hayat dolu esmer kadın portresinin prototipi oldu. Ama Dorelia'nın portrelerinde daha fazlası vardı: kimilerinin Mona Lisa'nın gülümsemesine benzettiği gizemli gülümsemesi. Dorelia doğurgan toprak ana tarzında klasik bir güzelliğe sahipti ve aslına bakılırsa mükemmel bir bahçıvandı.

Augustus'un Dorelia'nın portrelerine verdiği adla "Gülümseyen Kadın", tuval dışındaki metres rolünde hiç de mutlu değildi. Augustus'un tutkulu mektupları yalnız yaşamasını telafi etmiyor-

du. Kısa bir süre sonra, Augustus'un yine bir ressam olan ve Rodin'le yaşadığı ilişkinin etkilerinden kurtulmaya çalışan kız kardeşi Gwen'le birlikte İtalya'ya gitti. Augustus kendisine çıplak poz vermeyi reddetmiş olan Dorelia'nın Paris'te çıplak modellik yaptığını duyunca çılgına döndü. Ida kocasını Dorelia'yı yeniden aile topluluğuna getirmeye yolladı.

Görünüşe bakılırsa, çok geç kalınmıştı – yoldan çıkmış metres çoktan genç bir Belçikalı ressam bulmuştu kendine. Ama Augustus yıkılırken Ida Dorelia'yı yeniden kazanma amaçlı bir sefer planladı. Gwen'e ona mantık yolunu göstermesi, büyük bir dehayı yok edeceğini anlatması talimatı verildi. Augustus'a kendini toplaması ve Dorelia'ya aşk şiirleri yazması emredildi. Ama en önemli adımı, Dorelia'yı kendisinin de arzuladığını itiraf ederek Ida attı: "Ah tatlım," diye yazdı ona, "bırak söyleyeyim – buraya gelmeni arzuluyorum. [...] Bir muammasın, ama bize aitsin. Seni kendi adına mı seviyorum, onun adına mı, bilmiyorum." Michael Holroyd, Ida'nın Dorelia'ya tutkuyla bağlı olduğunu kabul eder, ama bunun büyük oranda dolaylı bir tutku olduğunu düşünür.

Dorelia, John ailesinin evine taşındı. Sürekli hamile kalan Ida'ya yardım etti ve Augustus'un çalışmaları hızla gelişti. Ida'nın Dorelia'ya ilgisini Augustus'a duyduğu aşk doğurmuş olsa da, üç yönlü bir arzu alevlenmişti. Ida, Dorelia'ya yazdığı bir başka mektupta, ikisinin sevgili olduklarını ima ediyordu: "Yatakta senin yakıcı sıcaklığın ve de kızgın bedenin olmayınca buz kestim." Kipling'in *Orman Çocuğu*'na hayran olan Ida, Dorelia'yı "güzel bir orman hayvanı" olarak tanımlıyordu. "Sevgili Dorel"ine duyduğu sevgi, belki de genç kızlığında başlayan arzuların bir sonucuydu.

Çingene ailesi 1906'da Paris'te kamp kurdu. Yoksulluk içindeki üçlü Sol Yaka'da, tek bir odada yaşıyorlardı. Holroyd'un ifadesiyle, "Üçü için sadece bir yatak vardı – çocuklar kutularda, bebekler sepetlerde uyuyordu." Yine de Ida annesine, "Artık güzel bir hayat yaşıyoruz; daha önce hiç bu kadar mutlu olmamıştım," diye yazabiliyordu. İngiltere'den ve ülkenin Victoria çağı ahlakından uzakta serpildiler. Kadınlar dikiş dikiyor, yemek yapıyor, duvar kâğıtlarını yapıştırıyor, Louvre'a gidiyor ve Augustus'a poz veriyorlardı. Ne var

ki ressamın hercai gönlü, sözde esin almak için hâlâ yeni modeller peşindeydi.

Ida 1907'de beşinci çocuğunu doğurduktan sonra hayatını kaybetti. Birkaç gün sonra annesi Augustus'un tepesine bindi, en büyük üç oğlunu aldı ve geri kalanları da alacağını söyledi. Çocuklar konusundaki bitmek bilmez savaş, Ida'nın hayaletinin canlı tutulmasına yardım ediyordu. Augustus bir arkadaşına, "Ida sürekli yeni şeyler öğretiyor bana," diye içini dökecekti. Çocukların sanatına engel olacağını düşünmüştü, ama artık onların "sanatın gerçek malzemesi ve ruhu" olduklarını anlıyordu. Çocuklarını çingene tarzıyla, yani Londra hayvanat bahçesindeki maymun evine yapılan gezi sırasında kaçırarak geri aldı.

John'ın Dorelia'yla birlikte geçirdiği sonraki yılları son derece verimli oldu. W. B. Yeats Augustus'u şöyle tarif eder: "Bir neşe kaynağı, tanıdığım en masum, kötü adam. Küpe takan, saçı omuzlarına inen, yeşil kadife yakalı biri. Birlikte uyum içinde yaşayan ve birbirlerinin çocuklarına bakan iki karısı oldu." John daha Birinci Dünya Savaşı'ndan önce İngiliz sosyetesinin sevgilisi olmuştu; kazançlı siparişlerin ve çarpıcı ilişkilerin peşinde koşuyordu. Hâmileri arasında en önemlisi, çirkinliğiyle ünlü Lady Ottoline Morrell'dı. "Bir Makedonya kralı ya da Rönesans şairi"yle kıyasladığı ressama sırılsıklam tutulmuştu. Ama Augustus aralarındaki ilişkiyi platonik kıyılara yöneltti; Dorelia da Augustus'un himayesinde olan kendi âşığı Henry Lamb'ı Lady Ott'a sundu.

"Hiçbir canlıyı Dorelia'dan daha fazla sevmiyorum," diyordu John, çok sayıda ilişki yaşamasına rağmen "ve onu severek karıma sadık kalıyorum." Büyük, yetenekli ya da yalnızca zengin insanların renkli suretlerini yaptıktan sonra, 1961'de Dorelia'nın kollarında öldü.

EN BÜYÜK HAZİNE

1920'lere gelindiğinde, Gerçeküstücülük olarak bilinen edebi, sanatsal ve siyasi hareket –Sürrealizm Apollinaire tarafından yaratılmış bir terimdir– avangart akımlar arasında Dada'nın yerini almıştı. Freudcu bilinçaltından beslenen Gerçeküstücülük, Avrupalı sanatçılara, ben ve öteki, mantıklı akıl ve kişisel görüş arasındaki

net çizgiyi eriten çarpıtıcı bir ayna sunuyordu. Altbenin üzerindeki kapak kaldırılmıştı: yazı ve resim, simgelerle açıklanan ya da anlaşılmaz hale getirilen şifreli bir itiraf halini aldı. Paris'te yaşayan, çalışan ve âşık olan bu gevşek bağlarla birleşmiş yaratıcılar gurubuna baktığımızda pek çok üçlü aşkla karşılaşırız.

Üç, sanatta anahtar sayıdır. Ressam, model ve aralarındaki ilişkinin ürettiği imgeyi içerir. Tarih boyunca önce erkek, sonraları da kadın ressamlar sevdiklerini sık sık eşleri onları izlerken resmetmişlerdir. Tuval sanatçının itirafını yansıtır ve kısıtlamalar tıpkı bir Dali saatinin manzara içinde erimesi gibi erirken, gizli aşk yüzeye çıkar.

Gerçeküstücülerin tutkularını ateşleyen bir kıvılcım vardı: Elena Dimitrievna Diakonova adıyla doğmuş olan Gala. Kuzguni saçlı bu narin ve gizemli kadın, önce şair Paul Eluard'la, sonra da Salvador Dali'yle evlendi. Şiirlere, resimlere ve otuz yıl boyunca tutkulu aşk mektuplarına esin kaynağı oldu. Eluard her zaman Gala'nın onu sevmesinden onur duymuştur.

Paul ve Gala 1912'de İsviçre'deki bir tüberküloz sanatoryumunda yattıkları sırada tanıştıklarında, on yedi yaşındaydılar. Beş yıl sonra Paris'te evlendiler ve çok geçmeden bir kızları oldu, ama fazla duygusal ve sıradan buldukları birbirini sahiplenme fikrini ikisi de reddediyordu. Gala, Pablo Picasso dahil sanatçı dostlarından pek çoğuyla ilişki yaşadı. Sanat katalizörlüğü kariyeri başlamıştı. 1929'a gelindiğinde her ikisinin de sevgilileri vardı ve duygu ya da aşk bakımından değilse de coğrafi olarak birbirlerinden ayrılmışlardı.

Paul Paris'ten, herhangi bir yerde olabilen Gala'ya mektup yazıyordu; bu durum boşanmalarından ve Paul'ün 1934'te, Nusch diye adlandırdığı Maria Benz'le evlenmesinden sonra da sürdü. Gala'yla Dali aynı yıl evlendiler ve İspanya'da yaşamaya başladılar, ama Gala arada bir Paul'le buluşup sevişiyordu. Paul'ün romantik mektuplarında her zaman Gala'nın anatomisine bir selam da yer alıyordu: "Cinselliğine, gözlerine, göğüslerine, ellerine, ayaklarına, ağzına ve boğazına, Gala'mın her şeyine tapıyorum. Özgürlük beni sadık kılıyor." 1931 tarihli bir mektup, şairin yoğun dikizciliğini gözler önüne serer:

Geçen gece ay ışığı odada geniş bir kuşak oluşturmuştu ve seni gördüm, seni gerçekten gördüm, çırılçıplaktın, bacakların açıktı ve iki erkek ağzından ve cinsel organından sana sahip oluyordu. Bronzlaşmıştın ve çok güzeldin. Şu anda bile bunu hatırladıkça, benim için aşkın timsali, arzunun ve erotik zevkin en kesin timsali olduğunu düşünmekten alamıyorum kendimi. [...]
Şu çıplak fotoğraflarını neden bastırmadın? Seni sevişirken gösteren fotoğraflardan edinmek isterdim. Kendisiyle oynamaktan başka bir şey yapamayan Nusch'un önünde sevişirdim seninle. [...] Sen inanılmaz bir hayal gücü ve özgürlük pınarısın.

Paul hastalıklarla geçen çocukluğu nedeniyle zayıf ve huysuzdu. Gala'ya yazdığı mektuplarda hayali dikizcilik, kadının cinsel enerjisinden birazını ona aktarır. Gala'yı soyunuk, kendisiyle ya da başka erkeklerle aşk oyunları oynarken hayal eder. Hatta bir keresinde ikisi Dali'nin gözleri önünde gerçekten sevişecekti. Eluard'lar dikizciliğe fırsat yaratıyorlardı. Daha önce dışavurumcu ressam Max Ernst'le yaşadıkları üçlü aşk 1920'de başlamış ve Gala'yı "bana bir panteri hatırlatan, uzun kara saçlara sahip yılan gibi yürüyen o ışıltılı yaratık" diye betimleyen Max'ın karısının nefretine rağmen on yıl sürmüştü. Ernst ve Eluard çiftleri 1922 yazını birlikte Tyrol'da geçirdiler. Max sık sık Eluard'ların odasında onlarla yatıyor ve iyi niyetli Paul gözcülük yaparken gölde Gala'yla oynaşıyordu.

Öteki adamın varlığı Paul'ün şiir tutkusunu yeniden alevlendirdi. 1920'lerde Max zaman zaman Paris'te onlarla birlikte yaşıyor ve kızlarına kâbus gördürecek freskler yapıyordu duvarlarına. 1927'de Max, ikinci karısı ve Paul, o sırada Leningrad'da olan Gala yüzünden üç yönlü bir kavgaya giriştikten sonra ilişki bozuldu. Max karısına, Gala'nın eline su dökemeyeceğini söyledi. Hakaretler havada uçuştu ve sonunda Max "boksör savunması"na girişti. Paul, "En iyi arkadaşım bana vurdu, beni sakatladı. [...] Max'ı bir daha görmeyeceğim. ASLA," diye yazdı Gala'ya. Dostlar sonradan barıştılar, ama üçlü aşk yeniden canlanmadı.

Paul sonraki iki yılın büyük bölümünü bir tüberküloz sanatoryumunda geçirdi; bu sırada tüm Gerçeküstücü hareket olası bir aday olarak Salvador Dali'ye kur yapmaktaydı. 1904'te İspanya'da, Katalonya'da doğmuş olan Dali, Eluard çiftinden on yaş küçüktü,

tatlı yakışıklığıyla tam anlamıyla eksantrik bir adamdı. Günümüz okuru Dali'nin reklam dehasının etkisinde kalmadan herhangi bir şey yaptığını düşünmekte zorlanabilir. Yirmili yıllarda Dali altmışlar için bir moda tahmini gibiydi; inci kolyeler takıyor, zevksiz renklerde giyiniyor, kulağının arkasına kocaman bir çiçek iliştiriyordu. 1929'da Marksist André Breton'un başını çektiği bir Gerçeküstücüler delegasyonu bu genç ressamı aralarına katmak amacıyla Katalonya'ya gitti. Ama ne yazık ki Dali kahkahalarını bir türlü durduramadı ve onunla bir tek Gala iletişim kurabildi. Sanat tarihçisi Fiona Bradley'nin yazdığı gibi, "Dali onu kurtarıcısı, esin kaynağı ve sonunda karısı yaptı."

Dali'yle Gala'nın anında ayrılmaz bir çift olmaları Paul Eluard'ı şaşkınlığa sürükledi. Gala her gün ona tarot falı bakıyordu. Dali de Gala olmadan hiçbir seyahat planı yapamıyor, pratik kararlar alamıyordu. Yer değiştirmek zorunda kalırsa resimlerini iple kendine bağlıyordu. Bu muhteşem çatlağın belki de ölüm karşısında büyülenmesiyle güdümlenen kendine özgü bir cinsel yaşamı vardı.

Dali'nin ağabeyi (onun adı da Salvador'du) kendisi küçük bir çocukken ölmüş ve babasının (bir Salvador daha!) ateist olmasına rağmen Katolik aile bitmek bilmez bir yasa girmişti. Ağabeyin fotoğrafı –Dali'nin ikizi olabilirdi– çocuğun yatak odasında kutsallaştırılmıştı. Genç Salvador ilk cinsel ilişkisini Garcia Lorca'yla yaşadı. Dali yıllar sonra bu büyük yazarın öldürüldüğünü duyduğunda, "Oley!" diye bağıracaktı.

Bedenine dokunmasına izin verdiği tek kadın Gala'ydı. Zührevi hastalıklara yakalanmaktan korkuyor ve göğüslerle vulvadan nefret ettiğini söylüyordu; mastürbasyonu sekse tercih ediyordu. Dali, güçlü bir teşhircilik eğilimi de olan bir dikizciydi. Hayat arkadaşının yakışıklı hayranlarından çok hoşlanan Gala ressama sayısız izleme olanağı yarattı. Gala'nın da onunkiyle örtüşen karanlık bir yönü vardı.

Dali'nin gerçek hayatından, biyografisini yazanların anlatmaya bayıldıkları bir sahne yüksek bir tepede geçer. Cinsel temasın eşiğinde olan Dali'yle Gala uçurumun kenarında yüz yüze dururlar. Dali, Gala'yı saçlarından kavrayıp, ona yapmasını istediği şeyi –"ikisini de utandıracak azgın bir erotik dille"– anlatmasını ister.

"Beni öldürmeni istiyorum," der Gala. Dali başlıca sanatsal teması olan aşkla ölüm arasındaki yaşayan bağı böyle bulmuştur.

Dali'yle Gala elli üç yıl birlikte oldular. Gala onu üne kavuşturdu ve eserlerinin fiyatını yükseltti. Dali'nin arkadaşları ve kendi âşıkları olan gençleri de aynı derecede üne kavuşturabileceğini söyleyerek övünüyordu. Bir ressam özel bir şey yaptığında, Gerçeküstücüler "Gala'ya âşık herhalde," diye takılırlardı. Paul Eluard onu sevmekten asla vazgeçmedi. Nazi işgali sırasında Paris'ten ayrılmayan bir idealistti o; Gala ile Dali Beverly Hills'e kaçıp debdebe, para ve şöhret yolunu seçtiklerinde bile eski karısını övmeyi sürdürdü.

Birlikte geçirdikleri yıllarda Dali, VII. Edward'ın vaftiz oğlu, kendisinin de hamisi olan Edward James'le önemli bir aşk macerası yaşadı. Gala kıskançlığa kapıldı, ama James pahalı mücevherler ve Schiaparelli kıyafetleriyle onu satın aldı. Modelliğini Andy Warhol'un Fabrika'sından Ultra Violet adlı aktrisin yaptığı *Telefon Bekleyen Venüs*'ün yaratılması sırasında kısa süreli, son derece sıra dışı bir üçlü oluştu. Üçüncü taraf bir ıstakozdu ve varsayıma göre Dali ıstakozun kuyruğuyla Ultra Violet'nin mahrem yerlerini gıdıklıyordu. Kız ona sarılmak için uzandığında ise, "Henüz değil, küçük Katolik kızım!" diye haykırmıştı.

Dali 1958'de, elli dört yaşındayken annesinin dini olan Katolikliği benimsedi. Ama bu durum tuhaf seks yaşamını değiştirmedi. Gala, sanatçının vizyonunun somutlaşmış hali ve arzularını doyurmanın aracı oldu. Gala'nın ressamın gözünün köşesinde göründüğü "otoportre"lerinden birinde metin olarak kullanılabilecek, Dali tarzı şu anlamsız "İyi akşamlar, Gala. Sen bensin, benim gözlerimin ve kendi gözlerinin gözbebeğisin," sözleriyle ifade ettiği de buydu. Gala'yı ortadan kaldırılmış bir aynaya bakarken, dolayısıyla önden ve arkadan çift görüntülü olarak resmetmeyi de severdi. Bir sanat eleştirmeninin belirttiği gibi, "Gerçeküstücü ayna gerçeklikle olasılığın bağlaşımı ve ikisi arasındaki potansiyel geçiştir." Daha gerçekçi bir düzeyde, Woody Allen'ın, *Annie Hall* adlı filminde iki genç kadınla yatakta geçirdiği zamanı "Olasılıkları bir düşünsene!" diye haykırarak anlatan yapımcı arkadaşını hatırlarız.

Dali bir keresinde ucuz bir kâğıt peçete üzerine Gala'nın büyüleyici bir portresini çizmişti. Birbirinden çok farklı resimlerinde

kullandığı modelde, eskiden erkeğin "iyi yarısı" denen şeyi görüyordu. Paranoyasının kendisine yasakladığı erotik yaşamı bir vekil aracılığıyla yaşamak için karısını kullanıyordu. Erkeğin güçsüzlüğünün psikolojik olmaktan çok fiziksel olduğu örneklerde bu tür bir üç yönlü erotizm belki daha anlaşılabilir bir hal alır. Petrol arama kulesinde yaşanan bir kazanın felçli kurbanının vekil aracılığıyla bir cinsel yaşam sürmeyi umut ettiği, 1996 tarihli *Dalgaları Aşmak* adlı ödüllü filmin temasıdır bu. Ama Dali'nin kullandığı şekliyle dikizcilik, filmde gördüğümüz kadının ritüel yıkımı yerine, çarpıcı bir yaratıcılıkla sonuçlanmıştır.

Dünyası Alice'in aynasının öteki yüzünde yer alan bu Gerçeküstücülüğün kötü çocuğu, eleştirmenlerin değer biçtiklerinden daha derin bir ressamdır. 1970'de yazmış olduğu sözler, özellikle kendi çalışmaları için geçerlidir: "Çağdaş sanat pisliğinden sakınalım! Belki de en iyilerini atıyoruz, çünkü en iyi her zaman saklı kalır." Dali'nin "en büyük hazinesi" olan Gala, cazibesini saklamaya hiç kalkışmadı. Seksen yaşındayken, sanatçının ölümünden sonra, başarılı *Jesus Christ Superstar* müzikalinin baş şarkıcısının peşine düştü!

ÇOK YÜZLÜ ADAM

Modern Sanatlar Müzesi'nin *Picasso ve Portre* başlıklı 1996 tarihli kapsamlı sergisi, Picasso'nun sanatında portrenin ne kadar önemli olduğunu ve yaklaşımının bu alanda bir devrim yarattığını açıkça gösterdi. Portreleri geleneksel anlamda birer suret değildir, özneye –genellikle sevdiği, zaman zaman da ondan nefret eden kadınlardan birine– karşı duygularını tasvir eder. Ama konu kadınlar olduğunda, sanatsal dönemleri –Mavi, Pembe, Kübist, Gerçeküstücü– arasında açık, eşdeğer bir sınır yoktur. Serginin küratörü William Rubin'in deyişiyle Picasso'nun "otobiyografik portreleri" yalnızca biçem değil, öz bakımından da çakışır: üçgenleri geometriden ibaret değildir. Görecek zekâmız varsa eğer, sanatçının aşk yaşamı tuval üzerinde sergilenmektedir.

Pablo 1881'de Malaga'da, Katalan bir ailenin oğlu olarak doğdu. Babası Barselona'da resim öğretmenliği yapan bir ressamdı. Pablo normal bir çocukluk yaşamadı: Mozart gibi o da bir dâhiydi.

İlk başlarda dinsel resimler ve anatomik incelemeler yaptı. Yüzyıl başında resimleri Post-Empresyonistlerden, özellikle de Toulouse-Lautrec'ten etkilendi. Pablo Paris'e ilk kez 1900'de, Barselona'daki ABD konsolosunun oğlu olan arkadaşı Carlos Casamegas'la birlikte gitti.

İki genç adam her şeyi paylaştılar. Carlos arkadaşının faturalarını ödedi, Pablo ise onu en sevdiği orospu olan Rosita'yla tanıştırdı. Hatta bu olayın bir çizimini bile yaptı. Ama dengesiz Carlos, modellik yapan Germaine'i saplantı haline getirdi. Önce onu öldürmeye çalıştı, sonra da dehşet içindeki arkadaşlarının gözleri önünde kendini vurdu. Pablo kısa bir süre sonra, 1904'te kalıcı olarak Işık Kenti'ne yerleşti ve Mavi döneminin portrelerini –bunlar genellikle sokak insanlarına aittir– yapmaya koyuldu. Söz konusu tablolarda gözlenen kasvet ve hayal kırıklığı doğrudan doğruya Pablo'nun Carlos'u kaybetmekle ilgili hislerini yansıtır; bir daha asla bir erkekle bu kadar yakın olmayacaktır. Bu dönem, Pablo'nun kişi ya da yerleri gerçekçi biçimde tasvir etmek yerine kendi ruh halini resmetmesine örnek oluşturur.

Kara, delici, neredeyse dik dik bakan gözleriyle bu yakışıklı ama perişan haldeki genç İspanyol, Sol Yaka'dan herkesi tanıyordu: Max Jacob, Modigliani, Cocteau. Henri-Pierre Roché onu Gertrude Stein'la tanıştırdı. Pablo'nun sıra dışı dehasını fark eden Paul Eluard ona tapıyordu. Pablo'ya kendi eşlerini sunuyor ve onun metresleriyle yatmaya çalışıyordu. Sonunda Picasso onu, hasır bir şapka altında gülümseyen ve bir kedinin göğsünü emen yeşil bir transseksüel olarak resmedecekti. Eluard'ın başka yaratıcı erkeklerin yüksek enerjisine marazi bir bağımlılığının olduğunu ve bir açıdan onların derilerinin altına girmeye çalıştığını bilirsek bu portreyi daha iyi anlayabiliriz.

Pablo Ağustos ayında Fernande Olivier ile tanışıp sevişti. Kadının iri kalçalarının ressamı sardığı, Dali'nin Gala'yı yutmasının tersine çevrilmiş hali olan bir hatıra çiziminde bu olayın tarihi görülür. İkisi Montmarte'a, kadınların çamaşır yıkadıkları Seine nehrinde yüzen evlere benzediği için "*le Bâteau Lavoir*" adını verdikleri bir binadaki stüdyoya yerleştiler. Gertrude Stein, "Fernande'ın her şeyi doğaldı," diye yazar. Olivier, Picasso'nun yeteneklerinden emin sirk

insanlarının resimlerini yaptığı Pembe ya da Soytarı dönemine bir derece istikrar kazandırmıştır.

Ne var ki Pablo'nun 1906'da yaptığı portrede Fernande bitkin, gergin, bir kaşı kalkık, dudakları büzülmüş görünür. Calvin Tomkins, Picasso için "tüm zamanların en otobiyografik ressamı" demekte haklıysa, özellikle de o yıl başladığı en önemli resmine baktığımızda, cinsel kaçamaklar yaptığını düşünebiliriz. *Les Demoiselles d'Avignon*, son derece gerçek görünen beş çıplak ve ateşli fahişenin toplu portresidir. Ama Gertrude Stein'in portresi daha önemlidir; doksan oturumdan sonra, Pablo'nun Louvre'dan çalınmış eski bir İberya kafasını bir hırsızdan satın alması ve estetiğinin dönüşümden geçmesine dek terk edilmiş bir portredir bu. Stein portresini kadının poz vermesine gerek duymadan bitirebilmiş ve bir tek Stein'ın takdir ettiği, maske benzeri bir sonuç yaratmıştır.

1912'de Eva Gouel'e tutulan Picasso Fernande'dan ayrıldı ve ilk Kübist başyapıtı olan *J'aime Eva*'yı yaptı. Ama bu noktadan sonra bir resim tarzından ya da bir kadından asla tümüyle vazgeçmeyecekti. *Picasso'yla Yaşamak* adlı Merchant-Ivory filminde gösterildiği gibi bir canavar değil, kıvılcım çaktırmak için farklı kutuplara ihtiyaç duyan bir sanatçıydı o. Picasso'nun *Ma Jolie*'sinin modeli olan sevecen, dingin Eva 1915'te veremden öldü. Duygusal destekten yoksun kalan sanatçı, Rus bir balerin olan çalkantılı Olga Kohlova'nın pençesine düştü. Onunla evlendi ve böylece ileride pişman olacağı bir inanışa teslim olarak, eşle modeli birleştirdi.

Ünlü ve zengin olan Picasso, Olga'nın arzuladığı yüksek burjuva yaşamını sürüyordu. İkisi Paris'in gözde bir mahallesinde yaşıyor, kışlarını Riviera'da geçiriyorlardı. 1921'de bir oğulları oldu. Ama Picasso sıkılmaya başlamıştı; yeni bir kadına ve yeni bir tarza ihtiyaç duyuyordu. William Rubin'in iddiasına göre aşkı, kendisi de ressam olan Gerald Murphy'nin karısı Sara Murphy'de buldu. Amerikalı ve hali vakti yerinde olan Murphy'ler ideal yabancı çift imajları ve aralarında Ernest Hemingway'in de yer aldığı dostlarıyla ünlüydüler. Gerald şıktı, zarifti ve Hemingway'e göre biseksüeldi; Sara güzeldi, sempatikti ve Rubin'e göre 1923 yazında Antibes'de Picasso'yla bir ilişki yaşamıştı.

Pablo Sara'yı büyük bir şefkatle çeşitli tarzlarda resmediyordu. Ressam, çizimde klasik bir gerçekçiliğe ve güzelliğe dönmüştü. Bu dönemde yaklaşık iki yüz çizimle kırk yağlıboya resim yapacak ve model olarak eşinden çok Sara'yı kullanacaktı. Pablo, Olga'yı yanıltmak için bilerek yanlış tarih attığı sevgi dolu *Anne ve Çocuk*'ta Sara'yla kendi oğlu Paolo'yu çizmiştir. Sara, Picasso'nun neoklasik döneminin başyapıtı olan ünlü *Beyazlı Kadın*'dı. Olga'nın kuşkulandığı her neyse, Picasso ondan gerçeği saklamış olmalı. Bu onun, Sara'ya Olga'nın giysilerini giydirmesini engellemeyecekti – resimde ve belki de yaşamda, bazı kocaların çok hoşlandıkları bir tahrik yolu.

Rubin, Sara'nın Pablo'yla ilişkisini Gerald'ın bildiğini ve onayladığını, ayrıca kendisinin de Cole Porter'la bir ilişki içinde olduğunu öne sürer. Kadınsı bir yanı olan erkekler Picasso'nun devasa enerjisine kapılmış ve Picasso kendi karısı ile bir metres ya da modelden çok, onay veren bir kocayla üçlü ilişki oluşturmakta başarılı olmuştur. 1930'ların başlarında Picasso yeni bir metres buldu: çok genç, sarışın, fiziksel açıdan tatmin edici Marie-Thérèse Walter. Olga'nın kıskançlığı giderek şiddetlendi –çatal dille resmedilmiştir– ve 1935'te ayrıldılar. Olga zaman zaman Pablo'ya musallat olmayı sürdürdü. Marie-Thérèse'in ona bir çocuk doğurmasından ve böylece fiili karısı olmasından sonra Pablo, Yugoslav bir fotoğrafçı olan uçarı Dora Maar'ı metresi yaptı. İki kadın birbirlerine tahammül ediyorlardı, ama aralarında bir sevgi bağı olduğu söylenemezdi.

Picasso sanat ve kadınlar konusunda bir elde etme dürtüsüne sahipti ve ikisinden de ender olarak vazgeçerdi. Olayları saklama manisi hakkında soru sorulduğunda şu yanıtı verecekti: "Elime geçme nezaketini göstermiş bir şeyi neden atayım?" Sanatçı ellili yaşlarındayken, hem Gerçeküstücü döneminin baş modeli olan aydınlık Marie-Thérèse'in, hem de gür siyah saçları ve çarpıcı gözleriyle afallatıcı bir tezat oluşturan Dora Maar'ın resimlerini yaptı. Maar'da Dışavurumculuk sancılarına mükemmel bir esin kaynağı ve anti-faşist girişimlerinde bir yoldaş, hatta *Guernica*'nın oluşturulmasına fotoğraf çekerek ve destek vererek katkıda bulunacak bir çalışma arkadaşı bulmuştu.

Picasso tipik bir şekilde Paris'te Dora'yla gününü gün ederken Marie-Thérèse'i taşrada inziva hayatına kapattı. İlk başlarda, 1937'de güzel, huzurlu bir Dora çiziyordu. Marie-Thérèse ise tuvale daha sarkık ve çirkin olarak yansıyordu. Zamanla iki kadın birbirlerinin varlığını kabullendiler. Picasso pazartesi ve perşembe günleri Marie-Thérèse'le kızını ziyaret ediyordu. Zaman zaman iki kadının aynı pozlarda portrelerini yapıyor ya da giysilerini birbirine karıştırıyordu. Birisinin yanında kaldığında, ötekine tutkulu aşk mektupları yazıyordu.

Sonradan metresi olan Françoise Gilot, *Picasso'yla Yaşam* adlı bir anı kitabı yazdı. *Surviving Picasso*'da –filmin adındaki bu değişiklik çok farklı bir kavramı ifade eder– anlatıcı yapılan Gilot'nun filmi beğenmemiş olması şaşırtıcı değildir. Picasso kendisiyle arasına, Marie-Thérèse gelip de Dora'yla ikisi arasında bir seçim yapmasını istediğinde yaşanan sahneyi Françoise'a anlatacak kadar mesafe koyabilmiştir. "Karar vermenin ilgimi çekmediğine hükmettim," diyecekti on yıl sonra. "Olayların o halinden memnundum. Bu konuda kendi aralarında kavga etmeleri gerektiğini söyledim onlara. Böylece güreşmeye başladılar. En seçme anılarımdan biridir bu." Picasso iki kadınla birlikte yaşayıp ikisinin de resimlerini yapmayı sürdürdü ve bu rutini Nazilerin bile bozmasına izin vermedi. Ama üzerinde hak iddia eden iki kadınla ve zaman zaman da bir üçüncüsüyle rahat ettiği söylenemez.

Hüsran, tamamlanmamışlık, sanatçının yapıtlarının yakıtını oluşturan arzuyu güçlendirmiş olabilir. Bunu, Marie-Thérèse'in Gerçeküstücülük ve Kübizm karışımı bir portresi olduğu iddia edilen 1932 tarihli *Ayna Karşısındaki Kız*'da görebiliyoruz. Daha yakından bakıldığında aynadaki yüz iki yarıya ayrılır. Bunlardan biri Marie-Thérèse'in öteki resimleri gibi sarışın, beyaz tenli ve masum bir yumuşaklıktadır. Diğeri kırmızı dudakları ve yanakları, derin, yeşil-siyah gözleriyle esmer bir kadın, yani Dora'dır. Yansımadaki kadınsa yine başka bir yüz sunar bize; koyu kırmızı ve yeşil hatlar, aynaya bakan parçalanmış yaratıktan çok farklı bir burun. Üçüncü bir kadındır bu – belki Olga, ya da henüz hayatına girmemiş biri.

Picasso, güvendiği ve takdir etiği bir başka erkekle, tutku dolu Gerçeküstücü şiirlerin yazarı Paul Eluard'la ilişkisinde ise daha

rahattı. 1936'da Eluard'ın şiirlerini resimledi. Gala'yı en nihayet serbest bırakan Paul, Paris sokaklarında yürürken tanıştığı narin, egzotik bir kadınla evlenmişti. "Mükemmel Nusch" adını taktığı bu kadın, Picasso'nun en sevecen portrelerinden bazılarına esin kaynağı oldu. Ressamın Pembe dönemini hatırlatan hassas, kırılgan bir güzelliği vardı. Arianna Huffington'a göre, 1936 yazında Paul, "böylesine tutkuyla sevdiği kadını yine tutkuyla sevdiği dostuna" teklif etti; "Picasso için de, Eluard için de yeni olmayan, ilkel bir paylaşma ve nihai bağ kurma biçimi." Fazlası da var; yaratıcılığı artırmak için üçlü kurmaktır bu. Sanatçıların birbirlerinin yalnızca sevgililerini değil, daha önemlisi kimi zaman fikirlerini de ödünç aldıkları ortak bir iştir sanat.

Paul'la Pablo arasındaki dostluğun hem üçlü ilişkide hem de artık Picasso'nun gözdesi olmayan Dora'nın üzüntüsünde bir rolü olmuştur. Picasso'nun Dora'yı köpek yüzüyle ya da ünlü ağlayan kadın olarak resmetmesine karşın, Nusch portreleri daha hafif ama yine de etkileyicidir. Nusch'un 1946'da ölmesinden sonra yıkılan Eluard, Picasso ve o dönemdeki metresi Françoise'la birlikte yaşamaya başladı. Bir kenara atılan Dora'ya evlenme teklif etti. Huffington'ın vardığı sonuca göre, "Picasso'nun sevmiş olduğu birisini sevmek [...] Dora'nın Madam Paul Eluard olarak çevrelerine yeniden girmesi için bir araç olmak, Dora, Françoise ve Pablo'yla büyüleyici bir yeni dörtlü yaratmak; bütün bunlar olası dünyaların en iyisine dair hayallerinde en iyi düzenleme gibi görünmeye başladı ona. Dora'nın, "Picasso'dan sonra ancak Tanrı" diyerek, bu nazik şairi reddettiği iddia edilir.

Normal Mailer'ın "muazzam bir ego" diye nitelediği Picasso savaştan sonra Riviera'ya yerleşti ve uzun, üretken bir yaşlılık dönemine girdi. Şatolar da dahil olmak üzere pek çok şey satın aldı, ama artık aynı anda yalnızca bir kadına hükmedecek kadar gücü kalmıştı. Tıpkı Oidipus gibi fantezilerini sonuna dek yaşamış ve daha da iyisi, resme dökmüştü. Henüz onu tam olarak anlayamıyoruz ve tahminlerle yetinmek zorundayız. Ahlaki suçlayıcılıktan uzak bir eleştiri, Picasso'yu ve yapıtlarını içkin değerlerine göre kabul edecektir. Ressamla ilgili son sözü Norman Mailer'a bırakıyoruz: "Muazzam bir egonun somutlaşmış hali: Kibirli olmadığını söyle-

meye eşit bu; kibrin en geniş hali hariç – kendini tümüyle yapıtlarının önemine adamıştı."

VAROLUŞÇU FİGÜR

Alberto Giacometti'nin biyografisini yazmış olan James Lord, bu heykeltıraş için "fiziksel yakınlık anlarında kimi zaman üçüncü bir kişinin bulunmasından hoşlanırdı," der. Aslında o üçlü ilişkiyi seviyor ve buna ihtiyaç duyuyordu. Tüm sanatçılar bir dereceye kadar dikizci ve hepsi teşhircidir, çünkü en azından sanat yapıtlarını teşhir etmek zorundadırlar ve bu yapıtlar biraz olsun iyiyse, sanatçının ruhunu gözler önüne serer. Sanatçılar modellerden ve modellerle ilgili fantezilerden ilham alırlar. Sanatçı, model ve eş arasındaki üçlü ilişki bu erotik durumu evcimenleştirir. Ama Giacometti Fransız şaşırtmacası diye niteleyebileceğimiz bir tutumla 1950'lerde Paris'te karısıyla en gözde modelini bir araya getirmiştir.

Alberto 1901'de, İsviçre'nin İtalyanca konuşulan kesiminde doğdu. Aşırı büyük bir kafası, upuzun kolları ve elleri olan bu zayıf, gür saçlı sanatçı, kendi heykellerine benziyordu. İlk başlarda fahişeleri tercih ediyor ve "Faturayı hemen elinize verirler," diyordu. "Ötekilerse yakanızı bırakmaz ve gitmenize asla izin vermezler." Picasso'nun aksine, bir şeylere sahip olmadan eğreti bir yaşam sürmeyi saplantı haline getirmişti. Duygusal aralığını dar tutarken, en uzun bağlılığını kardeşi Diego'yla kurmuştu. İkisi 1925'te Paris'te bir atölye kurup, Gerçeküstücülük bayrağı altında çok geçmeden başarıya ulaştılar.

Giacometti Gerçeküstücülerin dogmasına, solcu siyasetlerine ya da modellere bakarak heykel yapmaması konusundaki ısrarlarına katlanamıyordu. 1930'larda onların grubundan atıldı, ama savaş sırasında Paris'te Jean-Paul Sartre ve Simone de Beauvoir'la bir araya geldi. İsviçre'ye dönen heykeltıraş fazla ortalarda görünmedi ve savaştan sonra Paris'te evleneceği Annette Arm'la tanıştı. İkisi cinsel uyum için her zaman üçüncülere bağımlı oldular. Lord'un dediği gibi, Giacometti "başkalarının arzusunun yinelenen kanıtında kendi arzusunun en tatmin edici onayını" buluyordu. Belki de bununla bağlantılı bir nedenden ötürü, suret yapmaya çalışan Giacometti ilk başlarda yalnızca bir kibrit kutusuna sığacak kadar küçük figür-

ler yapabildi. Sonraları figürleri büyük oranda uzadı ve çarpıklaştı. 1950'lere gelindiğinde bu sonraki heykelleri ona ün kazandırmıştı, ama Giacometti Annette'i hâlâ modellik yapmayı sürdürerek kendisiyle birlikte yoksul bir stüdyoda yaşamaya zorluyordu.

Giacometti, gece gündüz ona modellik eden Isaku Yanihara adlı Japon bir profesöre hayran oldu ve onu Annette'le yatmaya teşvik etti. Bu yabancı erkeğin güçlü çenesinden, yüksek alnından ve delici gözlerinden çok etkilenen heykeltıraş ona tutkuyla bağlandı. Zamanla iki erkek arasındaki cinsel bağ, Isaku'yla Annette arasındaki ilişkiyi gölgede bıraktı. Kıskançlığa kapılan Annette kendini içkiye vuracak ve Isaku onu yeniden yatıştırana dek öfke nöbetleri geçirecekti. Neyse ki profesör Varoluşçuluk öğrencisiydi ve vatana dönüşünü erteleyebildi.

Aralarındaki üçlü ilişki, devam ettiği sürece ilgili tarafların hepsi için verimli oldu. Karısı mutlu olduğu için sevinen Giacometti, kendi heyecanının bu şekilde uyarılmasından da zevk duyuyordu. "Bakın ne kadar mutlu görünüyor," diyordu. "Onu sevdiğime göre, memnun olmam doğal değil mi?" Isaku ikisi için coşkulu şiirler yazıyor, Annette'i kocasının yanında gülümseyen bir melek olarak betimliyordu. Lord'a göre Annette, "bütünlük duygusunu kaybetmeden iki erkeği sevebiliyordu." Daha önemlisi, sanatın ikisinden de öncelikli olduğunu kabul ediyordu. Üçü arasındaki ilişki ile ürettikleri yapıtları birbirinden ayırmak imkânsızdır.

Giacometti'nin heykelleri giderek kendi bedenine benzemeye başladı, ancak biçim olarak daha da abartılıydı. 1960'a gelindiğinde sanatsal (ve dolayısıyla erotik) odağı, mafyayla bağlantıları bulunan ufak tefek, Caroline adlı kumral bir fahişeye kaymıştı. Yaz aylarını geçirmek için Paris'e dönen Isaku da Caroline'e tutulunca Annette çılgına döndü; sanatçıyla modellerinden oluşan bu yeni üçlü gecelerini eğlence yerlerinde geçiriyordu. Ya da sanatçı ve model olarak ilişkileri sevgililik ilişkilerinden daha yoğun olan Giacometti'yle Caroline kuytu bir otele gidiyorlardı. Burada bir üçüncüyü bulduklarında –Lord'un incelikli deyimiyle– "Alberto görmeye ihtiyaç duyduğu şeyi görebiliyordu." Bu arada Diego da kardeşinin savurganca para harcadığı bu "sıradan orospu ve adi dolandırıcı"dan hiç

hoşlanmıyordu. Giacometti kardeşler arasındaki uyum bozulmuştu.

Caroline'le birlikte, Alberto kendi sanatına dönüştü. Ona saatlerce bakarak, kendisine yeni bir yaşam veren gençliğini ve güzelliğini özümsüyordu. Kameranın önüne atlayan bir film yönetmeni gibi, en azından zihinsel açıdan sanatsal yaratımın öteki tarafına geçmişti. Kurbağa koleksiyonu, bir kargası ve Merlin adında bir köpeği olan Caroline'i bir büyücü olarak görüyordu. 1964'te hayatını kaybedene dek heykeltıraşlığı ve cinsel yetenekleri giderek gelişti. Neredeyse her zaman kendi seçtiği bir üçlüyle mütevazı, geleneklere aykırı ve sanatsal açıdan tatmin edici bir yaşam sürmüştü.

RESSAMLAR VE EŞLERİ

Utangaç, sessiz Stanley Spencer'ı Augustus John, eleştirmen Roger Fry ve Lady Ottoline Morrell'dan oluşan çevreye –sipariş alan önemli sanatçıların dünyasına– sokan, Henry Lamb oldu. Sorun şu ki Spencer, Berkshire'ın bir köyü olan Cookham'dan gelmişti. Slade'den mezun olduktan sonra oraya dönüp devasa tuvallere Kutsal Kitap'tan alınma sahnelerle köylü resimleri yapmaya başladı. Bizim gözdemiz, Leonardo'nun *Son Yemek* adlı yapıtından yola çıkarak, İsa'nın kocaman hantal ayaklarını ve masanın altından dışarı çıkan havarilerini betimlediği yapıtıdır. Bu çocuğu köyden alıp götürebilirdiniz, ama o her zaman oraya dönecekti.

1893'te müzisyen bir ailenin oğlu olarak doğan Stanley, Bach'ın ya da Beethoven'ın rahatlığıyla resim yapmak istediğini söylüyordu. Slade'den dönerken beraberinde bir öğretmeninin tavsiyesinden başka pek az şey getirmişti: "Biçimi ve biçimin yuvarlaklığını düşün [...] biçemi değil, ifadeyi." Stanley'nin portreleriyle manzaralarında büyük bir canlılık ve tuhaf bir yaşama zevki ifade bulur. En ünlü yapıtı olan 5,5 metrelik *Cookham Kilise Mezarlığı'nda Diriliş*'te köyünün sakinleri mezarlarından çıkarken görülür. Ortalarında küçük, çıplak bir Stanley (1.50'den birazcık uzundu) uzaklara bakar, ilk karısı tombul, anaç Hilda ise çiçekleri koklarken ya da bir mezarın üzerine uzanmış halde üç kez tasvir edilir. Tablonun ortasında topraktan bir grup Afrikalı çıkar. Mezarlıkta yaşam nabız gibi atmaktadır.

Stanley Kutsal Kitap'ı dinleyerek büyümüştü ve kendini Hıristiyan olarak görüyordu. Cinsel özgürlüğü içeren, tüm ırk ve dinleri içine alan özgür, tam olarak ifade edilmiş sevginin kurtuluşa ve sanatta büyük bir başarıya götüreceğine inanıyordu. Öğrencilik günlerindeki sevgilisi Hilda Carline'le evlendi ve iki kızları oldu. Cookham'dan sıkılan Hilda kızlarla uzun gezintilere çıkıp uzun şekerlemeler yaparken, kocası da cinsellik konusundaki görüşlerini yorumluyordu. Spencer 1930'larda şunları yazacaktı: "Savaş sırasında kendimin ve yanımdakilerin yaşamındaki dehşetleri düşünürken, bu korkunç deneyimi sona erdirmenin tek yolunun herkesin birdenbire her türde ve derecede cinsel aşka, kösnül aşka, vahşiliğe, ne demek isterseniz ona dalmaya karar vermesi olduğunu hissettim. Bunlar insanlığın mutluluk verici miraslarıdır."

Hilda'nın yokluklarından birinde Stanley, kız arkadaşı Dorothy ile bozkırda yaşayan Patricia Preece'le düşüp kalkmaya başladı. Kadınların ikisi de ressam, oldukça yoksul ve muhtemelen lezbiyendi. Uzun boylu, zarif, üst sınıftan olan Patricia, Hilda'nın tam tersine görmüş geçirmiş bir kadındı. Stanley için anadan doğma pozlar verdi. Köy halkı onları gözetleyerek dedikodu yapıyordu, ama ilk başlarda Hilda'yla yeni model iyi anlaştılar. "Patricia sende bulamadığım şeyi karşılıyor," diye yazıyordu Stanley karısına. "Sen de onda bulamadığım şeyi karşılıyorsun. İkiniz birbirinizi katlanılabilir ve zevkli kılıyorsunuz." Hilda da Patricia'dan hoşlanıyordu, hatta resmini bile yapmıştı. Ama 1936'da Stanley yeniden evlenebilmek için ondan boşanmak istediğinde fena halde sarsıldı.

Bu adımı atması için kandırılan Stanley mülklerini Patricia'nın üzerine geçirmişti. Patricia'nın kıyafetlerine çok büyük paralar harcamaya, Londra'daki lüks mağazalarda ondan gösterişli iç çamaşırları ve yüksek topuklu ayakkabılarla önünde geçit yapmasını istemeye başladı. Patricia sonradan Stanley'nin zevkini "tiksindirici [...] cafcaflı bluzlar, zevksiz şapkalar, iğrenç işlemeli iç çamaşırları," diye anlatacak ve ayak fetişisti olduğunu ima edecekti. Stanley'nin onu, sahip olma fantezileri kurduğu fahişe gibi giydirdiği açıktır. İkisi evlendiklerinde Patricia balayına çıktı – Dorothy yanındaydı, ama Stanley resim yapmak üzere Cookham'da bırakılmıştı. Stanley'nin bu duruma tepkisi, Hilda'yı geri çağırıp yatağa

atmak ve gayri resmi ikinci karısı olmasını istemek oldu. "Sanatçı olarak gelişimim, ikinize birden sahip olmama bağlı," diyordu iki kadına da.

Stanley Spencer 1959'da öldüğünde "sir" unvanı almış, onurlandırılmış ve zengin olmuştu, ama Patricia da, Hilda da onunla en ufak bir ilgileri olsun istemeyecekti. Birisine yalvardı, ötekineyse kadının ölümünden sonra bile yüz sayfalık mektuplar yazdı. Artık Leydi Spencer olan Patricia'nın "Stanley'de dehşet verici bir yan vardı," dediği duyulmuştur.

Sanatçının resimleri, cinsel yaşamı halini almıştı. Kendini cinsiyet sınırlarının ötesinde resmediyordu – aşk dolu bir kız, yan yan bakan yaşlı bir adam, ya da tutkulu bir ayçiçeği olarak. Stanley Spencer tek kişilik bir *ménage à trois* olmuştu.

"PARİS'TE EROTİK DÜŞLER"

Spencer'ın aksine, Ocak 1996'da ölümünün ardından *The Guardian*'da "Paris'te Erotik Düşler" başlıklı yazıyla anılan Leonore Fini, birer karısı ve metresi olan iki adamla ömür boyu süren başarılı bir ilişki kurdu. Gerçeküstücülerin sonuncusu diye nitelendirilen Fini, sınıflandırmaları reddediyordu. Kadın ressam değil, yalnızca ressam olarak tanınmak istiyordu. İtalyan ve Slav kökenli bir ailenin kızı olan Fini Trieste'de, James Joyce'un ve Rainer Maria Rilke'nin çevresinde yetişmişti.

1936'da başlayan yoğun yapıt sağanağında otomatik çizimler, kitap illüstrasyonları, giysi tasarımları ve yağlıboya, guvaş ve suluboya resimler yer alır. New York Modern Sanatlar Müzesi'nde açılan "fantastik sanat" sergisi, Paul Eluard tarafından sunuldu. 1940'lardan itibaren Jacques Ibert, Benjamin Britten, Jean Cocteau ve Balanchine gibi müzisyenlere, oyun yazarlarına ve koreografiara tasarım yaptı. Sanatının yanı sıra göz kamaştırıcı tarzıyla da büyük talep gördü. Elsa Schiaparelli reklamının yapılması için ona kıyafetlerini ödünç verirdi. Bir açılışta altına hiçbir şey giymeden Sibirya kurdu kürkünden yapılmış bir manto giydi. Bir başka seferinde üzerinde yalnızca siyah kuş tüyleriyle poz vererek fotoğraf çektirdi. 1930'larda Max Ernst'le birlikte oldu ve Eluard'ların, Picasso'nun ve Dali'nin kalabalık çevresine girdi.

Fini'nin Gerçeküstücü resimleri havada yüzen, salıncaklarda süzülen ve rüya benzeri bir muğlaklıkla mantığa boyun eğdiren manzaralarda seyahat eden kadın formlarıyla, içsel bir gerçekliği ifade eder. Resimlerinden bazılarında, özneler arasındaki gizli ilişkiyi ifade eden üçlü gruplar görülür. *Prima Ballerina*'da iki kadın, zar gibi kanatları hepsini içine alan üçüncü bir kadını giydirir. *Ölüm Cezası*'nda da üç kadın görülür: yüksek topuklu ayakkabıları dışında çıplak olan yargıç kadın, uzun, fallus benzeri boynu gerilmiş ve bükülmüş bir kazı seyretmektedir. Yargıcın önünde eğilmiş ikinci bir kız kazı tutan ve adaleti temsil edecek şekilde gözleri kapatılmış üçüncü bir kadın uzun bir bıçağı eliyle kavramaktadır. Fini kendisini siyah kedi gözleriyle ve şehvetli bir ağızla resmetmeyi severdi.

Evliliğe ya da anneliğe inanmazdı. "Lilith fikrine aidim ben," diye yazar; "Benim evrenim ruhun evreni." Ancak o da birtakım başka kadın ressamlar gibi –Carrington, Frida Kahlo, Georgia O'Keeffe– esin bulmak için aynı anda iki etten kemikten sevgiliye ihtiyaç duyardı. II. Dünya Savaşı'ndan önce İtalyan Kont Stanislav Lepri'yi faşizme hizmet etmekten kurtardı. Ayrıca Polonyalı yazar Constantin Jelenski'yi baştan çıkardı. Üçü birlikte kırk yıl boyunca Paris'te uyum içinde yaşayarak sanatlarını sürdürdüler. Özel yaşamları konusunda çok az şey biliniyor; bu iki olağanüstü beyefendinin portreleri de yok elimizde. Ama kendine "anti-Havva" diyen kadına sonuna dek âşık kaldıklarını biliyoruz.

Gerçeküstücülük hareketinden etkilenen kadınlarla erkekler, birer sanatçı, eş, ya da model, ama hepsi sevgili olarak kadın ruhunun bereketli toprağını keşfettiler. Çoğu zaman sefil evleri, ekmek kırıntılarını ve eski püskü yatakları paylaştılar, toplumun ihmaline ya da kıskançlık acısına maruz kaldılar. Bohem yaşamın yoksulluğu ve kuralsızlığından her zaman sanat doğmaz. Ama yaratıcılık çoğunlukla sanatçıyı, onun esin kaynağını ya da modelini ve sanatçıya destek olma rolünü üstlenen ailesini içeren bir grup çabası gerektirir. Bu cömertlik ruhu, bilincin benliğin ötesine açılması, hem üçlü aşkı hem de güzel sanatları mümkün kılar. Tıpkı sanat gibi sevgi ve şefkat de bu ortak ruhun meyveleridir.

VI. BÖLÜM

POLİTİKADA CİNSELLİK

21

DEVLET SIRLARI

François ve Daniealle Mitterand ile Anne Pingeot;
Émile ve Alexandrine Zola ile Jeanne Rozerot;
Charles Parnell ile Katie ve Willy O'Shea;
Franklin ve Eleanor Roosevelt ile
Missy LeHand ve Earl Miller; Kennedy'ler

Ülkesini beceren bir başkandansa
kadınları beceren bir başkanı tercih ederim.
SHIRLEY MCLAINE'E ATFEDİLEN SÖZLER

III. Napoleon'dan bu yana ülkesine en uzun süre hizmet etmiş Fransız lideri olan eski Cumhurbaşkanı François Mitterand 8 Ocak 1996'da Paris'te öldü. Vasiyeti uyarınca memleketi Jarnac'ta toprağa verildi ve bundan kısa bir süre sonra en büyük dikkatle korunan sırrı ortaya çıktı. Mitterand'ın vasiyetinde, tabutuna mezara dek karısı Danielle'le iki oğlunun, ayrıca uzun süredir metresi olan Anne Pengeot ile kızları Mazarine'in eşlik etmesi koşulu vardı. *The New York Times*'da, bukalemun gibi kariyeriyle bir tür Fransız Richard Nixon olmuş bir adam için sözü geçen herkesin bunu "sempati ve hayranlık uyandıracak bir zarafetle" yaptığı belirtildi. Mitterand'ın Eiffel Kulesi'nin gölgesindeki devlete ait bir dairede devlet olanaklarıyla geçindirdiği ikinci bir ailesinin olması itibarını sarsmadı. Aksine, üçlü ilişkisi görünüşe bakılırsa tarihteki yerini garantiye aldı!

1994'te *Paris Match* dergisi, cumhurbaşkanının sanat tarihçisi Pingeot'dan olma yirmi yaşındaki kızının üzerine nasıl titrediğini haber yaptı. Baba-kızın kapakta yayımlanan fotoğrafı gözde bir restorandan çıkarlarken çekilmişti ve bunun aslında bilinen bir sır olduğunu gösteriyordu. Yine de dergi, Mitterand'ın mahremiyet

hakkını ihlal ettiği gerekçesiyle eleştirildi – yazı işleri müdürünün buna yanıtıysa, başkanın on yıl önce gazetecilerle birlikte kahvaltı ederken, ikinci bir ailesi olduğunu bizzat itiraf etmiş olduğuydu.

Başkan Bill Clinton'ın Gennifer Flowers'tan bir kızı olduğunu ve kadının Blair House'da kaldığını rahatça söylediğini düşünebiliyor musunuz? Amerikan basınının yirmi yıl bunu haber yapmadığını hayal edin! Fransızlar iktidar figürlerinin cinsel açıdan güçlü olmalarını ve gizli ilişkilerinin bulunmasını beklerler, İngilizlerin ulusal meşgalesiyse dikizci bir tutumla kraliyet üyelerinin cinsel birleşmelerini takip etmektir. Bu yaklaşım Amerikalıların, siyasetçilerin kimi zaman alkolik olan ya da hap kullanan eşleriyle tekeşli bir yaşam sürmeleri talebiyle taban tabana zıttır. *Vive la différence!**

Mitterand genellikle iki ailesini ayrı tutmuş olsa da, aslında birbirlerine yabancı değillerdi. Fransız siyasi sahnesinin içinde yer alanlar, onun yakınlığını her zaman koruduğu karısı Danielle ve çok sevdiği Mazarine'le birlikte tatile çıktığını bilirlerdi. Evet, oğulları üvey kız kardeşlerini babaları ölene dek resmi olarak kabul etmediler, ama 1994'te Mitterand'ın kanser nedeniyle ikinci kez ameliyat edilmesi bir dönüm noktası oldu. Cumhurbaşkanının son yılını idare etmek için karısı, metresi ve çocukları birbirleriyle yakın bir işbirliğine girdiler. Cenazenin ardından, ölüsünün fotoğraflarını *Paris Match*'ın yine kapağına taşımasını birlikte protesto ettiler.

Ne var ki daha en başından itibaren iki aile de, aile içi düzenlemelerinden çok daha önemli bir sırrı saklamıştı: Mitterand'da göreve ilk kez seçildiği 1981'den beri ölümcül prostat kanseri vardı. Aileler dışında bunu bilen tek kişi, *Le Grand Secret* adlı kitabında cumhurbaşkanının kimi zaman görevlerini yerine getiremeyecek derecede hasta olduğunu öne süren doktoru Claude Gubler idi. Gubler cumhurbaşkanının hastalığını on dört yıl boyunca sakladı ve Mitterand'ın ölümünden sonra her şeyi anlattığı için Fransız tıp birliğinden ceza aldı.

Siyasi bir şahsiyet için, bir kültürde gizli ve yıkıcı olan şey bir başka kültürde oy patlamasına yol açabilir. *Paris Match*'ın yazı işleri müdürü, "Fransız siyasetçiler huzur içinde yatabilirler," diye esp-

(*) Fr. Yaşasın farklılık!

ri yapıyordu. "Ve canları kimi istiyorsa onunla." Şu ana dek hiçbir Fransız siyasetçi evlilik dışı bir ilişkisi yüzünden istifa etmek zorunda kalmadıysa da, her yolun mubah olduğu söylenemez. Üçlü aşk cinsel bir bağı düzenlemek, hatta üstünü örtmek için tasarlanmıştır. Fransızlar kamusal yaşamlarıyla mahrem arzuları arasında doğru bir denge kurmaktaki başarılarıyla övünebilirler.

EMILE ZOLA'NIN İKİ İLİŞKİSİ

François Mitterand kadınlar konusundaki tutumuyla ünlüydü. Ama ondan önce, 1890'lı yıllarda, daha ketum olan Émile Zola karısıyla metresi arasında, adalet savaşında ve özellikle de Albay Alfred Dreyfus'u Şeytan Adası'nda hapis yatmaktan kurtarma çabasında büyük önem taşıyacak bir dostluk kurmayı bilmişti.

Zola, baba Dumas ya da Victor Hugo'nun aksine, kalben tekeşli olan saygın bir romancıydı. Ama çocuksuz evliliğinin tatsızlaşması üzerine 1888 yılında karısı Alexandrine'in hizmetçisi Jeanne Rozerot'yla birlikte olmaya başladı. Şişman, orta yaşlı yazar sahiplenici karısından korkmasına rağmen Jeanne'ı Paris'teki evinin yakınlarında bir daireye yerleştirdi. Jeanne'ın kızları Denise'i ve ardından oğulları Jacques'ı doğurmasıyla durum karmaşıklaştı. Alexandrine 1893'te imzasız bir mektup alana dek her şeyden habersizdi. O akşam kocasına tabakları ve mobilyaları fırlatırken hizmetkârlar can havliyle kaçıştılar. Alexandrine Jeanne'ın evini bastı ve Émile'in ona yazdığı mektupları yok etti – istediği boşanmaksa aptalca bir hareketti bu. Ne var ki Alexandrine ünlü yazarın karısı olmayı sürdürdü ve Zola da yıllarca onun suçlamalarına katlanmak zorunda kaldı.

İlk krizden sonra Zola zamanını iki ev arasında bölüştürmeye başladı. Çoğu gece karısının yanında uyuyor, ikindileri ikinci evine sıvışıyordu. Metresiyle çocuklarını herkesin önünde kabul edemediği için acı çekiyordu. Jeanne'a şunları yazacaktı: "Gençlik yıllarına biraz mutluluk getirmeyi ve seni bir münzevi gibi yaşamak zorunda bırakmamayı umuyordum. Seninle birlikte genç olmak [...] sevgili küçük kızımı kucağımda taşımak ve Jacques'a kumdan kale yapmayı öğretmek beni pek mutlu ederdi." Zola'nın boşanmayı asla düşünmemiş olması yüzünden çileden çıkan en azından bir

çağdaş Amerikalı biyografi yazarı, ölümünden sonra onu çocuklarını düşünmediği için topa tutmuştur.

Aslında Zola onları sevgiye boğardı. Denise yaşamının ilerleyen yıllarında anlayışlı babası için, "Ne çok sürpriz yapardı!" diye yazacaktı. Jeanne üstü örtülü bir yaşamı kabullendi ve en sonunda Alexandrine de çocukları kabul etti. Daha anlayışlı bir yazar olan Frederick Brown, "Zamanla, [Zola'nın] iki yaşamı arasında mekik dokuması onları ayıran sınırı Alexandrine'in bizzat aşacağı kadar belirsizleştirmişti," diye yazar. 1895'e gelindiğinde Alexandrine, Denise ve Jacques'la yaptığı gezintilerde ona eşlik etmeye başladı; çocuklara hediyeler getiriyor, "müşfik bir gülümsemeyle" oynamalarını izliyordu. İki evin insanları birbirlerinden ayrı olsalar da aslında birleşmişlerdi. Denise'in hatırladığına göre, "ebeveynler ve çocuklar birbirimizi içtenlikle seviyorduk ve hiçbir şey bu mutluluğu azaltabilecek gibi görünmüyordu."

Genel olarak bakıldığında, bu üçlü ilişki Alexandrine için bir lütuftu. Jeanne'a karşı nezaketini koruyor, çocuklarıysa "büyükanne ihtimamı"yla bağrına basıyordu. Boşanmanın bir romancı olarak değil de, belki bir ahlaki güç olarak Zola'nın kariyerini sona erdireceğini iki kadın da fark etmişti. Yozlaşmış, yırtıcı Üçüncü Cumhuriyet'te yoksul ve yoksunların az sayıdaki sözcülerinden biriydi o. 1898'de orduyu Dreyfus'a Yahudi olduğu için kumpas kurmakla suçladığı "J'accuse" başlıklı ünlü makalesini yazdığında, basının bitmek bilmez istismarına maruz kaldı. Sağ kanat ona karşı kullanabileceği silahlar arıyordu, ama evcimenliğiyle yaptığı ün öyle güçlüydü ki, ikinci ailesi keşfedilmedi. Zola Dreyfus'u kurtardı ve hükümetle ordu içerisindeki en gerici unsurları teşhir ederek, Fransa'nın *l'affaire Dreyfus* rezaletinden kurtulmasına da yardımcı oldu.

Düşmanları onu öldürerek misilleme yapmış olabilirler. Émile Zola'nın 1902'de gizemli bir şekilde hayatını kaybetmesinden ve Pantheon'a defnedilmesinden sonra Alexandrine'le Jeanne yakın arkadaş oldular. Frederick Brown, *Zola* adlı çalışmasında iki dul kadın için "sofuca bir kız kardeşlik kurup, aralarında bölüştükleri adamı Denise ve Jacques'ta yaşattılar," diye yazar. Alexandrine çocukların ikinci annesi oldu, eğitimleriyle ilgilendi ve yasal olarak

babalarının soyadını alabilmelerini sağladı. Zola'nın iki ailesi artık pürüzsüz bir şekilde birleşmişti.

MANŞ DENİZİNİN KARŞI KIYISINDA

Birkaç yıl önce West End'de *No Sex, Please, We're British* (Seks Yok, Lütfen, Biz İngiliziz) adlı başarılı bir oyun sahnelendi. Britanyalı siyasetçilerin faaliyetleriyse bu başlığı yalanlıyor: hem eşcinsel hem de heteroseksüel sayısız evlilik dışı ilişki yaşadılar. Yatağı paylaştıkları kişinin eşi ilişkiye göz yumduğunda, hiç yara almadan paçayı sıyırdılar. Kraliçe Victoria'nın başbakanı Lord Palmerston, aralarında Lady Jersey'nin de bulunduğu bazı saraylı kadınlarla birlikte oldu. Lady Jersey'nin kocası, karısının onurunu korumak için düello yapmayı neden reddettiği sorulduğunda, kentteki her beyefendiyle düello yapmak zorunda kalacağını söyledi. Birinci Dünya Savaşı'nın liderlerinden David Lloyd George, doktorunun karısından bir çocuk sahibi oldu. Boşanma davasından, suçu kadının bir başka âşığına atarak sıyrıldı.

Kahramanlarını daha sert kurallara tabi tutan İrlanda ise bambaşka bir öyküdür. Örneğin gizli bir üçlü ilişkinin ortaya çıkması, İrlandalıların en büyüklerinden Charles Stewart Parnell'ın sonunu getirmiştir.

1937'de Hollywood yaşamını filme çektiği sırada Parnell, ancak Clark Gable'ın oynayabileceği kadar saygın bir şahsiyetti – ne var ki Gable, Parnell'ın içindeki ateşle dışındaki buzun zayıf bir taklidini ortaya koyabildi. Senaryosunu John Van Druten'ın yazmış olsa da, *Parnell* başarısız bir filmdi. İrlanda'nın tahtsız kralıyla Katherine O'Shea arasındaki romantik ilişkiyi, Parlamento Üyesi William O'Shea'yla evli olmasına rağmen "küçük karım" dediği bu kadına duyduğu aşkın kariyerine mal oluşunu ve ülkesinin bağımsızlığını geciktirmesini olduğu gibi anlatıyordu. Filmde eksik olan şeyse –günümüzde büyük stüdyoların hâlâ kaçındıkları bir kavramdır bu– hain O'Shea'nin kurallarını ihlal etmiş olduğu üçlü ilişkiydi.

Charles Stewart Parnell 1846'da County Wicklow'da, toprak sahibi Protestan bir ailenin oğlu olarak doğdu. Amerikalı bir amiralin kızı olan annesi, İrlanda'da İngiliz hâkimiyetine karşı sesini yükseltenlerdendi. Parnell Cambridge'den mezun olmadan ayrılıp

kaderinin peşine düştü. Uzun boylu ve atletik yapılıydı; koyu kahverengi sakalı ve bıyığıyla kendine özgü bir görüntüsü vardı. Katherine O'Shea yaşamının ileri dönemlerinde yazdığı Parnell biyografisinde, kahverengi gözlerinde "tuhaf bir zorlama ve bakışlarında ısrar" olduğunu anlatır; "Loş derinliklerinde binlerce küçük ateş yanıp titreşiyor gibiydi." Herkesin kullandığı adla Katie, bu demir iradeli vatanseverin "son derece gergin bir çocuk gibi gecelerini dehşet içinde" geçirdiğini yazar. Parnell'ın kalbi doğuştan zayıftı ve Katie'nin sürekli bakımı sayesinde orta yaşlarına dek hayatta kalabildi.

İrlanda'nın özerk olmasını savunan bu adam 1875'te Britanya Avam Kamarası'na seçildi. Henüz otuzunda bile olmayan Parnell, farklı inançlardan İrlandalıları bir araya getirme yeteneğine sahipti. 1880 seçiminin ardından Parlamento'da Özerk Yönetim partisinin ve İrlanda'da kiracılarını tahliye eden toprak sahipleriyle savaşan Toprak Birliği'nin saygın başkanı olarak kabul gördü. En coşkulu destekçileri arasında, County Clare'i temsil etmek üzere seçilmiş olan eski teğmen William Henry O'Shea ile onun çekici, hayat dolu karısı da yer alıyordu.

O sırada otuz beş yaşında olan Willie, mükemmel at binen ve kesik bir İngiliz aksanıyla konuşan yakışıklı bir İrlandalı Katolik'ti. Gösteriş düşkünü olan Willie, İspanya'da madencilik maceralarına girişerek tüm sermayesini tüketmişti. Yaşam tarzlarını sürdürecek ya da Willie'nin siyasi hırslarını gerçekleştirecek paraya ne o sahipti ne de Katie. Tek umudları, Eltham'da onlara kendi yakınlarında bir ev vermiş olan, Katie'nin seksen yedi yaşındaki dul Ben Teyze'siydi. Yaşlı kadın günümüz parasıyla on milyon dolar değerindeki servetini en sevdiği yeğenine bırakmaya söz vermişti. Katie, kraliçenin papazlığını yapmış Anglikan bir din adamının kızıydı. Eğitimli, müziğe yetenekli, hayat dolu, güzelden çok çekiciydi. Üç çocuk annesiydi ve kocasına hâlâ düşkündü, ama ayrılık ve kavgalarla geçen on üç yılın ardından evlilikleri soğumaya başlamıştı.

Willie, yetenekli bir ev sahibesi olan Katie'den, Londra'daki evlerinde verdikleri akşam yemeklerinden birine Parnell'ı da davet etmesini istedi. Ama kadının ısrarlı davetleri yanıtsız kaldı. Nihayet, kocasının milletvekili olarak ilk konuşmasını yaptığı gün Avam

Kamarası'na giden Katie avının yolunu kesti. Sonradan, yeleğinden bir gül düştüğünü ve Parnell'ın onu yerden alıp dudaklarına değdirdiğini, ardından iliğine yerleştirdiğini hatırlayacaktı. Bir Hollywood filminden daha romantik bir biçimde, ilk görüşte aşk başlamıştı.

Katie O'Shea, Parnell'ın çetin yaşamına sıcaklık ve huzur getirdi. "Kral"ına yün çoraplar giydirdi, omuzlarını köknar yağıyla ovdu ve kenardan onun davası için uğraştı. Sonbahar aylarına gelindiğinde Parnell çoktan "aşkım" diye hitap eden mektuplar yazmaya başlamıştı. Katie her zaman ısrarla kocasının bu ilişkiyi bildiğini ve kendisini teşvik ettiğini belirtmiştir. Willie nükteli ama acımasızdı, sık sık akşam yemeklerine giden bir öykü anlatma ustasıydı. Willie fırsatçı biriydi, mesafeli olarak görülen Parnell ise kalbindeki İrlanda'yı özgürlüğüne kavuşturma hedefinden asla sapmadı. Zıt kişiliklere sahip bu iki erkek yalnızca bir kadını değil, ortak bir kaderi de paylaşacaklardı.

Tam da Parnell'la Katie'nin birbirlerine âşık oldukları sırada İrlanda'da şartlar iyice kötüleşti. Kıtlık ülkeyi kasıp kavuruyor ve kiracı çiftçiler kiralarını ödeyemiyorlardı. Toprak sahipleri askerleri kullanarak onları tahliye ediyor, ama komşuları yeni kiracıları boykot ediyor (terimin kökeni bu döneme dayanır) ve onlara ihtiyaç duydukları şeyleri satmayı reddediyorlardı. Olaylara tanık olan bir İngiliz, Parnell'ın taşrayı dolaşıp halkı selamlaması konusunda, "onun seyahatleri bir tek Sezar'ın ilerleyişiyle karşılaştırılabilir," diye yazmıştır. Parnell bundan sonra bir haftalığına ortadan kaybolup Katie ile birlikte Eltham'a kapanacak, Willie ise sözde iş için gittiği Paris'te lüks yaşama dalacaktı.

Temmuz 1881'de ansızın İngiltere'ye dönen Willie, partisinin liderini düelloya davet etti. Parnell'ın ondan izin almadan Eltham'da kaldığını öğrenmişti. Kendisi de oradayken Parnell'ın geniş kır evinin başka bir kanadında kalmasından daha yakışıksız bir durumdu bu. On yıl sonra Katie'nin avukatı, Willie'nin boşanma davası talebini, "Davacı 1880 sonbaharından bu yana sözde zinaya sürekli olarak göz yummuş ve yardakçılık etmiştir," diye yanıtlayacaktı. Ama Willie her ne kadar Parnell'ın gözüne girmeye çalışsa da, her

şeyi kontrolü altında tutmak istiyor ve Katie'nin Ben Teyzesi'nin bu ilişkiyle ilgili dedikoduları duymasından çok korkuyordu.

Willie'nin kalbi kırık koca rolünü oynamasına neden olan, aşk kıskançlığından çok siyasi kıskançlığıydı. Avam Kamarası'nın Hanımlar Galerisi'nde kendisine ayrılmış sandalyeleri metreslerine veren, bu arada karısını Parnell'ın sandalyesinde oturmak zorunda bırakan bir zamparaydı o. Parnell düello davetini sabahın erken saatlerinde, o sıradaki metresinin Londra'daki evinden yazdı; metresiyse Anna Steele, yani Katie'nin kız kardeşiydi! Willie çoğu erkek için zinanın, erkeğin başka bir kadınla değil, eşinin kendi âşığıyla ilişkiye girmesi anlamına geldiğini biliyordu. Boynuzlu olarak görülmek istemiyordu. Ama sevgililerin dış görüntüye ve taşıdığı öneme daha fazla dikkat göstermeleri şartıyla, satın alınabileceğini de açıkça belli etmişti.

İrlanda isyana sürüklenirken Parnell'ın popülerliği giderek artmaktaydı. Meydan çatışmalarını, Özerk Yönetim Partisi üyelerinin Parlamento'dan ihracı izledi. Fırsatçı Willie, Clare'de her geçen gün biraz daha gözden düşüyordu. Hükümetin zorlayıcı önlemler almasına karşın, Başbakan William Gladstone İrlanda'da bir tür özerk yönetime sıcak bakıyordu. Willie, Parnell'la Gladston arasındaki gizli bağ oldu ve gerçekten de bu iki dev arasındaki işlerin görülmesi için, kendi önemi konusunda yanılsama içindeki bir adama ihtiyaç vardı. İronik olarak, Katie de benzer bir biçimde iki erkeği arasında menteşe işlevi görüyordu. İrlanda'nın kaderi onun aile diplomasisine bağlıydı.

Parnell Katie'ye "kraliçem" diyor, ona yazdığı özel mektupların çoğunu "Kralınız" diye imzalıyor, ama Katie kocasına hâlâ "delikanlım" diyordu. Parnell'ın yokluğunda Katie, Willie'yle yatmaya 1882'ye dek, belki daha da uzun bir süre devam etti. Bunun nedeni acaba alışkanlık mıydı, yoksa Willie'yi yatıştırmak istemesi mi? Belki de Katie çok genç yaşta ve büyük umutlarla evlendiği adama hâlâ sevgi duyuyordu. Willie onun gözünde asla tarihte olduğu kadar rezil olmayacaktı. Katie 1881 yazında henüz bebekken ölecek bir bebeğe hamile kaldığında, iki erkek de çocuğun kendisinden olduğunu düşündü.

Çaresizlik içindeki hükümet tarafından tutuklanan Parnell Ekim 1881'den Mayıs 1882'ye dek Dublin'deki Kilmainham hapishanesinde kaldı. İyi muamele gören Parnell'ın başlıca kaygısı, Katie'yi tehlikeden korumaktı. Ona sıradan görünen mektuplar yazıyor, ama işlerini yürütmek için satırlar arasında görünmez mürekkep kullanıyordu. Katie onun tekliflerini Willie'ye veriyor, o da Gladstone'a iletiyordu. Çıkar ilişkisi gizli siyasi işlevini bu şekilde yerine getiriyordu. 1990'ların ortalarında Britanya hükümetinin, terörist olarak damgaladığı Cumhuriyet Ordusu'nun siyasi kanadı Sinn Fein'le müzakere ettiğine tanık olduk. Bu tür görüşmelerin ilk turlarında gizlilik esastır ve aracının güvenilirliğine dayanır. Willie iyi bir iş çıkardı ve İrlanda'dan sorumlu İngiliz bakanın aşırı kanattakiler tarafından hançerlenerek öldürüldüğü Dublin'deki Phoenix Park'ta işlenen uğursuz cinayetler bile müzakereleri durduramadı. Kaygıya kapılan Willie, bir kez daha Eltham'da onunla ve Katie'yle birlikte yaşamaya başlamış olan Parnell için polis koruması sağlamak amacıyla yetkililere başvurdu.

1882'den sonra Katie, Clare ve Katherine adlı iki kız daha doğurdu. Willie kızların kendisinden olduğunu iddia etti, ama sonradan babalarının Parnell olduğunu kabul etti. Üçlü ilişki 1886'ya dek sorunsuzca yürüdü. Parnell Eltham'ı ev sahibinin evde olduğu ya da olmadığı zamanlarda ziyaret ediyor, Willie de zaman zaman İrlanda'daki malikânesinde Parnell'la birlikte kalıyordu. 1883'te üçü beraberce çocukları Brighton'a sahile götürdüler. Ben Teyze hayatta olduğu sürece Willie skandalı göze alamıyor ve yaşlı teyze inatla yaşamaya devam ediyordu. Ayrıca Willie, Liberal Parti'nin İrlandalılara karşı daha az hoşgörülü olan başka bir kanadıyla ilişki kurarak, Gladstone'la ikili bir oyun oynuyordu. Özetle, Willie bir haindi. Beklediği ödülse, İrlanda'dan sorumlu bakan olmaktı.

Parnell adlı filmde Katie O'Shea rolünü, zekâsıyla ünlü bir oyuncu olan Myrna Loy üstlenecekti. Gerçek Katie, Gladstone'a özel elçilik görevini, Parnell'ın tümüyle güvenemediği kocasından devralmıştı. Yakınları Başbakan'ın fahişeleri sözde ıslah etmek amacıyla onlara eşlik ettiği "gece yürüyüşleri"nden haberdardı. Şimdi de Katie'yle, (Willie'den habersiz) Parnell hakkında konuştukları özel bir görüşme yapmıştı ve Katie'nin otobiyografisine göre, Gladstone'un

"harikulade kartal gözlerinde, ağırına gitmeden biat etmenin tadını çıkarmaya yetecek bir hayranlık vardı." Liberallerle Özerk Yönetim taraftarları arasındaki, bağımsız bir İrlanda'yla sonuçlanması gereken ittifak, bu metafiziksel birliktelik –Gladstone, Katie O'Shea ve Parnell– üzerine kuruldu; zamanında atılmış olsa, İngiltere-İrlanda ilişkilerini alabildiğine geliştirebilecek bir adımdı bu.

1885'te yapılan genel seçimlerde Özerk Yönetim taraftarları, Parlamento'da Liberallerle Muhafazakârlar arasındaki güç dengesini korumaya yetecek sayıda delege çıkardılar. Katie, Downing Sokağı'nda Gladstone'u ziyaret ederek ona Parnell'ın kanun teklifi taslaklarını götürmeye başladı. İrlandalı oy verenlerin nefretini kazanmış olan kocasına bir devlet görevi bulmaya çalışıyordu. Willie dedikoduları susturmak için, *Pall Mall Gazette*'e karısıyla Parnell arasındaki arkadaşlığa hiçbir itirazı olmadığını beyan etti. Aslında durum kimsenin umurunda değildi. 1886'da Gladstone tarihi bir Özerk Yönetim tasarısı hazırladı, ama tasarı az farkla reddedildi. Yönetime gelen Muhafazakârlar sonraki yirmi yılın büyük bölümü boyunca koltuklarını korudular. Parlamento'dan istifa eden Willie, toplam beş çocuğun doğumuna yol açmış birlikteliği görünüşte sürdürdü. 1889'da Ben Teyze'nin ölmesinden sonra Willie Katie'ye boşanma davası açıp, davalı olarak Parnell'ın adını verdi.

Ben Teyze mirasını yeğenine bırakmış, ama paranın Willie'nin eline geçmesini önlemişti. Öfkeden çılgına dönen Willie, başka akrabalarla birlikte vasiyete itiraz etti. Mahkemede Katie'nin hem kocasını hem de teyzesini aldatmış olduğu kanıtlanabilirse, yalnızca mirası değil, çocukları da kaybedecekti. Çağdaşları, İrlanda'yı elden çıkarmak istemeyen İngiliz siyasetçilerin Willie'nin arkasında durduğunu düşündüler. Aslında, İngiltere'yi kurtarmış olan o cesur Nelson-Hamilton birlikteliğinin tekrarı değil, verimli bir üçlünün dağılarak kötü bir aşk üçgenine dönüşmesiydi bu.

Parnell boşanmaya karşı çıkmayı reddetti. Katie'nin ne pahasına olursa olsun Willie'den kurtulmasını istiyordu. Belki de itibarının kendisine yardımcı olacağını düşünmüştü. Ne var ki yargıcın onu, "kocanın sunduğu misafirperverlikten faydalanarak karısının namusunu kirleten" bir adam olarak lanetlemesi, Katolik kilisesiyle yaşayacağı sorunların habercisiydi. James Joyce'un ifadesiy-

le, "Rahipler ve rahiplerin piyonları Parnell'ın kalbini kırdılar ve mezara dek peşini bırakmadılar." Ama İrlandalıların Parnell'a sırt çevirmelerinin nedeni, onun Katie'yi İrlanda'ya tercih etmesiydi. Sonunda evlendiler ve Parnell 1891'de Katie'nin kollarında ölene dek birlikte sevgi dolu bir yaşam sürdüler. "Öp beni, sevgili karıcığım," diye fısıldayacaktı bitap haldeki vatansever, "sonra biraz uyumaya çalışayım."

Parnell'ın biyografisinde Robert Kee'nin yazdığı gibi, "Katolik İrlanda'da ve Protestan Britanya'da zina, tek ahlaki meseleydi." Willie'nin isim yapmak için bu ilişkiye göz yummuş olması, halkın aklının almayacağı bir şeydi. Sonraki çağlar onu hor görülen bir şahsiyet haline getirecekti. İronik olarak, Willie O'Shea boşanma davasını kazanmış olsa da, yasal giderler kazançlarını tüketti. İspanyol Çingenelerinin okuduğu şu lanetin ne anlama geldiğini öğrenmişti: "Davalar açıp kazanasın."

HYDE PARK'TAN YUKARI

Feminist bir özdeyişe göre, kişisel olan politiktir. Yetki isteyenler ya da yetki sahibi olanlar için siyaset kişiselleşir. Ama kişinin siyasi duruşuyla yatağa girme biçimi arasında bir ilişki var mıdır? Ya maceraperest ya da muhafazakâr görünebilecek üçlü ilişkiye solda mı rastlarız, sağda mı? Kişinin partisi eğlenme biçimini tanımlasa da tanımlamasa da, bir üçlünün havasını belirleyen, geniş anlamıyla sınıftır. Bir Amerikan aristokrasisinden söz edilebilirse, üyeleri Başkan Franklin Delano ve "First Lady" Eleanor Roosevelt kesinlikle uygar bir üçlünün katılımcıları olmuştur. Rooseveltler, tarihçi David M. Kennedy'nin "bir Borgia sarayının havası"nı taşıdığını söylediği gizli ilişkilerini ömür boyu halktan saklayabilmişlerdir. Hyde Park'taki aile malikânesinde ya da Beyaz Saray'da neler yaptıklarını öğrenmek günümüzde bile zordur.

Deniz Kuvvetleri Bakan Yardımcısı'nın, kendisi ne kadar yakışıklı ve gösterişliyse o kadar albenisiz olan uzun boylu, tavşan dişli karısı, Eylül 1918'de kocasının metresi Lucy'nin yazmış olduğu mektupları içeren bir paket buldu. On üç yıllık evlilikleri boyunca Eleanor, beşi hâlâ hayatta olan altı çocuk doğurmuştu. Bu sürenin büyük bölümünde rahatsızdı. Savaş sırasında tüm ülkeden

yalnız kadınlarla erkeklerin geçici olarak bir araya geldikleri Washington'da, gizli ilişkilerin başlayıp sonra da bitmesi alışıldık bir durumdu. Ama bu kadının gözünde kocasının ihanetini daha da ağırlaştıran, metresinin onun sosyal sekreteri, ayrıca Eleanor'a göre kendisinin olmadığı kadar güzel ve erkekleri memnun eden bir kadın olmasıydı. Yine de Eleanor'un hem kızlık hem evlilik soyadı Roosevelt olmasaydı, bu kaçamak yerel dedikoduların çöp sepetine atılıp unutulabilirdi.

Eleanor (uzaktan kuzeni olan) kocasının Lucy Mercer'a âşık olmasını asla bağışlamadı. Kendini kullanılmış ve küçük düşmüş hisseden Eleanor, Franklin'e özgürlüğünü teklif etti. Lucy yeterince asil bir aileden geldiğinden, onunla evlenebilirdi. Hem bekârlık hem evlilik hayatında Franklin'e hükmeden canavar annesi Sara Delano, Lucy'yi "*çok* tatlı ve çekici" buluyordu. Ne var ki bu kez Eleanor'un tarafını tuttu. Oğlunun "iyi zaman geçirmeyi hak ettiğini" düşünüyor, ama beş çocuk babası bir erkek olarak Eleanor'la evliliğini sürdürmesinin daha iyi olacağına inanıyordu. Mercer denen o kadını bir daha asla görmeyecekti. Aksi takdirde Sara onu beş parasız bırakmaya hazırdı. Kendini başarı olanağı bulunmayan bir malzemeden başkan yaratmaya adamış olan özel danışmanı Louis Howe, bir skandalın siyasi kariyerinin sonu olacağını söyleyerek Franklin'i uyardı. Geleceğin başkanı o andan itibaren bu uyarıyı her zaman aklında tutacaktı.

Aşk üçgeni ve dağılması, Roosevelt'lerin ilişkisinin şekillenmesinde çok etkili oldu. Bağımsız kişisel yaşamlar sürmeye başladılar; Franklin Ağustos 1921'de çocuk felcine yakalandığında ve zorlu iyileşme yılları boyunca bu uçurum daha da derinleşti. Belden aşağısı felç halde zamanının büyük bölümünü geçirdiği Georgia'daki Warm Springs'te, genç ve güzel Missy LeHand onun hem özel sekreteri hem de "küçük karısı" oldu. Eleanor hemşirelik yapacak kadın değildi, ama Franklin'in yerini doldurmakta çok başarılı oldu ve kendi başına Demokrat Parti içinde önemli bir güç haline geldi. Beğenilen makaleler yazdı ve dünya barışı için çalıştı. Sonunda Franklin çelik destekler yardımıyla yeniden yürümeyi başardı. 1928'de New York valiliğine seçildiğinde, kırk beş yaşındaki Elea-

nor bu büyük adamın karısı olarak uzun bir kariyere adım attı. Bu arada özel yaşamı da gelişecekti.

Eleanor kendi arabasını kullanmakta ısrar ediyordu ve Franklin eyalet polisinden Earl Miller'ı ona koruma olarak atadı. İlk olarak I. Dünya Savaşı'nda tanışmışlar, amatör bir boks şampiyonu olan Miller o sırada Franklin'in korumalığını yapmıştı. Franklin bu adamın dinç görüntüsünden ve cazibesinden etkilenmişti. Bir zamanlar sirk cambazı olan Miller çok iyi bir yüzücü ve nişancıydı, ayrıca judo da biliyordu. Sıcak, şefkatli ve sadık bir erkek olarak, Eleanor'a Franklin'de eksik olan fiziksel unsuru sundu. Vali, dostu Earl'ün karısının âşığı olacağını tahmin etmiş miydi acaba?

Franklin gibi Eleanor Roosevelt de New York'ta yaşayan eski ve toprak sahibi bir Hollandalı aileden geliyordu. Düğünde onu damada, dönemin başkanı olan amcası Teddy teslim etmişti. Ama Eleanor'un babası da dahil olmak üzere Teddy'nin erkek kardeşlerinin hepsi alkolikti. Eleanor yeniyetmelik çağında üç kilit vurulmuş bir kapının arkasında uyumak zorunda kalmıştı. Yakışıklı babası içkiden öldükten sonra güzel annesi de kederinden hayatını kaybetti. Birlikte yaşadığı huysuz büyükannesi Eleanor'un tavşan dişlerini düzelttirmeyi reddetti. Eleanor'un ister göçmenler olsun ister yoksul siyahlar, ezilmiş kişilere, özellikle de yetimlere empati duymasına şaşmamalıyız – yakın arkadaşı Earl de yetimdi.

Otuz iki yaşındaki bu *cavaliere servente*, "Hanımefendi" diye hitap ettiği Eleanor'a yüzmeyi, dalmayı ve nişancılığı öğretti. Ona bir tenis kortu inşa eti, piyano çaldı, Hyde Park'taki malikânede, ama ana evden ayrı olan Val Kill kır evini müzik ve kahkahayla doldurdu. İlerici bir dünya görüşünü paylaşıyorlardı, ikisi de hapishane reformu gibi konulara meraklıydı ve devlet işleri için sık sık birlikte seyahat ediyorlardı. Hafta sonlarını Adirondack Dağları'nın zirvelerindeki köylü kulübelerinde geçiriyorlardı. Eleanor'un kronik migren ağrıları sona erdi. Earl'ün yanında, Erica Jong'un deyişiyle "iyi düzülmüş" bir kadının rahatlamış havasına büründü.

Franklin 1930'da başkan seçildikten sonra Miller'ı New York Islah Dairesi'nin personel müdürlüğüne atayarak Albany'de bıraktı. Eleanor'un yaşamını ortaya çıkarmış olan Blanche Cook'a göre, "Eleanor Roosevelt'in First Lady olma konusunda ilk başta yaşadığı

panik ve duraksama biraz da, Earl Miller'dan coğrafi olarak ayrılacak olmasından kaynaklanıyordu." Göreve yeni seçilmiş olan başkana Makyavelci niyetler yakıştırmaya gerek yok. Eleanor'u Gizli Servis koruyacağından, Rooseveltler artık Earl'ün varlığını korumalıkla açıklayamazlardı. Ama Beyaz Saray'ın ya da Eleanor'un 1940'larda aldığı Greenwich Village'daki dairenin kapıları ona açık kaldı. Franklin ailevi ve siyasi sırlarını ona emanet edebiliyordu. Earl bu güvenin karşılığını bir şövalye sadakatiyle ve hamisi için neredeyse her şeyi yapmaya hazır olmasıyla ödedi. Kendi deyişiyle, "1932'de bol bol reklamla evlendim. Âşık olmadığım birisiyle evlendim. İkinci evliliğimde de aynı şey oldu. Ama dedikodulara son vermeyi asla başaramadım."

Sorun biraz da, Earl'ün Hanımendifinin yanında serbest davranabilmesinden kaynaklanıyordu. İkisi de mayoluyken kolunu Eleanor'un beline sarardı. Eleanor da imalı biçimde elini onun dizine koyardı. Roosevelt'in çocuklarının bile gözünden kaçmayacak, fiziksel bir ilişkiydi bu. James'in ifadesiyle, "Bence annemin yaşamında evlilik dışında gerçek bir aşk olmuş olabilir. Annem Earl Miller'la bir ilişki yaşamış olabilir. [...] O ailenin de bir parçası oldu ve anneme kocasının ve biz oğullarının veremediği şeyi fazlasıyla verdi. En önemlisi, kadın olduğunu hissetmesini sağladı. [...] Babamın ölümünden sonra ilişkileri daha da derinleşti ve ancak annem öldüğünde sona erdi."

Earl'le Eleanor'un, Franklin'in iyi niyetli bakışları altında yaşanan aşk ilişkilerinin ürünü olan yazışmaları titizlikle yok edildi. Şehvet işlerinin şaşmaz işaretidir bu. Ve bizim itiraflarla dolu çağımızın aksine, Earl, Roosevelt'lerin özel yaşamları hakkında konuşmayı reddetmiştir. Muhabirlere, "Arkadaşlarımdan faydalanmam," diyordu kavalye. Bu hassasiyeti takdire değer olsa da, biyografi yazarları için ölüm anlamına geliyor. Neyse ki Earl'le Eleanor'un aşklarını belgelemek için çektikleri çok sayıda fotoğraf ve film sayesinde bu görsel kayıtlar günümüze ulaşabildi. Earl bir keresinde, "Mrs Roosevelt diye seslendiğiniz birisiyle yatmazsınız," demişti. Hiç kuşkusuz Eleanor'a daha mahrem bir adla seslendiği zamanlar da olmuştur.

Franklin Delano Roosevelt bir keresinde kendini, sol elinin ne yaptığını sağ elinin bilmesine asla izin vermeyen bir hokkabaz olarak niteleyecekti. Ayrıcalıklı bir insan olarak doğan Franklin, güçlü bir iradeye sahip annesi tarafından şımartılmış, Bey olarak bilinen babası tarafından da züppeliğe yöneltilmişti. İster Groton'da olsun, ister Harvard'da ya da eyalet senatosunda, Franklin pek ciddiye alınmamıştı. Annesinin arzusuna karşı çıkarak genç yaşta evlendi, hızla beş çocuk yaptı ve ardından kurtlarını dökmeye başladı. Çocuk felci bu âlemlere son verdi ve ancak yarı hızla ilerleyebilen bir kariyeri rayından çıkarma riskini yarattı. Tüm çaresizliğine rağmen, bu adam felç olmuş bedenini ve ruhunu bir şekilde harekete geçirmeyi başarabildi.

Franklin'in kadınlara duyduğu ilgi, siyasi yaşamını tamamlıyordu. Karısı ve Lucy Mercer dışında en ciddi ilişkisini Marguerite (Missy) LeHand'le yaşadı. 1920'de Demokrat Parti'den başkan yardımcısı adayı olup kaybetti. Biyografisini yazmış olan Joseph Lash'in sözcükleriyle, Eleanor yazışmalarında ona yardımcı olması için, "genç, güzel, son derece yetenekli" bir kampanya görevlisini işe aldı. Lucy gibi Missy'nin de uzun boylu ve mavi gözlü olduğunu gözden kaçırmış olamazdı. Ama Missy, Massachusetts'teki bir fabrika kasabasından geliyordu; annesinin pansiyonunda büyümüş ve sekreterlik okuluna gitmişti. Doğal bir zekâsı vardı ve Franklin çocuk felci olup Eleanor onun yerine seyahat etmeye başladığında, Hyde Park'ta vazgeçilmez bir yer edindi. Missy vekil eş görevini de üstlendi: evi çekip çevirdi, faturaları ödedi, çocuklara harçlıklarını verdi.

Ama bu kadarla da kalmadı. Franklin'in sağlığını yeniden kazandığı Warm Springs'te Missy bir tür ruh hemşiresi oldu; neşeli, özenli ve yüreklendiriciydi. Ekonomist Eliot Janeway'in gözlemine göre, "Yoldaşlık açısından Missy, asıl eşti. [Franklin'in] yapısını çok iyi anlamıştı." Roosevelt'lerle birlikte Albany'ye taşınan Missy ev sahibesi gibi davranıyor, arkadaşlarla poker oynuyor, Franklin'in bayatlamış müstehcen fıkralarına gülüyor ve daha sakin anlarda onun pul koleksiyonu tutkusunu paylaşıyordu. Kendisine tapan çocuklar için de anne vekili olmuştu. Dünyayı kurtarma görevine

kendini kaptırmış olan Eleanor'un sıkıcı ve zor bulduğu ev işlerini o yapıyordu.

Franklin Delano Roosevelt'in önce valilik döneminde, ardından başkanlığı sırasında gününü Missy düzenler, konukları davet eder ve yemek masasında ev sahibeliği yapardı. İster Beyaz Saray'da olsun ister Hyde Park'ta, Eleanor geldiğinde Missy sessizce geri çekilirdi. Torunlardan biri olan Curtis Roosevelt'in düşüncesine göre, Missy alt sosyal sınıftan geldiğinden, Eleanor onu Lucy Mercer gibi bir tehdit olarak görmüyordu. Missy'nin Franklin'le ilgilenmesi sayesinde elde ettiği özgürlükten çok memnundu. Eleanor sezgileri güçlü bir kadındı ve Missy'nin Franklin'in konumunu değil, kendisini sevdiğine inanıyordu. Eleanor'u rahatsız eden tek şey, 1930'ların ortasında *Sunday Evening Post*'ta yapıldığı gibi, başkanlık siyasetinde Missy'nin merkezi bir rol oynadığının öne sürülmesiydi. Missy her zaman onun gönlünü alırdı; bir Noel'de, "Sevgili ER," diye yazmıştı: "Çok mutlu bir yıl geçirdim ve sizinle birlikte olduğum için ne kadar minnet duyduğumu bildiğinizi umuyorum. [...] Sizi çok seviyorum. Ne kadar çok sevdiğimi asla kelimelerle ifade edemem."

Franklin'le Missy arasındaki ilişkinin cinsel yönü var mıydı? Oğlu Eliot'ın yazdığına göre, "Babamın yakın dostları arasında bu, doğal bir şey olarak kabul ediliyordu." Çocuk felci başkanın bacaklarını kısmen felç etmiş, ama cinsel organlarını etkilememişti. Zaman zaman Missy onun kucağında, kollarının arasında, ya da gecelikle odasına girerken görülüyordu. Franklin'in cinselliğe olan ilgisi genelde sağlıklıydı. II. Dünya Savaşı'nın arifesinde, Nazi orduları Avrupa'da ilerlerken Roosevelt önemli bir konuşma yaptı, sonra çalışma odasında, Britanya'nın yeni başbakanı Winston Churchill'le telefonda konuştu. Ardından, aktris ve coşkulu Yeni Düzen taraftarı Helen Gahagan Douglas'a döndü: "Şimdi, Ciro's'da masanın altında Paulette Goddard'la Anatole Litvak arasında ne yaşandığını bana tam olarak anlatmanı istiyorum." Hollywood'da dolaşan dedikoduya göre, hayat dolu aktrisle Rusya doğumlu yönetmen resmi kıyafetlerle girilen şık bir kulüpte yemek yerken şipşak bir sevişme için masanın altına dalmışlardı. İniltiler odanın öbür ucundan duyulabildiğinden, garsonlar hemen koşuş-

turup çifti saklamak için fazladan masa örtüleri getirmişlerdi. "Bayıldım buna, bayıldım," diye gürledi Franklin.

En sonunda Missy'nin hassas bünyesi, Beyaz Saray işlerinin gerilimi altında çöktü. 1941'de aşırı çalışma ve uykusuzluk yüzünden geçirdiği ciddi bir inmeyle sol tarafı kısmen felç oldu ve tutarlı bir biçimde konuşamaz hale geldi. Franklin ona yirmi dört saat hemşire bakımı sağladı ve kişisel servetinin yarısını ona bırakacak şekilde vasiyetini değiştirdi. Ama Missy hastaneden çıkıp desteklerle yürümeye başlayacak kadar iyileştiğinde bile onu görmeye katlanamadı.

Eliot Roosevelt, Missy'nin hastalığının Franklin'den çok annesini üzdüğünü düşünüyordu. Beş yıl önce Noel'de, Roosevelt çiftine şunları yazmıştı Missy: "Sizin için bir şeyler yapmama izin verin lütfen –bir tek size sevgi ve gerçek bir bağlılık duyuyorum– bunlar olmasa, yer kaplamak için hiçbir gerekçem olamazdı." Missy artık Beyaz Saray'da pek işe yaramayacağını hissettiği için kız kardeşinin evine yerleşti ve kırk altı yaşında orada öldü. Birkaç yerde birden yayımlanan "Günüm" başlıklı bir gazete sütunu bulunan Eleanor, Missy'yi tanıyan herkesin kaybını derinden hissedeceğini belirtti. "Yıllar boyunca ailemizin bir üyesi oldu," diyordu First Lady.

Franklin duygularını pek belli etmese de, Missy'nin ölümü etkisini gösterdi ve çok geçmeden hafif bir kalp krizi geçirdi. 12 Nisan 1945'te, Warm Springs'te ağır bir inme başkanı devirdi. Yanında Lucy Mercer vardı. İlk karşılaştıkları sıralarda Washington'da birlikte çekilmiş bir fotoğraflarını yakın zamanlarda Lucy'ye vermiş ve "o eski anılar" yeniden canlanmıştı. Doktor geldiğinde ve hayatının aşkının ölmekte olduğu anlaşıldığında, Lucy sessizce ayrıldı.

Franklin'in Eliot'a, "en olağanüstü ilginç kadın" dediği Eleanor, kocasının ölümü sırasında rakibesinin onun yanında olduğunu öğrenince çok sarsıldı. Kocası bir kez daha onu aldatmıştı. Lucy'yi ve bir dereceye kadar da evlendiği adamı bağışlayamıyordu. Ama birlikte geçirdikleri yaşam süresince, Hyde Park'ın bencil oğlunun uluslararası devlet adamı FDR haline geldiğinin farkındaydı. Eleanor Roosevelt 1962'de ölene dek, sonraki yirmi yıl içinde Birleşmiş Milletler'i kuracak ve hiç durmadan dünya barışı için uğraşacaktı.

John F. Kennedy'nin başkan, zarif Jacqueline'in de First Lady olduğu bin günlük sürede, zaman zaman eğlence amaçlı üçlü ilişkiler de yaşandı. Jack'in Boston'da yaşayan İrlanda kökenli bir banker, RKO'nun kurucusu ve sonraları İngiltere elçisi olan güçlü babası Joseph tam bir rol modeliydi. Gloria Swanson'ın anlattığına göre "işçi sınıfından ortalama birinin amcası gibi" görünen Joe Kennedy, Aralık 1927'de onu ve bir Fransız markisi olan kocasını Palm Beach'teki otellerinde ziyaret etmişti. Markiyi balığa yolladıktan sonra Joe, "kementle zaptedilmiş, kaba, güçlü bir at"ın enerjisiyle Gloria'ya saldırmıştı. Hızlı bir sevişmenin ardından yan yana yattıkları sırada Gloria, onun metresi olacağını anlamıştı.

Joe sinema endüstrisinde önemsiz bir oyuncuydu, ama Gloria'yı dünyanın en büyük yıldızı yapma vaadiyle Swanson'ın yapım şirketini devraldı. Ufak tefek Swanson, seks tanrıçası yaratma becerisini yeni yeni edinmekte olan Hollywood'da bir sessiz film afeti oldu. Ne yazık ki Joe, para kazanmaktaki ustalığına rağmen hem film işinde hem de birlikteliklerinde başarısız olacaktı.

Joe markiyi bordroya alıp aralarına mesafe koydu ve Rose Kennedy'ye, Swanson'a refakat etmesinin yalnızca iş gereği olduğunu söyledi. Sekiz çocuk annesi olan Rose, Joe elmas bileziklerle ve şık bir Westchester mahallesindeki on iki odalık koloni tarzı bir evle gönlünü alırken, başını öteki tarafa çevirdi. Joe, sekiz yaşındaki küçük Gloria da dahil, Gloria'nın iki çocuğunu Kennedy kardeşlerle oynamaya getirmekten zevk alıyordu. Küçük Gloria, on bir yaşındaki Jack'e tutuldu, ama çocukluk aşkı ölü doğmuştu. Joe, anne Gloria'dan çocuk yapmak istiyordu ve kadının reddetmesine rağmen, 1929'da onu tüm klanla birlikte yazı Hyannis Port'ta geçirmesi için tatlı sözlerle ikna etti. Rose'un kocasına güveniyormuş gibi yapmayı sürdürmesi Gloria'yı meraka sürükleyecekti: "Budala mıydı [...] azize mi? Yoksa yalnızca benden daha iyi bir oyuncu mu?"

Üçlünün doruğuna Joe, Gloria ve Rose'un birlikte okyanusu geçmeleriyle ulaşıldı; bu yolculuk sırasında Joe, kendi kamarasından çok aktrisin kamarasında zaman geçirdi. O ana dek Joe, Gloria uğruna tomarla para kaybetmiş, ama bir sesli filme destek olmuştu

ve yolculuğun amacı da filmin tanıtımını yapmaktı. LeHavre'a yanaştıklarında Rose, Gloria'ya yakın arkadaşı gibi davrandı ve Paris'te birlikte alışveriş yaptılar. Kalabalıklar ufak tefek yıldızın etrafına üşüştü, ama Rose'u asıl etkileyen, Gloria'nın "haute couture" bilgisiydi. Gloria, marki kocasının daha genç bir aktrisle oynaştığını öğrendiğinde patladı. Rose onun için üzüldü ve Joe evli çifte halkın gözündeki imajlarını korumaları için yalvardı. Üçlü ilişki çatlarken, Joe film şirketini RKO'yla birleştirdikten sonra beş milyon dolarlık kârını alıp bu işten çekildi. Karısının mücevher almasını ve dillere destan olacak bir gardırop düzmesini engellemek için çok geç kalmıştı. Rose'un, yani ilk büyük alışverişçi Kennedy'nin uysallığı Joe'ya pahalıya patlayacaktı.

Gloria Swanson'ın kariyeri inişe geçmişti. Arzuladığı büyük rol, 1950'de *Sunset Boulevard*'da solmuş yıldız Norma Desmond olarak William Holden'ın yergilerine şu ünlü yanıtı verinceye dek gelmeyecekti: "Ben büyüğüm. Küçülen şey filmler." 1940'larda Joe'yla Gloria hâlâ görüşüyorlardı. Bu ilişkinin geliştiği 1920'lerin sonlarında Jack Kennedy ergenliğe adım atmaktaydı. Cinsel kimliğinin çokeşliliğe dayalı olmasının nedeni, o dönemde gördükleri olabilir. Joe yıllar sonra oğlu Jack'le gelini Jacqueline'e, "doymak bilmez, gecede bir değil, beş kez orgazm olur" dediği Swanson'la birlikteyken gösterdiği cinsel başarıyla böbürlenecekti. Jack başkan olup muhteşem ama dengesiz Marilyn Monroe'yla yatmaya başlayana dek, babasınınki kadar şehvetli bir seks tanrıçasına sahip olamadı.

Ne var ki her zaman önlem almayı seven Joe, oğlunun risk toleransı karşısında şoke olurdu. Hastasını memnun etmek isteyen bir doktorun giderek ilerleyen omurga sorunu için verdiği steroit ve amfetamin karışımının etkisi yüzünden başkan, evlilik dışı ilişkilerinin düzenli ve genellikle üçlü olmasını istiyordu. Jack Kennedy âşık olarak bir Clark Gable değildi. Hem patavatsızdı hem de hiç ayrım yapmıyordu. Mafya'dan birinin eski sevgilisi olan Judith Exner, onun kendisini "yirmilerinin sonlarında, kumral, yüz hatları keskin, uzun boylu, ince bir sekreter tipiyle" bir üçlüye katılmaya ikna etmeye çalıştığını açıklayacaktı. Jack, "Seni tanıyorum. Zevk alacağını biliyorum," diyerek baskı yapmıştı.

Kennedy'nin başkanlığı, daha ilk gecesinde şaşırtıcı bir sefahatla başladı. Pulitzer'e aday gösterilmiş biyografi yazarı David Heymann'a göre, Peter Lawford olası yatak arkadaşları olarak altı kadını sıraya dizmişti. "Jack aralarından ikisini seçti. Bu üçlü birliktelik, görevdeki ilk günü için gürültülü bir kapanış oldu." Ama Beyaz Saray atlıkarıncası dönmeye daha yeni başlamıştı. Jack Kennedy'nin hayatında, iktidardaki siyasetçilerin genellikle elde edebildikleri türde kadınlar hiç eksik olmadı: telekızlar gizlice Lincoln yatakodasına alınır, zaman zaman asansöre çıplak sekreterler binerdi. İster Başkanlık uçağının yatakodasında olsun ister seçim kampanyaları sırasında otel odalarında, Jack elinin altındaki her kadını yatağa atardı. Heymann'ın açıkça yazdığı gibi, "doğal olarak yerel güzellerin hepsi başkanla düzüşmek isterdi. [...] Partilerde çoğunlukla iki ya da üç kadın olurdu."

Jacqueline'in bunları ne derece bildiği tahmine kalmış. Partilere Gizli Servis ajanları da katılıyor ve First Lady için gözcülük ediyorlardı. Birkaç basit önlem alınıyordu; örneğin Beyaz Saray'daki havuzun etrafı buzlu camla çevrilmişti. Heymann'ın anlattığına göre, güvenilir bir yardımcı olan Ken O'Donnell, sözde yüzme turlarını yapmakta olan patronunu rahatsız etmemesi için uyarılmıştı. O'Donnell, "ajanı itip yüzme havuzu bölgesine daldı ve Başkanı iki genç hanımla birlikte havuzda rahatlarken buldu." Kennedy en ufak bir utanma belirtisi göstermeden, "Seni aptal hıyar... defol," diye bağırdı. Kibir, para ve iktidarla desteklendiğinde, sessizliği sağlamakta her zaman etkili olur.

Bu eğlence amaçlı ilişkilerden biri, Kennedy'nin trajik ölümünün tüyler ürpertici habercisidir. 1960'ta şarkıcı Vic Damone'un bir partisinde, sonradan Londra'daki Profumo seks skandallarında adı geçecek genç bir Rus kadınıyla tanıştı. Heymann'a göre ikisi o gece yattılar. Yeniden birlikte olduklarında Jack daha edepsizce bir senaryo istedi. Senaryoya "doktor ve hemşire kıyafetleri giymiş iki fahişe dahil edildi: izleyen seks oyununda Kennedy hasta rolünü oynadı." Bu da akla, JFK'nin şipşak birlikteliklerinin iktidar değil de, onun nihai afrodizyak ihtiyacının göstergesi olduğunu getiriyor: aynı anda üç kişi.

Bu arada Jackie düşüncelerini kendine saklıyordu. Ama babası Black Jack Bouvier'den ikinci kocası Aristotle Onassise'e her zaman tehlikeli ve sadakatsiz erkeklere ilgi duyduğunu vurgulamakta yarar var. Onlardan değilse de, onların arasında istediğini elde etti.

İngilizce konuşulan dünyada siyaset, uygulamacılarının ikiyüzlü cinsel yaşamlar sürmelerini gerektirecek son seküler meslektir. Siyasetçiler erkekse, bir dereceye kadar maço cinsellik yaymaları beklenir. Karılarına sadık görünenler arada bir seçimleri kazanabilirler, ama halkın kalbini kazandıkları ender görülür. Roosevelt, Eisenhower ve Kennedy kadınlarla düşüp kalkmış, seçmenler de bunu sezmiş ve ödüllendirmiştir. Ama Sam Goldwyn'in Danny Kaye hakkındaki bir yorumunu başka sözcüklerle ifade edersek, "kimse Richard Nixon'u düzmek istemez." Sol kanatta, George McGovern ve Michael Dukakis gibi sadık koca tipleri pek az coşku yaratmışlardır.

Sözde Victoria dönemi tarzında, günümüzde başkan ya da başbakanın yatak hayatı örtüler altında gizli kalmak zorunda. Seksenlerde Senatör Gary Hart'ın fermuarını indirme alışkanlığı olduğu biliniyordu, ama *National Esquirer* başkan adayının mayolu model Dona Rice'ı çıplak olarak dizine oturttuğu bir fotoğrafını yayınladığında, Hart'ın kaderi belirlenmiş oldu. Eşi Lee'nin kendisi aldırmadıkça olanların kimseyi ilgilendirmediğini söylemesi seçmenleri çileden çıkardı. Hart ahlaki sınırı değil, gizlilik sınırını aşmıştı. Siyasi bir üçlü ilişki açısından büyük önem taşıyan basireti ihlal etmişti.

22

SOL KANATTA

George Bernard Shaw, May Morris ve Henry Sparling;
Jack Reed, Louise Bryant ve Eugene O'Neill;
Yoldaş Lenin, Nadezhda Krupskaya ve Inessa Armand

Sadık değilim, ama bağlıyım.
GÜNTER GRASS

Cinsel politika –cinsiyet eşitsizliği ve benzeri şeyler– yakın zamanlarda gündeme girmiş olsa da çok işlenmiş bir konudur. Ya politikada cinsellik? Liberaller daha uzun süre mi severler? Sağcılar aldatan eşlerini vururken, solcular karşılıklı düzenlemeler yapmayı kabul mü ederler? Tory'lerin üçlü yakınlıklar kurmaları mümkün müdür? Üçlü aşkın toplumsal ve siyasi sınırları aşan bir aile meselesi olduğunu keşfettik. Yine de bir üçlüye çekilmiş bireylerin inançları, sonucun belirlenmesine yardımcı olur. Üçgenin tahterevallisi, inançların ağırlığından etkilenecektir. Sol kanatta her zaman yoldaşlık –dava uğruna paylaşma– belagati, kimi zaman da gerçekliği söz konusu olmuştur.

BERNARD SHAW

Döneminde skandal yaratmış erotik bir itiraf olan *My Life and Loves*'ın (Hayatım ve Aşklarım) yazarı, gazeteci Frank Harris, Ocak 1930'da, kendisi gibi İrlandalı olan Bernard Shaw'a bazı imalı sorular sordu. Shaw'un tahminine göre, niyeti yanıtlarını bir biyografiye temel olarak kullanmaktı. Ünlü ve zengin oyun yazarı, kendi alacaklılarının yalnızca birkaç adım önünde olan bu eski dostunun isteğini geri çevirdi. Harris ısrarını sürdürdü ve Shaw nihayet sonucu bizzat belirlemenin daha iyi olacağına karar vererek, ona istediği malzemeyi sundu. Harris eserini tamamladıktan kısa bir süre sonra

öldü. Shaw kendi yaşamını "düzeltmek" için işe el attı. Yetmişlerindeki bu dünya çapında şahsiyet, "*bir menage à trois* [...] masum ve yararlı bir düzenleme içinde" büyümeye ilişkin kendi yorumunu ortaya koymak istiyordu.

George Bernard Shaw 1856'da Dublin'de doğdu. Babası George, gururlu ama yoksul bir aileden gelen alkolik bir adam, annesi Elizabeth Lucinda (Bessie) Gurly ise, hali vakti yerinde amcasının parasını oğlu adına kurulmuş bir vakfa bırakması üzerine beklentileri boşa çıkmış bir kadındı. Küçük George'un ana rahmine düşmesinden çok önce, Katolik olan bir başka George bu Protestan eve girip, George Shaw'un ayyaşlığı yüzünden yerine getiremediği görevleri üstlenmişti. George Vandeleur Lee topallığına ve sosyal bağlantılarının bulunmamasına rağmen, Dublin'de en çok sözü edilen şan öğretmeni olmayı başarmıştı. Deneysel bir yöntem kullanarak şarkı söylemeyi öğretiyordu. Yetenekli bir mezzo-soprano olan Bessie onun himayesine girdi ve küçük George sekiz yaşındayken, Lee ve Shaw çifti saygın bir sokaktaki büyük bir evde açıkça birlikte yaşamaya başladılar. Lee'nin müzik topluluğunun merkezi buradaydı ve Bessie tarafından yönetiliyordu; George Shaw sarhoşluk gecelerine yine burada dalıyor ve küçük George, ayak altından çekilmesi için buradan okula yollanıyordu.

Bernard Shaw'un bu iki George'dan hangisinin kendi babası olduğuna dair hassasiyeti yaşamı boyunca devam etti. Üçlünün kirasını George Shaw değil, Lee ödüyordu. Bernard Shaw, Harris'e ve kendisine kulak veren herkese, kesinlikle yasal babasına benzediğini söylüyordu. Ama sosyalist yoldaşı Beatrice Webb güncesine şunları yazacaktı: "Henderson'ın biyografisinde yayımlanan fotoğraf, bana kalırsa, [Shaw'un] –onlarla birlikte yaşayan o kibirli, nükteli ve seçkin müzik dehası– G. J. V. Lee'nin oğlu olduğunu açıkça gösteriyor. Lee'nin yüzündeki ifade, ilk gördüğüm zamanki haliyle G. B. S.'ye şaşırtıcı derecede benziyor."

Fiziksel benzerlik bir yana, Shaw'un dehası sümsük babasından ya da soğuk annesinden gelmişe benzemiyordu. Shaw yaşamı boyunca, sanki bir bakireymiş gibi Bessie'nin onurunu korudu. Ancak kışları penceresi açık uyumaktan vejetaryenliğe dek pek çok konuda Lee'nin güçlü inançlarını benimsedi. Birden fazla babaya sahip

olmanın avantajlarını fark etmişti. İkisi de doğal baba olabilecek ve ikisi de babalık rolünü üstlenen bir kocası, bir de kahraman âşığı olan bir annenin oğullarından oluşan seçkin bir kulübün üyesiydi. Shaw'un yanı sıra Victor Hugo, Richard Wagner ve Orson Welles de benzer üçlü birliktelikler içerisinde yetişmişlerdir. Bütün bu örneklerde kahraman, çocuğa rol modeli olmuş ve çocuk yetişkin olduğunda gençliğini yeniden biçimlendirecek bir üçlü aramıştır. Oidipus öyküsünün, Freud'un öngöremediği bir cilvesidir bu.

Genç George, Lee'ye saygı duyuyor, babasınaysa acıyordu. Şarkı söylemekle meşgul olan Bessie oğlunu ihmal etmekteydi. Lee 1871'de Londra'ya taşındığında, annesi ailesini terk edip onun peşinden gitti. Baba-oğul ucuz kiralık odalara taşındılar ve baba Shaw içkiyi bıraktı, genç Shaw ise bir süreliğine memurluk yaptı. 1876'da yirmi yaşındaki genç, Dublin'e veda etti ve yıllardır haber almadığı annesinin yanına gitti. Berbat giysiler içindeki bu yelken kulaklı, iri burunlu, uzun boylu, sırık gibi, kızıl saçlı delikanlı, zamanının çoğunu British Museum'un okuma odasında geçiriyordu. Burada Karl Marx'ı keşfetti. Utangaç ama küstah bir havası olan genç adam, Londra'da bol miktarda bulunan tartışma gruplarına katılmaya zorladı kendini.

Shaw çok geçmeden, Pkenham ve Ida Beatty adında kafa dengi İrlandalı bir çiftle yakınlık kurdu. Kocayla atışıp, karısıyla flört ediyordu. Biyografi yazarı Michael Holroyd'un yorumuna göre, "Vandeleur Lee ile Lucinda (Bessie) ve George Carr Shaw ilişkisinin kendi büyüleyici ama iffetli çeşitlemesini yeniden yarattığı sayısız üçgen ilişkinin ilkiydi bu." 1885'te ölen babası ona az miktarda bir para bıraktı. *Bernard* –hayatının bu noktasında ilk adını kullanmayı bırakmıştı– Shaw, yün kumaştan, giyenin sağlığını iyileştirip çekici kılma garantili bir Jaeger takım aldı ve bu hantal bakir bir anda Don Juan'a dönüşüverdi!

Shaw 1880'lerde pek çok üçlüde yer aldı; en uzun süreli üçlülerinden biri, ılımlı Fabian Society'nin kurucularından Hubert Bland'le, popüler bir çocuk kitapları yazarı olacak karısı Edith Nesbit'i içeriyordu. Frak giyip monokl takan aristokrat Hubert, Shaw'un münazara partneriydi. Sıska ve çevik Shaw'un aksine Bland yakışıklı, kaslı bir kadın düşkünüydü. Hubert'ın metresiyle kızı da

onlarla yaşadığından Bland'in evi zaten bir üçlüyü barındırıyor ve Edith bu kızı kendi çocuğu gibi yetiştiriyordu. Çekici Edith, karşı konulmaz bulduğu kızıl sakallı İrlandalıya tutuldu. Onun iltifat etmeyi çok iyi bildiğini söylüyordu. Edith –süfrajetle feminist arasındaki tarihsel yeri dolduran–Yeni Kadın tarzıyla, gönülsüz gencin peşine düştü ve sonunda Bessie dışarıdayken onu annesinin evinde köşeye sıkıştırdı. Ama Shaw kadını evine geri yolladı.

Edith, "Kitabı yazmayacaksan önsözü yazmaya hakkın yoktu," diye yakınacaktı. Oysa Shaw'un istediği evli kadınların bedenleri değil, *hayranlıklarıydı*. Kocalarının bunun için kendisine minnet duyduklarını düşünüyordu, çünkü zararsız bir biçimde eşlerinin hayal güçlerini besliyor ve erkekleri "aile idolü olma gerilimi"nden kurtarıyordu. Shaw gençliğinin üçlüsünü yeniden kurmaya, iffetini koruyarak Bessie'nin de iffetli kaldığını ve yasal babasının oğlu olduğunu kanıtlama gereğini duyuyordu. Yoldaş bir kocaya sadakatini göstererek kendini ilişkisinin masumiyetine inandırıyordu. Bakir bir erkek olarak kendini daha deneyimli bir erkekle kadının arasına sıkıştırıp ilgi merkezi olabilirdi. Shaw'un dikizciliği yerini teşhirciliğe bıraktı; hiçbir şekilde fark edilmediği bir çocukluğu telafi etme yoluydu bu.

1885'te Bernard Shaw'un beşinci başarısız romanıyla ilgilenen ünlü sosyalist William Morris onu Pazar grubuna konuşma yapmaya ve ardından akşam yemeğine davet etti. Thames'deki Kelmscott Evi'ne yaptığı ziyaretler bu eski memuru, hepsi Morris atölyesinden çıkma muhteşem halılar, meşe ağacından heybetli mobilyalar ve nar rengi duvar kâğıtlarıyla döşenmiş büyülü bir dünyaya soktu. Morris çok geçmeden, Shaw'un önceki iki babasının özelliklerini birleştiren bir baba vekili oldu, Resimleri duvarlara asılı karısı Jane ise Shaw'a annesinden bile daha az ilgi gösteriyordu. Ama bu "büyülü ev"de babasına tapan, May Morris adlı zarif bir genç kız vardı. Shaw'un korkunç kıyafetlerine rağmen Mary, kalabalıkları coşturan ve sosyalist siyaset hakkındaki kuramlarıyla onu büyüleyen bu hatiple flört etti.

Shaw, Morris'in yönlendirmesiyle İrlanda milliyetçiliğini bırakıp, hayatının siyasi inancı olacak idealleştirilmiş bir sosyalizmi benimsedi. May'le aralarında aşk filizlendi. May de iki babayla, ken-

di babası ve 1882'de ölene dek annesinin âşığı olan Dante Gabriel Rossetti'yle büyümüştü. Shaw'un May'e kur yaptığı sıralarda, Jane de Rossetti'ye hayran olan ve Morris'le yakınlaşmak için elinden geleni yapan üçgenci Wilfred Scawen Blunt'la bir ilişki yaşıyordu. Shaw, Morris ailesinin evindeki bu erotik gizli cereyanlardan tümüyle habersiz miydi acaba?

Morris ona, "Kadınların eşitliğini kabul etmeye hazır olmayan bir adamı sosyalist saymam ben," demişti. Güzel, sanatçı ruhlu ve siyasi açıdan bilinçli olan May, Shaw'un eşitiydi ve Shaw da onu başka kadınlara coşkuyla övüyordu. Bir Pazar akşamı yemekten sonra May'i hayranlıkla seyrederken genç kız gözleriyle bilinçli bir onay işareti yaptı. Shaw'un anladığı şekliyle, "Göklerde tüm maddi engeller ortadan kalktığında gerçekleşecek bir Mistik Nişan kayda geçirilmişti." Sonraki dört yıl boyunca Shaw ikisinin nişanlı olduklarını varsaydı, ama bu konuda May'e hiçbir şey söylemedi. May Haziran 1890'da yine aynı çevreden albenisiz bir sosyalist olan Henry Sparling'le evlendiğinde, büyük bir şaşkınlığa uğradığını iddia edecekti.

Aslında Sparling, daha 1886 gibi erken bir tarihte Shaw'a içini dökmüştü. Ve ileride göreceğimiz gibi, 1890'a gelindiğinde, sosyalist bir Lancelot olan Shaw çoktan başka flörtlere dalmıştı. Kasım 1892'de, Bessie'nin evinin boyanmasına katlanamadığından yakınarak, May ve Henry'nin yanına, Kelmscott House'tan birkaç ev uzaktaki Hammersmith Terrace'a taşındı. Ünlü oyun yazarı onlarca yıl sonra, "O üçlü ilişkide bir süreliğine her şey yolunda gitti," diye hatırlayacaktı. "May benim evinde olmamdan memnundu, Henry de memnundu çünkü May'in keyfini yerine getiriyor ve hiçbir kocanın ortaya çıkaramayacağı yemekler yapıyordum. Üçümüzün yaşamlarında muhtemelen en mutlu dönemdi bu." Ne var ki May'le Shaw'un arasındaki çekim, Henry'nin diğer tüm sosyalistlere yakınacağı kadar göze batan bir hal aldı. Shaw'un onu "cesur, nazik, içten ve entelektüel" diye tanımlamasına rağmen, Henry kibarlıkta konuğuyla boy ölçüşemezdi.

Henry Sparling, kızı için endişelenen Jane Morris'i üzecek bir adım atarak evliliği bitirdi ve Paris'e kaçtı. May memnundu, ama artık kızı elde edebileceği bir durumla karşı karşıya kalan oyun ya-

zarı caydı. Onu istediğini açıkça gösteren bir Yeni Kadın karşısında, güvensiz erkekliği aciz hale düşmüştü. "Başka yerlerde yeterince cinsel tatmin bulabildiğim için [...] platonik olarak devam etmekten gayet memnundum; ama May memnun değildi." Haziran 1894'e gelindiğinde, bir zamanlar aynı davanın içinde yakın dostlar olan May Morris'le Bernard Shaw birlikte rahat edememeye başladılar. "Bisikletime atlayıp uçuyorum," diye yazdı Shaw güncesine. Klasik bir üçgenin kargaşasına doğru pedal çeviriyordu.

1897'de sahnelenen *Candida: Bir Gizem*, Shaw'un Mary ve Henry'yle üçlü ilişkisini en çok yansıtan oyunudur. Eleştirmen Sally Peters'ın yorumuna göre, "alt başlık [...] Shaw'un May'le ilişkisini çevreleyen mistik, ortaçağa ait, anaç bir havayı yansıtır." Candida hem genç müstakbel âşığı (Shaw'un alter egosu) Marchbanks hem de kocası Morrell için saf bir anneyi temsil eder. Onlara gönül indirir ve kendi çocuklarıymış gibi rahatlatıp sever. Yüce gönüllü sosyalist bir rahip olan Morrell, William Morris'e benzer. Gerçekteyse Oidipus üçgeni Shaw, Morris ve karılık görevlerinin birçoğunda Jane'in yerine geçmiş olan kızı arasında oluşmuştu. Gerçekten de May hayatını, iki devasa ciltte babasının başarılarını kaydetmeye adayacaktı.

Bu sosyalist çapkın, bekâretini Nisan 1885'te annesinin en iyi arkadaşı ve müzik öğrencisi olan, kendisinden on beş yaş büyük Jenny Paterson'a vermişti. İşe birlikte düet söyleyerek başlamış ve Jenny'nin ilk girişimde bulunmasının ardından yatak odasına geçmişlerdi. Shaw bu şehvetli esmeri sık sık ve genellikle sosyalist bir faaliyete katıldıktan sonra ziyaret ediyordu. Sevişmeleri coşkuluydu, ama daha en başından suçluluk duygusuna kapılan Shaw kendinden tiksiniyordu. Holroyd'un belirttiği gibi, "Jenny'yle kucaklaşmaları, kadının sahipleniciliği ve Shaw'un bağımsızlığı arasındaki şiddetli güreşin bir parçası oldu." Shaw tipik olarak bir üçüncüye yöneldi.

Görmüş geçirmiş bir oyuncu olan Florence Farr hem canayakın hem de kararlı bir kadındı. Shaw'dan biraz daha genç, narin ve güzeldi; Shaw'un yayımlanmamış romanlarından fırlamış bir kadın kahraman gibiydi. İlişkileri 1890'da başladı; Shaw çok geçmeden onun için, "bütün aşklarımın en derini" diyecekti. Seksi "hijyenik

bir jimnastik" olarak görmek de dahil, akıllıca, mesafeli bir bakış açısını paylaşıyorlardı. Ama Shaw, daha ileri yaştaki Jenny'nin her şeyi olduğundan, Jenny onu gözetlemek için her fırsatı kullanıyordu. Kavgalar ve barışmalar giderek arttı, sonunda Şubat 1893'te bir akşam geç saatlerde Jenny, Florence'ın (May Morris'in evine yakın) meskenini bastı. "Son derece sarsıcı bir sahneydi," diye yazdı Shaw güncesine; "JP vahşice davranıyor ve çok çirkin bir dil kullanıyordu." Jenny'yi tatlı sözlerle eve dönmeye ikna etmeden önce, rakibesini fiziksel olarak hırpalamasını engellemek zorunda kaldı.

Bu dönemde Shaw hiç durmadan başkalarının yuvalarını istila etti ve ilişki kurduğu kadınlardan bazıları –Eleanor Marx (Karl Marx'ın kızı) ve feminist hatip Annie Besant gibi– önemli şahsiyetlerdi. Kendini karikatürize ettiği ve Jenny'yle ilişkisini sona erdiren vahşi sahneyle açılan *Philanderer*'dan başlayarak, bu deneyimlerini oyunlarına döktü. Üçlü teması, Henry Higgins, Albay Pickering ve Eliza Doolittle arasında iffetli bir beraberlik imasıyla sona eren 1914 tarihli *Pygmalion*'a da sinmiştir. Shaw çok sonraları, 1934'te yetmiş sekiz yaşındayken, soyun ıslahına yönelik ilkeler uyarınca bir erkeğin iki kız kardeşle evlenmesini savunan *The Simpleton*'ı yazdı.

Çapkınlık günleri geride kalan Shaw, 1989'de hali vakti yerinde olan Charlotte Payne-Townshend'le evlendi. Hiç kuşkusuz ilkeli ve sekssiz bir evlilikti bu. Ne var ki oyun yazarı utanmaz, akıllı ve cinsel cazibeye sahip Yeni Kadınlar'dan oluşan bir galeri yaratmayı sürdürdü ve yapıtlarına burada sayamayacağımız kadar çok üçgen karmaşası dokudu. Yüce ilkelerine rağmen Shaw, yoldaşlarının eşlerinden faydalanmaktan hiç pişmanlık duymuyordu. Yine de sosyalizmden asla vazgeçmedi ve siyasi yaşamıyla sanatını, insanlık durumunu iyileştirmeye adadı.

ARAYA GİREN GARİP OYUN

Bernard Shaw hayatını tehdit edecek herhangi bir risk almadan tamahkâr biri olarak yaşamayı sürdürürken, John Reed ve Louise Bryant da kendilerini radikal politikanın derinliklerine atıyorlardı; sonunda Reed'in Rusya'nın buzlu ıssız topraklarında telef olmasına yol açacak bir seçimdi bu. Warren Beatty'nin 1981 tarihli çığır açıcı

filmi *Kızıllar*'da, dramlarla süren bir aşk macerası anlatılır; film, kaybetmeye mahkûm âşıkların öyküsüne üçlü unsuru katan üçüncü kişiyi de içerir. *Kızıllar* 1914 yazında Portland'daki bir galeride, kentin şık insanlarını bir araya getiren bir sergiyle açılır. Saygın Paul Trullinger'la evli olan Louise Bryant sergide hem şahsen hem de duvarda asılı duran çıplak bir fotoğrafıyla mevcuttur. Bütün gözlerin karısının üzerinde toplanması Paul'u küçük düşürmüştür. Bu sahne, bir diş hekiminin karısına sağladığı tüm özgürlüğe rağmen, evliliklerinin fazla sürmeyeceğini açıkça gösterir. Üniversitede ruj süren ilk kadın öğrenci olan Louise, kaderinde büyük kentin çekimine kapılmak olan bir bohemdir.

Louise Bryant, Louisianalı annesinin İrlandalı babası tarafından terk edilmesinden sonra, Nevada'da çiftlik sahibi dedesi tarafından alışılmadık bir biçimde yetiştirilmişti. Öteki çocuklardan çok hayvanları, kumarbazları ve fahişeleri tanırdı. Nevada Üniversitesi'ne başladığı sıralarda birinci sınıf bir çapkındı. Gözleri koyu menekşe mavisi, saçları yumuşak ve siyah, yüz hatları güzel, bedeni ince ve zarifti.

Dişçinin huzursuz karısı, Portland'daki zengin ailesini ziyarete gelen gazeteci John (Jack) Reed'le tanıştı. Reed, Meksika Devrimi hakkındaki cüretkâr yazılarıyla ün kazanmıştı. Yirmilerinin ortasında, iri kemikli, uzun boylu ve hırpani görünümlü Jack, Harvard'da amigoluk yapmış iriyarı, hareketli bir erkekti ve gelecekteki devrimin de amigoluğunu yapacaktı. Kendisi de solcu olan Louise, Marx Eastman'ın *The Masses*'ının aboneliğini satıyordu. Ama onu asıl çeken, Jack'in "Greenwich Village'ın harika çocuğu" konumu oldu. Onun plan-programı küçümseyen bohem yaşam tarzını onaylıyordu. Baş başa birkaç görüşmeden sonra Jack, bir yıl içinde onu da yanına aldıracağını söyleyerek, Avrupa'daki savaşı izlemeye gitti. Louise Ocak 1916'da onun yanına gitmek üzere trene bindiğinde otuz yaşında ve kaybettiği zamanı telafi etmeye kararlıydı.

Village kilitlenmeyen kapıları, sevimli kafeleri, ütopyacı düşünceleri ve şairlerin, ressamların, düzenbazların ve beleşçilerin katıldığı sabaha kadar süren partileriyle tam bir Bohem Ülkesi'ydi. Burada genellikle uzun saçlı olan erkekler, Louise'in hiçbir makyaj gerektirmeyen saf güzelliğine hayran oldular. Genellikle kısa saçlı

olan ciddi kadınlarsa –örneğin Emma Goldman– Louise'in abartılı giysileriyle çarpıcı bir etki yaratmaktan duyduğu zevki fark ediyor ve Jack Reed'e uygun bir arkadaş olup olmadığını merak ediyorlardı. Sonradan Katolik İşçi hareketini kuracak olan Dorothy Day, "Hem akıllı hem de bu kadar güzel olmaya hiç hakkı yok," diye yakınıyordu. Ama Jack ve Louise, eleştirmen Max Eastman'ın ifadesiyle "her ikisinin de hayatı yaşamasına, yani özgürlük, çıplak gerçeklik ve büyük bir dürüstlük içinde yaşamasına izin verecek bir çingene anlaşması" yapmışlardı. "Özgür Aşk" dedikleri bu düzenleme Louise için kutsal bir ilkeydi.

On dokuzuncu yüzyıl başlarında Özgür Aşk'ı Romantiklerden ilk kez duyduğumuzda, kişinin annesiyle babasının çıkarları uğruna onlar tarafından satılması yerine aşk evliliği yapma hakkı anlamına geliyordu. John Stuart Mill için bu, boşanıp yeniden evlenme hakkını da içeriyordu. Victoria Woodhull içinse, arzusuna göre evlilik dışı cinsel ilişkiler kurabilmek demekti. Ama yirminci yüzyıl başlarının radikalleri için Özgür Aşk'ın anlamı, evlilikten ve aşk üzerindeki tüm toplumsal kısıtlamalardan kurtulmaktı. Jack'le Louise birlikte yaşamaya başladılar, yan yana odalarda çalıştılar ve paralarını birleştirdiler. Jack'in önceki sevgilisi olan Mabel Dodge, Louise'i "her şeyi açıkça yapan kadınlar" için kurulmuş, Heterodoksi adlı bir gruba götürdü. Louise *The Masses*'te makale ve şiirler yazıyor, New York'un sunduğu ilerleme olanağından yararlanıyordu.

Beklentiler sorun yaratacaktı. Louise, Jack için, "öyle özgür, öyle mükemmel ve öyle güçlü ki," diye düşünüyor, Jack ise Louise'den, "vahşi, cesur ve açıksözlü," diye bahsediyordu. Gerçek şu ki, Jack'in Washington Meydanı'ndaki küçük dairesi, içki ve sigara içerek uzun tartışmalara girişen, bir türlü kurtulamadığı radikallerle dolup taşıyordu. Louise çalışamıyor ve yalnızca Jack'in kadını olduğu için kendisine katlanıldığını hissediyordu. Jack sık sık haber peşinde uzaklara gidiyor ve Louise yalnız kalıyordu. O bahar Louise, yakışıklı bir ressam olan Andrew Dasburg'a yöneldi. Dasburg'un açık evliliğinde karı-koca ayrı dairelerde oturuyorlardı ve Andrew, Louise'in yaşamındaki diğer iki erkekten biri olacaktı.

Jack savaşta yaşadıklarının etkisinden tam olarak kurtulamamıştı. Bahar sonlarında böbrekleri sorun çıkarmaya başladı. Louise'le birlikte sakin ve verimli bir yaz geçirmeyi umarak Provincetown'da deniz kıyısında beyaz ahşap bir kulübe kiraladılar. Ama Village halkı, Cape Cod'un ucuna doğru sıcak hava hicretine çoktan başlamıştı. O yaz ayları, koydaki eski bir balıkçı evinde Reed'le Bryant'ın tek perdelik oyunlarını sahnelemekle işe başlayan Provincetown Oyuncularının şahıslarında modern Amerikan tiyatrosunun doğumuna tanıklık etti. Çok geçmeden sorunlu dâhi Eugene O'Neill'ı da yörüngelerine çektiler.

Gene'in 1913'te yazılmış, ama neyse ki hayatta olduğu süre içinde sahnelenmemiş olan ilk oyunu *A Wife for a Life*'ın, bir maden işinde ortak olan ve önceleri bilmeden, ama sonradan bilerek aynı kadını paylaşan iki madenciyle ilgili kısa bir melodram olması ironiktir.

Dışa dönük bir aktörle içine kapanık bir annenin oğlu olan Gene 1888'de, kelimenin tam anlamıyla bir Broadway tiyatrosunun sahnesinde doğdu. Katolik okullarında eğitim gören ve Princeton'ı bitirmeden bırakan Gene sırasıyla gemici, maden arayıcısı, Güney Amerika'da satıcı, batakhanelerde içen bir adam ve verem kurbanı oldu. Jack Reed'le 1910'da Village'da tanıştı ve Jack onu kendisiyle birlikte Meksika'ya gelmeye davet etti. Gene'in karanlık yönünden ve emekçi sınıfına yakınlığından etkilenmişti. 1916 yazında Jack, münzevi oyun yazarını yakınlardaki Truro'da bulunca çok sevindi. Oyuncular onu *Bound East for Cardiff* adlı oyununun sahnelenmesinde çalıştırmaya başladılar; oyun, fonda gerçek bir sis ve gemi sirenleriyle oynandı. Bu yapım eski rıhtımın alkışlarla sallanmasına neden oldu.

Gene'de kadınları çeken bir derinlik vardı. Zalim bir ağzı ama hassas gözleri olan, sıska ve şair havalı Gene hem acımasız hem duyarlı olabiliyordu – Jack Nicholson'ın *Kızıllar*'da çizdiği portrede gayet iyi yansıttığı bir paradokstur bu. Kendini mahvedecek derecede içmesi bile Louise'in annelik damarına hitap ediyordu. Gene ona, kahraman Jack Reed'in görünüşe bakılırsa duymadığı bir biçimde ihtiyaç duyuyordu. Gene bir arkadaşıyla birlikte, Jack ve Louise'in ziyarete gelen Village sakinleriyle dolup taşan evinin

karşısındaki, bir yelkenciye ait tavan arasına taşındı. Jack İlerici Parti'nin –Teddy Roosevelt'i partiyi satmakla suçlayacağı– kongresini izlemek üzere Chicago'ya giderken, Louise'le Gene iki sevgiliyi oynadıkları bir başka tek perdelik oyunun provalarını yapıyorlardı. Gene'in Jack'e büyük bir hayranlık duyması ve ihanet etmekten korkması yüzünden, baştan çıkarma işini bir güneş tanrıçası kadar bronzlaşmış olan Louise üstlendi. Jack'in sağlık durumu nedeniyle iki kardeş gibi yaşadıklarını söyleyerek, Gene'in suçluluk duygusunu yatıştırdı. Louise'le Gene'in ilişkisi çok geçmeden tüm Princetown'ın diline düştü ve Jack döndüğünde olanları işitti.

Yakın tarihlerde Louise'in biyografisini yazmış olan Mary Dearborn ısrarla şunları söyler: "gayet dostane bir durumdu [...] üçü büyük bir yakınlık içinde birlikte yaşıyor ve çalışıyorlardı. Jack, Louise'in özgürlüğüne saygı duyuyor ve özgür aşk yeminlerine içtenlikle inanıyordu." Yine de Princetown'da dedikodular arttı. Beleşçilerden biri Jack Reed'e iyilik olsun diye O'Neill'ı öldürme tehdidinde bulundu. Jack, Gene'i rahatlatıp, tüm yemeklerini kendisiyle ve Louise'le birlikte yemeye davet etti. Böylece üçlü, merkezinde Louise olsa da, resmi onayını Jack'ten almış oldu. Dearborn, "Louise'in Jack'le ilişkisi devam etti, hatta gelişti. Ateşli ilişkilerine rağmen O'Neill her zaman ikincil konumda kaldı," diye yazar. Jack'i yarı tanrı gibi gören radikaller, Louise'in sadakatsizliği olarak algıladıkları şeyi ona karşı kullandılar. Emma Goldman'ın bir yorumu, bu tutumlarını özetler: "Louise asla komünist olmadı, yalnızca bir komünistle yattı." Ama hastalıklı Jack'in cinsel açıdan pek bir şey yapıp yapmadığı kuşkuludur. Louise'le mecnun oyun yazarına birlikte olmaları için her fırsatı tanıdı. Louise, Gene'in bağımlılığına, hakkında bir şiir yazdığı "kara gözler"ine ihtiyaç duyuyordu. Ama Gene'in tam bir bağlılık talebi sonunda onu korkutup kaçıracaktı.

1916 yazında yaşanan gerçek bir üç yönlü ilişkiydi bu. On dokuz yaşındayken Gene'den büyülenen Dorothy Day'in gözlemine göre, "Reed olmadan Bryant onu bu denli etkileyemezdi." Gene kıskanıyordu, delicesine âşıktı ve bir arkadaşına, "Louise tırnağıyla bana dokunduğunda her yer alev alıyor," diye içini dökecekti. Ama yazara göre, tiyatro oyunlarının malzemesi romantik acıydı.

Bir ilişki yaşama düşüncesinden vazgeçen Dorothy Day şu karara vardı: "Gene'e göre tüm deneyimleri birer 'kopya'ydı."

Sonbaharda Provincetown Oyuncuları pılı pırtıyı toplayıp Greenwich Village'a döndüler. Gene, en sevdiği batakhane olan Hell Hole'da kendini içmeye verdi. Louise'le Jack, Croton-on-Hudson'da kalmayı sürdürüp evlendiler. Jack'in bir böbreğini aldırmak üzere John Hopkins'e yatması gerekiyor, ameliyattan sağ çıkamamaktan korkuyordu. Louise, karısı olarak yasal mirasçısı olacaktı. Jack Baltimore'a gittiğinde, Gene onların Washington Meydanı'ndaki dairesine taşındı. Louise'le ikisi tiyatroda birlikte çalışıyorlardı, ama birtakım beleşçiler de Jack'in evinde yaşadığından, nerede yalnız kaldıkları bir muammadır. Ardından Louise, ne olduğu bilinmeyen hastalığı –muhtemelen kötü bir kürtajın neden olduğu bir enfeksiyon– yüzünden bir arkadaşının West Side'daki dairesinde gizlenmek ve tedavi görmek zorunda kaldı.

Louise, tahlillerle uğraşan ve bir ameliyat geçiren Jack'i, Gene'le arasındaki duygusal bağlardan ancak kısmen haberdar ediyordu. Sonradan oyun yazarıyla evlenecek olan Agnes Boulton, Louise'in durumunu şöyle anlatır: "Bu iş o yaz, o kış, bir yaz daha sürdü gitti – Louise kendini paylaşıyor, biri için ötekinden vazgeçmeyi asla istemiyordu, belki biraz kafası karışıktı, ama her zaman merkezdeki o güzel, tutkulu, tuhaf kişiydi." Ayrıca *Kızıllar*'da fazlasıyla üstünde durulan, Jack'in göreve gittiği zamanlarda kendisine kur yapan genç kadınlarla rasgele seks yapmasına Louise'in gösterdiği şiddetli tepki meselesi de vardı. Louise, Gene'le arasındaki ilişkinin bundan tümüyle farklı olduğunu iddia ediyordu. Hem biberondan kesilmek için bir anne göğsüne, hem de anlayışlı bir erkek figürüne ihtiyaç duyan Gene için bu üçlü çok önemliydi. Sonradan Agnes'a söyleyeceği gibi Jack'e hayran, hatta neredeyse âşıktı.

Bu birliktelik 17 Ağustos 1917'de, Louise'in Gene'e Jack'le birlikte yabancı muhabir olarak Rusya'ya gideceğini söylemesiyle çatırdamaya başladı. Bu beklenmedik haber onu uzun bir içki âlemine sürükledi; kendisine kulak veren herkese yaşadığı mutsuzluktan yakınıyordu. Derken bir akşam Hell Hole'da Louise'e çok benzeyen genç bir kadına dikti gözlerini ve sonunda tanıştırıldılar. Dorothy Day'e göre, Agnes daha güzeldi, ama Louise kadar akıllı

ve cüretkâr değildi. Gene'in hâlâ "o kız"a âşık olduğunu bilen kararlı Agnes çok geçmeden onu dostlarından uzaklaştırdı ve birlikte Provincetown'a gittiler. Sonradan evlenecek ve dünyaya iki çocuk getirdikten sonra boşanacaklardı. Ama o kış denizciler ve işçiler arasında kendi yaşamından beslenen, düşünceden çok bilinçdışı güdüleri söze dökmeye çalışan Gene O'Neill, Amerikan tiyatrosunda devrim yaratmaya başladı.

Altı saat süren dokuz perdelik *Araya Giren Garip Oyun*, O'Neill'ın Broadway'deki ilk büyük başarısıdır ve bilgili eleştirmenler tarafından en önemli yapıtı olarak görülür. Bu oyun 1926-27'de, Agnes'la evliliğinin tatsızlaşmakta olduğu, Louise ve Jack'le ilişkisinde yaşadığı kalp kırıklığının anılarına daldığı dönemde yazılmıştır. Modern sahne tekniğinin babası olan John Howard Lawson'ın yazdığına göre oyun, "kocası olmayan bir erkekten çocuk sahibi olan evli bir kadının [eski] öyküsüdür." Nina Leeds adlı bu kadın "aşkı hiçbir şeyin müdahale edemeyeceği bir hak olarak görür." Karakterin Louise Bryant'a dayandırıldığı çok açıktır ve O'Neill onu, üç erkek üzerindeki etkisinden bariz bir zevk alan bir kadın olarak sunar. "Onların arzularının [...] içime çektiğim tek bir eksiksiz erkek arzusunda birleştiğini hissediyorum." O'Neill'a göre Nina, "her şeyden paçayı sıyırır." Gerçek yaşamdaysa Louise, başka bir kadına duyduğu aşkla tökezleyecekti!

O'Neill'ın sarmal oyununun temasını özlü bir biçimde özetleyen Marx olmuştur – Karl değil, Groucho Marx. *Animal Crackers*'da Groucho, şehvetli gözlerle baktığı dolgun vücutlu iki yıldız adayına, "Üçümüz ideal bir çift oluruz," diyerek teklifte bulunur. Sonra izleyiciye döner: "İzninizle tuhaf bir oyun girecek araya!" Jack'ten önce Rusya'dan dönen Louise için Gene, araya giren bir oyundan çok daha fazlasıydı; 1918'de onu yeniden yörüngesine çekmeye çalıştı. Agnes, Gene'in Loise'den aslında kopamamış olduğunun farkındaydı. "İkisi de Louise Rusya'dan döndüğünde ilişkilerinin yenileneceğini umuyordu." Louise hatta Gene'le ikisinin birlikte yaşayacaklarını, Jack'e de ziyaretçi rolünün verileceğini vaat etmişti. Ama Agnes bir şekilde erkeğini Princetown'da tuttu ve yenilgiye uğrayan Louise, teselli için yumuşak huylu Andrew Dasburg'a yöneldi.

Dasburg'un hatırladığı kadarıyla ilişkilerinde hiçbir gizlilik yoktu. "Birbirimizi çok seviyorduk, [ama] yaşamlarımızı şartlar belirliyordu." Bu şartlar kaçınılmaz olarak Louise'le Jack'i hükümete karşı çıkmaya ve sürgüne sürükleyecekti. George Sand'a benzemek için saçlarını kısacık kestiren Louise bir süreliğine, dize kadar çizmeleri, gümüş kemerleri ve kürkleri içeren Kazak kıyafetleriyle Village'ı heyecanlandırdı. Nükteli bir deyişe göre, "Devrim bunun içindir – herkesin kürk paltosu olabilsin diye." İronik olarak bu, Louise Bryant'ın en kalıcı katkısına işaret eder: radikal şıklık. Bir ahlak, hatta kıyafet devriminin eşlik etmediği bir siyasi devrimin başarısızlığa uğrayacağını –daha da kötüsü baskıcılığa yöneleceğini– içgüdüleriyle anlamıştı.

Louise New York'ta, *Rusya'da Altı Kızıl Ay* adlı kitabını oluşturan makalelerini yayımlamaktaydı – hem kişisel hem de uzmanca bir gazetecilikti bu. Jack nihayet devrimden döndüğünde ve gümrükte tüm notlarının yanı sıra Lenin ve Troçki'yle yaptığı röportajlara el konduğunda, Louise Village'daki sevimli Patchin Place'te küçük bir kışlık ev bularak kaotik yaşamlarının dayanak noktası oldu. İkisi de buradan, Kızıllara sataşma kampanyasıyla başkanlığa adaylığını koymuş olan Başsavcı Mitchell Palmer'la FBI'daki yandaşı J. Edgar Hoover'ın başını çektikleri Kızıl Korku isterisiyle savaşmak üzere konferans turlarına çıktılar. 1919'da Louise, Bolşevik tehdidini soruşturan bir kongre komitesinin karşısına çıktı. Komite "evet" ve "hayır" sözcükleriyle yanıt talep ettiğinden ve kişisel pislikleri ortaya çıkarma peşine düştüğünden, Louise'in Rusya hakkındaki gerçeklere dayanan bir ifade vermesi engellenmiş oldu. Louise'in kendi eylemlerine ve Jack'le arasındaki bağlara duyduğu güven, cadı avı peşindeki senatörlere karşı durabilmesini sağladı.

Jack Reed –kendisine pasaport verilmemesine rağmen– 1920'de, işgal ordularının kuşatması altında olan Rusya'ya yeniden gitti. Önce Finlandiya'da hapse atıldı, ardından serbest bırakıldı. Komintern idare komitesinin üyesi olarak Bakü'de Şark Kongresi'ne hitap etti. Louise Bryant Moskova'da kocasına katılmak üzere tehlikeli bir gizli yolculuğa çıktı. Mükemmel bir aşk haftasının ardından Jack tifüse yakalandı ve 17 Ekim'de acı içinde öldü. Louise gece gündüz yanındaydı ve abluka yüzünden Jack'i kurtarabilecek

olan ilaçlara ulaşamamışlardı. Devrimci Romeo-Juliette öyküsünün bu sahnesi *Kızıllar*'da ölümsüzleştirilmiştir: Diane Keaton feryat ederken Warren Beatty asilce son nefesini verir.

Aslında Louise, Dasburg'dan ayrılmayı hiç istememişti. İsveç'e yelken açmasından hemen önce Woodstock'ta birlikte birkaç unutulmaz gün geçirdiler. Sürekli seviştiler ve Louise'in bundan duyduğu suçluluk, Dasburg'un karısına yönelik suçluluk duygusundan daha fazla değildi. Louise'in karşı karşıya kalacağı tehlikelerden korkan Andrew onu gitmekten vazgeçirmeye çalıştı. Öfkeye kapılan Louise, "İnanmama yardım etmelisin [...] Jack'i sen de seviyorsun, öyle demiştin. [...] Bu işte hepimiz birlikteyiz," diye bağırdı. Andrew Louise'e Hudson Nehri'ndeki rıhtıma kadar eşlik etti ve bavullarının buharlı gemiye çıkarılmasına yardımcı oldu. Louise onu tutkuyla öptü ve Sol'un efsaneleri arasına karıştı.

Jack Reed'in *Dünyayı Sarsan On Gün*'üne övgüler yağdıran Lenin, Louise Bryant'a da hayrandı. Ama Reed Kremlin'deki mezarında yatarken Louise yaşamını sürdürerek zengin, ahmak bir Amerikalı diplomatla evlendi. Alkolik oldu ve Paris'te bir kadınla, boşanmasına ve yoksulluğa düşmesine neden olacak bir ilişki yaşadı. 1936'ya gelindiğinde, ender görülen felç edici bir hastalığın pençesindeki Louise'in elinde Reed'in kâğıtlarından başka bir şey kalmamıştı, onları da Harvard'dan bir komite kapıp aldı. Jack'in ya da birlikteliklerinin öyküsünü yazamadı; bu öykü belki de ileride yazılır.

KIZIL TEHLİKE

Sovyet basınında sık sık, "Lenin her zaman bizimle birlikte," manşeti atılıyordu. Daha çok Lenin adıyla tanınan Vladimir İlyiç Ulyanov 1870'de, Rusya'daki Simbirsk'te doğdu. Hali vakti yerinde olan ailesi, asil bir soydan gelmekle övünebilirdi. Yine de 1887'de Çar III. Aleksandr, Lenin'in üniversite öğrencisi ağabeyini uydurma suçlamalara dayanarak astırdı. Marx okumaya başlayan Lenin, 1890'ların başlarına gelindiğinde Petersburg'da küçük bir sosyalist harekete liderlik ediyordu. Sürgünlerle bağ kurmak amacıyla yurtdışına gitti ve döndüğünde çarlık gizli polisi tarafından tutuklandı. Lenin'in üç yıllık Sibirya cezasını, Nadejda Krupskaya'nın onunla

evlenip yanına gelmesi biraz hafifletti. Bu uzun boylu, soluk yüzlü öğretmenle bir partide "blini" yerken tanışmıştı. Koyu renk biçimsiz kıyafetler giyen devrimci Krupskaya kozmetiklerden nefret ediyor ve gür saçlarını ortadan ayırıp sımsıkı arkasında topluyordu. Lenin'in rivayete göre bu kadının örgütleme yeteneğinden kaynaklanan beklenmedik evlenme teklifine Krupskaya şu yanıtı vermişti: "Karın mı? Neden olmasın."

Sibirya'da erkekler Lenin'in genç karısını çekici buldular. Ne var ki çift sonraki yirmi yılı Paris'te sürgünde geçirecekti ve bu kentte güzellik standartları çok daha yüksekti. Lenin burada, Tolstoy'un ideallerinden etkilenmiş genç bir Rus kadını olan Inessa Armand'la tanıştı. Yarı Fransız olan Inessa tiyatro ortamından geliyordu. Oval yüzlü, kıvırcık saçlıydı, kaşları iri gözlerinin üzerinde zarif bir yay çiziyordu, çekiciydi ve çok sayıda dil biliyordu; on sekiz yaşındayken Moskovalı bir sanayicinin oğluyla evlenmişti. Beş yıl içinde beş çocuk doğurdu. Ama daha o zamanlar feminist ve Özgür Aşk müridi olmuştu ve çocuklarından birinin babası, kocasının erkek kardeşiydi.

Inessa Lenin'in silaha sarılma çağrısı *Ne Yapmalı?*'yı okuduktan sonra 1905 ayaklanmasına daldı. Tutuklanarak kuzeye sürgüne gönderildi. Kocası ve onun erkek kardeşi Inessa'yı hapiste ve dışarıda desteklediler, ardından çocuklarıyla birlikte Paris'e kaçmasına yardım ettiler. 1910'da orada, daha o zamandan kelleşmeye başlamış olup "yaşlı adam" diye anılan, kırk yaşındaki Lenin'le karşılaştı. Bolşevik lider normalde duygusallığı küçümser, yolundan şaşmadan devrim hedefinin peşinde koşardı. Etrafı tüm yaşamı boyunca, sekreterlerinden kız kardeşlerine, kendisine tapan kadınlarla sarılı olmuştu – yine de yoldaş Lenin'in, bir çağdaşının "devrimin sıcak şenlik ateşi" diye nitelediği yoldaş Armand'a âşık olması çok da şaşırtıcı değildi.

Inessa, Krupskaya'nın Paris'teki evinde sıcak karşılandı. Krupskaya deniz kenarına tatile giderek, kocasını deli gibi âşık olmaya bıraktı. Çok geçmeden Lenin, ona özgü olmayan bir şekilde Inessa'yla senli benli oldu. Onun hemen yan evde yaşaması için gerekli düzenlemeleri yaptı. Krupskaya Inessa'yı rakipten çok bir yoldaş olarak görüyordu. Lenin'in biyografisini yazmış olan Robert Pay-

ne'e göre, "Krupskaya [Lenin'in] yeni ilişkisini onaylamakla kalmayıp, görünüşe bakılırsa buna sıcak bakıyordu. Inessa'yı içtenlikle seviyor, onunla olmaktan zevk duyuyor ve çocuklara da bayılıyordu."

Lenin'in metresi dava uğruna tıpkı Lenin ve karısı gibi yorulmak bilmeden çalışıyordu. Bolşevik basın için makaleler yazıp çeviriyor, konferanslar düzenliyor ve gizli talimatları iletiyordu. Lenin çifti Krakov'a ve İsviçre'ye taşındığında Inessa da onları izledi. Lenin'le anlaşamadıkları tek bir konu vardı: Özgür Aşk. Kadın hakları konulu bir kitapçık yazdığında Lenin bu kavramı proletarya yanlısı bir hedef değil, "bir burjuva talebi" olarak damgaladı. Cinsel konularda Lenin tipik bir on dokuzuncu yüzyıla ait Victoria dönemi insanıydı. Günümüzde kimi Amerikalıların benimsediği sözde aile değerleri Lenin'in Sovyet devletinin dogması oldu.

Tiroit sorunu yüzünden görünüşü bozulan Krupskaya arada bir gitmek için gürültü koparıyor, ama Lenin bunu duymak bile istemiyordu. Yoldaş-karısına çok değer veriyordu. 1917'de, çarlık yönetiminin çöküşünden sonra Almanlar Lenin, Krupskaya ve Inessa'yı, ünlü mühürlü trenle yıllar önce ayrıldıkları Rusya'ya geri gönderdiler. Petersburg'daki Finlandiya İstasyonu'nda kalabalık bir halk kitlesi müstakbel liderlerini alkışlarken platformda her iki kadın da Lenin'in yanında duruyordu. Aralarında hiçbir kıskançlık belirtisi yoktu ve bu iki kadın devrime, paylaştıkları erkek kadar katkıda bulundular.

Arkadaşları, Inessa'nın, babası Lenin olan altıncı bir çocuk da doğurduğunu, ama bebeğin çok kısa bir süre hayatta kalabildiğini belirtmişlerdir. Bu haşin, ahlaki açıdan Ortodoks adamın kalbini, ruhu her zaman özgür kalacak bir kadına vermiş olduğuna kuşku yoktur. Bolşevik Aleksandra Kolontay'ın ifadesiyle, "[Lenin] Inessa Armand'dan sonra hayatta kalamazdı. Inessa'nın ölümü, Lenin'in ölümcül hastalığını hızlandırdı. [...] 1921'de Inessa'nın cesedini [tifüsten ölmüş olduğu] Kafkasya'dan getirdiklerinde ve cenaze kortejinde yürüdüğümüz sırada Lenin tanınmaz haldeydi. Gözleri kapalı olarak yürüyordu ve her an yere yığılabileceğini düşünüyorduk." Krupskaya ona destek oldu, ama başkalarına cansız görünüyor, yalnızca cenazeye daha da yaklaşmak istiyordu.

Lenin'in 1924'teki ölümü Stalin'e ve diktatör 1953'te ölünceye dek sürecek olan Dehşet dönemine kapı açtı. Siyasetçilerden sanatçılara, Ruslar arasında hem devrim sırasında hem sonrasında pek çok üçlü ilişki yaşandı ve bunun tek nedeni ev kıtlığı değildi. Üçlünün koruyucu özelliklerinin de bunda rolü vardı. Aşırı bir örnekte Boris Pasternak'ın sevgilisi Olga Ivinskaya, Stalin'in hem korktuğu hem de hayran olduğu şairin yerine Sibirya'da dört yıla mahkûm edildi. *Doktor Jivago*'daki Lara'ya model alınan Olga, Pasternak'ın yaşamına geç girdi, ama onun büyük aşkı ve esin kaynağı oldu. Pasternak yine de kumarbaz karısı Zinayda Nikolivna'dan boşanmayı reddetti ve taşradaki daçasında onunla birlikte huzur içinde yaşamayı sürdürdü. Olga serbest bırakılmasından sonra yürüyüş mesafesinde "küçük bir ev" tuttu. Tuhaftır ki iki kadının gerçekleri söyleyen bu adama bağlılıkları onları hem tehlikeye sokmuş, hem de korumuştur. Geleneksel düzenleme –büyük adam, karısı ve metresi– dinleme aygıtları sayesinde bu ilişki hakkında bizim öğrenebileceğimizden çok daha fazlasını bilen KGB'yi yatıştırmış olabilir.

Stalinizm döneminde özel yaşama dair gerçekler hâlâ bulanıktır. Ama Vincent Canby'nin *New York Times*'ta "sesiz film operası" diye nitelediği *Yatak ve Kanepe*, basit gerçeği yansıtır. İlk olarak 1927'de çekilen filmde, Sovyet sinemasının tüm geleneklerini göz ardı edilmişti. Minimalist müzik ve şarkı sözleriyle bu oyun, New York'un uzun ve kasvetli 1996 kışının sürprizi oldu. Üç kişilik kadro, inşaat işçisi Kolya, karısı Ludmilla ve Kolya'nın eski askerlik arkadaşı olan, başka bir yer bulamadığı için onların Moskova'daki tek odalık dairelerine taşınan Volodya'dan oluşur. Volodya kanepede uyumaktadır. Kolya bir iş için kentten ayrılır, ama döndüğünde karısıyla arkadaşını yatakta bulur. Öfkeyle evden fırlayıp gider, ama çok geçmeden geri gelerek boş kanepede uykuya dalar.

Sanki kendi aklı olan bir radyo, "İnsan şehvetli bir varlıktır," diye cızırdar. En azından kadın öyledir ve Ludmilla iki erkeğe birden sahip olmaya karar verir. Ama ardından dostlukları yeniden başlar; bundan sonra kimin yatakta, kimin kanepede yatacağı tahmine kalmıştır. Sonunda Ludmilla erkeklerin birinden hamile kalır, ama ikisi de kürtaj yaptırması için ısrar eder. Ludmilla bebeği doğurma-

ya karar verir ve satranç oynamakta olan Kolya'yla Volodya onun çıkıp gittiğini güç bela fark ederler. İki babayla yetişecek çocuğunu doğurmak üzere geri geleceğini bilmektedirler. Bizler gösteriye işte bu noktada katıldık.

23

TORY'LERDE ÜÇLÜ AŞK

Radclyffe Hall, Mabel Batten ve Una Troubridge; Amiral ve Edwina Mountbatten ile Pandit Nehru; Harold ve Dorothy MacMillan ile Bob Boothby

Sadık olmak genellikle öteki kişiyi zincire vurmaktır.
SASCHA GUITRY

Britanya siyasetinde *Tory*, Muhafazakâr Parti'nin üyesi anlamına gelir. Küçük harfle *tory*, egemen çevrenin iyi bir aileden gelen üyesi anlamında da kullanılır. İster büyük harfle yazılsın ister küçük harfle, Tory'ler üçlü ilişkiye oldukça sıcak bakmış ve kibarlıkla edepsizliği eşit düzeyde sergilemişlerdir. Burada en gözde örneklerden birkaçını vereceğiz.

"BİZ ÜÇÜMÜZ"

Rivayete göre sinema dünyasının kodamanlarından Sam Goldwyn, Radclyffe Hall'un *The Well of Loneliness* (Yalnızlık Kuyusu) adlı kitabını filme çekmek istemiş. Yardımcılarından biri, baş karakterin lezbiyen olduğunu söyleyerek itiraz etmiş. "Ne olmuş yani?" demiş Goldwyn, "Biz de onu Amerikalı yaparız." Victoria döneminde, 1880'de doğan ve kendisine "John" denmesini isteyen Hall –cinsellikten başka şeylerde– tam bir İngiliz tory'siydi. Siyasi görüşlerinde muhafazakâr bir kadın, İtalya'nın eski kiliselerini ziyaret eden dindar bir Katolik ve hizmetkârlarından yakınan bir ev sahibesiydi. Doğuştan geldiğini hissettiği lezbiyenliğini, kendisine sık sık sorun çıkaran bir engel olarak görüyordu. Yine de döneminde yasaklanan 1928 tarihli romanı, kadınlar arasındaki aşka anlayışlı yaklaşımıyla bir dönüm noktası oldu. Hall'un yapıtını "Biz

Üçümüz"e adaması, yayımlanmasını izleyen öfkeli tepki ve mahkeme savaşı sırasında genellikle unutulmuştur.

Radclyffe Hall, babasının evi genç yaşta terk etmiş olmasına rağmen onun adını, yeteneklerini, öfkesini ve hercailiğini miras almıştı. Astımlı çocuk İtalyan bir üvey baba ve hayat arkadaşı Una Troubridge'in "beyinsiz, kibirli [ve] bencil" diye nitelediği annesi tarafından büyütüldü; John onların duygusal ve fiziksel tacizine maruz kaldı. Gelişigüzel bir eğitim aldı. Yine de doğaya, müziğe ve sanata güçlü bir ilgi geliştirdi. Sonraları mükemmel bir binici olacak ve gösteri köpekleri yetiştirecekti. Uzun boylu, ince, açık tenli, erkeksi tavırlı John, Yerli Amerikalı kanına işaret eden keskin profiliyle, Jane Austen romanlarından çıkma bir avcı havasına sahipti. On sekizindeyken gerçek babasından bir vakıf fonu miras aldı. O dönemlerde şarkı bestelemeye başlamıştı bile, 1907 civarındaysa şarkı sözlerini şiire dönüştürmeye başladı. Erkek hayranları arasında dönme Tory ve üçlü erbabı Wilfred Scawen Blunt da vardı, ilk ciddi sevgilisi (Ladyle denen) Mabel Batten bu konuda onu teşvik ediyordu.

Elli yaşında bir büyükanne olan Ladye, pek çok resmi yapılmış ve fotoğrafı çekilmiş güzel bir kadındı. Percy Grainger'ın müziğini destekleyen kalburüstü bir amatör şarkıcı olan Ladye yüksek sosyetedendi ve her iki cinsiyetten de iltifat görmeye alışkındı. Sigara içmeyi ve küfretmeyi seven toy Hall'u kültürlü kanatlarının altına aldı. Çömezini Katolik yaptı; ileride oluşacak iki üçlünün mezhebi de bu olacaktı. İki kadın yurtdışı seyahatlerine birlikte çıkıyor, ama İngiltere'de dış görünüşü dikkatle koruyorlardı. Ladye'nin ileri yaştaki kocası "Johnnie"yi çok seviyordu; son hastalığında onun yanında olmasını istedi ve karısı sevgi ve koruma bulduğu için rahatlamış olarak öldü. Ladye bohem, rahatına düşkün kadın rolünü üstlenirken, John daha genç yaşta olmasına rağmen onun pragmatik kocası oldu.

Ladye 1913'te geçirdiği araba kazasından sonra yarı yatalak kaldı. Gözü arada bir başka yerlere kayan John kendini hayat arkadaşının bakımına adadı. Savaş ikisini de maddi sıkıntıya soktu. 1915'te, genç ve güzel bir anne ve bir amiralin karısı olan Lady Una Troubridge girdi sahneye. Kendini "derin bir bunalımda ve son

derece yalnız" hisseden Una gittiği bir çay davetinde, kuzeni Ladye'yle John'a rastladı. "Çok yakışıklı bir genç erkek" gibi görünen John, kafese kapatılmış bir kartalı hatırlatıyordu Una'ya. Bu yabancının yaşamına daldı. John kendini Ladye'nin bakımına adamış olduğundan, tek olası düzenleme bir üçlü ilişkiydi.

John'ın sıra dışı talepleri vardı, örneğin süs balığının her gün banyo küvetinde egzersiz yapmasına izin verilmesinde ısrar ediyordu. Ladye'nin Mayıs 1916'da ölmesinin ardından, John'ın acayiplikleri verimli iş alışkanlıklarına dönüşmeye başladı. John'ın, Ladye'nin "mezarın ötesinde yeniden birleşme" arzusuna uyması, ilişkiyi sona erdirmek yerine güçlendirdi. Vargücüyle Ladye'nin ruhunu aramaya ve Psişik Araştırmalar Birliği için bildiriler hazırlamaya koyuldu. Savaş ve milyonlarca insanın katledilmesi Spiritüalizm'in gelişmesine olanak sağlamıştı, ama Ladye'nin hayaletinden daha sık çağrılan ya da danışılan başka bir hayalet herhalde yoktu.

Bir medyum Ladye için John'a, "Una'nın etkisinin olumlu olduğunu düşünüyor ve onun seninle birlikte olduğunu düşünmekten hoşlanıyor," diyecekti. Ancak Ladye, John konusunda fazlasıyla sahipleniciydi; 1936 gibi ileri bir tarihte ona hâlâ "benim Jonathan'ım" diyor ve mobilyaları kendisinin düzenlemesinde ısrar ettiği "bizim evimiz"den bahsediyordu. Oturumlar sırasında günlük meseleler hakkında konuşuyordu. Una, John'ın çok sevdiği uzun saçlarını kestirmeden önce Ladye'nin ruhundan izin almak zorunda kaldı. Bir başka oturumda Una, Ladye'ye Johnie'yle kendisinin ilgilenmesinin uygun olup olmadığını sorduğunda medyumdan şu yanıtı aldı: "Evet diyor, bunu istiyor, onun sorumluluğunu sana veriyor." Ladye hayatta olan iki kadını, "ikisinin de iyi çocuklar" olduğuna temin ediyordu.

Ladye'nin her zaman yanlarında olan varlığının yardımıyla, Trobridge'le Hall arasındaki ilişkinin derinleşmesi sonuçta edebi başarıya yol açtı. Zaman zaman şiirler de yazan Hall, 1920'lerde üretken ve başarılı bir romancı oldu. *Adam's Breed* (Adem'in Soyu) adlı kitabı prestijli ödüller kazandı. Hall'un romanlarının her birinde yinelenen ithaf merak uyandırıyor, ama yazar yorum yapmayı reddediyordu. Sonunda Una Troubridge şu açıklamayı yaptı: "İthafta sözü edilen Biz Üçümüz, ilk düzyazı çabalarını teşvik

etmiş olan Ladye, [...] yeteneğine memnuniyetle yaptığım mütevazı hizmetlerimi takdir etmek istediği bendeniz ve [...] Radclyffe Hall'dur."

Yetenekli bir heykeltıraş olan Troubridge, hayat arkadaşını dünyasının merkezine oturttu. John'ın mektuplarını yeniden yazıyor, romanlarının taslaklarını tekrar tekrar yüksek sesle okuyor ve yazım hatalarını düzeltiyordu. Kendini kıyasıya eleştiren bir egoya destek veriyordu. Hall'un *Yalnızlık Kuyusu*'nu yazmadan önce danıştığı Troubridge, kalbinin sesini dinlemesini ve gerçeği yayımlamasını öğütledi ona. İleri yaşta bir kadınla daha genç bir kadın arasındaki aşk ilişkisini ele alan bu otobiyografik roman hiç de açık ve net değildi, ama bir müstehcenlik davasına konu oldu. Virgina Woolf, George Bernard Shaw ve H. G. Well gibi kişilerin desteğine rağmen Britanya'da yasaklandı.

Basın kitabı lanetledi. *Sunday Express*'in başyazısında tipik bir biçimde şöyle deniyordu: "Sağlıklı bir oğlana ya da sağlıklı bir kıza bu romanı vermektense prüsik asit vermeyi yeğlerim." *Yalnızlık Kuyusu* bir klasik olmasına rağmen, edebi niteliklerinden çok, lezbiyenlik ve genel olarak cinsel çeşitlilik konusunda tutumların değişmesine katkıda bulunmasıyla hatırlanır. D. H. Lawrence gibi, Radclyffe Hall da daha güçlü ve aklı başında bir partnerden destek alıp, özel bir duygu kuyusundan beslenerek yazardı. Yine Lawrence gibi, umarsızca romantikti ve ilişkisinin içinde sarıp sarmalayabildiği son bir büyük tutku yaşamış olmasına şaşmamalıyız.

1934'te, güney Fransa'da hastalanmış olan John'ın hemşireliğini yapan Evgenya Souline adlı otuz yaşındaki bir Rus göçmeni, hayatının geri kalan dokuz yılının büyük bölümü boyunca sürecek bir aşk krizine soktu yazarı. John'la ikisinin kendi başlarına bir bütün olduklarına inanan Una çok şaşırdı. Uzun bir süre Ladye'nin hayaletiyle birlikte yaşamıştı, ama Ladye de yine üst sınıftan bir İngiliz kadınıydı. Ölmüş bir Kazak generalinin bu tuhaf görünümlü mülteci kızı, "dürtülere ve şiddetli yüzeysel duygulara sahip bir yaratık [...] bir vahşi" idi. Aynı zamanda, bu ilişkinin üyelerinden daha gericiydi, John'ın yazılarına karşı kayıtsızdı ve herhangi bir delice kaprisin peşinden koşabilecek bir ayyaştı. Yine de yeni bir üçlü gelişti, ancak kimin kimle yattığı konusunda bir değişiklik oldu.

Evgenya'nın bakire olması, ya da bakire olduğunu öne sürmesi John'ı heyecanlandırıyordu. Tek bir partner John'ı uzun süre elinde tutamazdı, ama iki kadının birleşmiş ilgisi onu yeterince meşgul ediyordu.

John Evgenya'yı, Una'yla ikisinin onu sevdiklerine ve Paris'te olduğu zamanlarda özlediklerine temin etti. Ama son söz yukarıdan gelecekti. Seanslardan birinde medyum, Ladye'nin mesajını iletti: "Una'ya ona yardım ettiğimi söyle. İkisine de yardım ettim [...] ve üçüncümüze de yardım ediyorum."

Elli dört yaşındaki John, soğuk havanın daha da ağırlaştırdığı akciğer sorunları yaşayan Evgenya'ya hastabakıcılık etti. Una'nın desteğini almıştı; ya da Una'nın ifadesiyle, "Ortak enerjimizi bu amaca [Evgenya'nın sağlığına] yöneltmemiz konusundaki kararlılığına tüm kalbimle katıldım." 1936'dan itibaren kışlarını İtalya'da geçirdiler ve faşizmin kendini dünyaya kapatmış babası Gabriele D'Annuzio'nun huzuruna kabul edildiler. Kimi zaman on beş kişiye yetecek büyüklükte mavi bir otobüsle seyahat ediyorlardı. Onlar geçerken bölge halkı, bagaja yığılmış bir bavul dağıyla seyahat eden üç kadına ve iri köpeklerine tezahürat yapıyordu.

Una soyluca bir kendini adamayla, ona emanet edilmiş "ortam yaşamlar"la ilgileniyordu. 1939'da II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesinden sonra, kış aylarını İngiltere'de geçirmek zorunda kaldılar. Evgenya "savaştan şahsi bir hakaret olarak nefret ediyordu." John ise kansere yakalanmıştı. Una, daha genç arkadaşlarının yanına kaçmış olan Evgenya'ya düzenli olarak hastalığın seyrini bildiriyor ve hastanın moralini düzeltmek için ona okuyabileceği mektuplar ve telgraflar göndermesini istiyordu. John'ın 1943'teki ölümünden sonra Una, birlikte yaşadıkları yirmi sekiz yılın hiç de kolay geçmediğini söyleyecekti, ama "John'ın değişkenliği sonsuz ve her zaman ilgi çekiciydi."

Evgenya Souline evlendi. 1963'te ölen Una Troubridge ise mezar taşına, adının altına şu sözlerin yazılmasını istedi: "Radclyffe Hall'un arkadaşı."

BATAN GÜNEŞ

1901'de, yani Victoria'nın uzun hükümdarlık döneminin sonunda Ashley soyadıyla doğan Edwina Mountbatten, uluslararası bir finansçı olan Alman-Yahudi büyükbabası Ernest Cassel'ın büyük servetinin tek mirasçısıydı. Edwina'nın annesi genç yaşta ölmüş, iradesi zayıf olan babası ise dikkafalı kızının ne isterse yapmasına izin vermişti. Hızlı arabalara ve kaçamaklara düşkün, pervasız bir sosyete kızı olan Edwina'nın etkili bir siyasetçi ve hayırsever haline gelişi, Britanya'nın Hindistan'daki son genel valisi olan Lord Louis (Dickie) Mountbatten'la evlenmesiyle başlayan ve biri Cavaharlal Nehru'yla olmak üzere, uzun süreli iki üçlü ilişkiyle devam eden bir öyküdür. Edwina'nın aşk yaşamı, Hindistan'ın bağımsız bir ulus olarak doğuşundan ayrılmaz bir hal almıştır.

Ernest Cassel Londra'ya 1870'de, şirket hisselerini satan Friedrich Engels'in Karl Marx'a destek olmak üzere kente yerleştiği sıralarda geldi. *Das Kapital*'den fırlamış bir örnek gibi olan Cassel kendini para kazanmaya ve üst sınıftan müşterilerine iyilik yapmaya adadı. Victoria'nın küçümsediği hovarda Galler Prensi'nin yakın dostu oldu ve onun borçlarını ödedi. Prens de bu iyiliğe karşılık, VII. Edward olduğunda ikisini de daha fazla zengin edecek bilgiler verdi ona. Silah sanayisinin modernleşmesine katkıda bulunan finansçı, kralın özel danışmanı oldu ve Alman kayseriyle ikisine aracılık yaptı. Kendisi en yüksek çevrelerde tam bir kabul görmese de, torunu konaklarda doğmuş kişiler tarafından kabul edilecekti.

Sir Ernest, Edwina'nın mürebbiyelerle ve acımasız bir üvey anneyle geçen çocukluğunda sevgi eksikliği hissetmişti. Kızın yetiştirilmesini kendisi üstlendi, ona tüm sevgisini verdi ve incecik, sarı saçlı, iri mavi gözlü Edwina klasik bir İngiliz güzeline dönüştü. On sekiz yaşında sosyeteye girdi; basın tarafından "En Zengin Vâris" diye nitelenen Edwina hiçbir zaman uzun süreliğine halkın gözünden uzak kalmadı. Genç vâris 1921 yılında, mali durumu pek de iyi olmayan yirmi bir yaşındaki donanma yüzbaşısı Louis Mountbatten'la tanıştı. Ancak Mountbatten Victoria'nın torununun oğluydu ve Avrupa'nın neredeyse tüm soylularıyla akrabaydı; daha da önemlisi, sonraki Galler prensinin (boşanmış Wallis Simspson'la evlenebilmek için tahttan feragat edecek VIII. Edward) ve onun ile-

ride VI. George adıyla tahta çıkacak kardeşinin kuzeniydi. Herkesin kullandığı adla Dickie, uzun boylu, ince, güçlü bir kartal burnu ve dalgalı saçları olan bir gençti. Babasının Alman kökenli olması nedeniyle Denizcilik Bakanlığı'ndan istifa etmesi çocukluğunun tadını kaçırmıştı. Tıpkı Edwina gibi konuşkan ve cana yakın, ama beceriksiz olan Dickie'nin de kanıtlaması gereken şeyler vardı.

Hem Edwina'nın dedesi hem de Dickie'nin babası 1921'de öldü. Bu duygudaşlık gizlice nişanlanmaya yöneltti genç çifti. Dickie, hayran olduğu annesinin kendi babasında bulduğu gibi, "mükemmel bir müttefik" bulduğunu düşünüyordu. Edwina'nın mirası onu duraksatıyordu, çünkü kesenin ipleri karısının elinde olacaktı, Edwina'yı çekense Dickie'nin statüsüydü. Dickie ilişkileri düzeltme amaçlı Hindistan gezisinde Galler prensine eşlik ettiği için evlilikleri gecikti, ama 1922'de düğün yapıldığında, basının deyişiyle yüzyılın evliliğini görmek isteyen on bin kişilik kalabalığı polis zaptetmek zorunda kalacaktı. Dickie karısına, halası olan idam edilmiş çariçe Aleksandra'ya ait mineli bir Rus yumurtası verdi, Edwina ise ona bir Rolls-Royce armağan etti. Balayında aile mülklerini ve Avrupa'daki kraliyet soyundan akrabalarını ziyaret ettiler. Edwina'nın biyografisini yazmış olan Janet Morgan'ın yorumuna göre, "Daha ikinci günlerinden itibaren, Mountbatten çiftinin özel yaşamı ve halk önündeki görüntüleri bir ve aynı olmaya başlamıştı."

Dickie de, Edwina da erdendi, ama cesurca vâris yaratma işine koyuldular. New York'a gittiklerinde gemilerini bir gazeteci ordusu karşıladı. Douglas Fairbanks ve Mary Pickford'la birlikte sinemaya gittiler ve Beysbol Şampiyonası'nda Babe Ruth ellerini sıktı. Özel trenle Kaliforniya'ya doğru yola çıktılar, yolda onlarla röportaj yapılmadığı zamanlarda gezilecek yerleri gördüler. Pasadena istasyonunda yeni evlileri Charlie Chaplin karşıladı ve Hollywood'da Cecil B. DeMille, çifte en son filminin setlerini gezdirdi. Yeni evliler için Amerika, Paul Whiteman topluluğunun müziği eşliğinde sürekli dönen bir resepsiyonlar atlıkarıncasına dönüşmüştü. Edwina'nın tarzı, yirmili yılların hızına uyuyordu.

Çocukluğunda gördüğü sevgi ve bu masal gibi balayı Edwina'yı şımartmıştı. İki kız çocuk doğurdu, ama sonra onları dadılara devredip tamamen unuttu. Dickie teknik okullara gidip (tek parçalı iç

çamaşırı dahil) çeşitli araçlar icat ederek donanmadaki kariyerinin peşinden koşarken, Edwina –sürat teknelerinde ya da güçlü arabalarda– can sıkıntısı korkusundan kaçmaya çalışıyordu. Dickie'nin deneyimsizliği Edwina'yı yatakta gerginleştirmişti. Ama yatmak için seçeceği öteki erkekler kocasının kopyası olacaktı. Morgan, Edwina'nın âşıklarını "yakışıklı, enerjik ve iyi bağlantıları olan" erkekler diye tarif eder.

Edwina ilk ciddi ilişkisini, parlak değilse de iyi bir polo oyuncusu olarak görülen, Laddie Sanford adında Amerikalı bir zamparayla yaşadı. Çok geçmeden, Mountbatten'ların normal Londra turlarına onu da dahil etti: öğlen yemeği, çay, akşam yemeği ve tiyatro, sonra Dickie'nin eve dönüşü. Edwina'yla Laddie geç saatlere kadar gece kulüplerinde kalıyorlardı. Edwina'nın kendine seçtiği yakın kadın arkadaş ise, kısa kıvırcık saçları hariç ona çok benzeyen Jeanie Norton oldu. Birlikte, 1926'daki Britanya Genel Grevi'nin dağıtılmasına yardımcı olmak üzere Lord Beaverbrook'un *Daily Express*'inde saatlerce telefon santralinde çalıştılar. Beaverbrook, film yapımcısı kocasının onayıyla Jeanie'nin âşığı oldu. Grevin bir Komünist komplosu olduğuna inanan Dickie, kendisine kulak veren herkese eşiyle böbürleniyordu.

Edwina'nın aşk yaşamı giderek karmaşıklaştı. Dickie Malta'daki donanma üssünde göreve başladığında, o Londra'da kaldı. Şu meşhur hayır demeyi beceremeyen kızlardandı. Servetine göz koyan pek çok erkek, Dickie'den boşanıp kendisiyle evlenmesi için ona yalvarıyordu. Zayıflayıp süzülen Edwina, baş ağrısı ve baş dönmesi nöbetlerine tutuldu. Bir arkadaşı, uşağın bir ziyaretçiyi sabah odasına, ikinciyiyse kütüphaneye aldıktan sonra, "Peki ama öteki beyefendiyi neredeye alayım?" diye sorduğunu anlatacaktı. Edwina, bir Noël Coward oyunundaki karakterlerden biri olabilirdi.

Jeannie nihayet her şeyi anlattığında Dickie kendini suçladı. Galler prensinin onu basiretli davranarak evliliğini sürdürmeye ve karısının âşıklarını kabul etmeye teşvik etmesi ironiktir. "Keşke gençliğimde bir sürü yaban otu yolmuş olsaydım," diye itiraf edecekti Dickie karısına; "o zaman seni, korkarım şimdi heyecanlandıramadığım kadar heyecanlandırabilirdim." Caz Çağı çocuğu olan Edwina hız kesmeyi ya da tedbirli davranmayı reddetti. CBS'ten

William Paley'yle, sonraları orkestra şefi Sir Malcolm Sergeant'la ve bir keresinde de basının iddiasına göre Paul Robeson'la romantik ilişkisi oldu. *People*'ın Pazar ekinin büyük Amerikalı şarkıcıya verdiği adla şu "siyah adam" hakkındaki haber konusunda kral, Mountbatten çiftine dava açmalarını tavsiye etti ve avukatları mahkemede açık bir özür elde ettiler.

Edwina ilişkilerini Karayipler'e taşıdı. 1931'de İngiltere'ye döndüğünde evde bir kriz yaşandı, ama Mountbatten çiftinin kesinlikle ayrı yatak odalarında ve düzgün tiplerle yatmakta anlaşmalarıyla kriz atlatıldı. Laddie'yle barışan Dickie, takımlarının polo sahasında karşılaşmasını önerdi. Ne var ki Laddie'nin yerini, "sesi kısılmış Dickie" diye betimlenen Bunny Phillips almıştı. Uzun boylu, ince ve yakışıklı bir erkek olan Bunny muhafiz subayıydı. Çok geçmeden çocuklar onu Edwina'nın özel dairesinde kahvaltı ederken görmeye alıştılar ve Bunny böylece Mountbatten çiftinin yaşamına sorunsuzca yerleşti. Bu üçlü, Dickie'nin bir kız arkadaş bulmasıyla bir dörtlüye dönüşecekti.

Yirmili yaşlarının ortasında olan Yola Letellier, şık, uzun bacaklı ve mavi gözlü bir kadındı. Kendisinden çok yaşlı ve zengin bir adamla evlenmişti; Colette'in, aynı adla müzikal filmi de yapılan *Gigi* adlı romanında ayrıntılı olarak anlattığı bir öyküdür bu. Dickie'yle 1932'de tanışan Yola'nın onu heyecan verici bulması Edwina'yı öfkeden küplere bindirdi. Ama çok geçmeden onu takdir etmeye başladı. Kocasına, "Senin kız çok tatlı," diye yazacaktı, "ondan hoşlanıyorum ve gayet iyi anlaştık; şu anda zamk gibi birbirimize yapışmış durumdayız ve onun evinde birlikte öğlen yemeği yiyoruz." İki kadının çok iyi anlaşmaları nedeniyle, sevgili oldukları dedikoduları çıktı. Her halükârda, Dickie sonraki otuz beş yıl boyunca Yola'yla yattı. Edwina'nın yanında da genellikle Bunny vardı; Bunny'nin Dickie'yle yelken yapmaya ya da polo oynamaya gitmediği zamanlarda elbet. Dickie'yle Bunny'nin biseksüel oldukları da söyleniyordu.

Noël Coward Mountbatten çiftine, *Hands Across the Sea*'de onlarla dalga geçecek kadar yakındı; onur konuklarının büyük bir kabalıkla göz ardı edildiği tek perdelik bir kokteyl partisinden oluşan bir oyundur bu. *Private Lives*'ta ise Coward, belki de Mountbatten

çiftini düşünerek yabancılaşma konusunda bir yorumda bulunur. Bir zamanlar evli ama artık boşanmış olan Amanda ve Elyot, yeni eşleriyle balayındayken Riviera'daki gösterişli bir otelde karşılaşırlar. Her ikisi de benmerkezci olduklarından, birbirlerinden bile gizli yaşamlar sürmüşlerdir. İlk olarak Coward'la Gertrude Lawrence'ın oynadıkları karakterler düşünmeden hazırcevap sözlerle konuşurlar ve çok seyahat etmiş olmalarına rağmen, yeni eşlerini de içeren dış dünyayı hor görürler. Sıkıcı, kibar ve sahte bir evlilik sürdürmeyi beklemektedirler.

Medeni bir Noël Coward saptırmasıyla, hem Bunny hem de Yola geniş Mountbatten ailesinin birer parçası oldular. İngiltere'deyken taşradaki malikâneleri Broadlands'e yerleşiyorlar, Mountbatten'lar da Paris'te Letellier'lerin yanında kalıyordu. Malta'da yaşayan Dickie, Edwina'nın ziyaretlerinden zevk alıyordu ve bu ziyaretler sırasında donanma subaylarının hatırına birbirine bağlı çift rolü oynuyorlardı. Edwina, Yola ve Bunny birbirlerinden ayrılmaz olmuştu ve Temmuz 1935'te küçük filosu Riviera'ya geldiğinde Dickie'yle buluştular. Neşeli dörtlü, Mountbatten çiftinin on üçüncü evlilik yıldönümünü birlikte kutladı. Tek sorun, yaz aylarında kızları Macaristan'da bırakmış olan Edwina'nın, nerede kaldıklarını unutmasıyla yaşandı. Kızların ince giysilerle idare etmelerinin mümkün olmayacağı Kasım ayına gelindiğinde, Yola'yla birlikte onları buldular.

Dörtlü büyük oranda, Edwina'nın deyimiyle "ortak yaşam" sürüyordu. Savaş sırasında iki erkek yakınlaştı ve Bunny, "Edwina sevişmeyi sıkıcı buluyordu," diye içini döktü Dickie'ye. Janet Morgan'a göre Edwina'nın gençliğindeki çokeşliliği, kadınlardan beklenen edilgenliğe karşı bir isyandı. Almanların Londra'ya hava saldırısı başladığında, Kızılhaç'ta yetkili bir konuma getirilen Edwina idarecilikte harikalar yarattı. Yaralı sivillere tıbbi bakım ve barınak, askerlereyse yün giysiler sağlamak için gece gündüz çalıştı. Bombalara hiç aldırmadan arabasını harap haldeki sokaklarda sürdü ve hiçbir şeyin görevine engel olmasına izin vermedi. Enerji ve otorite bakımından, hık demiş babasının burnundan düşmüştü.

Dickie'nin savaş kariyeri, Kaptan Horatio Hornblower'ın maceralarını hatırlatır. Komutasındaki destroyer Akdeniz'de düşman

tarafından batırılmış ve pek çok adam kaybolmuştu. *Kelly* battığında Dickie, enkaza tutunarak hayatta kalanlardan üç kere tezahürat yapmalarını istedi! Edwina'ya duyduğu hayranlık hiçbir zaman azalmıyor ve onun kendisine uygun tek eş olduğunda ısrar ediyordu. 1941'de ona şu açıklamayı yaptı: "Tavşan'ı [Bunny], sana aldırış etmediğim için değil, seni mutlu olmanı isteyecek kadar çok sevdiğim, onu tüm arkadaşlarından daha fazla beğendiğim ve aslında benden daha iyi olduğundan hiç kuşku duymadığım için teşvik ediyorum."

Churchill'in gözdelerinden olan Mountbatten, 1943'e gelindiğinde Güneydoğu Asya Yüksek Müttefik Komutanı olmuştu. Bu bölgenin Japon egemenliğinden kurtarılmasında çok önemli bir rol oynayacaktı. Diplomatik kuryesine, kendisiyle birlikte savaşan Bunny'nin Edwina'ya yazdığı mektupları da eklemeyi hiçbir zaman ihmal etmedi. 1944'te Edwina'ya, yıllardır kendisinin de en yakın arkadaşı olan sevgilisinden neredeyse gözyaşları içinde ayrıldığını yazdı. Mektubu, "Hiç değişmeyen ama sana bağlı kalan Dickie'n," diye imzaladı. Bunny evlenmeye karar verdiğinde Mountbatten çifti çok sarsıldı. Tıbbi bir birimi denetlemekte olan Edwina o yıl kendini Paris'te buldu. O da, Dickie de, 1941'den beri Yola'dan haber almamışlardı; General Eisenhower'ın kumandanlık arabasını ödünç alan Edwina, kocasının metresini bulup ona bir mektup iletmeyi başardı. Üçü yaşamları boyunca yakınlıklarını sürdüreceklerdi.

Mountbatten Eylül 1945'te Singapur'da Japonları teslim aldı. Edwina'nın tüm Güney Pasifik'e yayılmış kamplardaki perişan savaş esirlerini uçakla kurtarma görevi tehlikeliydi ama etkili oldu. Hızla harekete geçerek binlerce yaşamı kurtardı. Ama Mountbatten'ların savaş maceraları, iktidarın Hint devletine aktarılması için gerekli düzenlemeleri yapmak üzere 1947'de Hindistan'a Britanya genel valisi ve eşi olarak atanmalarının sadece başlangıcıydı. İşçi Partili başbakan Clement Attlee bu sürecin on dört ay içinde tamamlanabileceğini umuyordu. Edwina'nın deyişiyle, kendi sınıflarından insanların onları hor görmelerine yol açacak "dehşet verici bir iş"ti bu. Tam yetki talebinde bulunmuş olan yeni genel vali, altkıtayı Müslümanlarla Hindular arasında bölüştürmeyi ka-

bul ederek beş ayda iki ulus yarattı. Ne var ki milyonlarca insan yerinden yurdundan sürüldü, yüz binlercesi de bölünmeyi izleyen katliamlarda ve kıtlıkta öldü. Edwina'nın Kongre Partisi'nin lideri ve Hindistan'ın ilk başbakanı Pandit Nehru'ya âşık olması, Mountbatten'ın yargı gücünü fazlasıyla etkilemiş olabilir mi acaba?

Dickie ülkeye geldiğinde, patlamak üzere olan bir siyasi durumla karşılaştı. Bölücü ayaklanmalar bölgeleri tümüyle mahvetmiş, dini ve etnik gruplar birbirlerinin gırtlağına sarılmıştı. Edwina, görkemi ve entrikalarıyla Bizans'ı hatırlatan bir genel valilik sarayının protokol ve usulüyle karşı karşıya kaldı. Örümcek ağlarını temizleyip, devasa Genel Valilik Konutu'nu orada işi olan herkese açtı; kast ve nüfuz ticareti yasaklandı. Edwina öğlen yemeklerini havuz başında yiyor, ama geriye kalan tüm zamanlarda sürekli çalışıyor, resepsiyonlar veriyor, her kesimden kadın ve erkeklerle konuşuyordu. Bunlar arasında en önemlisi, Nehru'yla gayri resmi sohbetleriydi.

Ellilerinde, yakışıklı, formu yerinde, şık bir dul olan Nehru, giymesi zorunlu olan ev tuniğinin düğme deliğine taze bir gül iliştirirdi. Delhi'de sıcaklığın 43 dereceye ulaştığı Mayıs ayını, Mountbatten çiftiyle ve onların birkaç güvenilir yardımcısıyla birlikte, genel valinin Simla'daki yazlık konutunda geçirdi. Dur durak bilmeyen konferansların ve rivayete göre Nehru'nun Edwina'yla bahçede yaptığı yürüyüşlerin sonucu, Hindistan'la Pakistan'ın Britanya Uluslar Topluluğu'nda kalmaları ve hemen bağımsızlıklarını kazanmaları üzerinde anlaşmaya varılması oldu. Ağustos ayında, yarım milyon kişilik bir kalabalığın katıldığı bir törenle yönetimin devredilmesinden sonra, iç savaş, kıtlık, hastalık ve Gandhi suikastıyla geçecek bir yıl boyunca Mountbatten, genel vali olarak Hindistan'da kaldı. Edwina çoğu zaman Nehru'yla birlikte, mültecilerin doyurulması ve giydirilmesi için durmak bilmeden çalıştı.

Ayrılma zamanı geldiğinde, ilk başta Hindistan'da görev yapmakta duraksamış olan Edwina hem bu ülkeye hem de liderine âşık olmuştu. Edwina'nın ülkeden ayrılmasından bir hafta önce, Nehru'yla ikisi şafak vakti Simla'nın yukarısındaki dağlarda at gezisine çıktılar. İkisi de orta yaşlı ve dünya yorgunuydu, ama özünde ikisi de romantikti. Ardından, aralarında anlaşmaya vardıklarında Edwina ona şunları yazacaktı: "Yaptığımız ya da hissettiğimiz

hiçbir şeyin seninle işin ya da benimle işim arasına girmesine asla izin verilmeyecek – çünkü bu her şeyi bozar." Edwina ayrılırken, azla yetinmeye ant içmiş bu adama kendi kişisel hazinelerini verdi; bunların arasında, annesinin babasına hediye etmiş olduğu bir Aziz Christopher madalyonu da vardı. Nehru, Edwina'nın kendini daha önce hiç düşünmediği bir biçimde açabilmesini sağlamıştı.

Edwina İngiltere'ye döndükten sonra Nehru'ya her gün ya diplomatik kurye yoluyla mektup gönderdi ya da telefon etti. Hindistan'da telefon operatörleri konuşmalarını dinlediğinden, dedikodu hızla yayıldı. Ama İngiltere'deki ya da (Yola'yı ziyarete gittikleri) Fransa'daki yaşam Edwina'ya gerçekdışı ve yavan geliyordu. Downing Street'te bakan eşleriyle yediği akşam yemeklerinden ve Dickie'nin, birlikte oyun oynayıp gangster filmleri seyrettikleri kraliyet ailesi mensubu akrabalarından hiç hoşlanmıyordu. Nehru'nun romantik kaçışlara daldığı, İngiliz aşk şiirlerinden alıntılar yaptığı ve kendi şiirlerini de eklediği sıcak ama ihtiyatlı mektupları için yaşıyordu. Nehru'nun yakın arkadaşları, dalgınlığının nedenini tahmin ediyorlardı. Edwina'nın ters davrandığı Dickie de bu ilişkinin karısının ruhunu etkilemiş olduğunun farkındaydı.

Nehru sonraki yıllarda Mountbatten çiftini Broadlands'de (1950'lerde sekiz kez) ziyaretetti ve Dickie amirallik görevini sürdürürken Edwina Hindistan'a döndü. Yola'yla üçlü ilişkileri devam ediyordu. Dickie, "Hepimiz yakın arkadaşız, birlikte olmak çok eğlenceli," diye hatırlatıyordu Edwina'ya. Ama iki kıtayı kapsamasına rağmen gücü eksilmeyen yeni bir üçlü oluşmuştu. Ortak bir dostları, Mountbatten çifti ve Nehru için şöyle diyecekti: "Birbirlerine bu derece doğal ve rahat bir yakınlık duyan başka üç insan düşünemiyorum." Mountbatten çiftinin üçlü ilişkilerde başarılı olmasının nedeni, medenilikleri ve romantizm için birbirlerine alan tanımaya hazır olmalarıydı.

Nehru, Edwina'nın "ilk ve tek büyük aşkı" oldu. Bir geziden sonra cebinde Nehru'nun yün eldivenini bulunca çok sevindi. O ülkeyi ve taptığı adamı hatırlatan bu tür şeylere sımsıkı sarılıyordu. Nehru'ya yakın olanlar, Edwina'nın sunduğu emniyetli liman olmadan onun bağımsızlığın ilk yıllarında yaşanan gerilime dayanamayacağına inanıyorlardı. Edwina'nın biyografisini yazmış

olan Richard Hough, "[İlişkilerinin] fiziksel düzeye uzanmadığına inanmak olanaksız," diyor. Güvenilir bir kaynağa dayanarak şunu da ekliyor: "Kuşkusuz Mountbatten'ın kendisi de onların âşık olduklarını biliyordu. Bu durumdan gurur duyuyordu." Gerçekten de Dickie büyük kızına annesi ve Nehru hakkında, "Olabilecek en güzel şekilde birbirlerine düşkünler. [...] Biz çok mutlu bir aile olduk," diyecekti. Mountbatten çiftinin hem kişisel hem de mesleki başarılarının anahtarı, başkalarını aralarına alabilme yeteneğidir. Dickie'nin resmi otobiyografisini yazan Philip Zeigler'ın yorumuna göre, "onları bir arada tutan [...] aileye inanmaları ve benzersiz bir ortaklıkları olduğunu, başkalarının yanında yaşamın asla aynı fırsatları, aynı heyecanı sunamayacağını düşünmeleriydi." Evet, tabii eğer "aile"yi üçüncü ve kimi zaman dördüncü bir kişiyi de içeren bir birim olarak tanımlarsak.

Zeigler, Mountbatten-Nehru ilişkisini şöyle özetler: "[Dickie] böylesine değer verdiği adama [evliliğini] açmaktan mutluluk ve gurur duyuyordu. Bunu bir üçgen, ya da Mountbatten'ı hoşgörülü bir koca olarak nitelemek, ilgili herkesi yüceltmiş bir ilişkiyi küçültmek olur." Edwina'nın 1960'taki ölümünden sonra Dickie karısının Nehru'yla yazışmalarını sakladı ve onlardan her zaman "aşk mektupları" diye bahsetti. Edwina'nın istediği gibi, bedeni denize gömülmek üzere bir fırkateyne bindirildi. Nehru Hindistan'dan bir gemi yollamıştı; Canterbury başpiskoposu konuşmasını yaparken Edwina'nın âşığının kadifeçiçeklerinden çelengi dalgalara atıldı. Dört yıl sonra ölene dek Nehru'yu teselli etmek mümkün olmayacaktı.

Edwina'nın romantikliği, Dickie'nin medeniliği ve Nehru'nun büyük insanseverliği, neredeyse mükemmel bir üçlü ilişkinin kurulmasına katkıda bulunmuştu. Filo amirali olarak uzun süre önce emekliye ayrılmış olan Kont Mountbatten, 1969'da İrlanda kıyıları açıklarındayken yatıyla havaya uçuruldu. Sorumluluğu üstlenen IRA, "Onların hassas, emperyalist kalplerini söküp atacağız," sözleriyle İngiliz halkını uyardı. Fanatikler, aşkı, özellikle de farklı türde olan aşkı anlayamazlar.

TORY REZİLLİĞİ

Noël Coward *ménage à trois*'yı, "kendi davranış kuralları olan seçkin kişiler" diye tanımlar. Onun döneminde üçlü aşk, bugün aynı cinsiyetten kişilerin evlenmesine benzer bir şekilde toplumun evlilik kurallarının ihlali olarak görülürdü. Altmışlı yılların ortalarına dek, yüksek konumlardaki kişilerin üçlüsü gizli tutulur ve korunurdu. 1957'yle 1963 arasında Eisenhower ve Kennedy yönetimleriyle aynı dönemde İngiltere'nin Muhafazakâr Partili başbakanı olan Harold Macmillan, karısı Dorothy Cavendish'i ve onun âşığı, kendisininse en yakın siyasi ortağı olan Bob Boothby'yi içeren otuz yıllık bir üçlü içinde yaşadı. Macmillan kariyerini bitirebilecek bu tutkulu ilişki konusunda diplomatik ihtiyatını korurken, basın da fikrini kendine sakladı. Hükümetinin, başrolünü James Bond'u andıran bir (Rus) casusun oynadığı bir üçlünün ortaya çıkması yüzünden devrilmiş olması ne ironik!

Macmillan'ın İskoç çiftçi kökenli ailesi hem eğitici hem de kârlı bir iş kurmuştu: aynı adı taşıyan bir yayınevi. Bilgili babasının evlendiği irade sahibi Amerikalı kadın, evlatları için yüksek emeller besleyen bir anne olmuştu. 1894'te doğan Harold, seçkin okullardan sonra gönderildiği Oxford'da siyaset hastalığına yakalandı. I. Dünya Savaşı'nda yaralanması nedeniyle hafifçe topallayan müstakbel başbakan bir Lord Byron değildi. Hafifçe gülümser, altın çerçeveli gözlükler takardı, bıyıkları Groucho Marx tarzındaydı ve modası geçmiş kıyafetler giyerdi. Ağırbaşlı Harold 1919'da, dokuzuncu Devonshire dükünün kızı olan on dokuz yaşındaki Lady Dorothy Cavendish'le tanıştı. Ayakları yerden kesilen Harold annesine, "Onu o kadar çok seviyorum ki ne yapacağımı, ne söyleyeceğimi, ne düşüneceğimi bilemiyorum," diye yazacaktı. Dorothy'nin ailesinden bazı kişiler sıradan bir soydan geldiği için Macmillan'a itiraz ettiklerinde, en büyük kızı bir biracılık hanedanına gelin gitmiş olan dük, "Kitap biradan iyidir," diye karşılık verdi.

Dorothy çarpıcı, açıksözlü, sıcak ve canlı bir kızdı. Evliliğinden önceki ara dönemden, "katışıksız zevk – pek çok açıdan hayatımın en mutlu dönemi" diye söz ediyordu. 1921'de Macmillan çiftinin tek oğulları doğdu, çok geçmeden onu üç kız çocuk izledi. Harold 1924'te, büyük oranda karısının cazibesi sayesinde Parlamento'ya

seçildi. Avam Kamarası'nda evlilik yoluyla on altı akrabası olduğunu fark edecekti. Nüfuz sahibi kişilerin geleceğin başbakan adayı olarak gördükleri zarif Robert Boothby'nin yakın müttefiki oldu.

İlk üçgen Harold, Dorothy ve oğlunun evliliği sarsmak için elinden geleni yapan baskıcı anneden oluşuyordu. Çabuk öfkelenen Dorothy bir keresinde kayınvalidesiyle konuştuktan sonra telefonu duvardan söküp çıkarmıştı. Harold'dan ve siyasetten sıkılan Dorothy, caza ve Hemingway'in romanlarına duyduğu sevgiyi paylaştığı Bob Boothby'ye âşık oldu. Soğuk kocasından farklı bir erkekti Bob. İki kişilik Bentley marka bir arabası vardı, yakışıklıydı ve mükemmel bir arkadaştı. Biseksüel olan Bob genç erkekleri, özellikle de yontulmamış türde olanları seçiyordu. Dorothy'yle ilişkisinin trajik ama kaçınılmaz, "Wagner, George Sand, belki bir dereceye kadar Parnell ölçeğinde" olduğunu düşünüyordu.

Boothy ileride, bu ilişkinin kendisine yüksek mevkilerde bir göreve mal olduğunu düşünecekti. Aslında böyle bir işe uygun olamayacak kadar pervasızdı ve bunun yerine, önemli bir radyo şahsiyeti oldu. Macmillan çiftiyle yakınlığı, hayatındaki tek sabit noktaydı. Dorothy'nin tutkusu iki erkeği de kapsıyordu; Bob'a her gün telefon etmesine ve bir süre her gece onunla yatmasına rağmen Harold'ı asla bırakmadı. Bob'a 1930'da doğan son çocuğu Sarah'nın ondan olduğunu ve artık Harold'la yatmadığını söyledi. Ama öteki gayri meşru çocuklara babalık yapmayı rahatça kabul eden Bob, Sarah'nın babası olduğunu inkâr etti. Dertli genç kadın asıl babanın hangisi olduğundan asla emin olamadıysa da, bu rolü Macmillan üstlendi.

Dorothy yetişkinlik yaşamlarının büyük bölümünde Bob'a tutundu. Bob Amerikalı bir vârisle nişanlandığında, bu nişanı bozmak için tüm Avrupa'da onun peşinden koştu. Kuzeni Diana'yla evlendiğinde, Dorothy karısını boşaması için Bob'a baskı yaptı, o da çok geçmeden boşandı. İleride, "Başka birini severken mutlu bir evliliği sürdürmek mümkün değil," diyecekti. Bob Dorothy'nin hem acımasız hem de bencil olduğunu iddia etse de, Harold için mükemmel bir siyasetçi eşi oldu, gerek kampanya yolculuklarında gerekse Downing Street'te geçirdikleri altı yılda her zaman kocasının yanında yer aldı. Bulduğu çözüm, üçünün de "*bir ménage à trois*'

ya girip... durulması" oldu. Karizmadan nasibini almamış olan Macmillan, bir üçlü içinde yaşamanın verdiği güç olmasa herhalde başbakan olamazdı.

Yine de, özellikle duygusal ve cinsel yetersizliğini öne çıkardığı için, bir süre bununla mücadele etti. Lord David Cecil onu çaresizlik içinde, "başını bir tren kompartımanının duvarına vururken" gördüğünü hatırlayacaktı. Ama Harold aksi takdirde Dorothy'yi asla elinde tutamazdı. "Zor olan şeyi yaparak sonunda ödülümü aldım," diye itiraf edecekti. Karısının âşığıyla iyi ilişkilerini sürdürdü ve ona Baron Boothy unvanını verdi. Bir kariyerleri ve çocukları olan karı-koca zamanla yakınlaştılar. 1966'da çıktıkları ikinci balayılarında dostluklarını derinleştirdiler. Dönüşlerinden birkaç gün sonra Dorothy beklenmedik biçimde öldü.

Bu ölüm Harold'la Bob'un aralarındaki sorunları gömüp kederlerini paylaşmalarına yol açtı. Üçlünün ortaya çıkmasının artık hiçbir etkisinin olmayacağı bir zamanda bile iki adam işbirliği yaparak Dorothy'nin tüm mektuplarını yok ettiler. Ama bir çapkını kendini adamış bir âşığa, vasat bir siyasetçiyi de başbakana dönüştüren, Dorothy Cavendish'ti.

"ZENGİNLERE CİCİ KIZLAR"

Bir mizahçı Profumo olayı hakkında şu yorumda bulunmuştur: "Macmillan hayatta olsaydı bunlar yaşanmazdı." Macmillan o dönemde elbette görevdeydi, John Profumo da onun savunma bakanıydı. Bu eski kahraman ve kendini adamış devlet görevlisinin biyografisini yazmaya kimse kalkışmadı. Gelgelelim, Eylül 1963'te Parlamento'ya sunulan *Lord Denning Raporu,* Profumo'yla bağlantılı casusluk skandalının tarihçesini ortaya koydu ve Tory cennetindeki Stephen Ward adlı Yılan hariç, ilgili herkesi aklama çabası sayesinde, müstehcen meseleyle ilgili sonradan yazılmış kitapların hepsinden daha aydınlatıcı oldu. Askeri sırlar çalınmıştı ve birisinin suçu üstlenmesi gerekiyordu. Bir köy papazının zenginlere ve ünlülere kur yapan oğlu Ward da yeterince alt statüden olduğundan, Lord Denning suçu ona yükleyebilirdi.

Olay, yarış atları harası olan Lord Astor'ın devasa evi Cliveden'da verilen bir hafta sonu partisinde başladı. Milord, Cliveden'ı

National Trust'a bağışlamış olmakla birlikte, burada davetler düzenleyerek "en seçkin ve saygın insanları" telekızlarla bir araya getiriyordu. Sosyete osteopatı olarak çalışan, ama sık sık Batı Hint Adaları kulüplerine giderek uyuşturucu ve genç kadınlar bulan Ward getiriyordu bu kızları. Becerikli bir doktor ve portre ressamı olan Ward, Lord Denning'e göre "son derece ahlaksız" bir adam ve daha da kötüsü, Komünizm sempatizanıydı. Asıl işi "zenginlere cici kızlar bulmaktı."

Denning, Lord Astor'ın Ward'a kendi arazisinde bir kulübe verdiğini ve hafta sonlarında Ward'la kızların büyük eve gelerek havuzda yüzüp konuklarla bir araya geldiklerini kabul etmek zorunda kaldı. Ward 1961 yazında, casus olduğu bilinen Sovyet donanma ataşesi Albay Evgeni Ivanof'un arkadaşlığını kazanmakla meşguldü. Bir Pazar günü onu, önceki akşam on dokuz yaşındaki Christine Keeler'ın, aralarında Profumo'yla aktris karısı Valerie Hobson'ın da bulunduğu konuklar tarafından çıplak yüzerken görülmüş olduğu Clivedon'a getirdi. Ward, Christine'i "denizden yükselen Venüs"e benzetecekti. Profumo onunla açıkça flört etmişti.

Ertesi akşam ödülü kapan, baş döndürücü Ivanof oldu. Ama Ward, Keeler'ı Profumo'ya ayarladı ve bakanın evinde (karısının evde olmadığı zamanlarda) geçirilen hafta sonlarını, resmi bir limuzinle yapılan gezintileri ve Savaş Bakanlığı'nın antetli kâğıtlarına düşülen duygusal notları da içeren gizli bir ilişki başladı aralarında. Lord Denning'e göre Ivanof, Christine'in yatak sohbeti aracılığıyla sevgilisinden öğreneceği sırları kendi kulağına fısıldamasını istiyordu. 1992'de, Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra İvanov *Çıplak Casus* adlı bir anı kitabı yazıp bu olayların bir kısmını anlatmıştır. Christine'den, "sadece seks yapmak için kullanılabilecek, işe yaramaz aptal bir sürtük" diye bahseder. Devlet sırlarını ele geçirmek için Profumo'ya şantaj yapmak istemiş, ama Christine'le ilişkisini Kremlin'deki patronlarından saklamak zorunda kalmıştı.

Altmışlı yılların başları, Washington'la Moskova arasında sürekli yinelenen bir irade savaşına tanıklık etti. Berlin krizini Küba füze krizi izledi ve Britanya arada kaldı. 1987 tarihli *An Affair of State* adlı çalışmada, Ward'un Ivanof'u iki taraflı casus ya da en azından dezenformasyon aracı olarak kullanmak amacıyla MI5'le birlikte

çalıştığı ve skandalın MI5'in Ward'u feda edip tüm suçu ona atmasına neden olduğu öne sürülür. Doktor bu dönemde Londra'da hem Christine'le hem ondan da genç olan Mandy Rice-Davies'le birlikte yaşadığından, gerçekten de anahtar kişiydi. Ancak Ward, Ivanof'a ısrarla, kızlarla yatmadığını söyledi: "Hayattan alabilecekleri her şeyi almalarını istiyorum: para, aşk ve mutluluk." Bu durum, James Bond gibi askeri sırları ele geçirmek için kadınları kullanan adamın kafasını karıştırmıştı. İşleri kızıştırmaktan hoşlanan casus, "Bu bir *ménage à trois* mıydı, yoksa iki genç kayıp ruhu doğru yola sokmaya karar vermiş bir beyefendinin hayırseverliği mi?" diye düşünüyordu şaşkınlık içinde.

Ward'un hem toplumsal statüsünü yükseltmek isteyen bir adam, hem de bir dikizci olduğu, özsaygısı düşük olduğu için şeker dağıtarak yüksek yerlerdeki kişilerin gözüne girmeye çalıştığı açıktır. Keeler onun için "cinsel sapık" diyordu; büyük evde verilen partiler hakkında anlattıkları arasında çıplaklık, maskeler, kırbaçlama ve kölelik fantezileri, ayrıca "herkesin bildiği adlarla" cinsel cümbüşler de yer alıyor. 1963'te skandal patlayıp casusluk meselesi işleri iyice kızıştırdığında, Keeler sesinin kesilmesi için Londra'dan sürüldü. Ama kirli çamaşırlar asılana dek emniyette olmayacaktı. İlk başta basından birkaç yüz pound istedi, ama dedikodular yayılınca hikâyesini *News of the World*'a yirmi üç bin pounda satmayı başardı. İtirafların cömertçe ödüllendirildiği dönem başlamıştı. Profumo olayının Britanya'da doğurduğu çağdaş bulvar gazetesi kültüründe Tory'lerin rezilliğinin ortaya çıkarılması ulusal bir eğlence halini aldı.

Ne yazık ki Keeler striptizlik kariyerinde başarılı olamadı ve bugün yoksul bir yaşam sürüyor. Mandy Rice-Davies Amerikalı bir milyonerle evlendi. John Profumo istifa etti ve hayır işleriyle uğraşmaya başladı. Lord Astor depresyona girdi. Moskova'ya geri çağrılan Ivanof'a masa başı işi verildi. Her taraftan saldırıya uğrayan, sabık dostlarının uzak durduğu Ward, pezevenklik suçlamasıyla yargılandı. Bu olayda kişisel onur duygusuna sahip tek kişi olan Ward intihar etti. Bu belayı duyan son kişi olan Başbakan Macmillan istifa etti ve bir sonraki hükümet İşçi Partisi tarafından kuruldu.

Profumo skandalı kitaplara ve şu ana dek tek bir önemli filme esin kaynağı oldu. Britanya'nın *New Leader*'ı bu olay gayet iyi özetliyordu: "bir Sovyet ataşesi [...] Harold Macmillan'ın yönetimindeki Muhafazakâr Parti hükümetinin Savunma Bakanı ile bir fahişeyi paylaşırken, MacMillan'ın kendisi de bir kontun kızını Parlamento'nun Tory üyelerinden biriyle ortaklaşa kullanıyordu. Bir fahişe sosyal açıdan bir kontun kızı kadar doğru bir yatak arkadaşı olmadığından Savunma Bakanı'nın şerefi lekelendi, Macmillan ve Parlamento üyesiyse aristokrasiye terfi ettiler."

Asıl utanç verici olan da bu zaten.

ÜÇLÜ AŞK VE YAHUDİ SOYKIRIMI

Günahkârlar ve Kurtulanlar

Dorothy ve Ezra Pound ile Olga Rudge;
Joseph ve Magda Goebbels ile Lida Baarova;
Oskar ve Emilie Schindler ile Metresler;
Marguerite Duras, Robert Antelme ve Dionys Mascolo;
Isaac Bashevis Singer

Bazıları yemek yapar, bazıları yapmaz. Bazı şeyler değiştirilemez.
EZRA POUND

Sol, üçlü aşkları bulmak için bakılacak mantıklı bir yer ve Tory'lerde medeni üçlüler yok değil, ama gerçekten faşist bir *ménage à trois* olabilir mi? Faşistler sevişirler, ama severler mi? Ya Yahudi Soykırımı'ndan kurtulanlar: savaştan sonra hayata ve erosa uyum sağlamalarında üçlülerin bir rolü olmuş mudur? Bu bölümde, puslu ve bulanık bir alandan birkaç renkli örneği inceleyeceğiz.

FAŞİST ÇILGINLIĞI

Ezra Pound'un modern şiirdeki yeri kadar, bununla ilgisiz olmayan 'acaba deli miydi?' sorusuna da bir hayli mürekkep harcanmıştır. Amerikalı psikiyatrların 1946 tarihli bir panelinde, Pound'un akli durumunun vatana ihanet suçundan yargılanmaya uygun olmadığına karar verildi. Bunun yerine on iki yıl boyunca Washington'daki federal akıl hastanesine, müdürüyle bol bol sohbet edeceği Saint Elizabeth'e kapatıldı. Pound'un yaşamındaki en önemli iki kadının, yani yaklaşık elli yıl boyunca çekişmeli bir üçlü ilişkide yer alan karısı Dorothy Shakespear ile metresi Olga Rudge'ın da akıl sağlıklarının yerinde olup olmadığı aynı derecede geçerli bir soru

olabilir. Pound 1967'de Allen Ginsberg'e, "Yetmişime geldiğimde, deli değil ahmak olduğumun farkına vardım," demiştir.

Pound'la Nazilerin propagandacısı Joseph Goebbels'in, yani manik sağın en ilgi çekici iki şahsiyetinin ortak yönü, ebeveynlerinin üzerlerine titremesine rağmen akranları tarafından aşağılandıkları mutsuz bir gençlik yaşamış olmalarıdır. İlk başlarda ikisi de Woody Allen'ın biseksüel olmanın en azından çıkacak birini bulmayı kolaylaştıracağı esprisini yaparken bahsettiği türde ezik delikanlılardı. Ezra 1885'te Idaho'da, New England kökenli bir ailenin oğlu olarak doğdu. Dedesi Thaddeus madencilikten zengin olmuş ve Kongre'ye seçilmişti. Kimseden saklamadığı bir metresi olduğu için Başkan Garfield'ın kabinesine alınmamıştı. Ezra, Thaddeus'un üçlü eğilimini ve popülist politikasını miras aldı. Hatta dedesinin üslubunu da miras aldığını iddia ediyordu.

Ezra, Philadelphia dışındaki Main Line'da yetiştirildi ve orada banliyöde oturanlara özgü bir anti-Semitizmi özümsedi. Irkçılığının kaynağı, çocukken onu bayağı görgü kurallarıyla boğan annesiyle büyükannesinin ikili anaerkilliğinin doğurduğu bir sınıf bilinciydi. Zamanı geldiğinde züppeliğe isyan edecekti, ama ileri yaşlara dek az çok aile değerlerinin etkisinde kaldı. Pennsylvania Üniversitesi'nde hem akademik hem de sosyal açıdan başarısız oldu; bu durumu telafi etmek için, "Rönesans tuhaflığı" diyebileceğimiz acımasız bir kişisel tarz edindi.

Yirmilerindeki Ezra 1908'den itibaren Londra'da kendine geldi. Ford Madox Ford, Wnydham Lewis, William Butler Yeats, (Yeats'in eski metresi) Olivia Shakespear ve sonradan evleneceği, Olivia'nın kızı Dorothy'yi içeren bir edebi çevreye kendini kabul ettirdi. Ezra öteki yazarlara yardım etmesi ve o dönemde tanınmayan T. S. Eliot'la Ernest Hemingway için elinden geleni yapmasıyla tanınıyordu. Ancak Robert Frost, Pound'un bunu kendi nüfuzunu artırmak için yaptığını öne sürer. Shakespear'lere karşı son derece nazikti, konserlerde ve sonraları kuzey İtalya gezisinde anneyle kızına eşlik etti. Olmayı hayal ettiği trubadurlar gibi, kızı Dorothy'yi arka planda tutmaktan memnun olan Olivia'ya kur yaptı.

Yaptığı her şeyi aksatmadan annesine bildiren Ezra, Olivia'yı "Londra'nın en büyüleyici kadını" diye tanımlıyordu. Kırklarının

ortasında, kültürlü, zengin ama sıkıcı bir dava vekiliyle evli, klasik bir geç Victoria çağı güzeli olan Olivia, Özgür Aşk'ı ve "gerçek evliliği" savunan birkaç roman yayımlamıştı. Cenevre'de eğitim görmüş olan Dorothy ise suluboya resimler yapıyor, ama daha çok annesine eşlik ediyordu. Çekingenliği, mükemmel yüz hatlarını bir Yunan kupasında görülebilecek kadın çobanlarınkine benzer kılmıştı. Humphrey Carpenter, Pound hakkındaki ayrıntılı biyografisinde, Dorothy'nin de Ezra'nın "harikulade güzel yüzü, yüksek alnı [...] gri-mavi gözleri, kumral ve yumuşak dalgalı saçları"ndan etkilendiğini belirtir.

Ezra Dorothy'ye aşk şiirleri yazınca Olivia öfkeye kapıldı ve birbirlerini görmelerini yasakladı. Ama ileride Ezra'nın Londra'daki nüfuzu iyice arttığında fikrini değiştirecekti. Yine de, Ezra'nın anneden vazgeçip onun kadar ilgi çekici olmayan kızına dönmesinin nedeni neydi? Tahminimizce, Olivia'dan yalnızca bir ilişki bekleyebilecekken, Dorothy'den evlilik umabilmesiydi. Dorothy beraberinde küçük bir gelir ve büyük beklentiler getirdi, 1914'te evlenmelerinden sonra da, şairle karısı bir süre Dorothy'nin parasıyla yaşadılar. Ezra ayrıca öteki erkeklerin hayran olduğu çekingen bir güzelle evlenerek belli bir üstünlük de kazanmıştı. Verdiği en büyük taviz, Dorothy'ye asla yemek yapmak zorunda kalmayacağını söylemek oldu.

1920'de Paris'e yerleşen Ezra Pound Dada'yı benimsedi ve bilardo masasının yeşil kumaşından yapılmış pantolonlar giymeye başladı. Seksin büyüsüne kapıldı ve çok sayıda ilişki yaşadı; özellikle de "püskürtücüsü" edilgen bir kadının "alıkoyucu ortam"ını bulduğu zaman bunun yaratıcılığı kamçıladığını öne sürüyordu. Avrupa'da yetiştirilmiş Amerikalı bir klasik kemancı olan Olga Rudge'la ilişkisinin başlaması bu tarihlere rastlar. Paris'te soğuk karşılanınca cesareti kırılan Pound, Mussolini'nin iktidarı ele geçirmiş olduğu İtalya'yı ziyaret ettiğinde büyük bir heyecana kapıldı. Pound'un bu diktatörle ilgili ilk coşkusunu Bernard Shaw ve Lincoln Steffens gibi kişiler de paylaşmışlardı, ama onlar çok geçmeden nedamet getirdiler. Bir üçlüye yönelen Pound, Dorothy ve Olga, 1924'te İtalyan Riviera'sındaki Rapallo'ya taşındılar. Steffens'ın *Otobiyografi*'sinde yazdığı gibi Pound, "ülkesinde bir şekilde incinmiş, derinden ya-

ralanmıştı." Üçlü ilişki, onu göz ardı etmeye eğilimli anavatanıyla ödeşmek için işi ihanete vardıracak bu öfkeli ama kırılgan şairi koruyordu.

Carpenter'ın deyişiyle "adrenalli bir kişiliğe" sahip olan Olga genç, narin yapılı ve enerji doluydu. Dorothy'ye hiç benzemeyen bağımsız bir kadındı ve çok geçmeden Ezra'nın kontrolünü ele geçirdi. Ezra'nın istememesine rağmen o çocuk istiyordu ve sonbaharda hamile kaldı. Mary Rudge adıyla vaftiz edilen bebek doğar doğmaz annesi onu bir sütannenin bakımına terk etti. Otuz dokuz yaşındaki Dorothy'nin de hamile kalması işleri iyice karıştırdı. Pound, Omar'ın 1926'daki doğumu konusunda ketumluğunu sürdürecekti: muhtemelen Dorothy'nin oğlunun babası o değildi. Daha o zamanlarda Dorothy'yi, "asla canlanmayan güzel bir resim" olarak görüyordu. Ama artık rutini belirlenmişti; karısıyla metresi, Rapallo'yla Venedik arasında gidip geliyordu. İki kadın rekabetle işbirliği arasında gergin bir denge kurdular. Ronald Duncan 1930' larda Rapallo'da Pound üçlüsünü ziyarete gitti. Dorothy odadan çıktığında Ezra gururla Mary'nin bir fotoğrafını çıkarıp gösterdi. Karısı döndüğünde konuyu değiştirdi, Dorothy de oğlu Omar'dan söz etmeye başladı.

Olga, Pound'ların evinin hemen yukarısındaki küçük bir kasabada yaşıyordu. Duncan, Ezra'nın akşamlarını Olga'yla, gündüzlerini Dorothy'yle geçirdiğini söyler. "İkisine de derin bir sevgi duyuyordu, ama ikisi de ötekinin varlığından asla söz etmezdi. Bu ağzı sıkılık, duruma James tarzı gerçekdışı bir görüntü veriyordu. [...] Öğlen yemeklerini Dorothy'yle, akşam yemeklerini Olga'yla yerdik." Bununla birlikte, Vivaldi'nin müziğini yeniden gündeme getirme amaçlı bir dizi konser için üçü işbirliği yaptılar ve Dorothy, Olga'nın çaldığı müziği övdü. Dahası, Ezra Mussolini'ye iyice kapılıp Il Duce'yi kaçıkça para planları bombardımanına tuttuğunda, iki kadın belli ki kendileri de inandıkları için, onu desteklediler. Bu üçlü ilişki Pound'un Yahudilere, Amerika'ya ve demokrasiye karşı şiddetli saldırılarıyla güvenilirliğini ve itibarını mahvettiği gerçeğini kendinden saklamasına yardımcı oldu.

Mussolini Mihver Devletleri'ne katıldığında ve II. Dünya Savaşı başladığında, üçlü hep birlikte Faşist güçlere yardım etti. Dorothy

onları körcesine desteklerken, Olga da Pound'un Müttefik askerlerinin moralini bozma amaçlı utanç verici ve ihanete varan radyo yayınları için önerilerde bulunuyordu. Kızının anılarına göre Olga, "başta tarih olmak üzere her türden kitabı okuyor, Baboo'nun [Pound] fikirlerini destekleyen olgular arıyor, konuşmaları için yeni konu maddeleri buluyordu." Ezra Amerikan ordusu tarafından gözaltına alındıktan sonra, Hitler için "bir aziz [...] bir şehit" diyecekti. Dorothy de 1949 gibi ileri bir tarihte, Saint Elizabeth'teki kocasına bakarken, "Hitler ve Mussolini, özellikle Mussolini, korkunç olasılıklar karşısında kesinlikle uygarlığı geliştirmeye çalışıyordu," diye yazacaktı. Bir üçlü en güçlü üyesinin özelliklerini göklere çıkarır ve o kişi bir ahmaksa, başlarına gelecek tek şey beladır.

Ezra Pound'un kendinde olduğunu sandığı şeytani deha, aslında Joseph Goebbels'te olabilirdi. Bugün siyasetimizi ve satın alma eğilimlerimizi yöneten reklam ve "akıl çelme" tekniklerini Goebbels ortaya koymuştur. Pound gibi o da hiç yakından görmediği savaşın görkemini ancak tahayyül etmiştir. Nazi propaganda bakanı Amerikan filmlerine hayrandı, en sevdiği filmlerse *Rüzgâr Gibi Geçti*'yle *Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler*'di! Hüsrana uğramış bir film yapımcısı olan, propagandayı eğlence olarak tanımlayan Goebbels, önde gelen Alman stüdyosu UFA'nın kontrolünü ele geçirdi. Stüdyo yataklarından sık sık faydalandı ve önemli bir rol elde etmek isteyen aktrisler kendilerini onun pençelerine teslim etmek zorunda kaldılar. Goebbels ikiyüzlü, hatta küçümseyici bir şekilde, Almanya'daki müzelerin "dekadan" sanat ürünlerinden arındırılmasına öncülük etti ve Berlin'le Viyana'daki kabareleri kapattı, ama asıl arzusu, bir üçlü ilişki içinde etrafının kadın etiyle sarılmasıydı.

1897'de doğan Goebbels'in gençliği de tıpkı Pound'unki gibi hayal kırıklıklarıyla geçti, ama yumru ayaklı olmasına yol açan bir hastalık Goebbels'in özimgesini daha da sorunlu hale getirdi. Aşağı Rhineland'da yaşayan küçük burjuva ailesi, oğullarının sakatlığını komşularından sakladı. Goebbels'ler sıkıntılı, suçluluk duygusuyla dolu insanlardı, ama otuzuna dek ailesiyle yaşayan hastalıklı ana kuzusunu çocuk gibi şımarttılar. Joseph erkeklerle kolayca arkadaş oluyordu, ama I. Dünya Savaşı'nda askerlikten muaf tutulması de-

ğersizlik duygusunu iyice güçlendirdi. Telafi yolu yine kabadayılığa yol açtı ve Ezra gibi Goebbels de dehasına öylesine inanıyordu ki asla zahmet edip bir iş bulmadı, hep başkalarının sırtından geçindi. Faturayı –her iki egoistin de annelik rolüne çekmeye çalıştığı– kadınlar ödedi.

1930 yılında Goebbels, bir sanayiciden boşanmış olan Magda Quandt'la tanıştı. Zarif ve kendinden emin olan Magda'nın hem Nazizm'e hem de Nazi propagandacısına tutulması ailesini dehşete düşürecekti. Goebbels mali yıkımın, yoksulluğun ve umutsuzluğun tüm Almanya'ya yayıldığını görüyordu. 1931 sonlarına doğru Magda hamile kalınca, kızın ailesinin malikânesinde sessizce evlendiler. Nazilerin iktidarı ele geçirip güçlendikleri 1930'lu yıllarda Magda, beşi kız biri erkek altı Ari çocuk doğurdu (neyse ki hepsi annelerine benziyordu!). Hitler'in şerefine, her birine H harfiyle başlayan adlar verildi.

Magda irileşip sahiplenici bir hal alırken, Goebbels özlemini çektiği romantik ilişkiyi başka yerlerde aramaya başladı. Bir yıldıza dönüştüreceği koyu renk saçlı güzel bir Çek oyuncu olan Lida Baarova'ya çılgınca tutuldu. Metresinin sözde aşağı ırktan olmasına rağmen resmi Nazi faaliyetlerine onunla birlikte katılıyordu. 1936 Olimpiyat Oyunları'nda Baarova'yla çalım sattı; bundan kısa bir süre sonra da din adamlarının ahlaksızlığına karşı kampanya başlatma yüzsüzlüğünü gösterdi. 1938 yazında, Hitler Çekoslovakya'ya karşı komplo düzenlerken, propaganda bakanı başka bir iş peşindeydi: Lida'nın Magda'yı üçlü ilişkiye hazırlamasını bekliyordu. Kısacası Goebbels, metresini karısı ve çocuklarıyla aynı eve almak istiyordu. Soyunu genişletmek için Ari kadın, gayri meşru tutku için de Slav (ya da Yahudi) kadın – Nazi'nin erotik dünyasının içkin çelişkisi böyle bir şeydi.

Doğurmaktan yorgun düşmüş olan Magda bunu kabul etti. Üçü sonraki birkaç haftayı birlikte geçirerek bu düzenlemeyi denediler. Goebbels öyle rezilce davrandı ki –Magda'nın ve konuklarının önünde Lida'yı mıncıklıyor, akşamları onun filmlerini gösterip çılgınca hayranlığını belirtiyordu– fikrini değiştiren Magda Hitler'e koştu. Önde gelen Nazi liderlerle ilgili başka eşcinsel ve heteroseksüel skandallar da yaşanmıştı ve Hitler ahlakçı bir insan olmasa

da, yumruğunu masaya vurdu: Goebbels ya oyuncu sevgilisinden vazgeçecek ya da istifa edecekti. Goebbels istifa edip Lida'yı Japonya'ya götürmeyi ciddi ciddi düşündü ve görünüşe bakılırsa Lida da gitmeye istekliydi. Sonunda Goebbels en çok istediği kadından vazgeçti ve onunla birlikte, içinde kalmış azıcık insanlığı da kaybetti. Daha çılgın ve yıkıcı bir hale gelerek Nihai Çözüm'de önemli bir rol üstlendi, hatta bu çözümün bir şeklini kendi ailesine de uyguladı. 1945'te Rus askerleri Berlin'e yaklaşırken, Hitler'in intiharından sonra bile, Goebbels Magda'yla altı çocuğunu uçakla Güney Amerika'ya gönderip emniyete alma olanağına sahipti. Ama bunun yerine çirkin bir çekirdek ailede birleşen karı-koca, çocuklarını öldürdükten sonra kendileri de siyanür içtiler.

Faşist bir *ménage à trois*, faşist bir aileden daha şefkatli değildir. Almanlar 1944'te Rapallo'da sahil savunmalarını güçlendirdiklerinde, Pound'lar dünyevi eşyalarını bir at arabasına yükleyip yokuş yukarı Olga'nın evine taşıdılar. İtalyan partizanlar Ezra'yı tutuklayıp Amerikalılara teslim edene dek bir yıl boyunca üçü birlikte yaşadı. Aralarındaki ilişkinin nasıl olduğu konusunda çelişkili hikâyeler anlatılır. Mary Rudge'ın yazdığına göre Ezra, "sevdiği, onu seven ve birbirine buz gibi bir nefret besleyen iki kadınla bir yere kapatılmıştı." Savaştan sonra iki kadın artık birbirleriyle konuşmuyorlardı, ama büyük adama hâlâ bağlıydılar. Dorothy onun ihtiyaçlarıyla ilgilenmek için Washington'da yoksul, iyi ısınmayan bir dairede kalıyor, Olga da İtalya'dan, Pound'un serbest bırakılması konusunda baskı yapmaları için entelektüelleri harekete geçiriyordu.

Saint Elizabeth'i edebiyat salonuna dönüştüren Ezra, seçkin ziyaretçilerinin önünde rolünü oynuyor ve yeni müritlerini, özellikle de ona yatak arkadaşlığı yapacak kadınları kendine çekiyordu. 1958'de, ona karşı açılan davanın düşürülmesinden sonra Pound, yanında karısı ve son metresiyle İtalya'ya yelken açtı. Napoli'de gazetecilerin kışkırtmasıyla Faşist selamı verdi. Yaşlılığında ahmaklaşıp yaptıklarından pişman olan, çaresiz durumdaki Ezra ise, son günlerinde Olga'nın eline düştü. Tek başına yaşayarak *Cantos*'taki karakterler için bir kılavuz hazırlayan Dorothy'den uzaklaşmıştı.

Pisan Cantos'tan (Piza Kantoları) yayımlanmamış bir pasajda Pound, neredeyse ömür boyu süren üçlüsünü idare edebildiği için kendi sırtını sıvazlar. Eski bir Çin imparatorundan alıntı yapar: "İki cadı arasında huzuru koruyabilirsen, imparatorluğu yönetmekte hiçbir zorluk çekmezsin."

Kontrol, iktidar, özsaygı – bir üçlünün, insan düşmanına dönüşmüş yaralı çocuğa hazırladığı ödül ve tuzaklar bunlardır.

YAŞAMI SEVEN ADAM

Oskar Schindler hakkında kaçınılmaz olarak sorulan soru şudur: iyi yaşamayı seven egoist, spekülatör ve çapkın bir adam, yaklaşık 1.100 Polonyalı Yahudi'yi Nazilerin gaz odalarından kurtarmak için kendi hayatını neden tehlikeye atmıştır? Bu soru, yanıtının tohumlarını içinde barındırıyor. Schindler aziz ya da şehit değil, sağlıklı bir narsistti. Herhangi bir insan için normal denilebilirse, o da normaldi. Çekoslovakya'nın Almanca konuşulan kesimindeki küçük bir kentte büyümüştü. Hızlı araba kullanmayı ve ilgi merkezi olmayı seven, arkadaş canlısı, yakışıklı bir genç adamdı. İleride karısı olacak yirmi yaşındaki Emilie'yle karşılaştığı sırada, kapı kapı dolaşan bir satıcıydı. Sade düğünlerine Yahudi arkadaşları da katıldı.

Oskar çok geçmeden bir metres edindi, ona bir çocuk doğuran bu kadın Schindler'lerin evinden bir sokak ötede yaşıyordu. Paraya ihtiyacı olan Schindler hiç düşünmeden Nazi partisine katıldı ve Alman orduları Çekoslovakya ile Polonya'yı işgal edene dek onlar için çalıştı. 1939'da Krakov'a giderek orada bir servet yaptı. Yahudi topluluğundan aldığı borçla sahiplerinden haczedilmiş bir tencere-tava fabrikasını satın aldı ve neredeyse ücret ödemeden Yahudileri çalıştırdı. Schindler'e göre savaş, fırsat demekti; kinik ama mantıklı bir bakış açısıdır bu. Kahraman değildi, karısı Emilie'nin sözleriyle, "yaşamı seven bir adam [...] büyük bir *bon viveur*"dü. Kız arkadaşlar, arzuladığı bolluğun bir parçasıydı.

Oskar hızla pahalı zevkler edindi. Özel kokular süren ve seyrelen saçları için elinden geleni yapan, takım elbiseli ve kravatlı bir adamdı. Karaborsa bir süreliğine ihtiyaçlarını karşılayabildi ve kahveden kürk ve elmasa kadar her şeyin ticaretini yaptı. Nazi yetkili-

lerine rüşvet verip yağcılık yaparak küçük bir servet edindi. Planlı katliamlar yapılacağını öğrendi ve fabrikasında çalışan Yahudileri toplama kamplarına götürülmelerinden sonra bile korumaya çalıştı. İçlerinden biri, "[Yalnızca] para kazanan bir adamdı o," diyecekti. Ama 1943'ten itibaren iki taraflı ajan oldu. Schindler muhtemelen Alman Askeri İstihbaratı'nın Hitler'e de suikast girişiminde bulunmuş olan hizibi tarafından korunuyordu. O yıl, Budapeşte'deki Yahudi Ajansı'na Polonya'daki kamplarda yapılan zulüm hakkında bilgi verdi. Müttefikler göz ardı etmeselerdi, kamplardaki Nazilerce gizlenen ya da inkâr edilen şartlarla ilgili bildirimleri yüz binlerce hayatın kurtarılmasını sağlayabilirdi. Schindler kendini ve Emilie'yi büyük bir riske sokacak şekilde davranmıştı.

Schindler'in Listesi adlı filmde, savaş sırasında binden fazla işçiyi doyuran, hastalara bakan ve sadist SS komutanı Amon Goeth'in gözünü boyayan Emilie'nin üstlendiği rolün hakkı verilmemiştir. Emilie seksen altı yaşında Arjantin'de yaşadığı sırada, "Ben bir joker gibiydim," diyecekti. "İhtiyaç duyduğunuzda jokeri oynarsınız." Oskar'ın hayatı onun sakin kalmasına bağlıydı ve Emilie şakalarıyla onu metreslerinden de koruyordu. Emilie kocasının çapkınlıkları karşısında hiçbir tepki vermediği halde, yazdığı roman Steven Spielberg'in filmine temel alınmış olan Thomas Keneally, Oskar için "cinsiyet ayrımı yapan bir yabanı" demiştir.

Cinsellik konusunda ahlakçılık yapmaya başladığınız anda asıl noktayı gözden kaçırırsınız. İki taraflı ajan olan adamın aslında iki kimliği vardır ve büyük ihtimalle ikili bir cinsellik, hem bir eş hem de bir metres isteyecektir – ya da iki taraflı ajan bir kadın, bir Mata Hari ise, hem bir koca hem de bir âşık isteyebilir. Schindler'in kendini bir Kazanova, bir lider olarak idealleştirmesi, zulüm görenleri kurtarmak için hapse girmeyi (Gestapo onu birkaç kez hapse atacaktı), işkenceyi ve ölümü göze almasını sağlamıştır. Savaştan sonra Oskar'la Emilie Münih'te, Oskar'ın o dönemdeki metresi Ingrid'le aynı daireyi paylaştılar. Ingrid'in Lehçe bilmesi karaborsada Oskar'a yardımcı oluyor, ama zar zor geçiniyorlardı. Schindler, Nazi yetkililere rüşvet vererek harcadığı serveti yeniden kazanma becerisini kaybetmişti.

İki kadın gayet iyi anlaşıyorlardı. Ingrid sonradan bir gazeteciye, "Onlarla ilk tanıştığım andan itibaren hepimiz birbirimizden hoşlandık," diyecekti. Oskar'ın ne kadar büyüleyici olabildiğini hatırlıyordu: "Gerçekten ilgi gösterirdi – insanlarla konuşur ve omuzlarınızdaki yükü bir şekilde kaldırabilirdi." Ama kendi yaşam gücünü harcamıştı. "Enerjisini yitirdi," diyordu Ingrid. Kocasının çapkınlıklarından çok, para kazanamamasından rahatsız olan Emilie ise onu bir mantara benzetiyordu. Ingrid Soykırım'dan kurtulan bir adamla evlenip New York'a yerleşecek ve Oscar burada onları ziyarete gelecekti. Kurtarmış olduğu Yahudilerin –ayda birkaç bin dolarlık– bağışlarıyla geçiniyordu. Para harcama becerisini kaybetmemiş, ama tehlikenin getirdiği heyecan olmadığında spekülatör, casus ve âşık kariyeri sona ermişti. Artık tek bir kadını bile tatmin edemiyordu.

CÜRET EDEN KADIN

Soykırım'ı psikolojik bakış açısından ele alan daha ilginç sinema girişimlerinden biri, François Truffaut'nun *Son Metro*'sudur. Filmde Gérard Depardieu âşık aktör Bernard'ı, Catherine Deneuve bir Paris tiyatrosunun yöneticisi Marion Steiner'ı, Heinz Bennet de Yahudi olduğu için Alman işgali sırasında Marion'un tiyatronun mahzeninde sakladığı kocası, eski yönetici Lucas'ı oynarlar. Filmin adı, tiyatro izleyicilerinin sokağa çıkma yasağından önce eve ulaşabilmek için kaçırmamaları gereken son metro trenine gönderme yapar. İşgal altındaki Fransa'da yaşayanlar için savaş dönemi, günlük telaş ve bitmek bilmez kurtuluş bekleyişi arasındaki çelişki demekti; gelişmekte olan tiyatro dikkatle izlendiği için, oyuncular satırlar arasından ya da (metaforik olarak) Lucas'ın her şeyi sahnede olup bitenleri yönetebilecek kadar iyi duyabildiği mahzenden iletişim kurmak zorundaydılar. *Son Metro*'nun merkezindeki olay, Bernard'la Marion arasında gelişen ve ilk başlarda bastırılan ilişkidir. Marion adamdan etkilenmekle birlikte çapkın olduğunu düşündüğü için onu küçümser, aynı zamanda aralarında birbirlerine alışmış evli bir çiftin yakınlığı vardır. Marion onun güvenliğinden sorumludur ve nüfuzlu bir eleştirmen olan bir işbirlikçi bu durumun farkına varır. Truffaut, Marion'la Lucas'ın sıcak bir cinsel yaşamları olduğunu gösterir. Ama bunlar sıra dışı zamanlar-

dır. Durumu haber alan polisin beklenmedik ziyareti sırasında Bernard'la Marion, Lucas'ı birlikte saklarlar. Dünyaya Deneuve tarzı bir dinginlik sunan Marion'un üzerindeki baskı, tutkudan başka hiçbir şey tarafından unutturulamayacak kadar ağırdır. Tutkuyu bir süreliğine, Direniş hareketinde yer alan ve Paris'in kurtuluşu için savaşmak üzere gitmesi gereken Bernard'da bulacaktır.

Truffaut hikâyeyi, film içinde bir oyun olan bir ileriye geçişle bitirir: savaş sona ermiştir, Bernard'la Marion iki sevgiliyi oynarlar ve oyunu yöneten Lucas ötekilerle birlikte seyirciyi selamlamaya çıkar. Yüzü ışıl ışıl parlayan Marion sahnenin ortasında iki koluna iki erkeği takmış olarak durmaktadır. Her zamanki gibi Amerikalı eleştirmenler filmin sonunu yanlış anladılar. Marion'un erkekler arasında bir seçim yapmasını beklemişlerdi. Ama o Deneuve'dür, yani dünyanın en güzel kadını – ikisine birden sahip olabilir.

Truffaut'nun filmini gölgede bırakan gerçek bir öykü var ve bu öyküyü yaşayıp kaleme almış olan Marguerite Duras bizzat on dokuz film yönetmiş olduğuna göre, kendi öyküsünü neden beyazperdeye uyarlamadığını merak ediyoruz. Gençliğinde ufak tefek ve bebeksi, sonraki yıllarındaysa baykuş gibi olan Duras, 1914'te Fransız Hindiçini'nde koloni öğretmeni bir ailenin kızı olarak doğdu. Saplantılı bir yazar olan Duras, en büyük başarısını 1984'te, aynı adla filme çekilmiş olan çok satan ödüllü kitabı *Sevgili*'yle kazandı. Duras kendi deneyimlerine dayanan bu gerçek öykü üzerinde yıllarca çalışmıştı: kendinden yaşlı Asyalı bir âşık tarafından bekâreti bozulan genç bir kadının anıları, yazarın kısa ve öz, tek cümlelik paragraflarından daha sevecen olmayan bir ilişki. Fransa'nın en çok okunan yazarlarından biriyle özdeşleştirilen imge oldu bu. Ama üç kişilik bir evlilik yapma yönündeki bilinçli çabasıyla tanımlanan erotik yaşamının asıl odak noktası bu değildi.

Duras Paris'e 1930'larda geldi. Hukuk öğrenimi gördü ve savaştan hemen önce entelektüel arkadaşı Robert Antelme'le evlendi. Daha o zamandan, "Sadakati, bilinçdışı ihanetleri, bastırılmış arzularıyla Hıristiyan çift"in düşmanıydı. Bohem Saint-Germain mahallesindeki Saint-Benoît sokağında geniş bir daireye taşındılar. Duras 1996'da bu dairede ölecekti. Duras'nın tüm yaşamı bir dizi beyanat olarak okunabilir. Bunlardan ilki çocuk sahibi olmaktı; be-

bek doğum sırasında öldü. Aynı yıl, yani 1942'de Duras, biyografisini yazmış olan Alain Vircondelet'nin "hem saldırgan hem huzursuz" diye tanımladığı Dionys Mascolo'yla tanıştı. Duras'nın aşırılık eğilimine yakın bir erkekti ve birbirlerine delice âşık oldular.

Duras aldatmak ya da bahane uydurmak yerine kocasıyla âşığını bir araya getirdi. Vircondelet şunları yazar: "Antelme'le Mascolo arasında bir arkadaşlık doğmasını, böylece aşkla dostluk arasındaki saçma duvarların yıkılmasını, kendisinin yöneteceği aşk oyununda içe içe geçmelerini istiyor. Mascolo'yu Antelme'in sevgisiyle, Antelme'i de Mascolo'nun sevgisiyle seviyor ve ikisi birbirlerini onun sevgisiyle seviyorlar." Duras yirmilerinin sonlarında cesur bir bilgelik sergiliyordu. Evliliğin sıkıcı rutininin çiftin birlik duygusunu ortadan kaldırdığını ve sonucun, yenilenmiş bir tecrit olduğunu anlamıştı. Teke tek ilişkide bir zıtlık, ancak aracı yoluyla aşılabilecek bir kutuplaşma vardır. Duras evliliği bir köşeye atmak yerine yeniden yaratmaya çalışıyordu. İki erkeği yalnız bırakmaya özen gösterecek ve dostlukları ömür boyu sürecekti.

Duras gençliğinde kendini yıkıcı, muhalif, huzursuz hissederdi. 1943'te erkekleriyle birlikte, François Mitterand'ın örgütlediği bir Direniş hücresine katıldı. Ne de olsa bir üçlü, sıra dışı bir şeye bağlılık gerektirir. Görevleri kaçak savaş tutsaklarına yardım ederek bilgi edinmekti. Duras ve siyasi kariyerine daha o zamanlarda başlamış olan Mitterand birbirlerinden hoşlandılar, ama dedikodusu yapılan bu ilişki hiç gerçekleşmedi. Duras, "Hiçbir zaman bir evde ya da kahvede buluşmadık," diyecekti. "Birbirimizden çok hoşlandığımıza göre kuşkusuz yatabilirdik, ama bu mümkün değildi. Böyle bir şey bisiklet üstünde yapılmaz!" Haziran 1944'te hücrenin buluştuğu daire, yani Antelme'in kız kardeşinin evi Gestapo tarafından basıldı ve sonuçta üçünün tenini dağlayarak birleştirecek olaylar yaşandı.

Ucu ucuna kaçabilen Mitterand, Duras'yı uyardı. Antelme'in ortadan kaybolmasına karşın Duras, Mascolo'nun yardımıyla, onun hangi kamplara gönderilmiş olduğunu öğrenebildi. Duras haber beklerken –erkeklerin savaştığı, kadınlarınsa beklediği, bildik bir savaş deneyimi– Direniş içerisinde sürgünleri izleyecek bir organ kurarak kendini meşgul etti. Normandiya çıkartmalarından sonra

Müttefikler Paris'e yaklaşırken, geri çekilen Naziler kurbanlarını da beraberlerinde götürdüler. Duras umutsuzluğa düştüğünde Mascolo, Antelme'in geri geleceğine inanması gerektiğini söyleyecekti: "Çabala, çabalarsak her şeyi yapabiliriz."

Nisan 1945'te, Almanların teslim olmasından sonra Mitterand resmi yetkiyle Dachau'ya gönderildi. Toplama kampı boşaltılmıştı, ama ölülerle ölmek üzere olanların bulunduğu, tifüs yüzünden karantinaya alınmış bir kamp alanı vardı. Morgda, leş gibi kokunun ortasında ceset gibi duran biri, François," diye tısladı. Mitterand, Antelme'in ön dişlerinin arasındaki boşluğu fark etti. Bir deri bir kemik kalmış adamı battaniyeye sarıp oradan kaçırdı ve kontrol noktalarında kornasını öttürerek Paris'e dek hiç durmadan arabasını sürdü. Yol boyunca bu insan enkazı, belki de hâlâ hayatta olduğuna kendini inandırmak için, hiç durmadan konuştu.

Antelme kendi başına banyoya bile gidemiyordu. Cildi kâğıt gibi incelmişti. Duras'yla Mascolo günün yirmi dört saati ona bakarak, adım adım sağlığına kavuşturdular. Duras onun iğne ipliğe dönmüş halini paylaşmak için kendi bedenini cezalandırdı. Antelme'in "cici pastam" diye çağırdığı kız kardeşi de başka bir kamptan kurtarılmış ve uçakla Danimarka'daki bir hastaneye götürülmüştü. Ama o öldü. Kırk yıl daha yaşayacak olan Antelme'i yaşamının o noktasında sadece ortak bir yaşama iradesinin paylaşılan enerjisi kurtarabilirdi. İyileştiğinde Duras evliliklerinin bittiğini söyledi ona. Mascolo'dan çocuk yapmak istiyordu. Antelme *İnsan Irkı* adlı başyapıtını yazarken Saint Benoît sokağındaki dairede üçü birlikte yaşıyorlardı. 1947'de Antelme taşındı, Mascolo'yla Duras ise on yıl sonra ayrıldılar. Bu döneme gelindiğinde alkolik olan Duras, yanında erkek bir sevgiliye katlanamıyordu.

Duras'nın öyküsü, yayımlanmış yetmişe yakın yapıtı kadar karmaşıktır. Hem komünist hem feministti, ama hiçbir hareket onu tam olarak tanımlayamaz. Sessizlik temasından büyülenmesine karşın, her zaman konuşkandı. Duras tekeşliliği, "mutlak bir yabancılaşma biçimi, insanların kendilerini içine soktukları pek çok hücre hapsinin bir metaforu" diyerek kınayacaktı. Yine de yaşamının son yıllarında, genç ve yakışıklı bir eşcinsel erkekle birlikte yaşadı. Birbirlerine âşıktılar.

"SCHLEMIEL" DON JUAN

Peki Yahudi Soykırımı'ndan kurtulanların aşk yaşamları nasıldı? Isaac Bashevis Singer'a göre, en azından bazılarınınki aşırı yoğundu. Onun Nazi dehşetinden gelen mültecileri, özellikle de Polonya Yahudileri, New York'un Upper West Side'ında toplanarak dili, yiyecekleri, işleri ve geçmişin edebi faaliyetleriyle savaş öncesi Varşova'yı bir derece yeniden yaratırlar. Eski ülkede başlamış aşk maceraları bile sürdürülür. Singer'ın Yidiş dilinde yazılıp sonradan tercüme edilen romanları otobiyografik ayrıntılarla süslenmiştir, ama temelde, yakılıp kül edilmiş bir dünyanın kolektif belleğine dayanır. Ölümünden sonra yayımlanan *Meşuga* (Deli) adlı yapıtının anlatıcısı Aaron Greidinger, yazarın alter egosudur. Hayattayken siyasi addedilen Nobel ödüllü yazardan daha içtenlikle konuşur. Singer bu kitabında, delilerin hükmettiği bir dünyada üç kişilik bir birimin, iki ya da tek kişilik bir birimden daha başarılı olacağını anlatmaya çalışır.

Üçlü aşk, Singer'ın *Düşmanlar: Bir Aşk Öyküsü* gibi ilk yapıtlarının alt temasıdır. Romanın kahramanı Herman, savaş sırasında onu saklamış olan Polonyalı bir köylü kadınla evlidir ve aynı zamanda Yahudi bir metresi vardır. Öldüğünü sandığı ilk karısı mülteci kamplarının ölüler diyarından çıkıp geldiğinde hayatı iyice karmaşıklaşır. Dinah Pladott'un, "Kazanova mı, Schlemiel mi?" başlıklı bir makalede belirttiği gibi, "Herman bu kadınlar arasındaki hassas dengeyi, geniş çaplı bir yalan ve aldatma sistemi sayesinde korur." New Yorklu olmayanlar için açıklayalım, "schlemiel" iyi niyetli ama talihsiz bir kaybedendir. Ancak Singer'a göre kaybedenle âşık arasında ille de bir çelişki olması gerekmez, çünkü onun Kazanovaları "schlemiel" olmaya eğilimlidir.

Singer'ın cinsel çoğulculuk merakı, I. Dünya Savaşı öncesinde ve sırasında Polonya'da geçirdiği çocukluğuna dayanır. Çok katı bir Hasidi haham olan babası laik dünyadan nefret eder, tiyatro, sanat ve edebiyatın puta tapmak anlamına geldiğini ve iyi bir Yahudi'ye yasak olduğunu savunurdu. Hümanizmle ya da Siyonizmle hiçbir ilgisi olsun istemez ve çoğu şeyin *tref* (kirli) olduğuna inanırdı. Genç Isaac'ın eğitimi, neyse ki Kabala kitaplarını da içeren Yahudi geleneğiyle sınırlı kalmıştı. Ortodoks kalıbına sığamayan Isaac,

Ortodoksluğun Püritenliğinden asla tam olarak kopmadı. Aksine, ikiyüzlülük yaparak edebi ve cinsel konularda kendi kendini eğitti.

1920'lerin Varşova Yazarlar Kulübü, genç adamı özgürleşmiş Yahudi yaşamının çalkantısı ve zevkiyle tanıştırdı – yeni zenginler, sosyalistler, Yidişçiler ve anti-Yidişçiler; aralarında yazarlık kariyeri Isaac'ın kendi meslek seçimini etkilemiş olan ağabeyi I. J. Singer da vardı. Gizemli kadınlar alemini keşfetmeye başladı, yoksulluğuna ve pejmürde kıyafetlerine aldırmayan metresler buldu. Şu karara varmıştı: "Tekeşlilik doğanın değil, yasa koyucuların getirdiği bir yasadır." Bu yasayı çiğnemenin bir bedeli vardı. Isaac'ın yeğeni Maurice Carr, 1926 yazında dayısının "bir tür çarmıha gerilmeye benzeyen ıstırabını" açığa vurdu. "Kolları boylu boyunca gerilmiş ve bir taraftan kavradığı bileğe tırnaklarını geçirmiş sıska bir genç kadın, öbür taraftan da yine aynı şeyi yapan daha dolgun bir kadın tarafından tam anlamıyla çivilenmiş. Kadınların ikisi de onu yalnızca kendine istiyor. Onu neredeyse ikiye bölecek umutsuz bir kendine çekme savaşı veriyorlar." İştahı doyurma yeteneğinden daha fazlası olan Singer'ın sevgi dolu "schlemiel"inin şipşak fotoğrafı işte budur.

Isaac Singer 1935'te ağabeyinin desteğiyle New York'a yerleşerek, ailesinin geri kalanını ve içinde yetiştiği kültürü yok edecek olan Yahudi Soykırımı'ndan kaçabildi. Bu kaçış nedeniyle duyduğu suçluluk, "daimi bir umutsuzluk hali" içerisinde yaşayan isyankâr oğlun suçluluk duygusunu daha da derinleştirdi. *Yiddish Daily Forward*'da tefrika romanlar yazan Singer, Amerika'ya ya da Amerikalılaşmış Yahudiliğe "uyum sağlamak" için hiçbir çaba göstermedi. Çeviriler hariç, yok olmaya doğru giden bir dilde, yaşlanmakta olan bir grup için yazıyordu. *Meşuga*'nın kahramanı Aaron Greidinger beş parasız, kelleşmeye yüz tutmuş, gözleri sulanmış, çarpık bacaklı ve paranoyak biridir. Yine de seksi saplantı haline getirmiş olan bu "schemiel", kocalarının arkasından iş çevirip onu yatağa atacak İzebel'ler sürüsünü savuşturmakla meşguldür.

Yoğun bir roman olan *Meşuga*, Singer'ın hayata ve aşka dair son sözüdür. West Side'da toplanan karakterler yalnızca kamplarda değil, günlük yaşamın tavizleri arasında da hayatta kalabilmişlerdir. Ancak bunlardan biri olan Max Aberdam –altmış yedi yaşında, pu-

rosunu ısıran bir spekülatör– artık yalandan usanmıştır. Aaron'ın *Forward*'daki ofisine dalarak, "Gel de yeni kız arkadaşımla tanış," der. "Evli olmasaydım, bu kız cennetten gönderilmiş bir lütuf olabilirdi." Dolgun göğüslü ve güzel, "koyu mavi gözlerinde bir çocuğun neşesi parlayan" yirmi yedi yaşındaki Miriam Zalkind'den bahsetmektedir. Miriam, Stanley adında intihara eğilimli bir şairle evlidir. Aslında herkes evlidir ve açıkça seven, aşırı yiyen Max hariç, herkes aldatmaktadır. O bile istemeden bazı emeklileri aldatıp, Almanya'dan gelen tazminat paralarına el koyar! Kaotik bir dünyanın, sözde uygar yasaların daha da kötüleştirdiği çılgın bir insan ırkının suçudur bu. Tanrı varsa eğer, bize Hitler ve Stalin'i yollamış bir tanrıdır bu.

Max çok geçmeden Aaron'a, bir üçlü ilişkiye katılmasını istediğini söyler. Sağlığı kötüdür ve Miriam'a ne olacağını düşünerek endişelenmektedir. Miriam *Forward*'da Aaron'ın eski dünya hakkındaki romanlarını zevkle okumaktadır, ona zaten âşıktır ve sevinerek kabul eder. "İkinizle birlikte olduğumda," diye iç geçirir Max, "yeniden genç oluyorum." Miriam, kendisi için hem baba hem koca olan Max'ın birinci sırada kalacağını söyleyerek Aaron'u uyarır, ama yine de onu baştan çıkarmaya koyulur. Aaron babasının sesinin, "Şehvet düşkünü!" diye tısladığını duyar – yine de uzun süre karşı koymaz.

Aslına bakılırsa, Aaron suçluluk duygusunun günaha sürüklediği bir Don Juan'dır. Haham baba görüntüsündeki Tanrı, ne kadar kötü olabileceğini göstermeye istekli bu itaatsiz çocuğu serbest bırakmaz. Singer *Meşuga*'da ve başka yerlerde, üçlü ilişkiyi temize çıkarmak için emsallerden bahseder; bunların arasında birkaç erkek kardeşle birden evlenen Tibetli kadınların yanı sıra, Eski Ahit'ten erkek, karısı ve hizmetçi örnekleri de vardır. "Özgür aşkı toplumsal adaletin temeli ve insanlığın geleceği olarak gören" anarşist Emma Goldman'ı över. Daha da ilginci, kıskançlığa zıt bir insan güdüsünün bulunduğunu öne sürer: "paylaşma isteği, cinsel birlik arzusu." Singer hem *Meşuga*'da hem de biyografisini yazan Paul Kresh'le konuştuğu sırada, resmi onay gören tekeşliliğin ikiyüzlülüğünü kınayarak yok olacağı öngörüsünde bulunmuş, "Toplum şu andaki cinsel aldatmaca ve zinanın yerine bir tür cinsel işbirliği

yaratmaya zorlanacak" demiştir. İhanetin özü partner sayısında değil, her birinin kendi doğasına sadık kalmak için aldatmak zorunda olmasındadır. Ayrıca Singer tekeşliliğin temelinin İbrani geleneğine dayanmadığını düşünmüş, hatta altmışların cinsel devrimine şartlı bir onay vermiştir.

Max'tan esinlenen Aaron ve Miriam ne aldatırlar ne de cinsel sadakat talep ederler. *Meşuga*, anlatıcının hem erkek hem de kadınla ilişki kurmanın yeni bir yoluyla tanışmasının izini sürer. Üçüncü tekerlek olmaksızın üçüncü olmayı öğrenir. Aaron'un Miriam'la sevişmeyi anlatırken dediği gibi, "sevişme öncesi oynaşmalarımızın, sevişme sonrası oyunlarımızın ve sevişmenin kendisinin teması Max'tı. Onu asla aldatmamaya ve bize benzer bir ruh olarak görmeye söz verdik." İkisini teşvik eden Max ise, onlar kadar şairane değildir, "Benim yaşımda bir adamın yedeği olmalı," der. Singer de bir keresinde Kresh'e, "Hiçbir şey iki erkeği aynı kadını paylaşmak kadar bir araya getiremez," demiştir. Ne var ki Aaron'la Max, Miriam'ın geçmişinin ağır yükünü birlikte taşımak zorunda kalacaklardır.

Aaron *Meşuga*'daki karakterleri, Miriam'ın bir ameliyattan sonra Max'a bakmakta olduğu İsrail'e götürür. Miriam'ın Max'a bağlılığının, Nazilerden iyilik kabul etmenin kefareti olduğunu hisseder. Onun bir *kapo* (işbirlikçi), bir SS subayının metresi olduğunu ve kamplarda Yahudileri dövdüğünü öğrenir. Aaron, babasının ve annesinin hayaletleri ona öfke püskürürken kendini baştan aşağı kirlenmiş hisseder. Varşova'da pezevenklik yapmış olan Max, Miriam'ın yargılanamayacağında ısrarlıdır. Onu olduğu gibi kabul et, evlen onunla, diye baskı yapar Aaron'a. Onun yerinde kim olsa daha iyisini yapamazdı. Maurice Carr'ın ifade ettiği gibi, "dayım Isaac, insan türünün düzeleceğine inanan biri değildi."

Meşuga muğlak bir havada sona erer. Max ölmüş ve Aaron'la Miriam New York'a dönerek sessizce evlenmişlerdir. Fiziksel ve ruhsal açıdan birbirlerinin yoldaşı olacaklardır. Yataklarının üzerinde Max'ın büyütülmüş bir fotoğrafı asılıdır: "Bize bakıyor, ölümün yok edemediği o Yahudi-Polonyalı neşesiyle gülümsüyordu." Ancak Aaron çocuk yapmamakta ısrar eder ve böylece sembolik olarak, kabileyi soyunun tükenmesine mahkûm eder. Aaron'la Mi-

riam'ın dairelerinin ve evlilik yataklarının sıcaklığını insanlığa karşı işlenmiş büyük suçun hayaletleriyle paylaşmaları açısından, bir hayalet üçlüdür bu.

Meşuga'nın bir yerinde Aaron, aşkları hakkında bir kitap yazma fikrini Max ve Miriam'la tartışır. *Üç* adını taşıyacak bu kitabın teması, "duygular hiçbir yasaya, hiçbir dinsel, toplumsal ya da siyasal sisteme kulak asmaz," olacaktır. İşte bu, o romandır ve Singer çevirmenine, romanın kendi yaşamına dayandığını açıkça belirtmiştir. Roché'nin *Jules et Jim*'i gibi *Meşuga* da acımasız, kayıtsız bir dünyanın kayalarına çarpan –kaprisli ama büyüleyici bir Havva'yı merkez alan– idealleştirilmiş bir üçlü aşk sunar bizlere. Yine de, fiziksel ve duygusal ortaklık olmadan kişinin benliğinin bölünmesinden kaçamayacağı belirtilir. Eski bir Yidiş deyişiyle, "Bir olmak, hiç olmaktır."

Singer'ın Yidiş edebiyatının hem sonuna hem de doruk noktasına işaret eden ve bu edebiyatın Yahudi Soykırımı'na karşı en güçlü tepkisini oluşturan anlatısı, geleneksel tekeşlilikten ayrılarak geçmişte Kutsal Kitap'ın ilk kitaplarındaki çokeşliliğe, gelecekteyse cinsel özgürlüğün Yeni Dünya'sı olabilecek şeye bakar. İster yemekte olsun ister sevişmekte, (Singer ikisini de sosyal bir edim olarak sunar) bolluk onu büyüler. Bir keresinde biyografi yazarına şöyle demiştir: "Bir mumun varsa, onun aleviyle elli mum daha yakabilirsin." Bu Eski Dünya kuşkucusuna göre, Cennet'e hac yolculuğu cinsel aşkın paylaşılmasıyla başlar.

VII. BÖLÜM

ÜÇLÜLERİN ONURUNA

Ünlü üçlüler her zaman olmuştur, ancak modern çağlarda bu kurum değişmiş bir yüzle –hem daha cesur, hem daha gizli olarak– karşımıza çıkıyor. Gönüllüler arayan bir üçlü peşindeyseniz ya da bir üçlüye katılmak istiyorsanız siberuzaya bakın, bir elektronik göz kırpma süresi içinde istediğiniz kadarını bulursunuz. Altmışlı ve yetmişli yıllardaki cinsel devrim sırasında, yıldızlar zaman zaman üçlü ilişkileri konusunda suskunluklarını bozmuşlardır. İlerlemenin durduğu seksenler ve değişken doksanlardaysa itiraflar ya gecikmiş, ya ölümden sonra gelmiş, ya da kirli çamaşırların ortaya döküldüğü gazete yazıları veya biyografiler aracılığıyla üçüncü taraflardan duyulmuştur. Üçlü aşk yasal, ahlaki ve ünlüler için çekici olmakla birlikte, hâlâ son tabudur.

Britanya kraliyet ailesinin kaçamakları, eski ihtiyatlılığın sınırlarını ve yeni bir gün vaadini gözler önüne seriyor. Prens Charles 1994'te Camilla Parker-Bowles'la arasındaki uzun süreli ilişkiyi televizyonda itiraf etti. Karısı Diana da ondan geri kalmamak için, Kasım 1995'te kamera karşısında kendi sadakatsizliklerini ortaya döktü. Bu samimi itirafı, Glasgow'da yayımlanan *Herald*'ı çileden çıkardı: "Galler Prensesi tüm *ménage à trois*'ların en tehlikeli ve bencil kişisi."

Diana kraliyet taraftarı çevrelerde şiddetle eleştirildi. Romancı Fay Weldon *New York Times*'ta, Di'nin "tüm dünyanın göreceği meşru bir vâris doğuracak belgeli bakire" rolünü çiğneyip geçtiğini öne sürdü. Kralın görev tarifinde piç çocuklar peydahlamak da yer aldığından, İngiltere'nin müstakbel kraliçesi sadık bir koca bekleyemezdi. Weldon, Diana'nın hatasının sevilmeyi, özellikle de kocası tarafından sevilmeyi istemek olduğunu iddia ediyordu. "Çapkınlık yapan bir hükümdar, fırtına

gibi bir kraliçe" eski usüle uyar. Ne yazık ki Di, "bizim terapi çağımıza" yenik düşmüştü. Kendini bulmalı, halk içinde şifa bulmalıydı. Bir Churchill olarak doğan Prenses Di, iyileşmekte olan bir aristokrattı.

Amerikan medyasında Chuck olarak anılan Prens Charles, düzgün bir üçlü oluşturmak için elinden geleni yaptı. *People*'a göre, çift henüz nişanlıyken, "Camilla Parker-Bowles, Di'yi kanatlarının altına almıştı." İki kadın polo maçlarına birlikte gidiyorlardı, ama Di, Camilla'nın arkadaşlık kurma girişimlerinden kuşkulanmıştı. Daha da önemlisi, destekçileri ve aleyhtarları gibi, Di de evliliği aileyle karıştırıyordu. Evlilik, devlet tarafından tanımlanmış yasal bir sözleşmedir. Aile ise üç kişiden oluşabilir ve çifte kıyasla üyelerin her birine daha fazla özgürlük alanı tanıyabilir. Chuck'la Di kendi başlarına hastalıklı bir aileydi.

Âşıkları da evli olan Di, Windsor'lara karşı verdiği basın savaşını kazandı. Onu bu medya saldırısını tırmandırmaya yönelten, Charles'ın alenen Öteki Kadın'a eşlik etmesiydi. Di Kasım 1995'te "içini dökerken", sık sık alıntılanacak şu yorumda bulundu: "Bu evlilikte biz üç kişiydik, yani evlilik biraz kalabalıktı." *Kalabalık* mı? Kraliyet ailesinin bu eski üyesi, kalabalık sözcüğünün anlamını bilmiyor!

Di, Greenwich Village'da üç odalı bir dairede ya da Letha'nın Chelsea'deki iki odalı dairesinde sıkış tıkış yaşamayı nasıl bulurdu acaba? Muhtemelen onun dolapları bile bizim her iki evimizden daha büyüktür! Bu iki ev birbirine rahatça yürünebilecek uzaklıkta. Güzel havalarda, bir zamanlar bohemlerin mesken tuttuğu, ama şu anda astronomik kiralar ödeyen orta sınıftan kiracıların yaşadığı binaları ağzı açık seyreden turistleri görebilirsiniz. Yine de John Reed, Mabel Dodge'la ilişkisi olduğu günlerde bizim binada yaşamıştı; Mabel'ın alttaki Fifth Avenue salonu, radikal şıkın başlangıcı oldu. Hemen köşeyi dönünce, Edna St. Vincent Millay'in küçük evini görebilirsiniz. Rivayete göre, bu güzel şair aynı anda iki erkekle, Edmund Wilson'la ve adı çoktan unutulmuş bir arkadaşıyla görüşürmüş. İki erkek dostluk geleneğine uyarak onu paylaşmak istemişler. Vincent bu iki adama bedeninin birer yarısını vermiş – Wilson üst kısımla ödüllendirilmiş, yoldaşıysa alt kısımla. Herkes halinden memnunmuş.

Pahalı saç kesimlerine alışık olan Di, saçını yirmi dolara düzelttirmek için bir kuaförün "öğrenci gecesine" gitmek üzere her ay metroyla kentin üst tarafına yaptığı yolculukta Barbara'ya eşlik etmek ister miydi acaba? Şifalı bitkilerle güzellik bakımı için Letha'yla birlikte Chinatown'a

gider miydi? Uzun boylu bir sarışın olan Letha bazen Batılı geçmişini hatırlatan kovboy çizmeleri giyip Kızılderili takıları takar. Ufak tefek, vücut hatları biçimli bir kızıl olan Barbara'nın bukleleri yüzünü hale gibi sarar. Biraz tuhaf bir kadındır; biz ona "çatlak profesör" diyoruz. Sürekli olarak yanlış yöne giden hisse senetleri için endişelenen kucaklanası bir ayıcık olan Michael zaman zaman biraz sosyalleşmek için Barbara'yla çıkar. Arada bir saçını kestirir; çekici güzellik uzmanlarını hayranlıkla seyredebilmek için bir bahanedir bu aslında. Hepimiz ayrı yollarımızdan gelip şehir merkezinde birleşiriz. İki ya da üç kişi olmanıza, heteroseksüel, eşcinsel ya da melez olmanıza Village'da kimse aldırmaz. 21. yüzyılın da böyle olacağını umuyoruz.

Di'nin günlük kuru temizleme parasıyla biz bir ay boyunca kendimizi eğlendiririz: Broadway dışı tiyatrolarda, şiir okumalarında, konserlerde, ya da üçlülerle ilgili yakın tarihli filmleri izleyerek. Kitaplarımızı, giysilerimizi, bir felsefeyi, gözlemlerimizi, tatillerimizi ve Doğu düşüncesine ilgimizi paylaşırız. Karmamız –on iki yılı aşkın bir süredir bizi bir arada tutmuş olan harici olaylar ve seçimler– sık sık gündeme getirdiğimiz bir şey değil. Ama çiftler "birliktelik" duygusunu yaşıyorlarsa, biz de yaşıyoruz. Bizimkisi normların dışında olduğu için, ulaşılması daha zor oldu.

Di New York'a taşınsaydı fark edilebilir, ama kitleler tarafından rahatsız edilmezdi. Basınsa ayrı bir konu. İstediği herkesle birlikte olan Hollywood yıldızından gergin bir prensese dönüşen Grace Kelly'nin talihsiz kariyer adımını tersine çevirdi o. Di kraliyetle şöhreti değiş tokuş etti. Sosyete süperstarı olarak müteveffa Jackie Onassis'in yerini alacaktı büyük olasılıkla. Onunla aynı canlılığa sahipti ve Jackie gibi o da takdir görmek istiyordu. Tahminimizce üçgenler kurabilir, hatta doğru karmayla gerçek üçlü aşkı bulabilirdi.

25

FRANSIZ TARZI

Jean Paul Sartre, Simone de Beauvoir ve Bianca Bienenfeld

Kendi ilişkimize öncülük etmiştik: özgürlüğüne, yakınlığına ve içtenliğine. Üçlü fikrini biz bulmuştuk.
SIMONE DE BEAUVOIR

VAROLUŞÇU AİLE

Fransa hakkında romantik düşünceleri olan Scott Fitzgerald'ın Hemingway'e coşkuyla, "Fransızlar senden ve benden farklıdırlar," dediğini düşünelim. Bu konuda daha bilgili olan Baba Hemingway şu yanıtı verir: "Hem de nasıl." *Ménage à trois*'yı Parisliler icat etmiş olmayabilir, ama kitaplarda, resimde ve sinemada cinsel çeşitliliğin üç renkli bayrağını onlar dalgalandırıyor. Acaba bu bir fanteziden mi ibaret, yoksa hayata geçirdikleri bir şey mi? *Playboy*'un dört kıtadan altı bin kişiyi içeren 1995 tarihli uluslararası bir seks anketinde kesin sonuçlara ulaşılamadı. Bizim deneyimlere dayanan tahminimize göre, şipşak üçlü kurma ödülü (bir ülke olabilecek büyüklükteki) Kaliforniya'ya, ciddi üçlü dalındaki Altın Palmiye ise Britanya'ya giderdi. Yine de Rousseau'dan Roché'ye, Fransız yazarlar üçlü aşk hakkında klasik anlatılar sunmuştur bize. Yirminci yüzyılın ikinci yarısında üst kültürü fazlasıyla etkilemiş olan Varoluşçuluk da –punk öncesi takipçilerine John Lennon "Varolar" adını takmıştı– Fransız üçlülerinden oluşan bir karmaşanın içinde doğmuştur.

Jean-Paul Sartre'la Simone de Beauvoir dünya çapında ünlü insanlardı. II. Dünya Savaşı'nın sonundan itibaren basında geniş yer buldular. Yazarının yarattığı tuhaf bir terminolojiyle kaleme alınmış olan *Varlık ve Hiçlik*'i okumayı bırakan öğrenciler, siyasi eylemci kimliğiyle Sartre'dan yine de etkilenirlerdi. *İkinci Cins*'teki

edebi ve felsefi göndermeleri pek az anlayabilen kadınlarsa feminist Beauvoir'dan büyülenirlerdi. Özgürlükçü aşk yaşamları radikal davalarıyla iç içe geçmiş görünen bu Sol Yaka çifti hâlâ haber değeri taşıyor. Öyleyse bu medyatik karakterler cinsel üçlüleri konusunda neden sonuna dek ihtiyatlı davrandılar?

Varoluşçu çiftin portresini Beauvoir çizdi: evlenmemiş ama bağlı, dürüst ama özgür, çocuksuz ama genç ve başarılı kişilerden oluşan bir ailenin hamileri olarak. Ayrıntılı dört ciltlik otobiyografisi, romanları (özellikle de *Konuk Kız*) ve hem kendisinin hem de Sartre'ın biyografi yazarlarına verdiği uzun röportajlarla kusursuz bir halı dokudu. Sartre'ın 1980'deki ölümünden sonra Beauvoir, onun edebi vasiyetinden sorumlu kişiden izin almadığı halde, kendisine ve başkalarına yazdığı mektupları derleyip yayımladı (*Hayatımın Tanığı*, 1983). Sartre'ın mektuplarda gözler önüne serilen saplantılı kadın düşkünlüğü biraz şaşırtıcıydı, ama bu durum uzun süre acı çeken bir feminist olarak Beauvoir'ın itibarını artırdı. 1986'daki ölümünden sonra vasiyet görevlisi bir dolapta onun yazmış olduğu mektupları buldu; Beauvoir bunların kaybolduğunu söylemişti. 1990 yılında *Sartre'a Mektuplar* adıyla yayımlanan mektuplar, birbirine bağlı çift mitini yerle bir etti, Beauvoir'ın feminizmini yaraladı ve çiftin oyuna getirilmiş biyografi yazarlarının, azizlerin biyografisini kaleme alan yazarlar gibi görünmelerine neden oldu.

Daha geniş çaplı bir çokeşli düzenlemenin parçası olan Sartre-Beauvoir ilişkisi konusunda yepyeni bir bakış açısına ihtiyaç var. Karalama meraklılarıysa aksine, "inançsızlık" sergileyerek (yani özellikle kendilerine yalan söyleyerek), kendi "otantiklik" (Varoluşçuluk dilinde "dürüstlük") inançlarını ihlal eden iki düşünüre karşı ithamlarla işe balıklama daldılar. *İkinci Cins*'in feminist inancın felsefi temellerini atmış olmasına karşın, kadınlar düşmüş kız kardeşlerini savunmaya koşmakta aceleci davranmadılar. Beauvoir'ın çevirmeni olan uygar Quentin Hoare bile, "dikizcilik havası, yer yer Valmont ve Madame de Merteuil kokusu"ndan bahseder. II. Dünya Savaşı'na uzanan çok önemli bir dönem üzerinde yoğunlaşan *Hayatımın Tanığı* ve *Sartre'a Mektuplar*, aslında Beauvoir'la Sartre'ın kişiliklerinden ve üçüncü ya da dördüncü kişilerle ilişkilerinden

ayrılamayacak bir felsefenin doğuşunu aydınlatır. Varoluşçuluğun kökenleri triseksüeldir.

Beauvoir'ın *Mektuplar*'ı subay Choderlos de Laclos'un 1782 tarihli mektup romanı *Tehlikeli İlişkiler*'e benzetildiğinden, aradaki farkları hatırlamak yararlı olacak. Laclos'un romanındaki Markiz de Merteuil ve onun başka kadınları baştan çıkarmak için işbirliği yaptığı eski âşığı Valmont, saygılı hasımlardır. Peter Brooks'a göre "kitap, rakiplerin gücünü ölçen bir dizi erotik mücadele üzerine yapılandırılmıştır." Bu ikisinin soludukları hava barut kokuludur, asker aristokrasisine ait temel fikirleriyse, iyi yürütülen bir kuşatmanın, kalenin teslim olmasıyla sonuçlanacağından ibarettir. Aşkın gaddar gücü (tıpkı savaşınki gibi) akıl tarafından yönetileceğinden, bir tür entrika diplomasisinin hâkimiyeti söz konusudur. Merteuil ve Valmont fetihlerinin tasdik edilmesi için birbirlerine ihtiyaç duyarlar; kazandıklarının *görülmesi* gerekmektedir.

On sekizinci yüzyıl çiftinin arasında belli bir bağlılık vardır, ama eros değildir artık bu. Gerçekten de Valmont aşkı bir tek masum Madame Tourvel'de bulur ve Merteuil, oyunun sınırlarını aşarak kendisinin peşinden gidemeyeceği bir yere gitmiş olan erkeği kıskanır. Merteuil'ün erkeklere ilgisi, onları ya kullanmak ya da ele geçirmekten ibarettir. Asıl hayranlığı, Valmont'un anlattıkları yoluyla seks yaptığını hissettiği genç kadınlara yöneliktir. Meurteuil'ün âşıklarından biri zengin ve bakire Cécile'le evlenmek üzere onu terk edince, intikam almak isteğiyle Valmont'u bu kadını baştan çıkarmaya ikna etmiştir. Cécile için şunları yazar: "Gerçekten enfes bir kadın! [...] Onunla ilgili her şey en canlı duyguları uyandırıyor. Mektup yazıp sizi seviyorum demesine izin verdim." Christopher Hampton tiyatro için yaptığı uyarlamada Merteuil'ün şu itirafta bulunmasına izin verir: "Ahlak anlayışım bu kadar katı olmasa [Cécile'i] kendim alırdım."

Merteuil'ün lezbiyenliği, hissetme yetisine sahip olduğu yönündeki tek ipucudur. Valmont içinde yaşadığı acımasız toplumu küçümsemektedir, ama acı çekerek, kadınları baştan çıkarmasının bu toplumu sarsmak yerine güçlendirdiğini fark eder. Merteuil kendini bir dönek olarak görmekle birlikte, "ancien régime"in çöküşünden beslenir. Christopher Hampton'ın *Tehlikeli İlişkiler* için yazdığı,

artık sönmüş bir Glenn Close'un yanında kalmış tek sırdaşı olan aynanın önünde makyajını (yani maskesini) çıkarmasıyla sona eren senaryo, Merteuil'ün sosyetenin karşısında tüm itibarını yitirişini akıllıca gösterir. Narkissos öyküsü tersine çevrilmiştir ve alter egosu Valmont'u yok etmiş olan Merteuil kendini bir kocakarı olarak görür. Merteuil, ölmekte olan düzeni temsil etmektedir.

Sartre'la Beauvoir'ın öyküsü yüzeyde kimi benzerlikler sergilemekle birlikte, Üçüncü Cumhuriyet'in bağlayıcı klişelerine karşı gerçek bir isyan tarafından yönlendirilir. Çiftin ilişkisi alışıldık insani çelişkilere tabidir, ama kinik değildir. İkisi de yazardır, yazarlık ise kendi başına bir fedakârlıktır. Ayrıca onların yaşamları, müritlerinin yiyecek ve içkinin yanı sıra fikir de tüketmek için kahvelere üşüştükleri Sol Yaka kültürünün bağlamı dışında anlaşılamaz. Varoluşçuluğu eleştirecek yere sahip değiliz burada, ama kitabımızın amacı açısından, biz bu akımı bir sistemden çok bir tarz, hatta ruh hali olarak görüyoruz. Varoluşçuluk bu şekliyle tutarlı bir doktrinden çok, parlak sanat anlarına esin kaynağı olmuştur.

Beauvoir'la Sartre'ın 1929'da Sorbonne'daki final sınavlarını sırasıyla ikincilik ve birincilikle bitirmelerinden sonra Sartre, "Bundan sonra seni kanatlarımın altına alacağım," dedi Beauvoir'a. Beauvoir'ın Paris'ten utanç içinde ayrılan âşığı René Maheu'nün başarısızlığından cesaret almıştı. Üçü birbirine çok yakındı ve Maheu'nün yakışıklılığından etkilenen yirmi bir yaşındaki Beauvoir ilk ilk önce ona yanaşmıştı. Yakınlarının kullandığı "Beaver" adını Maheu vermişti Beauvoir'a; bu takma ad hem Beauvoir'ın grup içinde çalışmayı tercih etmesine, hem de kendi Fransızca adına benzemesine dayanıyordu.

Bundan sonra Beauvoir'la Sartre arasında, elli yıllık ilişkilerinin temelini oluşturacak ünlü pakt devreye girdi. Karşılıklı anlaşmayla burjuva evliliğini reddettiler. "Bizim sahip olduğumuz," diyordu yirmi dört yaşındaki Sartre yoldaşına, "*temel* bir sevgi, ama yedek aşk ilişkileri de yaşamamız iyi bir fikir." Aralarındaki pakt birbirlerine asla yalan söylememe ve her şeyi anlatma sözünü de içeriyordu. Birbirlerine sadık kalacakları "iki yıllık bir müddet" üzerinde anlaşmışlardı. Ama Beaver'ın yatmaya devam ettiği Maheu, zamanla metresini paylaşmaktan sıkılmaya başladı. Sartre ilkelerine

rağmen geleneksel bir evliliği düşünmeye devam ediyordu. Beauvoir'a zaten evlenme teklif etmiş ve reddedilmişti; birtakım güzel, yaşı ilerledikçe gitgide daha genç kadınlara da teklifte bulunacaktı.

Simone de Beauvoir 1908'de Boulevard du Montparnasse'ta, pencereleri yetişkinlik yaşamının büyük bölümünü geçireceği kahvelere bakan bir dairede doğdu. Babası Bertrand aristokratlık iddiasında bulunan ve yavaş yavaş durumu kötüye giden bir devlet memuruydu. Bertrand'ın hovarda bir adam olmasına ve güzel karısını aldatmasına rağmen evde yapay âdetler hüküm sürmekteydi. Beauvoir kendini çapkın babasıyla özdeşleştirdi. Sartre da Paris'te (1905'te) doğdu ve oradan asla uzun süre uzaklaşmadı. Hep sadık bir kentli olarak kaldı; Beauvoir dağlara tırmanmaya ve yürüyüş yapmaya bayılırken, yoldaşı şakayla karışık klorofile alerjisi olduğunu söylüyordu.

Sartre seçkin bir Protestan aileden geliyordu (Albert Schweitzer'ın kuzeniydi), babasının genç yaşta ölmüş olmasına rağmen annesi ve Berlitz dil öğretme sistemini icat etmiş olağanüstü bir adam olan dedesi tarafından şımartılarak yetiştirildi. Ne var ki acımasız üvey babası tarafından hor görülen delikanlı, otuz yaşındayken Beauvoir'a şunları yazacaktı: "Ebeveynler çocukların kafatasına bıçak gibi saplanırlar." Şaşı gözlü, kısa boylu ve çirkin olduğu için oyun arkadaşları onunla alay ederlerdi. Bir keresinde onu kandırıp sınıf güzeline yaklaşmaya ikna etmişler ve kız herkesin önünde tükürürcesine, "Bir gözü ötekine bok diyen bu serseri de kim?" demişti.

Beauvoir'ın genç yaşta geleneksel aile rolünü reddedip felsefeci olmayı seçmesi duyulmadık bir şeydi. Simone'un güzel gözleri, asil bir yüze yerleşmiş düzgün bir burnu vardı; kimilerine göre, sert sesi çekiciliğini artırıyordu. Siyah giysileriyle daha da göz alıcı oluyordu. Beauvoir'la Sartre'ın dış görünüşteki uyumsuzluğuna karşın, Sartre ona Rousseau'nun çetrefilli yönlerini açıklarken aralarındaki çekim derinleşti. Beauvoir, kendini bulduğunu hissediyordu: "geleceğimin gölgesiydi o." "Benden daha başarılı, yine de benim eşitim, kopyam olan bir adam"la birleşecekti. Narkissos'un tatmin etmeye çalışırken delirdiği arzudur bu.

Benzerlerin aşkı çok güzel bir kur dönemi yaratır, ama genellikle bunu somutlaştıracak bir üçüncü olmadığında bayatlar. Aşkın incelikli psikolojisinde yoğun bir birleşme, tanıklık rolünü üstlenecek bir başkasını ortaya çıkarır. Bir tür dikizciliktir bu, ama ünlüler çağında hepimiz dikizciliğe batmış durumdayız. Erotik bir kenetlenme halindeki film yıldızlarının perdeye yansıyan görüntüsü, bu sahte tutkuyu geri kalanımıza ileten kameranın gözünde mevcuttur yalnızca. Sartre'a gelince, o kendini Güzel'in sevgisini kazanmış Çirkin gibi hissediyor ve şansını yeniden denemek istiyordu. Sartre'ın kahramanlarının hepsi –Dumas, Syron, Wagner–kudretli kadın avcılarıydı. Bu pasaklı ve yarı kör küçük adamsa kendini Don Juan olarak görüyordu. Kendisine hayran olan Beaver'a gücünü göstermek için yeni fetihler yapmak istiyordu. Varoluşçu pakt temelde uygulanıyordu, ama merkezdeki çiftin kanatları altındaki bağımlı ruhlara acı verecek bir biçimde.

Bu çiftin biyografisini yazmış olanlar, cinsel maceralarını kendi anladıkları biçimde aktarmışlardır. Ardından, mahrem mektuplarının yayımlanması herkesi sarstı. *New York Times Book Review*'da bu mektupları inceleyen Ronald Hayman, "Kruvasanı sekse tercih ettiğini söyleyen bir adam için, Sartre'ın inanılmaz sayıda ilişkisi olmuş," diye yazar. Beauvoir içinse şunları ekler: "O da neredeyse Sartre kadar çokeşliydi, öğrencileriyle ve Sartre'la da cinsel ilişkisi olan başka kadınlarla lezbiyen ilişkiler yaşadı." İlişkilerinin niteliğini ve daha da önemlisi, birbirlerine yaşadıklarını aktarmalarının tadını göz ardı eden bir yorumdur bu. Sartre'ın şehveti seçici değildi belki, ama kasıklarından çok kafasına dayalıydı. Beaver'a, acemi olduğu cinsel birleşme yerine, çıplak bir kadını öpüp ona mastürbasyon yapmayı yeğlediğini itiraf etmişti.

Feministleri en çok zorlayan konu, Beauvoir'ın genç partnerlerinden bariz şekilde faydalanması olmuştur. Fransa'da, hatta Avrupa'nın pek çok yerinde öğretmenlerin öğrencileriyle yatmalarına sık rastlandığını unutmayalım. Amerika'da bizler Romeo-Juliet imgesinin baskısından henüz kurtulamadık. Annesinin arkadaşı olan daha ileri bir yaşta kadın tarafından cinsellikle tanıştırılan genç erkeğin çok eski öyküsü, televizyon filmine dönüştürüldüğünde hâlâ "sıra dışı" olarak tanıtılıyor.

Bu durumda bile Beauvoir'ın lezbiyen maceraları (ki bu da Kıta'da herhangi bir endişe yaratmaz) biraz zoraki görünüyor. Hayman, "görünüşe bakılırsa, şehvet deneyimlerinden çok, lezbiyen sevişmeleri hakkında [Sartre'a] bültenler yollamaktan zevk alıyordu," diye yazar. Sartre, Beaver'ın sevişmelerinin ayrıntılarını öğrenmek istiyor ve bir bakirenin kızlığını bozmasının "baskıdan yeni çıkmış" haberi dahil, kendi sevişmeleri hakkında coşkulu raporlar yolluyordu. Bu mektupların ışığında, hiçbir dikizcilik eğilimi bulunmayan çilekeş feminist Beauvoir portresinin düzeltilmesi gerekir. Biz burada, dostunun aslında kendisinin arzuladığı genç kadınlarla eğlenmesinden onun aracılığıyla zevk alan Merteuil'le bir benzerlik görüyoruz. Beauvoir ve Sartre'ın birlikte üçüncü bir kişiyi yataklarına almamış olmaları bizi biraz şaşırtıyor; aralarında belli bir mesafe bıraktıklarını gösteriyor bu. Çoklu aşk kuramının uygulamaya geçirilmesi için altmışların çiçek çocuklarının beklenmesi gerekecekti.

1930'da, Sartre'ın askerlik görevini yaptığı sıralarda Beauvoir, sık sık Henry Miller'ın serbest çalışan bir pezevenk gibi davrandığı kötü ünlü Sphinx de dahil olmak üzere Paris batakhanelerini ziyaret ediyordu; ardından dikkatini, belli bir evli hanımın çocuklarının özel öğretmeni olan, Sartre'ın arkadaşı Pierre'e yöneltti. Yatalak kocasının teşvikiyle Pierre'le birlikte olmaya başlayan bu hanım da âşığını, Beaver'ı Boulevard Raspail'deki geniş dairesine getirmeye teşvik etti. Burada ve sonraları kadının taşradaki malikânesinde, kırklarındaki bu kültürlü ve şık hanımla ondan çok daha genç olan Beauvoir ve Sartre arasında bir üçlü ilişki oluştu. Bu hanım, yazar çiftin incelik kazanmasına yardımcı oldu ve savaş sırasında onları evinde barındırdı. Bu ilişki, Beauvoir ve Sartre'ın cinselliği siyaset ve sanatla birleştiren manevi Aile'sine esin kaynağı olacaktı.

Beauvoir'la Sartre kariyerlerine taşra liselerinde öğretmenlik yaparak başladılar; Beauvoir Rouen'da, Sartre ise Le Havre'da çalışıyordu. Tam anlamıyla uygun olmadıkları bir konumdan en iyi şekilde faydalandılar, derslerde hiç durmadan konuşuyor, ama öğrencilerine sosyal açıdan eşitleriymiş gibi davranıyorlardı. Otuzlu yılların ortalarında, iki yoldaş Paris'te çalışırken, Beauvoir'ın öğrencileri olan Olga ve Wanda adındaki aristokrat kökenli Rus göç-

meni iki kız kardeş ilgilerini çekti. Olga'nın "uzun, üçgen yüzüne yayılan sarı saçları, solgun teni, iri gözleri, sokağın ortasında ansızın attığı dans adımları, çılgınca kaprisleri, dürüstlüğü, doğallığı" Beaver'ı etkilemişti. Olga, Sartre'ın "otantik" olarak niteleyeceği ve *Özgürlük Yolları* dörtlemesinde etik değer düzeyine yükselteceği özelliklere sahipti.

Beauvoir'ın öteki öğrencileri gibi Olga da kendisini yavaş yavaş baştan çıkaran hocasına tapıyordu. Beauvoir, Olga'nın "ancak şiddet ve saflık karşısında duygulanan çıplak, anlık bilinç"inin büyüsüne Sartre'ın da böylesine kapılacağını öngörememişti. Bu üçlü ilişki ilk başta şaşırtıcı derecede başarılı oldu ve Beauvoir, "Bir araya geldiğimizde gözlerimizden kıvılcım saçan sihre kapılarak, her birimiz ikili bir rol –hem büyüleyeni hem büyüleneni– oynadığımızı hissediyorduk," diye yazacaktı. Ancak narsisizmi iki cinsiyet tarafından da pohpohlanabilen Olga, Sartre'a bir erkek olarak ilgi duyamadı. Beauvoir'ı yeğlemesi, özellikle de onu dudaklarından dolu dolu öperken Sartre'ın yanağına hafif bir öpücük kondurması adamı çıldırtıyordu. Olga itaatkâr çömez olmaktansa, hocalarına kendi kaprislerini dayatmaktaydı. Beauvoir onu, "Rimbaud, Antigone, gelmiş geçmiş her yaramaz çocuk, elmas parlaklığındaki cennetinden bizi yargılayan bir kara melek" olarak hatırlayacaktı.

Olga yıllarca Beaver'ın sevgilisi olarak kaldı, ta ki bu "incecik yaratık" otuz yaşlarında ağır içiciliği ve öfke nöbetleriyle hırçınlaşana dek. Olga hâlâ Sartre'ın ısrarlı girişimlerini reddediyordu. Sartre'ın ona duyduğu saplantılı tutku, o dönemde sık sık gördüğü sanrıdan ayrılamaz: bir dizi devasa, tehditkâr ıstakoz tarafından kovalanması. Meskalin alması tetikliyordu bu hayali, ama eski ana kuzusunun derinlere işlemiş hadım edilme korkusunu dışa vurduğunu anlamak için Freudcu olmaya gerek yok. Olga yanındayken, belki de onunla yatmadığı ve kanıtlayacak hiçbir şeyi olmadığı için, ıstakozları görmüyordu. Beauvoir, Olga'nın temel paktı tehlikeye attığını kabul ediyor, ama onun varlığını Sartre'ın çılgınlığına yeğliyordu.

Beauvoir, Aile'ye katılan bir başka genç olan Jacques-Laurent (Küçük) Bost'u, "zeki ve eğlenceli [...] göz kamaştırıcı bir gülümsemesi ve asilce bir rahat duruşu var," diye betimler. Bost hem ga-

zeteci hem de ömür boyu Sartre'ın ve davalarının dostu olacak, en sonunda Olga'yla evlenerek onu akıl hocalarının elinden alacaktı. Saçları seyrelmekte olan, yaşlanmaktan ve unutulmaktan korkan Sartre, bir tiyatro öğrencisini baştan çıkarmakla meşguldü. Beauvoir'a ayrıntılı bültenler göndererek kızın onun dilini "elektrikli bir körüğün gücüyle" emişini hayranlık içinde anlatıyor ve onu, "Taşralı [...] kokularla dolu ve tuhaf derecede kıllı, sırtının altında küçük bir siyah kürkü var," diye betimliyordu. Kızın bozulmak isteyen bir bakire olduğu ortaya çıkacaktı; yeterince becerikli olmayan felsefecinin bu kez duraksayacağı bir işti bu.

Sahneye şimdi de, Sartre'ın kurduğu sol görüşlü bir yayın olan *Les Temps Modernes*'in yazı işleri müdürü olacak Maurice Merleau-Ponty giriyor. Matmazel Taşralı'ya âşık olan Maurice, eski okul arkadaşını onunla *yatmadığı* için azarlıyordu. Sartre nihayet, kızın ona oral seks yapmasından sonra bu işi becerdi; Beauvoir'a, kıza bir iyilik yapmış olduğunu söyleyecekti. Muhtemelen deneyimsiz kızlara ne kendisi ne de uzvu tehdit oluşturduğundan, bakire bozmak spesiyalitesi olacaktı. Sartre raporlarında uzun süreli partnerini ihmal etmiyor, Beaver'a "kalbimi ve gözlerimi büyüleyen kadın, yaşamımın siperi, bilincim, aklım," diyordu.

Kadının, Beauvoir'ın ünlü deyişiyle "öteki" –yani ikincil– olduğu bir toplumda Beauvoir önemli bir oyuncu olmaya kararlıydı, ama bunu göstermemesi gerektiğini de biliyordu. Bu nedenle, anne-âşık figürünün hükmedebileceği bir Aile'yi benimsedi. 1938'e gelindiğinde Beauvoir Montparnasse'taki bir otelde yaşıyor, Bost'la nişanlanmış olan Olga onun alt katında kalıyordu; Sartre'la ikisi, yakınlardaki Dôme kahvesini genel merkezleri haline getirmişlerdi. Gallimard'ın Sartre'ın ilk romanını yayımlaması, Olga'nın daha güzel, ama "bir yusufçuğun akli melekelerine sahip" kız kardeşi Wanda'nın peşinde koşmasına ancak bir süreliğine ara verebildi. Beaver'a adadığı *Bulantı* büyük beğeniyle karşılandı. Bir yıl sonra Sartre öykü derlemesini yayımlarken, Beauvoir'ın yazmış olduğu öyküler reddedildi. Sartre ilk ününü kurgu yazarı olarak kazandı, tiyatrodan daha az etkileyeceği bir alandı bu.

Aile yoldaşlık paktı üzerinden genişliyor, Sartre bunun sürekli hale getirilmesini öneriyordu: "Her zaman birlikte olmalıyız, çün-

kü kimse bizi birbirimiz kadar anlayamaz." Ama çift her zaman bir üçüncüyü de ekleme ihtiyacı duyuyordu, bu yüzden Yunanistan'a tatile çıktıklarında bile Bost'u yanlarında götürüyorlardı. Beauvoir yayıncılar tarafından hiçe sayılmanın etkisinden kurtulup yeniden kurgu yazmaya başladığında, konu olarak Sartre ve Olga'yla oluşturdukları üçlüyü ve yakınlarında dolanan Bost'a benzer bir karakteri seçti. Sartre'dan ve onun Gallimard'daki editöründen tavsiye almayı kabul ederek, 1943'te İşgal Dönemi'nde edebiyat alanında sansasyon yaratacak *Konuk Kız*'ı yazdı.

İngiliz bir çift olan Kate ve Edward Fullbrook, iki yoldaşın yaşamlarını birbirinden ayırmaya çalışmak gibi büyük bir hatadan kaçınıp, cinsel ve yaratıcılık yaşamlarının karmaşıklığını yakalamaya çalışmışlardır. *Simone de Beauvoir ve Jean-Paul Sartre* adlı eleştirel biyografilerinde, bu ikisi için dikizciliğin vazgeçilmez olduğunun, ikisinin de hem cinsel marifetlerini sergilemekten, hem de ötekinin bir üçüncüyle başarılarını dinlemekten zevk aldığının farkındadırlar. "De Beauvoir'ın yaşamı boyunca tekrar tekrar ve açıkça inkâr ettiği, çok eğlendiği biseksüelliği," diye yazarlar, "kuşkusuz Sartre'ın içini gıcıklıyordu." Ne yazık ki Sartre'ın sürekli bakire eti peşinde olmasını etnolojik bir bakış açısıyla incelemeye çalışıp, harem kurmak gibi şeylerden söz ederler. Beaver'ın "tatlı küçük şey" gibi küçültme sıfatlarıyla hitap ettiği Sartre, hiçbir zaman aynı anda iki kadınla birlikte olmamıştır. Beceriksiz bir âşık için bakireler faydalıdır çünkü daha iyisini bilmezler. Sartre'ın kadınlarını yalnızca Beaver'la değil, Aile'nin erkek üyeleriyle de paylaşmaya hazır olması, Fullbrook'ların deyişiyle "modern bohemliğin alışıldık genel biçimleri"yle tutarlı, ama aynı zamanda akıllıca ve verimli olmuştur. Sartre'ın kalbinden çok beyni zonklardı.

Beauvoir daha açıkça şehvetli, ama kendine hâkimdi. Temmuz 1938'de, onu içtenlikle sevdiğini belirttikten sonra, Sartre'a şu bilgiyi verecekti: "Çok hoş bir şey geldi başıma. [...] "Küçük Bost'la yattım. [...] Bunu ona ben teklif ettim elbette." Bu ilişki için, "yoğun, ama aynı zamanda hafif, kolay ve hayatımda olması gerektiği yerde," diye düşünüyordu. Bost her iki akıl hocası için de paha biçilmez olacak, Sartre'ın oyunlarının yapımına yardım edecek, senaryo yazarken ona çıraklık edecek ve bunların tümünü kendine

pay çıkarmak istemeden yapacaktı. Ne var ki ertesi yıl, savaş bulutlarının iyice kararması ve her iki erkeğin de orduya çağrılmasıyla, Beauvoir'ın kafası karıştı. Hangi askeri ziyarete gideceğine ya da izindeyken hangisiyle zaman geçireceğine karar vermek ve daha da kötüsü, ona nişanlısı hakkındaki sırlarını emanet eden Olga'ya yalan söylemek zorundaydı. İfadesiz bir yüzle Sartre'a, Bost'un nöbetçilik yaptığı, kendisinin de gününü kasvetli bir taşra kahvesinde artık anladığını hissettiği Heidegger'i okuyarak geçirdiği bir dönemi anlatıyordu.

1940'a gelindiğinde Beauvoir'ın Bost'la ilişkisi iyice yoğunlaşmıştı, ona yazdığı mektuplarda sürekli olarak Sartre'ın aleyhine ikisini kıyaslıyordu. Bost ona Sartre'dan daha uzun ve daha eğlenceli mektuplar yazıyordu. Beauvoir'ın genç adama duyduğu coşkulu ilgi, Olga saplantısı nedeniyle Sartre'dan intikam alma fırsatını yaratmasıyla daha da artırıyordu. Üçlü ilişkinin hatlarını yeniden çizmişti. Fullbrook'ların belirttiği gibi, "sen ve Bost" ve sonraları "Bost ve sen," Beauvoir'ın savaş sırasında Sartre'a yazdığı mektupların ana motifi olacaktı. O Şubat ayında yeni aşkıyla birlikte Paris'te olan Beauvoir, Sartre'a yazdığı uzun bir mektubu, "Bost gayet kesin –hatta temel– bir açıdan geleceğimin bir parçasını oluşturuyor," diye bitirdi. Onu Olga'ya geri vermeye hiç niyeti yoktu.

Tıpkı yeniyetme okul arkadaşları gibi onu küçümseyen erkeklerle dolu bir ordu kampına tıkılıp kalmış olan Sartre hiç kuşkusuz ihanete uğradığını düşünüyordu. Hırsla Wanda'ya yazmaya, izindeyken ona kur yapmaya başladı. Önceleri onu hafife alıyor ve Beauvoir'a, bakireliği sözde fahişe olma isteğine engel oluşturduğundan, bekâretini bozduğu için kendisine minnettar olması gerektiğini söylüyordu. Ama 1940 kışında, düzmece savaşın huzursuz sessizliğinde Sartre, "Seninle aramın iyi olması için [...] herkesi, hatta Beaver'ı bile çiğner geçerim," diyerek Wanda'yı temin ediyordu. Yine de aile reisi olarak Sartre, mutlu üçlü fantezisi bozulduğunda kendini suçlayacaktı. Beauvoir'a, kendini "küçük çaplı bir piç [...] devlet hizmetinde bir Don Juan" gibi hissettiğini yazdı. Kendisi hakkında benimsediği en alaycı görüştü bu.

Baharda çarpışmaların başlaması ve Nazi hücumu karşısında Fransa'nın altı haftada çökmesi, bu sırada Sartre'ın esir düşmesi,

Beauvoir'la yaşamlarını ikiye ayıracaktı. İzleyen İşgal dönemi, en çekici üçüncüleri olan Bianca Bienenfeld'le kurdukları, gerçek öyküsü ancak son zamanlarda ortaya çıkmış olan ilişkiye kesin bir son verecekti.

UTANILACAK BİR İLİŞKİ

Yaşamımın Tanığı'nda Louise Vedrine olarak anılan Bienenfeld'in anı kitabının başlığı budur. Aslında bu adı, Bianca'nın kimliğini gizli tutmaya söz vermiş olan Beauvoir uydurmuştu. Ama Beaver'ın "kayıp" mektuplarının ölümünden sonra yayımlanan İngilizce baskısı sırrı ortaya çıkardı. Daha da kötüsü Beauvoir, eskiden öğrencisi olan bu genç kadınla yaşadığı sıkıntılı ilişkiyi soğuk, Makyavelci bir düzyazıyla anlatmıştı. Bienenfeld hâlâ sağ salim olduğundan, uzun bir cevap vererek Sartre ve Beauvoir'ı inançsızlıkla, başka varoluşçuluk günahlarıyla ve biyografi yazarlarını da birer kukla olmakla suçladı. Aslında bu ilişki, üç katılımcısının gözleriyle bakıldığında, sarsıcı olmaktan çok aydınlatıcıdır.

Polonyalı-Yahudi kökenli Bianca, Beauvoir'la henüz on altı yaşındayken 1937'de, Paris'teki Lycée Molière'de tanışmıştı. Beauvoir tanıdığı tüm öğretmenlerden daha cana yakındı ve Bianca onun "parlak, delici, cüretkâr zekâsı"ndan etkilenmişti. Şan ve şöhrete doğru ilerleyen "hareket halinde bir kuvvet" gibi görünüyordu. Ama tarz denen şeyi daha o zamanlarda anlamış olan Bianca, Beauvoir'ın kıyafetlerini ve ensesinde toplanmış saçlarını sade, hatta pejmürde buluyordu. Genç kadının bir fotoğrafi, zarif Sami hatları, iri parlak gözleri ve özenle kıvrılmış gür saçlarıyla güzel olduğunu gösteriyor. Masumiyetini ya da zekâsını yadsıyan hiçbir şey yok bu fotoğrafta.

Bianca çok geçmeden öğretmeninin gözdesi oldu; geleneksel bir eş ve anne olma olasılığından duyduğu hoşnutsuzluk nedeniyle, öğretmeninin bağımsızlığı olarak gördüğü şeyi kazanmak istiyordu. İlk başlarda Sartre'ın yalnızca adını duymuş olan Bianca, ilişkilerinin "tam bir açıklığın yanı sıra mutlak bir özgürlük" gerektirdiğini, bir taraftan da cinsel maceralara davetiye çıkardığını itiraf eden Beauvoir için Sartre'ın ne anlama geldiğini sezmişti. Bianca, yoldaşların kendilerine bağımlı kişilere karşı yükümlülüklerinin

(Olga'yla Wanda'yı onlar geçindiriyordu) sürekli olarak zaman ve para sıkıntısı çekmelerine neden olduğunu ve yaşamlarını sıkı bir düzen altına aldığını görüyordu. Beauvoir Dôme'da bir masaya oturup, herkesle ayrı ayrı görüşürdü.

Bianca, onları tanıdığı sırada Beauvoir'la Sartre'ın artık birbirleriyle sevişmediklerine emindir. 1938'de mezun olmasının ardından, iki kadın sırt çantalarıyla çıktıkları zorlu bir yolculuk sırasında, "ilk başta utangaççа" sevgili oldular. Bianca Sorbonne'a gitti ve orada Sartre'ın üç erkek öğrencisiyle platonik ilişkiler kurdu; bunlardan biri, sonradan evleneceği Bernard Lamblin'di. Bianca'nın nükteli bir ifadeyle belirttiği gibi grup, "Sartre'ın ve Simone de Beauvoir'ın çocukları"ndan oluşuyordu! Ertesi kış Baba, Anne'nin teşvikiyle onun peşine düştü. İltifat etmeyi çok iyi bilen Sartre ilgiliydi ve ikna edici bir dille konuşuyordu. Bianca, "Kimse ve kesinlikle hiçbir romancı bana güzel gözlerim olduğunu söylememişti," diye hatırlıyor. Sartre şakacı ya da bilge bir erkek olabiliyor, onu şu ya da bu sanatçının tekniğiyle eğitiyordu. Montmartre'daki taşra tarzı bir kahvede Sartre ona ilan-ı aşk etti. Bianca elli yıl sonra Sartre'ın yayımlanmış mektuplarını okurken, bu kahvenin onun en sevdiği baştan çıkarma mekânı olduğunu fark edecekti.

Bianca, Beaver'la ilişkisinin hâlâ sürmesine rağmen Sartre'ın girişimlerinden memnundu. Bu durumu basitçe şöyle açıklıyor: "Biz bir *üçlüydük*." Ancak Sartre'ın genç kadına karşı davranışları çelişkiliydi. Bekâretini bir otel odasında, gün ışığında, duyarsızca, neredeyse tek kelime bile etmeden almış ve ruhunda kalıcı bir yara açmıştı. Fiziksel ilişkileri boyunca Bianca frijitti. Ama Sartre'ın kendini serbest bırakmayı beceremediğini anlayacak kadar zekiydi: "Sürekli tetikte olan zekâsı, aklıyla bedeni arasındaki tüm bağları kopartıyordu." Sartre'ın Freudcularla arası açıktı, ama anlaşılmaz "varoluşçu korku"su, aslında küçük yaşlarda başlamış olan bir kendinden tiksinmeydi.

Avrupa'nın felaketin eşiğinde olduğu 1939 yazında Sartre'ın Bianca'ya yazdığı mektuplarsa aksine, düşünceli ve romantikti: Temmuz ayında yazdığı mektubuna, "Sevgili küçük Polonyalım," diye başlayıp, "Seni tüm gücümle seviyorum," diyerek son vermişti. Bianca'yı Beaver'ın da aynı şekilde hissettiğine temin ediyor, "bizim

geleceğimiz senin geleceğin, arada hiçbir fark yok," diyordu. Yakınlıklarının karşılıklı olduğunda ısrarlıydı: "Gün içinde bizi düşündüğün bir anda biz de seni düşünüyor, senden söz ediyorduk." Felsefeci kâğıt üzerinde, üçünün de deli gibi âşık olduğu ve kıskançlık duymadığı huzurlu bir birliktelik yaratmıştı. Ama bu mektupları, sıkıntı yüzünden duygusallığa kapıldığını itiraf ettiği, ailesinin taşradaki evinden yolluyordu. Sartre üç kişilik bir aşk romanı yazıyordu, ama Bianca'nın uzun süre oyalandıktan sonra ona ve Bost'un da Beaver'a teslim olmasından ötürü, olay örgüsünü değiştirmek zorunda kalacaktı.

Beauvoir'ın Sartre'a Bianca hakkında yazdığı mektuplarda onunkinden çok farklı bir duyarlılık görüyoruz. Sıcak ve şefkatli, ama aynı zamanda kandırıcı da olabiliyordu. Bianca'yı, Olga'yı ve Wanda'yı aldatmak zorunda kalmıştı; erkeklere karşıysa genellikle daha dürüsttü. Ordudaki meteoroloji biriminde bunalan Sartre için cinsel yaşamını, özellikle de Bianca'yla yaşadıklarını dizi halinde kaleme alıyordu. Kasım ayında şunları yazdı: "Ateşli bir gece geçirdik – bu kızın tutkusunun gücü inanılmaz boyutta. Duyusal olarak onun en azından bedeninden "faydalanmam" gerektiği yönündeki şu belli belirsiz, berbat fikre her zamankinden daha fazla kapıldım." Ama bir başka seferinde Bianca'yla seksi "kaz ciğeri, üstelik kötü kaliteli bir kaz ciğeri" yemeye benzetiyordu. Bianca'nın kendi tutkusuna denk olmadığını yazdığındaysa, bu söylediği daha çok kendisi için geçerliydi.

Beauvoir genç kadının aşırı talepkâr olmaya başladığını hissediyordu. Özellikle de kendisi Bost'u yedekten esasa terfi ettirmekte olduğu için, Bianca'nın ona ve Sartre'a eşit bir üçüncü olduğunu düşünmesine öfkeleniyordu. Beauvoir üç kişiye yönelimliydi, ama üçgen yapıda sık sık olduğu gibi, tepede kimin yer alacağı meselesi söz konusuydu. Olga ya da Wanda'dan daha entelektüel olan Bianca'nın, Sartre'ın ilgisini çok fazla çektiğinden endişelenmeye başlamıştı. Yoksa Beauvoir'ın asıl endişesi, "[lezbiyen] ilişkiler konusunda belli bir zevk" geliştirmesine neden olan Bianca'nın "tutkulu kucaklamaları" mıydı? Savaşın eli kulağında olduğu Şubat 1940'da Beauvoir, Sartre'a küçük Polonyalıdan vazgeçmesini emretti. Gönülsüz asker üzerindeki etkisi güçlüydü ve Sartre Bianca'ya ara-

larında her şeyin bittiğini yazdı. Tutumundaki değişim öylesine aniydi ki bir açıklama getiremiyordu. Bianca Beaver'a koştu, o da darbeyi biraz yumuşattı, ama genç kadın köpek balıklarıyla dolu sulara sürüklenebileceğini fark etmişti. Beauvoir ısrarla Bianca'nın bunu atlatacağını belirtiyordu; Nisan'da Paris'e geldiğinde Sartre da aynı şeyi söyleyecekti.

Haziran ayına gelindiğinde otuz beş yaşındaki felsefeci esir düşmüş, Fransız direnişi çökmüştü, Nazi orduları ise tam bir zafere doğru ilerliyordu. Beauvoir, Bianca'nın "Kassandra gibi kıyamet kehanetinde" bulunmasıyla artık alay edemiyordu. Bianca'nın babasının –burjuvalığı nedeniyle alaya aldığı bir adamın– arabasıyla Paris'ten ayrılmayı kabul etti. Bianca'nın ısrarla, "Sartre ve Simone de Beauvoir bana yalnızca haksızlık ettiler," derken haklı olup olmadığını tartışmanın bir yararı yok. Bianca ruhsal çöküntü yaşadığında ikisi de vicdan azabı duydu; gerçi bu duruma gelmesinin nedeni biraz da İşgal'di. Bianca evlenecek, Direniş'te çarpışacak, çocuk sahibi olacak ve Beaver'la yaşamı boyunca dost kalacaktı. Beauvoir'ın ölümünden sonra yayımlanan mektuplarında hakaret olarak gördüğü şeyler, kendi itiraf kitabı *Utanç Verici Bir İlişki*'yi yazmaya yöneltecekti onu. Büyük aktör Henry Irving için de yazıldığı gibi, unutmamalıyız ki "dâhi, emellerine ulaşma arayışında ebeveynlerini, eşini, çocuklarını ve dostlarını feda eder. Çirkinin doğasında vardır bu."

"İÇSEL HAVA DURUMU"

Biyografi yazarı Dierdre Blair, Beauvoir ve Sartre için "yollarına devam ederken davranışları yarattılar", "yaşama karşı açık bir tutum" benimsediler ve "tüm deneyim ve ilişkileri güvenle kabul ettiler," diye yazar. Bianca Bienenfeld, bu iki Varoluşçunun "büyük bir dikizcilik oyunu" oynadıklarına emindi. Onların felsefesini, savaş başladığında yalnızca paniğe yol açan bir tür "bireysel anarşi" olmakla suçluyordu. Bunun sonucunun işbirlikçilik olduğunu hisseden Fransızlar da vardı. Almanlar Nazilere düşman sayılan sekiz yüz yazarın yapıtlarını yasakladıklarında Sartre bu listede yer almadı. Savaş sırasında Beauvoir'la ikisi sansür altında yapıtlarını yayımlamayı sürdürerek Direniş'in ilk kuralını çiğnediler ve reka-

bet yokluğundan yararlanarak kendi ünlerini pekiştirdiler. Ahlaki alanda Varoluşçuluk'tan çıkan sonuç en iyi olasılıkla, modası gelip geçmiş bir durumsal etik oldu.

Salt edebi açıdan bakıldığında, Beauvoir'ı ya da Sartre'ı büyük olarak sınıflandırmak abartılı olacaktır. Kurmaca yapıtlarında en çok John Dos Passos'tan etkilenmişlerdi ve günümüzde romanları neredeyse onunkiler kadar miadı dolmuş görünüyor. Sartre'ın oyunlarıysa aksine hâlâ sahneleniyor ve mektupları okuru sarsıyor. Beauvoir'ın anıları –Kazanova ve Anäis Nin'in anılarıyla birlikte– en iyiler arasında yer almakla birlikte onlarınki kadar açıklayıcı değil. *İkinci Cins*, yazarının arada bir "inançsızlık" sergilemesine rağmen hâlâ bir dönüm noktası olarak görülüyor. Ne var ki resmi bir felsefe olarak Varoluşçuluk ölü doğmuştu. Sartre Marksizm'e bir halef, insan davranışını açıklayacak bir sistem yarattığını sanıyordu. Ama ellili yıllarda etnolog Claude Levi-Strauss, Sartre'ın kavramları gibi terminolojisinin de felsefeciler ya da sosyologlar arasında bile genel kullanıma girmeyi başaramadığını söyleyerek onun bu iddiasını eleştirecekti. Beauvoir'la Sartre yalnızca birbirleriyle ve sımsıkı kenetlenmiş Aile'leriyle diyalog içindeydiler.

Beraberinde getirdiği aldatmalar, ikiyüzlülük ve aşk üçgenleriyle burjuva evliliğine canlı bir alternatif getirmekte başarılı olabildiler mi? Beauvoir'la Sartre'ın genç sevgililerinden oluşan Aile, bu daha ileri yaşlardaki yoldaşların kaçak avlanabildikleri bir özel alan olarak görülebilir. Örneğin Olga'yla Bost gibi bazı üyeler sonradan birbirleriyle evlendiler, bazılarıysa Aile'den ayrıldı ve yerlerini yeni gönüllüler aldı. *Les Temps Modernes* dergisinin çıkarılması aile faaliyetlerinin merkezinde yer alıyor, ama Bair'e göre "kin, dedikodu, kıskançlık ve garez", ayrıca elbette "her çeşit birleşme, çiftleşme ve ayrılma" iki duayeni eğlendiriyordu.

Ailenin çevresinde başkaları da vardı, örneğin Jean Genet bir süreliğine Sartre'ın hayranlığının nesnesi oldu. Ama bu eski mahkûm, "sert kancık" dediği Beauvoir'dan hoşlanmadı; o da Genet'nin "aptal yumuşak çevresi"ni küçümsüyordu. Aile, Paris'e gelen bir başka sert edebiyat adamını, Nelson Algren'ı Beaver'ın âşığı olarak bağrına bastı. Sartre onun Chicago tarzı düzyazılarının Fransızcaya çevrilmesine yardım etti; iki erkek gayet iyi anlaşıyordu. Sartre'ın

çirkinliğine ve kötü giyinmesine rağmen "yatacak kadın bulmakta ancak Cary Grant kadar zorlanması" Algren'i şaşırtmıştı. Bunun nedeni biraz da, Andy Warhol'un Fabrikası gibi, büyük sanatsal hırsları olan güvensiz genç kadınları çeken Aile'ydi.

Beaver'ın Algren'le yaşadığı ve en iyi kurmaca yapıtı olan *Mandarinler*'de anlattığı aşk macerası, Algren açısından kötü sonlandı. Sartre'ın hayatındaki önemli ya da önemsiz kadınlar gibi, Algren de Beauvoir'la evleneceklerini ya da en azından birlikte yaşayacaklarını umuyordu. Algren'e göre bunun anlamı, Beauvoir'ın Chicago'ya gelmesiydi. Ama Beauvoir Paris'inden ve Sartre'dan ya da Aile'den ayrılmayı asla ciddi olarak düşünmedi. Altmışlı yıllarda, sona doğru, her iki yaşlı yazar da kendileriyle, belgeleriyle ve itibarlarıyla ilgilenecek yumuşak başlı genç dostlar buldular. Beauvoir, Sylvie Le Bon'u, Sartre ise Arlette Elkaim'i bağrına bastı ve ilk başlarda öğlen ya da akşam yemeklerinde bir dörtlü oluşturdular. Ama Bair'e göre, "çok geçmeden iki genç kadın arasında düşmanlık ve rekabet baş gösterdi."

Beauvoir'la Sartre bir kez daha kadınlardan biriyle bir üçlü oluşturdular ve ikisini bir araya getirmekten kaçındılar. Sartre ve Arlette, Arlette için bir erkek arkadaşla birlikte tatile çıkıyorlardı. Bu düzenleme kolayca kabul edilirken, Beauvoir'la Sylvie arasındaki düzenleme sürekli olarak dedikoduya ve kuşkulara maruz kalıyordu. Sartre'ın ölümünden kısa bir süre önce Beauvoir kendisine yöneltilen bir soruyu, "Hem bir erkek hem de bir kadınla mükemmel bir ilişki yaşadığım için şanslıyım," diye yanıtladı. Cinsiyeti aşmak, *ménage à trois*'nın hem bileşenlerinden, hem de ödüllerinden biridir.

Kişinin eşini geleneksel ya da ahlaki onaya bakmadan seçme özgürlüğü, Sartre'la Beauvoir arasındaki sözleşmenin kaçış maddesiydi. Yaşamları savaş sonrası Varoluşçuluğa örnek oluşturdu; tüm Avrupa ve Amerika'da "hip" gençlerin paylaştıkları bir ruh halini kastediyoruz. Muhafazakâr *Spectator*, Beauvoir'ın "[kendi] denetimi dışındaki bir tür içsel hava durumu" gibi, ruh hallerinin her şeyden üstün olduğunda ısrar etmesinden yakınmıştır. Anlık ve çelişkili olanı yücelten Varoluşçuluk gerçekten de hava durumu kadar değişken olabilir. Sartre, Marsilya'nın yıkık dökük eski limanındaki

Pelican Café'nin terasından Bianca'ya yazdığı mektupta, kendisinin ve Beauvoir'ın başardıkları işin nasıl bir şey olduğunu ustaca anlatır:

> Hava kararmıştı, sokak lambalarının yanmadığı yumuşak bir gece, karanlık ağaçlardan iniyor, insanların yaşamlarını sürdürdüklerini duyuyor ama onları göremiyorduk, hoş bir şeydi bu, şiir gibiydi ve felsefi gerçeklikten söz edip varoluşçu olduk, karşı kaldırımdaki aydınlatılmış bir ilana baktım ve onu varoluşçu olarak algıladım. Sonra da memnun mesut, aklımız hâlâ sözcüklerle dolu olarak yattık.

Sartre için deneyim, sözcüklerde sona ererdi. Fransız Yeni Dalga'sının film yönetmenleri –Godard, Vadim, Truffaut ve ötekiler– için, kamerada yeni bir imgeler dizisi, farklı türde bir erkek ve kadın anti-kahraman sunmanın ve rolleri aşma sürecini başlatmanın yolu açıktı. Godard'ın akıllarda en çok yer etmiş kadın kahramanının, kot pantolon ve tişörtlü, saçları erkek çocuğu gibi kısacık kırpılmış, hiçbir zorlayıcı neden olmaksızın maço sevgilisi Belmondo'yu Paris polisine teslim eden *Herald Trib* kızı Jean Seberg olması bir rastlantı değildir. *Ménage à trois*'yı önceki dalgadan daha doğru bir biçimde, sürekli olarak varoluşçu bir ışık altında betimleyen yönetmense Bertrand Blier'dir. Her ikisinde de başrolü Gérard Depardieu'nün oynadığı, 1978'de En İyi Yabancı Film Oscar'ını alan *Préparez vos Mouchoirs* ve daha yakın tarihli *Trop Belle Pour Toi*'yla tanıdığımız Blier'nin 1986 tarihli *Ménage*'ı, cinsiyet kılıfını gerçekten zorlayan bir filmdir.

Ménage ucuz bir sabahçı kahvesinde Monique'in (Miou-Miou) ona tapan, perişan haldeki kocası Antoine'a (Michel Blanc) hakaret etmesiyle başlar. İriyarı, çarpıcı, neredeyse tanrısal Bob (Depardieu) içeri girer. Para tomarını göstererek çifti peşine takar. Onun edepsiz bir hırsız, utangaç Antoine'a kafayı takmış eski bir mahkûm olduğu ortaya çıkacaktır. Üçü şık bir mahallede evleri soyar, ama aynı zamanda, canları sıkılan zengin bir çiftle de âlem yaparlar. Monique Bob'un peşinden koşar, Bob Antoine'ın peşindedir, Antoine ise eşcinsel olmadığında ısrar eder. Diyalog (hatta sansür

edilmiş İngilizce altyazılar bile) olağanüstü derecede şehvetlidir ve Bob, Antoine'la tam olarak ne yapmak istediğini açıkça belirtir.

Önce Monique onu yatağa atar, ama Antoine sonunda teslim olur ve Bob'la ikisi sevgi dolu bir ilişki yaşarlar. Blier'in vizyonunun ve elbette Blanc'ın oyunculuğunun olağanüstü yönü, neredeyse çirkin bir erkek olan Antoine'ın çekici bir kadına dönüşmesidir. Yine de kadınlaştıkça sertleşir ve üçlünün sorumluluğunu üstlenir. Blier'e göre, "bir erkekle bir kadın arasındaki aşk her zaman bir kavgadır – kadın her zaman o ezici derin güce sahiptir. Kadınlarının genellikle iki erkeğe ihtiyaç duymalarının, erkeklerinse genellikle paylaşmaya hazır iki dost olmalarının nedeni belki de budur.

Ménage tuhaf bir şekilde geleceğe işaret eden bir havayla sona erer. Sıradan ölümlülerle birlikte olan Bob, büyülü hırsızlık yeteneğini yitirmiştir. Üçü, soğuk bir kış günü müşteri peşinde koşan kaldırım orospuları olmuşlardır. Bob'la Antoine kadın giysileri içinde, üçüncü cinsiyetin üyeleridir. Antoine güzel ama şirrettir; kocaman bir kürk manto giyip sarı bir peruk takan Bob ise bugün beyazperdede popüler bir motif olan iri ibne adamın habercisidir. Bir kez daha kaldırımları arşınlamaya başlamadan önce kahve molası veren orospular, Sartre'ın büyülendiği, Genet'nin çok güzel betimlediği ve profesyonel Beauvoir ablanın en iyi anladığı acı bir arkadaşlık anını paylaşırlar.

26

ALTIN FALLUS

D. H. Lawrence; Ernest Hemingway; Georges Simenon

Her kalp kendi sırlarını saklama hakkına sahiptir.
D. H. LAWRENCE

Ezra Pound'un bir mürit olarak yaşlılığında hac ziyaretine gittiği Wilfrid Scawen Blunt, *ménage à trois*'nın, en azından evli bir çiftle kadının âşığı, kocanın da dostu olan üçüncü bir adamı içeren türünün üstadıydı. Victoria çağının sonuna doğru yazılmış olan anılarında, üçlü aşk için "kalbin en iyi romancılarımızın bile bilmediği sırlarından biridir" diyordu. Ya da en azından bu sır, bilinse bile ender olarak ifade edilmiştir.

Bir sonraki kuşakta bunların tümü değişti. D. H. Lawrence ve Ernest Hemingway gibi –ikisi de Victoria döneminde doğmuş– birbirlerinden çok farklı yazarlar, evlendikleri kadınların kışkırtmasıyla yaşamlarında ve yapıtlarında aşk üçlülerini keşfetmeye başladılar. Yayın dünyasının en popüler yazarlarından Georges Simenon, her zaman bir üçlü ya da dörtlünün merkezinde olmayı arzulamıştır. Yirminci yüzyıl ortalarının Graham Greene ve Jean Rhys gibi diğer seçkin yazarları üçlü ilişkilere girmiş, ama tanınan simalar olmaktan kaçınmışlardır. Sürekli basında yer alan Beauvoir'la Sartre bile yaşamları boyunca üçlü ilişkilerini saklı tuttular.

Bu seçme romancılarımız, yapıtlarıyla birlikte kendilerini de satmış olan teşhircilerdi. Her biri fallusuyla –yani Norman Mailer'ın tanımlamasıyla, "bir erkeğin cinsel gücü [...] nihai ahlaki ürünü"yle– yazıyordu. Üçü de modern bir üslubun yaratılmasına büyük katkıda bulundu, bunun nedeni biraz da yapıtlarının yaşamlarıyla yakınlığıydı. Sakınmasız seksi ciddi bir kurgu ürününün ko-

nusu yapan, Lawrence oldu. Hemingway dilde ekonomiyi, kısalığı ve kesinliği –aşikâr biçimde haklı görünen sert adam konuşmasını– kazandırdı bize. Simenon modern dedektifi icat etti; bizim hafiye olmasa, havaalanlarındaki kitap raflarının ya da akşam saatlerinde televizyonun hali nice olurdu?

Üçü de fazla formel eğitim almadı. Her biri çok para kazandı: Lawrence ölümünden sonra, Hemingway çok daha kısa bir sürede, Simenon ise bir film yıldızı tarzında. Hepsi zamanımızın erkeklik imgesinin şekillenmesine iyi ya da kötü yönde katkıda bulundu: Lawrence oğul ve âşık olarak, Hemingway avcı, savaş muhabiri ve çok yönlü bir şöhret olarak, Simenon ise beş yüz roman yazmış ve (bunun abartı olması mümkündür) on bin kadını yatağa atmış bir erkek olarak. Teoride bu adamlar tekeşliliğe inanıyorlardı, ama güçlü kadınlar üzerinde öyle büyük etkileri vardı ki, bir tür üçlü ilişki kaçınılmaz oluyordu. Daha da önemlisi, üçü de sanatçının çalışabilmek için çokeşliliğe ihtiyaç duyduğunun farkındaydı. Yaratıcılığı garantiye alan üçüncü cinsiyettir – içindeki Öteki'nin sesi. En açık halleriyle, bu üç romancı yalnızca Lawrence'ın deyimiyle "fallik bilinç"in değil, insan kalbinin sırlarının da aydınlanmasına katkıda bulunmuşlardır.

LORENZO'NUN KADINLARI VE ERKEKLERİ

Brenda Maddox'ın yakın tarihli D. H. Lawrence biyografisinin *New York Times*'ta yayımlanan bir eleştirisinin koyu renk başlığı gelişigüzel bir biçimde, "adı kötüye çıkmış bedensel zihinli romancı" ya atıfta bulunuyordu. Bedensel ve zihinsel birbirine zıt sözcükler olduğundan, "bedensel zihinli" çelişkili bir terimdir. Başlığı yazan kişi hiç Lawrence okumamıştı herhalde. 1960 gibi yakın bir tarihte, Britanya tahtının yine bu romanları okumamış olan avukatları, *Lady Chatterley'nin Âşıkları*'nın sansürlenmemiş Penguin baskısını, "ahlakı bozma ve yozlaştırma eğilimi" olarak tanımladıkları müstehcenlik gerekçesiyle yasaklatmaya kalkıştılar. Romanı, okunması kanunca yasaklanmış bir klasik olmak gibi saçma bir durumdan ancak Penguin'in kazandığı zafer kurtarabildi. Örneğin, James Joyce'la ya da çağdaş yazarlarla kıyaslandığında, Lawrence saplantılı derecede romantik görünür, ama düşkün ya da müstehcen değildir.

Üç harfli sözcüğün ustası olan Henry Miller'ın yazdığı gibi, Lawrence'ın dili "eşsizdir – Kutsal Kitap'ın en iyi kısımlarını hatırlatır."

Ne var ki Lawrence'ın düşmanları asla pes etmiyor. Maddox'un biyografisi hakkındaki eleştiriyi kaleme alan, pornografi üzerine çalışmalar yapmış bir profesör olan yazar, "kesinlikle iştah kaçıran bir konu" olarak gördüğü "Lawrence cinselliğindeki tuhaflıklar"ın biyografide açıklanmamış olmasından yakınıyordu. Estetik adı altında güç bela gizlenmiş ahlaki bir yargıdır bu. Maddox bile bir köşede Lawrence'ın romanlarından hoşlanmadığını ve Amazonlara benzeyen karısı Frieda'yı "kendi başına bir karakter olarak" yavan bulduğunu itiraf etmiştir. Maddox Lawrence'ın yaşamına bir cesedi inceleyen patolog tavrıyla yaklaşır. Otopsisinden pervasız sorular çıkar: Lawrence'ın anaç Frieda'yla evliliği eşcinsel arzularını neden yok etmedi? Bir idealist boynuzlanmaya neden soğukkanlılıkla katlansın? Yanıtlar Lawrence'ın cinsel güç eksikliğiyle çelişen duygusal gereksinimlerinde yatıyor. Bir *ménage à trois* istiyordu o, ama bunu yapabilecek biri değildi. İlginçtir ki, başlığı yazan kişi iyi bir tahminde bulunmuştu: Lawrence'ın bedenselliği, sahip oldukları için kadınlara dil uzattığı yerde –kafasında– bulunabilirdi, Frieda'nın cinselliğiyse tam da bacaklarının arasındaydı.

Lawrence I. Dünya Savaşı sırasında Lady Ottoline Morrel'a yazdığı mektupta, genç bir besteci arkadaşını "gerçek anlamda kan bağını ve gerçek anlamda bilinçli ya da ruhsal bağı" kurmak için iki eşe ihtiyaç duyan iki yönlü bir insan olarak tanımlıyordu. Lawrence kendi retoriğini kullanmakla birlikte, narsistin yansıtılmış (ve dolayısıyla ikili) doğasını sezgileriyle kavramıştı. Tekeşlilik, diye devam ediyordu, "tek bir çizgide, bütün ve açık olanlar" içindir. "Ama çizgisi iki ayrı yönde kırılmış olanlar için iki tatmin olmalıdır." Kendisinin birleşmiş olmasa bile en azından birleşmekte olduğunu ve Frieda'yla ikisinin "giderek tam anlamıyla evli" olmaya başladıklarını hissediyordu. Bu gerçekleştiğinde, "üçümüz gerçekten dost olabiliriz."

Lawrence, aralarında yaşanacağına inanması için Ott'a yeterince neden verdiği bir ilişkiden kaçınmak istiyordu. Ott'un Bloomsburry'li savaş karşıtlarıyla yakından çalışmış olan Parlamento üyesi

kocası Philip, karısının âşığı Bertrand Russell'la daha önce işbirliği yapmıştı ve Frieda'nın da Lawrence'ın Ott'la yatmasına bir itirazı yoktu. Lawrence cesurca konuşuyor, ama sıra eyleme geldiğinde duraksıyor ve Frieda'nın "ruhsal gelinler" diyerek küçümsediği bu kadınlarla ne kadar az şey yapabileceğini tartıyordu. Lawrence yaşamı boyunca veremli oldu. Uzun, pahalı ve sonucu belirsiz tedavilerden ve yazılarından başka bir şeye enerji harcamaktan çekindi. Açıklanması daha zor olansa, Lawrence'ın Lady Ott'un görünüşünü, davranışlarını ve giysilerini haince hicvetmesi, yazara duyduğu tutkunun ve kendi küçümsemesinin tüm dünyaya sergilendiği *Âşık Kadınlar*'da onu Hermione olarak resmetmesidir. Bu durum, Ott'un başyapıtın yayımlanmasını yıllarca engellemesine yol açmıştır.

David Herbert (Bert) Lawrence 1885'te, madencilik bölgesi Nottinghamshire'daki bir köyde, bir madencinin oğlu olarak doğdu. Yakışıklı bir erkek olan babası, Lawrence'ın *Oğullar ve Sevgililer*'de tasvir ettiği acımasız adam değildi ve annesi de hasta oğluna nevrotik bir biçimde kendini adamış olmasına rağmen, azize değildi. Bert yemek pişirip temizlik yapmayı severdi ve Lawrence yaşamının sonuna dek dindar annesinin karşı cinsten birini çıplak görmekten tiksinme gibi önyargılarını sergiledi. Norman Mailer'a göre olası kaderi, "bir kadının cinsel hayatını yaşamak" – yani eşcinsel olmaktı. Ama aksine, yine Mailer'a göre "irade gücüyle" kendini erkek yapmıştı. Bizse Lawrence'ın her iki cinsiyetin aşkı için verdiği sürekli savaşımın, yapıtlarının başlıca kaynağı olduğunu düşünüyoruz.

Genç adam yerel okulu bitirip Londra'nın güneyindeki yoksul bir mahallede öğretmenlik yapmaya başladı. 1912'de eski öğretmeni, dil öğrenme üzerine popüler kitaplar yazan Profesör Ernest Weekley'yi ziyaret ettiğinde ilk romanını yayımlamış ve biraz erotik deneyim kazanmıştı. Lawrence Almanya'da bir iş bulmak için ondan yardım istedi. Weekley ve o dönemde otuz iki yaşında olan Alman karısı Frieda'yla birlikte öğlen yemeği yedi. Frieda onu uzun boylu, ince, etkileyici, daha o zamandan kara düşüncelere dalan, gereksinimleri karşılanmamış biri olarak gördü. Profesör yanlarından ayrıldı ve Lawrence'la Frieda orada hava kararıncaya kadar

kalıp sohbet ettiler. Frieda'nın "boğuk ve baskın sesi" Lawrence'ı kendinden geçirmişti. Cinsel çekimin, romancılarımızın her birine cazip gelen bir yönüdür bu – erkeksi kadın sesi. Lawrence kaldığı yere kadar on iki kilometre yürüdü, oturdu ve Frieda'ya şunları yazdı: "Siz tüm İngiltere'deki en harika kadınsınız."

Frieda, Fransa'dan yeni alınmış olan Alsace-Lorraine'de idari bir görevde bulunan Prusyalı subay Baron von Richtofen'ın üç kızından biriydi. Baron tüm parasını kumarda kaybetmiş olduğundan, drahomaları kalmayan kızları kendi başlarının çaresine bakmak zorunda kaldılar. "Güzel, taze yüzlü, dolgun" Frieda on dokuz yaşındayken, Lawrence'ın "zarif bir beyefendi" olarak gördüğü İngilizce öğretmeniyle evlendi. Nottingham'da yaşamaya başladı, üç çocuk doğurdu ve can sıkıntısından, hamur işleri yiyip arada bir gizli ilişkiler yaşayarak zaman geçirmeye başladı. 1907'de Münih'teki evli kız kardeşi Else'yi ziyarete gitti. Sanat muhiti Schwabing'deki bir kahvede oturmuş Viyana usulü şnitzelini yerken, Freud'un deli olduğunu düşündüğü, Else'nin âşığı Avusturyalı psikanalist Otto Gross'la tanıştı. Frieda yaşamaya başlamıştı.

Otto karmakarışık kızıl saçları, solgun, çocuksu masum gözleri, gaga burnu ve dolgun dudaklarıyla çok yakışıklıydı. Kokain bağımlısıydı. Ön-Nazi bir psikolog olan babası, "Çingeneler, serseriler ve devrimciler"in imha edilmesini savunuyordu; asi oğluna göreyse psikoloji bir devrim aracıydı. Jung'a, "Gerçekten sağlıklı olan, cinsel ahlaksızlıktır," demiş, o da bu sözleri Freud'a aktarmıştı. Otto uç noktasına kadar götürülen Özgür Aşk'ı savunuyordu. Tek hastalık engelleme olduğundan, hiçbir şeyin bastırılmaması gerekiyordu. Canı sıkılan evli kadınların kulak verdikleri bir mesajdı bu ve Frieda evlilik dışı ilişkisine bu "aşk dehası"yla adım attı.

Otto çok sayıda partnere inanıyordu. Frieda ise görünüşe bakılırsa Otto'yu, ikisi de onun çocuklarını karnında taşıyan Else ve Else'nin en iyi arkadaşı olan karısı Friedel'le paylaşmakta bir sorun görmüyordu. Else'nin kocasının ikinci evinde saklanarak birlikte birkaç hafta geçirdiler; Frieda'nın üstünde, Otto'nun daha önceki kadınlarının giymiş oldukları ve gelecekteki sevgililerini de süsleyecek mavi bir sabahlık vardı. Otto onun cinsel gücünü, "küçük Türk atı" adıyla ölümsüzleştirecekti; en bariz doğum kontrol yöntemi

olan anal sekse bir göndermedir bu takma ad. Otto gerçekten de Frieda'yı "tüm sahte utançlardan ve sahte Hıristiyanlıktan uzak," gerçek bir seks tanrıçası olarak görüyordu.

İngiltere'ye dönüş yolunda Amsterdam'a uğradıklarında, Frieda üzerinde üç kabartma kadın başı olan –kendisi, Else ve onun karısı– bir yüzük verdi Otto'ya. "Üçümüz gibi üç insanı her köşede bulamazsın," diye yazdı. Ne var ki Otto, 1920'de aşırı dozdan ölene dek hayatına sevgililer ve uyuşturucu alışkanlıkları katmayı sürdürecekti. Frieda onu bir daha hiç görmedi, ama beş yıl sonra Lawrence oturma odasına girdiğinde, ikinci fallus peygamberini bulduğunu hemen anladı.

İkisi kaçtılar. Frieda, ona karşı alaycı ve ters davranmaya başlamış olan Profesör Weekley'yi terk etmekle hiçbir şey kaybetmediğini düşünüyordu. Ama yasalara göre kocası ondan boşanmayı reddedebilir ve çocuklarını görmesini engelleyebilirdi. Frieda'nın çocuklarını kaybetme olasılığı karşısında gözyaşlarına boğulmasına öfkelenen Lawrence ona hakaretler yağdırdı. Efsanevi kavgaları zaman zaman fiziksel şiddete dönüşebiliyordu. Tıknaz Frieda narin Lawrence'la başa çıkmakta zorlanmıyordu. Nihayet meşrulaşan ilişkileri savaşın başlangıcıyla çakıştı. Kuzeni Kızıl Baron adıyla tanınan askeri bir pilot olan Frieda, düşman yabancı olarak dikkatle izleniyordu. *Gökkuşağı* adlı romanı müstehcen bulunup yasaklanmış olan Lawrence da hükümet için aynı derecede lanetliydi. İkisi kendilerini hayranlarının merhametine bıraktılar; Frieda onlarla yatıyor, ama Lawrence yatmıyordu.

Lawrence sık sık bir erkeğe tutuluyordu, ama genellikle entelektüel bir çekimdi bu ve entelektüellerle uzun süre geçinemiyordu. Lawrence'dan bıkıp usanmalarından sonra E. M. Forster ve Bertrand Russell'la ilişkiyi sürdüren Frieda oldu. Çiftin savaşı atlatmayı umduğu Cornwall'da Lawrence, besteci olmayı hayal eden genç sanat meraklısı, zengin Cecil Gray için bazı işler yaptı. Lawrence ona kur yapıyor, bol bol eşcinsellikten söz ediyordu. Bir gün Gray'in kulübesine dalarak, "Bana ne zamandır âşıksın?" diye sordu. Lawrence genç bir çiftçiyle belki de cinsel yönü de bulunan bir ilişkiye girerken, Frieda öğleden sonralarını Gray'in evinde geçirmeye baş-

ladı ve onun sevgilisi oldu. Yetkililer sonunda kuşkulu çifti Cornwall'dan sürdüler.

Gray anılarında Lawrence için şunları yazar: "Fiziksel kişiliği cılız ve önemsizdi [...] cinsel gücüyse tümüyle beyinseldi." Gray onu neredeyse iktidarsız ilan eder; Frieda'dan duyduğu bir şeydir bu. H. D. adıyla bilinen Amerikalı şair Hilda Doolittle'ın Lawrence'a yaklaşma girişimleri sonuçsuz kaldı. Çifti evinde barındırmakta olan H. D.; Frieda, Lawrence ve kendisinin ebediyen evli olduklarına, "mükemmel üçgen"i kuracaklarına emindi. Frieda'dan kocasını kendisiyle sevişmeye ikna etmesini istemiş, ama Frieda, "Lawrence kadınlarla pek ilgilenmez," demişti ona. Yazar bir tek hayalinde tatmin olabiliyordu ve bu da çokeşliliğine dayanan bir hayaldi.

Alman Romantik geleneği olan erkekler arası ilişki Lawrence'a çekici geliyor ve 1930'larda Christopher Isherwood'un Berlin'de yaptığı gibi, libidosunu belki de sadece işçi sınıfından genç erkeklerle tatmin ediyordu. O çevrede askerler, atletler, hatta erkek fahişeler cinsel arzu nesneleriydi ve bedeniyle Lawrence'ı içten içe heyecanlandıran tip de buydu. Ama Lawrence ("kan bilinci" olan) Kadın'la nihai bir birleşme ararken, Erkek'ten de içinde bulunduğu edebiyat dünyasında pek mümkün olmayan bir birleşme istiyordu. Maddox, Lawrence'ın "karısıyla ortaklığının bir erkekle, kan kardeşiyle arasındaki yakın dostlukla tamamlanacağı bir üçgen evlilik hayali"nden söz eder. Erkekler arasında bu tür arkaik bir dostluk ender görülmekle birlikte, savaş ya da devrimin, hatta av ya da sporun yarattığı baskılar sonucunda kurulabilir, ama bunların hepsi, sağlık durumunun kötülüğü yüzünden Lawrence'ın yapamayacağı şeylerdi.

Âşık Kadınlar'ın sonunda Lawrence karakteri Frieda karakterine şunları söyler: "Sen benim için tam bir kadınsın. Ama ben, ikimizin olduğu kadar ebedi olacak bir erkek dost istedim." Kadın onun yalnızca bir kuram yumurtladığı yanıtını verir; iki tür aşka aynı anda sahip olamayacaktır. Erkek, ona inanmadığını söyler. Aslında Lawrence başka bir erkekle erotik bir bağ kurma şansına ancak Frieda aracılığıyla sahip olabilirdi. Yirmili yılların başlarında yazdığı romanlar, örneğin *The Plumed Serpent*, kan ve seksi sihirli bir iksir içinde karıştıran baskın erkeği yüceltir. Ergen entrikalarıyla, ikti-

darsızın olmayacak hayalleriyle, neredeyse eksiksiz bir James Bond fantezisidir bu. *The Plumed Serpent*'ta öne çıkan bir karakter vardır: Mussolini'nin takipçisi ve Frieda'nın âşığı Teğmen Angelo Ravagli'nin model alındığı, "yoğun bir erkekliği" olan Don Cipriano.

Lawrence çifti Angelo'yla 1925-1926 kışında, Savona'da tarih öğretmenliği yapan karısı Serafina'dan İtalyan Riviera'sında bir villa kiraladıkları sırada tanıştılar. Kazanova tipi bir erkek olan Angelo, geniş göğsünü saran mavi ipek bir atkıyı ve üzerinde parlak, siyah horoz tüyleri bulunan bir şapkayı da içeren geçit üniformasıyla gelmişti. Her iki Lawrence, Angelo'nun yalnızca kıyafetinden değil, zarif tavrından da etkilendi. Frieda bu kısa boylu, esmer, çevik erkek için imalı bir dille şöyle yazacaktı: "Horoz tüyleri beni çok heyecanlandırdı. Kendisi de en az tüyler kadar hoş!" Frieda'nın biyografisini yazmış olan Janet Byrne'e göre Ravagli'yle ikisi "ilk tanışmalarından sonra [...] muhtemelen Lawrence'ın bilgisi dahilinde bir ilişki yaşamaya başladılar." Byrne'e göre çift, Lawrence'ın cinsel ilgisinin askerin enerjisiyle yeniden canlandırılacağını umuyordu. Ama Lawrence her ne kadar Angelo'nun yeteneklerine hayranlık duyup Serafina'dan hoşlansa da, veremi sevişmesini engelleyecek kadar ilerlemişti.

Frieda, Lawrence'ın ölümünden sonra Angelino'suyla nihayet evlendi, ama onu Serafina'dan ve iki çocuğundan tümüyle koparmadı. New Mexico'da, Taos yakınlarında bir çiftlikte yaşarlarken Lawrence'ın telif geliriyle Angelo'nun geniş ailesini geçindiriyor, Angelo da fırsat bulduğunda İtalya'ya gidiyordu. Angelo, kimi geceler kitap okumayı yeğlediğini söyleyen kendisinden daha ileri yaştaki ikinci karısına cinsel açıdan sadık kalmak için hiç çaba harcamadı. Taos sanat topluluğuna göre *Lady Chatterley'nin Âşıkları*'ndaki kapıcı Mellors'a Angelo model alınmıştı; bu doğru olabilir, ölmekte olan Lawrence'ın da iktidarsız Sir Clifford olması mümkündür. Bir süre sonra Frieda, Angelo ve dans etmeyi seven, hali vakti yerinde, evli bir New Yorklu olan Dorothy Horgan arasında bir üçlü ilişki kuruldu. Öteki Lawrence hayranlarıyla birlikte, onun adı etrafında bir Özgür Aşk kültünü yaşattılar. Işıklar açıkken sevişmenin yakışıksız olduğunda ısrar eden madenci çocuğu bunları görse dehşete düşerdi!

Aldous ve Maria Huxley Ekim 1926'da Lawrence'ı ziyaret etmek için İtalya'ya geldiler. Yeniyetmeliğinde Lady Ott'a duyduğu tutku yüzünden intihar girişiminde bulunmuş olan biseksüel Maria artık kocası için kadınları baştan çıkarıyordu. Huxley edebiyatta Lawrence'ın baş çömezi olacaktı; *Cesur Yeni Dünya* adlı kitabı, ilkel erdem temasını yineler. Huxley'ye göre, "Lawrence tuhaf bir biçimde [Frieda'nın] fiziksel varlığına bağımlıydı. [...] Frieda kısa bir ayrılıktan sonra döndüğünde, ölüm döşeğinde olduğunu düşündüğüm Lawrence'ın ayağa kalktığını gördüm." Gerçekten de Lawrence ölüm döşeğindeyken (1930'da bir Fransız sanatoryumunda hayatını kaybetmiştir) Frieda'ya, kendisi için bir tek onun önem taşıdığını söylemişti. Öyleyse Frieda için Lawrence'ın ona yaşattığı tacizin telafisi neydi?

Anılarında, "Onun bir romanın ortasında olduğu ya da yazdığı zamanlarda hep mutlu olurdum," diye içini döker. "Dünyaya yeni bir şey gelirdi." Asıl üçlü de buydu: Lawrence, Frieda ve bir roman. Lawrence iktidarsız filan değildi.

UĞURSUZ CİNS

Ernest Hemingway'in vârisleri ve Scribner's *Cennet Bahçesi*'ni yazarın ölümünden sonra Haziran 1986'da yayımladıklarında, kitap çoğunlukla coşkulu eleştiriler aldı. Hem *New York Times*'ta E. L. Doctorow, hem de *The New Yorker*'da John Updike, birkaç kez intihar girişiminde bulunduktan sonra 1961'de nihayet kendini öldüren bu hasta yazarın, 1920'lerin Kayıp Kuşağına adanmış bir övgü olan *Güneş de Doğar*'dan sonraki en iyi yapıtını üretmiş olduğunu yazdılar. Yayımlanan *Cennet Bahçesi*, iki katı uzunluktaki tamamlanmamış bir metinden alındığı için biseksüellik ya da üçlü ilişki hakkında yazarın nihai görüşünü temsil edemeyecek olsa da, Doctorow'a göre yaşlı Hemingway, "bir yazarın aklının şefkate doğru genişleyişini" gözler önüne seriyordu. Updike ise İhtiyar Adam'ın Kadın'ı hâlâ bir hasım; oltaya takılacak, fethedilecek ve ödül olarak sergilenecek kaygan bir balık olarak gördüğünün farkındaydı. Ancak *Cennet Bahçesi* hakkında, "cinsel yakınlığı, evliliği ve insan androjenliğini, erkek değerlerini ve aleni hareketleri bu

denli benimsemiş bir adam için büyük bir cesaret anlamına gelen ihtiyatlı ama keskin bir şefkatle karşı koyuyor," diye yazmıştı.

Akademisyenler Hemingway'in elyazması metinlerine ancak yakın zamanlarda ulaşabildiler. Doğrudan deneyimlerine dayanarak çok hızlı yazmaktan hoşlandığından, ölümünden sonra yayımlanacak metinlerini tamamlamak için 1946'dan ölümüne dek verdiği sonuçsuz mücadelenin irade açısından başarısızlık, ama içerik açısından aynı derecede büyük bir zafer olduğu söylenebilir. Ödünsüz, efsanevi bir benliğin –savaş kahramanı, büyük hayvan avcısı ve boğa güreşi meraklısı– mucidi nihayet, örtülerin altındaki muğlak eylemleri araştırmaya koyulmuştu. Hemingway'in Cennet Bahçesi –ünlü "fiesta" yaşam tarzı– en başından beri tekinsiz bir cins tarafından baltalanıyordu: "Şeytan" olarak nitelese de Kadın değil, Üçüncü Cinsti bu. Bahçenin bir San Andreas androjenlik fayı üzerine kurulu oluşu, Baba'nın en son anladığı şeylerdendir. Kendi doğasının derinlerine inen acı verici incelemesini anlamak için, işe "her bakımdan Amerikalı kancık" annesi, Grace'den başlamalıyız.

Ernest 1899'da Illinois'daki Oak Park'ta, kendisinin "tehlikeli" olarak nitelediği, ama günümüzde sağlıksız olarak tanımlanacak bir ailenin oğlu olarak doğdu. Önemsiz bir adam olan babası Clarence depresyondaydı ve ileride altı çocuğundan üçünün de yapacağı gibi, 1928'de intihar etti. Clarence, ilk boşanmasında oğlunu şiddetle eleştirip cehenneme havale eden dindar bir adamdı. Ernest babasını öldüresiye "zırıltı çekmiş" karaktersiz bir adam olarak görüp küçümserken, annesinden hem korkuyor hem de nefret ediyordu. Eski bir opera sanatçısı olduğunu ailesine asla unuttur̈mayan Grace'in tuhaf bir saplantısı vardı: ısrarla aynı cinsiyetten ikiz annesi olduğunu söylerdi. Kızı Marcelline Ernest'ten yalnızca bir yıl önce doğduğu ve ikisi birbirlerine benzedikleri için, bu yanılsamayı onları tıpatıp aynı giydirerek yaratmıştı.

Okul öncesi yıllarda kardeşler "kabarık elbiseler ve geniş kenarlı şapkalar" içinde birer kız çocuğu olarak yetiştirildiler. Birinci sınıfa Ernest'le birlikte başlayabilmesi için Marcelline okula bir yıl geç gönderildi. Sözde ikizlerin aynı olmalarını isteyen Grace, Marcelline'in saçını Ernest'le aynı şekilde Buster Brown tarzında kestirdi. Kızının gözyaşlarına hiç aldırmadan ikisini de oğlan çocuğu gibi

giydirdi. Marcelline saçıyla oynamaya başladığında Grace, okula giderken bebek bonesi takmaya zorladı onu. Ernest sınıf arkadaşlarının kardeşiyle dalga geçmelerine tanık oluyordu. Bu durumun çocuğun cinsiyet rolünü nasıl etkilediği belli değil, ama Rose Marie Burwell'a göre, empati duyma yeteneğini kaybetti. Bir keresinde, on bir yaşından sonra kendisine verilen her tür cezaya karşı zırhlı ve kayıtsız hale geldiğini söyleyerek övünecekti.

Buradan hızla ileriye, yirmi bir yaşındaki Ernest'in 1921 yazında Michigan'daki Horton Bay'de, beyaz kaplamalı bir Metodist kilisesinde yirmi sekiz yaşındaki Hadley'yle (Richardson olarak doğmuştur) evlenmesine geçelim. Sağlam yapılı, güzel ve bakire olan Hadley –Ernest'in dört karısından ilk üçü gibi– Saint Louisliydi. Erkeği gibi o da gaddar bir anneden ve Orta Amerika'nın ezici ahlaki ağırlığından kaçıyordu. Ernest eski kız arkadaşlarıyla bağlarını koparmakta duraksamış olsa da, karısına ateş etmeyi ve balık tutmayı öğreten sadık bir koca oldu. Bir vakıf fonuna sahip olan, edebi bir hırsı bulunmayan, ileride arkadaşı gibi görünecek anaç bir kadınla evlenmişti.

Yeni evliler çok geçmeden, Fransızca şarap ısmarlamayı öğrenmekte olan öteki yabancıların Sol Yaka'daki kahvelerde ve "Amerikan barlarında" onları bekledikleri Fransa'ya geçtiler. Ernest gemiye binecekleri gece Hadley'yi beline kadar inen kızıl saçlarını kulaklarının hemen üstüne gelecek şekilde kesmesi için sıkıştırdı. İlk olarak Louise Bryant gibi radikaller tarafından benimsenen bir tarzdı bu ve on yıl içinde tüm Amerika'yı saracaktı. Ama Hadley kısa saçla hiç rahat hissetmedi kendini. Kısa saçlı olmasının tek nedeni, Ernest'in oğlan çocuğu görüntüsünden hoşlanmasıydı. Erkeğiyle "tamamen birbirlerine ait" olacağı yönündeki romantik umudu bir süreliğine gerçekleşti. Ernest genellikle kadınların ilgisinin merkezi olmaya çalışıyor, Hadley de şakayla karışık onun bir harem istediğini söylüyordu. Ama Harold Loeb –*Güneş de Doğar*'daki Robert Cohn'a model alınan adam– Hemingway'in bir kaldırım yosmasına çok uzun süre baktığında kendini suçlu hissettiğini söyleyecekti.

Sihirli bir beş yıl boyunca Hemingway'ler bohem hayatı yaşadılar, aydınlarla düşüp kalktılar ve vaftiz anneliğini Gertrude Stein'ın

üstleneceği, asıl adı Jack, takma adıysa Bumby olan bir çocuk yaptılar. Ernest gazetecilik yapıyor ve Ford Madox Ford'un *Transatlantic Review*'unda öyküleri yayımlanıyordu. Hadley, Ernest'in bir prens olduğunu düşünürken, Ernest bir arkadaşına şunları yazıyordu: "Demek yine âşıksın. Evet, olmaya değecek tek lanet şey de bu zaten. Aşkın sonu ne olursa olsun, devam ettiği sürece her şeye değer." Çiftin saadetini bozacak bir olay yaşandı: Aralık 1922'de Hadley İsviçre'deki Ernest'in yanına giderken, kocasının ilk kurgu ürünlerinin elyazmalarının bulunduğu bavul tren kompartımanından çalındı. Başka kopya yoktu. Ernest karısını asla affetmedi.

Hemingway'ler 1925'te Paris'te, yaşamlarını değiştirecek iki çift ve bir de kadınla tanıştılar: Zelda ve Scott Fitzferald, Sara ve Gerald Murphy, Pauline Pfeiffer. Byron ve Shelley gibi Ernest ve Scott da, belki biraz kıskançlıkla, birbirlerini bir kuşağın sözcüsü olarak görüyorlardı. Ama Ernest'in Zelda'yla Scott'ın kavgalarını izlemesinin sonucu, büyük bir adamın eşine duyduğu güvensizliği artırmak oldu. Scott'la Zelda'nın ilk Riviera gezileri sırasında Murphy'lerle açık havada yedikleri akşam yemeğiyle ilgili bir anekdot vardır. Daha o zamanlarda bir kültür ikonu olan Isadora Duncan yakınlarında bir masada oturmaktadır. Scott kendini tanıtır, sohbet eder, diz çöker ve dansçı kadın şakacı bir tavırla onun saçını okşar. Zelda masanın üzerinden terasın öbür tarafına atar kendini. Tekrar ortaya çıktığında üstü başı çizik ve kan içindedir. Ernest, Zelda'nın deli olduğu, ama aynı zamanda âşık olunan kadının insanı mahvedeceği sonucuna varmıştır.

Vogue muhabiri olan Pauline Pfeiffer'ın koyu renk çocuksu perçemleri ve biçimli bacakları vardı. Bu mirasçı kadın, Paris'teki Amerikalıların oluşturduğu şık gruba uyan bir gösterişe sahipti. İlk başta Hadley'nin arkadaşıydı, bu arkadaşlık zamanla Ernest'i de içine aldı. O Noel Hemingway'ler Avusturya'ya kayağa gittiler ve Pauline de onlara katıldı. Biyografi yazarı James Mellow'un ifadesiyle, "Fotoğraflarda Hadley ve Pauline'in yüzlerinde geniş bir gülümsemeyle Hemingway'le birlikte poz verdikleri görülüyor; iki kadın dostça birlikte oturmuş [...] kızlar birliğindeki kardeşler gibi gülümsüyorlar." Pauline'le Ernest içki arkadaşı oldular ve Hemingway "bu tuhaf harikulade yeni kız"ın kendisini tahrik ettiğini fark

etti. Paris'e döndüğünde Pauline dostlarına, "Siz iki erkeği nasıl da özledim!" diye yazdı.

Güneş de Doğar'ın yayımlanması konusunda Scribner's ile görüşmek üzere New York'a giderken Hadley'yi Avusturya'da bırakan Ernest, Pauline'le bir ilişki kurmayı arzuluyor, ama bunun evliliğine mal olmasını istemiyordu. Yaşamının büyük bölümünü bir üçlü içinde geçirmiş olan Turgenyev'e dalmıştı ve onu "gelmiş geçmiş en büyük yazar" olarak görüyordu. Paris'e döndüğünde önce Pauline'le yattı. Ernest (*A Movable Feat* adlı anı kitabında), hissettiği "inanılmaz derecede şiddetli, öldürücü mutluluk"u anlatırken belki de bu çarpık cinsel deneyimlerinden bahsetmekteydi. Pauline Katolik olduğu için, geri çekilme haricinde hiçbir doğum kontrol yöntemi kullanmaması gerekiyordu; sonradan, Ernest'in bu yöntemden nefret ettiğini itiraf edecekti. Bu arada Pauline, orada olmayan Hadley'ye, "Ernest bana çok keyif verdi. Beni görmeyi kabul ettiği her fırsatta onu görmeye çalıştım," diye yazarak onunla oynuyordu. Hemingway karısıyla çocuklarının yanına döndüğünde vicdan azabına kapıldı. Bu da kendini Hadley'ye hiç olmadığı kadar yakın hissetmesine neden oldu ve yaratıcılık patlaması yaşayarak *Güneş de Doğar*'ı bitirmesini sağladı.

Hemingway'ler Paris'e döndüklerinde Pauline her ikisiyle ve gizlice Ernest'le görüşmeyi sürdürdü. Hadley Amerikalılar arasında dolaşan dedikodulara aldırmadı ve Nisan ayında Pauline ve onun lezbiyen kız kardeşiyle birlikte Loire Vadisi turuna çıktı. Ama bu yolculuk gerçekleri görmesini sağladı ve sonrasında Ernest'le kavga ettiler. Madrid'e giden ve her iki kadınla ilişkisini sürdürmeyi amaçlayan Ernest, buradan ikisine de sık sık mektup yazıyordu. Mayıs ortasında Hadley, Bumby'yi de alarak, Gerald'ın ülkede yaşayan yabancılar için Mekke'ye çevirdiği sakin bir sahil kasabası olan Antibes yakınındaki, Murphy'lerin Villa Amerika'sında kaldı. Bumby boğmacaya yakalandı ve Hadley'yle ikisi Fitzgerald'ların boşaltmış oldukları villaya geçtiler. Pauline oraya gelip Bumby'ye bakmasına yardım etmeyi önerdi, Hadley de kabul etti. Temmuz başlarında Ernest'le ikisi gelmişlerdi. Murphy'ler bir parti verdiler ve her zamanki gibi sarhoş olan Scott Fitzgerald ev sahiplerini züppelikle suçlayarak onlara hakaret etti. Aslında Hadley, Sara'nın

daha görmüş geçirmiş olan Pauline'i tercih ettiğini hissediyordu. Hadley ayrıca Pauline'in Ernest üzerindeki etkisinden de çok rahatsız oluyordu.

1926 baharı, Hemingway'in gerçek yaşamda bir üçlüye en çok yaklaştığı dönem oldu. Pauline'in misafir odasında kaldığı bu dönemi Hadley, "orada *à trois*'ydık," diye hatırlayacaktı. "Sık sık sahile gidiyorduk, ama ben yüzemiyordum." Yine de bronzlaşmış, yıllardır olmadığı kadar güzelleşmişti. İki kadın birlikte çıplak güneşleniyorlardı; Pauline esmer ve ince, Hadley açık tenli ve "çiçek açmış" halde. Ernest Hadley'nin yanında uyuyor ve Pauline'le gizli kovuklarda sevişiyordu; üçü yatakta birlikte kahvaltı ediyorlardı. Ernest her zamanki gibi çevresi kadınlarla sarılı olduğunda iyi yazıyordu; *A Moveable Feat*'te bu dönemi şöyle hatırlar: "İşini bitirdiğinde kocanın etrafında iki çekici kız oluyor. İçlerinden biri yeni ve tuhaf; şansı kötü giderse ikisini de sevecek. [...] Kötü olan her şey masumiyetle başlar."

Temmuz ayında üçü Murphy'lerle birlikte boğa koşusu için Pamplona'ya gittiler. Ama Pauline'in Paris'e dönmesinden sonra Ernest'le Hadley ayrılmaya karar verdiler. Antibes'e döndüler ve Gerald Ernest'e işini engellediğini düşündüğü karısından kesin olarak ayrılmasını tavsiye etti. Ernest'e borç para ve Paris'teki stüdyo dairesini vererek, kaçınılmaz olduğunu düşündüğü boşanmayı kolaylaştırdı. Ernest bu yardımı için ondan sonsuza dek nefret edecekti. İkinci karısı ve üç çocuğunun annesi olmasına rağmen Pauline'i de bağışlamadı. Savaştan sonra, Key West'te kısa süreliğine yine bir üçlü kurmasının ardından, üçüncü karısı olacak gazeteci Martha Gellhorn için Pauline'i terk etti. *Cennet Bahçesi*'ni yazarken Pauline'i, Updike'ın sözcükleriyle "hem Havva hem de yılan" yaptı. Eleştirmenler, yaşı ilerlemiş olan Hemingway'in cinsel gerçekçiliğinden ve karmaşıklığından etkilenmişlerdir, ama onun bahçesinde kadına "Şeytan" denir. Yakın ahbabı Marlene Dietrich de aynı eski kavramla ünlenmiştir.

Pauline, Katolik tarzı günah çıkarmanın Hemingway için iyi olacağını söylerken haklıydı. *Cennet Bahçesi* bir roman olmasına rağmen aslında bir günah çıkarmadır: yatakta edilgen dişi rolünü oynaması, fetişizmi ve ensest fantezileriyle ilgili bir günah çıkar-

ma. Eleştirmenlerin anladıklarından daha edepsiz bir yapıttır bu. Birinci Dünya Savaşı'nda pilotluk yapan kahramanı David Bourne, başarı kazanmaya başlamış bir romancıdır. Riviera'daki sakin bir köyde balayında olan çekici bir 1920'ler çiftinin yarısını oluşturmaktadır. Öykü Bourne'un bakış açısından anlatılsa da, karısı Catherine tarafından yönlendirilir. Sabahları özel bir koyda yüzerler. Sarışın Catherine kararmak için kendini güneşte kavurur. Ardından, birbirinin aynısı balıkçı gömlekleri ve şortlarıyla öğlen yemeklerini yerler. Kasabalılar onların kardeş olduklarını düşünür; kısa saç kesimlerinin aynı olması bu yanılsamayı güçlendirmiştir. *Cennet Bahçesi*'nin büyük bölümünü yemek yeme, kafayı çekme ve kuaför randevuları betimlemeleri oluşturur.

Catherine'in saçları giderek kısalıp rengi açılır. Catherine için kısa saç, özgürlük demektir: "Ben bir kızım. Ama şimdi aynı zamanda bir oğlanım ve her şeyi, her şeyi, her şeyi yapabilirim." Yatakta David'le "ağza alınmaz şeytani şeyler" yapmaktan hoşlanır; bunun anlamı onun üzerine tırmanıp cinsel kontrolü ele almasıdır: "Orada yatıp [...] kadının onu tutan ellerinin daha aşağıları yoklayışını hissetti ve kendi elleriyle ona yardım etti, sonra karanlıkta sırtüstü yattı [...] içindeki ağırlığı ve tuhaflığı duyumsadı ve kadın, 'Artık kimin kim olduğunu anlayamıyorsun değil mi?' dedi."

David, Catherine'e "Şeytan" demeye başlar, ama aynı zamanda rolleri değiştirmekten, karşı cinsin kıyafetlerini giymekten ve cinsiyetlerin bulanıklaşmasından hoşlandığını itiraf eder. Erkek rolünün tıkadığı duygu kuyusundan kadının yararlanmasına ihtiyacı vardır. Aynadaki görüntüsünü, "Kimsenin seni ayarttığını ya da bozduğunu söyleme," diye uyarır. Çıplakken ikili görüntülerinden en az kadın kadar büyülenir: "Kapıdaki uzun aynada, ayakta durup dokunarak birbirlerine baktılar." Bir New Orleans genelevinden daha fazla ayna vardır bu bahçede! *Cennet Bahçesi*'nin konusu temelde narsist ikizlik, yaratılışın gerçekleşmesini sağlayan kadın-erkek sentezidir. Ama pek çok kabile halkının yaratılışın bir üçüncüyü gerektirdiğine inanması gibi, şamanist Yılan rolündeki Catherine'in de erkek-kadını getirmesi gerekecektir.

David, Catherine'in erkek rolünü üstlenmesine uyum sağlamak için, dişiye doğru içsel bir değişimden geçer. İkisinin de içinde ya-

şayan ve onlara katılan cisimsiz bir üçüncü, bir tür kötü hayalet vardır. Ama Catherine kanlı canlı bir üçüncüyü de getirir: ad seçimi bir rastlantıdan ibaret olmayan Marita, yani küçük Meryem.

Catherine'in saç kesimiyle dalga geçen ufak tefek, esmer bir lezbiyen olan Marita, kız arkadaşından ayrılmaktadır. Catherine onu kuaföründe bulur ve David'le tanışması için otele getirir. Kişiliği Catherine kadar sağlam olmayan Marita kısa sürede her iki Bourne'a da âşık olur ve kadınlar David'i bir üçlünün içine çekerler. Marita, "İki kıza sahip olmaktan hoşlanıyorsundur umarım," der David'e. "Çünkü ben seninim ve Catherine'in de olacağım." Üçü birlikte çıplak yüzer, martini içer, öpüşür ve benzer kıyafetler giyerler. Ama iki kadının kısa süreliğine ateşli bir kaçamak yaşamalarına ve Catherine'in lezbiyen sevgilisiyle övünmesine rağmen Marita, yazar olan David'e yönelir. David'in bir esmer, bir de sarışın kadını vardır artık, ama gün boyunca çalıştıktan sonra ikisini de özlediği ve sevdiği için yakınıp durur.

Catherine iğneleyici konuşmaya başlar, örneğin Marita için "bugünün eşi" der. David'in performansı hakkında sorular sorar –"Bugün iyi miydi, Marita?"– onun çok mekanik olduğunu ima etmektedir. Catherine David'in yaratıcılığını kıskanıyor gibidir; cinsel maskaralıkları bu yeteneğin yerini alamaz. Sonunda bu birliktelik, çiftin ilişkisinde yanlış olan şeyi daha da büyütür. En önemli an, David kendisinin Marita'yla geçirmesi gereken günde onu Catherine'le yatakta yakaladığında yaşanır. Catherine, Marita'nın ona sadık kaldığına temin eder David'i, ama yatakta kendilerine katılmaya da zorlar; "ikimiz de sana sadık olabilelim diye." Catherine'in Püriten olarak nitelediği David karşı koyar.

Hemingway David'e, Catherine'in Pauline'e olduğundan daha yakındır. En iyi betimlenmiş kadın kahramanı, Martha Gellhorn ve Zelda Fitzferald'dan unsurlar barındırmaktadır, Marita'da ise son tutkusu olan Valerie Danby-Smith'ten izler vardır. *Cennet Bahçesi*'nde, Catherine'in günbatımında ortadan kaybolmasından sonra Marita'ya, yazarın –içine girmesi için ona arkasını sunmak da dahil– gereksinimleriyle ilgilenmek düşecektir. Catherine ayrılık darbesi olarak, David'in üzerinde çalıştığı bir Afrika öyküsünün elyazmalarını yakar, çünkü bu öykü, kendisinin paylaşamayacağı ilkel,

masum ve çokeşli bir dünyayı temsil etmektedir. Erkeğin canavarı alt ettiği ve kadınların kontrol altında olduğu bu Cennet bahçesi, David'in ve Hemingway'in hayal dünyasıdır.

İkiz olgusu, arada bir biyolojik olarak görülmesi dışında, bir tür metafordur. Bir kızla bir erkek, aynı giysileri giyip saçlarını aynı biçimde kestirseler de tek yumurta ikizi olamazlar. Ernest'in annesi onun için, yaşamın verdiği cezaları soğuracak bir alter ego yaratmıştı. Erkek olduğundaysa, kendisi bir tür Süpermen imgesi yaratabildi: maço kahraman olarak romancı. Ama silah taşıyan, viskiyle kafayı çeken dış yüzeyin altında, bir Clark Kent kalbi atıyordu. Ernest ideal edilgen kadınıyla asla yetinmedi. Hayatına Pauline gibi daha saldırgan, baskın bir tipi katması gerekiyordu. Ernest yatakta artık Hemingway olmadığından, ikisini uzun süre birleştiremiyordu. Yine de, Baudalaire'in şiiriyle olmasa da nostaljisiyle, fantezisini yazabilirdi: Afrika, yani Cennet Bahçesi.

UCUZ ROMAN

Brendan Gill 1953'te *The New Yorker* için yaptığı bir röportajda, o dönemde ikinci karısı Denise ve oğulları Johnny'yle birlikte Connecticut'ın kırsal kesiminde büyüleyici bir çiftlik evinde yaşamakta olan Georges Simenon için "evcimenlik tiryakisi [...] Sonuna kadar terlikli aile reisi rolünü oynuyor," der. Simenon, hamile Denise'in edebiyat ve film temsilciliğini yapması ve büyümekte olan Simenon imparatorluğunu yönetmesiyle böbürleniyordu. İleride Henry Miller, Big Sur kökenli bu çifte yazdığı bir mektupta Simenon'un romanlarının tiryakisi olduğunu itiraf edecek ve "Senin yaşamında ulaştığın mükemmeliyete ben asla ulaşamayacağım. İkiniz de beni esinlendiriyor, her şeyin hâlâ mümkün olduğuna inanma cesareti veriyorsunuz," diye ekleyecekti.

Ellili yıllardaki bu beş yıllık fasılanın, Simenon'un ateşli gece dolaşmalarının eşlik ettiği sürekli göçlerinde alışılmadık bir durgunluk dönemi anlamına geldiğini ne röportajı yapan Gill fark etmişti, ne de yazıştığı Miller. O dönemde bile ilk karısı Tigy, oğulları Marc ve George'un uzatmalı metresi olan sadık hizmetçisi Boule'la birlikte birkaç kilometrelik mesafede yaşıyordu. Biyografi yazarı Patrick Marnham'ın söylediğine göre, "En azından Marc'ın ço-

cukluğu boyunca Simenon hâlâ dörtlü ilişkisini sürdürmeye çalışıyordu." Simenon çoğunlukla birkaç kadınla birden, bazen günde dört kadınla beraber oluyordu. Düşüncesiz bir kocaydı, erkeklerin karısına ya da metresine gösterdikleri en ufak ilgiyi kıskanırdı, ama çocuklarına karşı anlayışlı bir babaydı.

Simenon olgusu, Roché, Byron, Casanova, Hugo ve Sartre'ın yaşamlarının ortaya attığı şu soruyu vurgular: "kadınları seven adam"ın sürekli mükemmel düzüşme peşinde koşmasının nedeni nedir? Geneleve giderken kocasına eşlik etmeyi ilginç bulan Denise'in tahminine göre Simenon, yaşamı boyunca bin iki yüz kadını yatağa atmıştır. Rahatsız edecek kadar üretken bir yazar olması, onu eleştirenlerin kafasını karıştırır. Kendi adıyla 193, on sekiz takma adla da 200 kitap yazmıştır. Kitaplarının tüm dünyada elli beş dilde beş yüz milyondan fazla sattığı tahmin edilmektedir. Bu playboy, önemli sayıda ciddi kurgu eser yazmıştır. Hayranları arasında Colette'ten John le Carré'ye ve özellikle André Gide'e dek pek çok yazar, ayrıca Jean Renoir'dan Charlie Chaplin'e ve Dirk Bogarde'a, sinema dünyasından şahsiyetler yer alır. Simenon, "yalnızca resmi bir hakikati, psikolojinin ötesinde bir insan hakikatini" aradığını ileri sürmüştür. Bazı erkekler (ve kadınlar) geri kalanımızdan farklı yaratılmış olabilirler mi – *akılları* daha cinsel olabilir mi?

Bu örnekte yanıtı, Simenon burnunda buluyoruz. Keskin bir koku duyusuyla ve kurgu yapıtlarının ünlü "atmosferler"ini yaratmasını sağlayacak bir duyu hafızasıyla doğmuştu. Ergenliğinden bahsederken, "Büyük burun," diye yazar, "çünkü burun deliklerimden, her bir gözeneğimden hayatı çekiyordum içime, sokağın renklerini, ışıkları, kokularını ve seslerini." Simenon yetmişli yaşlarındayken yazmış olduğu *Mahrem Anılar*'ın yine aynı pasajında, "çalkalanan kalçaları bana neredeyse acı verici ereksiyonlar yaşatmaya yeten kadınlar"a duyduğu açlığı hatırlar. Simenon'un doymak bilmez seks güdüsünü en iyi tanımlayan sözcük –duyuların herhangi birinin tetiklediği– açlıktır. Yemeye ve sevişmeye bayıldığından, en kalıcı ilişkilerini aşçılarıyla kurardı. Boule'a ya da sonraları Teresa'ya mutfak kapısının arkasında sahip olmasıysa akşam yemeğini, belki de "şişkin ve sulu, kırmızı kabakla birlikte servis

edilen ve hoş bir sarımsak kokusuyla sarılı" sosis pişirme hazırlıklarını geçici olarak engellerdi.

Bu iki birliktelik Simenon'un çapkınlıklarına destek oluyordu. Yaratıcılığını korumasını sağlayan bir aile yapısı sunuyordu ona. Eski Atina'nın bir vatandaşı gibi, gereksinimlerini karşılayacak bir karısı, bir de hizmetkârı vardı. Ayrıca fahişelerle macera peşindeydi. "Gerçeği öğrenmek istedim," diyecekti bir gazeteciye. "Fiziksel olarak kadınlara ihtiyaç duyuyordum, ayrıca iletişime de ihtiyacım vardı. Bir kadını ancak onunla yattığında tanırsın." Simenon bu klişenin ne kadar yanıltıcı olabileceğini üzülerek görecekti.

Georges 1903'te Liège'de, büyük bir Belçika klanının parçası olan alt-orta sınıftan Katolik bir ailenin oğlu olarak doğdu. Sigorta memuru olan babasına tapardı; Müfettiş Maigret karakterinin modellerinden biri de oydu. Georges küçük yaştan itibaren, tüm sevgisini Georges'un erkek kardeşine vermiş cimri bir kadın olan annesiyle sorun yaşadı. Okulda başarılı bir öğrenci olan Georges, ciddi ciddi rahip olmayı düşünüyordu. Ama I. Dünya Savaşı'nın sonuna gelindiğinde kadın etinin cazibesi ve Alman işgali altındaki Liège'de gözlediği insan düzenbazlığı, bu eski papaz yardımcısı çocuğu bilge bir adama dönüştürmüştü.

1918'de babasının ölümünden sonra Georges, ailesini geçindirmek için gazetecilik yapmaya başladı. Yazı üslubu, ceza davaları için verilen ve onu haberleri sıkıştırmaya ya da kafasından uydurmaya zorlayan son teslim tarihlerinden doğarak gelişti. Dikkat çekmeyen bir dış görünüşü vardı. Brendan Gill ünlü romancıyı şöyle tarif eder: "Ne uzun ne kısa, ne çirkin ne yakışıklıydı, kare şeklindeki yüzünün sıra dışı hareketliliği hariç, kalabalık içinde hiç göze çarpmazdı." Acemi muhabir siperlikli şapkası ve trençkotuyla sert görünmeye çalışıyor, içmesi ve zamparalığıyla büyüklerini geride bırakıyordu. İnsanlıkla ilgili katı görüşü, Liège yeraltı dünyasına girişine dayalıydı.

Georges, "La Caque" denen tekinsiz bir savaş sonrası bohem grubuna katıldı. Bu nihilistlerin pek çoğu cinayetle suçlanıyordu. Gill'e, "Yazdığım suçları [...] kaçıp gitmeseydim kendim işlerdim. Şanslılardan biriyim ben," diyecekti. Tipik bir şekilde, Simenon

onu neredeyse mahvedecek ikinci karısının aksine kurtarmış olan ilk karısının hakkını vermeyi reddetmiştir.

1920'de on sekiz yaşındaki Georges, ondan üç yaş büyük bir resim öğrencisi olan Régine Renchon'la tanıştı. Genellikle çıktığı gösterişli kadınların tam tersi olan Régine sade, ufak tefek ve erkeksiydi. Ailelerini memnun etmek için evlenip Paris'e yerleştiler: Régine resim yapacak, Georges yazacaktı. Georges mutlak sahiplenme ihtiyacı yüzünden kadınlarına yeni adlar verirdi, Régine de böylece "Tigy" oldu. Simenon anılarında, "Aşk mı?" diye dalıp gider, "Evet, elbette, ama temelde entelektüel bir aşk."

Georges'un Tigy'ye sadık kalmaya hiç niyeti yoktu. Paris'te iş ararken, düğünü için Liège'e dönmesinden önceki gece iki Hollandalı kız buldu ve kaydedilmiş ilk üçlü ilişkisini yaşadı. Ama onu "zaptedecek bir eş" isteyen Georges, Tigy'nin dengeleyici etkisi sayesinde başarıya ulaştı. Yeteneğini kariyere dönüştürmesi için ihtiyaç duyduğu güveni ona Tigy verdi. Sağ kanattan bir gazete için çalışmanın yanı sıra öykü yazmaya başladı. Haftalık bir gazetede yazı işleri müdürlüğü yapan Colette'in 1923'te bunlardan birini kabul etmesinden ve ona edebiyat parçalamaktan vazgeçmesini söylemesinden sonra George, düzyazı üslubunun kabuğunu iliğine dek soydu. Günde yaklaşık beş bin sözcük yazan ve yazdıklarını asla düzeltmeyen yazar, çeşitli takma adlarla bir dolu ucuz roman yazdı.

Kendini resme adayan Tigy çocuk yapmayı reddediyordu. Soğuk annesinden sevgi görme özlemi çekerek büyümüş olan Georges'un eş olarak hem mesafeli hem kıskanç bir kadını seçmesi ilginçtir. Pahalı orospulardan Montmartre'daki kaldırım yosmalarına dek, sık sık fahişelerle birlikte oluyordu. 1925'te Normandiya'da tatildeyken, aradığını kısmen buldu. Simenon'lar bir çiftlikte, saman balyalarının üzerinde uyudukları büyük, boş bir oda kiralamışlardı. Pencerelerde perde yoktu ve komşu çiftliklerde yaşayan kızlar akşamları gizlice onların sevişmelerini seyrediyorlardı. Aralarından (Georges'un annesi gibi Henriette adını taşıyan) birini benimsediler; Georges kaymak gibi tenli, yuvarlak yüzlü on yedi yaşındaki bu kıza Boule adını verdi ve onu Tigy'nin hizmetçisi yaptı.

Üçü Paris'teki Place de Vosges'de iki odalı bir dairede yaşıyorlardı. Georges'la Boule oynaşıyorlardı, ama Boule'un bakire olması Georges'u engelliyor ve bekâretini başka birisinin bozmasını tercih ediyordu. Günün birinde Boule, "Artık yapabilirsin!" dedi. Böylece aralarında yaşam boyu sürecek bir yakınlık başladı. Tigy kocasına, sadakatsizlik ettiğini öğrenirse intihar edeceğini söylemişti. Bu nedenle Boule'la oynaşmalarını neredeyse yirmi yıl boyunca sakladı. İlk başta ev daracık olduğundan, sonraları ise ikisi Simenon'un gitgide genişleyen evlerinin her yerinde seviştiklerinden, Tigy olup bitenleri biliyor olmalıydı. Ama Boule zahmetli kadınlık görevlerini devralmıştı ve Tigy başını öteki tarafa çevirmeyi tercih ediyordu.

Simenon 1929'da kadınlarını kuzey Avrupa'nın kanallarında bir yıllık bir geziye çıkardı ve güneşli bir sabah Hollanda'daki bir kahvede, pipo içen ve insanları yargılamayan hafiye Maigret'yi hayal etti. Bu dizi, sonraki elli yılda neredeyse yüz polisiye roman ve bunlara dayalı elli film üretecek küresel bir endüstri yarattı. Simenon öykülerine ilk elden tanıdığı insanları ve olayları temel alıyor, çokeşliliğine yanıtı olmayan şu soruyu sorarak bahane buluyordu: "İki saat ya da on dakika süren bu maceraları yaşamasaydım onlarca, belki yüzlerce kadın karakteri nasıl yaratabilirdim?" Sonunda kurmacadan vazgeçen Simenon anılarını yazdı ve burada da kadınlarla birleşme ihtiyacını vurguladı. Hemingway'den bile daha az içe dönük olan Simenon, apaçık yöntemi seçmişti.

Georges'un amentüsü "*Manger et faire l'amour*", yani yemek ve sevişmekti. Tigy 1939'da Marc'ı doğurduğunda çok mutlu oldu. Savaşın patlak vermesi üzerine ailesini en azından yiyecek bulabilecekleri kırsal Vendée'ye götürdü. İşgal döneminde yapıtlarını yayımlamayı sürdürdü ve Nazi destekli yapım şirketi Continental'ın romanlarını filme dönüştürmesine izin verdi. Bir işbirlikçi tarafından Yahudi olduğunun iddia edilmesi üzerine hakkında soruşturma yapıldı. Yetkilileri ancak üç kuşaklık vaftiz belgeleri tatmin edebildi.

Savaş sırasında bir akşamüstü, Boule'ün onu her zamanki şekerlemesinden uyandırmasından sonra ikisi sevişirken, Tigy içeri daldı: Georges öfkeden çılgına dönmüş karısı yerine Gestapo'yla karşılaşmayı tercih ederdi. Yine de Tigy, savurduğu tehditlere rağ-

men, Marc'ın güvenliği için de olsa üçlü ilişkinin gerekliliğini gördü ve böylece Simenon'lar aralarında bir anlaşma yaptılar. "İyi arkadaşlar" olarak bir arada kalmaya karar verdiler. Evli kalacaklar, ama ayrı yataklarda yatacaklardı. Boule büyük yatak odasına taşındı. Kurtuluşa dek gayet iyi geçindiler. Güçlü Fransız Komünistlerinin öç almasından korkan Simenon 1945'te güçlükle vize aldı ve aceleyle ABD'ye gitti. Tigy, Boule'ün de onlarla birlikte gelmesini reddetti ve Georges'un elinden, metresine onu yanına aldıracağına söz vermekten başka bir şey gelmedi. Boule "dev adam"a bağlılığını korusa da Simenon çok geçmeden başka bir kadınla içli dışlı oldu. Tigy yeniden çift olmaya çalışırken, evliliğini sona ermeye mahkûm etmişti.

İngilizce öğrenmekte zorlandıklarından, Simenon ailesi Montreal dışında küçük bir kasabaya yerleşti. Kırklarındaki polisiye yazarı New York'ta, sekreterlik görevi için Kanadalı bir Fransız olan Denyse Ouimet'yle görüştü. Onu genç, oldukça güzel, "sürekli bir ifadeden ötekine geçen koyu kahverengi gözlü" bir esmer olarak betimler. Çok fazla makyaj yapan, ufak tefek ve incecik olan bu kadın Simenon'un alışıldık dolgun tipinin tam tersiydi. Ama Georges, Casanova'yı da felakete sürüklemiş olan zayıflığa yenik düştü: "tutkulu, şiddetli ve aynı zamanda çok sevecen bir aşk." Denyse'in "gırtlağının derinliklerinden gelen, gece kulüplerinde ve kabarelerde duyduğunuz türden [...] vajinal sesi" onu esir almıştı.

Cinsel ilişkileri bir otel odasında başladı; Denyse doruğa ulaşırken öyle yüksek bir ses çıkardı ki, resepsiyon görevlisi öldürülüyor mu diye bakmaya geldi. Kanadalı seçkin bir aileden gelmesine rağmen Denyse cinsel başarılarını gözler önüne seriyor, ardından Simenon'a canına kıymayı planladığını söylüyordu. Biyografi yazarı Marnham, Denyse için yalancı, flörtçü ve çapkın dese de, intihar eğilimi yeterince gerçekti. Yine de Georges'un egosuyla profesyonel bir dokunuşla oynadı ve Georges kurtarıcı rolünün üzerine atladı. Denyse'in adının yazımını Denise olarak değiştirdi, yüzünü temizlemesini emretti ve kızın ona eski âşıklarının mektuplarındaki ağız sulandırıcı ayrıntıları okumasından sonra hepsini yaktı. Yeniden doğan Denise, Quebec'teki birlikteliğe katıldı; bu durum Tigy'yi eğlendiriyor, Georges ise metresiyle evin içinde ve dışarıda karların

içinde sevişmeden önce ona karısının gece elbiselerini giydiriyordu. Denise de karşılığında Tigy'ye araba kullanmayı ve İngilizce konuşmayı öğretti.

Yeni metresi daha en başından Georges'u başka kadınlara sahip olup kendisine her şeyi anlatmaya teşvik etti. 1946'da hep birlikte pılıyı pırtıyı toplayıp arabayla Florida'ya gittiler. Kıştan kurtulan Georges, Marc'a içten ve bir anne gibi davranan gerçek Denise'i bulduğunu hissediyordu ve Tigy de bu uyuma katıldı. Bir Havana gezisinde sevgililer, iki genç kadının erotik seks gösterisini izlediler. Georges da onlara katıldı. Denise'le ikisi birbirlerini dikizcilik eğilimiyle suçlasalar da, gösteriyi öyle beğendiler ki sonraları da pek çok kez izlemeye gittiler. Dengini bulmuş olan Simenon kendinden geçmişti.

Georges'un Denise'le ilişkisinin derinliğinden kaygılanmaya başlayan Tigy, Boule'ü getirtti. Denise hiç rahatsız olmadı. Hep birlikte Tucson dışındaki bir evde yaşarlarken Denise, Boule'ün odasından dönmesinden sonra Georges'a sokulup kendi sırasının geldiğini söylüyordu. Simenon, Florida'daki balıkçıyı ya da Arizona'daki kovboyu oynadığı dörtlü ilişkisinden çok memnundu. Bu dönemde belki de en unutulmaz kurmaca yapıtlarını yazdı. *Three Rooms in Manhattan* ve *Act of Passion*'da Denise'in model alındığı tehlikeli birer koket vardır ve bu ikincisinin doruk noktasında Simenon'un alter egosu, onunla sevişmiş olan tüm erkekleri hayal ederek metresini boğar. Kıskançlık ister yakalamaya bağlı olsun ister yalnızca saplantıya, dikizcilikten üçlüye kıyasla daha fazla beslenir.

1948 sonlarında Denise'in hamile kalması, bu düzenlemede ağırlığı ona yöneltti. Simenon Amerikan yasalarıyla sorun yaşamaktan kurtulmak için Tigy'den boşanıp Denise'i yasal karısı yaptı. Buna rağmen evlilik dışı ilişkisi devam etti ve Connecticut'taki çiftlik evine nakledildi. Simenon'lar beş yıl boyunca burada huzur içinde yaşadılar. Denise işlerin yöneticisi olarak bir dizi yeni, cinsel açıdan yoğun Maigret için daha yüksek fiyatlara pazarlık etti. Georges yakınlarda yaşayan Tigy'yle Marc'ı sık sık ziyaret ederken, Denise onun sevgili kızı Marie-Jo'yu doğurdu. André Gide "çif-

te koşum"un sanatsal yaratımına zarar vereceğini söyleyerek onu uyardığında gülüp geçebildi. Zamanla kendini bir yabancı gibi hissetmeye başladı ve karısının Avrupa'da yaşama arzusuna boyun eğdi. Boule ve çocuklar da dahil olmak üzere ailece eşyalarını toplayıp *Île-de France*'a bindiler. Gemide sarışın ve güzel bir kontes onunla flört etti; Simenon kontesi kendi kamarasına davet edişini şöyle anlatır:

> Parmaklarının ucunda dönerek elbisesini sıyırıyor ve altında pembe, dolgun bedeninden başka hiçbir şey yok.
> Hiç beklemeden içine giriyorum ve hemen geliyor, ardından ikinci kez geliyor, bu arada D[enise] soyunuyor. Kontes tam benim de gelmek üzere olduğumu hissettiğinde beni nazikçe itiyor, "Hayır, bu onun için." D hazır, bekliyor.

Denise de kendi anılarında, karşılıklı ilişkilerinde doruk noktasını temsil eden bu olayı doğrular. Cannes'da yaşarlarken genelevlere gittiğinde oturup kızlarla sohbet etmek üzere kocasına eşlik ediyor, ya da kahvelerde çekici kadınları ona gösteriyordu. Ama Georges'a ilgisini kaybetmiş ve daha çok kadınlardan etkilenmeye başlamıştı. Simenon, Denise'in bu şekilde açılmasından –o buna çözülmek diyecekti– hiç hoşlanmadı.

Giderek otoriterleşen Denise bir sekreter ve hizmetçi ordusu talep ediyordu. Hijyen konusunda saplantılı, zayıf kalma konusunda çılgın gibiydi. Simenon'un komedyen Fernandel ve maço aktör Jean Gabin gibi film dünyasından dostlarından çok etkileniyor, zengin ve ünlü kişilerle yemek yiyip parti yapmayı talep etmekle kalmıyor, onların kendisine ilgi göstermelerini de istiyordu. Denise'le Georges içiyor ve sık sık kavga ediyorlardı. Evliliğini kurtarmaya çalışan Simenon İsviçre'de, Lozan yakınlarında bir ev aldı. Üst katta hummalı bir biçimde yazıyor ve Denise de bir boğa gibi yiyip bitirmesi için hizmetçi kızlardan birini yukarı gönderiyordu. Ancak 1961'de Denise, yayıncı Mondadori'nin tavsiye ettiği bir hizmetçiyi kabul etme hatasını yaptı; Teresa sade, iyi huylu ve otuzlarının ortalarında bir kadındı. Georges bu kaba sapa tipe, daha önce Boule'e göstermiş olduğu tepkiyi gösterdi.

Bir sabah Teresa'yı tuvalet masasına eğilmiş halde yakaladı. Teresa, "Arkamdan geldi," diye hatırlayacaktı; "eteğimi kaldırdı ve hayret! çok zevkli oldu." Latin erkeği için eş ve hizmetçi, anne ve orospu kadar geleneksel bir diyalektik oluşturur. Bu kadın figürleri birbirinin zıddı değil, tamamlayıcısıdır. Kocasından sıkılmış olan Denise, ilk başlarda onun ilgisinin başka yere kaymasından memnun kaldı. Bir Maigret olmayan Simenon nihayet müfettişin karısına benzeyen bir kadın bulmuştu: bu kadın ona rahatlık sunuyordu.

Altmışlarında ve sağlık durumu kötü olan Simenon, kısıtlamaları gönülsüzce kabul etti. Yerini bir hizmetçiye kaptırınca deliye dönen Denise bir psikiyatri kliniğine kaçtı. Sonunda psikanalist oldu. Simenon 1967'de, Teresa'yla anlaşamayan sadık Boule'den evini terk etmesini istedi ve Boule, Simenon'un evli oğlu Marc'ın evine yerleşerek onun çocuklarına bakmaya başladı. Simenon yanında olmayan iki kadına uzun, romantik mektuplar yazıyor, ama onları görmek için hiç çaba harcamıyordu. Yıllarca hayatının en önemli kadını olan öteki aşkı ise sevimli, yetenekli, sorunlu kızı Marie-Jo'ydu.

Sekiz yaşındayken babasından kendisine altın bir alyans almasını istemişti. Yeniyetmeliğinde Georges'a aşk şarkıları yazdı. Ama Denise'le arasında yakın ve anlayışa dayalı bir ilişki vardı. İddialara göre, Teresa'nın babasının resmi yatak arkadaşı olduğunu duyduğunda, "Neden ben değil?" diye sormuştu. Annesinin yerini bir hizmetçinin almasını kabul edemedi. Yıllar içerisinde pek çok kez psikiyatri kliniklerine yatıp çıktı. Altı kez intihar girişiminde bulundu. Denise 1978'de, Georges'la geçirdiği yaşamını anlattığı bir kitap yayımladı; basın bu anıları "*le mariage de Mme Maigret*" (Bayan Maigret'nin evliliği) olarak adlandıracaktı. O sıralarda yirmili yaşlarının ortasında olan Marie-Jo babasının itham edildiği kitabı satın aldı ve kenarlarına saplantılı bir biçimde notlar düştü. Aynı zamanda .22 kalibrelik bir tüfek de aldı ve tek kurşunla kendini kalbinden vurdu. Bıraktığı son notta, alyansıyla birlikte yakılmayı istedi. Kısa bir yas döneminden sonra Simenon'lar basın savaşlarına devam ettiler. Georges, Denise'den boşanmayı hâlâ reddediyordu.

1977'de Simenon, Fellini'yle yeni filmi Kazanova hakkında röportaj yaptı ve bu röportaj Fransız gazetesi *L'Express*'e kapak oldu. Her iki erkeğin de filmin kahramanının vârisi olduklarını iddia ettiği röportaj sırasında Fellini, sutyen takarak sevişmekten hoşlandığını anlattı. Simenon ise hepsini toplasa, sekiz bini fahişe olmak üzere on bin kadınla yattığını söyledi. "Cinsel ahlaksızlık yapmıyorum," diyordu ısrarla, "ama iletişim kurmaya ihtiyacım var." *Kazanova* filmi fiyasko olurken, Simenon'un popülerliği daha da arttı.

Georges Eylül 1981'de yayımlanan son sözü *Mahrem Anılar*'da Denise'i yerip Teresa'yı övgüye boğar. Simenon'un çıkarlarına hizmet etmekle birlikte dürüst bir yapıttır bu ve çocuklarına çok önem verdiğini gösterir. Ertesi ay Denise, öldüğünde penisinin altın bir kalıbını İtalyan hizmetçisine bırakan ünlü bir yazarı konu alan *The Golden Phallus* adlı bir roman yayımladı. Simenon için başka ne söylenirse söylensin, hiçbir erkek ya da kadın şu kadim üçlü ilişkiyi onun gibi daha fazla kitap yazmak ya da para kazanmak için kullanmamıştır.

CAROLYN'İN ERKEKLERİ

Asi Gençlik

Jack Kerouac, Neal ve Carolyn Cassady ve Allen Ginsberg

Bana en yakın kadın ve bana en yakın erkek – sakın benim yapmayacağım bir şeyi yapmayın.
NEAL CASSADY

"II. Dünya Savaşı'ndan Kore Savaşı'na, askerlik döneminde ordunun her neferine bir arkadaş verilirdi. Kimi zaman onu kendiniz seçerdiniz. Her iki şekilde de, başka hiçbir yakınlığa benzemeyen bir fiziksel yakınlık içinde yaşardınız. [...] Ve o günlerde 'My Buddy'den (Arkadaşım) daha iyi bir aşk şarkısı olabilir miydi?" *Celluloid Closet*'ın yazarı Vito Russo'nun, *Asi Gençlik*'in senaryosunu yazan Stewart'tan yaptığı bu alıntı, filmin yıldızı James Dean'le (Jim) Sal Mineo (muhallebi çocuğu Plato) arasındaki üstü örtülü ama bariz homoerotik ilişkiden değil, Dean'le rakip çetenin reisi Corey Allen (Buzz) arasındaki kısa süreli yakınlaşma sahnesinden bahsediyor. Jim'le Buzz iki çalıntı arabayla bir uçurum kenarına doğru "tavuk" yarışı yapmak üzeredirler; arabadan ilk atlayan yarışı kaybedecektir. Buzz'dan hoşlanan Jim yarışı iptal etmeye çalışır, ama şu ünlü repliğin mantığına boyun eğer: "Bir şeyler yapmak zorundayız." Siyah deri ceketinin kolu kapı koluna takılan Buzz'ın arabayla tepeden aşağı uçtuğunu hepimiz hatırlarız. Öyküde çok önemli bir yeri olan bu kaza, 1955'te *Asi Gençlik*'in gösterime girmesinden bir hafta önce James Dean'in anlamsız bir araba kazasında ölmesinin uğursuz bir işareti gibidir.

Senaryonun ikinci bir yazarı daha vardı: ellili yıllarda kendine saygısı olan her haytanın başucu kitabı olan *The Amboy Dukes*'un

yazarı Irving Shulman. *Dukes, Asi Gençlik*'ten daha sert bir öyküdür ve kahramanı dostlarına ihanet ettiği için pirinç muştalarla acımasızca dövülüp beşinci kattaki çatıdan aşağı atılır. Bundan önce çete üyeleri kızları paylaşırlar. Dolayısıyla, ganimetin galibe ait olduğu kuramı uyarınca Buzz'ın sevgilisi Natalie Wood'u Jim'e veren, maço yazar Shulman olabilir. Shulman kanunsuzlar arasında kadınlara daha az rastlandığının ve kanunsuz kadınların sert erkekleri, hem de genellikle ikişer ikişer istediklerinin farkına varmıştı. *Asi Gençlik*'te ayrıca Dean, Wood ve Anne'den çok Baba'yla yatmak isteyen evlat edinilmiş çocuk Mineo arasında sevgi dolu bir birliktelik de vardır. Bir gece yaşanan üç yönlü yakınlaşma, filmin ikinci yarısına damgasını vurur.

Gerçek yaşamda James Dean biseksüel olduğunu öne sürmüştür ve Molly Haskell'ın yazdığına göre filmlerdeki kimliği, "çözülmemiş, erkekle kadın arasında sürekli asılı kalmış gibi görünen bir cinsellik" yayar. "Bu nedenle onu üçgenler içinde düşünürüz." *Asi Gençlik*'te hassas hayta, manitası ve haytanın ona hayran takipçisi, üyeleri ortada olmayan, korkmuş ya da kalın kafalı görünen aileleriyle olumlu bir tezat oluşturan geçici bir ailede birleşirler. Haskell, James Dean için, "bizim kendi Oidipus öncesi özlemlerimizi ve kafa karışıklığımızı, bir aşk için ötekinden vazgeçmek istemeyişimizi özlü bir biçimde ifade ediyor," diye yazarken, bir üçlü için narsisizmin ne denli merkezi olduğuna değinmektedir. Ama dünyayı cinsiyete göre bölmeme, aksine başkalarını kendinin bir yansıması olarak görme yönündeki bu narsist özlem, masum suçlu Oidipus masalından daha temel, daha gerçek anlamda "Oidipus öncesi"dir.

Narsist öteki yüzüne hayran olmakla kalmayıp, giriş ve çıkışların efendisi Roma tanrısı Ianus gibi, kalabalığa iki yüzünü sırayla gösterebilir. Beyaz perdede Jimmy Dean, *Cennetin Doğusu*'ndaki gibi duyarlı, *Devlerin Aşkı*'ndaki gibi kinci, ya da *Asi Gençlik*'teki gibi hem tutarlı hem kafası karışık, hem âşık hem yalnız olabilir. Jack Kerouac'ın 1957'de yayımlanan *Yolda* adlı kitabındaki kahramanın adının *Dean* Moriarty olması ilginç bir rastlantıdır ve Kerouac'ın karaktere temel aldığı Neal Cassady'nin de Beat kuşağının Jimmy Dean'i olduğuna kuşku yoktur.

DENVER'IN ADONİS'İ

Neal efsanesi Dean efsanesine neredeyse eşittir. Adaşını boğan toplumsal geleneklerin panzehirini temsil eder. Neal, Merry Pranksters için elektrikli Kool-Aid asit otobüsünü sürmüş ve genel portresi sözcüklerle önce Ken Kesey, sonra da Tom Wolfe tarafından çizilmiştir. "Çapkın ve Denver'ın Adonis'i" Neal, Allen Ginsberg'in Beat marşı "Uluma"nın kahramanı, zaman zaman sevgilisi olduğu bu şairin başka pek çok şiiriyle mersiyesinin de konusu oldu. Neal, dostu Jack Kerouac'ın tıpkı Proust gibi kendi kişisel deneyimlerinin anılarını sanata dönüştürme çabasının merkezindeydi. June Henry Miller için neyse –dizginlenmemiş ilkel benlik– Neal da Jack için aynısı oldu. Dost olmanın da ötesinde, birbirlerinin alter egosu gibiydiler. İyi Kerouac, "kendiliğinden gelişen" yapıtlarındaki kahraman Neal'dir.

Kerouac *Big Sur*'da, "günün birinde yazmaya başlarsa dünyanın göreceği en büyük yazar ilan ettiğim Cody'nin [Neal] aklının kudretli dehası"nı över. Ama birkaç satır sonra şunu kabul eder: "yazar olmak hiç ilgisini çekmiyor, çünkü yaşam onun için öylesine kutsal ki yaşamaktan başka hiçbir şey yapmasına gerek yok." Neal'ın her şeye baskın gelen bir güdüsü varsa, o da sürücülüktü – yolda ya da tüm gece yatakta. Sevgisiz, annesiz bir evin, erkekliğe Denver'ın serseri yataklarında mücadele ederek adım atmış ürünü olan Neal, alkolik babasına göz kulak olmak zorundaydı. Pislik içinde yaşayan Neal, babasının içki alabilmesi için dileniyordu. On dördündeyken ilk arabasını çaldı; yirmi birine geldiğinde beş yüzden fazla araba çalmıştı. Arabaları satmıyor, polis tarafından yakalanana dek sürüyordu. Altı kez ıslahevine girdi.

Üniversiteyi bırakmış bir futbol oyuncusu olan Jack Kerouac 1947'de New York'ta Neal'ı anlaşılması güç Columbia öğrencisi Allen Ginsberg'le tanıştırdı. Allen'ın annesiyle babası, New Jersey'ye sürülmüş klasik Rus Yahudisi Marksist nüdistlerdendi. Neal ise kaslı ve atletikti, kırık Romalı burnu ve geniş bir Batılı gülümsemesi vardı. Hem Allen'a hem Jack'e "genç bir Gene Autry"yi hatırlatıyordu. Aslında Neal, Jack'in küçük yaşta ölmüş ağabeyine benziyordu ve onun hayatında bu rolü oynayacaktı. Ama o gece ve sonrasında bir süreliğine Neal'la Allen birbirlerine, Jack'i dışarıda

bırakan bir çekim duydular. Harlem'deki bir evde bir portatif karyolayı paylaşırlarken Neal kolunu uzatıp, "Beni yanına çek," diyerek ilk girişimde bulundu. Fiziksel olduğu kadar zihinsel de olan yoğun ilişkileri hemen başladı. Allen "Many Loves" adlı şiirinde o gece olanlara dair betimlemesini, "İhtiyacım vardı ona, kamışına, oburluğum ve yalnız aşk hayallerim için" diye bitirir.

Başka bir yerde Allen, Neal'ın seksi "tinsel sosyal bir şeye ve de bir estetik ustalık meselesine" dönüştürdüğünü söyler. Şiire mahkûm olan Allen, gördüklerini yazmak için yalnızca kendisini de olsa gözlemlemek zorundadır, her yıldız gibi sevilmeye ihtiyacı olan Neal ise her seferinde kendini kanıtlama gereğini duyar. Neal Denver'a dönüp, Allen'a "penislerden ve erkeklerden" hoşlanmadığını ve kendini eşcinsel olmaya zorladığını yazınca aralarında çatışma başladı. İkisinin bir üçüncüyle, bir kızla birlikte yaşamalarını öneriyordu. Bu dönemde kastettiği, yeniyetmelik çağındaki karısı LuAnne olabilir, ama Allen'ın Greyhound'u Denver'a götürdüğü Temmuz 1947'ye gelindiğinde Neal, Grace Kelly'nin güzelliğine ve zarafetine sahip, üniversitede güzel sanatlar okumakta olan ufak tefek, Bennington mezunu Carolyn Robinson'la meşguldü. Üçü birlikte bir otel odasında yaşıyorlar, Allen onların sevişmelerini dinliyordu. Günlüğüne, "o korkunç geceler," diye yazacaktı. Ama Allen'ın tutku çığlıkları sandığı şey aslında Carolyn'in acı dolu inlemeleriydi.

Carolyn bağnaz bir akademisyen aileden geliyordu –babası Nashville'deki Vanderbilt'te biyokimya profesörüydü– ve beraberinde "Victoria çağına ait, mesafeli İngiliz değerleri" dediği şeyi de getirmişti. Cinsel eğitimi koca bir sıfırdı ve Neal da bir Kazanova değildi. Caroline'in dediğine göre, Neal sevişmeyi bilmiyordu. "Her zaman sertti, ön hazırlık diye bir şey yoktu." Neal, zayıf yönü olduğu için kadınlara güvenmiyor ve onlara aldatılacak nesne muamelesi yapıyordu. Carolyn'e Allen'ın lirik şiirlerini kendisine aitmiş gibi okuyarak kur yapmıştı. Daha çok tecavüze benzeyen düzüşü Carolyn'in romantik hayallerini karartti. İlk başlarda suçu Allen'ın da orada olmasına atıyordu, ama şairin kendine bir daire bulmasından sonra Neal üçlü bir program yaptı; hapla kafayı bulup zamanını Carolyn, LuAne ve Allen arasında bölüştürdü.

Yaz sonuna gelindiğinde şansını Holywood'da kostüm tasarımıyla denemek isteyen Carolyn, Neal'la vedalaşmaya gittiğinde büyük bir şok yaşadı: "Orada *bizim* yatağımızda LuAnne, Neal ve Allen, bu sırayla çıplak uyuyorlardı." Kerouac'ın biyografisini yazmış olan Anne Charters, Neal için, "bir kişiyi ya da üç kişiyi sevmek onun için hiç fark etmezdi," der. Bir başka biyografi yazarı olan Gerald Nicosia'ya göre, "hiç uygulamamış olsa da, tekeşlilik idealini bir erkek için en onurlu yol olarak görürdü." Kerouac'ın yaşamı boyunca incelediği Neal muammasının yanıtı, onun bir Ianus olduğudur – yüzlerinin her biri, öteki kadar gerçektir. Onunla 1 Nisan 1948'de evlenen Carolyn'e göre Neal, "bir yandan seks manyağıydı, diğer yandan da son derece tinsel olmaktan kaynaklanan korkunç bir iç çatışma" yaşıyordu. Şeytanı tanıdığını ve şeytanın ta kendisi olduğunu öne sürüyordu.

Neal pirüpaktı, der Carolyne, sık sık giysi değiştirir ve saçının dağılmasından nefret ederdi. Geleneksel bir yuva –tahta çitler ve steyşın araba– ister, karısıyla çocuklarını geçindirmek için Southern Pacific Demiryolu'nda çalışmaktan gurur duyardı. Aynı zamanda zamparalık yapar, içki ve bol bol ot içerdi ve 1968'de kırk iki yaşındayken ölmesine büyük olasılıkla alkol ve Seconal (bir yatıştırıcı) bileşimi yol açmıştı. Yapıcı narsisizm, daha iyi olan yarısını takdir ve taklit eden bir birey yaratır. Ama Ianus'un her bir yüzü bambaşka dünyalara bakar. Ego ile alter ego, etkili biçimde iletişim kurmadan tek bir ruh içinde birlikte var olurlar ve her biri kendi sevgililerini ister.

1950'lerin *Captain's Paradise* adlı eğlenceli bir filminde, bir yolcu gemisinin kaptanı olan Alec Guiness'in Cebelitarık'ta hanım hanımcık bir İngiliz eşi, Kuzey Afrika'daki bir İspanyol bölgesindeyse seksi bir flamenko karısı vardır. İlkinin yanında eski kafalı, ikincisinin yanında enerjiktir ve iki kişiliğinin ya da iki karısının karşılaşmalarına izin veremez. Sonunda kadınlar yarım insan olmaktan sıkılıp onu terk ederler. Ama tayfalar, her erkeğin müstakbel bir Ianus olduğunu düşündüren kaptana imrenirler.

Neal'la Jack birbirlerini uzun zaman önce kaybedilmiş, farklı, ama tamamlayıcı bir kardeş olarak görüyorlardı. Jack 1960'ta *Yalnız Gezgin*'e özgeçmiş biçiminde bir giriş yazdı. 1922'de Massac-

hussetts'ta doğduğunu, "güzel geçen çocukluk" döneminde iyi bir öğrenci ve sporcu olduğunu belirtiyordu. Hayal gücünü serbest bırakan bir dizi yorucu işte çalışmıştı. Senatör Joe McCarthy'ye tapan, "tümüyle dürüst" mavi yakalı işçi babasına hayrandı. Dağılan birkaç evlilikten sonra annesiyle "bir tür manastır yaşamı" sürmüştü. Utangaç bir insan olan Jack, yolculuklarının ve batakhane ziyaretlerinin çoğunu, bir Amerikan azizi olarak gördüğü Neal'la birlikte yaptı. "Jack karanlık [olandı], Neal ise altın," diye özetler Joyce Johnson.

Carolyn 1951 sonlarında San Francisco'dan, New York'taki hasta Jack'e şunları yazdı: "Neal için hayatı yaşamaya değer kılmakta yardımına ihtiyacım var. Bizimle birlikte iyileşebilir misin?" Jack'in Russel Place'teki evlerine gelmesi Ocak 1952'yi bulacaktı. Öncesinde Carolyn, Denver Adonis'inden kurtulmaya çalışarak, onu terk edip eski bir sevgilisiyle gitmişti. Ama *Off the Road*'da (Yolun Dışında) yazdığı gibi, "Neal'ın hayaleti bana eşlik ediyor ve içten içe bütün gözlemlerimi ona iletiyordum." Yeniden bir araya geldiklerinde Carolyn hamile kaldı. Neal LuAnne'le evliliğini iptal ettirdi ve yeni evliler büyük umutlarla yuva kurdular. Ama Jack kadının ricası üzerine Russel Place'teki evlerine geldiği sırada, Carolyn hayal kırıklığına uğramış bir eş ve iki kız çocuk annesi olmuştu.

Russian Hill'deki ev sokağın ortasında, krem rengi kepenkleri ve bir tavan arası olan kahverengi kaplamalı bir kır kulübesidir. İkinci evliliğinden kaçıp yirmi günde tek bir uzun kâğıt tomarına yazdığı *Yolda*'nın dördüncü taslağını beraberinde getiren Jack, buraya sığındı. Geniş tavan arası tamamlanmamıştı, ama bu hali Jack'in hoşuna gitti ve Carolyn kontrplakla portakal kasalarından ona büyük bir masa yaptı. Tavan arasına tek giriş Cassady'lerin yatak odasındandı ve Jack banyoyu kullanmak için buradan geçmek zorundaydı. Çok mütevazı olduğundan, etrafta kimsenin bulunmadığı zamanlar hariç, ihtiyaçlarını kendine saklıyordu. Ama Carolyn'in belirttiği gibi üçü, "komünü adeta icat ettiler".

Neal zamanını Jack'le geçirirken, yirmi dokuz yaşındaki Carolyn kendini evin kölesi gibi hissediyordu. Neal'ın yirmi altıncı yaş gününde, alttan alta kaynayan gerilim doruğa ulaştı. Carolyn'in yüzünün biçimini bozan bir yüz felci geçirdiği sırada Neal'la Jack

sarhoş halde eve geldiler; yanlarında getirdikleri hafifmeşrep kadın Jack'le birlikte yalpalayarak tavan arasına yöneldi. Carolyn üçünün de evi terk etmesini istedi. Ertesi gün çocuklar uykulu ve pişman halde döndüler. Hava düzeldi, evde sırlarını ve Tokay kadehlerini paylaşmaya koyuldular.

Neal'ın bir demiryolu işi için evden ayrılması ev protokolünü altüst etti. Ayrılırken söyledikleri ötekileri şaşırtmıştı: "Sizi yalnız bıraksam mı, bilemiyorum. [...] Bana en yakın kadın ve bana en yakın erkek – sakın *benim* yapmayacağım bir şeyi yapmayın." Neal'ın şeytanca şakalarından biri miydi bu? Carolyn'e göre, bu bariz imayı gerçeğe dönüştürmek ne Jack'in aklından geçmişti ne de kendisinin. Neal, Beat tarzıyla, hâlâ baştan çıkarandı. Daha önce, Allen'ın New York'taki dairesindeyken, Jack'in yatakta kendisine ve LuAnne'e katılmasını önermişti. Ne yazık ki bu, Jack'in babasının Allen'a vermiş olduğu ölüm döşeğiydi. İkisinin arasına gömülmüş olan LuAnne'i okşamaktan duyduğu zevke rağmen Jack, Neal'ın bakışları altında sevişmeyi başaramamıştı. LuAnne'in adının Marylou'ya çevrildiği *Yolda*'da Jack, Neal'ın yoksunluk içinde geçen gençliği nedeniyle el atabildiği her şeyi hak ettiğini düşünür: "Dean'in Marylou'su, eksiksiz aşkının tatlı ölümleriyle ölmekte her türlü hakka sahipti. Müdahale etmek istemedim, yalnızca peşinden gitmek istedim." Biri yapandır, ötekiyse onun yaptıklarını anlatan.

Bu kez fark, Allen'ın "İdeal Anne İmgesi, Çılgın Kadın, piliç ve ignu" (bu son sözcükle kastettiği "post-hip-entelektüel"dir) olarak nitelediği Carolyn'di. Jack'le Carolyn arasındaki çekim derin, içten ve çok katmanlıydı. Yine de Carolyn elden ele geçmekten ürküyor, kocasına karşı sadakatiyle gurur duyuyordu. Jack ise evlilik yeminine hâlâ saygılıydı. Ama Neal iki hafta sonra eve döndüğünde Carolyn ona doğrudan doğruya Jack'le sevişmelerini mi istediğini sorunca, "Neden olmasın? İyi olur diye düşündüm," dedi. Bunun üzerine Carolyn, Neal'ın bir sonraki gidişinde Jack'i şarap, pizza ve caz eşliğinde samimi bir akşam yemeğine davet etti.

Carolyn, Jack'in kuşkularını yatıştırmak için kot pantolonla beyaz gömlek giymişti. Radyoda "My Funny Valentine" çalarken Jack isteyerek onun tuzağına düştü. Jack, "Seni Neal'dan almak istedim," diye fısıldadığında Carolyn zafer kazandığını hissetti. Fi-

tili Neal ateşlemişti, ama Jack'in içini rahatlatıp en iyi arkadaşının karısıyla yatmaktan duyduğu vicdan azabını alt etmesini sağlayan Carolyn oldu. Ayrıca Jack bir vekil, Neal'ın yerini almaktan çok bir eklentiydi. Carolyn *Yolun Dışında*'da, "Jack sevecen ve düşünceli bir âşıktı, ama romantik duygularla sırılsıklam âşık olabilsem de, o Neal olmadığı için hâlâ kalbim sızlıyordu," diye yazar.

Bu cesurca adım Carolyn'i kenardan hareket merkezine taşıdı. Yeni rolünü kolayca benimsedi, Jack de onu ve aralarındaki ilişkiyi beklediğinden çok daha büyük bir coşkuyla kucakladı. Carolyn, "Bundan kalıcı bir iyilik doğacağını içtenlikle umuyordum, ama şimdilik rahatlayıp tadını çıkarmaktan başka yapacak bir şey yoktu," diye devam eder. Bu üçlü ilişki Carolyn'in yaşamının en mutlu dönemiydi ve kendisi yemek pişirirken iki erkeğin mutfakta oturup sırayla Shakespeare rollerini oynadıkları ya da yüksek sesle Proust okudukları akşamların sıcaklığıyla kendinden geçiyordu. "Kendimi onların güneş sisteminin güneşi gibi hissediyordum," der Carolyn, "her şey benim etrafımda dönüyordu. [...] Dişi rolündeydim ve erkeklerim beni destekliyorlardı. Genellikle bir kişinin üstlendiği rolü ikisi birden tamamlamış olabilir, ama çeşitlilik fazladan bir cazibeydi. Bir kız daha şanslı olabilir mi?"

Söz konusu kişilerin hepsini tanıyan Jay Landsman, *London Times*'ta çıkan bir eleştiride şunları söyler: "*Ménage à trois*'nın evliliği güçlendiren bir şey olduğu anlaşılıyor, çünkü Neal geri gelip [Carolyn'in] ilgisi için savaşır. En iyi erkeğin kendisi olduğunu kanıtlamak zorundadır." Ama iki dost ve bir kadın, üç yönlü bir çekim oluşturur. Duyarlılık ve Cassady üçlüsünün benimsediği türde bir edep gerektirir. "Jack de benim gibi, Neal'la evliliğimizin birincil olduğunu hissediyordu," diye yazar Carolyn. Neal uzaklarda olduğunda Carolyn Jack'e bakıyor, Jack de onu gezmeye ve kentteki partilere götürüyordu. "Büyük dramatik sahneler yaşanmadığında," diye ekler Carolyn, "ve Neal da Jack'le benim ona duyduğumuz sevginin azalmayacağını gördüğünde, herkes rahatlayıp bir araya geldi ve mümkün olduğunca basiretli ve nazik davrandı."

Neal'ın kadınını kendi gözünde yeniden ilginç kılmak, bir biyografi yazarının deyimiyle "onu tekrar cazip hale getirmek" için bir üçlüye ihtiyacı olduğuna dair spekülasyonların konumuzla bir

ilgisi yok. Neal'la Carolyn birbirlerine yeni bir şefkat duyarak, aile birimi içinde yenilenmiş bir doyum yaşadılar. Neal'ın daha düşünceli davranmaya başlamasıyla birlikte Carolyn'in egosu güçlendi ve erkeklerinin sohbetlerine arabuluculuk, tartışmalarına ise hakemlik yapar hale geldi. Birbirlerine bu kadar benzeyen ve bu kadar farklı olan iki dostun, daha da yakınlaşmak için bir üçüncüyü sevmeye ihtiyaçları vardı. Bu rolü ilk başlarda Allen Ginsberg üstlenmişti ve metafiziksel bir üçüncü işlevi görmeyi sürdürdü. Ne var ki iki dost arasındaki hüsran duygusu zamanla yüzeye çıkacaktı. "İkisi de birbiri için yapmak istediği ama yapamadığı şeyin gözle görülür bir örneğiydi," der Nicosia. Jack bir keresinde Neal'dan, "İrlandalı Proleter bir Proust namzedi" diye söz etmişti. Aslında Proust namzedi kendisiydi ve Neal da hırslarının meyve vermesini sağlayabilecek tohum olmuştu.

Jack, Neal'ın eylemlerini şiire dökmekle kalmayıp, onun temposunu, sözlü ve yazılı dilini de kullandı. Evet, Kerouac "cool jazz" den etkilenmişti, ama *Yolda*'nın son taslaklarında ve *Visions of Cody* gibi sonraki yapıtlarında kullandığı "kendiliğinden düzyazı" akışını tetikleyen de Neal'ın argosu, ayrıca onunla ve Carolyn'le üçlü ilişkisi oldu. Tıpkı Henry Miller'ın karısı June'un söylemini benimsemesi gibi, Jack de Neal'ınkini ödünç aldı. Kerouac'ın başka bakımlardan şaşırtıcı olan Amerikan çirkinliği övgüsünün omurgasını oluşturan, bu genç suçlunun "şeker dükkânı vitrininin dışından" bakışıdır. Neal'ın 3 Temmuz 1949 tarihli mektubu, "Sevgili Jack," diye başlar, "Geçmiş şeyleri hatırlama havasındayım. İşte kısa bir tutuklanma tarihçesi. Bir vaka tarihçesi." Dolandırıcı bir adamın maceralarını anlatır ve bu anlattıkları dosdoğru *Yolda*'ya girecektir.

"Carolyn muhteşem bir kadın," diye yazar Jack. "O olağanüstü tavan arasında, elimde *Brittanica Ansiklopedisi*'nin on birinci baskısıyla olduğum kadar hayatımda hiç mutlu olmadım." Tahmin edilebileceği gibi, her şey yolunda giderken Neal sıkılmaya başladı. Jack artık Carolyn'in tarafındaydı, kadın avı seferlerine çıkamıyordu. Neal kadınları tatmin etme yeteneğiyle gurur duyuyordu. Bundan o kadar emindi ki, sevgililerini dostlarıyla yatmaya teşvik ediyordu. Ama Carolyn'in Jack'le aşk macerasını sürdürmesi ve açıkça ikisine birden sahip olmayı yeğlemesi onu rahatsız etmiş olabilir.

Yola koyulmak için sabırsızlanan Jack, Meksika'ya gitti. Carolyn Nogales'de onu geçirirken kendini şöyle rahatlatacaktı: "Her yıl en azından bir süreliğine bir yerlerde bir evi paylaşacağımızı üçümüz de kabul etmiştik."

Ama Carolyn iki erkekle ilişkisinin süreceğini umarken, Jack'le Neal birbirlerine ihtiyatlı davranmaya başladılar. Meksika'da Allen'ı da içerecek büyük buluşma planları asla gerçekleşmedi. Jack 1952'de Neal'ın daveti üzerine San Jose'nin eteklerindeki geniş evlerine geldi; Neal orada çiçek tarhlarında marihuana yetiştiriyordu. Jack'le Carolyn coşkulu bir ilk gece geçirdiler. Jack bir kez daha ailenin üyesi oldu, Neal'la demiryolunda çalışarak vardiyaları sıraya soktu. Çocuklara kitap okudu, gramofonda çalan mambolarla dans etti ve Carolyn'in verdiği küçük bongoları çaldı. Neal da onlara katılıyor, üçü birlikte yüksek sesle okuyor ya da öylesine takılıyorlardı.

Jack'le Carolyn'in ilişkisinin akışı, aralarında olanların büyüsüyle ikisinin de başı dönerek şarap içtikleri bir gece değişti. Jack, "*Tanrım* [...] Seni seviyorum," diye fısıldayarak, onu hazırlıksız yakaladı. Carolyn bir kadın olarak yıllarca bu andan güç alacaktı. Ne var ki bu ona, Neal'la evliliğinin aşktan ne kadar yoksun olduğunu göstermişti. Üçlü birlikteliğin sonuna işaret ediyordu bu, çünkü artık kıskançlığın bir rol oynaması daha olasıydı. Kış geldi ve Neal'la Jack eve tıkılıp kaldıklarında birbirlerinin sinirine dokunmaya başladılar. Neal, Jack'le artık arada kalmış olan Carolyn arasındaki yakınlığı kıskanıyordu.

Nicosia'nın sözünü ettiği (ve Carolyn'in reddettiği) bir olaydan *Yolun Dışında*'da hiç bahsedilmez: "Bir gece [Neal] üç yönlü bir eğlence başlatmaya çalıştı, ama Jack suçluluk duygusuyla eski gözlemci rolüne döndü ve cinsel işlevlerini yerine getiremedi." Carolyn için hissettikleri kontrolden çıkmış olabilir. Neal dostlar arasında onu en azından sözlü olarak alt etme hakkına sahipti. Ama küçük bir aile kavgasından sonra erkekler esrar almak için Meksika'ya gitmeye karar verdiler ve Jack orada kaldı. Carolyn'i yanma çağırdığında o gelmeyi reddetti. Neal, "Bizim oğlana söyle, kendi kadınını bulsun," diye homurdanacaktı. Carolyn'in en iyi zamanları geride kalmıştı. Kabul etmesi daha on yıl alacak olsa da, Neal'la evliliği

bitmeye mahkûmdu. Sonradan, "Jack'in her zaman küçük ailemizi bir arada tutan çimento olması ne komik," diye düşünecekti.

"Çocuklar neden beni seçtiler?" diye sorar Carolyn. Londra'da yaşamakta ve genç ve meraklı bir kuşağa Beat'ler hakkında konuşmalar yapmaktadır. Jack bu soruyu, Carolyn'e Evelyn, Neal'a ise Cody adını verdiği *Desolation Angels*'da yanıtlamıştır. Üç çocuğunun dayanağı olan bu evcimen kadın hakkında çok parlak şeyler yazar. "Kendini Cody'nin yabaniliğine bıraktı, çünkü öyle olması gerekiyordu," der. Evelyn'i "çok güzel bir küçük kadın ve mükemmel bir anne" olarak tanımlar. "Hepimizin sözünü edip durduğumuz o soğuk boş gerçeğe ulaştı, aslında sıcak bir insandır." Evelyn'in –fırtınanın ortasında mükemmel akşam yemekleri sunabilen– bir Beat eşi olarak kaderini kabullenmesi Jack'ten en büyük övgüyü alır: "Süper Kadın." Carolyn de buna karşılık, "yapan, Yang" Neal'ı, "hayalci, dönüşen, Yin" Jack için terk etme hatasından kaçındı. Üçlü ilişki devam ettiği sürece her iki erkek de ona gayet iyi hizmet edecekti.

"ULUMA"

1954'te San Jose'deki evde Jack'in yerini Allen Ginsberg aldı. Carolyn'e göre, bir öğleden sonra iki erkeği sevişirken bulduğunda, yeni Cassady ailesi birlikte mutluluk içinde yaşıyordu. O, Neal'ın biseksüelliğiyle ilgili karmaşık duygularıyla yüzleşirken, Allen da yaşadığı ikilemi güncesine kaydediyordu: "Neal'la yatabilirim, Carolyn'le yatabilirim, kimseyle yatmadan durabilirim. Veya kafa karışıklıkları arasında sırayla her ikisiyle yatabilirim, hiçbiriyle de yatmayabilirim; ya da bu çılgın üçgene son verebilirim." Artık Carolyn'e uzak mesafeden tavsiyeler veren Jack şunları yazıyordu ona: "Zavallı Neal'ın sevgiye herkesten daha fazla ihtiyacı var, ona sevgi vermeye çalış. [...] Allen'la Neal iki eski arkadaş; birlikte yola koyuldular ve birlikte hayal kurdular; Peygamberlerimize sert davranma." Jack, Cassady'leri asla terk etmeyecekti, ama 1957'de *Yolda*'nın kazandığı başarıdan sonra ziyaretleri azaldığından, Neal ihmal edildiğini hissetmiş olabilir.

Allen kendini biseksüel olarak görüyordu ve Cassady'ler tarafından San Francisco'ya sürüldükten kısa bir süre sonra, caz şarkıcılığı

yapmış olan ve reklamcılık sektöründe çalışan ufak tefek, güzel bir sarışına (Carolyn gibi mi?), Sheila Boucher'a âşık oldu. Sheila ot içiyordu, onun şiirlerine hayrandı ve en azından bir kere onunla ve Neal'la birlikte yattı. Allen onunla sevişti ve sonrasında, o uyurken Allen'la Neal banyoya kaçıp düzüşmeye başladılar. Allen, "Yaptığımız en pis iş herhalde buydu," diye hatırlayacaktı. Ama heteroseksüel olarak gördüğü sevgililer seçmesi, ömrü boyunca üçlü ilişkiler yaşamasına neden oldu.

Allen San Francisco'da Peter Orlovsky'yle tanıştı ve otuz yıl sürecek bir aşk ilişkisi başladı. Barry Miles'ın akıllıca biyografisine göre, Peter'ın kadınlarla ilişkilerinin sonucu, "büyük bir gerilim ve sıkıntıya yol açan alışılmadık derecede karmaşık birden fazla üçlü ilişki" oldu. Allen'ın yapıtlarında yaptığı gibi, biz de kabul edelim ki onu tahrik eden şey cinsiyet sınırlarının aşılmasıydı. 1956 tarihli "Many Loves"da, Neal'ın "hayvanca düzüşmeler ve hemşirelerle okullu kızların üzerinde geçen şehvetli gecelerde yuvarlaklaşan taş gibi kıçı"nı över. Allen'ın çok iyi işlediği konu da, âşıklarına sımsıkı sarılan öteki cinsiyetin bu aurasıdır.

13 Ekim 1955'te Allen, Union ve Filmore'un köşesindeki Six Gallery'de "Uluma"yı okudu. Dönemin ve geleceğin yıldızları –Rexroth, Snyder, Ferlinghetti, McClure ve Kerouac– orada, galeriye dönüştürülmüş otomobil tamirhanesine sıkıştırılmış yüz Beat arasındaydı. Allen ot, hap ve esrar alarak peşinden koştukları deneyimlerden koparılmış gibi görünen dizeleri Yahudi bir kantor gibi salınarak okudu. Şarapla kafayı bulmuş olan Jack her dizenin sonunda, "Haydi!" diye bağırıyordu; çok geçmeden öteki dinleyiciler de ona katıldı. En sonunda, efsanevi bir anın parçası olduklarının bilinciyle, çılgınca tezahürat yaptılar. Ardından, şairlerle kız ve erkek arkadaşları bir Çin restoranına, sonra da sevdikleri bir bara gittiler. "Sonrasında âlem başladı," diye yazar Miller. "Uluma" Beat ellileri özetlerken, bir yandan üçlü ilişkinin "hip" olamayacak derecede evliliğe benzeyeceği altmışlı yıllara işaret eder.

Haziran 1958'de Neal, narkotik şubesi ajanlarına birkaç esrarlı sigara satmaktan ötürü San Quentin'de açılan iki davada beşer yıla mahkûm oldu. Carolyn sosyal yardımla yaşasa da, evliliklerinde ilk kez Neal'ın bulunduğu yerden emin olabildi. 1960'ta Neal

şartlı tahliyeyle salıverildi ve 1963'te Carolyn onu boşadı. Altmışlı yıllarda Jack ona yalnızca bir kez uğrayıp hep birlikte büyük bir eve taşınmaktan bahsetti, ama Carolyn onun alkolik olduğunu görebiliyordu. Neal, bir zamanlar güzel kadın avında kendisine arkadaşlık etmiş olan Jack'le en az bir kız arkadaşını daha paylaştı. Jack tipik bir biçimde, Carolyn'e yazdığı bir mektubu umutlu sözlerle bitiriyordu: "En azından bu günlerden birinde Neal oturup kendi kendine satranç oynarken, şöminenin başında o eski dini tartışmalarımızdan birini yapabileceğiz."

Ménage à trois, Beat'ler için ideal aile birimini oluşturuyordu. *Chicago Tribune*'un nüktesine göre Carolyn kendini, "iki Ozzy'si olan bir Harriet" gibi görüyordu. Ne yazık ki erkeklerin içkiye ve başka maddelere bağımlılıkları ilişkilerine zarar verdi. Jack birkaç kez evlendi, yalnızlığı giderek arttı, Neal ise çok da neşeli olmayan Merry Pranksters'la komün hayatı yaşadı. Carolyn 1968'de telefon edip Neal'ın Meksika'da öldüğünü söylediğinde Jack, "Numara bu. Tanca'da falan saklanıyordur," diye diretti. Jack ertesi yıl "Tanca'da" Neal'a katıldı. Haberi Allen'dan alan Carolyn, "Başka kadınlar onların fani işleriyle uğraştılar, bense hayatım boyunca bu ikisine tanıdığım herkesten daha yakın oldum," diye düşünecekti. Gözlemci dördüncü olarak Allen'ı da içeren bu birlikteliğin başarısı ve başarısızlığı, Beat'lerin sanat alanındaki başarılarıyla iç içe geçmiş olan evcimen yönlerini temsil eder. Sekse, uyuşturuculara ve –ülkede büyük oranda lanetlenen– küfürlü dile rağmen, ellilerin Amerikan rüyasının kendi kafalarındaki çeşitlemesine bağlı kaldılar.

Günümüzde Fatoş ve Basri (*Blondie-and-Dagwood*) çağının beyaz tahta çitlerine ve steyşın arabalarına büyük bir nostalji duyuluyor. Beat tarzı özentisi –esrar çekmek, espresso içmek, siyahlara bürünmek ve şiir okumak– bir kez daha aile değerleri denen şeyin hizmetine koşuldu. Neal'la Jack'in zamanının cinsel açıdan ne kadar sınırlı kaldığını ve kendine ad koyamayan bir isyanın nasıl tek akıllıca tepki haline geldiğini unutmadan, *Yastık Sohbeti*'nin 1959'da Oscar ödüllü senaryosuna ve pek az insanın fark edebildiği triseksüel alt metnine bakalım.

Yolda'nın yayımlanmasından iki yıl sonra, Doris Day - Rock Hudson - Tony Randall üçlü komedilerinden ilki Universal film

şirketi, yapımcı Ross Hunter, yönetmen Michael Gordon, senaryo yazarları ve Doris Day'in kendisi için büyük bir başarı oldu. Doris Day Oscar'a aday gösterilmekle kalmayıp, gişelerin bir numaralı gözdesi haline geldi; savaş ortası dönemde Betty Grable'ın ulaştığı başarıdan sonra, bu listenin tepesine yerleşen ilk kadın oldu. İki numaradaysa bu filmdeki rol arkadaşı Rock yer alıyordu. *Yastık Sohbeti* dönemin örf ve âdetlerini mükemmel biçimde ifade eder. Bizim bakış açımızdan yeniden incelendiğindeyse son derece ikiyüzlüdür. Kızı aralarında bölüşen iki dost temasını ikilik motifiyle –Rock'ın iki kişiliği vardır ve Doris onlarla ayrı ayrı ilişki kurar– birleştirmesi açısından, şaşırtıcı derecede hırslı bir filmdir.

Film, perdenin üçe bölündüğü bir sahneyle açılır: Ortak telefon hattında Rock bir esmere şarkı söylerken onun hattını paylaşan Doris ikisini dinler. Görsel olarak, bir üçgen bolluğu vardır ve bunlar dönemin iç mekânlarının sade geometrik çizgilerini çok iyi ifade eder. Rock, üç eski karısı bir de psikanalisti olan milyoner ve çıtkırıldım eski üniversite arkadaşı Tony Randall'ın desteklediği bir müzikal üzerinde çalışan bir şarkı yazarıdır. Doris'in "seks manyağı" olarak nitelediği maço bir zamparadır. Doris ise kariyer yapmak için evlilikten uzak duran bir iç mimardır ve Rock'ın telefona el koyması kariyerini engellemektir. Doris ona hakaret ettiğinde Rock, "Yatak odası sorunlarının acısını benden çıkarma," der. Doris ise, "Yatak odamda beni rahatsız eden hiçbir şey yok," yanıtını verir. İzleyici bunun anlamını kaçırmışsa, Doris şarkısında, "yastık sohbeti yapan bir oğlan" istediğini söyler.

Böylece oğlan kızla karşılaşır, birbirlerinden nefret ederler –film aşklarının sık görülen başlangıç noktası– ve çok geçmeden karmaşa başlar. Tony, Doris'in peşinden ayrılmayan talibidir ve ona bir Corvette araba gibi reddedeceği şeyler teklif eder. Ama ondan dostu Rock'a öyle büyük bir coşkuyla bahseder ki, bu Don Juan elinde olmadan etkilendiğini hisseder. Tony'nin kızının paralel hattındaki kadın olduğunu anladığında, Doris'i baştan çıkarmak için Texaslı nazik bir çiftçi olan Rex kimliğini yaratır. *Tehlikeli İlişkiler*'deki Valmont gibi o da namuslu bir kadını yatağa atmanın vereceği eşsiz zevkin peşindedir.

Özellikle de ikizlerin birbiriyle karıştırılmasının kargaşaya ve cinsel imalara yol açması bağlamında, ikizliğin izleri antik Roma komedisine kadar sürülebilir. Bu çağdaş çeşitlemede, Rex'in (Rock) Doris'i götürdüğü "gözde" kulüpte bol bol ayna vardır. Burada Rex'in çıtkırıldım rolünü oynaması, annesi hakkında konuşması, bir yemek tarifi istemesi ve içki içerken serçe parmağını kaldırmasıyla, ikizlik şaşırtıcı bir noktaya taşınır. Kurdun planı, iyi kıza bir ders vermektir. Efemine beyefendi rolünü oynayarak, Doris'in kendisine kur yapılması için yalvarmasını sağlayacaktır. Doris ise onun Emily Post davranışını, "pek pohpolayıcı" bulmaz. Öpüşürler elbette ve Doris Rex'e âşık olur, ama Doris'e âşık olan Rock'tır. Doris'in dekoratörlük, Rock'ın ise kurtluk kariyeri tehlikededir. Gerçek alt metinse Rock Hudson'ın eşcinsel olduğudur ve *The Celluloid Closet* adlı belgesel filmde de belirtildiği gibi, eşcinsel bir adamın eşcinsel gibi davranan kurnaz maço rolünü oynadığı saçma bir sahne izleriz; en azından bir üçlemedir bu.

Tamama erme sahnesinin geçtiği Tony'nin kır evinde Doris, Rex'in telefon hattını paylaştığı Çapkın olduğunu keşfeder. Bir daha asla karşısına çıkmamasını söyler ona. Tony yardıma gelir ve bir restoranda Doris kendini kaybettiğinde, birtakım iriyarı kamyoncular buna Tony'nin sebep olduğunu sanarak onu döverler. Dişçisinin tavsiyesiyle Tony, Doris sorununu arkadaşına devreder. Aklı başında olmayan Rock, "Onu nasıl geri alırım?" diye sorar. Tony haince şu yanıtı verir: "Sen acı çekeceksin, ben seyredeceğim." Bu da bir çıtkırıldımın yatakta yastık sohbeti bile yapmadığını gösterir.

Film düğün çanlarıyla sona erer. Doris, Rock ve Tony üçlüsü, eşcinsel Rock'ın heteroseksüel maçoyu, heteroseksüel Tony'nin çıtkırıldımı oynadığı, Doris'inse tam bir erkek elde etmek için ikisine birden ihtiyaç duyduğu iki film daha yaptılar. Ardından altmışlı yıllar geldi, Beat'ler hippiye dönüştü, psikanalistler hastalarında bütünleşmiş bir kişiliği teşvik etmeyi sürdürdü ve Amerika Birleşik Devletleri ortadan ikiye ayrıldı.

28

POP ÜÇLÜ

Süpermen, Lois Lane ve Clark Kent;
Wody Allen, Mia Farrow ve Soon-Yi Previn;
Kont Drakula ve Arkadaşlan

Geçimini iç çamaşırlarıyla sağlayabilen herkesin hayranıyım.
DAVID MAMET

ÇELİK ADAM

O bir kuş, o bir uçak... o süper üçlü! Süpermen öyküsünün Amerika'nın ulusal efsanesi olduğuna kim karşı çıkabilir? Ama kahramanı olan Çelik Adam'ın uzak bir galaksiden gelmiş yasadışı bir yabancı olduğunu hangimiz hatırlıyor? Yıldız çocuğu Kal-El'in roketi Kansas'ta bir mısır tarlasına bugün inseydi, Kent'lerin onu yetkililere teslim etmeleri gerekirdi. Bu küçük yabancı için ne okul var (Kripton'dakiler beyaz mı?) ne tıbbi bakım (ihtiyacı olduğu da söylenemez zaten) – geldiği yere geri yollayın, gitsin! Kripton yok edildi mi dediniz? O zaman alsın kahramanlıklarını başka gezegene götürsün.

1938 tarihli bir Action Comics sayısında çizgi öykü olarak başlayan *Süpermen*, Cleveland'ın göçmen Yahudi ailelerinden iki genç adam tarafından yazıldı ve çizildi. Çelik Adam çok geçmeden kendi çizgi kitabının, romanının, radyo programının, televizyon dizisinin ve bugüne dek dört büyük filmin yıldızı oldu. Sporda da, kadınlarla da sayı yapamayan kırk kiloluk cılız Jerry Siegel'la yarı kör ressam Joe Shuster'ın hayalinden doğan Süpermen, hüsrana uğramış sayısız başka delikanlının kahramanı oldu ve belki daha da şaşırtıcısı, Lois Lane'in ve çok sayıda gizli kadın hayranının kalbini hoplattı. Birkaç eleştirmen röntgen görüşlerini kullanarak *Süpermen*'in alt

metnine bakmış ve bu pop mitinin cinsel imalarla dolu olduğunu görmüşlerdir.

İlk *Süpermen* filminin yazarlarından Robert Benton, "Bizi her zaman büyülemiş olan şeylerden biri, aşk öyküsüydü," der. 1979'da Warner tarafından gösterime sunulan epik film gişe rekorları kırdı ve Amerika prömiyerine Başkan Carter'la kızı Amy, İngiltere prömiyerine ise Kraliçe Elizabeth'le Prens Andrew katıldı. "Müthiş bir Lubitch filmi gibi olabilirdi bu," diye devam eder Benton, "karakterlerden ikisinin aynı kişi olduğu bir aşk üçgeni." *Süpermen*, (Gilda'yı da içeren) üçlünün yontulmamışlar dünyasıyla yüz yüze gelmeleri açısından, Otto'yla Leo'nun aslında birbirlerinin çeşitlemeleri oldukları *Bir Yaşam Tasarımı*'nı hatırlatır gerçekten de. Süpermen, Lois Lane ve Clark Kent, çılgın bilim adamı Lex Luthor'dan yerçekimine meydan okuyan gizemli Bay Mxyztplk'a, bir dizi kötü karakterle boy ölçüşürler. Ama bunun sıradan bir aşk üçgeni değil, "şizoid ve iffetli bir *ménage à trois*" olduğunu ilk fark eden, en büyük karikatürcülerimizden Jules Feiffer'dır: "Clark Kent, Lois Lane'i sever, ama onun karşısında kendini mahcup hisseder; Süpermen, başı belada olduğunda Lois Lane'i kurtarır, geri kalan zamanlardaysa onu baş belası olarak görür. [...] Bu davranışın açıklanması gerekir."

Süpermen mitinin temel önermesi ve her zaman çekici olan yönü, üç farklı kişilik arasındaki etkileşimdir: Film malzemesi olan mutlak güce sahip, yakışıklı, iriyarı Süpermen; *Daily Planet*'in atlatma haber için her şeyi yapacak hırslı muhabiri Lois Lane ve Dennis Dooley'nin *Superman at Fifty* adlı kitabında "sakar, kız gibi, ödlek, korkak, dalgın" diye tanımladığı, gazetede insani konuları işlemeyi seven, başarısızlığa mahkûm Clark. Feiffer'a göre Süpermen Çelik Adam'ın temel kimliği, Clark da düşmanlarını saf dışı bırakmak için seçilmiş bir maskedir. Ama neden şaşırtıcı bir biçimde pısırık rolünü oynar? Feiffer, Süpermen'in sadomazoşist olması gerektiğine karar verir. Lois'i küçük düşürmekten hoşlanmakta, onun Clark'ı reddetmesinden daha da çok zevk almaktadır. Kadınların Süpermen'e taparken Clark'ı aşağılamaları, gerçek bir erkekle muhallebi çocuğu arasındaki farkı vurgular. "Bizim kültürümüzde kadınlarla oynaşmamış adamın zıddı," diye gözlemler Feiffer, "oy-

naşan erkek değil, istese oynaşabilecek, ama yine de oynaşmayan erkektir."

Bunları altmışların ortasında yazmış olan Feiffer'ın, Shuster ve Siegel'in çizgi öyküsü ile radyodaki ve ilk başlarda televizyondaki Süpermen hakkındaki tespitleri doğruydu, ama Hollywood öyküyü değiştirecek ve geliştirecekti. *Newsweek*'in ilk *Süpermen* hakkındaki gözlemi şöyleydi: "[yönetmen Richard] Donner'ın filmindeki çekici yönlerden biri bu *ménage à trois*'yı şizofrenlikten kurtarması ve nazikçe iffetini bozmasıdır. [Christopher] Reeves'in Clark Kent'i acemi ve beceriksizdir, ama hanım evladı değildir. Süpermen'i de [...] tam bir süper-adamdır. [...] Lois'i sevdiğini fark etmesi onun için bir sıkıntı kaynağıdır." Süpermen'le Clark birbirinin ikizi, bir ruhun ayrı kişilikleridir. Temel düşünce Lois'in onların ortak kimliğinden kuşkulanması, ama bunu kabullenmeye cesaret edememesidir. Bu iki adam, Lois'in hayalindeki üçlünün değiştirmek istemediği iki kutbudur. Ilımlı feminist TV dizisi *Lois ve Clark*'tan çok önce bu fantezi ona aitti.

Dooley psikologlara bel bağlayarak, "Süpermen - Louis Lane - Clark Kent üçgenini ona bir Odipus teması gibi bakarak" analiz etmemizi önerir. Lois'in –"büyük güce ve otoriteye sahip, hayal edilen baba figürü"– Süpermen'i sevdiğini, "çaresiz, zayıf ve korkak" olan Clark Kent'e ise annelik ettiğini savunur. Clark umutsuzca âşıktır ona, ama Süpermen Lois'in aşkına karşılık veremez, çünkü "bunu yaptığında, Lois'le aşk ilişkisi Oidipus bakış açısıyla yasaklanan Clark olduğu anlaşılacaktır." Bu da sözde Freudcu bir saçmalıktan ibarettir.

Clark, babasının ayağını kaydırıp annesiyle yatmak isteyen oğul değildir. Gerçek ebeveynlerini doğru dürüst tanımaz bile, Baba Kent de süper çocuk için bir rakip değildir. Özgün Süpermen, İsa gibi dünyanın kurtarıcısı olarak görüldüğü için iffetini koruyabilmiştir. *Süpermen II*'de Lois'le evlenip normal bir yaşam sürmek için kaderine karşı çıktığında, sonuç aşağılanma ve küresel felaket olur. *Süpermen III*'te Kriptonit'e maruz kalarak eski havasını kaybeder ve günlerini içki içip zamparalık yaparak geçirmeye başlar. Görünüşe bakılırsa, şeytanın onu ayartmasına izin vermiştir. Ama bir Kutsal Kitap öyküsü ya da Yunan trajedisi değildir bu, çünkü

içinde ne Tanrı ne de tanrılar –yalnızca yeniden doğru yola girmeyi *seçen* Süpermen– vardır.

Jerry Siegel, öğrencilerin çoğunun ondan daha akıllı, fiyakalı ve yakışıklı olduğu lisede yaşadığı kişisel başarısızlıkların intikamını almak için Süpermen'i yaratmıştı. Dooley'ye göre Jerry, "iyi beslenmemiş bir teslimatçı çocuğun bedenine hapsedilmiş bir D'Artagnan ruhu"na sahipti. Görme yetisi bozuk olduğu için Joe Shuster ondan da silikti; yetişkinliğinde, yasal tanımıyla kör olacaktı. İkisi de onlara hiç yüz vermeyen parlak, güzel ve "düzgün" bir kız olan Lois Amster'a tutkundu. Ama Lois, soyadı "Gable"la kafiyeli olacak şekilde okunan öğrenci kurulu başkanı Clark Schnabel gibi kendinden emin tiplerle çıkıyordu. Yani ulusal mitimiz, iki liseli gerzeğin intikam fantezisi olarak başladı.

Süpermen'in başarılı olmasının nedeni, buhran döneminin karanlık günlerinde diğer hüsrana uğramış çocukların onu kapış kapış alıp, daha fazlasını talep etmeleriydi. Süpermen'in savaş çabalarına katıldığı ve askerlere çizgi romanlarının dağıtıldığı II. Dünya Savaşı, bu uzaylının ulusal bilinçteki yerini pekiştirdi. Nazi propaganda bakanı Joseph Goebbels Süpermen'i Yahudilikle suçladı.

Ne yazık ki Siegel'la Shuster ürünlerinin haklarını devredip, yarattığı büyük gelirden pek az pay alabildiler. Öykünün ve çizimlerin değişen zamanla birlikte gelişmesi gibi yararlı bir etkisi oldu bunun. Yazarların *Süpermen*'in senaryosunu yazarken karşılaştıkları en büyük sorun, yenilmez olduğu için kısa sürede düşmanlarının tükenmesiydi. Filmin aksiyonu, Süpermen'in Lois konusundaki ikilemine ve iki kimliği arasındaki çatışmaya dayanmak zorundaydı.

İlk filmde başrolü oynayan Christopher Reeve ikili kimliği vurgulayarak, miyop Clark'ta edilgen bir dikizciyi, Süpermen'de ise bir teşhirciyi oynadı. O pelerinli ve taytlı kıyafeti bir düşünün! En hafif deyimle eşcinsel kılığıdır bu ve takım elbise altına giyildiğinde travestilik iması taşır. Süpermen, Lois'i her zaman Metropolis'in merkezindeki bir kalabalığın önünde kurtarır, ardından alnındaki perçem bile bozulmadan zarifçe tek ayak üstünde yere iner. Süpermen'le Lois arasındaki başlıca seks metaforu, Süpermen'in onu uçurmasıdır. Freud rüyalarda uçmanın cinselliği üzerinde durmuş,

Newsday de bu ikilinin sözde-New York gökdelenlerinin üzerindeki sahnelerinin erotizminden bahsedip durmuştur. İlk uçuşlarından sonra Reeve, Margo Kidder'ın oynadığı Lois'i evinin terasına bırakır, iyi geceler diler ve uçup gider. Kamera, aşkla sarhoş olmuş Lois'in dairesine girişini izler, hemen ardından kapı çalınır ve Clark Kent rolündeki Reeve kalın çerçeveli gözlükleri ve sıkıcı iş giysileriyle, randevuları olduğunu hatırlatmaya gelir. [...] Bu sahnede gördüğümüz ustalık, aslında tek bir erkek olan iki erkeğin Lois'e duydukları aşkın tatlılığını ve mizahını güçlendirir.

Daha doğrusu, iki kimliği olan bir süper-adam vardır; Babil epiği Gılgamış'tan bu yana süper kahramanların kısıtlamasıdır bu. *Süpermen II*'de Lois, Clark'ın Süpermen olduğunu keşfeder, ya da keşfettiğini düşünür ve onu kendisiyle evlenmeye ikna eder. Ama Süpermen'in önce (Kuzey Kutbu'ndaki) "küçük Kripton"da dönüşümden geçmesi ve güçlerinden feragat etmesi gerekmektedir. Ardından Lois kendini bir "schlemiel"le birlikte bulur ve Clark da istediği normal hayatın itilip kakılmak anlamına geldiğini görür. Yeniden kahramanlık kıyafetine bürünür, Lex Luthor'la onun kötü işbirlikçilerini yener ve Lois'in beyninden tüm evlilik anılarını siler. Süpermen bir bakıma bakir kalır.

1983 tarihli *Süpermen III*'e gelindiğinde seks gözler önüne serilmiştir ve Süpermen'le Clark birbirleriyle savaşmaktadırlar. "Clark Kent Lana Lang'le ve Süpermen de Lois Lane'le evlenirse buna iki kişiyle evli olmak mı denir, yoksa *ménage à trois* mı?" diye dalga geçer *Washington Post*. Görünüşe bakılırsa Clark, Lois'den daha güzel olan Lana'ya Smallville Lisesi'ndeyken tutulmuştur. Sınıf toplantılarında yeniden karşılaşırlar ve artık yaşlanmakta olan sporculardan bıkıp usanmış bekâr bir anne olan Lana, büyük kentte yaşayan dengeli Clark'ın değerini nihayet anlar. Ama kötü adamlar tarafından yarı pişmiş Kriptonit'e maruz bırakılmış olan Süpermen, Clark'ın yeni kızına asılır! Lana yalnızca bir yan öyküdür zaten ve Süpermen hızla inişe geçer. İçip içip barlarda kavga eder; hatta kötü bir Marilyn Monroe taklidi olan Lorelei Ambrosia'nın cinsel lütfundan faydalanmak için kötü karakterlerle bir araya gelir. Sonunda Süpermen'le Clark, korkutucu ezme makineleriyle eksiksiz bir hurdalıkta ölümüne savaşırlar. Üç filmin en acımasız mücadelesinin ardından

Clark, yozlaşmış ikizini yok eder ve yeni Süpermen olarak ortaya çıkıp hemen işleri yoluna koyar. Neredeyse hiç ortalarda görünmeyen Lois ise aynı dönemde *Lois ve Clark* adlı televizyon dizisinde yeniden ortaya çıkarak intikamını alacaktır.

Lois ve Clark'ta kendini toparlayan Süpermen, Anne Kent dikmiş olduğu için üniformasını asla değiştirmeyen duyarlı bir tiptir. İkili kimliğinde Lois onunla işbirliği yapar, ama durulup oturmayacaklardır, çünkü ikisi de bunu istemez. Süpermen'in kaderi kurtarıcı olmaktır, Lois ise Pulitzer Ödülü peşindedir. Lois'in cinsel yaşamı iki hayali erkekten oluşur. O çelik gibi kaslı kalçaları düşlemekten hoşlanır. Cilveli bir sesle "Boyun ne kadar?" diye sorar Süpermen'e. Ama bakıp beslemek ve hükmetmek için Clark'a ihtiyacı vardır. Artık Süpermen'in kendisini kurtarmasına gerek yoktur, ama bunu yapmasına izin verir, çünkü *onun* fantezisi de çaresiz durumdaki bir Lois'tir! Altmış yıllık bir nişanlılıktan sonra, Lois'le Clark 1996'da televizyonda evlendiler. Bundan kısa bir süre sonra *Süpermen* çizgi öyküsünde de dünya evine girdiler. Bu güçlü çift yeni bir üçüncü ya da dördüncü arayacak mı acaba? Ya da süperçocukları olacak mı? Gelecek ne getirirse getirsin, Süpermen, Lois ve Clark, postmodern üçlünün arketipidir.

İKİZLER VE ÜÇÜZLER

Süpermen Batman'a, Harika Kadın'a ve öteki süper kahramanlara öncülük etti; Süpermen'in resmini yapmış olan Andy Warhol süper yıldızlar kazandırdı bize; Keeble, Cavaco and Duka moda tanıtım evi de süpermodelleri dillere pelesenk etti. Warhol kendini bildiği için, ya da ticari kurnazlığından ötürü, yine kendisinin resmettiği Clark Kent'i sergilemeyi reddetti. Kendi utangaç, yapışkan, sivilceli benliği olan Pittsburgh'lu Andrew Warhola'yı, Chelsea'li kurnaz pop sanatçısına dönüştürmüştü. İnsanlara Clark'ı hatırlatmak Süpermen'in itibarına, ya da karanlık gençliğinde bırakmış olduğu ikizini hatırlatmak Andy'nin kendi efsanesine zarar verebilirdi. Daha genel anlamda, ikiz gibi görünen kişilerle, kimi zaman tek yumurta ikizleriyle oynamak, Romalı Plautus'tan bu yana komedinin temeli olmuştur. On sekizinci yüzyılda Carlo Goldoni,

sık sık yeniden uyarlaması yapılan *Venedikli İkizler*'i sahnelemiş ve İtalyan ulusal tiyatrosunu kurmuştur.

İkizliğin temeli aldatılan kişinin, diyelim ki bir kadının, iki kişiyle aşk ilişkisi yaşamakta olduğunun asla farkına varmamasıdır. Böylece arada kalan kişi hatalar yapmayı sürdürerek nişanlısı olmayan erkek kardeşi öper, ya da *aslında* nişanlısı olan başka bir kadınla oynaştığı için onu haşlar. İzleyici espriyi anladığından, sahnedeki oyunculardan daha fazlasını bilmenin verdiği dikizcilik zevkini yaşarız. Kimi zaman, kadının bu sahtekârlığı fark ettiğini, ama doğal olarak iki âşığı tek âşığa yeğlediğini gösteren küçük ipuçları yakalarız. Edmond Rostand'ın *Cyrano de Bergerac*'ı bu temanın bir çeşitlemesidir; her biri yarım erkek olduğu, ötekinde bulunan şeyden yoksun olduğu için, kadına iki erkeğin birden kur yapması gerekmektedir. Bu tür durumlarda cinsel yoğunluğun kaynağı ikizlik değil, üçüzlüktür – bizim izlediğimiz de aslında ima edilen bir *ménage à trois*'dır. Karışıklık çözüldükten sonra oyunun sona ermesi gerekir. Lois, Clark'la Süpermen'in aynı adam olduklarını öğrendiğinde, her şeyi unutması sağlanmalıdır.

Başrolünü Gérard Dépardieu'nün oynadığı 1990 tarihli gösterişli *Cyrano*, jenerikte "burun yaratımı"na özel yer ayrılmış tek filmdir. Depardieu'nün sahte koca burnu, karakterin hantallığına ve kaba davranışlarına uyar. Cyrano bütün bir tiyatroya zorbalık yapar ve belli bir aktörden hoşlanmadığı için bir adamı ölümüne yaralar. Güzel Roxanne tarafından adam edilen Cyrano onun kalbini kazanabilmek için yakışıklı ama aptal bir erkek irisi olan Christian'ı oyuna katmak zorunda kalır. Ünlü balkon sahnesinde Christian Roxanne'a kur yaparken, gölgelerin içinde saklanan Cyrano ona söylemesi gerekenleri fısıldar. Christian ilan-ı aşk ettiğinde, Roxanne ondan bu duyguyu gerektiği gibi süslemesini ister. Christian ne diyeceğini bilemez, ama Cyrano zarif kafiyeli beyitler söyler ona. Leydinin kalbi bu işbirliğiyle kazanılır.

Bir halk inanışına göre bir erkeğin uzvunun büyüklüğü, burnunun büyüklüğünden anlaşılabilir. Cyrano çirkin, ama seksidir. Nüktelidir ve bu özelliği Amerika'da ona cinsel cazibe kazandırmasa da, özellikle bıçak gibi keskin bir zekâsı varsa, Fransa'da kazandırır. *Cyrano*'da, iktidarın getirdiği seksiliğe sahip Guiche kontu da

da Roxanne'a kur yapmaktadır. Roxanne'ı ona rağmen kazanmak için Cyrano'yla Christian'ın ittifak kurmaları gerekir. Bir bakıma, ikisinin birden karısı olur. Christian savaşta öldüğünde keder içindeki Roxanne Haç Kadınları Manastırı'na kapanır. Yaralı Cyrano dramatik bir konuşmadan sonra, onun kollarında mutluluk içinde ölür. Üçlü yeniden birleşmiştir.

Gözler ve Sözler (The Truth About Cats and Dogs), Cyrano öyküsünü siyaseten doğru kılmaya yönelik vasat bir çabadır. Janeane Garofalo, Santa Monica'da yayınlanan evcil hayvan bakımı konulu, seyircilerin telefon edebildikleri programın sıradan görünüşlü sunucusudur. Sesi güzeldir, sosyal yaşamı yoktur ve program sırasında telefon eden çekici bir erkek onunla buluşmak istediğinde bu esmer kadın kendini uzun boylu, sarışın model komşusu Uma Thurman gibi tarif eder. Bundan sonrası karmaşadan ibarettir: güzel Uma tıknaz Janeane'in yerine geçer ve Janeane de aptal Uma adına konuşur. Basının öne sürdüğü gibi bu, özgüvensizlikle ilgili kötü bir şaka değil, iki kadının dış görünümleriyle beyinleri arasındaki bağlantısızlık üzerine kurulu bir oyundur. Janeane, yayındaki nükteli kişiliğine göre gösterişsizdir; Uma ise güzelliğine göre aptaldır.

Cyrano kaderine, kimi zaman zalimce hareket ederek isyan eder. Ama ömrü boyunca maske gibi bir yüze mahkûm edilmiş şair bir ruhtur o. Kendi yansımasına hayran olmak gibi narsistçe bir edim onun için olanaksızdır. Bu nedenle yakışıklı bir alter ego edinir ve ortak çabayla eşlerini kazanırlar. *Gözler ve Sözler*'deyse, ortada kalan erkeğin iki kadını da yatağa atmaya istekli olmasına rağmen Uma'ya, onunla Janeane arasında ortaya çıkmış bir sorun muamelesi yapılır. Sonuçta baskın gelen üçlü de oğlan, kız ve köpekten oluşur.

İtalyan yapımı *Farinelli*, kaderin cilvesi konusuna daha ilgi çekici bir bakış açısı sunar. On sekizinci yüzyılın en ünlü kastratosunun, bir erkeğin gücüne ve bir kadının ses aralığına sahip bir şarkıcının öyküsünü anlatan bu muhteşem film, erotik çekimde sesin önemini bir kez daha gösterir. Carlo Broschi adlı bir köylü olarak doğan Farinelli, soyluları memnun edip hanımlarını tahrik ederek müzikte ve siyasette önemli bir yere gelmişti. *New York* dergisinin, o dönemde "kastratolar rock yıldızlarıydı" gözlemi biraz abartılı olsa

da, Farinelli ün, para ve güç kazandı. Besteciler kendi müziklerini seslendirmesi, kraliyet üyeleri de bunu saraylarında yapması için ona kur yaptılar – bunun tek nedeniyse çocukluğunda yapılan korkunç kötülüktü: hadım etme.

Öykü bu ironiden çok, Carlo'nun kariyerini yöneten ve söylemesi için ona tatsız tuzsuz müzikler yazan ağabeyi Riccardo'yla ilişkisine dayanır. Ağabey her bakımdan kardeşin arkasındadır: ünlü Farinelli'nin etrafına üşüşen kadınlar, ilişkinin belli bir noktasında onun yerini Riccardo'nun aldığını keşfederler. İki kardeş kadınları paylaşmak için bir anlaşma yapmışlardır. Carlo elinden geldiğince onlardan zevk alır –ereksiyon olabilmektedir– ama bir kontesin göz kırparak dediği gibi, "jouissance" Riccardo'ya aittir. Kontesin kastettiği yalnızca zevk değil, argo diliyle "orgazm"dır. Muhteşem Farinelli bir notayı adeta sonsuza dek uzatabilmekte ve boşalmayı başaramadığından, aşk ediminin sonunu ağabeyinin getirmesi gerekmektedir.

Bu eşsiz ortaklığın genel bir uygulaması var mı? Riccardo açgözlü ve ilkesiz olduğundan, sonunda iki kardeşin arası açılacaktır. Peki ama işi Riccardo devraldığında Carlo nereye gider? Seyreder. Carlo için yegâne son, başkalarının zevkidir. Her sanatçı için geçerlidir bu. İcracının kendi sanatından aldığı zevk, izleyicinin tepkisinin yansıması gibidir. Her ilişkide roller değişse de, oyuncular ve izleyiciler, başlatan ve tamamlayan kişi vardır.

Woody Allen'ın *Kahire'nin Mor Gülü* adlı filmi, sanatı yaşamın ikizi, hatta gerçek yaşama tercih edilecek bir ikizi olarak gösterme yönünde daha başarılı bir girişimdir. *Kahire'nin Mor Gülü*; buhran döneminde Amerika'da küçük bir kentte yaşayan ve evinde hiç sevgi görmeyen Cecilia (Mia Farrow) adlı genç bir kadının refah fantezisidir. Kötü bir restoranda garsonluk yaptığı ve aptal, tacizci kocasına baktığı yaşamından, kentteki Jewel sinemasına giderek kaçar. Mısır'da ve New York yüksek sosyetesinde geçen romantik bir melodram olan *Kahire'nin Mor Gülü* onu büyüler. Woody'nin "şampanya komedisi" dediği türde bir filmdir bu: "1930 ve 1940'ların, bütün o romantik insanların smokin giydikleri, ihtişamlı gece kulüplerine gittikleri, çatı katlarında yaşadıkları ve hiç durmadan şampanya içtikleri komedileri." Cecilia'nın fantezileri, Woody'nin

Brooklyn'de geçen yoksul çocukluğu sırasında kurduğu hayallerdir. Woody'nin *Kahire'nin Mor Gülü*'nü, çektiği yirmiden fazla film arasında onu tatmin eden yalnızca dört filmden biri olarak değerlendirmesi anlamlıdır.

Jewel'da, filmin erkek başrol oyuncularından gözüpek arkeolog Tom Baxter perdeden inip, en sadık hayranına ilan-ı aşk eder. Beyaz perde idolüyle hayranı arasındaki aşk macerası ikisini de mutlu eder, ama *Kahire'nin Mor Gülü*'nün senaryodan kurtulmuş olan öteki karakterleri şaşkınlık içindedirler. Film devam edemez ve kaos bir virüs gibi öteki sinema salonlarına yayılır. Stüdyo, Tom'u oynayan aktör olan Gil Shepherd'ı, gişe gelirlerini tehdit eden bu aşk macerasına son vermeye yollar. Gil de kendisine âşık olunca, Cecilia mükemmel ama hayali Tom'la "gerçek" Gil arasında seçim yapmak zorunda kalır. Gerçek adamı seçer, ama Gil oyuncu olduğundan, rolü kadar aldatıcı olduğu anlaşılır; Hollywood'un düşler ve hayal kırıklıkları evine dönmek üzere, Cecilia'yı terk eder. Bu arada, *Kahire'nin Mor Gülü*'nün afişlerden inme zamanı gelmiştir.

Woody'nin mesajı açıktır: kişi sevgilisinden ihanet bekleyebilir. Cecilia'nın değişmeyen kötü kaderine verdiği tepki, bir sonraki cazibe kaynağı için Jewel'a dönmek olur. Woody kitlesel dikizciliğe, izlemenin yapmak üzerindeki üstünlüğüne bir türkü yakmıştır. Başyapıtı olma özelliğini hâlâ koruyan *Annie Hall*'daki alter egosu Alvy Singer, "Yaşam korkunç ve sefil olarak ikiye ayılır," der. "Sefilsen şükretmelisin."

Woody'nin bazı filmleri gibi *Annie Hall* da bir *ménage à trois*'ya gönderme yapar, ama gerçekleştiğini ender olarak görürüz. Alvy'yle Annie (Diane Keaton) sıkılmaya başladıklarında, Alvy yeni bir şey denemelerini önerir: bir üçlü. On altı yaşında iki kızla yatmanın olasılıklarını araştırmak, Los Angeles'ın ölüler diyarına taşınmış olan aktör dostu Max'e kalmıştır. Sarsıcı olansa, Woody'nin film rollerinin naifliğinin gerçek görünmesidir. Ünlü velayet davasındaki performansıyla yargıcı, basını ve halkı kendine düşman etmesi kaçınılmazdı. *Newsday*'in köşe yazarı Carole Agus'un da söylediği gibi, "Woody Allen, Mia Farrow'la yatarken, Farrow'un kızıyla da yattı. Onun kendisine yalvardığını söyledi. [...] Bunu çocukları korumak için yapmıştı."

Hasmı olan Mia ise şiddetli bir kıskançlığa kapıldığını itiraf etti ve çocukları korumak için onu kovduğunu öne sürdü. İfadesindeki doruk noktası, Woody'nin evlatlık kızı Soon-Yi'yle ilişkisini itiraf edişini anlatmasıydı: "Allen bu olayın Farrow'la arasındaki on bir yıllık sorunlu ilişkiyi güçlendirebileceğini ve [Soon-Yi'ye] tedavi edici duygusal yararlar sağlayabileceğini söyledi." İddiaya göre, "Bunu daha derin bir ilişkiye atlama tahtası olarak kullanalım," demişti. New York mahkemelerinin her zaman tekeşliliği dayatacağını, ya da en azından bu kuralı ihlal etmenin bedelini ödeteceğini bilmeliydi. Üstelik yargıçlar, jüri üyeleri ve basın kıskançlığı, hatta öldüresiye kıskançlığı anlar ve sık sık da ödüllendirirler.

Woody'yle Mia asla evlenmemiş ya da birlikte yaşamamışlardı ve yetişkin Soon-Yi, Woody'yle akraba değildi. Yine de Woody'nin anne ve evlat edinilmiş kızla aşağı yukarı eşzamanlı bir aşk yaşayarak "ömür boyu partner-ebeveyn" olarak görevlerini ihlal ettiği öne sürüldü. "Schliemel" Kazanova hak ettiği cezayı bulacaktı. Çok yönlü cinsel arzu yargıç efendilerimizi korkutur ve onu dizginlemek için yasal olmayan bir deli gömleği icat etmekte hiç duraksamazlar. Bu davayı gerçekten meraklı hale getirense, basının içeri alınmamış ve kayıtların mühürlü kalmış olmasıdır.

BOYUN FANTEZİLERİ

Toplumumuzun çoklu cinsellikten –kişinin birden fazla âşığı ya da cinsiyeti olmasından– ne kadar korktuğunu, Drakula mitine ve bu mitin otantik çağdaş yorumu olan, Francis Ford Coppola'nın Bram Stoker'ın yüzyıl sonu romanından uyarladığı 1992 tarihli filmine bakarak anlayabiliriz. *Drakula* bir yüzyıl önce, büyük bir ahlaki ikiyüzlülük döneminde yayımlanmıştı. Kadınlara erkeklerin ellerinden almayı umdukları bekâretleri için tapılıyor, eşler kocalarının yoksun olduklarından kuşkulandığı sadakatleri için övülüyordu. Bize ortaçağ Doğu Avrupa'sından ulaşan bu öykü, çağımızda bir cinsel çeşitlilik metaforudur. Vampir asla ölmez ya da yorulmaz ve her zaman taze et peşinde koşar. Öldüren âşıktır o ve Victoria çağında frengi, günümüzdeyse AIDS korkusu anlamına gelir.

Öyküde iki tür karakter vardır: yaşayanlar ve ölmeyenler. Jonathan Harker ve Mina Murray gibi yaşayanlar, bariz iffet modelleri-

dir. Ama bir vampirin kanını emmeleri durumunda ölmeyen olma tehlikesi altındadırlar. Kendi kanlarının emilmesiyse, başkalarını emme arzusunu uyandıracaktır içlerinde. Coppola'nın filminde Gary Oldman'ın şefkatli bir yorum getirerek oynadığı Kont Drakula, dört yüzyıl önce sonsuz ölümsüzlüğe mahkûm edilmiş olan Macar savaş beyi Kazıklı Vlad'dı. Genç ve güzel karısının intihar edip rahibin onu gömmeyi reddettiğini öğrendiğinde Tanrı'yı ve kiliseyi lanetlemişti. Bırakın Coppola'yı, daha Stoker'ın döneminde Drakula, boyun aşkının icracısından çok vampirler kabilesinin pezevengi haline gelmişti, çünkü onun saplantısı, karısının canlanmış haliyle –yani Winona Ryder'ın çok iyi bir oyun çıkardığı Mina'yla– yeniden birleşmekti.

Keanu Reeves'in oynadığı bir Victoria çağı "yuppie"si olan Harker, şirketi tarafından bir emlak işini sonuçlandırmak üzere Transilvanya'ya gönderilmiştir: kont gündüzleri kendini gömmek için Londra civarında arsalar almaktadır. Kasvetli şatoda Drakula, Harker'ı etrafta dolanmaması için uyarır. Ama loş girintiler genç adamı çağırır ve zarif ama rutubetli hanımlar dairesinde kontun, bir zamanlar kurbanları olmuş üç güzel karısına rastlar. "Üçünün de şehvetli dudaklarının yakut rengi altında inci gibi ışıldayan parlak, beyaz dişleri vardı," diye yazar Stoker. Gelinler Harker'ı okşarlar, gömleğini yırtıp açarlar ve en genç gelin, "bedeninde yukarılara doğru öperek ilerler, dilini karnında gezdirir," diye gözlemde bulunur Coppola, filmiyle ilgili bir yazısında. Harker'ın yüzünde, filmlerde oral seks yapılan erkeklere özgü kendinden geçmiş bakış vardır.

Kısa bir süre sonra kadınların üçü de üzerindedir ve dudaklarından onun kanı damlamaktadır, ama tutkuları dizginlerinden boşanan memur mest olmuş haldedir. Gelinler "Harker'ın üzerinde birleşirler, dört yönlü kavurucu bir öpüşmede ağızları birbirini bulur." Kont partiyi böler, genç adamı kendine saklamış olduğunu söyleyerek kadınları uyarır. En genç gelin, hiç sevmemiş olduğunu söyleyerek Drakula'ya sataşır. "Evet," der Drakula, "ben de sevebilirim; geçmişte yaşananlardan bunu bizzat anlayabilirsiniz." Kontun gelinleri ona benzedikleri ve kendi kızları olabilecekleri için, ensest de sapkınlıklarından biridir.

Yaşlı beyefendi kılığındaki Drakula, genç ve yakışıklı konuğuna erotik bir ilgi duyar. Francis Coppola güncesine şu notu düşmüştür: "Harker'ı baştan çıkarıyor. Ve o bastırılmış Victoria çağı cinselliği Drakula için, hem Harker hem de Mina üzerinde işe yarayan bir güce dönüşüyor. Yoksun kaldıkları için ayartılıyorlar." Kontun kütüphanesinde bulduğu resimli bir *Kama Sutra*'daki pozisyonları hevesle inceleyen aristokrat Lucy Westenra'da bu, daha da fazla işe yarar. Lucy'nin, zengin bir Texaslı dahil, üç uygun talibi vardır ve üçü de ona aynı gün evlenme teklif ederler. "Bir kızın üç erkekle birden evlenmesine neden izin vermiyorlar?" diye yakınır Lucy. İronik olarak, Drakula'nın haremindeki gelinlerden biri olacaktır. Harker'ın zincire vurulmasıyla, vampirler kralı artık tabutu, toprağı ve her şeyiyle İngiltere'ye taşınmıştır. Kurt biçimine bürünerek uyurgezer Lucy'ye saldırır ve yaptığı iş kesintiye uğrasa da, ona hayat veren kanı emmeye başlamıştır.

Lucy'nin biraz sönük ama başarılı talibi Arthur Holmwood, Texaslı adam ve vampir uzmanı Doktor Van Helsing'i çağırmış olan Doktor Jack Seward, hep birlikte Lucy'yi korumak için bir kardeşlik oluştururlar. Ama yarasa kılığına bürünen Drakula, yatalak haldeki Lucy'nin kanını emmeyi sürdürür. Erkekler kendi kanlarını bağışlarlar; hepsi de onun damarlarında akan kanının Lucy'yi kendi karısı yaptığını hisseder. Victoria dönemi insanlarına göre kan, yaşam gücünün aracı olan meniye eşitti. Van Helsing'in, "Bir kadının başı belada olduğunda, cesur bir erkeğin kanı dünyanın en iyi şeyidir," sözünde cinsel bir tını vardır. Yani Lucy bir bakıma istediğini elde eder ve hepsiyle birden evlenir.

Ölmeyenler arasında Drakula'ya katılmaya hazır hale geldiğinde, artık seks delisi bir kadın olmuştur; inleyip kıvranır, kanını emebilmek için şehvetli bir sesle Arthur'dan kendisini öpmesini ister. Melek, orospuya dönüşmüştür. Daha da kötüsü, görünüşe bakılırsa orospuluk onun hep içinde olmuştur. Kardeşlik kır evinde Drakula'yla yüzleştiğinde, "Hepinizin sevdiği kızlar şimdiden bana ait; ve onlar aracılığıyla sizler de benim olacaksınız," diye böbürlenir. Bu kont iki yönlü olduğundan, biseksüel bir üçlü tam da ona uygun olurdu. Gary Oldman, *Premiere*'de çıkan bir röportajda, genç,

yakışıklı Drakula'nın anrojen olmasını, insanları cinsel açıdan huzursuz etmesini istediğini söylemiştir.

Londra'da asıl hedefi olan Mina'nın peşine düşen iyi giyimli Kont Drakula, bir üstünlüğe sahip John Lennon görünümündedir. Geçmiş zamanların gelinini sinemaya ve şık restoranlara götürerek kur yapar. Mina apsent içer ve kendini bir prenses olarak hayal eder. Kırmızılar giymiştir; vals yaparlar. Ama Drakula'nın şatosundan kaçmış olan Jonathan Harker partiyi dağıtmaya gelir. Yine iyi bir kıza dönüşen Mina onunla evlenir; her biri gizli bir geçmişe sahip olan iki vampir namzedi arasındaki çokeşli bir birliktelik gibidir bu. Vampirlik, gayri meşru seks şehveti, saygın Victoria çağı insanlarının kalplerindeki sırdır.

Van Helsing'in dinlenme yerini altüst etmesi Drakula'yı Transilvanya'ya dönmek zorunda bırakır ve bütün ekip kavgayı düşmanın ülkesine taşıyarak, onu ve şatosunu yok etmek amacıyla peşinden gider. Bu durum, hâlâ asıl gelini olan Mina'yla kocası Harker'ın peşinde olan kontun işine gelir. *Hollywood Gothic*'in yazarı David Skall'ın da gözlemlediği gibi, "vampirin ağzı muğlak bir deliktir [...] içine çeker ama nüfuz eder, cinsiyet ayrımlarını bir kâbus gibi bulanıklaştırır." Bu nedenle yeni evliler uykudayken gerçekleşen vampir saldırısı, "Doktor Seward'ın tanık olduğu, zar zor gizlenmiş bir *ménage à trois*'dır. Drakula, Harker'ın evlilik yatağına doğru kelimenin tam anlamıyla sürünerek ilerler."

Jonathan sersemlemiş bir halde şiddetle solumaktadır ve yüzü kıpkırmızıdır. Mina yatağın kenarında, siyahlara bürünmüş uzun boylu, zayıf bir adamın yanında diz çökmüştür. "Sağ eliyle kadını ensesinden tutup başını zorla kendi göğsüne çekti. Mina'nın beyaz geceliği kanla lekelenmişti ve adamın çıplak göğsünden ince bir sel akıyordu." Skall, "Drakula'nın asıl dehşet verici yanı [...] çok biçimli sapkınlığıdır," diye devam eder. Vampir, sözü edilemeyen şeylere duyulan gizli, içsel, doymak bilmez arzudur. Coppola güncesine, "Mina seksi olmaya başladığında Lucy'yi geride bırakmalı," diye yazmıştır.

Romanın ya da filmin sonunu öğrenmek için okumanız ya da izlemeniz gerekiyor. Ama Drakula'nın yansıması aynada neden görülmez? Halk (Hıristiyan) inanışına göre, ruhu olmadığı için. Bize

göreyse bunun nedeni egosunun, dolayısıyla alter egosunun olmamasıdır. Suçluluk duygusuyla dolu düşmüş bir melektir o. Narkissos'un aksine, kendinde hayran olunacak hiçbir şey göremez. Yine yasadışı bir yabancı olan Drakula, Süpermen'in tersi, onun karanlık yanıdır. O da uçabilir, ölümsüzdür ve mermi ya da bombalardan etkilenmez. Ama iş sekse geldiğinde benzerlikler sona erer. Süpermen kendini, Lois ve Clark'la ebedi bir birlikteliğe kapanmış bulur. İronik olarak Drakula gizli bir tekeşlidir, yüzyıllarca –hatta vampir endüstrisi ayakta kaldığı sürece, yani belki de sonsuza dek– aynı kadını arar. Kontun siyahlar giymesine şaşmamalı!

GELMİŞ GEÇMİŞ EN MUHTEŞEM PARTİ

Ünlü Üçlüler İçin Hayali Cümbüşümüz

İki dilim salam arası bir dilim beyaz ekmek gibi hissettim kendimi.

DOROTHY LAMOUR

BING CROSBY VE BOB HOPE'LA YAPTIĞI YOL FİLMLERİ HAKKINDA

En Kötü Giyinen Kadınlar listesinin sivri dilli yaratıcısı Bay Blackwell, 1973'te dünyanın en az giyinen kadınlarından biri olan Josephine Baker onuruna bir parti verdi. Altmış altı yaşındaki Baker, Los Angeles'ta tek kişilik bir gösteri yapmaktaydı. Radyo şahsiyeti, moda tasarımcısı ve kendi ifadesiyle eskiden "Hollywood'da ileri yaşlardaki kadınlarla çıkan en verimli erkek" olan Blackwell, Baker'ın yeteneğini ve cesaretini onurlandırmak istemişti. Josephine, Saint Louis'de yoksul bir siyah ailenin kızı olarak doğdu. Irk ayrımından yılarak Paris'e yerleşti ve yirmili yıllarda, muzlardan oluşan küçücük bir etekle yaptığı Follies dans rutiniyle fırtına gibi esti. Fransızlar onu yıldızlığın da ötesinde, seks tanrıçalığı konumuna yükselttiler. Savaş sırasında Direniş hareketinde aktif rol oynadı ve ardından vatandaşlık haklarıyla ilgili mücadeleler yüzünden hâlâ parçalanmış durumda olan Amerika'ya döndü.

Blackwell, Richard Selzer adıyla Brooklyn'de, neredeyse aynı derecede yoksul bir ailenin oğlu olarak doğdu, başını belaya soktu, sonra da gözü yükseklerde bir aktör ve Hollywood'un eşcinsel fahişesi Dick Ellis olarak kendini yeniden yarattı. Altmışlı yılların

sonlarına gelindiğinde çarpıcı giysi tasarımlarıyla ün kazanmıştı ve Beverly Hills'de, zengin bir malikânede yaşıyordu. Blackwell parti için "Versailles'ın Amerikan versiyonu"nu yarattı. İki yüz ünlü konuk limuzinlerle geldi, siyah kravatları ve gece kıyafetleriyle spot ışıklarının altında arabalarından indi, giriş salonundan hızla ilerleyerek, bir düzine kemancıyla çevrili büyük merdivenleri geçip, *The Great Ziegfeld*'den kristal avizelerle aydınlatılmış devasa bir beyaz çadırın altında yiyip içmek üzere bahçeye girdi. Herkes Josephine'in gelmesini bekliyordu. Yanında bir çita ya da tasmalı bir leopar olacak mıydı?

Blackwell'in cümbüşüne katılamayacağımıza göre, biz de Hollywood tarzı kendi hayali partimizi verelim. Üçlüler Günü'nü kutlamak için ölüleri ve yaşayanları, gerçek ve kurmaca kişileri davet edeceğiz. Palm Springs'in üstündeki tepelerde kurulu, büyük bir ev, hektarlarca arazi ve kalp şeklinde bir havuz içeren bir çiftlik düşünün. Eski film yıldızlarının emekliye ayrılıp sonsuza dek golf oynamak üzere geldiği bu yerde geçmişin ve bugünün ünlüleri, tüm cinsiyetler ve cinsel tercihler birbirine karışıyor. Blackwell bu olay için tavus kuşları kiralamıştı, bizimse kendi pandalarımız, devekuşlarımız, kedilerimiz –üçlüler halinde çiftleşen her türden hayvanımız– var. Çölde akşamın erken saatleri, Technicolor günbatımlarından biri uzayıp gidiyor ve hafif bir esinti, şu sloganı taşıyan üç renkli bayrağımızı dalgalandırıyor: "Büyük Birader Yatak Odalarından Çıksın." Konuklar gerçek ve hayali limuzinlerle geliyor işte!

TANRIÇA VE HAYRANLARI

Blackwell'in çadırında "inci grisi havyar, soğutulmuş altın rengi şampanya ve cızırdayan Fransız krepleri" ikram edilmişti, ama bizler, konuklarımızın çoğu gibi sağlığımıza dikkat ediyoruz. Greta'nın –yani Stockholmlü yoksul bir ailenin kızı olan Greta Gustafson'un– ne seveceğini biliyoruz. Siz onu muhteşem Garbo olarak tanıyorsunuz, ama 1939 tarihli *Gülmeyen Kadın*'da (*Ninoçka*) erkeksi kıyafetler giyen bir Sovyet ajanını oynamıştı. New York'ta şık bir restoranda "kırıntı ve havuç" ısmarlıyordu. Başıboş çocuktan tanrıçaya giden yol, tıpkı üstü başı kirli afacandan matine idolüne giden yol gibi, göz ardı edilemeyecek kadar çetindir. Bu kadın

ve erkekler kendi kendilerini yaratıp, ne tek bir kimliğin ne de tek bir sevgilinin yeterli olacağı noktaya vardılar. Josephine Baker aynada kendi *benlikleri*ne bakmaktan asla vazgeçemezdi.

Kaktüs bahçesindeki barbeküye doğru ilerleyelim şimdi. Evlat edinilmiş çocuklardan oluşan bir Gökkuşağı Kabilesi'nin annesi olan Josephine işlere yardım ediyor. Üzerinde önlük yerine muzdan bir tanga, bir sürü mücevher, boynunun etrafında küçük bir canlı yılandan başka bir şey yok. Georges Simenon yakınlarda piposunu tüttürüp, inci gibi dişlerini bir elmaya batıran Josephine'i hayranlıkla izliyor. Josephine'in menajeri ve kocalarından biri olan Pepito Abitino –daha önceki bir kocasından boşanmayı unutmuştu– her zamanki gibi etrafta takılıyor. Sicilyalı bir jigolo olan Pepito'nun bir tarzı var, cilalanmaya ihtiyaç duyan kaba elmasa da öğretti bu tarzı. Josephine'in evlatlık oğullarından biri olan ve sonradan biyografisini kaleme alan Jean-Claude Baker, "Yatağındaki tek erkek olamayacağını anladığında onun alter egosu olmaya, onu dünyanın en ünlü gösteri yıldızı yapmaya karar verdi," diye yazar.

Simenon, Josephine'le evlenmiş olabileceğini söyleyerek övünüyor. Bu iki cinsel kaplan yatakta birbirine iyi uyardı. Ama Josephine gösteriyi izleyip skor tutması için, güvenilir menajer-koca-dikizci Pepito'ya bel bağlıyor. Marlene Dietrich de benzer bir narsist kumaştan. Palmiye yaprakları ve rengârenk balıklarla dolu akvaryumlarla çevrili Vaha Bar'ımızda oturuyor. Silindir şapkası ve smokiniyle, Gary Cooper'la Adolph Menjou'ya sataştığı, ardından güzel bir kızın dudaklarına bir öpücük kondurduğu *Morocco* filminin gece kulübü sahnesinden fırlamış gibi görünüyor. Marlene'in Berlin'deki tiyatro öğrenciliği günlerinden kalma yakışıklı kocası Rudi Sieber bir tarafında, o sıradaki âşığı Douglas Fairbanks ise öteki tarafında. Marlene lütuflarını bir tanrıça ahlaksızlığıyla dağıtıyor. Erkekleri kıvrandırıp sonra da kalplerini kırmayı seviyor. Herhangi bir gecede çok sayıda âşığını o andaki arzusuna göre teker teker ya da çifter çifter ağırlayabildiği biliniyor. Marlene'le Rudi platonik bir ilişki içinde birlikte yaşıyorlar; Rudi onun büyük servetini idare ediyor.

Fairbanks'le ilişkisi 1936'ya, Marlene'in Hollywood'daki ilk âşığı olan John Gilbert'ın ölümünün ertesine dayanıyor. Marlene

Doug'la Londra'da, yönetmen Alexander Korda'nın verdiği bir partide tanışmıştı. Fairbanks yaşça ondan küçüktü ve Joan Crawford'dan yeni boşanmıştı. Marlene de onu biçimli göğüslerinin arasında teselli etti. Yatağın yanında sürekli yanan mumu ve fotoğrafıyla Gilbert'a adanmış bir türbe duruyordu; buradan haleflerini izler gibiydi.

Marlene kendine "Anne" diyor ve hayranları için temizlik yapıp yemek pişirmeyi seviyor. Yönetmenlerini ve başroldeki erkek oyuncuları –Joseph von Sternberg, Gary Cooper, Maurice Chevalier, John Wayne ya da Yul Brynner– filmi çekerken onlara daha iyi hükmedebilmek için baştan çıkarmaya bayılıyor. Prusyalı kökenleri nedeniyle generallere, hatta ancak tanklarından biri kadar romantik olabilen George Patton'a meylediyor. Aktif kişinin Marlene olduğuna kuşku yok. O bir kafa avcısı ve fetihlerinin fotoğraflarının sergileneceği galeriye "Çağımızın Büyük Adamları" adı verilebilir. Kendisi buna kadın sevgilileri ekleyebilirdi, çünkü bu seks tabancası, kadınlara da bayılırdı. "Avrupa'da biz çekici bulduğumuz herkesle sevişiriz," demişti Budd Shulberg'e.

Otuzlu yılların sonlarında, otuzlarının sonlarında olan Marlene formunun doruğundaydı. Noël Coward'ı da içeren seçkin bir grupla birlikte Coward'ın iğneleyici şarkılarını söylüyor ve –Ophelia'nın Hamlet hakkındaki betimlemesini kullanırsak– tüm gözleyenlerin gözleneni olmanın tadını çıkarıyordu. Bu grupta yer alanlardan biri de Fransız aktör Jean Gabin'di. James Cagney gibi yola dansçı olarak çıkmış bir sokak serserisi olan Gabin antisosyaldi ve Fransız vatanseveriydi. Evli olan Gabin, Marlene'in tatlı tahakkümüne kayıtsız değildi. Marlene basına, "Gece gündüz ona annelik etmeyi seviyordum," diyecekti ileride.

1941'de başlayan aşk maceraları, Marlene'in Beverly Hills Oteli'ndeki bungalovunda gelişti. Mahzun aktörün Hollywood'un iklimine alışmasına yardım etti, evini çekip çevirdi ve "tercüman, kız kardeş, arkadaş ve daha fazlası!" oldu. Dietrich'in biyografisini yazmış olan Donald Spoto'nun kuramına göre, âşıklarının yanında kendini küçük düşürmesinin nedeni, kocası Rudi'yi –ve belki de kızı Maria'yı– ihmal etmesiydi. Ama Rudi'nin aksine Jean, Marlene'in pervasız cinsel davranışlarına hoşgörüyle bakamıyordu.

Haşin yüzünün ardında Jean onun "yalnız çocuğu"ydu; Jean de Rudi'ye "Prusyalım" diyordu. Marlene Rudi'ye, Jean'ın hayatının aşkı olduğunu söylemişti.

Marlene yine de bu sıcak, yakın, duygudaşlık dolu aşk macerasına bir üçüncüyü dahil etme gereğini duydu. George Raft ve Edward G. Robinson'la *Manpower*'ı çekiyordu; bu ikisi filmde Marlene'in sevgisini kazanmak için birbirleriyle rekabet eden iki arkadaştı. Bu arada Warner'ın soyunma odalarında George'la buluşuyordu. Çileden çıkan Jean kendine bir eğlence buldu. Stüdyoda George'la birlikte öğlen yemeği yiyen Marlene, masalarından Jean'ı telefonla arayıp onunla Fransızca flört etti ve bir gece önce kız arkadaşıyla neler olup bittiğini sordu. Bu telefon ilişkisini de George için İngilizceye çevirdi. Gabin çok geçmeden onu terk edecekti.

Greta Garbo bizim onur konuğumuz. Seks tanrıçalarının en semavisi, erkeksi bir havaya sahip bu hassas kadın, lütufları konusunda olduğu kadar para konusunda da hesaplıydı. Dietrich Rodeo Drive'da pahalı alışverişler yaparken, Garbo gayrimenkul alırdı. Bu soğuk çöl akşamında Garbo, imzası haline gelen trençkotu, çizmeleri ve kara gözlükleriyle karşımızda. Her an kalabalıktan kaçıp gidebileceğini seziyoruz. Bu nedenle saklanması için bir "buzhane" sunuyoruz ona. Garbo, etkileyici yüzünü tüm dünyada milyonların önünde sergilemekten, görülmek korkusuyla New York sokaklarında gizlenerek dolaşmaya geçmişti çoktan.

Garbo altın çağını 1930'larda, bir dizi kahraman ama düşmüş kadını oynayarak yaşadı: Mata Hari, Kraliçe Kristina, Anna Karenina ve Camille. Bu dönemde orkestra şefi Leopold Stokowski, sağlık uzmanı Gaylord Hauser ve İngiliz moda fotoğrafçısı Cecil Beaton'la ilişkiler yaşadı. Hem Garbo hem de Dietrich, Mercedes de Acosta'nın cazibesinin tadına baktılar: şair, oyun yazarı ve senarist olan Mercedes, Hollywood'un en çok peşinde koşulan lezbiyeniydi.

İspanyol asıllı olan Mercedes erkek bir ressamla evlenmiş, ama balayına bir kız arkadaşını da götürmüştü. Hayatı boyunca güzel kadınların peşinden koştu, aşkları arasında Isadora Duncan ve başka pek çok güzel sanatçı da vardı. Mercedes, inanılmaz uzun kirpikleri olan Garbo'yla 1931'de güneşli Santa Monica'da tanış-

tı. İkisi baş başa mahrem buluşmaların ve birlikte çıkılan tatillerin tadını çıkardı. Erkeksi yönlerini dışa vurmaya kararlı olan bu iki kadın, erkek kıyafetleri giyiyordu. Mercedes'in saplantısı daha da büyürken, Garbo tipik bir biçimde yeniden kabuğuna çekildi. Mercedes'in Dietrich'e "İskandinavyalı çocuk"tan yakınması, her an uçup İsveç'e kaçabilecek olan Garbo'yla aralarındaki büyük savaşı daha da alevlendirdi.

Mercedes sonunda, oğlan çocuğuna benzeyen, altın tenli Garbo'ya uzaktan tapan Cecil Beaton'dan yardım aldı. Garbo'ya sahip olma arzusunu iyice ateşleyecek mahrem ayrıntıları anlatarak onu ayarttı. Züppe Beaton Garbo'yla 1932'de tanışmış ve kendisine poz vermesi için yalvarmıştı. Garbo onu reddetmiş, ama sarı bir gül vererek, "Antik Yunan oğlanı gibisin. Genç bir erkek olsaydım sana neler yapardım," demişti. Beaton gülü çerçeveletip, ölene dek elli yıl boyunca yatağının üzerinde asılı tuttu. Fred Astaire'in kız kardeşi ve dans partneri olan Adele Astaire onu başka olasılıklarla tanıştırana dek, Beaton kararlı bir eşcinsel olarak yaşayacaktı. Şimdilik kenarlarda oyalanıyor, Garbo'ya Mercedes'e daha iyi davranması için yalvarıyordu. Cecil'in ve Mercedes'in ayaklarını yerden kesen, Garbo'nun androjenliğiydi. Mercedes özellikle de onun "pek çok Yunan heykelinde görülebilecek bir biçimi" olan bacaklarına hayrandı. Beaton 1937 tarihli *Scrapbook*'unda bu sarışın oğlan-tanrıçadan büyük bir coşkuyla bahseder.

Garbo 1941'de uzun emeklilik dönemini başlattı. İki hayat birden yaşayabilmek istediğini söylemişti: biri mahrem, öteki gözler önünde. Bunu birbirinin peşi sıra yaptı. Gaylord Hauser onu, temel üçlü ilişkisini oluşturacak Valentina ve Georges Schlee çiftiyle tanıştırdı. George zengin bir Rus ailedendi ve devrim sırasında Bolşeviklere karşı savaşmıştı. Kaçmak zorunda kalmış ve Sivastopol'de, yetim kalmış bir tiyatro öğrencisi olan genç Valentina'yı bulmuştu. Valentina güzeldi ve seçkin bir giysi tasarımcısı olduğunda kendi egzotik görüntüsünü öne çıkarıp, şıklıktan anlamayan Garbo'ya moda konusunda kılavuzluk etti. Hukukçu olan Georges, Garbo'nun mali işlerinin yönetimini devraldı. Beaton'ın biyografisini yazmış olan Hugo Vickers'a göre, her iki Schlee de Garbo'nun yakın dostu ve muhtemelen sevgilisi olmuştu.

Garbo onun kıyafetlerini giyerek Valentina'ya ün kazandırdı. Biyografi yazarı Barry Paris'e göre iki kadın "birbirine eş giyiniyor ve sosyal turlarına Georges'un sağ ve sol kollarına girerek çıkıyorlardı." Georges, karısına Garbo'ya âşık olduğunu, ama onun kendisiyle asla evlenmeyeceğini itiraf etmişti. Ayrıca Valentina'yla ikisinin "pek çok ortak yönü" vardı. Bu üçlü düzenleme epeyce bir süre ilgili herkese uydu. Yaz aylarında Georges ve Garbo, Aristotle Onassis'in yatıyla Riviera'ya ve Yunan adalarına giderken, Valentina da Venedik'teki âşığıyla buluşuyordu. 1953'e gelindiğinde Garbo New York'ta Doğu Elli İkinci Sokak'taki bir daireye, Schlee çiftinin dört kat altına taşınmıştı.

Truman Capote, "Georges Schlee tam bir piçti. Son derece iticiydi, gülünçtü, aşırı derecede çirkindi [...] yine de hem Valentina hem de Garbo üzerinde büyük bir etkiye sahipti," diye yazar. Mercedes'le Cecil, Garbo'nun Schlee'leri bırakması durumunda onların yerini almaya hazır bir gölge üçlü oluşturmuşlardı. Beaton tatillerde Georges'la Garbo'yu izliyor ve onlarla karşılaşması bir rastlantıymış gibi davranıyordu. 1947'de Garbo Cecil'e poz verdi ve sevinçten kendinden geçen adamla bir ilişkiye girdi. Cecil onunla evlenmeyi kafaya takmıştı. Ama Garbo iki rakip üçlü arasında gidip gelecek, evcimen yanı için Schlee çiftiyle, büyüsü içinse Beaton ya da Mercedes'le takılacaktı.

Cecil'le Mercedes, Garbo'yu nefret ettikleri Rusların elinden almak için bir araya geldiler. Bir keresinde üçü Noel'i birlikte geçirdiler. Cecil Mercedes'in azmine, neredeyse yirmi yıllık haksız muameleden sonra Garbo'ya hâlâ bağlı olmasına hayrandı. Ama Garbo'nun gizli kapaklı davranışları yüzünden, coşkuyla buhran arasında gidip geliyordu. Georges, Schlee'yi "yaşlı Rus mersinbalığı" diyerek lanetliyordu. Garbo'ya Mercedes'i övüyordu. Ama tanrıçası onu araya sıkıştırmayı, kuşku içindeki Schlee'leri kızdırmamak için gizli, kısa buluşmalarla oyalamayı sürdürdü. Schlee'ler Garbo'ya, onun Mercedes'e yaptığı gibi duyarsızca muamele ediyorlardı. Yine de Georges onun koruması, menajeri ve bakıcısı gibi davranıyor, Garbo'yla korktuğu halk arasında duruyordu.

Ekim 1964'te Georges Paris'te kalp krizi geçirip ölünce atlıkarınca durdu. Garbo ortadan kayboldu ve Valentina ertesi gün Pa-

ris'e uçup cenaze işlerini üstlendi. Garbo'yu bir daha asla görmeyeceğine yemin etti ve dairesini, özellikle de Garbo'nun biraları üst üste yığdığı buzdolabını arındırması için bir rahip çağırdı. Sonraki çeyrek yüzyıl boyunca iki kadın aynı binada birkaç kat arayla oturmalarına rağmen birbirleriyle karşılaşmamak için ellerinden geleni yaptılar. Yollarının kesişmesi olasılığı karşısında kapıcıların tüyleri diken diken oluyordu.

Garbo gerçekten miskinin teki olabilir, ama biz partimizde neşeye odaklanıyoruz. Efsane dilber buzhanede canı sıkkın oturuyor. Onu dışarı çıkmaya ikna edip hızlı bir yürüyüşe çıkarıyoruz ve neşesi yerine geliyor. Şekerleme kızartmak için kamp ateşinin etrafındaki öteki parlak insanlara katılıyor. Marlene bizim için "Falling in Love Again"i söyleyecek. Üçlü aşkın tema şarkısıdır bu.

MATİNE İDOLÜNÜN İZİNLİ GÜNÜ

Öteki Hollywood üçlüleri, matine idollerinin dünyaya gösterdikleri milyon dolarlık yüzlerindeki kırışıklar kadar gizli tutulmuştur. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de, filmlerde birlikte çalışan eşcinsel çiftler cinselliklerini kurnazca kabullenmek zorunda kalıyorlar. Ancak Hollywood'un Altın Çağ denen döneminin film kuralları bariz cinsel göndermeleri yasakladığından, yoğun ama muğlak sahneler gerek eşcinsel gerekse heteroseksüel aşka gönderme yapabilir ve seyirciyi güldürmek ya da heyecanlandırmak için sık sık üç yönlü bir durum kurgulanırdı. Çiftliğimizin sinema salonunda üçlü aşk alt metinleri olan eski Amerikan filmlerini tekrar tekrar gösteriyoruz.

Bu selüloit dolaba bir göz atalım. *Mogambo*'daki Clark Gable, Ava Gardner ve Grace Kelly üçlüsünün, aynı öykünün yirmi yıl önce filme çekilmiş hali olan *Red Dust*'taki (Kırmızı Toz) Clark Gable, Jean Harlow ve Mary Astor'ı izlediklerini görebiliyoruz. Posterde, "Cangılın vahşi kalbinde aşk alevleri" deniyor. Hem kötü kız (Jean, Ava), hem de iyi kız (Mary, Grace) büyük beyaz avcı Gable'a tutkun. Biraz daha gizlice olmakla birlikte, her iki iyi kızın saygın İngiliz kocaları da öyle.

Gable'ın cazibesi cinsiyet ve kuşak sınırlarını aşıyor. *Mogambo*'da iyi niyetli ama talihsiz koca Gable'ın himayesine girer, ona

tapar ve onu "bir prens" olarak niteler. Beyaz avcı da bu sadık ama sakar genç adamın hayatını kurtarır – kahramanca ona borçlanır! Güçlü bir erkek yakınlığı yasasına göre bu, Gable'ın himayesi altındaki adamın karısını baştan çıkaramayacağı anlamına gelir. Ne var ki saygın eş kendini Gable'ın üzerine atar. Rakip olmalarına rağmen kadınlar da birbirlerine bağlanırlar, ama ancak iyi kızın yenilip bir aile kurmak üzere "eve ve Devonshire"a dönmek zorunda kalmasından sonra.

Gable'ın kendisi de *San Francisco*'da Spencer Tracy'yle beyazperdede güçlü bir bağ kurmuştur. Biri kumarbaz öteki rahip olan iki arkadaşı oynayarak, Jeanette MacDonald'ı neredeyse aralarında bir seçim yapmak zorunda bırakırlar. Ama Jeanette seçemez, çünkü ikisi birlikte mükemmel erkeğini oluştururlar. Depremden sonra kumarbazın inanç yolunu bulup rahibe daha çok benzemesiyle bu gerilim çözülür.

Üçlü bir alt metni olan Amerikan filmlerinin sayısı, bu kitabın sayfalarından daha fazladır. Rock Hudson - Doris Day - Tony Randall üçlüsünü ya da bir yerlere gitmek üzere yola çıkan ebedi Bing Crosby - Dorothy Lamour - Bob Hope üçlüsünü düşünün. Bu üçlüler arasında kesin bir şey olamazdı, çünkü aksi takdirde filmlerin devamı çekilemezdi. Belki de en ilginç bastırılmış üçlü türü, başroldeki adamın biseksüelliğine dayalı olandır. Matine idolünün cisimleşmiş hali olan Cary Grant, Garson Kanin'in yönettiği 1940 tarihli *My Favourite Wife* (Gözde Eşim) adlı filminde, Randolph Scott'la aralarındaki uzun süreli ilişkiyi sessizce gözler önüne sermiştir. İşte bu iki çocuk, beyaz saten sirk pantolonları, ekose gömlekleri ve beyaz satenden büyük, sivri şapkalarıyla –otuzlarda Santa Monica'da "Bachelor's Hall" adlı beyaz bir malikânede birlikte yaşadıkları sırada ün kazandırdıkları bir kostüm– aynı giysiler içinde şimdi buradalar. Göstermelik evliliklere ve boşanmalara rağmen bu iki dost on yılı aşkın bir süre boyunca birbirinden ayrılmadı.

Bu dönemde, Irene Dunne'ın da rol aldığı *My Favourite Wife*'ı yaptılar – filmin adı, "moda" bir espriydi. Filmde Irene, Cary'nin yasal karısıdır ve gemisi Güney Pasifik'teki bir adada karaya oturduğunda öldüğü sanılır. Geri geldiğinde Cary'nin yeniden evlenmiş olduğunu görür. Cary, Yosemite'teki balayı evinde iki karısı arasın-

da hokkabazlık yapar. "Ne adam!" diye haykırır resepsiyoncu. Ama asıl kargaşa, Cary karısının adada yedi yılını "Adem" dediği maço, atletik Scott'la birlikte geçirmiş olduğunu keşfettiğinde çıkar. Irene de "Havva"dır; gerisini anlatmaya gerek yok. İki üçgen oluşur; üçgenlerin birinde ortada Cary ve yanında iki karısı, ötekindeyse iki tarafında birer erkekle Dunne yer alır. Ama sette herkesin bildiği gibi, asıl sevgililer Cary'yle Scott'tu.

Cary bir öğlen yemeği düzenler ve Irene'i âşığıyla yüzleştirir. Olay bir yüzme havuzunda geçmektedir. Rakibinin güzel fiziği Cary'yi büyüler. Scott havuza atlar ve çifte doğru yüzer. Kendini tanıtırken Cary'nin yüzüne havuz suyu püskürtür. Cary ellerini Scott'ın bornozunda kurular. Bu teklifsiz jestler, eşcinsel izleyici için gayet açıktır. Cary kadın kıyafetleri de giyer, zaten şaşırtacak kadar çok filminde bu tür sahneler vardır. 1938 yapımı bir kargaşa komedisi olan *Bringing Up Baby*'de Cary, Kate Hepburn'ün sabahlığını giymiş olarak yakalanır. Annesi nedenini öğrenmek istediğinde Cary havaya zıplayıp, "Eşcinsel oldum!" diye patlatır.

Bizim çiftliğimiz filmlerden bile daha iyi. Burada tek bir cinsiyeti ya da eşi ya da kimliği seçmek zorunda değilsiniz. Hepsine birden sahip olabilirsiniz. Cary Grant bunu kesinlikle denedi. İngiltere'de fakir Archie Leach olarak doğan Grant, aslından daha gerçek hale gelecek, zarif, zenginlik havası yayan bir kimlik yarattı. Bu maskeye alışsa da, kendisi için gerçek olan cinsel hayatı yaşamayı sürdürdü. Cary'yle Scott en azından bir erkek fıstığı –o zamanlar Dick Ellis adında gözü yükseklerde bir aktör olan Blackwell'i– paylaştılar. "İkisi de sahiplenici değildi," diye yazacaktı Blackwell, "ve ikisiyle de harika ilişkiler yaşadım." Blackwell, birbirlerine karşı yoğun duygularını paylaşmalarının aralarındaki sevgiyi daha da artırdığını hissediyordu. Bu akşam bizimle birlikte olan Blackwell çeşitlemesi de bu: genç, hoş, kaliteli bir jigolo. Her partide bir-iki jigoloya gerek duyulur.

Tyrone Power'la Erol Flynn burada değiller, ama nezaket gereği davet edildiler. Her ikisi de matine idolü ve biseksüeldi. Ama aşk yaşamları, başarılı üçlü ilişkiler ya da evlilikler kuracak kadar istikrarlı değildi.

Breaker Morant'ın yıldızı olan Avustralyalı aktör Jack Thompson bir zamanlar yeni Erol Flynn ilan edilmişti. Partimizde göbeğinin çiçekli gömleğini gerdiğini fark ediyoruz. Bir tatmin işareti mi? Jack uzun süre Bunkie ve Lee adlı iki kız kardeşle açıkça karı-koca hayatı yaşadı; şimdi bu üçünü havuz başında ateşböceklerine bakarken buluyoruz. Jack, rastlantı eseri abla-kardeş olan ve kendisini seven bu iki kadını sevdiğini söylüyor. Evliymiş gibi birlikte yaşıyorlar ve başkalarına göre fazladan birkaç sorunları var. Jack gülümseyerek, kız kardeşlerin zaman zaman kendisini ezdiklerini, ama hepsinin birbirlerinin gereksinimlerine karşı duyarlı olmaya çalıştığını söylüyor.

Bunkie'yle Lee'nin onu ilk kez nasıl şaşkına çevirdiklerini anlatıyor. Kızların birbirlerine duydukları sevgi, alışıldık kıskançlığı ortadan kaldırmış. Bir üçlü olmaya karar verip, bir hafta sonra birlikte yaşamaya başlamışlar. Üç kişilik aileleri ilk başta Avustralya'yı ayağa kaldırmıştı, ama yıllar içinde kabul edildi. Jack, "bizim ilişkimiz cömertlik, hoşgörü ve sevgi dolu," diyor. Böyle kaç evlilik biliyorsunuz? Özellikle de gömlek değiştirir gibi partner değiştirebildiğiniz bir zamanda!

Önümüzdeki asıl soru, sayısız İngiliz konuğumuzla, özellikle de bütün bu bilgeler ve kaktüsler arasında, Noël Coward gibi görmüş geçirmiş hayaletlerle ne yapacağımız. Yeraltından pınarlar çıkaracağız –burası bir vaha– ve tam bir İngiliz bahçesi yaratacağız: çimler, bahçe koltukları, kriket kaleleri vb. Matine idolü kategorisini aşan zarif Sir Laurence Olivier birinci sınıf muamele görmeye alışık. Önce sahnede şöhrete, sonra da aristokrasiye yükselmiş yoksul çocuk örneklerinden biri. Özel hayatındaki karakteri V. Henry'den çok, *Sahte Tebessüm*'de oynadığı kaba komedyene yakındı. Noël Coward ona akıl hocalığı yaptı ve Olivier 1930'da lezbiyen bir oyuncu olan Jill Esmond'la evlendi. 1936'da Alexander Korda *Fire Over England* gibi yerinde bir ad taşıyan filminde Olivier'yi parlak Vivian Leigh'yle bir araya getirdi. Boşanma hoş karşılanmadığından, *That Hamilton Woman*'ın ikisinin aşkını doruk döneminde göstereceği 1940 yılına dek evlenmediler. Çok geçmeden de ikili, üçlüye dönüştü.

Brooklyn doğumlu Danny Kaye, Olivier çiftiyle bir Hollywood partisinde tanıştı. Onlardan ayrılmaz oldu ve yeni dostu Laurence'a taktığı adla "Lally"yi gözdesi olarak seçti. Yıldızların biyografi yazarı Donald Spoto'nun iddiasına göre, "Kaye'le ilişkisi [...] hiç kuşkusuz Vivien'ın kuşkulandığı her şeydi ve Olivier'nin itiraf ettiğinden daha fazlasıydı." Kaye'le Olivier sevgiliydiler ve Hollywood dedikodularına göre Kaye, hafta sonlarını Olivier çiftiyle birlikte geçirip, işlerini Lally'nin programına göre ayarlıyordu. Kaye, Olivier ve Leigh Londra'daki bir hayır gecesinde kurdeleli şapkalar, kısa etekler ve rugan ayakkabılar giymiş Victoria çağı üçüzleri gibi ortaya çıktılar. Olivier 1961'de Leigh'e yazdığı bir mektupta, iki erkek arasındaki cinsel yakınlığı geçici ve önemsiz olarak niteleyecekti.

"Sunday, Bloody Sunday," diye mırıldanarak Peter Finch de geliyor işte. Olivier, bilinmezlikten West End yıldızlığına giden yolda genç aktörün kariyerine yön verdi. Bu iki yetenekli aktör arasında erotik bir çekim vardı. Leigh de Finch'i beğeniyor ve onu taşradaki evinde kendi etrafında toplanan kalabalığın içinde ağırlıyordu; hafta sonlarında konuklar arasında Orson Welles, Tennessee Williams ve başka parlak simalar da yer alırdı. Leigh, Finch'le daha fazla zaman geçirmeye başladı ve *Macbeth*'teki oyunculardan birinin belirttiği üzere, "bu durum Larry'nin üzerindeki baskıyı azaltıyor gibiydi. Finch orada bulunduğu için mutlu göründüğü zamanlar oluyordu."

Dengesiz aktris 1953'te Finch'le birlikte *İntikam Geçidi*'nde (Elephant Walk) başrolü oynamak üzere Seylan'a gitti. Orada güvendiği birisinin bulunmasını isteyen Olivier, Finch'e rol vermesi için yapımcıyı ikna etmişti. Sette Leigh'le Finch sevgili oldular. İkisi de çok içiyorlardı. Leigh dengesiz davranmaya başlayınca Olivier çağırıldı. Arkadaşlarından birinin ifadesine göre Leigh, "ruh hallerinden birine girmişti, artık Olivier'yle Peter Finch arasında ayrım yapamıyordu [...] çünkü Finch o günlerde sürekli etraftaydı, çünkü Finch'le Larry birbirlerine çok bağlıydılar."

Leigh zaman zaman, oynadığı karakterlerden biri olan Blanche Dubois kadar çığırından çıkmış görünüyordu. İngiltere'ye döndüklerinde Olivier kendi romantik maceralarının peşinde koşarken, Leigh hafta sonlarını Finch'le birlikte geçirmeye başladı. İkisi

hafta ortasında neşeyle bir araya geliyordu. Finch sonradan kendi güdülerinin özgeci olduğunu söyleyecekti: "Ben yalnızca Larry'nin çıkarlarını gözetecek şekilde hareket etmeye çalışıyordum. [...] Larry'yi utançtan kurtarmak için elimden geleni yaptım, Viv'i de. Lanet olsun, Viv bana ikide bir Larry diyor."

Leigh'le Olivier'nin boşanmaları Britanya'da neredeyse ulusal bir trajediye dönüştü. John Gielgud, bir zamanların çarpıcı yıldızının hâlâ Olivier'nin fotoğrafını komodininde, eski aşk mektuplarınıysa çalışma masasında tuttuğunu bildirdi. Olivier hayatına devam edip aktris Joan Plowright'la evlendi. Danny Kaye pek çok başarısı arasında, gelmiş geçmiş en hoş üçlü aşk filmlerinden birinin başrolünü de oynadı: 1958 tarihli *Albay ve Ben*. İlginçtir ki bu filmin teması, Olivier ve Leigh'in oynadıkları *That Hamilton Woman*'la aynıydı: zorbalıkla başa çıkmak için üç kişiye gerek vardır.

Üçlüler partisinde Viv, Lally ve Danny çiçek açmakta olan bir kaktüsün yanındaki masada oturuyorlar. Teklifsizce "tavırlar" takınan Viv, *That Hamilton Woman*'daki kıyafetlerinden birini giymiş. Lord Nelson kılığındaki Lally kendine çekidüzen veriyor. Kısa bir soytarı kıyafeti içindeki Danny şampanya kadehini onlarla tokuşturuyor – el ele tutuşmuşlar, dizleri birbirine değiyor.

ZENGİNLER VE ÜNLÜLER

Yıldızlarla kaplı gökyüzünün altında, açık hava gece kulübüne dönüştürülmüş eski bir yel değirmeni olan Mill'e doğru yürüyelim. Giriş, içkiler ve yiyecekler bedava – hayal gücünüzü kullanın, yeter. Evin spesiyalitesi, malzemelerini gizli tuttuğumuz bir Üçlü Gökgürültüsü kokteyliyle, tarifini hiç utanmadan ödünç aldığımız "rokfor, armut ve ceviz *ménage à trois*'sını içeren erotik bir hindiba salatası." Mafya babalarını oynamaktan hoşlanan bir aktör, iki kız arkadaşıyla birlikte görülüyor; her iki yöne meyleden profesyonel bir boksör var; şuradaki de kendini dişi Bob Fosse olarak gören bir Broadway dansçısı. Angie Dickinson, eski kocası Burt Bacharach ve kimliği belirsiz bir erkek arkadaşıyla birlikte eğleniyor. Tüm âlemciler kalp şeklindeki raviolileri mideye indiriyorlar. Roman Polanski geri dönmüş ve dedikodulara bakılırsa Jennifer Lee ve Warren Beatty'yle aralarında bir şeyler var. Bizim müthiş cümbüşümüzde

her şey bağışlanıyor – ve avukatlarımızın onay verdiği her şey anlatılıyor.

Canlı gösteriden önce, perdeye yakın tarihli filmlerden parçalar yansıyor: *Üçü Bir Arada*, *Ahlaksız Oyun*, *Düğün Yemeği* ve *Erkek Yok, Problem Yok*, bunların hepsi üçlü temalı. Bir başka ortak yönleriyse, ailelerinin tekeşlilikle ilgili fikirlerine isyan eden genç kuşak. Görmüş geçirmişlerin, zenginlerin ve sanatçıların, kendiler itiraf etseler de etmeseler de, her zaman üçlü aşkları olmuştur. Ama bizim bahsettiğimiz filmler sıradan insanları anlatıyor. Toplumdaki bir eğilimi mi yansıtıyor bu durum? Hali vakti o kadar da yerinde olmayanlar, zenginlerin cinsel ayrıcalıklarına sahip mi çıkıyorlar?

Çok zenginler için altın işlemeli bir örtüyle kaplı özel bir masa ayırdık. "Omahalı kâhin" olarak tanınan Warren Buffett zengin doğmamış, ama zengin olmayı aklına koymuştu. Şimdi dünyanın en zengin adamlarından biri. Tutumlu bir insan olan Buffett'ı en sevdiği şeyi yerken buluyoruz: Lamourburger, yani ekmeği ortada olan bir çizburger. Biraz kaygan, ama aynı anda iki kadını birden idare etmek kadar zor değil. Ancak Warren özel yaşamını da yatırımları kadar ustaca yönetiyor. *Time*'a göre, [Buffett] "neredeyse yirmi yıldır eski bir garson olan metresi Astrid Menkes'le birlikte yaşarken, karısıyla yakın bağlarını da sürdürdü." Yetmişli yılların sonlarında, çocukları büyümüş olan Susie Buffett kulüplerde şarkıcılık yapmak üzere San Francisco'ya taşındı. Şu anda sahnede "Send in the Clowns"ı söylüyor ve Warren duygulanıyor.

Susie yemek pişirmesi ve evi çekip çevirmesi için Warren'a Astrid adında yedek bir eş buldu. Buffet'ın biyografi yazarı Roger Lowenstein, "Susie onları hareketlendirdi," diyor. Astrid, Lowenstein'ın deyimiyle üçlünün "ritmi"nin kendisini mutlu ettiğini ve "tüm dünyaların en iyisi"nde yaşamakta olduğunu söylüyor. Ford Foundation'dan sonra ikinci sıradaki bir fon olan aile parasının büyük bölümünün kontrolü Susie'de. Warren, karısının boşayamayacağı kadar zengin olduğunu söyleyerek espri yapıyor. Yakın çevresindekiler, onun Susie'ye hâlâ çılgınca âşık olduğunu iddia ediyorlar. En önemlisi Warren, "Yaşantım gerçekten hoşuma gidiyor. Hayatımı istediğim her şeyi yapabileceğim şekilde ayarladım," diyor. Zenginlikten daha iyi bir şey bu.

Bu iki kadın birbirlerinin arkadaşı ve ortağı. Susie Omaha'ya geldiğinde, eşle metres birlikte öğle yemeğine çıkıyorlar. Buffett'ın holdingi Berkshire Hathaway'deki bir toplantıda iki kadın, "ortak dostları sahnede yönetimi üstlenirken, yan yana havadan sudan" konuşurken görülmüşlerdi. Bill Gates'in anlattığına göre, Buffett'ı ziyarete gittiğinde, cumartesi günü öğle yemeğine Susie, Pazar günü geç kahvaltıya ise Astrid katılıyordu. Bir iş ortağının *Wall Street Journal*'da alıntılanan yorumu, Buffet üçlüsünü şöyle özetliyor: "Hiçbir zaman hiç kimseye karşı bir yalanı içinde barındırmayan bir üçlü. Bu grup bazı açılardan, tüm eski değerleriyle gayet geleneksel, ancak tuhaf bir özelliği de olan bir şey yarattı." Ama tuhaflık değil bu – yalnızca başarılı bir *ménage à trois*.

Eski bir deyişi biraz değiştirerek tekrarlayalım: "Asla para için aile kurma, paranın olduğu yeri sev." Roxanne Pulitzer'in uyduğu bu tavsiye ilk başta talihsiz sonuçlar doğurdu. Ama Palm Beach'teki velayet davasının yarattığı skandal, onun çok satan bir yazar olmasını kolaylaştırdı. Günümüzde kötü şöhret, şöhretten daha kalıcı ve kârlı görünüyor. İsterseniz Dick Morris'e sorun!

Pamela Harriman (kızlık soyadı Digby) eski yola başvurarak etkili oldu. II. Dünya Savaşı sırasındaki kocası Randolph Churchill'i Amerikalı diplomat Averell Harriman'la –iki erkek birbirlerini tanıyor ve takdir ediyorlardı– ve ardından da Harriman'ı Jock Whitney'le aldattı. Neredeyse hepsi Pam'a bir vakıf fonu bıraktı ve 1971'de eski aşkı olan dul Averell'le evlendiğinde daha da zengin oldu. Ayrıca tabii ki, ABD'nin eski Fransa elçisiydi. Bundan daha yerinde bir şey olabilir mi?

Mill'deki rock-and-roll gösterisi devam ediyor. Kumların üzerine serdikleri battaniyelere oturmuş sayısız davetsiz genç var. *New York Times*'ın Ocak 1997'deki "Eğitim Yaşamı" bölümü, üniversite öğrencilerinin ikili ilişkilerden kaçındıklarını ilan ediyor. "İyi zaman geçirmek istiyorsanız kalabalığı çağırın," diye başlık atılmış. Bir araştırma için ülkenin her yerinde görüşülen 9.100 öğrenci, asla başarılı bir yetişkin romantik ilişkisi görmediklerini söylüyorlar. Ebeveynlerine bakmayı bırakıp, duygusal açıdan karmaşık olan ve almak kadar vermeyi de içeren büyük aşk öykülerini okumalılar.

Köşedeki bir masada binlerce film perdesinde boy göstermiş olan, ama hiçbir şeyden zevk alamayan biri oturuyor: Eva Peron'un mumyası. Arjantin diktatörünün karısı genç yaşta kanserden öldükten sonra, Juan Peron arzusunu yerine getirip onu parafinle ebediyen mumyalattırdı. Eva'nın yüzlerce çift ayakkabısının tadını sonsuza dek çıkarmak istediğini söyleyenler var. Peron Evita'ya en güzel kıyafetlerini giydirdi ve onu başkanlık konutunun oturma odasında sakladı. Birlikte olduğu sayısız kadına, onun bir heykel olduğunu söylüyordu. Peron devrilip Madrid'e sürüldüğünde, Evita'yı da yanında götürüp, üçüncü karısıyla birlikte yattığı yatak odasına yerleştirdi. Buna "iki buçukluk *ménage*" deniyor. Günümüzde Hollywood'un büyüsü sayesinde, faşist mumya artık Madonna oldu.

Ménage à trois'nın rock müzikle ne ilgisi mi var? Yüzyılın en dinamik müzikal akımı doğduğunda oradaydı. Beatles üyeleri görünüşlerini, belki de ruhlarını metafiziksel bir üçlüden aldılar. Takriben 1962 Hamburg'unun genelev bölgesinden gencecik John Lennon'ı, beşinci Beatle denen soyut ressam Stuart Sutcliffe'i ve ikisinin de âşık olduğu Astrid Kirchherr'i getiriyoruz size.

Bu çocuklar 1959'da Liverpool Sanat Koleji'nde tanıştılar. Stu, John'ın sanata, siyasete ve Beat edebiyatına ilgisini ateşledi. Yakın arkadaş oldular ve John, o dönemde John ve Moondogs adını taşıyan gruba aslında müzisyen olmayan Stu'yu da kattı. Bir akşam grup kabadayıların saldırısına uğradı. John ufak tefek Stu'yu korudu ve bileğini kırdı, ama Stu kafasına bir tekme yedi. Yıllar sonra beyin kanamasından ölecekti. John, sanat okuluna gittikleri sıralarda Stu'nun taktığı eşarbı New York'ta öldüğü güne dek sakladı.

Klas bir kadın olan Astrid çocukları Varoluşçu Hamburg'la tanıştırdı. Stu, Beat'lerin onuruna gruba Beatles adını verdi. Astrid de Stu'ya, grubun benimseyeceği kâse şeklindeki saç kesimini kazandırdı. Artık Liverpoollu kabadayılar değil, hisli sanatçı tiplerdi. Bu üçü birbirinden ayrılmaz oldu ve Stu'nun zamansız ölümü hariç, hayalleri gerçekleşti. 1994 tarihli *Backbeat* adlı filmde cinsel bir üçlü olarak gösterilirler. Tam olarak bilmiyoruz, ama sihirli asamızı sallayalım ve bizim için çalmak üzere tüm Beatles üyelerini

geri getirelim. Kulaklarımızdaki şarkının adı, Lucy in the Sky with Diamonds.

Mick Jagger beyaz taytı, eflatun dantel pelerini, yüksek topukları, mor rimeli ve kabarık sarı peruğuyla bizim çöller kraliçemiz. Yirmili yaşlarında ve oğlan gibi bir Marilyn Monroe'yu andırıyor. Mick Jagger, London School of Economics'e gidiyor ve hukukçu olmaktan bahsediyordu. Ama 1961'de çocukluk arkadaşı Keith Richards'la birlikte Chelsea'de pis bir mezbeleliğe taşındılar ve aşırabildikleri pek az şeyi paylaştılar. Blues'a meraklı Brian Jones da onlara katıldı; ısınmak için üçü birlikte yatıyorlardı. Rock müzik ve cinsel muğlaklık –paylaş ve herkese eşit pay ver– evin kuralı oldu. Rolling Stones doğmuştu.

Mick, Keith'le Brian'ı birbirlerine karşı kullandı; ileride izleyicileri heyecana getirmek için başvuracağı bir numaraydı bu. Ama biyografi yazarı Christopher Andersen'ın betimlemesiyle, "duygusal, fiziksel ve mesleki açılardan üçü ayrılmaz biçimde birbirine bağlıydı ve bu da onlara, bireysel olarak asla ulaşamayacakları bir enerji ve yaratıcı güç aşılıyordu." Estetik *ménage* tıpkı bir motorun düğmesi gibi tutuşturur ve sonuçta enerji doğar.

Manastırda yetişmiş bir âlem, uyuşturucu ve rock düşkünü olan Marianne Faithfull bu ine attı adımını. Bir Avusturya-Macaristan kontesiyle, "mazoşizm" terimini yaratmış olan bir romancının kızı olan Marianne daha o zamanlarda albüm yapan bir yıldızdı. Sevgili olarak Keith'i seçti, "onunla hayatımın en iyi gecesini geçirdim" diyecekti, ama Mick'le bir araya gelmesi gerektiğine karar verdiler. Marianne, otobiyografisinde üçünün dolaylı olarak seviştikleri bir geceyi anlatır. Mick baştan çıkarıcı sözcükler fısıldarken, Keith ince duvarın öteki tarafından dinliyordu. Mick onun duyabileceği kadar yüksek bir sesle, "Keith şimdi burada olsa, Tanrım, onun her yerini yalardım," diye başladı ve Marianne'ı onu da aralarına çağırması için kışkırtıcasına sözlerini sürdürdü. Marianne bunu yapmasa da imayı anlamıştı ve Mick için üçlüler ayarlamaya başladı – bunlardan biri olan Tancalı güzel dansçı kızın tadını ondan daha fazla çıkaracaktı.

Stones üyeleri, kendi grupları içinde kalmaya eğilimli ensest çağrışımlı bir topluluktu. Rock tarihinin en androjen siması Da-

vid Bowie ise aksine, bir süreliğine erotik yönden en açık kişi oldu. 1968'de biseksüel bir üçgenden değişmiş olarak çıkan Bowie, güzel İngiliz model Hermione Farthingale'le yoğun, neredeyse tekeşli ve nihayetinde yıkıcı bir ilişki yaşadı. 1970'te, lezbiyen bir ilişki yüzünden okuldan atılmış Amerikalı aktris adayı Angela Barnett'la evlendi. Angela, sürekli seyahat halindeki bir Londra-New York-Los Angeles-Berlin mezbeleliğinin annesi oldu. Düğünlerinden önceki gece Angela'yla David, Bloomsbury'de tanıştıkları bir model olan yeni bir kız arkadaşla üç yönlü bir haşarılık yaptılar. Üçü de sarhoş oldu ve gecenin geç saatlerinde sızdı; çift neredeyse kendi düğünlerini kaçıracaktı.

Bir kalıp oluşmuştu: sevgilisine-kocasına cinsel kaçamak imkânları sağlayan ve bunları kontrol eden dişi aslanlardan kurulu saykodelik taş çağı aileleri. Yoksa erkek kadının hizmetkârı mıydı? Marianne Faithfull Mick için hoş parçalar buluyor, Angela ise kendisi ve David için üçlüler ayarlıyordu. Angela, "David'in elde ettiklerini istiyordum, bu nedenle gidip aldım," diyecekti. Yerel barlardan kaldırılan insanlarla yalnızca bir-iki gecelik üçlüler kuruluyordu. Londra'nın sessiz bir mahallesindeki Victoria çağı tarzı bir villa olan Haddon Hall'da yaşananlarda, David'in cesetsi solgunluğunun daha da vurguladığı hummalı, vampirce bir nitelik vardı. "Yatak odalarımızın kapılarını kilitlemek zorundaydık, çünkü bu insanlar gecenin bir yarısında taze kan aramaya geliyorlardı," diye hatırlıyor yetmişlerin başlarından bir konuk.

Hem Rolling Stones üyeleri hem de David Bowie, en sonunda uyuşturucu kayalığında dibe vurdular. Alışkanlıkları kontrolden çıktı. Brian Jones aşırı dozdan kendi havuzunda boğuldu ve ünlü 1968 Redlands baskını ve davası, Stones için kötü bir reklam oldu. Marianne'la Mick, David'le Angela ayrıldılar ve bir dizi biçim değiştirme sonucunda Mick Jagger ve David Bowie durulup oturdular; artık rock müziğin kıdemli devlet adamları olarak görülebilirler. Maskaralıkları eğlence dışında ne getirdi?

Cinsiyet kalıbını kırdılar, özellikle de moda açısından. Ziggy Stardust görüntüsü –transseksüel, kaçıkça, parlak– punklığa hükmetti. Bowie bir keresinde, "âşık olmak kaba öfke ve kıskançlık doğuran bir şeydir," diyecekti. Woodstock dönemi rockçılarının

üçlüleri, âlemleri ve genel aşırılıkları, libidonun –onların ve hayranlarının libidosunun– doğasını değiştirme amaçlı vahşice bir girişimdi. Altmışların nakaratı, "Yumurta kırmadan omlet yapamazsınız" oldu. Ama elinizde tarif olmadan iyi yemek yapamazsınız ve rockçılar da "savoir faire"den yoksundu.

Belki de onları şefkate yönlendirecek iyi bir kitaba ihtiyaçları vardı. Ve böylece, sevgili okurlar, arzu ülkesindeki çölde sabah oldu. Piyanonun üzerine uzanmış olan Josephine Baker, "My Way"i (Benim Tarzım) söylüyor; bizim içinse bu, "Our Way" (Bizim Tarzımız) anlamına geliyor. Mill bile bomboş. Doğuda gökyüzü altın gibi parlıyor, palmiye yapraklarının hışırtısını kimse duymuyor, üçlülerin hepsi evlerine döndü. Mars'tan gelen örümcekler inlerine kaçışıyor. Bu uzun geceyi birlikte geçirdik ve artık bir zamanlar kim olduğumuz ve ileride kim olabileceğimiz konusunda biraz daha fazlasını bildiğimizi umuyoruz. Bizim *ménage à trois*'mız şu andaki yaşam tarzımız, ama ileride ne olacağımızı bilemeyiz. Bir şeyden emin olabilirsiniz: şeytana sempati duymuyoruz ve tatmin oluyoruz.*

(*) Rolling Stones'un Sympathy for the Devil (Şeytana Duyulan Sempati) ve Satisfaction (Tatmin) adlı şarkılarına gönderme. (ç.n.)

Ormanlık bir ortamda sefih bir *"ménage à trois"* sahnesi, gravür, J. Elluin, 1781.

Adem, Havva ve Yılan. İlk üçlü, Gravür, Albrecht Dürer, 1504.

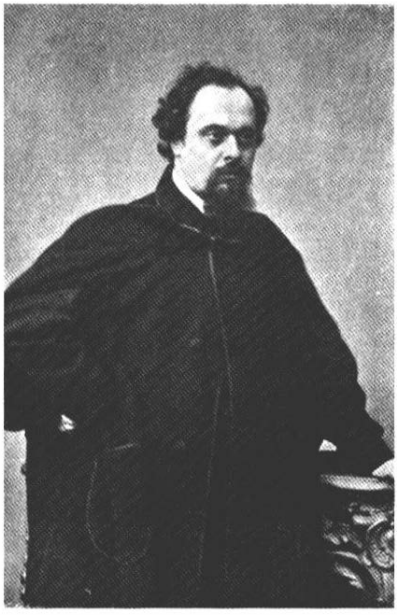
1800 civarından, Casanova'nın iri bir burun ve elinde bastonla tasvir edildiği hicivli, aşağılayıcı bir gravür. Casanova'nın yapmacık tavırları ve gösterişçiliğiyle dalga geçiliyor.

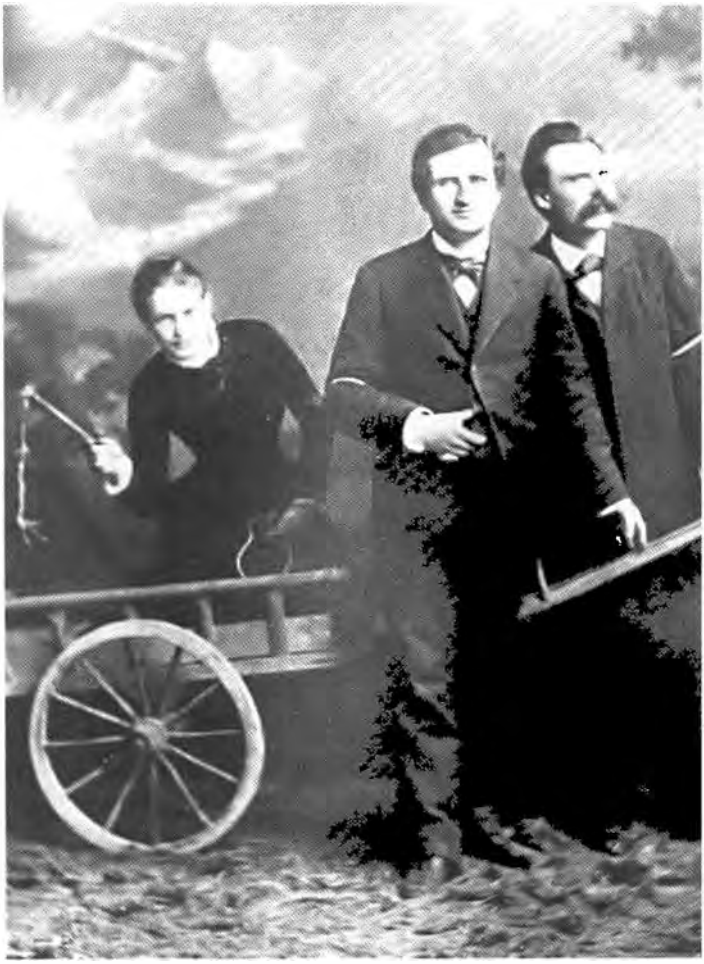
Jane Morris, âşığı Dante Gabriel Rossetti'nin çizimiyle. Jane, William Morris'in karısı ve iki kız çocuk annesiydi; güzelliğiyle hem kocasının hem de Rossetti'nin yapıtlarına esin kaynağı oldu.

İngiliz Arts and Crafts hareketine öncülük etmiş ünlü sosyalist ve yazar William Morris. Hoşgörülü bir koca olan Morris, karısıyla kendi arkadaşı Rossetti arasındaki aşk ilişkisini teşvik etmişti.

Şiirlerini ilk karısı Lizzie'nin mezarına gömüp sonradan kazıp çıkarmakla ünlü, parlak Ön-Raffaellocu ressam-şair Dante Gabriel Rossetti.

"Kutsal Teslis" – Lou Andreas-Salomé, Friedrich Nietzsche ve Paul Rée. Bu metafiziksel birlikteliğin merkezinde yer alan Salomé kırbaçlı elini, oyunu onun kurallarına göre oynamaya hazır olan iki parlak felsefeciye doğru tutuyor.

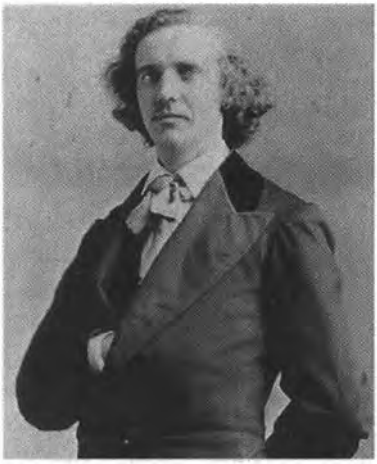
Başrollerini Paul Newman, Katharine Ross ve Robert Redford'ın paylaştıkları *Sonsuz Ölüm* (*Butch Cassidy and the Sundance Kid*, 1969) adlı filmden bir kare.

Başrollerini Clint Eastwood, Jean Seberg ve Lee Marvin'in paylaştıkları *Altın Avcıları* (*Paint Your Wagon*, 1969) adlı filmden bir kare.

Henry Ward Beecher'ın cemaatinin kadın üyeleri, evli olmasına rağmen lütuflarını onlardan esirgemeyen tatlı dilli papazlarına bayılırlardı. Beecher'ın himayesindeki Tilton'ın karısı Elizabeth Tilton'la zina yapmaktan yargılandığı dava halk arasında, O. J. Simpson davası boyutlarında bir çılgınlık yarattı.

Hırslı bir gazeteci olan Theodore Tilton, Beecher için çalışmış ve karısını Beecher'ın ilgisine karşılık vermeye teşvik etmişti. Tilton ayrıca, Victoria Woodhull ve kocasıyla bir üçlü ilişki de kurmuştu. Bu fotoğraf, o dönemlerde New York'un en önde gelen portre fotoğrafçısı Napoleon Sarony tarafından çekilmiştir.

Harper's Weekly'de yayımlanmış olan hicivli bir Victoria Wodhull karikatürü (1872). Aleyhindekilerin "Bayan Şeytan" olarak damgaladıkları Woodhull başkanlığa aday oldu – programının bir parçası da Özgür Aşk'tı. Bu ikna gücü yüksek kampanyacının hem Beecher'la hem de Tilton'la ilişkisi oldu.

Noël Coward, oyuncu Alfred Lunt ve Lynn Fontanne'la sarmaş dolaş halde görülüyor. Bu fotoğraf, *Design for Living*'in (*Bir Yaşam Tasarımı*) New York prodüksiyonunun son sahnesini gösteriyor (1933). Coward bu üçlü bçğuşmayı kendisi ve sadık dostları olan Lunt çifti için yazmıştı.

Gazeteci ve resim tüccarı Henri-Pierre Roché. François Truffaut'nun filme aldığı *Jules ve Jim* adlı otobiyografik romanı bir klasik olmuştur; Roché, Jim karakterinde kendini model alır.

Jules ve Jim'in gerçek yaşamdaki Jules'ü Franz Hessel, Roché'yle pek çok kadını paylaşmış olan bir Alman yazanydı. Karısı Helen ve o, Roché'yle yıllarca bir üçlü olarak yaşadılar.

Burada çıplak bir Baküs rahibesi olarak gördüğümüz Helen (kızlık soyadı Grund) Hessel, *Jules ve Jim*'de Catherine'e model alınmıştır. Helen Franz'dan boşanmış, sonra onunla tekrar evlenmiş, II. Dünya Savaşı sırasında da Yahudi olduğu için yeniden boşanmıştır.

Vanessa Bell'in aile albümünden nadir bir fotoğraf, çoğu resimde dingin ve Meryem Ana gibi görünen bir kadının karanlık, psikolojik açıdan karmaşık bir görüntüsünü sunuyor. Bloomsbury'nin kurucu üyelerinden biri olan Vanessa, Duncan Grant ve David (Bunny) Garnett'ı içeren bir üçlü ilişkinin merkezi oldu.

Bunny Garnett ve Duncan Grant. İki pasifist ve âşık olan Bunny'yle Duncan I. Dünya Savaşı sırasında Vanessa Bell'le birlikte taşraya çekildiler. Savaştan sonra kendi yoluna giden Bunny, en sonunda Duncan'la Vanessa'nın kızı Angelica'yla evlendi.

Dora Carrington'la Ralph Partridge kır evlerinde. Carrington'ın gerçek aşkı olan eşcinsel biyografi yazarı Lytton Strachey, Ralph'ın Frances Marshall'a âşık olmasına dek gayet iyi yürüyen bir ilişki içinde onlarla birlikte yaşıyordu.

Keskin zekâsıyla tanınan biyografi yazarı Lytton Strachey'nin neşeli bir fotoğrafı. Lytton'ın güçlü bir tutkuyla bağlı olduğu heteroseksüel Ralph Partridge, bu duygulara platonik düzeyde karşılık vermiştir.

Salvador Dali'yle Gala Kuzey İspanya'da sahilde. Bu fotoğraf, genç çifti ilk başlardaki romantik bir evrelerinde, Gala'nın Katalan ressamı kabuğundan çıkıp kendini ifade etmeye yönlendirdiği dönemde gösteriyor. Dali'nin hem esin perisi hem intikam tanrıçası olan Gala daha önceden gerçeküstücü yazar Paul Eluard'la evliydi.

Paul Eluard. Üçlü ilişkilere eğilimli olan Eluard, ilk karısı Gala ve ressam Max Ernst'le böyle bir ilişkide yer almıştır. Eluard, Dali'nin de Ernst örneğini izleyerek bir üçlü ilişkide Gala'yla kendisine katılmasını bekliyordu. Ama Gala ondan boşanıp Dali'yle evlendi.

Güney Fransa'daki Juan-les-Pins'de *ménage à quatre*, 1937. Picasso arkadan görünüyor; Eluard şapkalı olan; Paul Eluard'ın ikinci karısı Nush ortada sigara içiyor; Picasso'nun metresi Dora Maar sol uçta. Tatlı bir kişiliği olan Nush, Picasso ve Eluard'la bir hafta sonu ilişkisi yaşarken Dora Maar bir kenarda surat asıyordu.

Pablo Picasso ve şoförü Juan-les-Pins'de. Kadınlar Picasso'nun modelleri, esin perileri ve saplantısıydı. Picasso, Paul Eluard'a hayrandı; ilişkilerini pekiştirmek için kimi zaman kadınları paylaşırlardı.

Genç Eugene O'Neil oyun yazarlığının ilk günlerinde. John Reed'le dostluğu, Reed ve Louise Bryant'la bir üçlü ilişkiye yol açtı. O'Neill'la Bryant'ın tutkulu aşk maceraları Greenwich Village'da ve Provincetown'da yaşandı.

John Reed'le Louise Bryant, Croton-on-Hudson'daki taşra inzivalarında, 1917 civarı. Sonradan evlenen bu radikaller, solcu felsefelerini eyleme döktüler. İkisi de gazeteci olan bu çift, muhafazakâr eğilimi onların eylemciliğiyle çatışan Eugene O'Neill'ı büyülemişti.

Louise Bryant. Çarpıcı tarzı "radikal şık"ın habercisi olan bu güzel kadın üçlü ilişkilerde parladı. Solcu siyasi felsefesi sayesinde, Reed ve sahiplenici O'Neil'la suçluluk duymadan bir üçlü aşk yaşadı.

Lord Louis Mountbatten, Hindistan Başbakanı Pandit Nehru ve Edwina Mountbatten. Lord Mountbatten Hindistan'ın son İngiliz genel valisi görevini sürdürürken, karısıyla Nehru ikisini de sarhoş eden ve besleyen bir aşk yaşadılar.

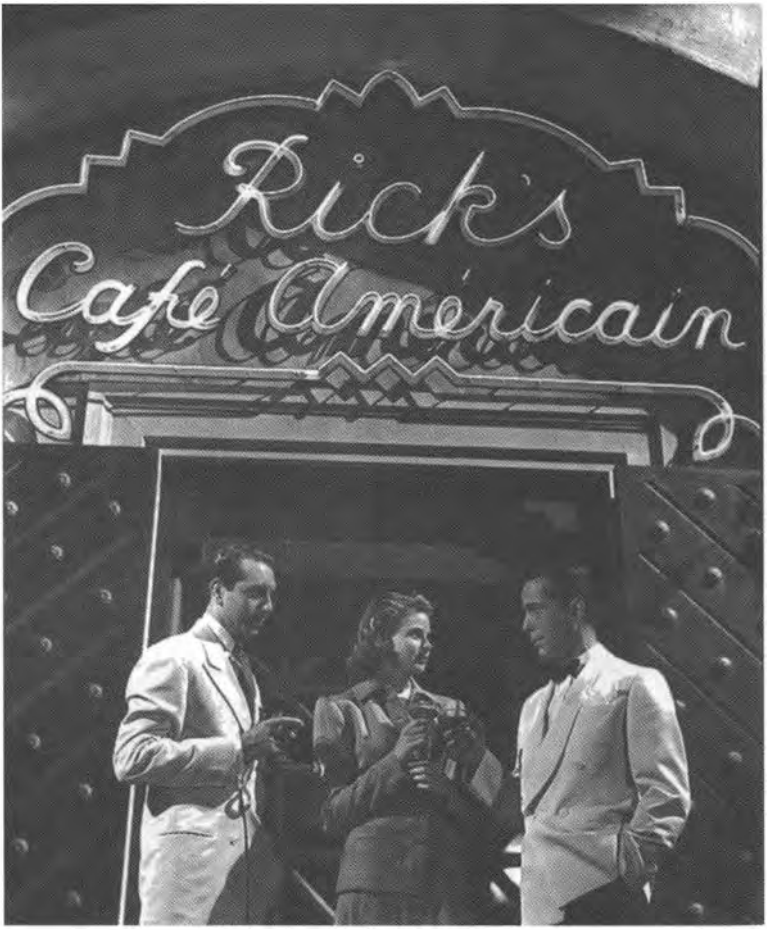
Ottoline Morrel kır evi Garsington'da. "En müthiş ev sahibesi" olarak tanınan Lady Ott, Bloomsbury'deki savaş karşıtlarına yardım etti. Aynca kendisini, kocasını ve Bertrand Russel'ı içeren bir üçlü ilişki yaşadı.

D. H. Lawrence'la karısı Frieda. İlişkilerinde her zaman olduğu gibi ikisi farklı yönlere bakıyorlar. Frieda'nın pek çok âşığı oldu; Lawrence'ın tüberkülozdan ölmesinden önce, güçten düşmüş olan romancı, Angelo Ravagli'yi evliliklerinin üçüncü kişisi olarak kabul etmişti.

Frieda'yla üçüncü kocası Angelo Ravagli New Mexico'daki Taos'ta, Kiowa Çiftliği'nde. Frieda, Kazanova'ya benzeyen Angelo'yla Lawrence'ın ölümünden sonra evlendi. Onun sadakatsizliklerine katlandı ve ikisi de Ravagli'nin İtalya'da yaşayan eski karısı ve çocuklarıyla iyi ilişkilerini sürdürdüler.

Kazablanka'dan bir kare (1942). Bu klasik filmde Paul Henreid, Ingrid Bergman ve Humphrey Bogart arasındaki özgeci ilişki, savaşın kazanılmasıyla ilgili bir öyküye güçlü bir alt metin ekler.

KÜVETTE ÜÇ KİŞİ

Bir süre önce üçümüz *ménage à trois*'nın kökenlerini, geleneklerini ve şu andaki konumunu araştırmaya başladığımızda, bu projenin bir hayal olduğunu iddia edenler bizi temin ettiler: böyle bir şey yapılamazdı. Aynı derecede uzman olan başkalarıysa yapılmaması gerektiğini söyleyerek bizi uyardılar. Müstehcen bir fikirdi bu. Amerikan halkı "böyle bir fikir için fazlasıyla tutucu"ydu. Şimdi, Larry Flynt'in kültür kahramanı ve Madonna'nın Azize Evita konumuna yükseltildiği yılda, aşırı tutucu olmakla yalnızca kendimizi suçlayabiliriz. Amerikan halkı her halk gibi dedikoduya aç ve cinsel konulara doymak bilmez bir merak duyuyor.

1990'da *Henry ve June* adlı film birdenbire karşımıza çıkıp ilk başta müstehcen kategorisine alındığında eleştirmenler filmin kaç kişi hakkında olduğu sorusu etrafında bile bölündüler. Bir çift oluşturmuş iki yazarın öyküsü müydü bu, yoksa bir aşk dörtgeninin mi? Ya da *Newsweek*'in başlığındaki gibi, "Bohem Paris'te Üçlü Bir Oyun" muydu? Altı yıl sonra, üçlüler hakkında çok sayıda film, roman ve reklam görüntüsüyle karşı karşıyayız: Görmüş geçirmişlik satacak esnek üçlüleri olmasa Calvin ya da Dona ne yaparlardı? Üçlü aşk konusundaki kafa karışıklığı yine de sürüyor; ya da belki görme, fanteziden olasılığa ilerleme isteksizliğinden ibaret bu.

New England kışının ortasında, beyazlara bürünmüş bir dağın tepesinde kocaman bir jakuzinin köpüklü sularına gömülmüş olarak, rahat bir soluk alıyoruz. Bu ailevi, yaygın, erotik öykünün üzerini örten kafa karıştırıcı perdenin yırtılmasında kendi payımıza düşeni yaptık. Ahşap kaplama oda *Henry ve June*'un olabildiği kadar buğulu, yönetmen Philip Kaufman'ın yakalamayı umduğu "karmaşık arzu gerilimi"ni hissedebiliyoruz burada.

Bu bir film değil de bizim yaşamlarımız olduğuna göre, şimdi ne yapacağız? Bu biraz da sana bağlı, sevgili okur, çünkü sen bizim

tanığımızsın. Ne görmek istersin? İşte düşünecek birkaç şey: *Ben*, *biz*, *o* ve *onlar* zamirleri sayıyla tanımlanırken, siz zamiri bir, iki ya da pek çok kişiye gönderme yapabilir. Dilediğinizce çok kişiye "Seni seviyorum" diyebilirsiniz.

Geçmişe uzun uzun bakmak, arada bir *ménage à trois*'nın hiç de fena gitmediği bizlere şöyle bir göz atma fırsatını verdik sana. Ama seninki gibi bizim geleceklerimiz de henüz belli değil. Yine gel bizi görmeye.

1. MENAGE A TROIS'NIN ANLAMI

Üçlü Aşk, tamamlanması için geçen altı yıl boyunca yüzlerce kitap, binlerce gazete ve dergi makalesi okumamızı, düzinelerce film seyretmemizi, ayrıca birçok elektronik veri tabanını sürekli araştırmamızı gerektirmiş olan bir sentez çalışması. Seçme kaynakları okura yardım amacıyla sunuyoruz.

2. TRİOGRAFİYE GİRİŞ

Foucault, Michel. *The History of Sexuality.* 3 cilt. New York: Pantheon, 1978.
Garber, Marjorie. *Vice Versa.* New York: Simon & Schuster, 1995.
Herdt, Gilbert. *Third Sex, Third Gender.* New York: Zone Books, 1994.
Hunt, Morton. *The Natural History of Love.* New York: Barnes & Noble, 1987.
Karlen, Arno. *Threesomes.* New York: Beech Tree Books, 1988.
Paglia, Camille. *Sexual Personae.* New York: Random House, 1990.
Russell, Bertrand. *Marriage and Morals.* New York: Doubleday, 1929.
Russo, Vito. *The Celluloid Closet.* New York: Harper & Row, 1981.
Singer, Irving. *The Nature of Love.* 3 vols. Chicago: University of Chicago Press, 1984.

3. ÜÇLÜ MİTİ

Agonito, Rosemary. *History of Ideas on Women.* New York: Putnam's, 1977.
Appignanesi, Lisa. *Freud's Women.* New York: Basic Books, 1992.
Brabant, Eva. *The Correspondence of Sigmund Freud and Sandor Ferenczi.* Cambridge, MA: Harvard University Press, 1994. Buber, Martin. *Good and Evil.* New York: Scribner's, 1953.
Campbell, Joseph. *The Mythic Image.* Princeton, NJ: Princeton University Press, 1974. Moyers, Bill. *Genesis.* New York: Doubleday, 1996.
Mundkur, Balaji. *The Cult of the Serpent.* Albany, NY: State University of New York Press, 1983. *Out of the Garden.* New York: Fawcett Colombine, 1994.
Pagels, Elaine. *Adam, Eve, and the Serpent.* New York: Random House, 1988.
Rudnytsky, Peter. *Freud and Oedipus.* New York: Columbia University Press, 1987.
Teubal, Savina. *Hagar the Egyptian.* San Francisco: HarperSanFrancisco, 1990.

4. *AŞK MAHKEMELERİ*
Andrews, Wayne. *Voltaire.* New York: New Directions, 1981.
Barry, Joseph. *French Lovers.* New York: Arbor House, 1987.
Besterman, Joseph. *Voltaire.* New York: Harcourt Brace, 1969.
Chatfield-Taylor, Hobart. *Moliere.* New York: Duffield, 1956.
Epton, Nina. *Love and the French.* New York: World, 1959. Hamel, Frank. *An Eighteenth-Century Marquise.* New York: Pott, 1911.
Henderson, Helen. *The Enchantress.* Boston: Houghton Mifflin, 1928.
Maurel, Andre. *The Romance of Madame du Chatelet and Voltaire.* London: Hutchison, 1931. Mitford, Nancy. *Voltaire in Love.* New York: Greenwood, 1957.
Noyes, Alfred. *Voltaire.* New York: Sheed & Ward, 1936.
Strage, Mark. *Women of Power.* New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1976. Wade, Ira. *Voltaire and Madame du Chatelet.* Princeton: Princeton University Press, 1954.
Yourcenar, Marguerite. *The Dark Brain of Piranesi and Other Essays.* New York: Farrar, Straus & Giroux, 1978.

5. *AKILDAKİ ÜÇ KİŞİ*
Cranston, Maurice. *Jean-Jacques Rousseau.* New York: Norton, 1982.
Josephson, Matthew. *Jean-Jacques Rousseau.* New York: Harcourt Brace, 1931.
McDowell, Judith. *La Nouvelk Heloise.* University Park, PA: Penn State University Press, 1968.
Maurois, André. *Seven Faces of Love.* New York: Didier, 1944. Poirier, Roger. "Le thème du mariage (ou ménage) à trois dans l'oeuvre et la vie de Saint-Lambert." *Studies on Voltaire and the Eighteenth Century* 305 (1992): 1716-18. Rousseau, Jean-Jacques. *The Confessions of Jean-Jacques Rousseau.* New York: Modern Library, 1950. Rousseau, Jean-Jacques. *Reveries of a Solitary Walker.* London: George Routledge, 1927. Schwartz, Joel. *The Sexual Politics of Jean-Jacques Rousseau.* Chicago: University of Chicago Press, 1950.
Spencer, S. *French Women and the Age of Enlightenment.* Bloomington: Indiana University Press, 1984.
Williams, Huntington. *Rousseau and Romantic Autobiography.* Oxford: Oxford University Press, 1983.

6. *DUYULAR DİYARINDA*
Beauvoir, Simone de. *The Marquis de Sade.* New York: Grove Press, 1954. Childs, James. *Casanova.* New York: Random House, 1988.
Dobree, Bonamy. *Giacomo Casanova.* New York: Appleton, 1933.
Endore, Guy. *Casanova.* New York: John Day, 1929.
Erskine, John. *Casanova's Women.* New York: Stokes, 1941.
LeGras, Joseph. *Casanova.* London: John Lane, 1928.
Lever, Maurice. *Sade.* New York: Farrar Straus & Giroux, 1993.

Lynch, Lawrence. *The Marquis de Sade.* Boston: Twayne, 1984.
Masters, John. *Casanova.* London: Futura, i960.
Sabatini, Rafael. *The Fortunes of Casanova.* New York: Paragon House, 1994.
Trask, Willard, ed. *Giacomo Casanova: History of My Life.* 12 vols. New York: Harcourt Brace, 1966.

7. HAMILTON DENEN KADIN

Fraser, Flora. *Emma: Lady Hamilton.* New York: Knopf, 1987.
Hardwick, MoUie. *Emma: Lady Hamilton.* New York: Holt, Rinehart & Winston, 1969.
Hibbert, Christopher. *Nelson: A Personal History.* Reading, MA: Addison-Wesley, 1994.
Russell, Jack. *Nelson and the Hamiltons.* London: Blond, 1969.
Sontag, Susan. *The Volcano Lover.* New York: Farrar, Straus & Giroux, 1992.

8. ROMANTİK ASİLER

Blunden, Edmund. *Shelley.* New York: Oxford University Press, 1965.
Fuller, Jean Overton. *Shelley: A Biography.* London: Jonathan Cape, 1968.
Gribble, Francis. *The Romantic Life of Shelley.* New York: Putnam's, 1911.
Holmes, Richard. *Shelley: The Pursuit of Truth.* New York: Dutton, 1975.
Marchand, Leslie. *Byron: A Biography.* 3 vols. New York: Knopf, 1957.
Quennell, Peter. *Byron in Italy.* New York: Viking, 1957.
Rees, Joan. *Shelley's Jane Williams.* London: Kimber, 1985.

9. BÜYÜK ADAM, KARISI VE METRESİ

Barzini, Luigi. *Memories of Mistresses.* New York: Macmillan, 1986.
Carver, Terrell. *Friedrich Engels: His Life and Thought.* New York: Macmillan, 1986.
Edwards, Samuel. *Victor Hugo.* New York: David McKay, 1971.
Engels, Friedrich. *Origin of the Family, Private Property, and the State.* Chicago: C. H. Kerr, 1902.
Fitzlyon, April. *The Price of Genius: A Life of Pauline Viardot.* London: Appleton-Century, 1965.
Grimbaud, Louis. *Juliette Drouet's Love Letters to Victor Hugo.* London: Stanley Paul, 1915.
Hugo, Adele. *Victor Hugo.* New York: Carleton, 1863.
Josephson, Matthew. *Victor Hugo.* New York: Doubleday, 1942.
Maurois, André. *Olympic* New York: Harpers, 1956.
Marcus, Stephen. *Engels, Manchester, and the Working Class.* New York: Norton, 1974.
Richardson, Joanna. *Victor Hugo.* New York: St. Martin's, 1976.
Schapiro, Leonard. *Turgenev: His Life and Times.* New York: Random House, 1978.

Turgenev, Ivan. *Three Famous Plays.* New York: Hill & Wang, 1959.
Walk, Henry. *The Romance of Victor Hugo and Juliette Drouet.* New York: Putnam's, 1905.
Wilson, Edmund. *To the Finland Station.* New York: Doubleday, 1953.

10. KRALİÇE VE BOYNUZLULARI

Bradley, Ian. *William Morris and His World.* New York: Scribner's, 1978.
Daly, Gay. *Pre-Raphaelites in Love.* New York: Ticknor & Fields, 1989.
Hayek, F. *A. John Stuart Mill and Harriet Taylor.* Chicago: University of Chicago Press, 1951.
Johnson, Wendell. *Living in Sin.* Chicago: Nelson-Hale, 1979.
Kamm, Joseph. *John Stuart Mill in Love.* London: Gordon & Cermonesi, 1977.
Marsh, Jan. *The Pre-Raphaelite Sisterhood.* New York: St. Martin's, 1985.
Mill, John Stuart. *Autobiography.* New York: Columbia University Press, 1924.
Morris, May. *William Morris: Artist, Writer, Socialist.* New York: Russell & Russell, 1966.
Packe, Michael. *The Life of John Stuart Mill.* London: Seeker & Warburg, 1954.
Pappe, H. O. *John Stuart Mill and Harriet Taylor.* Melbourne, Australia: Australian National University, 1960.
Rose, Phyllis. *Parallel Lives.* New York: Knopf, 1983.
Weintraub, Stanley. *Four Rossettis.* New York: Webright & Talley, 1977.

11. FEMME FATALE

Andreas-Salomé, Lou. *Looking Back.* New York: Paragon House, 1991.
Livingstone, Angela. *Salomé.* Mt. Kisco, NY: M. Bell, 1984.
Martin, Biddy. *Women and Modernity.* Ithaca, NY: Cornell University Press, 1991.
Nin, Anaïs. *In Favor of the Sensitive Man and Other Essays.* New York: Harcourt Brace, 1976.
Peters, H. F. *My Sister, My Spouse.* New York: Norton, 1962.
Warner, William Beatty. "Love in Life: The Case of Nietzsche and Lou Salome." *The Victorian Newsletter* 67 (Spring 1985): 14-17.
Yalom, Irving. *When Nietzsche Wept.* New York: Basic Books, 1992.

12. VAHŞİ BATI

Beckstead, James. *Cowhoying.* Salt Lake City: University of Utah Press, 1991.
Best American Screenplays. New York: Crown, 1986.
Brodie, Fawn. *The Devil Drives.* New York: Norton, 1966.
Brown, Dee. "Butch Cassidy and the Sundance Kid." *American History Illustrated 17* (1982): 57-63.
Burton, Richard. *City of the Saints.* New York: Knopf, 1963.
Deford, Miriam. *The Real Bonnie and Clyde.* New York: Ace Books, 1968.
Fenin, George. *The Western.* New York: Grossman, 1973.

Irving, Clifford. *Tom Mix and Pancho Villa.* New York: St. Martin's, 1982.
Kael, Pauline. "The Current Cinema." *The New Yorker* 65 (Oct. 22, 1995): 176-79.
Toland, John. *The Dillinger Days.* New York: Random House, 1963.
Webber, Everett. *Escape to Utopia.* New York: Hastings House, 1959.

13. BÜYÜK AMERİKAN SEKS SKANDALI

Carter, Paul. *The Spiritual Crisis of the Gilded Age.* DeKalb: Northern Illinois University Press, 1971.
Douglas, Ann. *The Feminization of America.* New York: Knopf, 1978.
Hibben, Paxton. *Henry Ward Beecher.* New York: Readers Club, 1942.
Johnston, Joanna. *Mrs. Satan.* New York: Putnam's, 1967.
Meade, Marion. *Free Woman.* New York: Knopf, 1976.
Sachs, Emanie. *The Terrible Siren.* New York: Harper Brothers, 1928.
Shaplen, Robert. *Free Love and Heavenly Sinners.* New York: Knopf, 1978.
Underhill, Lois. *The Woman Who Ran for President.* Bridgehampton, NY: Bridge Works, 1995. Waller, Anita.
Reverend Beecher and Mrs. Tilton. Amherst: University of Massachusetts Press, 1982.

14. AMHERST'TEKİ BALOLAR

Faderman, Lillian. "Emily Dickinson's Letters to Sue Gilbert." *Massachusetts Review* 18, no. 2 (Summer 1977): 197-225.
Gay, Peter. *The Bourgeois Experience.* 3 vols. New York: Oxford University Press, 1984.
Hart, Ellen. "The Encoding of Homoerotic Desire." *Tulsa Studies in Women's Literature* 9, no. 2 (1990): 251-72.
Longsworth, Polly. *Austin and Mabel.* New York: Farrar, Straus & Giroux, 1984.
Sewall, Richard. *The Life of Emily Dickinson.* 2 vols. New York: Farrar, Straus & Giroux, 1974. Walsh, John. *This Brief Tragedy.* New York: Grove Weidenfeld, 1991.

15. LUNAPARK TRENİ

Bair, Deirdre. *Anaï's Nin.* New York: Putnam, 1995.
Bald, Wambly. *On the Left Bank.* Athens: Ohio University Press, 1987.
Dearborn, Mary. *The Happiest Man Alive: A Biography of Henry Miller.* New York: Simon & Schuster, 1991.
Ferguson, Robert. *Henry Miller: A Life.* New York: Norton, 1991.
Fitch, Noel Riley. *Anaïs.* New York: Little Brown, 1993.
Nin, Anaïs. *The Diary of Anaïs Nin: 1935-1966.* vol. 6. New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1985.
Nin, Anaïs. *The Early Diary of Anaïs Nin.* vol. 4. New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1985.
Nin, Anaïs. *Henry and June.* New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1986.
Nin, Anaïs. *A Literate Passion.* New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1986.

Winslow, Kathleen. *Henry Miller.* Los Angeles: Tarcher, 1986.

16. EŞCİNSELLİK METAFORU OLARAK MENAGE A TROİS

Citron, Stephen. *Noel and Cole.* New York: Oxford University Press, 1993.
Coward, Noel. *Blithe Spirit.* New York: Samuel French, 1968.
Coward, Noel. *Design for Living.* New York: Doubleday, 1933.
Fisher, Clive. *Noel Coward.* London: St. Martins, 1992.
Gray, Frances. *Noel Coward.* New York: St. Martins, 1987.
Lahr, John. *Coward: The Playwright.* London: Methuen, 1982.

17. ÜÇLÜLERİN ROMEO VE JULIET'İ

Crisp, G. G. *Francois Truffaut.* New York: Praeger, 1972.
Flaus, John. "Jules and Jim." *Film Journal 22* (Ekim 1963): 19-26.
Gray, Marianne. *La Moreau.* New York: Donald Fine, 1994.
Henri-Pierre Roché: An Introduction. Austin, TX: Harry Ransom Humanities Research Center, 1991.
Kael, Pauline. "Jules and Jim." *The New Yorker* 48 (Oct. 14, 1972): 147-51.
Modern European Filmmakers and the Art of Adaptation. New York: Ungar, 1981.
Murphy, Kathleen. "La belle dame sans merci." *Film Comment* 4 (Kasım-Aralık 1992): 888-99.
Paris, James. *The Great French Films.* Seacaucus, NJ: Citadel Press, 1983.
Radcliffe-Umstead, Douglas. *Transformations from Literature to Film.* Proceedings of the Fifth Annual Conference on Film, April 7-8, 1988. Kent, OH: Kent State University, 1988.
Wood, Beatrice. *I Shock Myself* Ojai, CA: Dillingham Press, 1985.

18. BLOOMSBURY'NİN ÇANLARI

Bell, Clive. *Old Friends.* New York: Harcourt Brace, 1956.
Bell, Quentin. *Bloomsbury.* New York: Basic Books, 1968.
Edel, Leon. *Bloomsbury: A House of Lions.* Philadelphia: Lippincott, 1979.
Garnett, Angelica. *Deceived with Kindness.* New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1984.
Garnett, David. *Flowers of the Forest.* New York: Harcourt Brace, 1956.
Garnett, David. *The Golden Echo.* New York: Harcourt Brace, 1954.
Marler, Regina, ed. *Selected Letters of Vanessa Bell.* New York: Pantheon, 1993.
Rosenbaum, S. P. *The Bloomsbury Group.* Toronto: University of Toronto Press, 1975.
Rosenbaum, S. P. *Victorian Bloomsbury.* New York: Basic Books, 1968.
Russell, John. "Clive Bell." *Encounter* 23 (Aralık 1964): 47-49.
Shone, Richard. *Bloomsbury Portraits.* New York: Dutton, 1976.
Spalding, Frances. *Roger Fry: Art and Life.* Berkeley: University of California Press, 1980.

Spalding, Frances. *Vanessa Bell.* New York: Ticknor & Fields, 1983.
Watney, Simon. *The Art of Duncan Grant.* London: John Murray, 1990.

19. CARRINGTON'IN ÂŞIKLARI
Garnett, David. *Carrington.* London: Jonathan Cape, 1970.
Gathorne-Hardy, Jonathan. *Gerald Brenan.* New York: Norton, 1992.
Gerzina, Gretchen. *Carrington.* New York: Norton, 1989.
Holroyd, Michael. *Lytton Strachey: A Critical Biography.* 2 cilt. New York: Holt, Rinehart& Winston, 1967.
Holroyd, Michael. *Lytton Strachey: The New Biography.* New York: Farrar, Straus &Giroux, 1995.
Huxley, Aldous. *Crome Yellow.* New York: Harpers, 1922.
Lawrence, D. H. *Women in Love.* New York: Penguin, 1950.
Partridge, Frances. *Love in Bloomshury.* New York: Little, Brown, 1981.
Woodeson, John. *Mark Gertler.* London: Sidgwick & Jackson, 1972.

20. GERÇEK VE GERÇEKÜSTÜ PORTRELER
Brion, Marcel. *Leonor Fini.* Paris: Jean-Jacques Pauvert, 1955.
Crespelle, Jean-Paul. *Picasso and His Women.* New York: Coward McCann, 1969.
Dali, Salvador. *Dalihy Dali.* New York: Abrams, 1970.
Eluard, Paul. *Letters to Gala.* New York: Paragon House, 1989.
Ernst, Jimmy. *A Not So Still Life.* New York: St. Martins, 1984.
Etherinton-Smith, Meredith. *The Persistence of Memory.* New York: Random House, 1992.
Freeman, Judi. *Picasso and the Weeping Women.* Los Angeles: County Museum of Art, 1994.
Huffington, Arianna. *Picasso.* New York: Simon & Schuster, 1988.
Lord, James. *Giacometti: A Biography.* New York: Farrar, Straus & Giroux, 1983.
Lucie-Smith, Edward. *Lives of the Great Twentieth-Century Artists.* New York: Rizzoli, 1986.
Okada, Takahiko, ed. *Leonor Fini.* Tokyo: Yomiuri Shimbun, 1972.
Penrose, Roland. *Picasso.* London: Gollanz, 1958.
Pople, Kenneth. *Stanley Spencer: A Biography.* London: William Collins, 1991.
Royal Academy of Arts. *Stanley Spencer.* London: Weidenfeld & Nicholson, 1985.
Richardson, John. *A Life of Picasso,* 1. cilt. New York: Random House, 1996.
Rubin, William. "The Pipes of Pan." *Art News* 93 (May 1994): 138-47.
Sabartes, Jaime. *Picasso.* New York: Prentice Hall, 1948.

21. DEVLET SIRLARI
Abels, Jules. *The Parnell Tragedy.* London: Bodley Head, 1966.
Asbell, Bernard. *The FDR Memoirs.* New York: Doubleday, 1973.

Brady, Margery. *The Love Story of Parnell and Katherine O'Shea.* Dublin: Mercier Press, 1991.
Brown, Frederick. *Zola.* New York: Farrar, Straus & Giroux, 1994.
Cook, Blanche. *Eleanor Roosevelt: 1884-1933.* 1.cilt. New York: Viking, 1992.
Goodwin, Doris Kearns. *No Ordinary Time.* New York: Simon & Schuster, 1994.
Kee, Robert. *The Laurel and the Ivy.* London: Hamish Hamilton, 1993.
Kessler, Ronald. *The Sins of the Father: Joseph Kennedy and the Dynasty He Founded.* New York: Warner Books, 1996.
Lash, Joseph. *Eleanor and Franklin.* New York: Norton, 1971.
Lester, David. *Jacqueline Kennedy Onassis.* Secaucus, NJ: Carrol Publishing Group, 1994. Lyons, F. S. L. *The Fall of Parnell.* Toronto: University of Toronto Press, 1960.
Mosley, Raymond. *The First New Deal.* New York: Harcourt Brace & World, 1966.
O'Shea, Katherine. *Charles Stewart Parnell.* 2 vols. New York: Doran, 1914.
Roosevelt, Eleanor. *This I Remember.* New York: Garden City Publishing, 1937.

22. SOL KANATTA

Boulton, Agnes. *Part of a Long Story.* New York: Doubleday, 1958.
Clark, Ronald. *Lenin.* New York: Harper & Row, 1988.
Dearborn, Mary. *Queen of Bohemia.* New York: Houghton Mifflin, 1996.
Dervin, Daniel. *Bernard Shaw: A Psychological Study.* Lewisburg, PA: Bucknell University Press, 1975.
Eastman, Max. *Heroes I Have Known.* New York: Books for Libraries, 1942.
Fischer, Louis. *The Life of Lenin.* New York: Harper & Row, 1964.
Gardner, Virginia. *Friend and Lover: The Life of Louise Bryant.* New York: Horizon Press, 1982.
Gelb, Barbara. *So Short a Time.* New York: Norton, 1973.
Holroyd, Michael. *Bernard Shaw.* 2 vols. New York: Random House, 1988.
Krupskaya, Nadezhda. *Memories of Lenin.* 2 cilt. New York: International Publishers, 1930.
Lawson, John Howard. *Theory and Technique of Playwriting.* New York: Hill & Wang, 1960.
O'Neill, Eugene. *Strange Interlude.* New York: Boni & Liveright, 1928.
Payne, Robert. *Lenin.* New York: Simon & Schuster, 1964.
Peters, Sally. "From Mystic Betrothal to Menage a Trois: Bernard Shaw and May Morris." *The Independent Shavian* 28, no. 1-2 (1990): 1-16.
Rosenstone, Robert. *Romantic Revolutionary: A Biography of John Reed.* New York: Knopf, 1975.
Shaw, Bernard. *Nine Plays.* New York: Dodd Mead, 1935.
Silver, Arnold. *Bernard Shaw.* Palo Alto, CA: Stanford University Press, 1982.

Vasilieva, Larissa. *Kremlin Wives.* New York: Arcade, 1992.

23. *TORY'LERDE ÜÇLÜ AŞK*

Baker, Michael. *Our Three Selves.* New York: Morrow, 1985.
Dickson, Lovatt. *Radclyffe Hall and the Well of Loneliness.* London: Collins, 1975.
Fisher, Nigel. *Harold Macmillan: A Biography.* New York: St. Martin's, 1982.
Glasgow, Joanne. *The Love Letters of Radclyffe Hall.* New York: New York University Press, 1997.
Home, Alistair. *Harold Macmillan.* 2 cilt. New York: Viking, 1989.
Hough, Richard. *Edwina.* New York: Morrow, 1984. *Lord Pfennings Report.* London: Her Majesty's Stationary Office, 1963.
Morgan, Janet. *Edwina Mounthatten.* New York: Morrow, 1984.
Ormond, Richard. *Una Troubridge: Friend of Radclyffe Hall.* New York: Arno, 1973.
Troubridge, Una. *The Life of Radclyffe Hall.* New York: Carroll & Graf, 1985.
Zeigler, Philip. *Mounthatten.* New York: Knopf, 1985.

24. *ÜÇLÜ AŞK VE YAHUDİ SOYKIRIMI*

Blair, John. *Schindler.* Documentary film for Thames Television, 1983.
Carpenter, Humphrey. *A Serious Character: The Life of Ezra Pound.* Boston: Houghton Mifflin, 1988.
Carr, Maurice. "My Uncle Yitzhak: A Memoir of I. B. Singer." *Commentary* 94 (1992): 25-32.
DeRachewiltz, Mary. *Discretions.* New York: Little, Brown, 1971.
Duras, Marguerite. *The War.* New York: Pantheon, 1986.
Edwards, Alexander. *Isaac Bashevis Singer.* Boston: Twayne, 1980.
French, William. "For Gentle Graceful Dorothy." *Paideuma* 12, no. 1 (Spring 1983): 89-112.
Green, Mary. "Writing War in the Feminine: Beauvoir and Duras." *Journal of European Studies* 23 (1993): 223-37.
Keneally, Thomas. *Schindler's List.* New York: Simon & Schuster, 1993.
Kresh, Paul. *Isaac Bashevis Singer.* New York: Dial, 1979.
Pladott, Dinah. "Casanova or Schlemiel? The Don Juan Archetype in I. B. Singers Fiction." *Yiddish* 2-3 (1985): 55-71.
"Portrait: Schindler's Wife." *The Guardian* (Feb. 4, 1994), 14, Weekend:
Reuth, Ralf. *Goebbels.* New York: Harcourt Brace, 1993.
Singer, Isaac Bashevis. *Love and Exile.* New York: Doubleday, 1984.
Singer, Isaac Bashevis. *Meshugah.* New York: Farrar, Straus & Giroux, 1994.
Stock, Noel. *The Life of Ezra Pound.* New York: Pantheon, 1970.
Torrey, E. Fuller. *The Roots of Treason.* New York: McGraw Hill, 1984.
Vircondelet, Alain. *Duras: A Biography.* Normal, IL: Dalkey Archive Press, 1994.

25. FRANSIZ TARZI

Bair, Deirdre. *Simone de Beauvoir.* New York: Summit Books, 1990. Beauvoir, Simone de. *Letters to Sartre.* New York: Arcade, 1992. Beauvoir, Simone de. *Prime of Life.* Cleveland, OH: World, 1962.
Beauvoir, Simone de. *She Came to Stay.* Cleveland, OH: World, 1954.
Beauvoir, Simone de. *Witness to My Life.* New York: Scribner's, 1983.
Cohen-Solal, Annie. *Sartre.* New York: Pantheon, 1987.
Fullbrook, Kate and Edward. *Simone de Beauvoir and Jean-Paul Sartre.* New York: Basic Books, 1994.
Lamblin, Bianca. *A Disgraceful Affair.* Boston: Northeastern University Press, 1996. Sartre, Jean-Paul. *The Age of Reason.* New York: Modern Library, 1947.
Sartre, Jean-Paul. *The War Diaries of Jean-Paul Sartre.* New York: Pantheon, 1984.
Seaver, Richard. *Sartre by Himself.* New York: Urizen, 1978.
Thompson, Kenneth and Margaret. *Sartre: Life and Works.* New York: Facts on File, 1984.

26. ALTIN FALLUS

Baker, Carlos. *Ernest Hemingway.* New York: Scribner's, 1969.
Bresler, Fenton. *The Mystery of Georges Simenon.* New York: Stein & Day, 1983.
Byrne, Janet. *A Genius for Living: The Life of Frieda Lawrence.* London: Heinemann, 1985.
Diliberto, Gioia. *Hadley.* New York: Ticknor & Fields, 1992.
Doctorow, E. L. "Braver Than We Thought." *New York Times Book Review* (May 18, 1986): 1, 4.
Feinstein, Elaine. *Lawrence.* New York: Harper Collins, 1993.
Gill, Brendan. "Out of the Dark." *The New Yorker* 38 (Jan. 26, 1963): 35-53.
Hahn, Emily. *Lorenzo.* Philadelphia: Lippincott, 1975.
Hemingway, Ernest. *The Garden of Eden.* New York: Scribner's, 1986.
Hemingway, Ernest. *A Moveable Feast.* New York: Scribner's, 1964.
Kert, Bernice. *The Hemingway Women.* New York: Norton, 1983.
Lawrence, Frieda. *Not I But the Wind.* New York: Viking, 1934.
Maddox, Brenda. *D. H. Lawrence: The Story of a Marriage.* New York: Simon & Schuster, 1994.
Marnham, Patrick. *The Man Who Wasn't Maigret.* New York: Farrar, Straus & Giroux, 1992.
Miller, Henry. *The World of Lawrence.* Santa Barbara, CA: Capra Press, 1980.
Mellow, James. *A Life Without Consequences.* Boston: Houghton Mifflin, 1992.
Raeburn, John. "Sex and Art in the Garden of Eden." *Michigan Quarterly Review* 29 (Kış 1990): III-22.
Simenon, Georges. *Intimate Memoirs.* New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1984.

Tedlock, E. W. *Frieda Lawrence*. New York: Knopf, 1964. Updike, John. "The Sinister Sex." *The New Yorker* 62 (June 30, 1986): 85-88.

27. *CAROLYN'İN ERKEKLERİ*

Cassady, Carolyn. *Heart Beat*. Berkeley: Creative Arts Books, 1976.
Cassady, Carolyn. *Off the Road*. New York: Morrow, 1990.
Charters, Ann. *Kerouac*. San Francisco: Straight Arrow, 1973.
Charters, Ann, ed. *The Portable Jack Kerouac*. New York: Viking, 1995.
Clark, Tom. *Jack Kerouac*. New York: Harcourt Brace, 1984.
Ginsberg, Allen. *As Ever: The Collected Correspondence of Allen Ginsberg and Neal Cassady*. Berkeley: Creative Arts Books, 1977.
Ginsberg, Allen. *Journals: Early Fifties and Sixties*. New York: Grove, 1977.
Holmes, John Clellon. Go. New York: Appel, 1977.
Johnson, Joyce. *Minor Characters*. Boston: Houghton Mifflin, 1982.
Kerouac, Jack. *Big Sur*. New York: McGraw Hill, 1981.
Kerouac, Jack. *Desolation Angels*. New York: Coward McCann, 1965.
Kerouac, Jack. *On the Road*. New York: Viking, 1957.
McNally, Dennis. *Desolate Angel*. New York: Random House, 1979.
Miles, Barry. *Ginsberg: A Biography*. New York: Simon & Schuster, 1989.
Nicosia, Gerald. *Memory Babe: A Critical Biography of Jack Kerouac*. New York: Grove, 1983.
Plummer, William. *Holy Goof*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1981.

28. *POP ÜÇLÜ*

Carter, Margaret, ed. *The Vampire and the Critics*. Ann Arbor, MI: UMI Research Press, 1988.
Bjorkman, V. *Woody Allen on Woody Allen*. New York: Grove, 1993.
Coppola, Francis Ford. *Bram Stoker's Dracula*. New York: Newmarket Press, 1992.
Dooley, Dennis, ed. *Superman at Fifty*. Cleveland, OH: Octavia Press, 1987.
Feiffer, Jules. *The Great Comic Book Heroes*. New York: Dial, 1965.
Lax, Eric. *Woody Allen*. New York: Random House, 1991.
Skal, David. *Hollywood Gothic*. New York: Norton, 1990.

29. *GELMİŞ GEÇMİŞ EN MUHTEŞEM PARTİ*

Andersen, Christopher. *Jagger*. New York: Dell, 1983.
Baker, Jean-Claude. *Josephine*. New York: Random House, 1995.
Blackwell, Richard. *Mr. Blackwell*. Los Angeles: General Publishing Group, 1995.
Bowie, Angela. *Backstage Passes*. New York: Putnam, 1993.
Faithfull, Marianne. *Faithfull*. New York: Little Brown, 1994.
Gronowicz, Antoni. *Garbo*. New York: Simon & Schuster, 1990.
Jones, David. "Just Who Is David Bowie?" *Daily Mail* (Nov. 19, 1996): 32-34.

Kier, Kiernan. *Sir Larry: The Life of Laurence Olivier.* New York: Times Books, 1982.
Lowenstein, Roger. *Buffett.* New York: Random House, 1995.
Norman, Philip. "The Unknown Beatle." *Daily Mail* (Aug. 1993): 38-39.
Olivier, Laurence. *Confessions of an Actor.* New York: Simon & Schuster, 1982.
Paris, Barry. *Garbo.* New York: Knopf, 1991.
Spoto, Donald. *Laurence Olivier.* New York: Harper Collins, 1992.
Spoto, Donald. *Blue Angel: The Life of Marlene Dietrich.* New York: Doubleday, 1990.
Vickers, Hugo. *Loving Garbo.* New York: Random House, 1994.
Wansell, Geoffrey. *Haunted Idol: The Story of Cary Grant.* New York: Morrow, 1984.
Wyman, Bill. *Stone Alone.* New York: Viking, 1990.

RESİM KAYNAKLARI

J. Elluin'in 1781 tarihli *Le Pot-Pourri de Loth* gravürü, Rijksmuseum-Stichting, Amsterdam.

Albrecht Dürer'in *Adem, Havva ve Yılan* gravürü ile Dante Gabriel Rossetti'nin Jane Morris portresi, Metropolitan Museum of Art.

Casanova'nın 1800 civarında yapılmış gravürü, New York Public Library'nin fotoğraf koleksiyonu.

William Morris, Dante Gabriel Rossetti, Henry Ward Beecher, Theodore Tilton, Louise Bryant ve Ortoline Morrell fotoğrafları, Harry Ransom Humanities Research Center, University of Texas, Austin.

Lou Andreas-Salome, Friedrich Nietzsche ve Paul Ree fotoğrafı, yazarların özel koleksiyonundan.

Butch Cassidy ve Sundance Kid, *Altın Avcıları* ve *Kazablanka* filmlerinden kareler, Academy of Motion Picture Arts and Sciences, Margaret Herrick Library, Beverly Hills, CA.

Victoria Woodhull karikatürü, New York Historical Society.

Noel Coward, Alfred Lunt ve Lynn Fontanne fotoğrafları, Raymond Mander and Joe Mitchenson Theatre Collection, Ltd.

Henri-Pierre Roché, Franz Hessel ve Helen Hessel fotoğrafları ile Paul Eluard çizimi, Carleton Lake Collection, Harry Ransom Humanities Research Center, University of Texas, Austin.

Vanessa Bell, Bunny Garnett ve Duncan Grant, Dora Carrington ve Ralph Partridge, Lytton Strachey, Juan-les-Pins sahilinde *ménage à quatre*, şoförüyle Picasso fotoğrafları, Tate Gallery Archive.

Salvador Dali ile Gala fotoğrafı, Salvador Dali Museum, Saint Petersburg, FL.

Eugene O'Neill fotoğrafı, Yale Collection of American Literature, Beinecke Rare Book and Manuscript Library, Yale University.

John Reed ile Louise Bryant fotoğrafı, Harvard'daki Houghton Library'nin izniyle.

Lord Louis Mountbatten, Pandit Nehru ve Edwina Mountbatten fotoğrafı, Trustees of the Broadlands Archives, University of Southampton.

D. H. ve Frieda Lawrence ile Frieda Lawrence ve Angelo Ravagli fotoğrafları, Laurence Pollinger, Ltd.

TARİH BOYUNCA
ÜÇLÜ AŞK

BARBARA-MICHAEL FOSTER, LETHA HADADY

Üçlü aşk insan ilişkilerinin bir parçası olarak zaman zaman mercek altına alınır. Edebiyatta ve filmlerde defalarca işlenmiş bu birliktelik türü kimileri için bir tabu, kimileri için bir fantezi, kimileri içinse bir gerçekliktir.

Yazarlar Kutsal Kitap'tan edebiyat ve sanata, siyaset alanına uzanan tarihsel araştırmalarına dayanarak, Casanova, Percy ve Mary Shelley, Voltaire, Rousseau, Amiral Nelson, Hugo, Henry Miller, Anaïs Nin, Dali, D. H. Lawrence, Hemingway, Simone de Beauvoir, Greta Garbo, Jack Kerouac, Kennedy, Mitterand gibi ünlü simaların üçlü ilişkilerinin izini sürüyor ve bazıları hüsranla bitmiş, bazılarıysa bir masal gibi yaşanmış olan ilginç öykülerini aktarıyorlar bize.

VARLIK

ISBN 978-975-434-401-1